

באר החיים על קיצור משנה ברורה

שולחן ערוך

בולל

קיצור מ"ב וחזו"א

ותחתיו

באר החיים

עיונים ביסודי הסוגיות לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא

ומבאר בהרבה מקומות פלוגתת המשנה ברורה והחזו"א

חיים בארה

קרית ספר תשעד

כל הזכויות שמורות למחבר

אריץ ישראל. 089744864

מפתח סימנים

הלכות ציצית..... 1

1. סימן ח הלכות ציצית ועטיפתו, ובו י"ז סעיפים..... 1
- סימן ט - איזה בגדים חייבים בציצית ואיזה פטורים מציצית, ובו ו' סעיפים..... 1
- סימן י - דיני כנפות הטלית, ובו י"ב סעיפים..... יב
- סימן יא - דיני חומי הציצית, ובו ט"ז סעיפים..... יד
- סימן יב - דברים הפוסלים בציצית, ובו ג' סעיפים..... יט
- סימן יג - דיני ציצית בשבת, ובו ג' סעיפים..... כא
- סימן יד - דיני ציצית שעשאן אינו יהודי, ונשים וטלית שאולה, ובו ח' סעיפים..... כב
- סימן טו - אם להתיר ציצית מבגד לבגד, ודין נקרע הטלית, ובו ו' סעיפים..... כד
- סימן טז - שיעור טלית, ובו סעיף אחד..... כח
- סימן יז - מי הם החייבים בציצית, ובו ג' סעיפים..... ל
- סימן יח - זמן ציצית, ובו ג' סעיפים..... ל
- סימן יט - זמן ברכת ציצית, ובו ב' סעיפים..... לב
- סימן כ - דיני לקיחת ומכירת טלית, ובו ב' סעיפים..... לב
- סימן כא - כדת מה לעשות בציצית שנפסקו, ובטליתות ישנים, ובו ד' סעיפים..... לב
- סימן כב - דין שהחיינו על עשיית ציצית, ובו סעיף אחד..... לג
- סימן כג - דיני ציצית בבית הקברות, ובו ג' סעיפים..... לג
- סימן כד - הנהגת לבישת הציצית, ושכרה ועונשה, ובו ו' סעיפים..... לד

הלכות שבת..... לה

- סימן שיג מלטול דלת וחלון והמנעול בשבת ובו ו' סעיפים..... לה
- סימן שיד דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת ובו י"ב סעיפים..... לח
- סימן שמו דברים האסורים משום אוהל בשבת ובו י"ג סעיפים..... מג
- סימן שמוז צידה האסורה והמותרת בשבת, ושלא ישפשף הרוק ובו י"ב סעיפים..... מו
- סימן שיז דין קשירה ועניכה בשבת ובו ז' סעיפים..... נה
- סימן שכ דיני סחיטה בשבת ובו כ' סעיפים..... נט
- סימן שכא דיני תולש בשבת, ודין טוחן, ודיני תיקוני מאכל או מעבד ולש ובו י"ט סעיפים..... סג
- סימן שכב דין נולד בשבת ובו ו' סעיפים..... סח
- סימן שכג דיני השאלה וקנין צרכי שבת והדחת הכלים ותיקונן וטבילתן בשבת ובו ו' סעיפים..... סט
- סימן שכד דיני הכנת מאכל לבהמה לשבת ובו ט"ז סעיפים..... צא
- סימן שמ כמה דיני מדברים האסורים בשבת כעין תולדות מאבות ובו י"ד סעיפים..... עד
- סימן שמא היתר נדרים בשבת ובו ג' סעיפים..... פ
- סימן שמב בין השמשות מותר לעשות דברים שאסרו חז"ל משום גזירה ובו סעיף אחד פא
- סימן שמג דיני קמן בשבת ובו סעיף אחד..... פא
- סימן שדמ דין ההולך במדבר בשבת ובו ב' סעיפים..... פב

הלכות פסח..... פח

- סימן תכט שאין נופלין על פניהם כל ניסן ובו ב' סעיפים..... פח
- סימן תל ובו סעיף אחד..... פט

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ציצית

פט	סימן תלא זמן בדיקת החמץ ובו ב' סעיפים
צ	סימן תלב דין ברכת בדיקת חמץ ובו ב' סעיפים
צא	סימן תלג בדיקת חמץ ובו י"א סעיפים
צג	סימן תלד דינים הנוהגים תכף אחר הבדיקה ובו ד' סעיפים
צה	סימן תלה דין מי שלא בדק בליל י"ד ובו סעיף אחד
צו	סימן תלו דין המפרש בים והיוצא בשיירא ובו ג' סעיפים
צט	סימן תלז המשכיר בית לחבירו על מי חל חובת ביעור ובו ד' סעיפים
קא	סימן תלח עכבר שנכנס למקום בדוק וכבר בפיו ובו ב' סעיפים
קב	סימן תלט דין מי שבדק ולא מצא מספר ככרות שהניח ובו ד' סעיפים
קג	סימן תמ דין חמצו של נכרי שהופקד אצל ישראל ובו ד' סעיפים
קו	סימן תמא דיני מי שהלוחה על חמץ ובו ב' סעיפים
קז	סימן תמב דין תערובת חמץ ובו י"א סעיפים
קיח	סימן תמג דין חמץ בערב פסח לאחר שש ובו ג' סעיפים
קט	סימן תמד דין ערב פסח שחל להיות בשבת ובו ח' סעיפים
קכא	סימן תמה דין ביעור חמץ ובו ג' סעיפים
קכב	סימן תמו דין מי שמוצא חמץ בתוך המועד ובו ד' סעיפים
קכג	סימן תמז דיני תערובת חמץ בתוך הפסח ובו י"ב סעיפים
קכט	סימן תמח דין חמץ שעבר עליו הפסח ובו ז' סעיפים
קלא	סימן תמט דין חמץ שנמצא בחנות ישראל והפועלים אינם יהודים או בהפך ובו סעיף אחד
קלא	סימן תנ דין ישראל ואינו יהודי שיש להם שותפות ובו ז' סעיפים
קלג	סימן תנא דיני הגעלת כלים ובו כ"ז סעיפים
קמא	סימן תנב דין זמן הגעלת הכלים ובו ז' סעיפים
קמג	סימן תנג דיני החטים ומהינתם למצות ובו ט' סעיפים
קמו	סימן תנד באיזה מצה אינו יוצא ידי חובתו ובו ד' סעיפים
קמז	סימן תנה – דין מים שלנו, ובו ו' סעיפים
קמט	סימן תנו דין שיעור כמות לישת המצות ובו ג' סעיפים
קנ	סימן תנז דין הנהגת החלה בעיסת מצה ובו ב' סעיפים
קנא	סימן תנח דין מצוה ללוש המצה בערב פסח ובו סעיף אחד
קנא	סימן תנט דין מקום וסדר לישת המצות ובו ו' סעיפים
קנו	סימן תס דיני מצת המצוה ובו ז' סעיפים
קנז	סימן תסא דיני אפיית המצה ובו ה' סעיפים
קס	סימן תסב דין מי פירות אם מחמיצין ובו ז' סעיפים
קסג	סימן תסג אם מותר לחרוך שני שבלים יחד, ודיני כרמל ובו ג' סעיפים
קסד	סימן תסד תסד חרדל שנתערב בתוכו קמח, ובו סעיף אחד
קסד	סימן תסה דיני מורסן בפסח ובו ג' סעיפים
קסה	סימן תסו אם הרוק ומי רגלים ודומיו מחמיצים ובו ו' סעיפים
קסו	סימן תסז דין חטים שנפל עליהם מים, ותבשיל שנמצא לתוכו חטה ובו ט"ז סעיפים

הלכות ראש השנה..... קעב

קעב	סימן תקפה דין ברכת השופר
קעג	סימן תקפו דיני שופר של ראש השנה
קעו	סימן תקפז דין התקוע לתוך הבור

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ציצית

ה

סימן תקפח	זמן תקיעת שופר.....	קעז
סימן תקפט	מי הם הראוים לתקיעת שופר.....	קעח
סימן תקצ	סדר הראוי לתקיעת שופר.....	קפ
סימן תקצא	סדר תפלת מוסף ביחיד.....	קפד
סימן תקצב	תפלת מוסף בקול רם וסדר התקיעות.....	קפה
סימן תקצג	אם הברכות והתקיעות מעכבות זו את זו.....	קפח
סימן תקצד	יחיד שלא התפלל אין חבירו מוציא.....	קפה
סימן תקצה	מי שאינו בקי לא בתקיעות ולא בתפלה.....	קפה
סימן תקצו	תשלום תקיעות לאחר התפילה.....	קפה
סימן תקצז	אם מותר להתענות בראש השנה.....	קפט
סימן תקצח	.....	קפט
סימן תקצט	.....	קפט
סימן תר	ביצה שנולדה בראש השנה, ודיני הקידוש.....	קפט
סימן תרא	סדר יום שני של ראש השנה.....	קצ

הלכות ד' מינים.....קצא

סימן תרמה	דיני לולב.....	קצא
סימן תרמו	דיני הדם.....	קצד
סימן תרמז	דיני ערבה ובו ב' סעיפים.....	קצה
סימן תרמח	דברים הפוסלים באתרוג, ובו כ"ב סעיפים.....	קצט

הלכות מגילה.....רט

סימן תרפו	- דין תענית אסתר. ובו ג' סעיפים.....	רט
סימן תרפז	- חיוב קריאת המגילה, ובו ב' סעיפים.....	רט
סימן תרפח	- דין כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון, ובו ח' סעיפים.....	רי
סימן תרפט	- שהכל חייבים בקריאת מגילה, ובו ו' סעיפים.....	ריט
סימן תרצ	- דיני קריאת המגילה, ובו י"ח סעיפים.....	ריט
סימן תרצא	- דיני כתיבת המגילה ותפירתה, ובו י"א סעיפים.....	רכג
סימן תרצב	- דיני ברכות המגילה, ובו ד' סעיפים.....	רכד
סימן תרצג	- סדר תפלת פורים, ובו ד' סעיפים.....	רכה
סימן תרצד	- דין מעות פורים לעניים, ובו ד' סעיפים.....	רכו
סימן תרצה	- דיני סעודת פורים, ובו ד' סעיפים.....	רכט
סימן תרצז	- דיני הספד ותענית ועשיית מלאכה בפורים, ובו ח' סעיפים.....	רל
סימן תרצז	- אין אומרים תחינה בי"ד ומ"ז שבאדר ראשון, ודין תענית והספד בהן, ובו סעיף אחד.....	רלב

הלכות ציצית

סימן ה הלכות ציצית ועטיפתו, ובו י"ז סעיפים

א. יתעטף בציצית / מיד אחר נטילת ידים, שלא ילך ד' אמות ללא ציצית (מב א): **ויברך מעומד**. / בשעת העיטוף, וגם את הברכה יברך מעומד ככל ברכת המצוות^א, ובדיעבד אם ישב יצא. לכתחילה יברך כשאוחז הטלית לפני העיטוף עובר לעשייתו, ולא יקדים לברך כאשר הטלית מקופל (מב ב):

ב. סדר עטיפתו כדרך בני אדם שמתכסים בכסותם ועוסקים במלאכתם פעמים בכיסוי הראש פעמים בגילוי הראש / עיטוף רק על הכתפים אינו עיטוף, ועיקר העיטוף הוא הגוף ולא הראש (מב ג, עיין מב סימן י' לז): **ונכון שיכסה ראשו בטלית**. / בכל התפלה מתחילה ועד סופה. וילבש גם כיפה תחתיו. והאר"י כיסה התפילין עם הטלית, אבל לא יכסה אותו לגמרי. ובחור לא יכסה ראשו בטלית אפילו הוא תלמיד חכם. ובעיטוף יניח הטלית על ראשו ויכופפה עד פיו ולא יותר מכך. ויהיה מעוטף לפחות כדי הילוך ד' אמות (מב ד):

ג. טליתות קטנים שלנו / יברך עליו רק עם יש בו שיעור האמור בסימן ט"ז (מב ו), ואם אינו מברך עליו להתעטף רק פוטרו בטלית גדול אין צריך להתעטף בו, ועיין סעיף ו' (מב ז): **שאנו נוהגים ללבוש אף על פי שאין בהם עיטוף יוצאין בהם ידי חובת ציצית וטוב להניח אותו על ראשו רחבו לקומתו ולהתעטף בו ויעמוד כך מעוטף לפחות כדי הילוך ד' אמות ואחר כך ימשכנו מעל ראשו וילבישנו**.

ד. מחזיר שתי ציציות לפניו ושנים לאחריו כדי שיהא מסובב במצות. / נהגו לעשות עטרה לסימן, שלא יתהפך אחוריו לפניו, והאר"ל לא הקפיד בזה (מב ט, עיין מב סימן י' ס"ק ל"ז בצורת עטיפת הטלית, שמאחוריו משולשל, והיד מפסיק בין ציצית שלפניו לאחריו):

ה. מברך להתעטף בציצית / בשוא הב' (מב י^ב): **אם שנים או שלשה מתעטפים בטלית כאחת** (פירוש, בפעם אחת) **כלם מברכים** / תוך כדי דיבור (מב יב): **ואם רצו** / באמת עדיף שאחד יוציא, ואפשר שפעמים אין

באר החיים

^א **מעומד**. בפמ"ג מביא ירושלמי שברכת כל המצוות צריך להיות בעמידה. ומקשה הפמ"ג מסוכה דמברכין מיושב. ומתיר א' שסוכה הוא כחלה ושחיטה שאינו מצות קום עשה, רק איסור לאכול ללא סוכה. ב' דהוא גם ברכת הנהנין.

ולעניתי שני התירושים קשים מסברא, דשפיר יש מצוה לישב בסוכה ועל זה מברכים. ולרמב"ם דמברכים על הסוכה מעומד נראה.

^ב **בציצית**. במ"ב נקט לומר בשוא באות ב'. אבל מנהגינו לומר בציצית בפתח. וטעם מי שאומר בפתח, כתב הפמ"ג שהפתח בבי"ת הוא תחת ה"א הידיעה, ועיקר המצוה הוא התכלת שדומה לרקיע. וקשה א' אין לנו תכלת ולמה נאמר בפתח. ויש ליישב שהברכה לא תשתנה, אך קשה לומר כן, כי בכמה מקומות פועלים ענין שאינו מחוייב, ורק כדי שהברכה תהיה נכונה, כגון עיטוף בציצית, שיעור מרור. ומי שנוטל הדסים ואתרוג ללא לולב מבואר שאינו מזכיר לולב בברכה. קושיא ב' הלא מפורש במנחות ל"ט שיש לסיים הכריכות בלבן, מטעם שמעלין בקודש, ופרש"י שלבן עיקר, וכן כתבו תוס' מנחות ל"ח (וצ"ע בלשונות הרמב"ם אם מסכים לזה). ולפי הקושיות, יש לבאר דאדרבה לפיכך אומרים בציצית בפתח, לאפוקי תכלת (ולפי זה המטיל תכלת ללא לבן, שהרי אין מעכבין זה את זה, יברך בשוא).

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ציצית

ז

יודעים לכוין להוציא לכן נוהגים להעדיף שכל אחד יברך (מב יג): **אחד מברך** / ואפילו הם בקיאים ובלבד שיתכוונו להוציא ולצאת. ואם כבר יצא יכול להוציאם אבל י"א שזה הוא רק אם אינם בקיאים. אם טליתותיהם חדשות אף שברכת ההתעטף אחד מברך, אבל שהחיינו כל אחד יברך בעצמו (מב יד): **והאחרים יענו אמן** / כשצריכים לצאת יש יותר חיוב לענות אמן, ובכל זאת אם לא ענה אמן יצא בדיעבד (מב טז):

ו. על טלית קטן יכול לברך להתעטף אף על פי שאינו מתעטף אלא לובשו.

הגה. ויש אומרים שמכרכין עליו על מלתו לילית וכן נוהגין ואין לשנות (כל בו סימן כ"ז ונימוקי יוסף בהלכות קטנות דף פ"ו ע"ב). אמנם אם מתעטף בטלית קטן כבסעיף ג' יברך להתעטף. אם הפך ובירך על טלית גדול על מצות, או על טלית קטן להתעטף, יצא בדיעבד. ועל טלית קטן שאין בו אורך אמה וחצי כולו יחד חוץ מהנקב אין מברך עליו, ושיהיה פתוח רובו. ואנשי מעשה נוהגים שארכו ב' אמות אמה לפנייהם ואמה מאחוריהם (מב טז):

ז. צריך להפריד חוטי הציצית זה מזה. / שיהיה כל חוט בפני עצמו ולא מסובכים זה בזה, ואם על ידי זה יתבטל מתפלה בציבור אין לדקדק בזה (מב יח), ויתכן שלפי כמה אחרונים מעכב, ולתחילה בוודאי טוב להפריד לפני הברכה (ביאור הלכה, על מה שכתב שיש צד שמעכב השיג החזו"א (ג' ט') דלא משמע מהפוסקים שיעכב¹):

ח. יכוין בהתעטפו שצונו הקב"ה להתעטף בו כדי שזכור כל מצותיו לעשותם. / מטעם שנאמר למען תזכרו, והוא מלבד הכוונה לצאת המצוה, ואינו מעכב (מב יט):

ט. קודם שיברך יעיין בחוטי הציצית אם הם כשרים / וגם במקום הנקב כי שם נפסל גם בנפסק חוט אחד (מב כא). אבל בלובש כמה בגדים והוא מברך על אחד מהם, די שיבדוק אחד במקום הנקב, ואת השאר יכול לבדוק רק בחוטים, ובכל זאת נכון שלפרקים יעיין בחוטים (ביאור הלכה): **כדי שלא יברך לבטלה**. / לפי טעם זה אם לובש כמה טליתות די שיבדוק אחד, אבל האחרונים כתבו שיבדוק כולם מחשש ביטול עשה דד' כנפות, דהחזקה שהיה שלם אתמול אינו חזקה טובה וגם אפשר לברר. לכן יבדוק כל יום בבוקר, ואם פושטו ולובשו באמצע היום אינו מחוייב. וגם בבוקר אם עלידי זה יתאחר מתפלה בציבור יכול ללבוש בלי בדיקה ובכל זאת נכון לעיין קצת כמה שאפשר. אם שאל טלית אין צריך לבדוק, ואם הטלית של קהל צריך לבדוק, אף אם אין מברך. ואם בדק הטלית לפני שהניחו בנרות א"צ לבדוק למחר (מב כב), בשבת יש לבדוק וטוב לבדוק בערב שבת כשמניחו בנרות (מב כג):

י. אם לובש טלית קטן בעוד שאין ידיו נקיות ילבושו בלא ברכה וכשיטול ידיו ימשמש בציצית ויברך עליו או כשילבש טלית אחר יברך עליו ויכוין לפטור גם את זה ואין צריך למשמש בציציות של ראשון. / וכן נהוג בזמנינו לברך על הטלית גדול ולפטור את הטלית קטן, ולא כמו מי שמברך על שניהם זה אחר זה כי הוא ברכה שאינה צריכה, ואף אם מפסיק בין הברכות לפעמים הטלית קטן פחות מכשיעור, או ישן עמו בלילה, לפיכך טוב לפטור בברכה שעל הטלית גדול (מב כד):

יא. עיקר מצות טלית קטן ללבושו על בגדיו כדי שתמיד יראהו ויזכור המצות. / בכתבי האריז"ל כתוב שיהיה הטלית תחת בגדיו, ובכל זאת חוטי הציצית יהיו בחוץ, ואם גם הם תחת המכנסים יצא אף יהיה מגולה בשעת הברכה כשיעור הילוך ד' אמות, אבל לא יפה עושים מי שנוהג כך, מלבד מה נאמר וראיתם אותו, הם מבזים את מצות השם, ואף שהולכים בין הנכרים עליהם להתקשט במצוות ה' לפני כל (מב כה, כו):

באר החיים

¹ בביאור הלכה מצדד להכשיר משום גרדומים, ועל כך כתב החזו"א שזה אינו סברא להתיר, כי אם קשר חוט בחוט וביטלו, נעשה חוט אחד, והוי כנעקר מעיקרו דפסול.

אכן האמת שבזה גם המ"ב מודה, כמו שכתב בסימן כ"ד ס"ק ד'. נידון המ"ב אינו בקשור ממש, אלא כשהפסול מצד שמסובך, ובכך אינו נחשב ששני המסובכים נעשו כחוט אחד, ולא בקשור ממש.

יב. אם יש לו כמה בגדים של ארבע כנפות כלם חייבים בציצית ואם לבשם כלם בלא הפסק והיה דעתו מתחלה על כלם לא יברך אלא ברכה א' אם מפסיק ביניהם/ הפסק גדול שהוא בגדר היסח הדעת, שהיה בשתיקה אפילו הרבה יותר מכדי דיבור, ודיבור לצורך הליכה אינו הפסק, אבל כל דיבור אחר הוא הפסק, ואם שח לא יברך מפני שיש מחלוקת בדין זה, ויזהר שלא יפסיק הפסק גדול (מב כח): **צריך לברך על כל אחת ואחת והוא הדין אם לא היה בדעתו מתחלה על כלם** / רק סתמא (מב כט): **הוא כמפסיק ביניהם**./ אם רגיל ללבוש כמה טליתות אין צריך לברך על השני דמסתמא דעתו עליו, ואם זה הרגיל היה לפניו שנים, וטרם לבש השני הביאו לו שלישי הוא ספק, וטוב שלא ילבשו עכשיו (מב ל, ביאור הלכה), ואם ברך על טלית קטן על מצות, אע"פ שאם מכזיב לטעות את הטלית גדול נפטר סתמא אין דעתו לפטור את הטלית גדול בעל מצות, ולתחילה לא יברך על הטלית קטן אם דעתו ללבוש עכשיו טלית גדול. לבש טלית ונפסל או ראה שהיה פסול לפני הליכה, ולובש טלית אחר צריך לברך בסתמא, אלא אם כן דעתו היה מפורש לפטור כל מה שילבש (מב ל):

הגה. וכן אם פשט הראשון קודם שלבש השני לריך לחזור ולברך (תרומת הדשן סימן מ"ה)./ האחרונים חולקים שאם דעתו ללבוש השני, אין הפשיטה הפסק (מב לא):

יג. הלובש טלית קטן ומברך עליו וכשהולך לבית הכנסת מתעטף בטלית גדול צריך לברך עליו דהליכה מביתו לבית הכנסת חשיבה הפסק/ האחרונים חלקו על זה שאין הליכה הפסק. אבל שינוי מקום מחוץ לבית הוא הפסק, נפקא מינה שאפילו יצא וחזר מיד הוא הפסק אף שאין הליכה (מב לג) ואם יצא מחדר חדר אינו הפסק (מב לה), והחיי אדם חשש לשיטות שגם שינוי מקום הפסק, על כן החמיר שלא יברך אלא אם כן הבית כנסת רחוק, או שהסיח דעתו (מב לד): **ואם מתפלל בתוך ביתו אם היה דעתו מתחלה גם על טלית גדול** / לכאורה אפילו סתמא, דעת כל אדם ללבוש בבוקר הטלית גדול. וכל זה לשו"ע שמברך על טלית קטן להתעטף, אבל לרמ"א שמברך על מצות מסתמא אין דעתו לפטור הטלית גדול (ביאור הלכה): **ולא הפסיק בינתיים בשיחה או בדברים אחרים אינו צריך לחזור ולברך.**

יד. אם פשט טליתו אפילו היה דעתו לחזור ולהתעטף בו מיד צריך לברך כשיחזור ויתעטף בו./ אפילו לא היה כלל היסח הדעת, ושינוי מקום, והיה לבוש טלית קטן (מב לו): **הגה.** ויש אומרים שאין מברכין אם היה דעתו לחזור ולהתעטף בו (אגו' סימן ל"ט)./ אם היה דעתו להתעטף אחר זמן, אף שנמלך ולבש מיד, או אם פשט ואם כנס לבית המרחץ, ארצות החיים מביא דהוי הפסק, ובב"ח משמע שאינו הפסק, ואולי תלוי בכך שאם שהה הרבה צריך לברך, אבל העולם אין נוהגים לברך, ויותר טוב שיכוין בבוקר לפטור בברכתו רק עד כניסה למרחץ, וכשיצא יברך (ביאור הלכה): **ויש אומרים דוקא כשנשאר עליו טלית קטן והכי נוהגין (שם) (עיין לקמן סימן כ"ה סעיף י"ז).**/ האחרונים פסקו כשני היש אומרים, והיינו שאם היה דעתו להדיא לחזור וללבוש אינו מברך אפילו לא נשאר טלית קטן, (ואפילו יצא לבית אחר. ביאור הלכה), ואם דעתו היה להדיא לא ללבוש חזר ומברך אפילו נשאר טלית קטן, ובסתמא אם לבוש טלית קטן אינו מברך (ומשכחת בסנדק אחר התפלה. ביאור הלכה). ונראה שבאמצע התפלה סתמו כפירושם על דעת לחזור וללבוש, ואם קפלו והניחו בכיס סתמו הוא על דעת שלא ללבוש (מב לח):

טו. אם נפלה טליתו שלא במתכוין וחזר ומתעטף צריך לברך / אפילו למאן דאמר שבעדו להחזיר אינו מברך, אפילו נשאר עליו טלית קטן (מב לט), ואפילו לובשו מיד. ואם נפל ממנו באמצע שמונה עשרה, ואחרים הלבשוהו, אחר שמונה עשרה ימשמש ויברך (מב מ): **והוא שנפלה כולה אבל אם לא נפלה כולה אף על פי שנפלה רובה אינו צריך לברך**./ ה"ט"ז ועוד אחרונים נוקטים שבנפלה רובה חזר ומברך, ולדברי הכל אם נפל מכל הגוף אף שנשארה בידו חזור ומברך. בירך על הטלית, ולפני העיטוף נפלה מידו, ואפילו נפסלו הציציות, ותיקנם מיד, מתעטף ואינו חוזר ומברך. ואם התחיל אשר קדשנו במצוותיו וציונו, ולפני שסיים לקחוהו

ממנו, והתפילין לפניו, יכול לסיים להניח תפילין (מב מא). ואם אחרי שהוא לבוש נפסל הציצית, ותיקנו חזור ומברך, ואם לא נפסל והוא הסירו כדי להחליף את החוטים ולהניח יותר מהודרים וללבוש מיד יש להסתפק אם תלוי במחלוקת המחבר ורמ"א בסעיף י"ד, או הוא הפסק, מאחר והיה זמן שהיה פסול (ביאור הלכה סוף סימן כ"ה):

טז. הלן בטליתו בלילה צריך לברך עליו בבוקר אף אם לא פשטו וטוב למשמש בו בשעת ברכה. / למעשה לא יברך משום ספק ברכות⁷, ואין להסירו שלא על דעת ללבושו מיד, ולאחר זמן ללבושו, בשביל להתחייב בוודאי, משום גורם ברכה שאינה צריכה. הישן ביום שינת הצהריים, ומסיר מעליו הטלית קטן נחלקו הפוסקים אם זה היסח הדעת, ומהנכון שעל כל פנים יתכסה בו בשעת השינה ויפטר מברכה לדברי הכל (מב מב): **וכן**

באר החיים

⁷ **הלן בטליתו בלילה.** בגמרא מנחות מ"ג א' איתא רב יהודה רמי תכלתא לפרוזמא דאינשי ביתיה, ומברך כל צפרא. ומקשה מדרמי לאשתו, ש"מ סבר דציצית מצות עשה שלא הזמן גרמא, אם כן אמאי מברך כל צפרא. משמע מהקושיא שלדין דיש פטור לילה ניהא ליה למה מברך, מכך מוכיח הרא"ש שהלן בטליתו חייב לברך לדין. ועיין ט"ז כאן שדוחה את דבריו, וטעמו דבבבית הגמרא מיירי שהיה פושטו בלילה, עיין שם, ואף שפושטו בכל זאת למ"ד לילה זמן ציצית אין הפשיטה נדון כהיסח הדעת לפי הס"ד, וברבנן דרבי עיין שם.

והנה מכל מקום מבואר בקושיית גמרא חילוק בין מאן דאמר שיש פטור לילה, למ"ד שאין פטור לילה, לענין אם הפשיטה בלילה עושה הפסק.

וקשה להרא"ש להלן סימן י"ח, דכסות יום חייב כל הלילה, אם כן (גם אי מיירי שפושטו) קשה מה בין מאן דאמר לילה זמן ציצית או לא, הרי בכסות יום מחוייב בו כל הלילה לדברי הכל, ואין הפסק זמן פטור.

ונראה בביאור הדבר, דאם יסוד הדין היה שכסות יום חייב לעולם, וכסות לילה פטור לעולם, באמת היה קשה. אבל באמת תחילת הדין הוא שיום הוא זמן ציצית, ולילה אינו זמן ציצית, זה הדין הראשון. ועקב שחלות חיוב ציצית אינו בגברא, אלא חובת מנא, ושם הבגד הוא כפי מה שהוא מיועד, נמצא שמחמת חילוק יום ולילה שיש בעצם המצוה, נעשה דין שני, שכסות יום מתחייב לעולם, וכסות לילה פטור לעולם (ודין א' נפק"מ רק למיוחד ליום ולילה, שחייב ביום ופטור בלילה). ולכן כשפושט הטלית וודאי יש כאן זמן של פטור בעצם הזמן, ומשום כך הוא הפסק.

ועל כרחק צריך לומר כן שיש כאן ב' דינים, דאי לאו הכי, מאי טעמא הוי ציצית עשה שהזמן גרמא, הרי כסות יום חייב לעולם, והם דברי תוספות מנחות מ' ב' עיין שם.

ועיין מגן אברהם סימן י"ט שכתב שבגד הנעשה למת, למ"ד שכלי בקופסא פטור אין ראייה מהגמרא לפטור, ומכל מקום אפשר שלהרא"ש שכסות לילה פטור ביום, גם כסות מת פטור כאשר איש חי לובשו.

וקשה מה ראייה מזה לזה, הרי כסות לילה עיקר דינו הוא שכסות לילה פטורה, ולא מצד שהוא בגד המיועד לזמן פטור, שהרי לילה הוא זמן חיוב, והראיה שהרי כסות יום חייב בלילה, הרי דאף שלילה זמן חיוב, כסות לילה פטור ביום. ומדיכתי תיתי להוכיח מכך, שבגד העומד לזמן של פטור, כגון תכריכים, שהלובשו בזמן חיוב פטור, וצ"ע.

על כרחק כמו שנתבאר, שבליילה יש שני דינים דין פטור בזמן, ומחמתו מסתעף דין בכסות, והכסות נפטר מחמת זמן הפטור, ועל כן שפיר יש כאן מקור שכסות המיועד לפטור, פטור גם בשעת חיוב.

ומה שכתב מגן אברהם בסימן י"ט שם לשון אפשר, כי יש לפרש הא דכסות לילה פטור ביום, אינו מצד שבגד המיועד לזמן של פטור, פטור גם כשלובו בזמן חיוב, אלא מטעם שלגבי לבישתו נחשב לבישתו ביום כלבישת לילה, והשתא הוא לילה גביה הבגד והלובשה, וטעם זה מבאר גם כן הא דכסות יום חייב בלילה, שהוא כלבישת יום. ומסתבר דזה שייך רק ביום ולילה דלדידיה עכשיו הלילה כיום יאיר, ולהיפך, אך בחי לא שייך לומר שזה לבישת מת, לכן יתכן שחייב לכו"ע, אמנם המג"א נוטה לפטור להרא"ש, וכהביאור הראשון שכל כסות המיועד לפטור, פטור גם בעת חיוב.

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ציצית

יעשה מי שזוכה טליתו קודם שילביץ היום (הגהות מיימוני נקט ספר התרומה הסמ"ג וסמ"ק ומרדכי בהלכות תפלין). באופן דהמחבר טוב למשמש^י, וכאן חייב למשמש, ואינו רק טוב (מב מג):

יז. נתכסה בבגד שהוא חייב בציצית ולא הטיל בו ציצית ביטל מצות ציצית.

סימן ט – איזה בגדים חייבים בציצית ואיזה פטורים מציצית, ובו ו' סעיפים

א. אין חייב בציצית מן התורה אלא בגד פשתים או של צמר רחלים / או צמר איל שהוא כבש זכר, אבל צמר שאר בעלי חיים, כגון צמר גמלים ארנבים עיזים (וכן שער חיה כגון צבי ואיל), או משי וקנבוס חייב מדרבנן. רחל בת עז דינו כעז (בביאור הלכה מפקפק שמא פסול רק לחוטי תכלת, אבל לחוטי לבן דינו כצמר. עוד כתב שרחל בת רחל ואביו תיש כשר כצמר, ודלא כפמ"ג שאוסר^י). עירב צמר בשאר מינין ורובו צמר חייב מן התורה (ואפילו עירבו במין שאינו דומה לצמר, כגון פשתן בטל בצמר גמלים, ביאור הלכה לא כפמ"ג), אבל אם הצמר רק בשתי או רק בערב אינו חייב מן התורה (מב ב). ואם חלק מחוטי השתי צמר וחלק שאר מינים אם רוב צמר דינו כצמר. ואם חיבר ב' בדים ויש שיעור בצמר אך שאר מינים רוב חייב, אבל במג"א משמע דפטור מן התורה. ואם הצמר אין בו שיעור, פטור אפילו הוא רוב (ביאור הלכה ד"ה אלא^י): **אבל בגדי שאר מינים אין חייבים בציצית אלא**

באר החיים

ה' **וטוב למשמש**. מקורו בהגה"מ פ"ג מציצית, ומקורו מדאשכחן כיוצא בו בתפילין. והקשה ידידי הרה"ג רבי יחיאל ארנטריו שליט"א מה הראיה מתפילין, הא בתפילין יש מצוה למשמש, והוי חלק מקיום המצוה, אבל ציצית מה מצוה יש במשמוש, עיין בית יוסף. ונראה ליישב דבאמת גם בתפילין אין המשמוש שייך לקיום המצוה, שאינו אלא משום קדושת האזכרה, ובכל זאת מהני לברכה, ולפי זה שפיר מוכח שאף משמוש שאינו שייך למצוה, מועיל לברכה.

י' **רחל בת רחל ואביה תיש**. החזו"א סי' ב' א' סובר כהפמ"ג דפטול להתיר בתורת צמר, מטעם דהוי כלאים, ומכיון שנדמה פסול בציצית כל שכן כלאים דמצאנו בב"ק ע"ח כזה קל וחומר, וכלאים איתא אפילו אם רק אביו תיש ואפילו שאין חוששין לזרע האב עיי"ש.

ולענ"ד נראה ליישב דעת המ"ב דבציצית גדר הדין הוא לפסול הוא **נשתנה**, כדאיתא בבכורות י"ז א', ונראה דסברא הוא שלענין פסול זה גרע נדמה מכלאים, **כלאים** שרק האב תיש, מכיון שאין חוששין לזרע האב, ומהאם לא נשתנה כלל, לא חשיב נשתנה, מה שאין כן **נדמה** שהוא משונה מאמו ודאי הוי **נשתנה** טפי מבריתו.

אבל בקדשים אין דין נשתנה, רק יש פסוק למעט ומוקמינן ליה בכלאים, ועיין תוס' יומא מ"ט ב', דמבואר שהמיעוט הוא מצד שחסר בו שם **שה'**, ובכך וודאי הסברא בהיפך, שלענין שם **שה'**, כלאים שאביו תיש, גרע מנדמה שאביו ואמו שה, ולכך שפיר עבד קל וחומר לענין קדשים. ואילו פסול **נשתנה**, אם אין חוששים לזרע אב, הרי וודאי אין כאן נשתנה, ולכן לענין זה כלאים עדיף מנדמה שהוא משונה מאמו, וכמש"נ. תדע שציצית הוא דין אחר מדין נדמה, שכן בבכורות י"ז מזכיר הגמרא מילת נדמה, רק לענין בכור וחטאת, ואילו לשאר דינים לא מזכיר מילת נדמה.

י' **רוב הבגד מצמר, אך אין שיעור ללא צירוף הכנף שהוא מעור**. החזו"א סימן ג' ל"ג מביא ראייה לחיובא כשרוב צמר ואין בו שיעור, שהרי יש בגמרא מנחות מ' מ"ד דאזיל בתר כנף, והרי אין בכנף שיעור עיטוף, על כרחך שהבגד הטפל משלים לעיקר, ה"נ מ"ד דאזיל בתר בגד, הכנף הנטפל משלים את השיעור ואפילו בבגד עצמו חסר מהשיעור.

ולא זכיתי להבין הראיה, דטעם מ"ד בתר כנף אינו מטעם שהבגד נטפל לכנף כי מה טעם יש בזה, אלא דעיקר חיוב הטלת הציצית מתיחס לכנף (החיוב חל בכנף), והחיוב תלוי בכנף, ולפיכך כשר אם הבגד של עור וכנף מצמר, שצריך שהכנף יהיה מין מחוייב, אבל לענין שיעור, די שיש כנף שיעור הנצרך לכנף **דחזי למילתיה** למיהוי כנף, אלא דוודאי גם אי אזלינן בתר כנף, צריך שיהיה כסות (הוא תנאי שיהיה כסות), ושיעור עיטוף נאמר רק בכסות אף על פי שאין חיוב הציצית נקבע לפי מין הכסות. אבל מ"ד דאזיל בתר בגד, סבר שהחיוב ציצית חל על עיקר הבגד, ומכיון שתלוי לפי עיקר

מדרבנן. / נפקא מיניה א' כי ראוי שילבש בגד החייב מן התורה. ב' אם יש לו ספק בכשרות החוטים אם טויין לשמן או ספק בבגד אם חייב, הרי ספק דרבנן לקולא. ג' אם נפסק החוט והוא יושב בציבור בחול, בדרבנן א"צ לפשוט משום כבוד הבריות (מב ג): **(ויש' אומרים דכולהו חייבין מדאורייתא והכי הלכתא) (תוספות דף ל"ט והרמ"ש וסמ"ג ומדכז).** / וירא שמים יחמיר לחוש לדעה ראשונה ויעשה טלית צמר, ונכון שבין הטלית קטן בין טלית גדול יהיה צמר (מב ה, עיין חזו"א ג' כ"ד שמסייע לשיטת הרמ"א ששאר מינים חייבים מן התורה, והגר"א והחזו"א הלכו בטלית קטן משאר מינים):

ב. ציצית של פשתים או של צמר רחלים/ יש שיטה שלא לעשות צמר לשאר מינים וכתב הב"ח שלא יברך עליו. וא"ר כתב להקל, וכן משמע במעשה רב (מב ו): **פוטרים בכל מיני בגדים חוץ משל פשתים לצמר או של צמר לפשתים בזמן הזה דליכא תכלת מפני שהם כלאים.** הגה. **ויש' אומרים שלא לעשות לילית של פשתים כלל אפילו צמר מינים והכי נהוג (סמ"ק סימן ל"ח).** / בשעת הדחק יש לסמוך על המקילין, שרק במשי אין להטיל פשתן, כ"כ א"ר, וכן דעת הגר"א (מב ח):

ג. ציצית של שאר מינים אין פוטרים אלא במינים כגון משי לבגד משי וצמר גפן לצמר גפן אבל שלא במינים אין פוטרים. / דווקא שיהיה החוט טווי ושזור לשם ציצית (מב יא^י). ואם תחתיו צמר ועליו משי הולכים אחר העליון (מב יב), ואם השתי משי וערב צמר אין לו תקנה אלא צמר, או בפשתים במקום הדחק (מב י):

ד. אם הטיל בטלית של שאר מינים קצת ציציות ממינו וקצת מצמר או פשתים יש להסתפק בו / בארצות החיים כתב שאם עושה ב' חוטים ממינו, ושנים צמר שפיר דמי (מב יד):

ה. יש אומרים שצריך לעשות הציצית מצבע הטלית / או משום זה קלי ואנוהו, או הוא מן התורה דבעי מין כנף (מב טו, מנחות מ"א ב', רש"י ותוספות), רק שנים מתוך ארבעת החוטים צריכים להיות מצבע הטלית, כי שנים האחרים הם נגד התכלת (חזו"א ג כ"ה^ט): והמדקדקים נוהגים כן. הגה. **והאשכנזים אין נוהגין לעשות הילית רק לכנים אף כנגדים לכושים ואין לשנות (תרומת הדשן סימן מ"ו).** / והמדקדקים עושים את הט"ק לבן. ומה שיש כעין תכלת בשפת הטלית (בימינו יש פסים שחורים), בתר עיקר אזלינן (מב טז):

ו. יש אומרים שאין לעשות טלית של פשתן/ שמא יניח בהם תכלת שהוא צמר, וילבשו בלילה (מב יז): אף על פי שאין הלכה כן ירא שמים יצא את כולם ועושה טלית של צמר רחלים שהוא

באר החיים

הבגד ומינו, שפיר יש לומר דבעי שיהיה שיעור כסות ממין המחייב, כי כדי שיהיה חל חיוב מחמת הבגד, בעי בגד דחזי למילתיה, והיינו שיעור עיטוף, וכדי שיהיה חיוב מכוח הבגד שפיר בעי שיעור עיטוף מצמר, ואילו הכנף לדידיה הוא רק תנאי, ולכן הכנף יכול להיות ממין אחר, ואין ראייה ממ"ד דאזיל בתר כנף.

^ח החזו"א (ג' ל"ג) דן בטלית צמר גפן וכנפיה משי, אפשר שצמר כגפן אינו פוטר בהם, דחוט משי וודאי לא פוטר דכאשר דנים בין כנף לבגד הרי בתר בגד אזלינן, מאידך צמר גפן נמי לא יפטור, כי כל מה שמנינים שאינם צמר ופשתים פוטרים, הוא מקרא דהכנף מין כנף, וכאן אין הכנף צמר גפן. ודנקט בלשון אפשר, כי יש לומר שהכנף נטפל לבגד, וחשיב גם הכנף מצמר גפן, (עיין בהערה לעיל סעיף א').

^ט לכאורה לטעם א' שבמ"ב של זה קלי ואנוהו, ומקור טעם זה בתוספות מ"א ב' ד"ה אין, צריכים ארבעתן להיות מצבע הטלית.

^י יש להעיר שלהרא"ש להלן סימן י"ח כסות יום חייב בציצית בלילה, והגזירה כאן הוא אטו כסות לילה, אם נאמר דגזרו גם כשאינו מניח בה תכלת, הוי גזרה רחוקה מאד, משא"כ אם החשש שילבשו את אותו בגד בלילה, הוא גזירה קרובה יותר.

חייב בציצית מן התורה בלי פקפוק. הגה. ומיהו אם אי אפשר רק בטלית של פשתן מוטב שיעשה טלית של פשתן וזלית של פשתן משיתבטל ממאות זלית (תשובת הרמ"א כלל כ'). ויכול לברך, ואם יש לו טלית גדול צמר, יברך על גדול ויפטור את הקטן. לדעת מגן אברהם לטלית פשתן יעשה כנפות עור ויטיל חוטי צמר, ופקפוק בדבריו (מב יט):

סימן י – דיני כנפות הטלית, ובו י"ב פעיפים

א. **טלית שאין לה ד' כנפות פטורה יש לה יותר מד' חייבת** / ויש פוסטין לכן אין לעשות לכתחילה, ואם יש לט"ק חתך לפתח הצוואר יראה שיהיה הנקב רוב סתום, ואם אירע שרוב פתוח יעשה את הזוית קצת עגול (מב ג): **ועושה לה ארבע ציציות בארבע כנפיה** / אם הטיל ה' עבר על כל תוסף. עשה ה', וחתך אחת, אם נשארו ד' המרוחקים, כשרה (מב ד): **המרוחקות זו מזו יותר**. / יש אומרים שהקפדה על מרוחקים הוא מן התורה. אמנם כשאי אפשר לתקן והגיע זמן תפלה יכול לסמוך על המקליל, ולברך (מב ה):

ב. **יש לה ארבע וחתך אחת באלכסון ועשאוהו שנים הרי נעשית בעלת ה' וחייבת**. / הוא הדין היה ג' ועשה ד' חייב, ולכאורה דווקא אם יהיה בין הקרנות הפסק ג' אצבעות (ביאור הלכה). והוא הדין חתך באחד מהקרנות והוציא מהטלית חתיכה מרובעת, ונעשה החיסור כמין רי"ש חייב (ביאור הלכה). ואם לא חתך באלכסון ולא חיסר כלום, רק סדק קרע בפגימה ונחלק לשנים אינו חשוב ב' קרנות עד שיגיע לרוב הבגד (מב ז):

ג. **כפל קרנות טליתו וקשרם או תפרם ודומה כאלו קיצען ואין לה כנפות אף על פי כן לא נפטרה**. / היינו שתפרן כעגול, וחשיב כאילו התיר התפירה ומטיל על הכנף כפי שהוא כשיתפשט, היה מרובע ועשה מרובע להמג"א רשאי להניח ציצית על הכנף כמו שהוא עכשיו, ורבים חולקים דלא מהני אלא יניח על כפי שיתפשט (מב ח). היה עגול ועשה מרובע מחלוקת אם חייב. ואם תפרו דרך אומנות שאינו ניכר כלל בצד שני בשני האופנים האחרונים, מטיל ציצית כמו שהוא עכשיו ומברך, ואפשר אף באופן הראשון (ביאור הלכה):

ד. **טלית של בגד וכנפיה של עור חייבת** / כולה עור פטור אפילו מדרבנן, ואפילו אם תפור לו תחתיו בגד, אזלינן בתר עליון (מב יא). והיא של בגד וכנפיה עור שחייבת, הוא אפילו הבגד עצמו עגול (מב ט), ואפילו אין בבגד שיעור ללא צירוף העור, חייבת (חזו"א ג' ל"ג). וכן שלא במקום כנפות אלא היה רובה בגד ומיעוטה עור חייבת (מב י): **היא של עור וכנפיה של בגד פטורה**. / והוא הדין רובה עור, אף יש שיעור בבגד, כיון שהבגד מיעוט, פטור (מב יא):

ה. **היו לה ג' כנפות ועשה בהם ג' ציציות ושוב עשה לה כנף ד' ועשה גם בו ציצית פסולה משום תעשה ולא מן העשוי**. / הוא הדין עשה רק קשר אחד וחוליתו, נפסל אותו קשר וצריך להתירו (מב יג), והוא הדין היו ד' כנפות עם ציצית ונחתך כנף ונעשה עגול, ותיקנו והטיל בה חוטים, הג' הראשונות נפסלו (מב יב^א):

באר החיים

^א נעשה בכשרות ונפסל חוזר להכשירו ואין בכך משום תעשה ולא מן העשוי. עיין סימן ט"ו מ"ב ס"ק ז' ח' י' שפשטות דעת ר' עמרם גאון, ושו"ע שאם החזיר את מה שנחתך כשר כי נעשה בכשרות. אלא שהמ"ב נקט שם שיש להחמיר כהדרך החיים והט"ז ותוס' מנחות מ' ב' שאם נחתך אין חוזר להכשרו. אבל באמת מהמ"ב סימן ט"ו ס"ק ח' נראה שכאן שהבגד נפטרה מחמת שנעשה עגול, וגם הכנף נפטרה משום חוסר שיעור, סובר המ"ב דלכו"ע לא מהני לחזור ולתפרו.

ו. אין כופלין את הטלית ומטילים ציצית על כנפיה כמו שהיא כפולה. (הגה. אצל לריד להטיל גד' כנפיה הפשוטים) (בית יוסף), / ואם הוא ארוך מאד שאין יכול ללבשו יש פוטרים, לפיכך יניח בכנפיה הפשוטים ללא ברכה (מב טז): **אלא אם כן תפרה כולה ואפילו מרוח אחת.** / אפילו תפירות רחבות (מב יט) אמנם יתכן דבציצית דווקא אם תפר מג' רוחות הבגד (ביאור הלכה): **הגה.** ויש אומרים דחייבין אפילו כלל תפירה / בציצית בכנפיה הכפולים (מב יט): **וטוב לעשות לה ליטות אצל לא לזכך עליה** (הרי"ף והרא"ש והטור). / תמחה מה טוב בזה, הרי שמא חייב בפשוטים ושמן בכפולים, ויותר מד' אי אפשר משום בל תוסיף, על כן לכתחילה יזהר שלא יעשה טלית כפולה ללא תפירה (מב יט), ועיקר הדין בזה הוא שיניח בפשוטים ויברך (שער הציון): **הטיל ציצית על ציצית אם נתכוין לבטל הראשונה חותך הראשונה וכשרה** / אפשר שכוונת המחבר שאם חתך את השניה פסול, כי נפסלו ראשונות (מב כ בשם מג"א בדעת הרמב"ם²), אמנם נקטינן שכשר בכל ענין שחתך (מב כג): **ואם נתכוין להוסיף אף על פי שחתך אחת משתייהן פסולה.** (הגה. ויש מכשירים ככל ענין וכן עיקר) (טור נ"ס הרא"ש ורבינו ירוחם נתיב י"ח חלק ג') וקודם שחתך הראשונות פסול ככל ענין (בית יוסף).

ז. מלבושים שהם פתוחים מן הצדדין למטה ויש להם ד' כנפות לצד מטה ולמעלה הם **סתומים אם רובו סתום פטור** / אפילו אם יש בהמיעוט שיעור טלית, וכן הדין אם היה רובו פתוח ונעשה סתום, על ידי שהקרים נכפפו יותר, נפטר. וצריך להתיר את החוטים ולחזור ולקשרן (מב כד, ביאור הלכה): **ואם רובו פתוח חייב.** / אם מאחרי הנקב של הבית יד סגור וחוזר ונפתח, נחשב הנקב כסתום לענין הרוכ (מב כה, ביאור הלכה): **ואם חציו סתום וחציו פתוח מטילין אותו לחומרא וחייב בציצית** / ואין מברכין עליו (מב כו): **ואין יוצאין בו בשבת.**³ / המגן אברהם אוסר גם לכרמלית מפני שאין נכנסים לספק דרבנן לכתחילה, והרבה מסכימים להקל (מב כז):

באר החיים

¹ יש כאן חידוש שאפשר לבטל את הלשמה לאחר העשייה. ועיין גם בט"ז שכתב חידוש זה אליבא דהרא"ש שבשעה ששניהם קיימים פסול, ואם נתכוון לבטל הראשונות כשר בעודו קיים. ומצינו חידוש זה מפורש בתוספות גיטין ל"ב ב', גבי ביטול לשמה של ספר תורה.

ונראה שדווקא ביטול במעשה כגון שתולה אחרות, הא בדיבור לא אתי דיבור ומבטל מעשה, כמבואר בתוס' שם.

² החזו"א (ג' כ"ח) מפקפק בדין השו"ע וכתב, שבבגד מסופק, מכיון שחושש שחייבים, הוא צורך בשבילו לצאת ספיקו, ובמצבו שהוא מסופק זה חובתו, והוי כצורך וודאי, (הרי ציצית מחוייבת מדרבנן מותר בלבישה ברשות הרבים). וכל שכן טלית קטן פחות מכשיעור שיוצא בו, דניחא ליה להיראות כמקיים ציצית, והוי נוי, ומשיג על המשנה ברורה שכתב (סימן י"ג ב', סימן ט"ז ד') על טלית קטן פחות מכשיעור, שאסור משום הרצאה.

ונראה לישב את דעת המשנה ברורה ושו"ע, שאמנם אדם היודע שהבגד פטור, ויש במחשבתו טעמים אחרים ללבישה, הוי נוי וצורך, ויוצא בו בשבת, וכהחזו"א. אבל בסתמא הטלת חוטים הוא אך ורק עבור קיום המצוה. ואף הלוש טלית קטן סובר שהוא מקיים מצות ציצית, ולא כל אחד בקי וזוכר הדין. ואם הוא ספק מחוייב, הרי הנחתו הוא משום הצד המחוייב, ולצד הפטור אם ישאלוהו, יאמר שאין צריך, ועל צד זה לא חשיב צורך, ואף שהוא שרוי במצב מסופק. וזכר לדבר שצורך במצב ספק, אינו נחשב צורך וודאי, ראה בריטב"א גיטין ע"ז ב', שלא רצו להתיר טלטול הגט שהוא קודם הגירושין, ושמא בין טלטול לנתינה ימות, ונמצא שטלטלו הגט שלא לצורך. עכ"ל. הרי שטלטול מחמת צורך ספק, אינו כצורך וודאי, ואי כהחזו"א הוי טלטול לצורך גם אם ימות. מיהו יש לומר כהחזו"א מטעם אחר, והוא אם נאמר שמה שיש דין שספק דאורייתא להחמיר, נותן עליו חיוב בשני הצדדים, עד שאם לא לבש ציצית, ונודע שפטור היה, עבר על הדין להחמיר, אם כן הרי אליבא דאמת יש עליו חיוב לשני צדדי הספק. אבל פשטות אינו כן, אלא הדין להחמיר הוא חיוב לחוש, ודין זה פועל שעל צד שהבגד חייב, והוא לא הטיל ציצית, דינו כשוגג או מיד, אבל על צד שהבגד פטור, והוא לא הטיל ציצית, הרי הוא כנתכוין לבשר חזיר ועלה בידו בשר טלה.

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ציצית

ח. קאפ"ה שהיא פתוחה בענין שיש לה ד' כנפות אם יקבעו בה אשטרינג'ה / דבר המחבר (מב כח): לעשותה כסתומה כדי לפוטרה מציצית / לפוטרה והוא הדין בהיפך, אם הוא טלית קטן יזהר לא לסתמה בקרסים, אמנם רק כאשר הקרסים נכפפים כל כך, עד שאי אפשר להתירם אלא על ידי מעשה, הוי חיבור (מב כט), ואם חוגר על הט"ק, בוודאי לא נסתם בכך, ואם קושר לולאות זה בזה, יש להסתפק אם הקשירה חיבור (ביאור הלכה): אם לא תהיה קבועה מחצי ארכה ולמטה לכל הפחות וגם שתהיה קבועה למטה מהחגור למען יהיה הרוב הסתום רוב הנראה לעינים דאם לא כן יאסר משום מראית העין. / ט"ק שרגיל לילך תחת בגדיו יש לומר דלא שייך בזה מראית העין (מב ל):

ט. הכנפים צריך שיהיו מרובעות ולא שיהיו עגולות. / צ"ע מה שעור העיגול, דלא מסתבר שיפסל בכל שהוא (ביאור הלכה):

י. מצנפת פטורה אפילו של ארצות המערב שב' ראשיה מושלכים על כתפיהם וגופם ואף על פי שמתכסה בה ראשו ורובו פטור כיון שעיקרה לכסות הראש דכסותך אמר רחמנא ולא כסות הראש. / העטרה שבטלית אינו מחשיב את כולה שעיקרה לראש, כי יקרה משום היכר שלא יחליף למטה ולמעלה, אם כי למעשה אם נקדע למעלה יש להקל להפוך (מב לג):

יא. סודר שנותנין על הצואר במלכות ארץ ישראל שנקרא בערבי שי"ד וכן בוק"א שהיו נותנין בספרד על כתפיהם פטורים. / כי לא בא ללבישה (ביאור הלכה):

יב. מלבושים שבמצרים הנקראים גוחא"ש וכן מינטיג"י ודואלמני"ש וקאפטאני"ש ופדיניני"ש שבתגורמה אף על פי שיש להם ד' כנפים פטורים. (הגה. והוא הדין מלבושים של גלילות בני אשכנז וספרד הוה"ל ואין כנפיהם עשויין שיהיו שנים לפניהם ושנים לאחריהם מכוונים זו כנגד זו פטורים) (כית יוסף לפי סברת מהרי"ק). / יש לפקפק בהיתר זה, ולכן ירא שמים יעשה קרן אחת עגולה, וכן כפראק אם רובו פתוח טוב שיהיה קרן אחת עגולה, ויותר טוב לעגל גם בצוארון (מב לו"ט):

סימן יא – דיני חוטי הציצית, ובו ט"ו סעיפים

א. החוטין צריך שיהיו טוויין לשמן. / המוצא חוטים פסוקים ושזורים י"א שהם פסולים שמא לא נעשו לשם ציצית, ויש מתירים (מב א): (הגה. ויש מחמירין אפילו לנפֿלֿן לשמן והמנהג להקל בנפֿלֿן) (מרדכי ואגודה סימן כ"ג), / מהר"ל מפראג הסכים דלכתחילה יש להחמיר לנפֿלֿן לשמה (מב ג): שיאמר / בפה, אבל במחשבה צ"ע אי מהני אפילו דיעבד (מב ד): בתחלת הטווי שהוא עושה כן לשם ציצית / וזה מהני גם ליום אחר, כי כל העושה על דעת הראשונה הוא עושה, אלא אם כן אמר בפירוש שהוא עושה שלא לשמה (מב ה), ואם בתחלה חשב לשמה, ואחר כך אמר לשמה, יש לצדד להקל, אבל אם בתחילה לא חשב, לא מהני מחשבה באמצע למפרע על מה שעשה עד הנה (מב ו): או שיאמר לאשה טווי לי ציצית לטלית / דיבורו מועיל, אם האשה חשבה לשמה, על אף שלא אמרה (ביאור הלכה), ואם האשה אמרה בעצמה מועיל אפילו אם לא שמעה, כי

באר החיים

י" חולצה שלנו: כתב החזו"א (סוף סימן ג') שיש טעם נוסף לפטרה, שהזוית שבצוארון אינו בכנף הבגד, כי אם העיגול שעליו הכפתור העליון, וזה אינו מרובע. ולפי זה בסודרים שהרוכסן מגיע עד הצואר יש ב' ד' כנפות גמורים, ואף שאינם חלוקים לפניו ולאחוריו טוב להחמיר, וכדברי המשנה ברורה. ולענ"ד צ"ע, כי נראה שעגול אינו כנף פטור מציצית, אלא אינו כנף כלל, ולפיכך אותו עיגול לא יושיענו, כי מכיון שאינו כנף, הרי הוא כמו ישר עד קצה הצוארון.

היא נאמנת, אבל נכרי וחש"ו אינן נאמנים. מומר להכעיס אין מועיל אפילו עומד על גבו, מומר לתאבון מועיל כוונתו ונאמן על כך (מב ז): **ואם לא היו טוויין לשמן פסולים.**

ב. טוואן נכרי וישראל עומד על גבו ואומר שיעשה לשמן להרמב"ם פסול ולהרא"ש כשר. / בעומד על גביו, ואין הכוונה שאומר לו, אלא עומד ומזהירו כל שעה בלא היסח הדעת כלל (ביאור הלכה טוואן). ומהני דווקא בדבר קצר שאינו נמשך זמן רב, אבל זמן ארוך וכל שכן כעין בית חרושת פסול גם להרא"ש, אף אם לימדו בתחילה (מב ט ביאור הלכה). ואולי מהני אמירת עכו"ם במקום גדול על גביו (שער הציון). והחזו"א (ו' י') מחדש אליבא דהרא"ש דביציצת מהני עומד על גביו בתחילה, גם בדבר הנמשך, ודעת שאר פוסקים אינו כן: **הגה.** ונוהגין **סיקיע הישראלי מעט וכדליתא לקמן סימן ל"ב סעיף ט'** וזוירה דעה סימן רע"א גבי תפלין וספר תורה / להרמב"ם גם סיוע לא מהני, ולהרא"ש אין צריך סיוע אלא שלכתחילה יסייע (מב יב), ובשעת הדחק שאין לו ישראל שיטוונו יש לסמוך על הרא"ש, אך בלאו דחק לא, כי תוספות והמרדכי סברו כהרמב"ם (מב יא). וטויות חש"ו פסול מן התורה, ואפילו בן י"ג או בת י"ב, עד שיביא שערות. ולא מהני גדול עומד על גביו לכתחילה, אך בדיעבד מהני, ואם הוא כבר בן י"ג רק לא בדקו סימניו יש להקל לכתחילה בגדול עומד על גביו (ביאור הלכה): **ולכיוצא שזירה /** שיכפול לשנים, ואם כפל לשמונה גם כן טוב (מב יד), עיין שערי תשובה. ויש מביאים שלמצהו מן המוכחר בעי כפול שמונה, ביאור הלכה: **ושיהיו שזורין לשמן.** / יש מקילין בדיעבד בלי שזירה, אך אין לסמוך על זה מטעם שהשזירה מן התורה, ולפיכך אם שזר שלא לשמה מעבד בדיעבד. ואם טוה לשמה ושתק בשזירה יש להקל בדיעבד, מטעם כל העושה על דעת הראשונה עושה (מב טז^ט) ודווקא אם מי שטוה הוא זה ששזר (ביאור הלכה לשמן, בשם נשמת אברהם^ט). אם שזרם לשנים לשמה ושזרם עוד לשמונה שלא לשמה, או בהיפך בתחילה לא לשמה ואחר כך לשמה יש להסתפק אי מהני (ביאור הלכה):

ג. אם נתפרקו משזירתן ונעשו ט"ז כשרים והוא שישתייר בשזור כדי עניבה. / ואף שנעשה כן בכל החוטים, ואילו בנחתך כולם ונשתייר כדי עניבה פסול, בשזירה קל יותר (שהרי הב"י מביא נימוקי יוסף שמכשיר אפילו לא נשתייר כדי עניבה) וכשר (מב יז). ואם לא נשאר כדי עניבה פסול אפילו נפתח שזירת ב' חוטים, אם לא דקדק בשעת עשיה שיהיה כל חוט חלוק לב' חלקי הקשר, וכפי דיני נחתך (מב טז), ואם רוצה לחזור ולשזור פסול משום תעשה ולא מן העשוי (ביאור הלכה). ואם היה שזור לח' ונשאר שזור לד' כשר (מב יז), ואפשר אם נתפרק השזירה רק במקום הנקב כשר (עיין גם חזו"א ג' ט"ז ד"ה ואם). ובאופן שכשר כגון נתפרק רק חוט אחד, הוא דווקא אם יכוין לא לצאת בנוספים על ח', או יחתוך את המיותר, וזאת משום כל תוסיף (ביאור הלכה) וכן אם היה שזור לד' ונתפרק לב' דכתב מ"ב דכשר, עדיין יש פסול משום כל תוסיף (חזו"א ג טז). דעת החזו"א (ג טז ד"ה אמנם) דיש לומר שכל שבמקום הקשר אין יותר מח', אין בזה כל תוסיף אפילו מכיון להוסיף (עיין בסוף דיבור שכוונתו, להכשיר אף

באר החיים

^{טו} **על דעת הראשונה הוא עושה.** הביאור הלכה כתב שכן מבואר בגמרא זבחים ב' ב'. והנה שם בגמרא הוא לשון ודילמא, וגם בזבחים מ"א ב' מבואר שאינו לכו"ע, ובמנחות ט"ז נשאר הש"ס בקושיא על דין זה (אמנם עיין כתבי הגרי"ז ביאר דאף אם גבי קדשים הוא ספק, יש לומר שבציצית וספר תורה יועיל יותר), אבל אין מקור בגמרא שמועיל יותר.

ומה שמוכחים האחרונים מדקאמר בשבת צ"א א' על דעת הראשונה הוא עושה, לכאורה אינו ראייה, דהתם כיון שהצניעו אתמול ואחשביה, הרי כיון שלא נתחרט ברצונו הוא עומד, וגם אינו במחשבתו כלל, אבל לשמה דציצית בעי שיהיה עכשיו במחשבתו כן, ולכך אין ראייה משבת שם. ובאמת ראיתי מכתב ממרן הגרי"ז שכתב שאין מקור נאמן בש"ס לדין כל העושה על דעת ראשונה הוא עושה. ודע שדין אמירת כל מה שאעשה יהיה לשם ציצית וכדומה, מקורו בתוס' זבחים ב' ב' ד"ה הא, ולכאורה אין ראייה משם רק על אמיה בתחילת אותו מעשה, ולא למעשה אחר.

^{טז} ויש להעיר, דלכאורה הוא גמרא מפורשת במנחות ט"ז.

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ציצית

למ"ד קשר עליון דאורייתא, דחוץ לקשר הוי כמו למ"ד קשר לאו דאורייתא, עוד כתב (שם ד"ה כ') שאם הוסיף במקום הקשר, נראה דפסול אף במכויין שלא לצאת. וכתב עוד (שם ד"ה ונראה, וד"ה מיהו) דיש לדון דלא יועיל קציצה: (הגה). ולכתחלה טוב לקשור החוטין למטה כלקמן כסעיף י"ד כסימן זה) (בית יוסף בשם הרקח). / וי"א דאדרבה עדיף לא לקשור, ונכון להחמיר אם הם שזורים יפה דלא שכיח שיתפרקו (מב יח):

ד. אורך החוטים השמונה אין פחות מד' גודלים/ מודדים בפרק העליון במקום הרחב באמצעו, והן באורך ב' שעורות בריוח (מב יט): ויש אומרים י"ב גודלים וכן נוהגין / ופחות מכך קרוב שברכתו לבטלה, ולא יפה עושים המוכרים שיעור מצומצם, ומן התורה די כל שהו (מב כ), והחיי אדם מצד דמן התורה צריך כדי עניבה". ולענין דיעבד בפמ"ג נראה שפחות מהשיעור מעכב, אך לדינא צ"ע (ביאור הלכה אין. וכן. ועיין חזו"א (סימן ג' בס"ק ג' וס"ק ז'). ואם הוא בדרך ואין לו ציצית של י"ב גודלין יטיל קצרות ויסמוך על המחבר דדי בד' גודלין, דמן התורה כל שהו, אבל לא יברך, ואם אחר קשר הראשון היה שיעור, ובסוף הקשרים נתמעט, יתכן דלא חשיב גרדומים (ביאור הלכה ד"ה יותר, ועיין חזו"א ג' ג'): ולמעלה אין להם שיעור. / ור"י היה נוהג לעשותו ארוך יותר שאם יפסק קצת ישאר בו כשיעור (מב כא): (הגה). ואם עשאו ארוך יותר מדאי יוכל לקצרו ואין זה משום תעשה ולא מן העשוי) (מרכיזי ההלכות קטנות). אחד מהחוטים יהיה יותר ארוך כדי שיכרוך בו הגדיל. (הגדיל היינו החלק מהלילית שאינו ארוך) / ואם אינו ארוך יכרוך מעט מזה ומעט מזה, וצריך לראות שישאר בכלם י"ב גודלין (מב כב): (הגה). ושיעור הנזכר יהיה צאינית לאחר שנקשר מלבד מה שמונה על קרן הבגד) (סכרת בית יוסף). / ואם כן בעי י"ג גודלין מלבד מה שעל הבגד, (ואם כן כל חוט לפחות כ"ח גודלין). ומעכב בדיעבד, והעולם מקילין בזה וראוי למחות בידם (מב כד):

ה. אין עושין הציציות מהצמר הנאחז בקוצים כשהצאן רובצים ביניהם ולא מהנימין הנתלשים מהבהמה/ ופסול גם בדיעבד (מב כה), והוא הדין כל מיני צמר גרועים (מב כו): ולא משיורי שתי שהאורג משייר בסוף הבגד והטעם משום ביזוי מצוה. / ואפילו ארגם לשם מצוה (מב כו):

ו. אם עשאו מצמר גזול פסולים דכתיב ועשו להם משלהם/ הוא הדין אם הטיל חוטים שלו בטלית גזולה. ואם גזל חוטים והטילם בבגד ואחר כך שילם את הגזילה, דילמא פסול משום תעשה ולא מן העשוי (ביאור הלכה). והוא הדין לקח ציצית בהקפה, והמוכר רומז שישלם לו כבר וזה אינו רוצה, הרי מדינא אינו שלו ופסול (מב כז), והמדקדק במעשיו יראה לשלם דמיו לפני שמטיל את הציצית (ביאור הלכה): (הגה). וזוהי שגזל החוטין / שבזה אין שינוי מעשה ולא שינוי השם, אפילו שזרם, ומשום כך אף אם נתיאשו בעלים לא קנה (מב כח): אבל אם גזל אמר ועשאו חוטין כשרים / להט"ז כשרותם הוא מטעם שינוי השם, ולפיכך בעי שיקדם לו יאוש, ולהמג"א מטעם שינוי מעשה מחמת הליבון (והטויה. ביאור הלכה) ולפיכך כשר אף ללא יאוש. אם גזל חוטים ומכרן לאחר לפני יאוש לא קנה השני, ואם אחרי שבא ליד השני נתיאשו בעלים יש דעות בחו"מ שנ"ג. ואם היה היאוש לפני שמכרן, קנה השני ויכול לברך לדעת מג"א, אך הט"ז והגר"א מחמירים בזה (מב ל): מיהו לכתחלה אסור לעשותן (בית יוסף בשם ניומוקי יוסף בהלכות ציצית). (ולענין צרכה עיין לקמן ריש סימן תרמ"ט). / דלא יברך (מב לב):

באר החיים

י" וכ"כ חזו"א (ג' ט"ו) דאורך כדי עניבה צריך מן התורה, וטעם החזו"א הוא דאם מן התורה כל שהו למח החמירו חכמים להצריך כדי ניבה, על כרחך שכדי עניבה הוא מן התורה. והנה בחידושי הרד"ל (נד' בש"ס וילנא, מנחות ל"ה) נקט שמן התורה שיעורו כל שהו, ומביא ניומוקי יוסף שמשמע שהחמירו חכמים משום זה קלי ואנוהו, ומיושב קושית החזו"א.

ז. חוטין שאולין הלאה היא דלא הדרי בעיניהו וכדידיה דמי. / דמסתמא הוא על דעת להחזיר אחרים, אך אם שאל על דעת להחזיר אותם ממש לא יצא (מב לד), ואם נטל של שותפין ורק אחד מהם נתן לו רשות אפשר דאינו יוצא. ועיקר דין טלית של שותפין, ולבשו אחד מהשותפין צריך עיון אם יוצא בו (ביאור הלכה):

ח. המשתחוה לבהמה צמרה פסול לציצית / מה שהיה עליה באותה שעה נפסל לכ"ע. ומה שגדל אחר כך נפסח לפי העולת תמיד, אבל לבני חייא אסור, וכן דעת הט"ז להלן תרמ"ט ה' (מב לז), ובדיעבד יצא לדעת המחבר בסימן תקפ"ו (מב לו): המשתחוה לפשתן נטוע כשר לציצית שהרי נשתנה. / אבל פשתן תלוש נאסר, ולא מהני שינוי בעבודה זרה (מב לח), ואם השתחוה לפשתן של חברו הפשתן מותר, שאין אדם דבר שאינו שלו (ביאור הלכה):

ט. יעשה נקב באורך הטלית / י"א לעשות ב' נקבים כמין צירי, הב"י כתב שיהורא לעשות כן, והב"ח כתב שבט"ק אינו יוהרא כי הוא תחת הבגדים, וכן נהג האר"י ז"ל [אמנם מהרח"ו לא נהג כן] וכן מנהג פולין, אבל באשכנז אין נוהגין כן, נהרא נהרא ופשטיה (מב מ), כתב פמ"ג שיעשו נקב אחד, והעושה שנים יעשה את הב' נקבים במישור לא באלכסון, ויעשם זה על זה כדי שלא יהיו תלויים לצד הארץ אלא לצד, וג' אצבעות מודדים מהנקב הרחוק מסוף הטלית (ביאור הלכה) והנקב הקרוב לסוף הטלית יכול להיות תוך גודל. וצריך להרחיק בין נקב לנקב, והקשר לא יהיה סמוך לנקב העליון, כדי שיהיו חוטי הציצית נוטפים על הבגד בין נקב לנקב (חזו"א ג' י"ב): **לא למעלה מג' אצבעות** / אם יש ג' אצבעות שלמות בדיוק בין נקב לקצה הב"י מכשיר והרבה פוסלים, לכן יש ליזהר שיהיה תוך ג'. אם עשה חוץ לג' ומחמת שנתקפלו נעשה תוך ג' לא מהני, וכן אם עשה חוץ לגודל ומחמת שנתקפל הוא תוך גודל כשר (מב מא): **(היינו גודליו) (כל בו סימן כ"ב ומיימוני והגהות סמ"ק סימן ל"א)**, / בארצות החיים כתב שיותר טוב למדוד באצבעות אמה קמיצה וזרת, ולעשות הנקב אחריהם (מב מב) שאז הנקב מרוחק פחות מג' גודלים (ביאור הלכה) ובזה יש וודאי שיעור מלא רוחב גודל (חזו"א ג' כ"ב בסוגריים), אך אם שאל מחבירו יכול לברך עם הוא תוך ג' גודלין במקום הרחב (ביאור הלכה): **מפני שאינו נקרא כנף** / ומעכב בדיעבד. ואם תלה חוץ לג' ואחר חוליא אחת, האריך את הנקב שיבא לתוך ג' פסול משום תעשה ולא מן העשוי, והוא הדין תלה תוך גודל, ואחר כך האריך הבגד דפסול (מב מג), וכן סימן טו ביאור הלכה ד"ה ואם. והחזו"א (ג' כ"ג) חולק ומוכיח מהגמרא שאם הניח תוך גודל, ואחר כך הגביהו כשר. ובגד צמר שבשעת תליה היה בו חוט פשתן שאסור בלבישה מדרבנן משם כלאים, ואחר כך חתכו, ראוי להחמיר לחזור ולהתירם (מב מד): **ולא למטה** / ומעכב בדיעבד, וצריך שכל עצם הנקב יהיה למעלה מגודל, ואולי מעכב (מב מד"ה): **מכשיעור שיש מקשר גודל עד הציפורן** / השוה לגובה הבשר, של אדם בינוני (מב מה, מו). ובשיעורין של תורה כתב שארבע ס"מ בוודאי מספיק. **משום שנאמר על הכנף ואם היה למטה ממלא קשר גודל היה תחת הכנף**. הגה. ומודדין זה כיוצא ולא באלכסון מן הקרן (בית יוסף).

י. אם היו רחוק מהכנף מלא קשר גודל ונתקו מחוטי הערב עד שלא נשאר בו כשיעור כשר כיון שהיה בו כשיעור בשעה שהטיל בו ציצית זה. / הוא הדין נקרע הנקב כלפי מטה, ודווקא נקרע אחר שעשה חוליא אחת עם הקשר שאחריה (מב מח), ואפילו נשאר רק כל שהו כשר (ביאור הלכה). ודווקא אותם החוטים כשרים, אבל אי אפשר לתלות בו חוטים מחדש עד שיתפור (מב נ): **הגה. ונוהגין לנעוץ אימרא סביב הנקב שלא ינתק שם ויהיה פחות מכשיעור** / אף דנקרע כשר בדיעבד, עושים כן מפני הרואים (מב נא):

באר החיים

י" עיין ביאור הלכה. ולכאורה טעמו דמלא השיעור גודל כולו אינו כנף, ממילא בעי עוד משהו, שהמשהו הוא מהכנף, והחוט מונח עליו. ואף שמביא ראיות להקל, לדינא אינו מיקל. וחזו"א ג' י"ב תמה מלשון חז"ל שנקטו שיעור גודל, משמע ללא משהו. וכתב שלמעשה אין נפקותא בזה, כי אי אפשר לצמצם, וצריך להרחיק עד שיצא הספק מלבו.

וכן עושין אימרא בשפת הבגד למטה מהאי טעמא (בית יוסף בשם סמ"ק וכל זו). יש אומרים שבתוך רוחב הבגד אין לו שיעור / שיכול להיות תוך גודל, אבל למעלה מג' אצבעות פסול (מב נג): ויש אומרים שדין רוחב הבגד כדין האורך ונראין דבריהם.

יא. אם הגדיל שקורין אורילייזא הוא רחב לא יטיל בו הציצית ואם הטיל בו פסול דעל כנפי בגדיהם כתיב וזה אינו נחשב מהבגד אבל עולה הוא לשיעור מלא קשר גודל ולהרחקת ג' אצבעות כיון שהנבק בתוך הבגד. הגה. וטוב שימדוד שיעור קשר גודל כלל הגדיל / ולכן אם הנימין האלו הם יותר מגודל, יחתוך מהם. וכן בליטת שתי לבד או ערב לבד, כגון בטלית גדול שלנו, דינו כן, ויחתוך אותם במקום הכנפות (מב נז): ויהיה תוך ג' אלכענות עס הגדיל (בית יוסף בשם רש"י ורשב"א).

יב. מנין חוטי הציציות בכל כנף ארבעה כפולים שהם שמונה ואם הוסיף פסול. / משום בל תוסיף. דעת הגר"א ז"ל וכמה ראשונים דרך בהוסיף מין אחר הוא פסול, אבל להוסיף במנין החוטים כשר לכתחילה, ולכן אם עשה כבר ואי אפשר לתקן ילך בהם, כשיוכל לתקן יתקן מיד (מב ס), ומסתפק הפמ"ג אם חתך את המיותרים בפתיל, ובגדיל מקום הקשרים נשארו יתרים (ביאור הלכה) והחזו"א (ג' ט"ז ד"ה מיהו) תמה מה הצד להכשיר, למה לא יהיה בל תוסיף בגדיל גרידא. ואם חיסר ממנין החוטים פסול לכו"ע (מב ס): יחתוך ראשי החוטים הארבעה ויתחבם בכנף ויכפלם ואז יהיו ח'. / לכתחילה יחתכם לארבע נפרדים לפני התחיבה בנקב, יחתוך בשיניו ולא בסכין (מב סא):

יג. יזהר לחתוך ראשי החוטים לעשותם ח' קודם שיכרוך / שאם לא חתך לפני התחיבה, לפחות לפני הכריכות (מב סב): שאם כרך אפילו חוליא אחד (פירוש, החלק מהנאליט שבין קשר לקשר) / אפילו של ג' כריכות (מב סג): וקשר אפילו קשר אחד ואחר כך חתכן פסול משום תעשה ולא מן העשוי שהרי בפסול עשאו. / ב' קשרים זה על זה, נקרא קשר אחד. ואם עשה חוליא וקשר אחריה אף שלא קשר לפני החוליא הוי עשיה ולא מועיל חיתוך אחר כך, אבל אם קשר ואחריו כרך חוליא ולא קשר אחר כך אינו עשיה, כי החוליא אינו מתקיים, ויכול לחתוך עכשיו, ויש מחמירין שאחרי קשר לבד כבר לא מהני חיתוך, ונכון לחוש לדבריהם (מב סד), והחזו"א (ג' י"א) כתב שגם בדיעבד יש לנקוט כמחמירים, משום שמוכח מהגמרא שאחרי קשר לבד לא מהני חתיכה. אמנם אף לשיטה זו, בעי שגם החוליא הראשונה יהיה לשמה, ומה שיש היתר נתמעט אחר כך ממלא גודל, הוא רק אחרי החוליא, כמו שמוכח הביאור הלכה בד"ה ונתקן, ולכאורה על זה לא פליג החזו"א:

יד. יקח ד' חוטים מצד זה וד' מצד זה ויקשור שני פעמים זה על גב זה ואחר כך יכרוך חוט הארוך סביב השבעה קצת כריכות וקושר שני פעמים זה על גב זה וחוזר וכורך וכן יעשה עד שישלים לחמש קשרים כפולים וארבעה אירים ביניהם מלאים כריכות. / ה' קשרים הוא לזכור ה' חומשים, וי' כפלי הקשרים לי' ספירות של הקב"ה, ואין מנין הקשרים והחוליות מעכב (מב סה): אין שיעור לכריכות רק שיהיו כל הכרוך והקשרים רוחב ארבעה גודלים והענף שמונה גודלים. / שיעור זה שיהיה הגדיל שליש משיעור הציצית שהם י"ב גודלים, הוא תקנת חכמים משום נוי, והעובר על זה הוא עובר על דברי חכמים. ומן התורה די בגדיל כל שהו, דהיינו ג' כריכות שזהו חוליא אחת, וקשר על גביהם, והשאר פתיל היינו חוטים מופרדים, ולכן אם נזדמן לו בערב שבת ואין לו פנאי לעשות כדן, יעשה כשיעור דאורייתא (וטוב שיעשה עוד קשר תחת הכריכות לצאת השיטה שזהו הקשר דאורייתא), אבל במוצאי שבת ישלים הכריכות (מב סו). כרך את כל החוטים פסול, רובן כשר בדיעבד (מב סז). ונוי ציצית שיהיה הבדל שיהיה בין קשר לקשר, ולכן בחוליא יש פחות כריכות יעשה ריוח בין כריכה לכריכה. והנה הד' גודלים הוא כולל הקשר, וברעיא מהימנא כתב שיהיה בין

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ציצית

קשר לקשר כמלא גודל (מב סח): הגה. ואם האריך הלצית יראה ששלישיתו יהיה גדיל וז' חלקים ענף (רמב"ם פרק א'). / ולכו"ע אינו מעכב (מב סט"ז): ונוהגים לכוך באויר ראשון ז' כריכות ובשני ט' / הסכימו אחרונים שיהיה בשני ח', וכן הוא בכונות האר"י. והר"ש מלכו עשה בראשונה יו"ד ואחר כך ה' כשם הויה (מב ע'): ובשלישי י"א וברביעי י"ג שעולים כלם מ' כמנין ה' אחד שעולים ל"ט ועם השם הם מ'. ונהגו לעשות בסוף כל חוט קשר כדי שיעמוד בשזירתו. / אם אפשר עדיף בלי קשר זה. ומשום זה קלי ואנוהו, יעשה חוטי ציצית בעובי בינוני, לא דק ולא עבה (מב עא):

טו. יש אומרים שצריך לדקדק שיתלה הציציות לאורך הטלית / שרוחב הטלית גדול הוא לקומת האיש, וצריך שלא יהיה לצד הארץ, אלא לצדו היינו לכיוון האורך, אמנם לפי זה בטלית גדול הציצית העליונים צריך להיות לרוחב (ביאור הלכה, ובטלית קטן שניהם לרוחב), אמנם בדיעבד אין קפידא, רק יזהר מאד שלא יהיו תלויים באלכסון על קרן זוית מפני שהוא מנהג הקראים (מב עג): דבעינן שתהא נוטפת על הקרן (פירוש, תלוי על הקרן) ואם היה ברחבו לא היה נוטף שהרי כלפי קרקע היה תלוי. יש אומרים שאין לתת שום בגד בנקבי הטלית שמכניסים בה הציציות / הכוונה טלאי סביב הנקב (ביאור הלכה), וטעמם כדי שיהיה תלוי על הכנף עצמו (מב עד): ויש מתירין וכן נהגו. / וכן הסכימו האחרונים (מב עה):

סימן יב – דברים הפוסלים בציצית, ובו ג' סעיפים

א. אם נפסקו כל חוטי הכנף / אם נפסק אחר הקשירה כשר, ואף שעדיין לא נשתמשו בפועל (חזו"א ג' ג'): ונשתייר בהם כדי עניבת כל החוטים הפסוקים ביחד / שכל חוט יוכל להקיף בקשר עניבה לכל החוטין הפסוקים, ואם לא נפסקו כולם די אם יוכל להקיף את הפסוקים לבד (מב א, ו) וכ"כ הבית יוסף בסוף הסימן, והב"ח בריש הסימן), דעת החזו"א (ג' י"ד, מחמת שמפרש את לשון המרדכי שבענין באופן אחר), ששיעור העניבה הוא להקיף גם את השלמים ואין השיעור משתנה לפי מספר הפסוקים, אלא שלר"ת בעי לעולם שיעור לענוב ד' חוטים, ולסברא ראשונה בעי שיעור לענוב ח': כשר / אם התיר את הציצית אינו יכול להחזירם אלא אם כן כולם שלמים (מב ב): ואם לא נשאר כדי עניבה (פירוש וירכסו את החושן תרגום ויענוב) אפילו בחוט אחד שנפסק כולו פסול / שמשני ראשיו לא נשאר כדי עניבה, ואם נשאר בשני הצדדים באופן שאם היו בצד אחד היה בו כדי עניבה ספק אי מצטרפי, וכאשר נפסק לו ב' חוטין משני צדדי הקשר, הוי ספק ספיקא לקולא, ספק אם הוא חוט אחד, ואם כן שם מצטרפים, ומ"מ יש להחמיר כי ציצית מצוין. אמנם ארצות החיים מקיל, ואם יש באחד שיעור לענוב חוט אחד יש לסמוך עליו (מב ג). אבל אם לא נפסק כל החוט, אף שכל הד' חוטים נחתכו לגמרי מצד אחד, ובצידם

באר החיים

י" החזו"א (ג' י') כותב שיכול להאריך הענף יותר משני שליש, והכוונה ברמ"א וברמב"ם שלא יהיה הגדיל יותר משליש, אבל פחות אפשר. ולענ"ד תמוה הניחא בלשון הרמב"ם שכתב שיהיו כל החוליות תוך שליש, אבל בלשון הרמ"א שמדבר על הגדיל על הענף באותו לשון, אם הכוונה שאת הענף יכול להאריך שיהיה יותר משני שליש, בהכרח גם את הגדיל יכול להאריך שיהיה יותר משליש, כי השווה אותם, ואם כן הרי עושה הכל איך שירצה, שהרי כשמאריך אחד מקצר את השני, ולא כתוב ברמ"א כלום, בהכרח שלרמ"א אין להאריך הענף יותר מב' שליש, כמו שאין להאריך את הגדיל יותר משליש. ועוד גם ברמב"ם, קשה מדוע הזכיר מילים שני שליש ענף. דאם הדין הוא רק שהגדיל לא יהיה יותר משליש, אבל הענף אם הוא יותר משני שליש הוא גם כן נוי, ובענף הדין רק שלא יהיה הענף פחות משני שליש, אם כן היה לו לומר שלא יהיה הגדיל יותר משליש, מדוע כתב שני שליש ענף כלל, אלא על כרחך בשני שליש ענף כולל גם שהגדיל לא יהיה פחות משליש.

ונראה ששיעור זה שליש וב' שלשים, מאחר ואינו דין שיעור, רק נוי הציצית כמבואר בגמרא, לכן אין צורך לצמצם בזה, ופורתא קרוב לשליש כשליש דמי, ולפי זה מתיישב לכאורה מה שהוקשה לחזו"א אשר מכך הוכיח את חידושו הנ"ל, עיין שם.

האחר נשאר בכולם רק כדי עניבה, כשר (מב ז, וכן כתב הטור ובית יוסף והב"ח דמהני כדי עניבה באחד משני ראשי החוט, והב"י מסופק אי מהני צרף, מובא במג"א, ועיין גם דרכי משה דמצדד דמהני). ואם נפסק במקום חיבורו בכנף פסול לכו"ע, על כן כל ירא שמים יעיין בשעת בדיקה גם במקום חיבורם לכנף (מב ד'): **הלכך כיון שכל אחד כפול לשנים אם נפסקו שני ראשים פסול שמא נפסק חוט אחד ולפי מה שאנו נוהגים לדקדק בעת עשיית הציצית לתת סימן בד' ראשים בענין שלעולם הד' ראשים הם מצד אחד של הקשר והד' ראשים מצד האחר אם נפסקו שני ראשים מצד אחד כשר דודאי שני חוטים הם והרי נשתייר מכל אחד הראש השני שהוא יותר מכדי עניבה ולרבינו תם לא מכשירים אלא בנשתיירו ב' חוטים שלימים דהיינו ארבע ראשים שכל אחד מהראשים ארוך י"ב גודלים אז מכשירים כשנפסקו השני חוטים אחרים אם נשתייר בהם כדי עניבה אבל אם נפסקו ג' חוטים אף על פי שנשתייר בהם כדי עניבה פסולים / ורק אם יש י"ב גודלים בכולם חוץ משנים כשר (ביאור הלכה), והחזו"א (ג' ב') סובר שמעיקר הדין די למעשה בגדיל חוליא אחת שהם ג' כריכות, וענף ד' גודלים, והא דבעי י"ב הוא רק משום נוי ציצית: ומפני כך כשנחתכו שלשה ראשים אם לא דקדק בעת עשיית הציצית שיהיו ניכרים הד' ראשים שמצד אחד של הקשר חיישינן שמא כל ראש הוא מחוט אחד ונמצא שאין כאן אלא חוט אחד שלם הילכך מספיקא פסול אבל אם לא נחתכו אלא שני ראשים מכשירין בכדי עניבה / אפילו בצד אחד של החוט, ולפיכך אם דקדק בשעת עשייתו שיהיה כל חוט חלוק לשני צדדי הקשר, אם נפסקו ב' חוטים מצד אחד לגמרי כשר, ואם לא דקדק ונחתכו ב' לגמרי פסול שמא שניהם מחוט אחד, ואם אחד נחתך לגמרי, והשני נחתך ונשאר כדי עניבה כשר (מב ט, י): **והלכה כסברא ראשונה** / ומותר לברך עליו (מב יא, מבואר דהא דכתב הרמ"א נוהגין כר"ת אינו אלא לכתחילה, ולא שכן עיקר לדינא, וכ"כ חזו"א ג' ו'). אם נקרעו החוטים במספר כזה שנפסל כך, לא מהני לחזור ולקשור משום תעשה ולא מן העשוי, וכל שכן אם לכתחילה היה פסול. אבל אם לא נפסל יכול לקשרו והוי חיבור, ויועיל שאם יקרע עוד חוט לא יצטרף החוט הקשור למנין הפסולים (מב ז בשם הט"ז לפי ביאור הלבושי שרד"כ):**

באר החיים

^פ החזו"א (ג' י"ד) תמה על דברי הפוסקים הללו, דמסתברא ליה ללא ספק, דדין גרדומים אינו בחוט, אלא בענף, ועל כן בעי כדי עניבה בכל אחת מהד' ראשים, ולא די שיש בכל אחד מהד' חוטים (וללא צירוף כנראה מודה החזו"א כמו שכתב בס"ק ו', וצ"ב).

ולענ"ד אינו מובן דלכאורה לשון הרא"ש משמע דאדרבה דין גרדומים תלוי בחוט, ולא בענף. זה לשון הרא"ש הלכות ציצית סימן ז', משמע דאגרום כל **ארבעתן**. דגרדומים אבל הד' קאי, וכן משמע דומא דגרדומי אזור דקאי אכל ג' קלחי אזור. הלכך אפילו אי אגרום כל ח' חוטים ונשתייר בהן כדי עניבה כשר עכ"ל. הנה תחילת הלשון משמע דהדין תלוי בשלמות כל חוט מהארבע. ועוד שבסוף הלכות ציצית כתב וז"ל: ואם נפסקו החוטים אחר כך ונשתייר בכל אחת מהן כדי עניבה כשר, אבל אם אין כדי עניבה אף באחד מהם היינו נפסק החוט מעיקרו ופסול עכ"ל. והנה לחזו"א מיירי אף אם יש כדי עניבה בד' ראשים, כיון שנפסק ד' חצאי חוטים פסול דבעי ח' שיש בהם כדי עניבה, וקשה איך מדמה זאת הרא"ש לנפסק מעיקרו, הרי בנפסק מעיקרו כל חלקי החוט נפסלו, וכאן נשאר חצי מכל חוט, אלא משמע שמיירי שנפסק שני ראשי החוט, ולכן דמי שפיר לנפסק מעיקרו. ולפי זה אם יש בחלק אחד משני הראשים כדי עניבה כשר, וכדברי המ"ב והפוסקים. ועיין ב"י ד"ה מ"ש הלכך, עוד הוכחות מלשון הרא"ש.

^{כא} **חיבור חוט בקשירה**. החזו"א (ג טו) השיג וכתב שאין רמז בט"ז להכשיר בקשירה, כאשר צריכים את החוט למצוה עיי"ש. ואי אפשר לי להבין, הרי מפורש כתב הט"ז בתחילה, וזה לשונו, שאם היה כשר בשעת עשייה ואחר כך נפסק ונפסל, יש מקום לומר דלא מהני תיקון הקשירה עכ"ל. ועל זה מסיק דמהני, והחזו"א דן על המילים האחרונות בט"ז וכתב שאין מוכח בהם שקשירה מועיל להכשיר, אבל קשה מה אם תחילת הלשון.

מיהו היכא דאפשר טוב לחוש לסברת רבינו תם. הגה. ונוהגין כרבינו תם (אגודה סימן ט"ו).
הגה. וכל שכן אם דקדק שיהיו ניכרין הד' ראשים שנלד אחד ונפסקו ג' ראשים בלד אחד דפסול לז' ולז' נפסקו ג' חוטין ואם נפסקו ב' לדין נמי פסול שם ג' חוטין הם (בית יוסף נפש בן חביב).

ב. היכא דצריך כדי עניבה ומתוך שהחוטים עבים אינו יכול לענבם ואלו היו דקים היה בהם כדי עניבה כשר. הגה. ומשערין בחוטין בינונים (דברי ענמו).

ג. כדי עניבה לרש"י מן הענף ולר"י אפילו נחתך כל הענף ולא נשאר כדי עניבה אלא מן הגדיל כשר ומנהג העולם כרש"י והיכא דלא אפשר יש לסמוך על ר"י. / ומותר ללבוש הבגד, אפילו נפסק קצת גם מהגדיל. אבל אם יכול לחפש ולמצוא ואפילו יפסיד תפלה בציבור בשביל כך, יחפש. ואם לאו לא יברך עליו, וגם אסור לצאת עמו בשבת. ואם נקרע החוט במקום הנקב, צריך לפשוט הציצית. ולא מהני לעמוד על עמודו, כי אין תלוי בד' אמות, וכן לא יתקן בשעה שהטלית עליו אלא יפשוט (מב יג), ואם נפסק החוטם עד הגדיל, י"א שאינו יכול להתיר ולעשות מהגדיל ענף משום תעשה ולא מן העשוי (ובחזו"א ג' ג' כתב טעם נוסף, ועיין בזה בחידושי הגר"י מנחות ל"ח). וגם לדעת רש"י אם נפסק חוט אחד או ב' בצד אחד בגדיל, כשר, אם נשאר בקצה החוט השני כדי עניבה מה'ענף', והוא שישאר בנפסק שני קשרים מה'ה' שלנו, ולאחריהם עוד משך כדי עניבה בגדיל, ואף שבצד זה לא נשאר מה'ענף' (ביאור הלכה). ועיין בכל זה בחזו"א ג' ס"ק ו' וס"ק י"ג דלדידיה מהני נפסק מעט אחרי קשר הראשון מה' קשרים שלנו. והוא מסתפק בנפסק חוט הכורך בחוליא ראשונה, דאפשר דהוא לעיכובא שיהיה גדיל, וכאן כל החוליות כרוכים בחוט שאינו מחובר לבגד (חזו"א ג' ו').

סימן יג – דיני ציצית בשבת, ובו ג' סעיפים

א. ארבע ציציות מעכבין זה את זה שכל זמן שאין בה כל הארבע אינה מצוייצת כהלכתה והיוצא בה לרשות הרבים בשבת חייב חטאת / וכן בטלית קטן פחות מהשיעור (החזו"א משיג על כך, עיין לעיל סימן י' סעיף ד'), או שאר פסולים (מב ב), ואז הוא טלול לכשרים שנשארו, אבל אם כולם פסולים בטלים לבגד, ואינו טלול (מב ג): חטאת (ועיין לקמן סימן ט"א סעיף ל"ח).

ב. אם היא מצוייצת כהלכתה מותר לצאת בה לרשות הרבים בין טלית קטן בין טלית גדול אפילו בזמן הזה שאין לנו תכלת. / אפילו בלילה, ובטליתות שאינם צמר ופשתים שחיבו מדרבנן מותר לצאת אף לרשות הרבים (מב ד): (רק שלא יהא מונח לו על כתיפיו) (דברי ר"ן ור"י פרק חבית דף ק"ח

באר החיים

והנה הלבושי שרד העמיד את תחילת הלשון שלא נפסל עכשיו כי אם אחר הקשירה נפסק חוט שני, ולולא הקשירה היה נפסל. ואי לא תימא כאוקימתא זו, בעל כרחך מיירי שנפסל ממש, ומהני קשירה. עיין במגן אברהם ריש סימן ט"ו, משנה אחרונה פרה פי"ב מ"א, שו"ת אבני מילואים סימן ד'.

והנה יש כאן קושיא אם קשירת חוט לחוט עושה אותו לחוט שלם, אם כן מה שקושרים את כל הד' חוטים זה לזה יעשה את כולם כחוט אחד, ואיך נקיים דין ארבע חוטים. ועל כרחך שקשר תלוי בכונתו, אם מכוין להאריך את החוט וקושר קצה בקצה נעשה חוט אחד ארוך, ואם לא מכוין להאריכו, נשאר כב' חוטים קשורים.

ועיין בחזו"א שם, שכותב שאם תלה ג' חוטים כפולים, וחיבר בקשרים עוד ב' קשרים שאינם תחובים בנקב פסול. ולפיכך כתב שאם נפסק השזירה במקום הנקב דינו כציור הקודם, ופסול. אולם הביאור הלכה מכשיר בזה, ונראה בטעמו, דאמנם במקום הנקב אין לחוט הזה כשרות ציצית, אבל החוט שבמקום הנקב מועיל לחבר את שני החלקים השזורים להיות חוט אחד, ומועיל להחשיב אותם תלויים בכנף, ודין שזירה נאמר רק במקום שנצרך חוט לשם ציצית, היינו במקום גדיל והפתיל, ושם הוא שזור, ולחיבור גרידא מועיל גם בלתי שזור.

ע"ב). / אבל אם מכסה רוב גופו מותר (מב ו): (ומוקמינן לטלית אחזקתיה שהוא מזויין כהלכתו ואין צריך לבדוקו קודם שיצא בו) (דברי תשובת הרא"ש כלל ב' ותשובת הרמב"ן סימן רט"ו) וככל בו בשם הרמב"ם פרק י"ט מהלכות שבת). / כיון שבדקו בבוקר. ומכאן שצריך לבדוק גם בשבת והעולם אין נזהרים בזה (מב ז) והלא אם יראה בשבת שהוא פסול אף אם יהיה היתר הוציאו בכרמלית, אבל יידע שאין יברך, לפיכך יש לבדוק. והנכון שיבדוק הטלית בערב שבת קודם הנחתו בתיק (ביאור הלכה):

ג. **אם נודע לו בשבת** / כתב רעק"א דנראה שהוא הדין נודע לו אתמול ושכח לתקן, אבל אם ידע ולא שכח אסור ללבשו בשבת (מב ח, יג): **כשהוא בכרמלית שהטלית שעליו פסול לא יסירנו מעליו עד שיגיע לביתו דגדול כבוד הבריות.** הגה. ואפילו טלית קטן שתחת בגדיו אין צריך לפשוט והוא הדין אם נפסק אחד מן הליטות ומתבטל ליטע כלל טלית דיוכל ללבושו כלל ברכה מכה כבוד הבריות (בית יוסף בשם התשובה). ודוקא בשבת לחסור לעשות ליטות אבל בחול כהאי גוונא חסור (מרדכי פרק קמא דף ט"א ע"ב). / יש כאן שני איסורים דרבנן, א' חסרון ציצית, ב' הוצאה בשבת. והביאור כך, הדין הראשון, הוא שמן התורה אין איסור בלבישת ד' כנפות, אלא יש חיוב קשירת חוטים, וממילא כאשר אינו יכול לקשור חוטי ציצית לא שייך לחייבו משום ביטול עשה, וממילא מותר לו ללבוש את הד' כנפות ללא ציצית דזה לא נאסר כלל, אבל מדרבנן אסור ללבוש את הד' כנפות. ונמצא שבשבת או בחול במקום שאין חוטי ציצית הרי לבישת ד' כנפות ללא ציצית הוא איסור דרבנן, ובחול הוא איסור תורה של ביטול עשה, אפילו בשוק. והדין השני, שחוטים פסולים שבטלית הם משוי לענין שבת, ואם הולך בו ברשות הרבים הרי זה עובר על איסור מן התורה בקום ועשה, אבל בכרמלית אסור רק מדרבנן. ומעתה הדין כך, בשבת ברשות הרבים שיש כאן איסור תורה בקום ועשה צריך לפשוט אפילו נשאר ערום בשוק, ויש מחלוקת באם אין שם שישים ריבוא אם הוא איסור תורה, ואין להקל, רק כאשר נפסל רק הענף ונשאר הגדיל שיש מכשירין (מב ט). ובחול באופן שיכול להטיל, הרי יש כאן איסור תורה של ציצית, מכל מקום קל יותר מאיסור הקודם, כי הוא ביטול רק בשב ואל תעשה, ולפיכך צריך לפשוט הטלית גדול אפילו בשוק, ובבית הכנסת א"צ להוריד הטלית שהוא גנאי גדול, אך לכמה אחרונים אינו גנאי גדול ומחוייב לפשוט (מב טו). וטלית קטן הוא גנאי גדול בין בשוק בין ברשות הרבים וא"צ לפשוט, אבל בכל אופנים אלו, מחוייב למהר למקום צנוע ולהפשיט, ואפילו עוסק במצוה. וחבירו הרואה שנקרע לו, יאמר לו מיד אלא יקראנו לביתו ושם יאמר לו שלא יצטרך להפשיט ברבים (מב טז). ובשבת או בחול ואין לו חוטים (מב טז) ביטול ציצית הוא דרבנן, ומצד איסור טלול אם הוא כרמלית הוא רק דרבנן, ובוה מותר גם משום כבוד הבריות של גנאי קטן, ולכן א"צ לפשוט טלית קטן בשוק, ולא טלית גדול בשוק אכן בטלית גדול מפקפק רעק"א כי הולכים בשוק ללא טלית (מב י), ואף אם אין לו טלית מותר ללבוש את הטלית שלא יתביש בהיותו ללא טלית (מב יב), ודווקא באין יכול לשאול טלית (מב יד) ודווקא אם נודע לו בשבת, אבל אם ידע מע"ש היה לו לתקן, אך אם שכח יש להקל (מב יג). הניח ד' חוטים במקום ח', הוא מחלוקת רש"י ותוס', ודינו כספק דאורייתא ואם בעלמא הדין להחמיר בספק תורה הוא מדרבנן, אם כן נדחה מפני כבוד הבריות (פמ"ג פתיחה כוללת), והביאור הלכה נקט שאם יש לו ציצית בביתו מחוייב למהר לביתו, ואם אין לו בביתו, אז דינו כדרבנן:

סימן יד – דיני ציצית שעשאן אינו יהודי, ונשים וטלית שאולה, ובו ה'

מעיפים

א. **ציצית שעשאן אינו יהודי פסול דכתיב דבר אל בני ישראל לאפוקי אינו יהודי** / הטויה והשוזרה כשר בעכו"ם וגדול עומד על גביו לדעת הרא"ש, וקשירת יתר הקשירות כשר בעכו"ם גם ללא גדול על גביו, אלא הנידון כאן בתליית חוטים ובחוליא ראשונה וקשר שאחריו (מב א) דלא מהני לזה עומד על גביו (מב ב):

והאשה כשרה לעשותן. הגה. ויש מחמירים להכריך אנשים שיעשו אותן וטוב לעשות כן לכתחלה (מרדכי הלכות קטנות והגהות מיימון מהלכות לילית ותוספות דף מ"ג). / אנשים ולא נשים. גם באשה הפסול רק בתליה ובקשר ראשון ולא מהני עומד על גבה (מב ג), גדול בן י"ג אפילו לא ראו לו שערות אין להחמיר, אבל בקטן ראוי להחמיר, ואם אין גדול עומד על גביו פסול בדיעבד בקטן (מב ד), אף שאשה שתלתה שכשר בדיעבד אין צורך בגדול על גבה (מב ה). וקטן שעושה לעצמו אין חשש, וכשהגדיל יכול ללבשו דעכשיו הוא כדיעבד (ביאור הלכה):

ב. הטיל ישראל ציציות בבגד בלא כוונה / צריך שיעשה את התליה, ואת קשר שאחר חוליא ראשונה לשמה, ואם רק התליה היה שלא לשמה לא יברך דפסול הוא להרא"ש, וכל שכן אם גם הקשר היה לא לשמה, אבל אם שניהם היו לשמה, והקשרים האחרים היה שלא לשמה יש להכשיר גם כשיש לו ציצית אחרים (מב ו, ח), לכן יזהר להוציא בשפתיו לפני התליה שתולה כל אלו הציציות לשם מצות ציצית (מב ח), ואם כיון לשמה במחשבה ולא בפיו, יכול לברך, ואפילו חשב רק בראשון, ובשלוש האחרים שתק יכול לברך, שעל דעת הראשונה הוא עושה (ביאור הלכה, בלא), ואם לא כיון כלל אלא סתם, אף שלא כיון להדיא שלא לשמה אין לברך (ביאור הלכה, הטיל, וד"ה לא יברך עיין שם²²): **אם אין ציציות אחרים (מזוייט) להכשירו יש לסמוך על הרמב"ם שמכשיר אבל לא יברך עליו**. / מדבר בערב שבת שאין שהות להתירם ולחזור ולקשרם, או אם נפסק שכשר רק מתורת גרדומים (מב ז): **ג. השואל מחבירו טלית שאינה מצוייצת פטור מלהטיל בה ציצית כל ל' יום דכתיב כסותך ולא של אחרים** / והמטיל בה ומברך לא הפסיד, כדין אינו מצווה ועושה (מב ט): **אבל אחר ל' יום חייב מדרבנן מפני שנראית כשלו**. / ומברך, ושוכר דינו כשואל, והעיתור מסתפק בשוכר (מב י): **הגה. ואם החזירו תוך ל' וחזר ולקחו אינו מנטרף רק צניעין ל' יום כלופים (נימוקי יוסף הלכות לילית)**. **שאלה כשהיא מצוייצת מברך עליה מיד**. / שמכיון שידע שרוצה לצאת בה, נתנו לו באופן המועיל לזה, וזכה בה במתנה על מנת להחזיר (מב יא), ולפיכך אם נפסל, או החזירה לו אחר שהבעלים התפלל שחרית למחר, או לא החזיר לו בהקנאה לא יצא השואל למפרע (מב יב), ויותר טוב לבקש מהמשאל שיפרש שהוא נותן במתנה על מנת להחזיר. וכאשר שאלו למלוש ולא לזמן התפלה יש מחלוקת אם יברך ויותר טוב לכוון לא לקנות. ועל טלית של קהל יברך, כי נחשב שלו בשעה שלובשו שעל מנת כן קנוהו (מב יא, ובביאור הלכה מביא י"א שאם כוונתו רק לבישה של כבוד, ולא למצוה, אינו מברך):

ד. מותר ליטול טלית חבירו / דניחא ליה שיעשו מצוה בממונו, ודווקא באקראי, ושלא יוציאו לבית אחר אפילו אם מחזיר אחר כך, ואם הבעלים כאן ישאלנו ולא סומכין על חזקה כשאפשר לברר (מב יג): **ולברך עליה** / בדרך החיים כתב שיותר טוב שיכוון לא לקנות ולא יברך (מב יד): **ובלבד שיקפל אותה אם מצאה מקופלת**. / כקיפולה הראשון, ובשבת יקפל לא כקיפול ראשון, ולמגן אברהם לא יקפל כלל (מב טו): **הגה. והוא**

באר החיים

²² על מה שמבואר במשנה ברורה והפוסקים דבעי לשמה בתחיבת החוטים בנקב, החזו"א (ג') י"א ד"ה במ"ב) משיג ומוכיח מהגמרא סוכה י"א ב' שפשוט שם שאין חסרון תעשה ולא מן העשוי בתחב חוט אחד ופסקו לארבע חוטים אחרי התליה ולפני הקשירה, על כרחך שהתליה אינו מהעשיה, ומטעם זה מוכרח שאף לשמה אינו מעכב בתליה, אלא רק בקשירה ולא כהמ"ב. ומה שכתוב בתוס' מנחות מ"ב ב', וסוכה י"א א' דבעי תליה לשמה, מפרש החזו"א דכוונתם לקשירה, דהיינו תליה באופן שמחובר בבגד, ועיי"ש.

ולענ"ד יש לדחות את ראייתו מפסיקה, דדין שיהיה הציצית ארבע חוטים נלמד מגדילים, או פתילים, וזה נאמר בגדיל, ובפתיל היוצא מהגדיל, ולכן יש לומר שבתחיבה אף שהוא מעשייה דציצית, אין בה כלל דין ארבע חוטים (כמובן שלצורך הגדיל בעי שגם בנקב לא יהיו החוט מחובר, שאם כן הכל חוט אחד, אלא שקודם עשיית הגדיל א"צ ד') ויכול מעיקר הדין לתחוב חוט אחד, ולעשותו ארבעה, ולכן פשיטא לגמרא שמהני פסיקה אחר תחיבה, אבל לעולם דין לשמה נאמר גם בתחיבה.

הדין בתפלין (נימוקי יוסף פרק הספינה). אבל אסור ללמוד מספרים של חזירו כלל דעתו דחייסין שמה יקרא אותם כלמא (נימוקי יוסף הלכות קטנות). / אפילו באקראי, והעולם מקילים בסידורים, ואיני יודע היתר לזה (מב טז):

ה. טלית של שותפין חייבת בציצית דכתיב על כנפי בגדיהם. / אם השותף השני נכרי או אשה חייב בציצית ולא יברך (מב יז²³). ואם השותף השני מקפיד על לבשתו, או יורשים שמקפידים כי עדיין לא חלקו, אם מעורב גולה בלבשתו, ומברך, עובר בכל תשא (מב יח וביאור הלכה):

סימן טו – אם להתיר ציצית מבגד לבגד, ודין נקרע הטלית, ובו ו' סעיפים

א. מותר להתיר ציציות מטלית זה וליתנם בטלית אחר / אפילו מחדש לחדש, כל שכן מבגד ישן לחדש, וכן מטלית גדול לטלית קטן מותר. אבל מטלית של גדול לטלית של קטן אסור, כי אין הקטן בר חיובא, ומבגד צמר לבגד שאר מינים נסתפק בפמ"ג, וארצות החיים מקיל (מב א), ואם מצוי לו חוטי ציצית אחרים נכון להחמיר שלא להתירם, אלא אם כן רוצה ליתן תחתיהן טובים יותר וכלהלך (מב ב): אבל שלא להניחם בבגד אחר לא. / מפני ביזוי מצווה. ואם נפסק, ולא נותר חוט שלם, אף שכשר מצד דין גרדומים, מותר להתירם וליתן שלמים מעולים. וכן כשרוצה למכור את הבגד לנכרי מותר להתירם, אך אם רוצה למכור טלית לישראל אסור לו להתירם. וכן אם בלה הטלית מותר להתירם, וכן מותר להתיר אם רוצה לעשות מהטלית בגד של ג' כנפות, וכן אם חפץ ליתן תחתיהן יותר נאים או יותר חדשים, ואסור לקרוע החוטים כי אין לשפוך מי בורו ואחרים צריכים להם, והחיי אדם כתב שכאשר חותכם מחמת הטורח אין בו משום בל תשחית כי אינו דרך השחתה (מב ג): הגה. ודוקא בטלית של צר חיובא, / אפילו מחוייב מדרבנן (מב ד): אבל מותר להתיר הליצית מטלית של מתים (מרדכי ותוספות פרק כ"מ דף כ"ב).

ב. אינו יכול ליקח הכנף כמו שהוא עם הציציות / אבל רשאי להוסיף כנף ללא ציציות בבגד, אם אותו בגד היה לפני כן בר חיובא, ואפילו שהטלת חוטי הציצית בבגד קדמה לתפירת תוספת זו (מב ו): ולתופרו בבגד

באר החיים

²³ מקשים הרי אשה עצמה יכולה לברך לדינא, וצריך לומר דאשה מברכת דווקא בכסות שמיועד לאיש, ודוחק.

והנה יעויין בספר חזון איש סוף סימן ג' שכתב דמשמע בסימן ט"ז שבגד של קטן שגדול יוצא בו עראי חייב בציצית, וקשה למאן דאמר כסות לילה פטור ביום, וכתב מגן אברהם דהוא הדין כסות מת לחי משמע שכן הדין בכל בגד המיועד ללבישת פטור, ואם כן כסות קטן גם כן יפטר, וכי תימא מספיק שעשוי לגדול לעראי. קשה הרי כסות לילה שלובשו ביום עראי פטור, ומדוע לבישת גדול לעראי מועיל טפי. וצ"ע. ועיין שם מה שנדחק לחלק.

ולענייני נראה שאינו מצוה ועושה הוא קיום, יותר מאינו מקיים כלל. דהיינו שיש אופנים שאמנם אין חיוב ציצית, אבל אם לובש ציצית עשה מצוה כדן אינו מצווה ועושה, ונראה דבזה ליכא פטור כסות לילה. דהיינו, לילה אין בו קיום ציצית, שכן הוא מופקעים מפרשת ציצית מוראתם אותו, וכן מת אין בו קיום מצוה, וכן כסות הראש שאינו מלבוש. אבל קטן ואשה אמנם אינם מחוייבים (ולענין להוציא, אינן בכלל ערבות), אבל אם הם לובשים ציצית לשם מצוה הם מקיימים את המצות כדן אינו מצווה ועושה, ולפיכך הבגד שלהם אינו ככסות לילה, ואיש הלובשו מחוייב בציצית. ויש לעיין בנכרי לפי זה. ולפי זה בגד של קטן שגדול יוצא בו עראי חייב, גם אינו מיועד בפועל רק לקטן, ולא כהחזו"א המובא להלן סוף סימן ט"ז.

ובד המיועד לתשמיש כלי שלבשו, כגון המתעטף במגבת, כתב חזו"א ג' ל"ד שתלוי במחלוקת אם כסות לילה ביום חייב או פטור. וצריך עיון, דלכאורה פטור לכולי עלמא, כי אינו כסות כלל, ואין יתחייב הא כתיב כסות, ועיין כלאים פרק ט' מטפחות הספג אין בו משום כלאים, ר' אליעזר אורסר.

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ציצית

כה

אחר משום דעל כנפי בגדיהם בעינן וכנף זה לא היה מבגד זה בשעת עשייה. / משמע שבבגד זה בעצמו מותר להחזירו ולתפרו עם חוטי הציצית (מג"א ג), והוא שיהיה בכנף ג' על ג' (כהשו"ע סעיף ד'), והוא שבטלית הנשאר ישאר חיוב ציצית^כ, ואם היה בכנף שיעור טלית (עיין סימן ט"ז והוא יותר מאמה) מותר לתפרו גם בבגד אחר עם ציציותיו (מ"ב מדרייק ממג"א ד', וחזו"א ג' כ"א משיג וסובר שמותר לתפור שני חלקי טלית שבכל אחד יש ב' ציצית, רק אם יש בכל חצי שיעור טלית, ודווקא שהם היו מחוברים מתחילה, ולא מהני לחבר לבגד אחר). וכל זה להשו"ע ומג"א, אבל הט"ז אוסר בשני האופנים משום תעשה ולא מן העשוי, הן להחזירו לבגד זה, והן לבגד אחר אסור ואפילו היה בו שיעור טלית, אלא בתוספת טיל ציצית אחרי התפירה ויש להחמיר (מב ה, מב ז^כ):

ג. **טלית מצוייצת כהלכתה שחלקיה לשתיים ובכל חלק יש בו שיעור להתעטף** / אם אין בשני החלקים שיעור להתעטף, נפסלו החוטים שבהם, ואם באחד יש שיעור ובאחד אין שיעור יתיר החוטים מהחלק שאין בו, ויחברו לטלית ויחזור ויטיל (מב ח): **ונשאר לכל אחת מהם ציצית אחת או שתיים אין בו משום תעשה ולא מן העשוי**. / ויכול לעשות מן כל חצי, טלית שלם, או להוסיף עליו עוד חתיכה בלא חוטים ולהטיל חוטים, ולדעת רוב האחרונים יכול גם כן לחבר את שני החלקים זה לזה, וטוב להחמיר לכתחילה כהט"ז שיש בזה משום תעשה ולא מן העשוי (מב ט). טלית גדולה שאי אפשר ללבשה מרוב גדולה י"א דפטורה מציצית, ולפי זה אם הטיל בה חוטים ואחר כך חתכה אפשר שפסול משום תעשה ולא מן העשוי (ביאור הלכה):

ד. **נקרע הטלית תוך שלשה אצבעות סמוך לשפת הכנף** / אבל חוץ מג' אצבעות אפילו נקרע הכנף כולו, יכול להחזירו עם החוטים שעליו, ויש להחמיר כהט"ז דפוסק שצריך להתיר את החוטים (מב י), ולשיטתו אם נקרע הכנף ונשאר מחובר פחות מג' אצבעות צריך להתיר, אך אם נשאר ג' אצבעות יכול לתפור את הקרע וא"צ להתיר (ביאור הלכה): **אינו רשאי לתופרו ופירש רש"י דחיישינן שישתייר מחוט התפירה ויניחנו ויוסיף עליו שבעה חוטיין לשם ציצית ולטעם זה אפילו נקרע כל שהוא לא יתפור**. ולפי זה **טלית של צמר שנקרעת תוך שלשה מותר לתפור האידנא דאין דרך לתפור בחוטי צמר** / אלא בשאר מינים, והכל יודעים ששאר מינים אין פוטרם בבגד צמר. וכן בגד של משי, וכדומה מותר לתפור בחוט ממין אחר, שאינו יוצא בו לציצית (מב יא): **ורב עמרם פירש דטעמא משום דנקרע תוך שלשה לית ביה תורת בגד וכמאן דליתיה דמי ואף על גב דתפרה כמאן דפסק חשוב** / והוא הדין אם היה תפור חתיכה זו מתחילת עשיית הבגד אם התפר תוך ג' הוא כמאן דפסיק, ולכן עושים שם כנף מחתיכה ג' על ג' (מב יב): **ואי עבד ביה ציצית לא פטרה לטלית ולפירוש זה אם נקרע ונשתייר כל שהוא כשר** / אפילו הציצית שהיו בו בעת הקריעה, ואף שבשעת הקריעה היה פסול אין בזה חסרון תעשה ולא מן העשוי, כיון שנעשה בכשרות^כ. ויש מחמירים (הט"ז הנ"ל) ולדידהו צריך שישתייר הכנף מחובר במשך ג' אצבעות (מב יד, ביאור הלכה):

באר החיים

^כ צ"ע מקור המ"ב בזה, כי מה שציין דרך החיים, לכאורה אינו מקור, שהרי הוא נוקט כהט"ז שבלא"ה אוסר בכל גווני, ולא מהני נעשה בכשרות. ובאמת החזו"א חולק וכתב (בסימן ג' י"ח) שלשיטה זו אין צריך שישאר בו חיוב.

^כ עיין לבושי שרד שלפי הט"ז מה שכתוב במנחות מ"א שאין להביא אמה שתכלת בה ממקום אחר ולתפור, לאו דווקא מקום אחר, דהוא הדין להחזיר לבגד זה אסור.

^כ בשיטת רב עמרם מבואר חידוש בתעשה ולא מן העשוי. בחזו"א ג' י"ח ביאר שהטעם שאין בזה תעשה ולא מן העשוי הוא כי סתמן עומדין להתחבר. וצ"ב הרי גם בנקרע פחות מג' עומד להתחבר, וצ"ל דכאשר בטל שם בגד לא מהני טעם עומד להתחבר. עוד כתב בחזו"א ג' כ"א ד"ה שם וי"ש, דאין להקל בזה כיון שלרש"י והרא"ש ורי"ו פסול מן התורה. וצ"ע דברש"י אין כל הכרח דפליג, אף שמפרש את דין פסול תוך ג', ולדידהו אין ראיה מגמרא להכשיר נפסק חוץ לג', מכל מקום אין ראיה לפסול. ומה שכתב שהרא"ש פליג כבר פירש הט"ז דאדרבה כונת הרא"ש כדרך א' שיש בשו"ע אליבא דר' עמרם, ולפי זה חוץ לג' מהני לתפור אחר שהציצית מוטלים בכנף. ועיין מ"ב ס"ק ט"ו שכן

באר החיים

הסכמת אחרונים. ואף אם לא כן, אלא כוונת הרא"ש כה"א בר' עמרם, דנפסק תוך ג' פסול אפילו להטיל ציצית אחר שתפר, וכ"כ רבינו ירוחם. אכתי אין כאן הכרח שחוץ לג' והציצית בה ותפרו עם הציצית דפסול, דלא מיירי מזה, וכמו שכתבנו אליבא דרש"י.

ומה שכתב בשם רי"ו, הוא רבינו ירוחם, כוונתו למה שמחדש החזו"א בס"ק י"ט דרבינו ירוחם (נתיב י"ט ג') סובר דרש"י ור' עמרם לא פליגי, ורש"י מפרש את טעם ר' עמרם. ולפי זה רב עמרם פוסל רק בתפירה ממין הכשר לציצית ולא כהשו"ע והפוסקים. ולע"ד תמוה מאד ולא יתכן, שהרי רבינו ירוחם מפרש בהדיא שלר' עמרם החילוק בין תוך ג' לחוץ לג' הוא דג' יש בו תורת בגד. וזה אינו נצרך לפרש"י. ובוודאי מה שכתב ופי' רב עמרם.. ופרש"י.. אין הכוונה שרש"י מפרש את ר' עמרם, אלא הם שני פירושים נפרדים בברייתא. ותמוה איך נסמך על דקדוק קלוש כזה, לחלוק על כל הפוסקים.

ואדרבה ברמב"ם פ"א הי"ח שכתב נפסק הכנף שיש בה הציצית חוץ לג' תופרה במקומה, מבואר כרב עמרם, דנפסק משמע לגמרי. ולא נחלק על ר' עמרם אלא תוס' מנחות מ' ב' ד"ה שמא, והט"ז דנקט כתוס'.

והנה לכאורה יש סתירה בשולחן ערוך בדיון זה שמבואר כאן שאם נעשה בכשרות, ונפסל על ידי שנחתך הכנף, וחזר ותפרו, אין בו משום תעשה ולא מן העשוי מכיון שנעשה בכשרות.

שהרי לעיל סימן י' ס"ו כתוב בשו"ע וז"ל: הטיל ציצית על ציצית אם נתכוון לבטל את הראשונה חותך וכשרה. ואם נתכוון להוסיף אף על פי שחתך אחת משתייהן פסולה עכ"ל. וקשה בנתכוין להוסיף מדוע נפסל הראשונה הלא נעשה בכשרות.

ובאמת שסתירה זו נראה שיש גם ברמב"ם.

שהרמב"ם (הלכות ציצית פ"א ה"ט) כתב וז"ל: נתכוון לבטל את הראשונה מתיר הראשונה או חותכה וכשרה. ואם נתכוון להוסיף אף על פי שחתך אחת משתייהן הרי זו פסולה שהרי כשהוסיף פסל הכל וכשהתיר או חתך התוספת נמצא השאר נעשה מן עשוי שעשייתו הראשונה פסולה הייתה. עכ"ל.

והנה עצם לשון הרמב"ם צריך ביאור, הרי שבנתכוין להוסיף מבואר שגם אם חתך את השני, ונשאר הראשון, הוא פסול. וקשה מה מסיים 'שעשייתו הראשונה פסולה הייתה', הרי באופן הנ"ל תחילתו נעשה בכשרות.

ובהלכה י"ח כתב הרמב"ם: נפסק הכנף שיש בה הציצית חוץ לשלוש אצבעות תופרה במקומה בתוך שלוש לא יתפור.

במקור הדין בגמרא מנחות מ"א א' כתוב נקרעה הטלית, והרמב"ם כתב נפסק הכנף. משמע לכאורה דדעתו כרב עמרם שנפסק לגמרי, שאם לפי רש"י אינו תלוי אם הכנף נפסק לגמרי, אלא אם היה איזה קרע בטלית תוך ג' לא יתפור, נפסק הכנף משמע לגמרי וכרב עמרם.

ומדמהני לתפור בנפסק חוץ לג', מוכח שנעשה בכשרות, ונפסל לגמרי, ותיקנו, כשר, ואין בו משום תעשה ולא מן העשוי, מטעם נעשה בכשרות, וא"כ הוא הדין בבל תוסיף מאי טעמא לא הוכשרו הראשונות, משום נעשה בכשרות.

ישוב א'. בדעת הרמב"ם היה אפשר לדייק, דפסק דווקא כרש"י בביאור איסור תוך ג', ולא כרב עמרם.

דהנה לשון הרמב"ם ותופרה במקומה, ויש לדקדק מאי שנא שכתב במקומו.

אלא נראה דהפסול מצד שמא ישאר חוטי התפירה כרש"י, ולכן דווקא תופרה במקומה, אבל אם יקפל את הכנף ויתפרהו, באופן שיהיה התפירה תוך ג' פסול. ולעולם מיירי שלא נפסק לגמרי, ואין כאן היתר שנפסק בכשרות מתיר את תעשה ולא מן העשוי, ומיושב הסתירה.

אמנם הוא דוחק ברמב"ם דנפסק משמע נפסק לגמרי.

ועוד שהרי נתבאר שקושיא זו קשה גם בדברי השו"ע, ובשו"ע פסק להדיא כר' עמרם, וצ"ע.

ישוב ב' - ועל כן נראה ליישב באופן אחר, והוא שהפסול הוא מצד דיחוי, וידוע שחלוק וגרע דחייה בידיים מנדחה מאליו.

דהנה בט"ז בסימן י' כתב אליבא דהרא"ש והרמ"א שאם נתכוין להוסיף וחתך את הראשונות כשרות השניות, חתך את השניות פסולים הראשונות (לא כמג"א).

ויש אומרים דלרב עמרם לא נפסל אלא ציציות שהיו בו בעת שתפרו אבל אם אחר שתפרו הטיל בו ציציות כשר / הרבה אחרונים סוברים שאם תפרו ואחר כך הטיל כשר לכו"ע (ולשון הרא"ש לא דווקא) ומ"מ לצאת דעה הראשונה יתפור בזוית מטלית ג', וכן נוהגים (והוא רק חשש שמא יהא בגד שיש שם תפר (מב טו, טז): וירא שמים יצא את כולם היכא דאפשר. / וכאשר לא אפשר נקטינן כדעה אחרונה, היינו לא כחשש דרש"י, ותפירה הוי חיבור (מב יז):

ה. אם נקרע מנקב שהציצית תלוי בו ולמטה אם קדם הטלת ציצית לקרע שאותו ציצית היה שם בשעת הקרע כשר / ואם בא לתפרו, יתפור ממין שאינו כשר לציצית כלהלן, ויותר טוב שיתפרנו בחוט צבוע, שאין נוהגים לעשות חוטי ציצית אלא בלבנים (מב יח) החזו"א (ג' י"ט) מפקפק דמה שהחוט צבוע לא מהני¹². עוד כתב החזו"א (ג' כ"ב ד"ה ואיסור) שגם בחוט שנטוה לא לשמה אסור: ואם נקרע ונשתייר ממנו כל שהוא ותפרו ואחר כך הטיל בו ציצית אם הוא של צמר כשר לכולי עלמא / הבגר צמר והחוטם משאר מינים, ולכן אין את החשש דרש"י, ולר' עמרם כיון שנשתייר ולא נקרע לגמרי לא נפסל (מב יט): ואם הוא של שאר מינים שדרך לתפור בחוטין של אותו המין לא יתפור לדעת רש"י / מאותו מין, אבל ממין אחר יש להקל, ויותר טוב צבוע (מב כ): ואם נקרע ותפרו ואחר כך הטיל בו ציצית איכא לספוקי. / לרש"י אין ספק כי תלוי במין החטים (אמנם להגר"א הספק הוא בשיטת רש"י האם במין אחר מעכב או לא. ביאור הלכה), אולם לר' עמרם הספק הוא שמא כיון שנקרע הנקב עד סופו אין תפירה חיבור, או דילמא הכא שאני מנקרע כנף, כיון שמחובר בצדדין אלא שנסדק. והט"ז חולק על השו"ע, ולדעתו אין ספק שהטלת ציצית אחר התפירה מועיל ואין חשש דר' עמרם, לכן אם אי אפשר לתפור כנף ג' על ג' ללא תפר, יש להקל כהט"ז (מב כא):

באר החיים

ומבאר היד אפרים שטעם החילוק הוא דבנעשה בכשרות גרע מנעשה בפסול, ויסודו מדין דיחוי, ובדיני דיחוי מבואר בש"ס שנראה ונדחה גרע מדיחוי מעיקרא.

ולבאורה צ"ע הלא נעשה בכשרות הוא טעם להתיר, וכמבואר בסימן ט"ו בדעת ר' עמרם, ואיך נתהפך הדין שדווקא נעשה בכשרות פסול.

ועל כרחק יש לומר דחלוק דיחוי בידים מדיחוי מאליו, בהדיא דר' עמרם נפסק שלא מדעתו, ולכן אין בו דין דיחוי, ואדרבה תחילתו בכשרות הוי טעם למעליותא. ובהטיל ציצית על ציצית, דהוי בידים נעשה בכשרות מגרע שהוא מגדיל את הדיחוי.

ועל פי זה יש ליישב גם את דעת שו"ע דלכך נתכוין להוסיף גרע ושניהם פסולים, מטעם דיחוי בידים, והשו"ע ס"ל דבכה"ג גם בדיחוי מעיקרא פסול (ולא כהרמ"א שרק בנראה ונדחה פסול).

יישוב ג' - אמנם מצינו מפורש בפוסקים דרך אחר ליישב סתירה זו, שהנה בשו"ת מהר"ם מינץ סימן י"ג כתב שבדין נתכוין להוסיף דשניהם פסולות, מבואר שתלוי בכוונה, ולפי זה כתב ליישב שבהדיא דר' עמרם בנפסק הכנף כשר כי דעתו לחברו, משא"כ בנתכוין להוסיף ציצית על ציצית הרי נתכוין לפסולו, ולזה לא מהני דעתו להוסיף.

דהיינו שהיתר נעשה בכשרות מהני רק אם שעת הפסול היה באופן עראי, ולכך לא בטלה עשייה הראשונה, על אף שבפועל נפסלה.

והנה מרן החזו"א בסימן ג' ס"ק י"ח, ובס"ק כ"א כוין מדנפשיה לדרך זה.

ובזה מובן מה שנתבאר לעיל סימן י' ס"ה בהערה, ובסימן זה סעיף ב' בהערה, שהמשנה ברורה מחלק בין זה דנפסק חוץ לג' דכשר לחזור ולתפרו משום נעשה בכשרות, דהוא רק אם הבגר הנשאר, יש בו שיעור חיוב ציצית, וגם נשאר לו ד' כנפות, ואולי טעמו דבכך חיובו ומה שאסור ללבשו ללא הטלת ציצית, מאלים את הדעתו לתפור.

¹² טעמו של החזו"א הוא שלמנהג שיהיה החוט לבן אין כל מקור. ואע"ג שאם הטלית לבנה יש מקור בגמרא שיהיה החוט מצבע הטלית, בכל זאת לא מהני לחזו"א, דהוא לשיטתו עיין לעיל סימן ט' ס"ה, דס"ל דשני חוטים מתוך הארבעה, כשרים גם מצבע אחר, ואם כן עדיין יש חשש בתפירה מחוט כזה. ועיין לעיל מה שנתבאר שיש שיטת ראשונים מצריכים שיהיה כל ד' החוטים מצבע הטלית.

ו. התופר חתיכת בגד בכנפי הטלית וכן מה שנוהגים לתפור סביב הנקב שהציצית בו אם הטלית של משי ותופרו בחוט משי לבן / אם אינו ממין הטלית יש להקל (מב כג), אף דיש קצת מראית עין כי מי יודע שהוא מין אחר) ואם הטלית צמר כיון שהכל יודעים שאין תופרים בחוט צמר אין לחוש כלל (מב כב), ואם חוט התפירה צבוע גם כן אין לחוש כלל (מב כד, והחזו"א מפקפק כנ"ל). וכן סביב הנקב אסור לתפור בחוט לבן, ובטלית של צמר אין לחוש כלל כנ"ל, ולמטה מקשר גודל מותר (מב כה, וכן מפורש כאן בשו"ע, ועיין בחזו"א ג' י"ט ד"ה, וצ"ע): יש לחוש בדבר לדעת רש"י שלא תהא שום תפירה למטה מג' ולמעלה מקשר גודל. הגה. והוא הדין בכל מקום שתופר בחוט שהוא מין הציצית דחיישין שמה יקח אותו חוט לחוט הציצית (תרומת הדשן סימן מ"ו ובסם הגהות מיימוני).

סימן טז – שיעור טלית, ובו סעיף אחד

א. שיעור טלית שחייב בציצית / מהר"מ מינץ ק"י כתב שמוטב לילך בטלית קטן פחות מהשיעור מליך ללא ציצית, אבל לא יברך עליו אלא יהיה לבוש בו בשעה שמברך על טלית גדול, ואם יכול לעשות כשיעור מה טוב (מב א). האר"י ז"ל כתב שלא יהיה בטלית בתי ידים (מב ד): שיתכסה בה באורך וברוחב ראשו ורובו של קטן המתהלך לבדו בשוק ואינו צריך אחר לשומרו. / הוא בן ט' שנים (מב א, ודלא כשו"ת רדב"ז שכתב בן חמש, החינוך בן שש שבע, וכן דעת הסמ"ק שכתב גיל חינוך, והחזו"א כתב שמונה ומשהו). ובספר דרך חכמה כתב ששיעורו ג' רבעי אמה על רוחב חצי אמה, אבל כבר כתבו דאין סמך לזה מן הש"ס ובפרט במה שכתב חצי אמה ברוחב (מב ד), אלא שיעור האורך לפי ראשו ורובו של בן ט' הוא אמה וחצי (שער הציון^כ). ואם עושה פחות מאמה ומחצה לאחריו ואת השאר משלים מלפניו ונקב הצואר באמצע טלית קטן שלנו, צריך שיהיה הכתפות רחבים וניכרים עם תורת בגד (פירוש, רוחב ג' אצבעות), ולא מהני רצועות בעלמא, ואין הנקב מן המנין^כ. ודי בכסף

באר החיים

^כ ביאור דברי המשנה ברורה, דהנה בספר נחפה בכסף סוף סימן א' מבאר טעמו על פי תרומת הדשן סימן מ"ה שכותב שמדידת הקטן הוא רק בגבו מאחוריו. אלא שכתב בעל פרי הארץ שמידת הרב דרך חכמה היה לפי קטן בן ו' ובהסמ"ק הסובר כך, אבל להלכה דבעי קטן בן ט', שיעורו אמה על רוחב חצי אמה. ובפרי הארץ מסייע לזה מהגמרא מנחות מ"א דמשמע שאמה על אמה יש בו שיעור דזהו רבנות באמה, וכהשואל ברשב"א המובא בב"י סי' ט"ו. אלו דבריו. והנה לפי זה אם אמנם יש איזה סמך מהש"ס שהאורך אינו טפי מאמה, אין סמך מהש"ס שהרוחב רק חצי אמה, דכתוב אמה על אמה, זה כנראה ביאור לשון המשנה ברורה הנ"ל.

ובאמת יותר מסתבר שהקטן יצא בקבע, דווקא כאשר עוטפו מאחוריו וגם מתפשט לצדדים, דוגמת מה שעושים בפורים גלימת מרדכי לתינוקות, וזהו כרוחב אמה, ולכן לא די במה ששיער בע דרך חכמה בחצי אמה. ואכן יש שכתבו שהשיעור הוא אמה על אמה, מובא בביאור הלכה.

וכל זה להמפרשים בכוונת הגמרא הנ"ל שבאמה על אמה יש בו שיעור, אבל באמת לעיל סי' ט"ו ס"ק ה' כתב מ"ב דבמג"א מוכח שאמה על אמה הוא פחות מהשיעור, ועיין בארצות החיים שתלוי בטעם הדין שם. ובאמת אם בעי שיעטוף גם את ראש הקטן היטיב, בעי אמה ומחצה אורך ולא די באמה, וזהו השיעור שהביא שער הציון מספר משמחי לב להר"ח פלאג'י.

^כ החזו"א בסוף סימן ב' משיג על המשנה ברורה וסובר שאין די בכתפות רחבים, אלא צריך דווקא שכל כתף יהיה יותר מהנקב דלא אתי אוריא דהאי גיסא ולבטל ליה. ואם הכתף באמת מרובה על הפרוץ, כתב בסימן ג' ל' ד"ה ואם, שהנקב עולה מן המנין. אבל אם הנקב מרובה, לא רק שאין מקום הנקב עולה מן המנין, אלא הוא גם מפסיק בין שני חלקי הטלית קטן, וצריך שיהיה שיעור שלם באחוריו או בלפניו לבד. והנה מה שכתב דאתי אוריא מפסיק את החיבור, צע"ג דהא מבואר בעירובין ט"ז דלענין העומד עצמו, אינו מתבטל מחמת אתי אוריא דהאי גיסא, נפקא מיניה להתיר כלאים נגד העומד. וכל דין אתי אוריא הוא כאשר עומד קצר מועיל לרשות או סוכה דבעי מחיצה על כלל המקום. והכא אם אין הנקב מן המנין לכאורה די שיהיה שם בגד על חלק הבגד חיבור בין החלקים וכבר אינו מתבטל מאתי אוריא. אלא אם כן סבר החזו"א ששיעור הבגד צריך שיהיה רצוף,

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ציצית

כט

אחד, ובצד השני מחברו בכפתורים וכדומה בשעת לבישה (ביאור הלכה ד"ה לשוק), ואנשי מעשה עושין אמה לפניו ואמה לאחריו חוץ מפתח הצואר (מב ד''). ושיעור הרוחב לא הזכיר המ"ב בשום מקום, ובחזו"א (ג' ל"א ד"ה באה"ח) כתב שיהא הרוחב אמה: **הגה**. ולא חייב צלילית / ואם אין בו שיעור לכסות קטן פטור, ואם דרך הגדולים שם לצאת בו קבע משמע מהב"ח שחייב אף שאין קטן מתכסה בו (מב ב, ובחזו"א (ג' ל"א, ד"ה מ"א) כתב שדברי הב"ח תמוהים: **ודוקא כשהגדול / בן י"ג** (מב ג): **לובשו פעמים ערלי ויולא בו לשוק (בית יוסף בשם בן חנינ ונכס מהרי"ח)**. / או לפתח ביתו. ויש חולקים שאף אם הגדול בוש לצאת בו, חייב, ותלוי רק בכיסוי קטן, והסכימו האחרונים שלא לברך עד שיהיה גדול יוצא בו (מב ד'') ואם בן י"ג מבני מקומו יוצא בזה, אלא שהוא בוש בזה ושאר אנשי המקום אינם בושים, חייב^ל. ואם גם הם בושים לצאת בו כי אינו תפור מהצדין ואינו עשוי היטיב, מכל מקום אם היה יוצא בבגד באורך כזה, אילו היה תפור באופן אחר, חייב (ביאור הלכה ל'). טלית של קטן אם אינו מיועד גם

באר החיים

בכדי שיהיה ראוי בפועל לעיטוף העיקרי שהוא כולו מאחוריו, וזה טעם הגון, אבל מלשונו לא נראה שזהו טעמו.

^ל צ"ב מקור אנשי מעשה אלו, המובא בסידור הגר"ז, ואולי חששו שהעיטוף הוא כריכת כל היקף הקטן, ולא כהתרומת הדשן שכתב שהוא רק בגבו. אמנם עדיין קשה לומר שהיקף הזה מגיע לאמתים, ובאמת עיין בן איש חי דלפי הצד דבעי כל היקף קטן, השיעור הוא אמה ומחצה אורך על רוחב אמה ומחצה. לכן נראה ששיעור אמתים הוא כדי שיהיה גדול יוצא בו האידנא עראי, היינו מידת היקף חליפה, ועיין בהערה הבאה.

^ל בחזו"א (ג' ל') השיג וכתב שלכאורה אין להחמיר ולהצריך גדול יוצא בו, אחר שלהרמב"ם ודאי אין צריך, ולדעת הב"י ומהר"י אבוהב אין חולק בדבר, ומיישב כל קושיות הגר"א, וכתב שלמג"א נמי חד שיעורא הוא גדול עראי וכיסוי קטן.

והנה הרמ"א, הב"ח, המג"א, המ"ב בשם אחרונים ודאי ס"ל דבעי שיעור גדול יוצא בו. ובדעת הרמב"ם הנה המג"א כ' שהרמב"ם יכול להודות בזה.

ומה שכתב שלהב"י אין חולק בדבר, יש לעיין, הרי החזו"א בעצמו מביא שרש"י סבר דבעי גדול יוצא בו, וכ"כ הר"ש פ"ט דכלאים. אמנם נראה שדברי החזו"א מכוונים. דהנה בגמרא שם מקשה על השיעור טלית, מדתנן אין עראי בכלאים. ופרש"י דמשמע מכלאים שאף אם הוא פחות מעראי **דאין גדול יוצא בו עראי** הוי לבישה, ולמה פטור מציצית. וזה צ"ב איך מוכח מכלאים דגם פחות מעראי כקו' חזו"א שם ד"ה מנחות. והנה ברבינו גרשום כתב כלשון רש"י, אך שינה וכתב **שהגדול יוצא בו, וכן העתיק הרא"ש** (וכבר עמד הט"ז ביו"ד ש"א ס"ק ה' על חילוקי הנוסחאות עיי"ש). ולפי זה קושית הגמרא הוא, דבכלאים מבואר שלבישת עראי הוי לבישה, ולמה טלית שגדול יוצא בו עראי וקטן אינו מתכסה בו פטור. והשתא אין ראייה דבעי שיהיה הגדול יוצא בו, באם הקטן מתכסה בו כהוגן, דהגמרא מיירי כשקטן אינו מתכסה בו. ואם זה הגירסא ברש"י והר"ש, שפיר כתב החזו"א.

ומה שמסיים החזו"א דלמג"א סתמא חד שיעורא לכאורה תמוה. הרי המג"א כתב כן בטעם שהרמב"ם השמיט גדול, ולדינא הצריך מג"א להקפיד בזה, והרי החזו"א גופיה כתב שתלוי לפי הזמן, ואיך כתב זאת כטעם שא"צ להקפיד. ונראה כוונת החזו"א שלדעת מג"א אליבא דהרמב"ם בהכרח אינו משתנה לפי הזמן והוא כשיעור קטן, דאם לא כן מדוע השמיטו. ואיה"נ למג"א גופיה לדינא משתנה לפי הזמן, אבל זה אינו כהרמב"ם.

^ל עיין ב"ח שבתחילה כתב **גדול זה**, ואחר כך נראה בלשון הב"ח שתלוי בבן י"ג, ונקט מ"ב כצד דבעי בן י"ג. ומסביר יותר מובן שצריך מידת גדול זה, כי פלא למה נתנו חז"ל ב' שיעורים קטן וגדול, ונראה ששיעור קטן יוצא בו קבע הוא שבכך הבגד ראוי מצד עצמו לשם כסות דעיטוף, ושיעור גדול עראי הוא שלבישתו יהיה באופן של עיטוף אצלו, ולפי זה מובן היטיב דבעי תרתי, ולכך כתב הב"ח שתלוי בגדול זה. מידידי הגר"ר שלמה גרדנר.

^ל במ"ב אינו מפרש שיעור שהגדול לא יהיה בוש, ובנחפה בכסף סי' א' מפרש שהרב לזאנו בעל אור תורה כתב דכמה שיותר ארוך יותר טוב, ומבאר כי קשה לדעת במה הגדול בוש. והנה כאמור לעיל יסוד השיעור הוא של עיטוף האדם, דהיינו כיסוי מאחוריו ומתפשט לצדין. ונראה שעל פי זה נהג הגר"ח מוואלזין וצ"ל שהטלית קטן יגיע עד ברכיו, כי כן היה נהוג בימיו ובמקומו לצאת בחליפה

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ציצית

ללבישת גדול עראי לפחות בבית, אע"פ שראוי לגדול עראי, פטור, כיון שהכריע הגר"א דכסות לילה ביום פטור (חזו"א ג' ל"ד ד"ה והא), ועיין בהערה סוף סימן ט"ו:

סימן יז – מי הם החייבים בציצית, ובו ג' סעיפים

א. אף על גב דכתיב וראיתם אותו סומא חייב בציצית / ומברך עליו, אבל יבדקנו במשמוש, או יבקש מאחר (מב א): מפני שנתרבה מאשר תכסה בה וקרא דוראיתם אותו איצטריך למעט כסות לילה. (עיין לקמן סימן י"ח).

ב. נשים ועבדים פטורים מפני שהיא מצות עשה שהזמן גרמא. הגה. ומכל מקום אם כוונתו לעטפו ולכרך עליו הרקות בידו / ושייך לשון וצינונו, כיון שהאנשים נצטוו (מב ד"ה): כמו בשאר מצוות עשה שהזמן גרמא (תוספות והר"ק והר"ן פרק ב' דראש השנה ופרק קמא דקדושין) אך מחזי כיוהרא ולכן אין להן ללבוש ציצית ואילו חובת גברא (אגור סימן כ"ז) פירוש אינו חייב לקנות לו טלית כדי שיתחייב בציצית ולקמן בסיומן י"ט אמר כשיש לו טלית מארבע כנפות (ולבשו). / אבל לולב שהוא חובת גברא לא נראה כיוהרא (מב ה): טומטום ואדרוגינוס חייבין מספק / כתב בית יוסף כי הוא ספק תורה, משמע דדבר שחיובו מדרבנן כגון טלית שאולה אחר ל' יום, וחציו פתוח, הטומטום יכול לילך בו ללא ציצית, ואולי יש להחמיר משום מראית העין (מב ו). ודע דלהלכה דין אנדרוגינוס אינו ככריה בפני עצמה, אלא כספק (מב ח): ויתעטפו בלא ברכה. (פירוש טומטום לא נודע אם הוא זכר או נקבה ואדרוגינוס יש לו זכרות ונקבות). (הגה. ולפי מה שנהגו נשים לכרך במלכות עשה שהזמן גרמא גם הם יכרכו) (דברי ענמו).

ג. קטן היודע להתעטף אביו צריך ליקח לו ציצית לחנכו. / לקנות לו בגד של ד' כנפות, ושיעור המחוייב הוא ראשו ורובו של קטן זה, פחות מכאן לא יברך (מב ט). וכאשר הוא בן י"ג חייב כגדול, ואין לו להתבטל ממצות ציצית גם אם אינו נשוי (מב י), ונכון להלבישו משיוודע לדבר, ולפחות מבן ג' שנים (שערי תשובה):

הגה. ודוקא כשיוודע לעטוף שני ציציות לפניו ושנים לאחריו (הגהות מיימוני פרק ג'), ויודע ללחוץ הציצית בידו בשעת קריאת שמע (מרדכי סוף פרק לולב הגזול).

סימן יח – זמן ציצית, ובו ג' סעיפים

א. לילה לאו זמן ציצית הוא דאמעיט מוראיתם אותו להרמב"ם כל מה שלובש בלילה פטור אפילו הוא מיוחד ליום / אמנם מותר לצאת בשבת בלילה בציצית, שהוא נוי גם בלילה (מב א): ומה שלובש ביום חייב אפילו מיוחד ללילה ולהרא"ש כסות המיוחד ללילה פטור אפילו לובשו ביום וכסות המיוחד ליום חייב אפילו לובשו בלילה. הגה. וספק ברכות להקל על כן אין לכרך עליו / אמנם בבין השמשות דעת המגן אברהם שיכול לברך, ויש מי שמחמיר, ובספק בין השמשות ודאי יכול לברך (מב ז), וכל זה לענין ברכה, אבל לענין חיוב ד' כנפות, יש לילך בשניהם להחמיר ואסור ללבוש ללא ציצית, בין כסות לילה ביום, בין כסות יום בלילה. אמנם באופן שלובש בלילה כגון ש"ץ ויום כיפור אין צריך לבדקו ויכול לסמוך

באר החיים

ארוכה, ולפי זה ביום יש לשער בחליפה קצרה שהרבה הולכים בו, וחליפה המגעת עד טפח או יותר מתחת החגור לכאורה יוצא בו עראי.

^{לז} עיין מה שנתבאר בסוף סימן י"ד לענין כסות של אשה.

על חזקה שהיו בדוקות (מב ב"ה): **אלא כשלוש ביום והוא מיוחד גם כן ליום (צית יוסף).** / מיוחד ליום וללילה חייב (מב ג): **ואחר תפלת ערבית אף על פי שעדיין יום הוא אין לברך עליו (פסקי מהרא"י סימן קכ"א).** **וצליל יום כפורים יתעטף בעוד יום ויברך עליו (תשנ"ז).** / בתענית ציבור שמתעטפין בטלית גדול במנחה, הציבור יפשטו את הטלית לפני ברכו שלא יראה כסובר שלילה זמן ציצית (מב ד"י) חוץ מיום כיפור שמתדמים למלאכים (מב ו), אבל הש"ץ אם אין לו מלבוש עליון, צריך להתעטף גם בכל לילה, משום כבוד ציבור (מב ד), וגם האומר קדיש יתום, צריך להיות מעוטף (מב ה):

ב. סדינים אף על פי שאדם ישן בהם בבוקר אין מטילין בהם ציצית. / אף למאן דמחייב כסות לילה ביום, כאן יש פוטרים משום שאינו דרך לבישה אלא העלאה, ויש מחייבים אפילו מציע תחתיו, ועל כן הכריע מגן אברהם שיעשה קרן אחת עגולה, משמע במגן אברהם שיש להחמיר רק בשל צמר (מב ח"י):

ג. מאימתי מברך על הציצית בשחר משיכיר בין תכלת שבה ללבן שבה. / כמו שיעור שיכיר חבירו, להלן סימן נ"ח (מב ט): **ואם לבשו מעלות השחר ואילך יש אומרים דמברך עליו וכן נוהגין (מרדכי פרק ז' דמגילה).** / הגר"א ואליה רבה נוקטים כהמחבר, על כן נכון להמתין ולא לברך מעמוד השחר עד שיכיר, והמיקל לברך מעמוד השחר כשהשעה דחוקה אין גוערין בו, ובדיעבד אפילו בירך לפי עמוד השחר לא יחזור ויברך שמה הלכה כהרא"ש שכסות יום חייב בלילה (מב י): **ואם לבשו קודם לכן כגון בסליחות לא יברך עליו וכשיאיר היום ימשמש בו / בציציתיו (מב יא): ויברך (תשנ"ז).**

באר החיים

^{לה} מה שכתב הרמ"א להחמיר שלא לברך מספק, הנה החזו"א מביא שיש ראשונים דסבירא להו כן בתורת וודאי, דעת הר"ן קידושין (יד) דפוטרי גם כסות יום בלילה, וגם כסות לילה ביום. והחזו"א (ג' ל"ד ד"ה בטור) מצדד שגם הרמב"ם מודה בזה, ומביא (שם ד"ה והא) שהגר"א הכריע לפטור, ולפיכך מסיק החזו"א (ג' ל"ו ד"ה לו), שהמקיל ללבוש כסות לילה ביום ללא ציצית יש לו על מי לסמוך. ומבואר בלשונו שלכתחילה יש להחמיר כהטור ושו"ע ומג"א ומ"ב שחששו לחיוב בציצית בזה.

ונראה להוסיף, שגם מהעיסור נראה כהר"ן, כי בשער ב' פוטר כסות לילה ביום, ובריש שער ג' כתב שאין לברך בלילה. ועיין ביאור בענין כסות לילה, בהערה לסוף סימן ח'.

^{לו} יש כאן חידוש. דהנה כסות יום חייב בלילה לפי הרא"ש, וכיון שמקיים מצוה בזה, לא יתכן לומר שצריך להסיר מטעם שנראה כסובר לילה זמן ציצית. אלא הביאור הוא, שכסות המיוחד למצוה אינו כסות המיועד להנאת יום, ולכן כסות זה פטור בלילה לכולי עלמא (ומקורו מהר"י אבוהב, מובא בב"י), ולפי זה שפיר כתב הב"ח ומ"ב שיש להסירה בלילה.

והנה מדוקדק מהמ"ב והב"ח שטלית קטן אין צריך להסיר אפילו שהחוטם על הבגדים (וכשם שאין צריך להסיר, כך אם פשטו, יכול ללבוש בלילה, ודברי אגרות משה יו"ד ב' קל"ז, שמסופק בזה אינו מובן). ולכאורה הטעם כי טלית קטן נעשה למלבוש, ולא רק למצוה, והוא כסות יום, שחייב בלילה. וצ"ע מדוע לא יהיה טלית קטן כגדול, והרי מפורש בשו"ע סימן כ"ד ס"א, שטלית קטן נעשה רק למצוה, ואם כן הוא פטור בלילה לכו"ע.

ונראה שטלית קטן תחלתו למצוה וסופו למלבוש. דהיינו אמנם תחילת הרצון ללבוש הוא רק לקיים המצוה, אבל אחר שאנו לובשים אותו, הרי הוא אחד מבגדינו ומלבושינו (ובושים בלעדו), ואף שיש בו לועג לרש, הרי שפיר כסות של יום שמתחייב בלילה מצד היותו מיועד ליום, משא"כ טלית גדול, גם סוף לבשתו הוא רק עבור המצוה. כעין חילוק זה בתוספות חולין ק"י סוף ד"ה טלית.

^{לי} עיין חזו"א ג' ל"ו ד"ה שם, שמגיה בתוס' שהוא מקור המג"א, ומשום כך משיג (שם ד"ה במרדכי) על המחייבים בהעלאה. ויש להעיר שבתוספות חולין ק"י ב' כתבו 'טלית שאולה אין להציע תחתיו'. עיין שם, ואי מיירי משום כלאים אין חילוק בין שלו לשאולה, על כרחך משום ציצית. אמנם הרש"ש מחק שם את התוספות, אך צ"ב מנין לו.

סימן יט – זמן ברכת ציצית, ובו ב' סעיפים

א. ציצית חובת גברא הוא ולא חובת מנא שכל זמן שאינו לובש הטלית פטור מציצית ולפיכך אינו מברך על עשיית הציצית שאין מצוה אלא בלבישתו. / ואפילו נפסקו החוטים בעודו לבוש, אין מטילים ועודן עליו, אלא צריך לפשוט ולהטיל ציצית, וללבושו ולברך (מב ג). וכן במזוזה אין לברך על הנחתו רק אם דר בה, או הולך תיכף ליכנס ולדור בה (מב ד)

ב. עשה טלית לצורך תכריכין אף על פי שלובשו לפעמים בחייו פטור. / אבל להרמב"ם שמחייב כסות לילה ביום, הוא הדין כסות מת לחי חייב, ויעשה ציצית ולא יברך. מוכרי בגדים שלובשים ד' כנפות להראות מידתן פטורין, ולהעביר המכס חייבים (מב ה):

סימן כ – דיני לקיחת ומכירת טלית, ובו ב' סעיפים

א. הלוקח טלית מצויצת מִישראל / אפילו אינו מכירו, אולם אם הוא חשוד אין לקנות ממנו (מב א): או מתגר אינו יהודי / אפילו חזקתו להתעסק בדברים אחרים לא בטליתות (מב ב): (ואומר שלקח מִישראל נאמן) (נימוקי יוסף הלכות לילית), כשר, דכיון דתגר הוא חזקה שלקחה מִישראל דלא מרע נפשיה. / אין צריך שיאמר שקנה מִישראל נאמן' לאפוקי סתם ישראל, אלא אם אומר שלקחה מִישראל, נאמן הנכרי על זה. אבל אם אינו אומר, אין לסמוך עליו (מב ג), וכל זה בטלית עם ציצית, אבל לקנות חוטי ציצית אף מתגר אסור, ויש מקילין, ואם עסק הנכרי לקנות חוטי ציצית ולמכור, מותר (מב ד): **אבל אם לקח מאינו יהודי שאינו תגר פסולה.** / שמא הוא תלה, ואם ירצה להתיר ולחזור ולקשור לא יועיל, שיש לחוש גם כן שמא הוא טוה החוטים. מצא טלית מצויצת בשוק כשר, אסור לשלוח חוטי ציצית עם גוי לישראל אחר, אפילו פסוקין ושזורין, אם לא בשני חותמות (מב ה):

ב. אין מוכרים טלית מצויצת לעובד כוכבים / אפילו תגר (מב ו): שמא יתלווה עם ישראל בדרך ויהרגנו, אפילו למשכן ולהפקיד טלית מצויצת לעובד כוכבים אסור אלא אם כן הוא לפי שעה דליכא למיחש להא. / האידנא אין חשש שפיכות דמים, אבל יש חשש שיתנה לזונה ישראלית באתנן, וכל שכן שאין למכור לנכרית (מב ז), אבל טלית עם נקב ללא חוטים, מותר (מב ח). ולמשכן או להפקיד לטעם שפיכות דמים אסור, ולטעם זונה מותר כי איך יתן מתנה דבר שצריך להחזיר (ביאור הלכה):

סימן כא – כדת מה לעשות בציצית שנפסקו, ובטליתות ישנים, ובו ד'**סעיפים**

א. חוטי ציצית שנפסקו יכול לזרקן לאשפה מפני שהיא מצוה שאין בגופה קדושה / וכן שאר תשמישי מצוה כגון שופר סוכה ולולב כאשר כבר אין עומדים למצוה (מב א), וגם מצוות דרבנן (ביאור הלכה): **בל כל זמן שהם קבועים בטלית אסור להשתמש בהם כגון לקשור בהם שום דבר וכיוצא בזה משום בזוי מצוה.** / ואפילו בלילה, ואפילו אינו לבוש בו, כיון שעומד למצוה, אסור להשתמש, משום בזו מצוה, וכן סוכה וכדומה כל שעומד לשימוש מצוה לשנה הבאה, אסור בשימוש חול (מב ד, ועיי' ביאור הלכה). ולא מהני תנאי, דעל כרחק נעשה למצוה, שהרי מקיים בו המצוה, ומברך (מב ה): (ויש' אומרים דאף לאחר שנפסקו אין לנהוג בהן מנהג בזיון לזרקן במקום מגונה / אין לזרוק בכוונה לאשפה, אך אם מתוך שלא גנזו נזרקו ממילא אין לחוש (מב ז), וכן בסוכה ואפילו בדפנות אין לעשות תשמיש מגונה (מב ו): אלא שאין צריכין גניזה

(כל זו הלכות שבת). ויש מדקדקין לגונזן והמחמיר ומדקדק במצות תבוא עליו ברכה) (מהרי"ל הלכות ציצית) (ועיין לקמן סימן תס"ד סעיף ח' ט').

ב. טליתות של מצוה שבלו אדם בודל עצמו מהם ואינו מותר לקנח עצמו בהם / אפילו לקנח טיט שעל רגלו (מב יא), ולעשות מהטלית מכנסים הוא בכלל תשמיש מגונה (מב ט), ותשמיש שאינו מגונה שרי, אפילו עדיין החוטים בו, אבל בטלית גדול המיוחד לתפלה אסור (מב יב): ולא לייחד אותם לתשמיש המגונה אלא זורקן והם כלים.

ג. מותר ליכנס בציצית לבית הכסא. / אבל בטלית גדול וכן קיטל כיון שמיוחדים לתפלה אין ליכנס בו לבית הכסא, אבל להשתין מותר (מב יד): הגה. וכל שכן לשכב בהן דשרי ויש שכתבו שנהגו שלא לשכב בטלית שיש בו ציצית / בכתבי האר"י כתוב שעל פי סוד יש ללבשו בלילה (מב טו): גם שלא ליתנו לכובס אינו יהודי לכבס והכל שלא יהיו מצות בזויות עליו. אך נוהגים להקל לשכב בהם (כל זו). / וכן ליתן לכובס נכרי, מיהו יש מחמירין להסיר הציצית ולכבסו ולחזור ולקשור (מב יז):

ד. יש ליזהר כשאדם לובש טלית שלא יגרור ציציותיו. / משום ביזוי מצוה, ומשום שמא יפסלו, ולכן יגביה חוטי הטלית גדול ויתחבם בחגורו (מב יח):

סימן כב – דין שהחיינו על עשיית ציצית, ובו סעיף אחר

א. קנה טלית ועשה בו ציצית מברך שהחיינו ולא גרע מכלים חדשים. / בשעת עשיית הציצית, אבל לא בשעת קנייה כי עדיין אין מוכן עם חוטי הציצית, ולא ימתין עד לבישה, לצאת השיטה שמחוייב בשעת עשיית המצוה (מב א). הטיל ציצית בבגד ישן, אינו מברך שהחיינו. קנה תפילין אינו מברך שהחיינו, שאין בהם משום כלים חדשים (מב ב), אמנם יש שיטות שמברך על תפילין חדשים, ואם הוא פעם ראשונה מימי חייו יש עוד שיטות להצריך שהחיינו, לכן טוב להכנס לשהחיינו מצד אחר, ויפטור את התפילין (ביאור הלכה): הגה. ואם לא בירך בשעת עשייה מצדך בשעת עטוף ראשון (מיימוני, נימוקי יוסף). / בתחילה להתעטף ואחר כך שהחיינו (מב ג), ואם לא בירך בשעת עיטוף בירך אחר כך (ביאור הלכה):

סימן כג – דיני ציצית בבית הקברות, ובו ג' סעיפים

א. מותר ליכנס בבית הקברות והוא לבוש ציצית והוא שלא יהא נגרר על הקברות אבל אם הוא נגרר על הקברות אסור משום לועג לרש במה דברים אמורים בימיהם שהיו מטילים ציצית במלבוש שלובשים לצורך עצמם אבל אנו שאין מכוונים בהם אלא לשם מצוה אסור אפילו אינם נגררים והני מילי כשהציציות מגוללים אבל אם הם מכוסים מותר. / החוטים מותר גם בטלית גדול, ואם הם מוסתרים מן הבגד העליון הם נחשבים מכוסים (מב ג):

ב. יש נוהגים לקשור שני ציציות שבשני כנפים זה עם זה כשנכנסים לבית הקברות ולא הועילו כלום בתקנתן.

ג. הנכנס תוך ד' אמות של מת או של קבר דינו כנכנס לבית הקברות. / בשל קטן גם כן יש ליזהר שמא נשמת גדול הוא, אבל באשה אין לחוש (מב ו, בשונה הלכות מביא שבמקור הדבר כתוב להחמיר וצ"ע): במקום שנוהגים להסיר ציצית מטלית המת בבית אם הכתפים לובשים ציצית איכא למיחש בהו משום לועג לרש. / האחרונים הסכימו שגם כשאין נוהגין כן, אסור משום לועג לרש (מב ז):

סימן כד – הנהגת לבישת הציצית, ושכרה ועונשה, ובו ו' סעיפים

א. אם אין אדם לובש טלית בת ארבע כנפות אינו חייב בציצית וטוב ונכון להיות כל אדם זהיר ללבוש טלית קטן כל היום כדי שיזכור המצוה בכל רגע ועל כן יש בו חמשה קשרים כנגד ה' חומשי תורה וארבע כנפים שבכל צד שיפנה יזכור ונכון ללבושו על המלבושים. לפחות יזהר שיהיה לבוש ציצית בשעת התפלה. / וקריאת שמע, ויזהר להקפיד להתפלל דווקא בטלית גדול, שפעמים הטלית קטן פטור (מב ג):

ב. מצוה לאחוז הציצית ביד שמאלית / בין קמיצה לזרת, ויאחזם עד ונחמדים לעד, ואז ינשקם ויניחם (מב ד): כנגד לבו בשעת קריאת שמע רמז לדבר והיו הדברים האלה וגו' על לבבך.

ג. טוב להסתכל בציצית בשעת עטיפה כשמברך.

ד. יש נוהגין להסתכל בציצית כשמגיעים לוראיתם אותו וליתן אותם על העינים ומנהג יפה הוא וחבובי מצוה. / העושה כן מובטח שלא יבא לסימוי עינים. סומא יש לאחוז בידו בשעת קריאת שמע אבל לא יעבירם על עיניו משום חוכא ואיטולולא (מב ז): הגה. גם נוהגים קלף לנשק הציצית כשעה שרואה צם, והכל הוא חיוב מלוא (בית יוסף).

ה. כשמסתכל בציצית מסתכל בשני ציציות שלפניו שיש בהם עשרה קשרים רמז להיות וגם יש בהם ט"ז חוטים ועשרה קשרים עולה כ"ו כשם הוי"ה.

ו. גדול עונש המבטל מצות ציצית ועליו נאמר לאחוז בכנפות הארץ וגו' הזהיר במצות ציצית זוכה ורואה פני שכניה. / מצוה לעשות טלית וחוטים נאים, אין לרקום פסוקים על הטלית וכן על מפות, אם רקם על הטלית יכול לברך (מב ט):

הלכות שבת

סימן שיג. טלטול דלת וחלון והמנעול בשבת ובו י' סעיפים

א. פקק החלון כגון לוח או שאר כל דבר שסותמין בו החלון יכולים לסתמו אפילו אם אינו קשור / בין חלון בכותל, ובין חלון שבגג. ואם יש מת בבית יש מתירין לפקוק^א, ואינו נחשב מחיצה המתרת האסורה לעשותה (כלהלן שט"ו ס"א) כי הכלים הנמצאים כבר נטמאו, ונוגע רק לכלים שעדיין אינם בבית (מב א): ולא אמרינן דהוי כמוסיף על הבנין / כי נעשה לפתוח ולסגור, אמנם אם עומד ליפתח רק לעיתים רחוקות אסור (מב ב, ביאור הלכה): והוא שיחשוב עליו מערב שבת לסתמו בו / אפילו לא נשתמש בו, וי"א דבעי שישתמש וצ"ע למעשה. ואם נשתמש פעם אחת וודאי מהני ואף מחשבה אין צריך. דבר שאין דרכו לבטלו שם מותר לסתום בו אפילו לא היה דעתו עליו מערב שבת (מב ג, וביאור הלכה): וקנה שהתקינו להיות נועל בו / שתוחבו אצל הדלת בכותל (מב ד): אין צריך שיקשרנו בדלת ומכל מקום דמי לבנין יותר מפקק החלון ולא סגי במחשבה שיחשוב עליו מאתמול וצריך שיתקנו לכך לרש"י היינו שיתקנו לשם כלי שיהא ראוי לשום תשמיש שיהא ראוי להפך בו זיתים או לפצוע בו אגוזים ולרבינו תם אין צריך שיהא ראוי לדבר אחר אלא כיון שתקנו ועשה בו מעשה והכינו לכך סגי. / לעת הצורך יש להקל כר"ת (מב ז): הגה: ומיקרי על ידי כך כלי שכלאכחו להיתר ומותר לטלטלו כמו שנתבאר לעיל סימן ש"ח סעיף ז' (בית יוסף והרמב"ם). / הנעילה הוא ההיתר (מב ח), אבל אם נעשה לשמש לדבר מלאכה, דינו ככלי שכלאכחו לאיסור (מב ט, עיין ש"ח ס"ג) שאסור לטלטלו מחמת לצל, ומכל מקום מותר לנעול בו, שהרי זהו לצורך גופו (מב י). ואם ייחדו למלאכת איסור יצא מתורת מוקצה מחמת גופו ונעשה כלי, ולא נאסר משום מלאכתו לאיסור, דהזמנה לאו מילתא היא (ביאור הלכה, בשם אשל אברהם, ולא מצאתי): ונגר שהוא יתד שנועלים בו ותוחבין אותו באסקופה למטה ודומה טפי לבנין / ויתכן שיש בזה איסור דאורייתא (ביאור הלכה): לא סגי בהכי ואין נועלים בו אלא אם כן יהא קשור / ואז אין צורך במחשבה (ביאור הלכה^ב): וכיצד יהא קשור אם יש בראשו גלוסטרא דהיינו שהוא

באר החיים

^א מחיצה לטומאה: נראה שהיינו דווקא אם רוצה להכניס כלים, והמחיצה מועלת לו רק למנוע מהם מהלטמאות, דמכיון שאין איסור בהכנסת הכלים, אין זו מחיצה מטהרת, אלא מונעת טומאה מהכלים. אבל אם רוצה שיכנסו כהנים, הרי זה מחיצה המתרת להם להכנס (ואילו כשאין כהנים רוצים להכנס, לא חשיב מתרת מחמת שיכולים להכנס, דאם כן כל מחיצה שאינה מתרת תיאסר, מחמת שיכול להניח ס"ת מכאן ולעשות צרכיו מכאן). וראיתי בשו"ת אבן ישראל שכתב שגם לכהנים מותר כיון שהוא רק מונע הטומאה מהבית, וממילא מותרים כהנים. וקשה לי אם כן מדוע אסרו בסי' ט"ו לעשות מחיצה לפני ס"ת, יהיה מותר, כי הוא רק מונע מקום זה מלהיות מקום עם ס"ת, וממילא מותר, אלא על כרחק זה נחשב מתיר. ועוד דהכא אינו רק מונע מהטומאה לבא, שהרי לפני שעשה מחיצה היה כבר טומאה בחלל בית זה, כי המת כבר מת, ומשעה שסתם את החלון, פסקה הטומאה.

^ב קשירת הנגר מבעוד יום: לשון שולחן ערוך גבי מחשבה הוא שיחשוב מבעוד יום, ובקשירה לא הזכיר מבעוד יום.

ונראה שהוא מדוקדק, דמחשבה ענינה להוציאה ממוקצה, לפיכך בעי מבעוד יום, שדיני מוקצה תלויים בבין השמשות. אבל קשירה, ענינה להחשיבו כבנוי לפני מעשיו, לזה מהני קשירה רגע אחד לפני שהוא מכניס את הנגר. והן אמנם אסור לקשור בשבת, משכחת שנקשר בשבת אם נעשה על ידי נכרי, ועוד, שיש לעיין אי יועיל גם קשר שאינו של קיימא. ומה שכתב ביאור הלכה ד"ה ולא, שיקשור מבעוד יום, יש לומר שכן אורחא דמילתא שהרי אין קושרין בשבת.

מיהו קשה על כך מלשון רש"י שבת קכ"ו א' ד"ה נועלין, שכתב מבעוד יום, לענין מחשבה המוציאה מתורת בנין. ונראה ליישב דאמנם אי חשב בשבת מועיל שלא יעבור על שבות דדמי לבונה, אבל הנגר נעשה מוקצה מחמת איסור, לכן למעשה בעי קשור מבעוד יום.

עב באחד מהראשים וראוי לכתוב בו שדומה לכלי / י"א שיש חילוק, אם הגלוסטרא היה בו מעיקרא צריך קשירה, ואם עשהו בידים, אין צריך קשירה. ויש שאוסרים ללא קשירה בכל אופן (ביאור הלכה): סגי אפילו אם קשור בחבל דק / או שמחובר אפילו אינו קשור, אבל ללא קשירה לא מהני (מב יג, ולא כהאומרים שחבל דק הוא כמאן דליתא¹): שאינו ראוי להיות ניטל בו / שכשנוטלו מיד נפסק (מב יד): ואפילו אם אינו קשור בדלת עצמו אלא בכריח הדלת / או במזוזה שאחורי הדלת (מב טז): ואפילו אם החבל ארוך ואינו תלוי כלל באויר אלא כולו מונח בארץ ואם אין בראשו גלוסטרא אם הוא קשור בדלת עצמה סגי אפילו בחבל דק שאינו ראוי לינטל בו ואפילו כולו מונח בארץ ואם אינו קשור בדלת אלא בכריח צריך שיהא הקשר אמיץ שיהא ראוי לינטל בו ואפילו הכי אין צריך שיהא תלוי אלא אפילו כולו מונח בארץ מותר שאין אסור אלא כששומטו ומניחו בקרן זוית. / כלומר שאינו קשור כלל (מב יט):

ב. כל נגר שאמרנו מיירי שהאסקופה גבוה וכשנועץ אותו במפתן אינו נוקב בארץ אבל אם נפתחה האסקופה בענין שכשמכניס הנגר בחור נוקב תחתיו בארץ הוי בנין ואסור לנעול בו. / ואם עשה לו בית יד, או טבעת ברזל שאוחזין בו לנעול עמו, הב"י מתיר אף שנוקב בארץ, והגר"א אוסר. ואם עשה חלל בארץ, והוא הדין בכותל באופן שהנגר אינו מוסיף בנקב הט"ז מתיר, ואם יש בית יד בצירוף חלל בארץ, יש להקל בזה גם להגר"א (מב כא, כב):

ג. רחבה שאחורי הבתים שאין נכנסים ויוצאים בה תדיר / י"א שפתח העשוי ליכנס בה פחות מאחת ל' יום הוי כעשוי ליכנס תדיר (ביאור הלכה): אם עשה דלת לפתחה או שתולה בה מחצלת של קנים וכן פרצה שגדרה בקוצים כעין דלת / בחבילות קוצים (מב כד): אם יש להם ציר (פירוש ל"ר נוקבין הדלת וקובעים בו עץ חד כדי להכניסו בלחץ לחזור לכאן ולכאן) או אפילו

באר החיים

יסוד איסור נעילה בנגר: עיין בשבת קכ"ו דלרש"י איסור נגר מצד בונה דאורייתא, לר"ת מצד מוקצה, ולר"י נחלקו אמוראים אם משום בונה או טלטול. והקשו תוס' על רש"י מה שייך חיוב בונה הא הוי עראי.

ונראה דס"ל לרש"י דתוקע הוי משום בונה כמו שכתב רש"י בדף קל"ט ב', ונראה דבתקיעה חייב גם בעראי, עיין דף מ"ח. מיהו נראה דאינו נכון, כי אין כאן גדר תקיעה, עיין ס"ה.

¹ **ב' דינים בקשירת הנגר:** הבית יוסף מצדד לומר שהכוונה כך, שאם החבל דק הוא כמאן דליתא ולכן בעי גלוסטרא. ולפי זה כשיש גלוסטרא אין צריך קשירה בחבל דק. אולם הט"ז והגר"א נוקטים כמשמעות הטור, שצריך להיות גם גלוסטרא וגם קשירה בחבל דק.

וטעם הדין צריך ביאור, מדוע באמת לא די בגלוסטרא, ועוד אחרי שיש חסרון בחבל דק, מה בכל זאת הוא מועיל.

ונראה לבאר שיטה זו, דס"ל שבדין קשור, יש שני פעולות נפרדות, א' לעשותו כ'כלי'. ותורת כלי, פועל שסתומת הנגר והפקק הוא סתימה עראי, ואינו כמו המשך הקיר, אלא נעשה לפתיחה וסגירה, ואינו קבוע בבנין, דכלי הוא דבר עומד לטלטול (משנה ברורה ס"ק י"ב, חידושי רמב"ן שבת קכ"ו לענין נגר תלוי, רש"י עירובין ריש דף ק"ב). ב' 'חיבור לארץ'. שהנגר נעשה כחלק מהבנין עצמו, וממילא כאשר מחברו אינו בונה ומוסיף בבנין, אלא הוא מניע דבר מחובר, כמזוז ענף, ונועל דלת מחוברת, שאינו מוסיף בנין (רש"י שבת קכ"ו ד"ה נועלין) ויש לעיין אם שני הדינים סותרים זה את זה.

והנה חבל דק שאינו ניטל בו, לא מהני לענין דין כלי, הנעשה לטלטול, דלענין נטילתו ופתיחה וסגירה בו, הרי הקשר כמאן דליתא. אמנם הגלוסטרא פועל שפיר תורת כלי.

ולדין השני שייחשב מחובר לארץ, לזה שפיר מהני קשר דק, דסוף סוף הוא מחובר לארץ.

ולענין קלוסטרא עצמה, עיין במשנה כלים פ"א מ"ד.

אין להם עתה ציר אלא שהיה להם ציר / וזה ניכר עליה (מב כה): נועלים בהם אפילו הם נגררים בארץ רק שקשרם ותלאם לנעול בהם / אם הכנים מבעוד יום כדי לנעול בהם (מב כו): ולא חשיב כבונה שניכר בהם שהוא דלת כיון שהיה להם ציר. הגה: וכל שכן אם יש בהם ציר עדיין וכלכל שכל יחזיר הליך למקומו כדרך שיתבאר לקמן סימן תקי"ט (בית יוסף). אבל אם אין להם ציר ולא היה להם ציר אין נועלים בהם אלא אם כן היו גבוהים מן הארץ / היינו שהם קשורים ומחוברים באופן שגם כשהם פתוחים הם גבוהים מן הארץ, ואפילו גבוהים רק כמלא נימא (מב כז): ופתח העשוי לכניסה ויציאה תדיר / משמע אפילו 'דלת' זו היא מקוצים ואינו עשוי תמיד לדלת, די שהפתח עשוי לכניסה ויציאה (פשוט): נועלים בו אפילו לא היה לו ציר מעולם והוא נגרר/ ויש להקל אפילו אם אינו קשור (מב כט):

ד. דלת / אפילו עשוי לכניסה תדיר (מב ל), ואינה קשורה, אבל אם היא קשורה מותר, בעשוי לכניסה תדיר (מב לב, ואפילו ללא ציר, כסוף סעיף ג'): העשוי מלוח אחד או שאין לה אסקופה התחתונה וכשפותחים שומטין אותה ועוקרים אותה אין נועלים בה אפילו יש לה ציר. הגה: חזל דלת העשויה מקרשים הרבה שרי אף על פי ששומטים אותה כשפותחה אם יש לה אסקופה והוא הדין במקום שנועלים בקרשים הרבה ויש חקיקה למעלה ולמטה שמכניס בהם הקרשים שדינם כדלת והואיל ואינו לוח אחד ככל הדלת (בית יוסף). / המחבר אוסר עד שיהיו שני המעלות שני לוחות ואיסקופה, וכן הרמ"א מצריך גם קרשים הרבה¹, וגם איסקופה או חקיקה במקום איסקופה. ובכל זאת יש לסמוך על שיטת הרמב"ם שרק בשני החסרונות יחד אסור (מב לא, לר²). ובאופן האסור, אם אינו מכניסו לתוך חלל הפתח, רק מניחו כנגד החלל מותר (חזו"א מ"ו ב'):

ה. שידה תיבה ומגדל שפתחיהן מן הצד ויש להם שני צירים אחד למעלה ואחד למטה אם יצא התחתון כולו ממקומו אסור להחזירו שמא יתקע / על ידי הכנסת יתדות באופן שלא יוכל לצאת, וחייב משום מכה בפטיש, ואפילו הציר באמצע, או בציר מברזל שבהם יש פחות חשש (מב לח) גדר תקיעה יש אומרים דבר הצריך גבורה ואומנות, ו"א שהוא דחוק ואינו מתנועע בתוך החור (ביאור הלכה): אבל אם יצא מקצתו דוחקו עד שמחזירו למקומו כיון שהעליון נשאר במקומו בקל יכול להחזיר התחתון אבל כשיצא העליון אסור אפילו לדוחקו ולהחזירו למקומו.

באר החיים

¹ היכר מחודש לדלת אלמנה: לכאורה משכחת שאף בדלת אחד ללא שקפי, ניכר שהוא דלת, אם הוא עשוי מדבר שאין הדרך לעשות ממנו קיר, וכמו מחצלת קנים דסעיף ג', ופקק דסעיף א' שהם לוח אחד, ומותר, ואם כן אף דלת בימינו אין הדרך לעשות ממנו קיר (כן נראה ממג"א וט"ז, וכן נראה ברש"י ובריטב"א שכתבו דאלמנה היינו קרש שאינו נראה כלל כדלת).

² יסוד דינו נעילת דלת תלושה: העולה לפי דעת משנה ברורה אליבא דהגר"א בדעת הרי"ף, הוא שגדר דלת לענין שלא יהיה נעילתו דומה לבנין כותל, כולל שני חלקים, א' חלל הפתח עשוי לכניסה תדיר, ב' צורת דלת, דהיינו משקוף וכמה לוחות. ובסעיף ד' חסר צורת הדלת, שהוא נראה כמו קיר, לכך אין מועיל ציר לבד, אבל קשירה מועיל אף ללא הגבהה וללא ציר. ואילו בסעיף ג' החסרון שהחלל אינו עשוי ליכנס תדיר, והוא חסרון יותר גדול, ולזה שני הדברים הנ"ל אינם מועילים דהיינו לא ציר לבד, ולא קשירה ללא הגבהה לבד, אבל שניהם יחד מועילים, דהיינו ציר יחד עם קשירה ללא הגבהה, או קשירה והגבהה ללא ציר.

וכל נדון בנין זה הוא בנעילה שאינו מוסיף על חיבורו. אבל המוסיף חיבור, כגון המחבר דלת תלושה לציר המחובר לקרקע, חייב משום בונה כנ"ל סימן ש"ח.

³ רש"י שבת מ"ז ד"ה קרן, כתב, קרן עגולה מעשה אומן הוא, וצריך לתקוע בנקבים בחוק והוא מלאכה, ובקרן פשוט מכניסו בריוח וכו', עכ"ל. נראה מלשונו דבעי תרווייהו.

ו. מטה של פרקים אסור להחזירה ולהדקה ואם תקע חייב חטאת ואם היא (דרכה להיות) רפויה מותר לכתחלה (ונלמד שלא יהא) / כלל, אלא יהיה רפוי (מב מה): וכוס של פרקים מותר לפרקו ולהחזירו בשבת / דרכו להיות מהודק יותר ממטה, אבל אין דרכו להיות תקוע, ועל כן נחלקו אם מותר להחזירו ברפיון או לא¹. וכוסות שחיבורם בהברגה, אסור לדברי הכל. אבל כיסוי כלים אף שהוא בהברגה מותר כי עשוי לפתוח ולסגור. וגם כלים שאסור לפרקם מותר לטלטלם, וגזרו רק במנורה שדרכה להתפרק (מב מה): ויש מי שאומר שדין הכוס כדין המטה. / לכתחילה יש להחמיר, ולצורך שבת יש להקל (מב מה): הגה: ואם דרכו להיות מהודק אף על גב דעכשיו רפוי אסור (מיימוני פרק כ"ה והנהגות אשירי וכל בו וכן נראה דברי הטור):

ז. קורה שנשברה מותר לסמכה בארוכות המטה שהם כלי / ואם אינו כלי המג"א אסור משום דדמי לבונה, וא"ר מקיל (מב מט): לא כדי שתעלה דאם כן הוי ליה בונה אלא כדי שלא תרד יותר, והוא שיהיו רפויים שיוכל ליטלם כשירצה אבל אם מהדקם שם אסור / משום מבטל כלי מהיכנו שאינו יכול ליטלו (מב נ):

ח. ספסל שנשמט אחד מרגליו אסור להחזירו למקומו. / שמא יתקע (מב נא): ולהניח אותו צד השמוט על ספסל אחר יש מי שמחמיר לאסור / לאסרו אפילו בטלטול שמא יתקע (מב נב): (ועיין לעיל סימן ע"ח סעיף ט"ז). / סט"ז, שיש להחמיר. ואם מבעוד יום השתמש בו כך פעם אחת, מותר (מב נג):

ט. התוקע עץ בעץ בין שתקע במסמר בין שתקע בעץ עצמו עד שנתאחד הרי זה תולדת בונה. / בין בקרקע בין בכלי, וכן אם תוקע עץ בקרדום, או יתד בבית יד שלו לחזקו. ואם מפרק חייב משום סותר והוא שיתכוין לתקן (מב נד):

י. חצר שנתקלקלה במימי גשמים יכול לזרות בה תבן / שראוי למאכל בהמה, אבל אם הוא טיט וחול שהוא משאירו שם, אם כוונתו לתקן את החצר אסור משום בונה, ואם לכסות רוק וכדומה מותר מפני שאינו מתכוין לבנין (מב נה): ולא חשיב כמוסיף על הבנין ובלבד שישנה שלא יזרה לא בסל ולא בקופה אלא בשולי הקופה שיהפכנה ויביא תבן על שוליה דהיינו על ידי שינוי אבל ביד אסור / מדרבנן, ובצורך הרבה מותר על ידי נכרי, ככל שבות דשבות (מב נו):

סימן שיר דברים האסורים משום בנין וסתירה בשבת ובו י"ב פעיפים

א. אין בנין וסתירה בכלים והני מילי שאינו בנין ממש כגון חבית. הגה: שאינה מחזקת ארבעים סאה (תרומת הדשן סימן ס"ה). / הוא אמה על אמה ברום ג' אמות, ועובי הדפנות בכלל, אבל הזר הבולט על שפתה והרגלים אינו בכלל (מב ג), ואם יש בה מ' סאה אסור אפילו הוא חבית רעועה שדבק שבריה (מב ב),

באר החיים

¹ הידוק ללא תקיעה: דעת הרמב"ן נראה דבכוס יש חיוב חטאת גם בחזרה ללא תקיעה. והוא בהידושי הרמב"ן שבת מ"ז גבי מטה של טרסיים, נראה מדבריו שם, שדבר שדרך גמר מלאכתו הוא בהידוק ללא תקיעה, יש חיוב בהידוק, ומחלוקת האמוראים במטה הוא האם עיקר דרכו בהידוק או בתקיעה, וצ"ע.

² יש לעיין אם כל בורג הוי תקיעה, או רק באומנות, ומכל מקום במשקפיים נראה שהוא אומנות.

ויש להקל בזה על ידי נכרי, כיון שהוא גם מקלקל (ביאור הלכה): **שנשברה ודיבק שבריה בזפת** / אבל חבית שלמה אסור אפילו בכלי קטן, וכן כלי שעשוי מתחילתו מחובר עם חישוקי ברזל דינו כשלם, אבל קשור על ידי חבלים יש להתיר אפילו על ידי ישראל (מב א): **יכול לשברה ליקח מה שבתוכה** / פרי מגדים מצדד שאפילו שלא במקום הזפת מותר (מב ד): **ובלבד שלא יכוין לנקבה נקב יפה שיהיה לה לפתח דאם כן הוה ליה מתקן מנא** / אם הנקב ראוי להכניס ולהוציא משמע שאסור מן התורה (מב ו), וכן כל נקב בכלי העשוי בקרקע או בכלי חייב משום מכה בפטיש, ואם עשוי רק להכניס או רק להוציא אסור מדרבנן (מב ח), וכן לא יתני ראשה באופן שדעתו ליפות השבירה (מב ה): **אבל אם היא שלמה אסור לשברה אפילו בענין שאינו עושה כלי** / היינו שאינו עושה נקב (מב ח), חייב משום סותר, ואם אינו על דעת לבנות אסור מדרבנן. יש ראשונים הסוברים שאין סתירה בכלים גם בשלמה וכן הסכים הגר"א, ואם בשבירה עושה כלי חייב משום מכה בפטיש (מב ז). תקע מסמר בכותל כדי לתלות עליו חייב משום מכה בפטיש, עשה נקב בקרקע הבית בשביל שיצא המים חייב משום בונה (מב ח): **ואפילו נקב בעלמא אסור לנקוב בה מחדש ואפילו יש בה נקב חדש אם להרחיבו אסור** / אילו היה הנקב עשוי להכניס ולהוציא חייב, ואם לאו אסור מדרבנן (מב ט): **הגה: וכלכל ציטכויין לכך (מרדכי פרק חצית).** / אבל אם אינו מכויין אף שהוא פסיק רישא כגון שהסכין תקוע, מכל מקום מותר לפי שיטת המחבר (מב י), כיון שהוא פסיק רישא באיסור דרבנן כי אינו קרקע ולא כלי המחזיק מ' סאה (מב יא), ואינו פתח העשוי להכניס ולהוציא (מב יב), אבל סכין התקוע בכותל מחובר כיון שהוא בונה דאורייתא אסור אף שאינו מכויין וכלהלן ס"ב (מב יא): **ואם היה סכין תקוע מערב שבת בחבית מותר להוציאו ולהכניסו שהרי אינו מתכוין להוסיף.** **הגה: ודוקא שהוליו גס כן פעם אחת מצעוד יוס אכל חס לא הוליו מצעוד יוס אסור דהוי פסיק רישא דעושה נקב ופתח לחצית (תרומת הדשן סימן ס"ד) כלי שנתרועע חס מותר ליטול ממנו חרס עיין לעיל סימן ט"ח סעיף מ"ד.** / אם לא הוציאו פעם אחת אסור משום פסיק רישא, כי הרמ"א סובר דפסיק רישא אסור בדרבנן. והאחרונים הסכימו לכך שפסיק רישא אסור בדרבנן, אבל כתבו

באר החיים

^ט **בענין פסיק רישא באיסור דרבנן:** בתוס' (שבת ק"ג) מיהו יש לומר דאותו תיקון מועט... דלא אסיר אלא מדרבנן, לא גזרו חכמים כשאינו נהנה.

המגן אברהם סי' ש"ד מוכיח מתוספות זה דפסיק רישא בדרבנן אסור, דרך באינו נהנה היתירו תוס'. ויש לציין שבחי' הרמב"ן ק"א כתב וז"ל דהואיל וצירוף דרבנן והוא אינו עושה לשם כך מותר, שאין כאן לגזור משום מתקן, שהרי אינו נראה כמתקן עכ"ל. משמע דס"ל דכל פס"ר באיסור דרבנן מותר, כיון שאינו מתכוין, ולא כהמג"א.

ואליבא דתוס' מבואר דאמנם פס"ר בדרבנן אסור, אבל אם הוא לא ניחא ליה בכך מותר לכתחילה. ומכאן צ"ע על שהמג"א לא ביאר דשאני לא ניחא ליה. ואף המשנה ברורה אינו מתיר לכתחילה פס"ר בדרבנן בלא ניחא ליה, כי אם במקום הצורך, עיין במשנה ברורה סי' שט"ז ס"ק ה', שכ"א ס"ק נ"ז ושער הציון ס"ח. וכן בסי' של"ז שער הציון י', וכ"כ בית מאיר סימן שכ"א להתיר פס"ר דלא ניחא ליה בדרבנן רק במקום הצורך. ועיין סי' ש"א ביאור הלכה ד"ה שאינו. וכן כתב בסימן של"ז שער הציון ב', דרך בתרי דרבנן ופסיק רישא דלא ניחא ליה מותר לכתחילה, וכן בשבות דאמירה לעכו"ם, מתיר המ"ב פסיק רישא, יעויין סי' רנ"ג ס"ק צ"ט, וכן חי' רע"א סי' רע"ז. אבל בשאר שבותים אינו מתיר בשופי, כי אם במקום הצורך, ולכאורה צ"ע מלשון התוס' שמתירין לכתחילה.

אמנם עיין טור סי' שט"ז דיתכן דבהא מילתא בפסיק רישא דלא ניחא ליה בדרבנן בעל התרומה אוסר, והטור מתיר, ובאמת בבית יוסף שם מפרש שטעם פסיק רישא בדרבנן זה הוא טעם להתיר שם, וכתב הב"י שם שמכל מקום מי יקל ראש שלא לחוש להאוסרים, וכן נקט הרמ"א בסי' שט"ז ס"ג שסתם לאסור, וכן כתב מ"ב ס"ק ט"ז, ואם כן מבואר דנקטינן להחמיר. ויעויין בחי' הריטב"א הנדפס מחדש במסכת שבת (סוף דף ק"ו) ביאר להדיא שטעם האוסרים משום דמחמירים בפסיק רישא דלא איכפת ליה, ואפילו באיסורא דרבנן.

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות שבת

שכאן יתכן להתיר אף בכותל מטעם צירוף שהוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, מקלקל, ולאחר יד. והעולם נהגו לאסור בכותל וכן דעת הט"ז מדינא, ובחבית כאשר הוא צורך גדול יש לסמוך על המחבר להוציא הסכין אפילו לא הכניס מבעוד יום (מב יא):

ב. היה בה נקב ונסתם אם הוא למטה מן השמרים אסור לפתחו דכיון שהוא למטה וכל כובד היין עליו צריך סתימה מעליא וחשיב כפותח מחדש / ואסור אפילו נקב קטן שאין עשוי להכניס ולהוציא (מב יד). ואפילו היה שם הברזא (מב יג): למעלה מן השמרים מותר לפתחו. / אפילו נקב גדול (מב טו):

ג. במקום נקב ישן נוקבין אפילו במקדח (פירוש כלי מיוחד לנקוב) / ולכן מותר לנקוב פקק שעם אפילו בכלי מיוחד (מב יז): כגון שנשברה הברזא / והוא הדין נקב אחר (מב יח): ויש אומרים דלא שרי לנקוב נקב ישן אלא בחבית של חרס שאין הסתימה מהודקת יפה אבל בחבית של עץ שמהדקים מאד העץ שסותמים בה הנקב וחותרים ראשו על דעת שלא להוציאו ודאי נראה שזה נקב חדש ואסור. / הא"ר פסק להקל, אבל הפמ"ג כתב לחוש להחמיר כיש אומרים, וכתב שו"ע הרב שיש להקל לצורך גדול (מב יט, שער הציור):

ד. ברזא שבחבית ואין אדם יכול להוציאה מותר ליקח ברזא אחרת ולהכות באותה ברזא לצורך לשתות יין בשבת. הגה: וכלכל שלל יהיה הנרזא הראשון נגד השמרים כמו שכתב סעיף ב' (בית יוסף בשם שו"ת לקט):

ה. מותר ליתן קנה חלול / אף שאינו יודע אם עוביו מתאים למידת הנקב, ואפילו חסרה איזה תיקון אף שאסור לתקן לא חיישינן שיתקן (מב כא), אמנם לשיטה שנקט הרמ"א טעם איסור הדס הוא שמא יקטום ולא כהמחבר משום נראה כעושה מרוב (מב כב). ונראה שאם תוקע הקנה היטיב בחזקה ויחידות אסור משום מכה בפטיש (מב כ), אבל

באר החיים

אמנם הב"י לא הזכיר שההיתר משום שנוסף כאן 'לא ניחא ליה', ומבאר הט"ז שם ס"ק ג' שלענין צידה באין במינו ניצוד לעולם הוי לא ניחא ליה, וגזרו אטו במינו ניצוד, אם כן אין לצרף בזה מה דהוי פסיק רישא דלא ניחא ליה, ועל כן יש להוכיח משם רק שפסיק רישא דניחא ליה יש להחמיר בדרבנן, אך לכאורה אין ראייה לפסיק רישא דניחא ליה (הט"ז הוסיף טעם למתירים שם הוא משום ספק פסיק רישא, ולא שייך לכאן), אם כן הדרגא לדינא שלכאורה פסיק רישא דלא ניחא ליה בדרבנן מותר.

והנה בחי' הרשב"א שבת ק"כ מוכיח מהגמרא שם לענין חשש מכבה בנר שאחורי הדלת, שפסיק רישא דלא ניחא ליה באיסור דרבנן אסור (ואינו קושיא על תוס', דתוס' שם כתבו שמלבד הכיבוי יש גם חשש הבערה, וזה הוא צריך לגופה).

אמנם השער המלך שבת פכ"ה כתב ליישב את המתירים, שאם כל מה שאינו דאורייתא הוא מטעם מלאכה שאינה צריכה לגופה, מכיון שאינו בעצם המלאכה, אלא בדעתו תליא, בפטור זה אין להקל בפסיק רישא דלא ניחא ליה, אבל בשאר דרבנן יש להקל.

ובאמת חילוק זה מובן גם מטעם אחר, שהנה אנו נקטינן בסוף סי' ש"ב דפסיק רישא דלא ניחא ליה פטור אבל אסור מדרבנן במלאכות שבת, ובכל התורה חייב. וכשנענין בהא דפסיק רישא דלא ניחא ליה, קיל ואינו חייב כפסיק רישא דניחא ליה. יש בדבר ב' דרכים א' דבאמת פסיק רישא דינו כמתכוין, והפטור בלא ניחא ליה הוא מטעם מלאכה שאינה צריכה לגופה, ב' מטעם 'אין מתכוין' דפטור משום מלאכת מחשבת, ובמ"ב סימן ש"כ נקט כדרך א', עיי"ש. ונמצא שלדרך הב' יש בפסיק רישא דלא ניחא ליה פטור נוסף על מלאכה שאינה צריכה לגופה, אבל לדרך א' אין כאן פטור נוסף, ואם כן לדרך הא' מוכרח שדרבנן זה של אין צריכה לגופה, לא חזי לאיצטרופי אם קולא של פסיק רישא דלא ניחא ליה.

העולה, שעל פי דברי האחרונים יש לדחות את שני הראיות להחמיר בפסיק רישא דלא ניחא ליה בדרבנן, מצידה, ומכיוון, שיש לחלק בין השבותים. אך בכל זאת בלשון חידושי הרשב"א והריטב"א נראה שהם אוסרים בכל דרבנן, ושפיר יש להחמיר לכתחילה.

החזו"א (נא יח) נוטה להתיר, אבל למעשה כתב לחוש להמשנה ברורה: (בחכית או כרזא) להוציא יין אף על פי שלא היה בו מעולם אבל ליתן עלה של הדס בנקב שבחבית שהעלה עשוי כמרזב והיין זב דרך שם לא דגזרינן שלא יתקן מרזב ליינו שיפול היין לתוכו וילך למרחוק דכשלווקה העלה ומקפלו כעין מרזב נראה כעושה מרזב ולא דמי לברזא או קנה שאינו עושה בו שום מעשה. הגה: ויש מתירים אפילו בעלה של הדס במקום שיש לו הרבה קטומים ואין לחוש שמא יקטום (הרא"ש סוף פרק חבית וטור), אבל שנים שלושה לא מהני (שער הציון):

ו. מותר להתיז ראש החבית בסייף דלאו לפתח מכויץ/ אלא שיהיה שם חור להוציא את היין, ומותר דווקא מפני האורחים (מב כה), ודווקא בחבית רעועה הבנויה משברים דבוקים, ולא בחבית שלמה. וזה מדובר שמתיו וחותר את עצם החבית, אבל הסרת המגופה במקום דיוקה מותר גם בחבי שלמה (מב כג), וכן מותר לקרוע את העור שעל פי החבית, ובלבד שלא יכוין לקרועה בצורה שיבלוט בה פה יפה (מב כה עיי"ש): כיון שמסיר ראשה אבל לנקבה בצדה בין של חבית בין של מגופה אסור אפילו ברומח שעושה נקב גדול ואינו דומה לפתח דכיון דהוי מצדה ודאי לפתח מכויץ וליקוב המגופה למעלה מותר דלאו לפתח מכויץ שאין דרך לעשות פתח למעלה אלא נוטל כל המגופה/ אפילו בחבית שלמה מותר ליקוב למעלה, וגם שלא עבור אורחים (מב כח), אבל אם עשאה להכניס ולהוציא נראה שאסור אפילו למעלה (שער הציון). וכל זה במגופה אבל בחבית עצמו אסור גם נקב למעלה (מב כו):

ז. חותמות שבכלים כגון שידה תיבה ומגדל שהכיסוי שלהם קשור בהם בחבל יכול להתירו / שאינו קשר של קיימא (מב ל). החזו"א (נא יג) כתב דאף קשר של קיימא מותר, אם הוא קשר שאין חייבים על קשירתו: או לחתכו בסכין / כי אינו סתירה גמורה האסורה בכלים (מב לא): או להתיר קליעתו / אבל לרמב"ם אסור, שהוא כפותח קשר של קיימא (מב לב, ביאור הלכה): ודוקא כעין קשירת חבל וכיוצא בו אבל פותחת של עץ ושל מתכת אסור להפקיע ולשבר דבכלים נמי שייך בנין גמור וסתירה גמורה. ומטעם זה אסור להסיר הצירים שקורים גונזי"ש שאחורי התיבות אם נאבד המפתח / משום סתירה, וכן להחזיר הדלת על צירה אסור משום בנין (מב לג): ויש מתירים בזו / להסיר הדלת מן צירה, או ברזל הציר מבית קיבול הציר, כי מכיין שאינו שובר דבר, אינו סתירה. ובשער הציון מביא שלשבור את הציר בעצמו יש מתירים משום מקלקל. ומכל מקום לקבוע ציר או מנעול במסמרים יש בו חיוב מכה בפטיש ואסור גם על ידי נכרי (מב לד): ושבירת פותחות של תיבות יש מתיר / שאין סתירה בכלים, וכן הסכים הגר"א בסעיף א' (מב לו): ויש אוסר ויש להתיר על ידי אינו יהודי/ וכן נקט המחבר בסעיף א' כהאוסר, מיהו מקיל בנכרי, ויש אומרים שמותר רק בהפסד מרובה, או נחפו הרבה לצורך מצוה. ולפתוח במחט או סכין מותר גם בדלת מחובר (מב לז):

ח. חותלות (פיוס מיני כלים) של תמרים וגרוגרות אם הכיסוי קשור בחבל מתיר וסותר שרשרות החבל וחותר אפילו בסכין ואפילו גופן של חותלות שכל זה כמו ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם. / דווקא באלו שאינם כלים גמורים שאינם עשויים אלא שיתבשלו בתוכם, אבל כלי גמור, ומחצלת של פירות מסתפק הפמ"ג אם דינו כחותלות (מב מ'):

באר החיים

קריעה כאשר לא שייך על מנת לתפור: בביאור הלכה כאן כתב טעם מה שאין כאן משום קורע, דלא שייך בזה על מנת לתפור. וברעק"א מציין לפרי מגדים סוף שי"ז, דחוט אחד המחבר את הנעליים וכדומה מותר לקרעו, כי לא שייך על מנת לתפור ב' תפירות, כי אינו אלא חוט אחד. אמנם בסי' שי"ז

ט. מותר להפקיע ולחתוך קשרי השפור שקושרים בטלה או בעוף הצלויים. / וכן פירות קשורים בחוט (מב מב), ואין בו משום מחתך כי אינו מקפיד על המדה^א. המבקע עצים לפי מידה חייב משום מחתך, ואם אינו מקפיד אם הם חתיכות קטנות חייב משום טוחן, וחתיכות גדולות אסור משום עובדא דחול (מב מא):

י. חותמות שבקרקע כגון דלת של בור שקשור בו חבל יכול להתירו דלאו קשר של קיימא הוא שהרי עומד להתיר אבל לא מפקיע וחותר משום סתירה ודוקא כשעשוי לקיים על מנת שלא להסירו בשבת / אלא למוצאי שבת, ואם גם במוצאי שבת אין דעתו להסירו, אסור גם להתיר משום חשש קשר של קיימא (מב מד): אבל אם אינו עשוי לקיים כלל מותר ומטעם זה מותר להתיר דף שמשמין אותו לפני התנור ושורקין אותו בטיט שאינו עשוי לקיום (ועיין לעיל סימן כנ"ט):

יא. אסור ליתן שעוה / הוא מוקצה, וצריך להכינו מערב שבת (מב מה): או שמן עב / אין בו מירוח, אלא הוא גזירה אטו שעוה. בשומן וחלב יש מירוח (מב מה), ובזה אסור אפילו להניחו מלמעלה, ואפילו תלמיד חכם (מב מו): בנקב החבית לסתמו מפני שהוא ממרח (פירש הערוך סיכה משיחה טיחה מריחה שיעה ענין אחד הוא) אבל בשאר דברים דלית בה משום מירוח (הואיל ואין היין יולא אז) (בית יוסף) מותר. / כיון שהנקב למעלה אין היין יוצא, שאם היה למטה היה מוכרח למרח. אבל לדינא נקטו אחרונים כהרמב"ם דאסור גם בזה משום בונה () לבדוק (מב מז): ואם היה היין יוצא דרך הנקב אסור לסתמו / בצרור וכדומה, אבל בעץ כגון ברזא שרגילים לסתום בו מותר (מב מח): ואפילו ליתן בו שום בדרך הערמה לומר שאינו מכויץ אלא להצניעו שם / כי באמת מכויץ (מב מט): ואם הוא תלמיד חכם מותר לו להערים בכך. / דעת המג"א שלענין זה שייך בזמנינו ת"ח, ויש חולקים (מב נ):

יב. סכין שהוא תחוב ככותל של עץ מבעור יום / באבן יש לפעמים שאין הדבקה בין השורות, ואז מותר ללא דצה ושלפה (מב נא): אסור להוציאו בשבת כיון שהוא דבר מחובר / כי כמעט פסיק רישא שהנקב יתרחב, ובמחובר חייב משום בונה (מב נב): אבל אם הוא תחוב בספסל וכן בכל דבר תלוש מותר להוציאו. / הרמ"א בסעיף א' אסור גם בתלוש (ביאור הלכה): הגה: ואם לזה ושלפה מצעור יוס אפילו ככותל פרי (בית יוסף) / דווקא אם הוציאו וגם חזר ונעצו מערב שבת (כלומר צריך בסך הכל שני נעיצות, והוצאה אחת מערב שבת. ביאור הלכה), שאז כבר הורחב הנקב (מב נג²):

באר החיים

ס"ק כ"ה כתב המ"ב שיש בחוט אחד משום קורע. ועיין בהערה בסימן ש"מ, עוד ביאורים בהא שאין בו קורע.

^א גדר מחתך ומקפיד על המדה: עיין לבושי שרד, שמבאר שפוסקו בקצבה כדי שהיה ראוי למדוד בו אמרה או יותר. משמע אם מקפיד על המדה, אבל אינו למדוד בו דבר אחר מותר. ואפילו אם נימא שכל שמקפיד על מדה מסוימת אסור, אבל כאשר לא איכפת לו המדידה, רק שנוח לו לחתכו בחתיכה מיושרת, ומכיון שיש סימני חיתוך המסייעים לכך, הוא חותר עליהם, ואין לו נפק"מ במידת המדידה, בוודאי אינו שייך למחתך, אך אם עושה פתח עגול כגון במה שקורין פחית, יש לאסור מדרבנן מדין עושה נקב.

^ב עושה כלי ותוקע, מדין בונה או מכה בפטיש: דעת הרא"ש ריש פרק כל הכלים, שיש בנין בכלים בעושה כלי מתחילתו. ואם תוקע חייב משום מכה בפטיש. אבל ברמב"ם מבואר בהיפך, שבפרק () פסק התוקע חייב משום בונה בכלים, וכתב בשבת ק"ב ב' במעיל שופיתא חייב משום בונה, ומכל מקום כתב בפרק () שאין בנין בכלים. וכן מבואר ברש"י דבשבת מ"ח א' גבי מטה של טרסיים גבי מאן דמחייב בלא תקיעה, פרש"י משום מכה בפטיש, ואילו בדף קל"ח ב' פירש שתוקע חייב משום בונה, אמנם דווקא לרב פירש כן.

סימן שטו דברים האסורים משום אוהל בשבת ובו י"ג סעיפים

א. אסור לעשות אוהל בשבת ויום טוב אפילו הוא עראי ודוקא גג / הכלל, אם מניחו עבור להגן, אסור אפילו אינו עושה עכשיו את המחיצות (וכתב חזו"א נב ב שאם אוהו בידו מותר אף גג הנעשה להגן, כמבואר שבת מ"ג), ואם עושה הגג בעיקר לא להגן, אינו אסור עד שיעשה גם מחיצות (מב ב) וטוב לחוש לכתחילה להרשב"א שאם יש לו שימוש תחתיו, אף שאינו עושהו לשם כך, אסור ליתן גג אף ללא מחיצות (ביאור הלכה ד"ה מטות) והחזו"א אוסר גג לבד אם מותחו (אמנם לכאורה מקורו ברש"י שבת קלח בשם רבותיו, ורש"י שם כתב שלא ידע מהו, ובשו"ע סי"ב וכל הפוסקים נקטו פירוש אחר שם, אמנם בביאור הלכה ד"ה לכתחילה מתיר לפרוס מצעות על מיטה ללא מחיצות, הם שיש בה מיתוח). וי"א שבעבור בית הכסא מותר לעשות גג עם מחיצות משום כבוד הבריות ויש אוסרים (מב סימן שי"ב כו). ונתינת סדין תחת הסכך בשבת מפני החמה, צריך שיהיה מובדל מהסכך פחות מג"ט, דבכך אין זה אלא הוספת עובי (תרכט שעה"צ פד), אבל אם יש סכך טפח אין להוסיף (תרלז מב א): **אבל מחיצות מותר** / דוקא עראי אבל קבע אסור משום בונה (ביאור הלכה מגמרא ביצה לב, ועיין מב לט שיש אוסרים מחיצות עראי אך להלכה מותר), עשהו לכמה ימים הוי קבע (שער הציון ו, יא) ואם עושהו לזמן הרבה אפילו קשור בעניבה הוי קבע (שער הציון ב): **ואין מחיצה אסורה אלא אם כן נעשית להתיר סוכה או להתיר טלטול**. הגה: **אבל מחיצה הנעשית לזניעות בעלמא צרי (טור)** / כגון הפסקה בין אנשים לנשים בדרשה (מב ה): **ולכן מותר לתלות וילון לפני הפתח אף על פי שקבוע קס (אור זרוע בית יוסף)** / היינו שאינו עשוי להסירו משם, אך הוא מתנדנד ברוח ואינו מעכב מלעבור, אבל לחברה למעלה ולמטה ומהצדדים אסור משום בנין (מב ו) והוא שעשאו לקביעות לכמה ימים, או לסתוך פתח שבבנין קבוע ואפילו לפי שעה (שער הציון יא), והחזו"א (נב יג) סובר דגם קביעות למעלה הוי בונה אף שמתנדנד: **וכן פרוכת לפני ארון הקודש** / כמה אחרונים מקילים אף אם אין דלת לארון הקודש. ומותר לתלות סדינים מצויים בכותל לגוי, ואפילו לקבעם שלא יזוזו (מב ז), והחזו"א (שם) אוסר: **ובכלל שכל יעשה אהל בגג טפח (בית יוסף וכל כו)** וכן מותר לעשות מחיצה לפני החמה או הכנה או בפני הנרות שכל יכבה אותן הרוח (מרדכי ריש פרק כירה) אבל אסור לעשות מחיצה בפני אור הנר כדי שישמש מטתו (דברי עזמנו) וכן לפני ספרים כדי לשמש או לעשות לרכיז / אבל מותר לכסות הספר בכיסוי ולא במחיצה, והיינו כדינו בכלי בתוך כלי. ובשעת הדחק יש להתיר גם ב'מחיצה' בפני הנר והספרים, אם 'מסתירם לגמרי', מטעם שבכך אין צריך לדין מחיצה של רוחב ד' וגובה י', וחשיב ככיסוי (מב י) וכשיצור תוקפו יש להקל אף כשצריך לדין מחיצה כגון שהנר נראה מלעלה, מטעם 'הואיל' ויכול לכסות בכיסוי, אבל בלאו הכי חלילה להקל (ביאור הלכה, ושער הציון). ובחזו"א (נב יד) סובר שהיתר ד'הואיל' אינו היתר, והיתר 'מסתיר לגמרי' הוא היתר לכתחילה: **אם לא שהיה מצדד יוס טפח שאז מותר להוסיף עליה נשבת (מרדכי ריש פרק כירה)**. / בין אם הטפח מהצד מלמעלה למטה, בין למעלה מצד לצד (ביאור הלכה) וחוטין לא מהני להתיר מחיצה המתרת ויש מקילין (מב לט, ודע דדעת תוס' ור"ת דגם טפח אינו מהני להוסיף במחיצה מתרת, ומקור השו"ע שמתיר הוא במהר"ם מובא בב"י, וכ"כ האור זרוע אליבא דרש"י) ועיין סי' תר"ל ס"ק ה' שגם צורת הפתח המתיר אסור. ובסי' תר"ל סעיף י"ב לענין מחיצה מבני אדם. ובסי' שס"ג ס"ג שאם עשאה במזיד אינו מתיר. ועיין סימן ת"מ ס"ב לענין חמץ:

ב. **עצים שתוקעין ראשן האחד בדופן הספינה וכופפין ראשן השני בדופן השני של הספינה ופורסין מחצלת עליהם לצל** / כי כאשר עושה לצל, אסור גם בגג ללא מחיצות, או על מחיצות עשויות כלהלן ס"ג, ולכן אין לפרוס סדין על דופני עריסת התינוק להגן מזבובים, או על העגלות אפילו לפי שעה (מב יב, טו): **אם יש ברחבן טפח או אפילו אין ברחבן טפח אם אין בין זה לזה ג' טפחים חשיבי כאהל ומותר לפרוס עליהם בשבת מחצלת דהוי ליה תוספת אהל עראי ושרי /**

ולא די בהיקף טפח, רק רוחבו טפח, ואפילו רק באחד מהם יש רוחב טפח בעצמו, או טפח על ידי לבד (מב יד), והחזו"א (נב ח) מפקפק שלדין טפח לא יועיל לבד, ולבוד מועיל רק בכולו, אבל טפח צריך שיהיה גג ממש: **ומטעם זה מחצלת פרוסה כדי טפח מותר לפרוס שאר המחצלת בשבת וטפח שאמרו חוץ מן הכריכה** / הוא עיגול עובי המחצלת כשסגורה. ואף שאין הכריכה חשוב אהל לדין טפח, אבל לעצמו הוא אהל, ולכן אין ליתנו בשבת כשהוא כרוך (מב טז):

ג. מטה כשמעמידים אותה / בסעיף זה נאמר שגג ללא דפנות מותר לעשות. ומדובר שאין הגג נעשה עיקרו לצל, או מניח גג על מחיצות קיימים (מב ז יז), ואפילו יש לו איזה שימוש תתתיו, אם אינו מתכוין להניח בעבור זה, מותר (מב כ, ביאור הלכה מטות, ולא כהרשב"א שמחמיר בזה). אבל אם מניח הגג כדי להגן, או לכוונת איזה שימוש אסור גם בגג לבד, ואפילו אינו רחב אלא טפח (שער הציון כה), ואם רחב מאד כגון מטה רחבה ביותר דעת מג"א דאסור להניח גג לבד, גם אם אינו כדי להגן (מב יח): **אסור להניח הרגלים תחלה ולהניח עליהם הקרשים אלא ישים הקרשים תחלה באויר ואחר כך הרגלים תחתיהם** / והוי שינוי, ואינו דרך בנין (מב יט). אמנם בסתירה גם אם מתחיל מלמטה הוי דרך סתירה ואסור (חזו"א נב ז), וגם לא מהני מה שנעשו המחיצות מבעוד יום (שער הציון לא): **והני מילי כשהרגלים הם דפים מחוברים** / רק אם מגיעים עד לארץ אסור, ואם מגיע עד פחות מג' טפחים הוא מחלוקת אחרונים בסימן תק"ב (מב כא), ואפילו אינם גבוהים י' טפחים חשוב מחיצה (ביאור הלכה), אך אם המחיצה אינו מגיע עד הגג, ויש ביניהם ג' טפחים, יתכן שרק אם יש בדופן י' טפחים נחשב דופן (חזון איש נב ט ד"ה בבה"ל שם): **כמו דפני התיבה** / אין צריך ד' דפנות, אלא די בשנים (מב ז כב): **אבל רגלים של מטות שלנו וכן רגלי השלחן מותר בכל גוונא** / מכיון שאין לו מחיצות, י"א שאפילו היה לשולחן מחיצות שלמות מותר, אלא אם כן דרכו להשתמש שם, אבל יש להחמיר לא להניח הגג כשיש ד' מחיצות, או ג' (ביאור הלכה מטה, והגרש"ז אורבך אמר שלדינא מצריך המ"ב ד' דפנות כמבואר בס"ק כ"ב שכתב 'מכל הצדדין' וכמשמעות הרא"ש, ובביה"ל הוא רק מבאר את טעם הרשב"א. שש"כ כד הע' ס"ג) אבל אם יש ב' מחיצות מותר לעשות גג ומחיצות, ואם המחיצות עשויות במקום ואינו מטלטלן, אפילו הם ד' משמע בפמ"ג דמותר להניח עליהם הגג (מב כב), ואם הדף עשוי להיות תקוע בחזק על הרגלים אסור להניחו אפילו ברפיון (מב כג). אפשר שאסור לסתום את ארובת העשן בתבן אף שהמחיצות עשויות, אבל לסתום בפח המיועד לכך יש לומר שמותר שהוא כדלת, ואם רוחב הפתח פחות מג"ט מותר, ואם הוא פסיק רישא שייכבה וודאי אסור (מב כ) וחזו"א (נב ט) אוסר גם באינו רחב ג':

ד. מטה שהיא מסורגת (פירוש נאכגת) בחבלים / דווקא אם יש למיטה מחיצות מלאות המגיעות עד לארץ (מב כד), והאיסור דווקא הביא לכאן את המיטה בשבת, שבכך נחשב שעשה היום את המחיצות (שער הציון, ולהרשב"א אסור גם אם לא הביא המיטה, ולא היו לו מחיצות כלל, אבל אם משנה והעמיד את רגלי המיטה אחרי שפרס את הסדין באויר מותר לכו"ע. ביאור הלכה): **אם יש בין חבל לחבל ג' טפחים אסור לפרוס עליהם סדין משום דעביד אהלא וכן אסור לסלק בגד התחתון מעליה משום דקא סתר אהלא** ואם היה עליה כר או כסת או בגד פרוס מערב שבת כשיעור טפח מותר לפרוס בשבת **על כל המטה**:

ה. כסא העשוי פרקים וכשרוצים לישב עליו פותחין אותו והעור נפתח וכשמסירים אותו סוגרים אותו והעור נכפל מותר לפתחו לכתחלה / דהא עביד וקאי. ואף אם יש לו מחיצות מותר (מב כז), והוא שהכל מחובר מבעוד יום ואין בו טירחא יתרה (ביאור הלכה). והיתר זה הוא אף בנעשה להגן ולאהל כגון לפתוח חופה (שער הציון לה), וכן פריסת גגון העגלה, אם היה מחובר מבעוד יום מותר (חזו"א נב ו). אמנם דעת נודע ביהודה שהיתר עביד וקאי, מועיל רק אם אינו נעשה להגן (עיין חזו"א שם) ולדבריו עגלה שהיתה מקופלת מע"ש

אסור לפתוח את הגגון. אך אם גוף העגלה היתה פתוחה מע"ש, נראה דמהני מה שהגגון היה מחובר בו כמו שמותר לפתוח גג הסוכה עיין הערה³⁷:

ו. כשמסדרים חביות זו על גבי זו אחת על גבי שתיים או חזו בידו העליונה ויסדר התחתונות תחתיה אבל לא יסדר התחתונות תחלה ויניח העליונה עליהן. / דווקא אם צריך שיהיה אויר ביניהם כגון שלא יתעפשו (מב כט) ואף שאינו מכווין ואינו עושה בעבור זה (ביאור הלכה):

ז. מותר להניח ספר אחד מכאן ואחד מכאן ואחד על גביהן. הגה: הואיל ואין לריך לאויר שתחתיהן (טור ור"ן ריש פרק תולין והמגיד פרק כ"ב). / אם כוונתו להגביה הספר אוסר הט"ז מצד כבוד הספר, אבל מג"א מצד להתיר כ"כ ח"א (מב ל). מותר לפרוס מפה על שולחן אף שתלוי בצדדים (מב לא). מותר לפרוס סדין על מטה ללא מחיצות (ביאור הלכה), והחזו"א (נב י) אוסר מטעם שמוח:

ח. כל אהל משופע שאין בגגו טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגו רוחב טפח הרי זה אהל עראי והעושה אותו לכתחלה בשבת פטור. / כלומר אף שעשאו לקבע אם אינו רחב טפח פטור (מב לב), ופמ"ג מצד שכ"ע מודו שבקבע אסור אף ללא טפח (מב לה). ואהל עראי אם הוא רחב טפח להרי"ף חייב, וללא טפח להרי"ף והרמב"ם אסור לרש"י מותר (ביאור הלכה) ולהלכה אסור (שער הציון מט, ולענ"ד לא אסור להרמב"ם רק בעושה בשבת מחיצות, ויש לפחות שני מחיצות דומיא דטלית), ומנשיאת פרסאל (מטריה) השומר נפשו ירחק מאד מזה (ביאור הלכה), ופתיחת עגלת תינוק וגגה מתיר החזו"א (נב ו), ולכאורה לפי נודע ביהודה אסור אלא אם כן העגלה עצמה פתוחה מערב שבת, מותר לפתוח גגה בשבת, דומיא דגג הסוכה):

ט. משמרת / כמין שק וחדוד למטה, ואם תולה אותה ואין כלי תחתיה אינו אהל כלל ומותר (מב לו): **ששתולין אותה לצאת בה שמרים לסננן ומותחין פיה לכל צד חשוב עשיית אהל ואסור לנטותה.**

י. **טלית כפולה** / על מוט שעל אורך המיטה, ושוכב תחתיו (מב לז): **שהיו עליה חוטיין שהיתה תלויה בהם מערב שבת מותר לנטותה** / חוטיין שעל ידיהן פורסה דינן כטפח (מב לז, וכ"כ) והחזו"א (נב ג) כתב דכוונת השו"ע לחוטיין שמחברים את הטלית לקיר, ונראה שמסקנתו שחוטיין למשוך לא מהני. וכ"כ מג"א שאם יש בגג הטלית טפח לא מהני חוטיין (מב לז, ובשער הציון מבואר שיש צד דלהלכה מהני): **ומותר לפורקה** / לגמרי (שער הציון מהגמרא קל"ח א'. והנה החזו"א נב ז נוקט שהיתר זה הוא בין כשהותר לפרוס מחמת חוטים, בין מחמת טפח. אבל לכאורה מהגמרא הנ"ל אין ראיה רק כאשר הותר לפרוס מחמת חוטים שמותר לפרק הכל ולהשליך, וי"ל שאין ראיה מכך לסתירת ההוא טפח, שהוא אהל גמור, וכ"כ בשו"ע הגר"ז שצריך להשאיר את אותו טפח): **וכן הפרוכת**. / מחיצה ללא גג מותר לפרוס ללא חוטים, ואם נעשית להתיר לא מהני חוטים, ויש מקילין (מב לט):

באר החיים

³⁷ **תוספת על גג שתחילתו נעשה בשבת:** יש להסתפק בדין טפח שנעשה בשבת בהיתר של עבד וקאי, האם חשוב טפח, להוסיף עליו. כגון אם פתח את גג העגלה בשבת, ורוצה להוסיף עליו סדין או נילון מפני הגשמים. עיין בחזו"א (נב ח) שמסופק בכעין זה כשהיה טפח ע"י לבוד וסתמו בשבת, אם יכול להמשיך ממנו, לצד שעל טפח לבוד אין להוסיף, אכן אין מדבריו הכרע לנדרן עבד וקאי. ועיין מהרש"א עירובין ק"ב ומדבריו עולה שמוכח מתוספות שאף שמותר לעשות בשבת מחיצת קנים ולבוד, וכן אם נעשה מע"ש מותר למלאות, אבל שניהם יחד אסור בשבת (עיין שש"ך כ"ד הע' כ"ו). ולכן מסתברא דטפח מהני שנעשה בע"ש התחלה לאותו המשך שעשה בשבת ובשבת אינו אלא מסיים, אך עבד וקאי אין נחשב שהיה בע"ש התחלה להמשיך זה (ואין היתר עבד וקאי כאילו פתוח, שאם היתר עבד וקאי הוא מצד שנחשב פתוח מעיקרא, מדוע כשפתוח מע"ש מותר לסגרו בשבת, אלא על כרחך ההיתר מפני שאינו מחדש בנייה בפתיחתו, דנחשב עומד גם ליפתח וגם ליסגר).

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות שבת

יא. כילת חתנים שאין בגגה טפח ולא בפחות מג' סמוך לגגה רוחב טפח הואיל שהיא מתקנת לכך / ומשום כך מהני ללא חוטין, ואף שיש בגגה טפח ולמה דקיי"ל בס"ח אסור אפילו בעראי, כאן מותר (מב מא): מותר לנטותה ומותר לפרקה והוא שלא תהא משולשלת מעל המטה טפח. / שאז שיפוע הכילה נדון כגג, אבל סדין שעל היטה מותר לשלשלו (מב מב):

יב. הנוטה פרוכת וכיוצא בה צריך ליזהר שלא יעשה אהל בשעה שנוטה לפיכך אם היא פרוכת גדולה תולין אותה שנים אבל אחד אסור ואם היתה כילה שיש לה גג אין מותחין אותה ואפילו עשרה שאי אפשר שלא תגבה מעט מעל הארץ ותעשה אהל עראי. / החשש שתוך כדי תלייתה תתקפל באויר באופן שיהיה גג טפח (מב מד) ואז גם חוט ומשיחה לא מהני (מב מג, אמנם יש שיטות דחוט מהני להתיר טפח, כנ"ל ס"י), ולכן יש שאין תולין פרוכת בשבת (מב מה). בחזו"א (נב ה) נתקשה בדין זה, שיהיה שם אהל בעודו באויר, ולכן נקט (נב א) כפרש"י (שבת קלח' ב', והרשב"א בשם רבינו יונה) דהכוונה כאן שגג ללא מחיצות דמותר לעשותו, או עם מחיצות וחוט דמותר לעשותו, אם מותחו אסור:

יג. בגד ששוטחין על פי החבית / אם אין עשוי לכך יש לחוש לסחיטה (ביאור הלכה): לכסות לא ישטחנו על פני כולו משום אהל אלא יניח קצת ממנו מגולה, והני מילי כשהכובא (פירוש כלי) חסרה טפח אבל אם אינה חסרה טפח מותר דאין כאן אהל. / באמת כאשר המחיצות עשויות מותר להניח גג אפילו בגובה טפח, אלא כאן גרע כי מיייר בחבית רחבה יותר מדאי, ואם יש צירים לגג גם כאן מותר. אבל אם טלטל תיבה ממקום למקום אפילו אינה רחבה כל כך אסור לכסותה, שהרי עשה גם מחיצות, וכן מגירת שולחן שנשמטה כולה אין להחזירה, אבל אין למחות בנהגין להקל (מב מח) כי יש ראשונים שמתירים לגמרי כיסוי כלים, ומשמרת אסור כינאה כמשמר (מב מט), וחזו"א (נב יד) כתב שאין לחוש לאסור במטלטל תיבה ומכסה, וכן מפקפק באיסור מגירה:

סימן שמו"ז צידה האמורה והמותרת בשבת, ושלא ישפשף הרוק ובו י"ב סעיפים

א. הצד צפור דרור / הם קטנים, אבל תור ויונה אינם דרור (ביאור הלכה): למגדל שהוא נצוד בו / אבל הכניסו אל הבית אפילו בית קטן, אינו ניצוד בו שהוא נשמט מזוית לזוית (מב א): ושאר צפרים / בעופות דווקא בית מקורה וחלונות סתומים, אבל בחיות אפילו אין תקרה והחלונות פתוחים (מב ג): וצבי לבית או לביבר שהם נצודים בו חייב / אם אדם אינו יכול לתפשו בתוכם בריצה אחת אלא צריך לנפש עד שיתפסנו, אינם נחשבים ניצודים, אף שהוא מקורה. השולח דג מהים לספל חייב, ואם מבריתו לבריכה אינו צידה כי נשמט לחורים. הצד ארי אינו חייב עד שיכניסו לכולו שהוא נשמר בו (מב ד): ואם אינו נצוד בו פטור אבל אסור. / אפילו לסגור חלון על ציפור דרור, ובזמן הקור שרוצה לסגור בשביל הקור ולא בשביל הצפור כלל מתיר החיי אדם, אבל בשאר חיה ועוף אסור גם בדרבנן ואינו מכיון כיון שהוא פסיק רישא (מב ה):

באר החיים

^{יד} דיני מלאכת מחשבת ופטורי קרבן: בסימן זה לענין צידה והריגה הזכיר השו"ע גם כן דיני החיוב והפטור מקרבן, ולא כשאר סימנים שמדבר רק על מה שנפק"מ בזמן הזה. ולפיכך הרבה דיני פטור וחיוב בכל מלאכת שבת, מקומם נקבע בסימן זה. כגון שנים שעשוהו, מלאכה שאינה צריכה לגופה. ומקלקל (במ"ב בסעיף ח').

ב. הצד צבי ישן או סומא חייב / וכן שאר מינים (מב ו, ובביאור הלכה מפקפק בשאר מינים): **חגור** / יש להסתפק אם רדף אחר צבי והכהו ועשהו חיגר, ולא תפסו בידו, האם הוא צידה, או דילמא כל שלא תפסו למקום משומר לו אינו צידה (ביאור הלכה): **או חולה או זקן** / או קטן קודם שיכול לרוץ (מב ח), ובעל השריון שקוראים לו צב, מכיון שמהלך לאט מאד, דינו כחגר וזקן, שאין חייב עליו (עיין תורי"ד חגיגה י"א), ואסור לצודו מדרבנן (שבט הלוי ..), אבל צב של חז"ל שחייבו בצידתו הוא דומה לצפרדע, כמבואר בכתובות ט"ו. אמנם יש לחלק דשאני חיגר וזקן שבמינים צריכים צידה וגזרו אטו בריא, ושמא על צב וכדומה שאין במינים מחוסר צידה לא גזרו: **פטור**. / אבל אסור, ולכן מצא ארנבת חולה לא יקחנה משום צידה, ומשום מוקצה (מב ט, ועיין ביאור הלכה שמבואר בגמרא שיש חולה שהצד אותו חייב): **הגה: המשסה כלב אחר חיה בשבת הוי לידה (כלבו)**. / אבל אם האיש לא עשה מעשה הוא רק מדרבנן (מב י): **ויש אומרים אף בחול אסור ללוד כלכלים משום מושב ללוי (אור זרוע)**. / ואינו זוכה לשמחת לויתן (מב יא) ואם פרנסתו בכך מותר (פמ"ג):

ג. כל שבמינו נצוד חייב עליו אין במינו נצוד פטור אבל אסור / דגים הם במינו ניצוד, ויש מחלוקת על דבורים, ועל חגבים טהורים האם במינם ניצוד^{טו} (מב יג): **הלכך זבובים אף על פי שאין במינו נצוד אסור לצודן**. **הגה: ולכן יש ליזהר שלא לסגור** / אלא יניח חור קטן, או דבר בין הכיסוי לתיבה שיכולו לצאת (מב יד): **תיבה קטנה** / אבל בגדולה יש שני דרבנן, א' שאינו ניצוד בו, ב' שאין במינו ניצוד, ובזה מותר באינו מכויין גם פסיק רישא (מב טו, ושער הציון סימן של ב דווקא בפסיק רישא דלא ניחא ליה מותר): **או לסתום כלים קצוצים זו בשבת דהוי פסיק רישא שילודו קם (זה"ל ומרדכי סוף פרק כירה ולאגור)**. **ויש מקילין במקום שאם יפתח הכלי ליטול משם יצרחו (טור)**. / משום שזבובים שאני מדבורים, שאם יפתח לא יצליח לתפוס אף אחד. ונקטו האחרונים להחמיר, אבל אם לפני שסגר את התיבה הפריח את מה שראה אין צריך לדקדק אולי נשארו עוד, דספק פסיק רישא מותר^{טז}, כמו אין מתכוין (מב טז) ובפרט אם יש אוכלין בתיבה, דהוי פסיק רישא דלא ניחא ליה (ביאור הלכה):

באר החיים

^{טו} לכאורה הוי אמינא מר כי אתריה, ומר כי אתריה, שהרי ההבדל בין מינו ניצוד לאינו ניצוד, הוא לפרש את הצידה הסתמית, כמו שכתב ביאור הלכה.

^{טז} **ספק פסיק רישא**: היינו יתכן שיש כאן זבובים, ולפי צד זה הוא מוכרח שיהיו ניצודים והוא פסיק רישא. והיה אפשר לומר שאם יש לו ספק אם יש זבובים הוי ספק דאורייתא ואסור, אך כיון שהוא אינו יודע אם יש זבובים, מחדש הט"ז שמועיל העדר הידיעה בתוספת שאינו מתכוין, להיות פטור כמו אין מתכוין שאינו פסיק רישא.

ושמעתי מרבתי שיש לומר שהיתר זה הוא דווקא לענין מלאכת שבת, דמלאכת מחשבת אסרה תורה, בעי שידע שהוא פסיק רישא, אבל לא באין מתכוין בשאר איסורים (עיין חידושי רבינו חיים הלוי).

ונראה שהוא מדוקדק בלשון תוספות סנהדרין פ"ה א' ז"ל: הא דמחייב ר' יהודה בכריתות נתכוין לכבות את העליונו והובערו תחתונות מאלהן היינו התם דהוי פסיק רישא, וחשיב מלאכת מחשבת כיון שיוודע שיבעיר עכ"ל. מדוקדק שפסיק רישא הוא אפילו אי לא ידע, וכדי שיהיה מלאכת מחשבת צריך שידע.

בשול"ת אבני נזר רכ"א הוכיח מלשון רש"י סוף פ"ד דכריתות, שמזכיר שצריך לדעת, ושם מבואר שר' יהודה מחייב גם באינו יודע, וקשה הא פטור בפסיק רישא, ואמר מו"ר ראש הישיבה הגרמ"ה הירש בהיפך מהנ"ל, שר' יהודה שפוטרי באין מתכוין רק בשבת, מחייב בספק פסיק רישא, ולר"ש שהפטור הוא בכל התורה, בעי כוונה, ופוטרי בספק פסיק רישא.

והנה היתר פסיק רישא דלא ניחא ליה דמי לספק פסיק רישא, שבשניהם הוא מוכרח אבל אין אנו סהדי שמכוין, אמנם הכא עדיף, דהתם יודע שייעשה, רק שאינו מכויין, אך הכא אין לו ידיעה.

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות שבת

ד. פורסין מחצלת על גבי הכוורת (מקום שמתכנסים בו הדבורים לעשות דבש) ובלבד שלא יכוין לצוד וגם הוא בענין שאינו מוכרח שיהיו נצודים / או שיש ריוח משהו בין המחצלת לכוורת, או יש חור קטן (מב יח) ואם החור גדול שנראה להם היטיב, מותר (ביאור הלכה): כי היכי דלא להוי פסיק רישיה. / ואם הוא פסיק רישא, עבר משום שבות, כי דבורים אין במינם ניצוד. פרס מצודה ומיד נכנס צבי וניצוד חייב, נכנס אחר כך פטור אבל אסור¹⁷. לכן אסור להכין מלכודת לעכברים (מב יח):

ה. צבי שנכנס לתוך הבית ונעל אחד בפניו חייב / אפילו הצבי נכנס מאליו (מב יט) ואפילו סגר הדלת ללא מנעול (מב כ), והוא שהבית קטן. ואם קנה תרנגול ולא רגיל אצלו עדיין, ונכנס לקופסא, אין לסגור את הקופסא (ביאור הלכה): נעלו שנים פטורים אין אחד יכול לנעול ונעלו שנים חייבים. / זה יכול, וזה אינו יכול, היכול חייב (מב כב), היה לו כוח לנעול, אבל הוא השתמש רק במעט כוח, כגון באצבע אחת, דינו כאינו יכול (ביאור הלכה): הגה: ואם הפתח כבר מגופף מותר לנעלה במנעול (ר"ן פרק האורג והמגיד פרק י'). / כי כבר היה ניצוד, ואף שמוסיף שמירה. וכן אם היה הצבי קשור, מותר לסגור הדלת (מב כג). סגר את הדלת ולא ידע שיש צבי, פטור משום מתעסק, ואחר כך נודע לו, מותר לו לישב ולשמור עליו עד מוצאי שבת (ביאור הלכה חייב). אבל אם ידע שיש שם צבי, ושכח שהוא שבת, או שזה איסור, וישב שם. משמע שאסור לו לישב עד שתחשך, וכל שכן אם ישב במזיד שאז אסור בהנאתו לעולם (ביאור הלכה ישב):

ו. יושב אחד על הפתח ומלאו יכול השני לישב בצדו ואפילו אם עמד הראשון והלך לו השני פטור ומותר והראשון חייב. / והוא שלא קם השני בשעת יציאת הראשון. אבל יושב הראשון ולא מלאהו, והשני מלאהו, השני חייב. אסור לנעול ביתו לכוונת כלי ביתו, אם יודע שהצבי שמור בתוכו (מב כה), ולפי זה קנה תרנגול חדש, לא יוכל כל השבת לסגור הדלת, לכן צריך לקשרו מערב שבת (ביאור הלכה). נכנסה ציפור לבגדיו, לא יקחנה משום מוקצה, אבל משמרה עד שתחשך, או הולך עמה עד לבית שהיא ניצודת בו (מב כה):

ז. הצד נחשים בשבת או שאר רמשים המזיקים אם לרפואה חייב / אם היה דרכן להמית שמוותר לצודן משום סכנה, והוא צד גם לרפואה צ"ע אם חייב (ביאור הלכה): ואם בשביל שלא ישכנו מותר. / משום מלאכה שאין צריך לגופה, שאין צריך את הנחש, ומשום הזיק, אין איסור דרבנן, ולרמב"ם שמחייב באין צריך לגופה, משום שנחשב מתעסק. ומיירי באופן שאינו פיקוח נפש, שאין דרכן להמית ולא רצים אחריו, ולכן אסור להרגן, בכל זאת מותר לצודן אף שבמינן ניצוד (מב כז):

ח. שמונה שרצים האמורים בתורה הצדן חייב / ההבדל בין השמונה לאחרים הוא בסתמא כי ח' שרצים סתמן ניצודין עבור עורן, אבל אם כיון לצודן חייב בכל שרץ שבמינו ניצוד, לא לצודן פטור אבל אסור בכולם (מב כח), ואף אם השרצים מזיקים לא התירו צידה דרבנן, רק בנחשים ועקרבים שנשיכתם קשה, ובשאר מזיקים רק אם הוא רץ אחריו, או שהוא על בשרו ועוקצו עכשיו, ואז התירו לצוד ולא להרוג (ביאור הלכה, או סתם). הצד דג לתוך ספל חייב משום צידה, הניחו עד שמת או עד שיבש או זב ריר ברוחב סלע חייב משום נטילת נשמה שכבר אינו יכול לחיות, ולכן אם שאב מים ונמצאו דגים וירא שימותו ויתקלקל המים, אסור לומר לעכו"ם להוציא הדגים, אלא אם כן יכניסו מיד למים אחרים, ומשום מוקצה מותר אמירה לעכו"ם לצורך (מב לג): והחובל בהם אף על פי שלא יצא מהם דם אלא נצטר תחת העור חייב / כי ח' השרצים מכיון שיש להם עור וכן אדם בהמה ועוף, החבורה אינה חוזרת, והוצאת דם מהגוף אפילו כל שהוא, הוא חיוב (מב כט), ולכן המקיז דם מאדם או לבהמה חייב (עיין של"ב

באר החיים

¹⁷ **חיוב צידה בהנחת מצודה:** החזו"א לז ב' מסתפק אם גדר מיד הוא דווקא בעוד המצודה בידיו, או גם ברגע אחריו. ולענ"ד בשבת י"ז ב', בלשון תוס' הרא"ש, חידושי הרשב"א, והמאירי, מבואר שאין חיוב אלא על צד בידים, והיינו אם נכנס הצבי בעוד המצודה בידו.

ס"ד^א), וכן אם מוציא דם לצורך אכילת כלבו או צריך את הדם או את הבשר שבו הדם לאיזה צורך^ב. אבל עקירת שן, עושה חבלה דרך נקמה לשכך חמתו, או מכה להחליש את החיה שיוכל לכבשה, נחלקו בהם הפוסקים אם חייב, או פטור משום מלאכה שאינה צריכה לגופה, או מקלקל, אבל לכולי עלמא אסור (מב ל) ואף אם יש בו שני פטורים גם מקלקל וגם אין צריך לגופה (ביאור הלכה, והחובל) וכן אסור לחוך שחין ויוצא דם (מב ל), או לקנח מכה באופן שוודאי יצא דם (שכ"ח, מב צ). החובל בבהמה טרפה חייב (שו"ת אחיעזר ג' ל"ג אות ג' בשם תורי"ד שבת קל"ו), וכן במפרכסת (חזו"א סי' ס"ב ס"ק כ"ה, כ"ט): **ושאר שרצים אינו חייב החובל בהם אלא אם כן יצא מהם דם והצדן לצורך חייב שלא לצורך או סתם פטור אבל אסור ולהרמב"ם חייב** וכן בכל במלאכה שאינה צריכה לגופה, אבל רוב הפוסקים פוטרים (מב לד), ומשום כך הצד לצחק פטור (מב לג^ב):

באר החיים

^א **הכנסת מחט אינפוזיה:** עיין ספר שש"כ (לב, הע' קנא) שהגאון בעל החזון יחזקאל מחייב בהכנסת זריקה ואינפוזיה לוריד, כי הוא צריך את הוצאת הדם לידע שנכנס לווריד, דסבירא ליה דחשוב תיקון וצריך לגופו. והנה לענ"ד נראה דכל עוד המחט החלולה תחובה בוריד, דמי לחבורה חזרת, ובנקודת המחט הוא כשרץ שאין לו עור שאף שנעקר הדם, הוא ראוי לחזור ממילא. אך זהו שרץ שהחבורה חזרת, משום כך לא נעקר ממקומו לגמרי, כלשון ח"י הרמב"ן והרן ריש פ' ח' שרצים, אבל כאן נעקר ממקומו לגמרי.

^ב **חובל ואין צריך לכלבו:** המשנה ברורה פסק שחובל חייב רק כשצריך את הדם לכלבו. וכתב בשער הציון, כ"כ הרמב"ם שפסק כר' יוחנן לגבי ר' אבהו תלמידו.

ולכאורה תמוה מאד, כי יעויין שבת ק"ו, לפי רש"י שר' יהודה שמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, פוטר מקלקל בחבורה, ובעיני צריך לכלבו. ועל כן הרמב"ם שפסק כר' יהודה באין צריך לגופה, הוא לטעמיה פטר מקלקל בחבורה, ולכן מצריך צריך לכלבו. אולם המשנה ברורה שנקט בסוף סעיף זה דקיי"ל כר' שמעון הפוסט באין צריך לגופה, לדבריו מקלקל בחבורה חייב, ולרש"י אף ר' יוחנן מודה שר"ש מקלקל חייב, ואין צריך שיהיה צריך לכלבו.

בדין מקלקל בחבורה: ובעיקר מקלקל בחבורה הרמב"ם בהלכות שבת פ"א פוטר. ואילו התרומת הדשן סי' רס"ה כתב שאנן קיי"ל מקלקל בחבורה חייב, ונמצא שאמנם יתכן שגם אם מקלקל בחבורה חייב בעי תיקון קצת שיהיה צריך לכלבו כשיטות הראשונים דלהלן. אבל מהרמב"ם אין שום ראיה לכך, שהרי הוא פוטר מקלקל בחבורה ולכן בעי תיקון גמור, ואין כל סיוע מהרמב"ם לדין שמקלקל בחבורה חייב, שצריך תיקון קצת (אולי אפשר להוכיח ממנו שהלכה כר' יוחנן לגבי ר' אבהו, אך להלן יבואר שהמחלוקת קשור בעוד שיטות).

דעת תוס' שר' יוחנן ור' אבהו נחלקו אליבא דר' שמעון לר' אבהו ר"ש מחייב גם מקלקל גמור, ולר' יוחנן בעי תיקון קצת.

והנה ר' נחמן אומר בכריתות, הואיל ומקלקל בחבורה חייב, מתעסק חייב באין בחבורה פטורי מלאכת מחשבת.

ויש לחקור האם התיקון קצת של ר' יוחנן הוא עדיין בגדר מקלקל, וסובר שבחבורה אין פטורי מלאכת מחשבת, או דילמא לר' יוחנן בעי שיהיה מלאכת מחשבת גם בחבורה. ולכאורה הדבר תלוי בתוס' בבבא קמא ל"ד ב' ואור"י דכל הנך וכו' מבואר שלר' יוחנן חבורה שווה לשאר מלאכות. ולפי זה ר' נחמן בכריתות הנ"ל סבר כר' אבהו שמחייב בחבורה גם מקלקל גם אין מתכוין, ולכאורה לפי זה הלכה כר' אבהו. אך בת"י השני נראה שכולם מודים לר' נחמן, ושפיר י"ל דהלכה כר' יוחנן מכיון שהוא רבו של ר' אבהו.

עיין בחידושי הרמב"ן שבת ק"ו שמפרש שנחלקו ר' אבהו ור' יוחנן בגדר אין צריך לגופה, או האם יש פטור אין צריך לגופה במקלקל. ולכאורה יש הבדל בין שני דרכיו, אם ר' נחמן סבר רק כר' אבהו או גם כר' יוחנן, ונפק"מ כמי ההלכה.

מסקנת הדברים. לרש"י יש לחייב באין צריך לכלבו, ולתוס' והרמב"ן תלוי בשני דרכיהם.

^ב **בדין צד לצחוק, וכמה חקירות בגדרי מלאכה שאינה צריכה לגופה:** לכאורה יש מקום לחייב צד לצחוק. ולבאר זאת נבאר בקצרה את שיטות הראשונים, וחקירותיהם, בגדר מלאכה שאינה צריכה לגופה.

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות שבת

באר החיים

חקירה א. בגדר אין צריך לגופה נחלקו הראשונים: דעת רש"י שצריך שיהיה לו צורך בגוף המעשה, אבל מוציא את המת מהבית, ברצונו לא בא לו, ועיקר רצונו הוא שלא יהיה בבית

תוס' שבת צ"ד כתבו שיעשה בעבור אותו צורך שהיה במשכן, כגון הוצאה במשכן היה בעבור צורך שהדבר יהיה במקום ההנחה, ולא סילוקו ממקום העקירה.

תוס' מקשים על רש"י אמאי אמרינן בשבת ק"ה ב' הקורע בחמתו הוא מלאכה שאינו צריך לגופה, הרי רצה שיהיה לו מה לקרוע. ולכאורה צ"ל שלרש"י יש ב' אופני פטור, א' ברצונו לא בא, ב' אין התועלת בגוף המעשה אלא בדבר אחר, ובאמת בשבת ק"ו כתב רש"י מפורש את דין הדין. וכן דעת בעל המאור דאיכא תרומיהו. ועיין בחי' הרמב"ן.

חקירה ב. יש בראשונים חקירה במקור היתר אין צריך לגופה, האם פטור מלאכה שאינה צריכה לגופה, הוא משום חסרון במלאכת מחשבת. או דילמא לא שייך לדין מחשבת, אלא הוא פטור בפני עצמו, דבעי דומיא דמשכן.

ביומא לר' ב' כתבו תוס' דמלאכה שאינה צריכה לגופה ילפינן ממשכן בפני עצמו, ולא משום מלאכת מחשבת. ובחגיגה י"ב ב' כתבו תוס' בשם רש"י דמלאכה שאינה צריכה לגופה הוא מדין מלאכת מחשבת.

וי"ל דחקירה זו השניה תלויה בחקירה הראשונה. רש"י לשיטתו, ותלוי במחלוקת רש"י ותוס' בחקירה דלעיל, שנתבאר שם שלתוס' אינו דין בחשיבות המלאכה, אלא בהידמותו למשכן. ובאמת הרמב"ן בשבת ק"ו כתב דמלאכה שאינה צריכה לגופה נלמד ממלאכת מחשבת, והוא לטעמיה ס"ל כעין דעת רש"י דבעי צורך בגוף הדבר.

והנה תוס' שבת ע"ה ד"ה טפי, הקשו ותימא הא בחבורה מחייבים באין מתכוין, הכי נמי נחייב באין צריך לגופה, ונשארו בקושיא. ולכאורה לפי תוס' ביומא ה"ל, לא קשה מידי דאין צריך לגופה הוא פטור גם בחבורה, וחלוק ממקלקל ואין מתכוין שהמה מצד מלאכת מחשבת, ולענין מחשבת יצא חבורה מהכלל, וצ"ע.

חקירה ג. מצאנו בראשונים עוד חקירה בגדר מלאכה שאינה צריכה לגופה, האם בעי שיהיה לו 'כוונה' ורצון לצורך התוצאה של המלאכה, או בעי שיהיה לו 'תועלת' באמת. כלומר מה הדין אי משכחת מכווין לצורך גופה, אבל באמת אין לו תועלת מזה (כגון מנכש על מנת שיהיה חרוש ומוכן לזריעה, אבל יודע שהמלך אינו נותן לזרוע כאן לאיש. עיין שבת ק"ג באגם שנו, וראה בפירושי רש"י ורבינו חננאל, האם אגם מתיפה ואינו צריך, או אינו מתיפה), או בהיפך יש לו תועלת מזה, אבל הוא אינו מכוין עתה לתועלת זו.

בשבת ק"ו ד"ה בחובל, גבי איסורי הנאה שסבר שיכול ליתן לכלבו, הוי צריכה לגופה, אף שמשמע שלמעשה אינו נחשב תועלת, כי כשידע לא ישתמש, ועל פי דין נחשב שאין כאן ריוח השוה כלום, רק הוא סבר כן. משמע לכאורה דתלוי בכוונה, ודי שעושה לצורך זה, [ועיין בסוף דברינן]. מאידך בתוס' פסחים ס"ה א' ד"ה המכבד, כתבו שאם מכווין להשוות גומות ואינו צריך השוואת גומות, חייב רק לר' יהודה המחייב בצריך לגופה, מפורש בהיפך דבעי נוחא ליה ונהנה בתוצאה, ואין די בכוונה. ורעק"א שם תמה רק איך משכחת איש כזה, הלא אם מתכווין חשוב שיש לו צורך בכך שיתקיים חפצו, אבל לעצם הדין לכאורה אינו תמה.

והנה בשבת ל"א ב' פרש"י דבעי כוונה וניחותא למיהוי צריכה לגופה. והקשה גליון הש"ס לרעק"א שנראה בשבת ק"ג בתולש לעצים בארעא דידיה, דדי בניחא ליה בניכוש והוא נהנה מזה, ואע"פ שאינו מתכוין נחשב צריך לגופה.

ונראה דבביאור הגמרא ק"ג גופיה יש שני לשונות חלוקים בתוס' לפרש טעם החיוב שם, לשון תוס' שבת מ"א ב' סוף ד"ה מיחם, 'אע"פ שאינו מתכוין ליפות אנן סהדי דניחא ליה'. משמע כרעק"א דלא בעי כוונה, רק נוחותא. ואילו לשון תוס' ביומא ריש דף ל"ה, 'כיון שהוא נהנה אנן סהדי שהוא מתכוין ליפות' מבואר כרש"י דבעי כוונה לאותו צורך, ובדבריהם ביומא מתורץ קושית רעק"א מדף ק"ג.

ונראה עוד שחקירה זו השלישית גם היא תלויה בחקירה הראשונה, ורש"י לטעמיה דמלאכה שאינה צריכה לגופה הוא פטור דמלאכת מחשבת כנ"ל, ומשום כך יותר מוכרח דבעי כוונה דווקא, ולא די בידיעה ונהנה. אבל לצד שהוא ממשכן אין הכרח דתלוי בכוונה, ושפיר יתכן דתלוי בצורך, אמנם גם אם תלוי במה שהיה במשכן יתכן דבעי כוונה, ובהא פליגי לשונות התוס'.

ט. פרעוש הנקרא ברגו'ת בלשון ערב / היא שחורה קופצת (מב לה): **אסור לצודו** / מדרבנן כדין אין במינו ניצוד, אמנם יכול להסירו מהבגד ללא נטילה לידי, ספק כינה או פרעוש כגון בלילה מותר לצוד ואסור להרוג (מב לו): **אלא אם כן הוא על בשרו ועוקצו** / התירו דרבנן משום צער העקיצה, ויש מתירין גם בנמצא על חלוקן מבפנים כי ראוי לעקצו, ואם אפשר להפילו ללא נטילה ביד שבכך אין צידה בוודאי ראוי להחמיר בזה (מב לז), וכן אם הוא על בשרו ואינו עוקצו נכון להחמיר לכתחילה ואין למחות ביד המקילים (שער הציון): **ואסור להורגו**. / פרעוש זה אינו פרה ורבה, אלא נולד מן העפר, ורק כינה שנולד מן הזיעה, חיותה אין בה ממש ומותר להרגה (מב לח): **הגה: ואף לא ימלכנו בידו** / להתיש כוחן שלא יחזרו (מב לט) ואם מסופק אם הוא כינה או פרעוש יש לעיין אם מותר למלול (ביאור הלכה): **שמא יהרגנו חלל יטלנו בידו ויזרקנו (רבינו ירוחם נתיב י"ב חלק י')**. **אבל כנה מותר להרגה** / כי נוצרה מן הזיעה^{כא}, ותולעים שבפירות קטניות או בשר שנתהוו אחרי שהבאיש אין חיוב, אבל אסור מדרבנן, ועל הנולדים לפני העיפוש חייב (מב מא): **והמפלה בגדיו מכנים לא יהרגם** / אטו פרעוש, וכן אם הוציאו והרי הוא כינה לא יהרוג (ובביאור הלכה, לא, כתב שהעולם נהגו כהמקילין להרוג, וירא שמים יחמיר), אבל מותר לזרוק במים, ופרעוש אסור לזרוק למים. לא יקח כינים מעורות שועלים תלושים, שהוא פסיק רישא של מלאכת גוזז צמר ושער (מב מב): **אלא מוללן בידו וזורקן, אבל המפלה ראשו מותר להרגם** / וכן בבשרו, אין חוששים לפרעושים (מב מג):

י. כל חיה ורמש שהם נושכים וממיתים ודאי / כגון כלב שוטה, וכל דבר הממית לפי המקום והזמן (מב מד): **נהרגים בשבת אפילו אין רצין אחריו** / אפילו בורחים מלפניו (מב מה): **ושאר מזיקין כגון נחש ועקרב מקום שאינם ממיתין אם רצין אחריו מותר להרגם ואם לאו אסור** / משום צער כי עקיצתן חזקה הקילו חכמים. ולהרמב"ם שמחייב באין צריך לגופה, אין היתר רק כשיש ספק סכנה (מב מו), וכן דין לפי תומו באין רצין להרמב"ם הוא רק בספק ממית (ביאור הלכה): **אבל מותר לדורסם** / או יכפה

באר החיים

ונפקא מיניה לדינא בצד לצחוק, שנהנה בהצלחה לצוד, הנה כוונתו ברורה שיהיה ניצוד (וביתר ביאור. הנה אם צד שלא ישכנו, הוי מכויין למלאכת הצידה, אבל לא מכויין לתוצאה של גוף המלאכה, כי אין לו רצון שיהיה ניצוד רק שיסולק מכאן, וברצונו לא בא לו, ואף שמחמת כן רוצה שיהיה ניצוד, זה הוא אינו צורך בגופו. וקורע בחמתו רוצה את מעשה הקריעה, ואינו רוצה ולא צריך בגד קרוע, ואף שכדי לקרוע יודע שצריך שיעשה בגד קרוע. וכן אילו הוא רוצה לצוד רק ליהנות ממעשה הצידה, ואין לו כל רצון שיהיה הבעל חי ניצוד, והוא רק להיכני תימצוי למעשה הצידה, וודאי פטור כקורע בחמתו. אבל הציוור שלנו הוא שרוצה להצליח לכבוש את הצבי, שיהיה הצבי ניצוד בידו, והוי רצון וכוונה לא רק במעשה המלאכה, אלא גם בתוצאה), אבל אינו צריך את הבעל חי כלל, אין לו מה לעשות עמו, ואפילו לשחק עמו לא צריך.

בתוס' בפסחים הנ"ל מפורש שהוא פטור. ואילו בתוס' בשבת ק"ו, נראה דסגי שמכויין לגופה, אף שבאמת אינו צריך, ולפי זה הצד לצחוק חייב דנחשב צריך לגופה, כי מכויין וחפץ שיהיה ניצוד. ואולי יש לדחות הראיה מתוס' שבת ק"ו דשאני התם שלפי מחשבתו המוטעית יש לו תועלת וריוח מזה, אבל כשיודע שאין לו צורך בזה, כגון צד לצחוק, פטור לכולי עלמא, וצ"ע בדבר.

ולפי הדחיה יש לומר שהנאה בעי לכולי עלמא, וכל המחלוקת הוא אם צריך גם 'כוונה'. ואם נימא הכי, נמצא שאין כל נפקא מיניה לדינא, שהרי כפי שהבאנו לשון תוס' יומא, אם הוא נהנה, אגן סהדי דמכויין.

^{כא} **כינים:** (בעבר חשבו החוקרים שכינה באה מזכר ונקבה, לאחרונה הם חושבים שהכינה הנקבה יונקת מזיעת האדם, ומכוח זה מזרעת ולא מזכר, וכל יום יחליפו דעתם. אבל לחז"ל קים להו שאינו נולד מאם ומביצה כלל, כמבואר בריש פרק ח' שרצים).

כלי (מב מז^כ): לפי תומו ואפילו במתכוין אלא שמראה עצמו כאלו אינו מתכוין. / אבל נמלים ועכבישים ותולעים שבפירות אסור להרגם אפילו לפי תומו (מב מח):

באר החיים

כב חילוקים בין דין צידה להריגה: בכפיית כלי עליו, האיסור משום צידה, ובכך לא הצריכו שיעשה לפי תומו, רק בהריגה. וטעם החילוק מבואר בתוס' (שבת קכ"א) דהריגה מיפרסמא מילתא יותר מצידה, וכן נראה בשו"ע ובמשנה ברורה, שלפי תומו נחשב מתכוין ממש, ורק כלפי חוץ נראה כאין מתכוין.

בדעת הרמב"ם כתב מ"ב שלא הותר הריגה רק בספק ממית, והנה בצידה נראה מדברי הרמב"ם (סוף פ"ט) שמותר לצוד מזיקים אף שאין ממיתים בכדי שלא ישכנו.

ודברי הרמב"ם קשים מהגמרא, דהא הרמב"ם מחייב חטאת במלאכה שאינה צריכה לגופה, והרי מבואר בשבת ק"ז ב' דלשיטה זו, אין צדין נחש שלא יזיקנו, ואיך פסק הרמב"ם להיתרא.

ויש לומר דהוקשה לו קושית בה"ג, מובא בתוס' שבת ג' א', דשמואל מחייב מלאכה שאינה צריכה לגופה, ובכל זאת מתיר לצוד נחש שלא ישכנו, וס"ל שהלכה כשמואל בתרווייהו.

אך עדיין קשה קמייטא, מה הטעם שאין חיוב בצד שלא ישכנו, למאן שמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה.

יישוב א. עיין ביאור הלכה בסעיף ז' שמבאר שצידה שלא ישכנו, נחשב מתעסק, ולכאורה אינו מובן כלל, הלא עשהו בכוונה, והוא פסיק רישא ויודע מה הוא עושה, מה זה שייך למתעסק שהוא מי שחתך תלש וסבור שהוא מחובר.

יישוב ב. עוד מתרץ ביאור הלכה שהרמב"ם השמיט דין הצד נחש לרפואה חייב, וסבר הרמב"ם שנחש אין במינו ניצוד, ולכן בצידה יש קולא שאין בהריגה, עיין נשמת אדם באריכות.

וזה צריך ביאור, הלא במשנה בשבת קכ"א קאמר ר' יהודה הכופה כלי על נחש ועקרב שלא ישך, חוששני מחטאת, ומהיכי תיתי שר' יהודה סבר כר' מאיר (שבת קו' ב') שמחייב באין במינו ניצוד, הלא בדרך כלל הוא בר פלוגתא של ר"מ, ואי סבר כר"מ נימא ר"מ ור' יהודה אומרים.

יישוב ג. הערוך ערך סבר, הביא קושיא זו של הבה"ג ותירץ, שבצידה המלאכה הוא נטילת הבעל חי וכבישתו ולא עשייתו בלתי משוחרר, ולכך הוי אין מתכוין ופסיק רישא דלא נחא ליה, אבל בהריגה המלאכה ההריגה, וזה מתכוין וניחא ליה.

יישוב ד. עוד היה אפשר ליישב, שמלבד אין צריך לגופה, יש בצידה והריגה פטור של מקלקל, שהרי בבעל חי יש קלקול שהוא מת, או ניצוד. אם אין לאדם תועלת במה שהוא נתפס. והנה מקלקל בחבורה חייב, והורג וחבורה מלאכה אחת הוא, נמצא שמקלקל בהריגה חייב, ובצידה פטור.

אך ר"ת כתב בס' הישר ר"צ כתב סילוק נחש הוא תיקון ואינו מקלקל, והטעם כי סילוק הנזק הוא תיקון, ולא כדברינו.

אבל נראה שזה תלוי במחלוקת, שהנה בשבת ק"ו, מבואר בגמרא ורש"י, שיש הבדל בדין מקלקל בין מי שפוטט במלאכה שאינה צריכה למי שמחייב. ר' יהודה שמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, סובר שגם צורך שאינו בגופה, נחשב צורך של המלאכה, לדבריו גם תיקון שאינו בגופה נחשב תיקון. אבל לר' שמעון, כשם שצריך צורך בגופה, כן צריך תיקון בגופה. נמצא שלר' שמעון יתכן שהצד נחש שלא ישכנו וכן ההורגו, הוא גם מקלקל, ונמצא שצידה קל מהריגה, כי מקלקל בחבורה חייב, אבל ר"ת מדבר לר' יהודה ולדבריו תיקון אצל אחרים נקרא תיקון.

ולפי זה להרמב"ם שמחייב באינו צריך לגופה, אין פטור מקלקל בצידת מזיקים והריגתם, ואין התירוץ מועיל לו.

ומטעם נוסף אינו יישוב להרמב"ם, דהרמב"ם סבר שחבורה, ונטילת נשמה שני מלאכות הם, כי לדבריו חובל תולדת דש, ואם כן אף שמקלקל ואין מתכוין בחבורה חייב, בהריגה מקלקל ואין מתכוין פטור, כמו בצידה, ואין כאן חילוק בין צידה להריגה (ועיין רש"י ע"ה א' בדין אין מתכוין בנטילת נשמה).

יש להעיר שלפי דברינו, יתכן לבאר את פטור אין במינו ניצוד, שהוא משום מקלקל, ונאמר שנחש אין במינו ניצודף כהיישוב השני הנ"ל. ור' יהודה שאומר על נחש, חוששני מחטאת, סבר דהוי מתקן, כיון שהוא תיקון אצל אחרים, שלא ישך, ולדידיה תיקון אצל אחרים הוי תיקון, ויתיישב היישוב הב'.

יא. לא ישפוש ברגליו רוק על גבי קרקע משום משה גומות/ על ספסל מותר, וקרקע מרוצף תלוי במחלוקת בסימן של"ז ולרמ"א אסור (מב מט): **אבל מותר לדרסו לפי תומו /** היינו דרך הילוכו אף שמתכוין לדרוס על הרוק אך אינו מתכוין למרח, ואף שמצוי שמשפוש מעט מותר. אבל בימינו שאין מיאוס ברוק מותר רק להניח רגלו עליו בלא שפוש, אבל בליחה של הפה או החוטם מותר לפי תומו, וכן בבית הכנסת משום שמקפידים על כבודו, גם בבית מרוצף מותר (מב נא): **שאינו מתכוין למרח /** על הקרקע, שהרי רוצה שיבלע (מב מט), אמנם בסעיף הקודם שהם מוזיקים מותר גם להתכוין להרגם (ביאור הלכה): **ולהשוות גומות ואף על גב דממילא ממרח הוא כי לא מכויין שרי משום מאיסותא.**

יב. חיה ועוף שברשותו / כל מין בעל חי שנעשה בני תרבות, אפילו כל מינו צריכים צידה (מב נב, שו"ת משאת בנימין סימן ח'²²), ובאים לביתם לערב (מב נג, בסימן תצז יז התנה שיהיה מזונותן עליו, וכאן משמע שלדינא אין צריך לזה, רק הביא את שיטה זו בשער הציון): **מותר לצודן /** על ידי שרודפו שיכנס לבית, אבל לא יטלם בידו

באר החיים

יישוב ה. מצינו בראשונים עוד יישוב, והוא ברבינו חננאל דף צ"ו א' כתב שבאמת שמואל מחייב במלאכה שאינו צריכה לגופה, ומה שהתיר צד נחש, שבמקום הזיקא דרבים לא פסק שמואל כר' יהודה. ולכאורה אינו מובן כלל, הא מלאכה דאורייתא וודאי אין להתיר בשביל איזה צער, והרי שמואל מחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, ויסקול על זה, ואיך מתיר משום הזיק, וצ"ע.

ויתכן לבאר דסובר שבאמת יש כאן אין מתכוין לצידה להיות לו, אלא למנוע חירותו, וכנ"ל בשם הערוך שנחשב אין מתכוין, אבל שלא במקום צער, סבר שכיון שהוא פסיק רישא והוא יודע מכך, אכן סהדי דיש בכוונתו גם לזה, או עכ"פ חיישין שיכוין ויתחייב. אבל כשהוא טרוד בצער גדול דרבים וודאי לא יכוין אלא למניעת צער, ויש פטור של אין מתכוין. עוד יש לפרש שהחשש שיכוין לשם הצידה עצמה, ויהיה צריך לגופה (ולפי זה חייב דקאמר אין הכוונה שיסקלוהו וודאי, כי אם חשש חיוב קרבן).

ויותר נראה בכוונת הר"ח, דשמואל סבר שגם חשש פקוח נפש מתיר מלאכות, ולר' יהודה לא הותר חשש פיקוח נפש כזה, וצ"ע שמוכר שם גם גחלת מתכת, והרי יכול לשמור שלא ינזק, וצ"ל שהחשש שלא ישמור כהוגן מספיק להתיר. שוב ראיתי שכן מבאר גם ברבינו חננאל שבת מ"ב א', ובחידושי הרשב"א שם בשם בעל ההלכות, ובשם רב האי גאון, ומבאר בטעמו כמו שכתבתי באחרונה.

עוד קושיא. והנה דעת הרמב"ם שחמשת מוזיקין הממיתים וודאי כגון כלב שוטו, מותר להרוג אפילו באין רצין אחריו רק בהראותן, ופירשו הנו"כ ססובר הרמב"ם שיש בהם משום פיקוח נפש גם באין רצים אחריו.

והקשה ידידי הרה"ג ר' יחיאל ארנטרוב שליט"א הא בשבת קב"א ב' פריך על חמשה המוזיקים, שלר' יהודה שמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה, וודאי חייב, ואם כן באין רצין אחריו מפורש בגמרא לחיוב, ומזהיכי תיתי שהגמרא חזר בו ממה שפשוט לו בתחילה, ועיין במגיד משנה, ובכסף משנה, ולכאורה קושיא זו אינו מתיישב בדבריהם, וצ"ע.

ועוד שבשאר מוזיקין התיר הרמב"ם להרגן בלפי תומו, וקשה הא להרמב"ם שמחייב באינה צריך לגופה הוי דאורייתא, ותירצו המפרשים דמיירי בספק ממיתין. ולפי הנ"ל צ"ע הרמב"ם מתיר לפי תומו גם באין רצין, והרי באין רצין פשוט לגמרא דאסור לפי ר' יהודה אפילו בוודאי ממיתים, כל שכן בספק ממיתים.

והנה כל התירוצים הנ"ל על היתר צידת נחש, הם תירוצים רק על איסור צידה, וכאן קשה מאיסור הריגה.

אכן היישוב האחרון בשם רבינו חננאל מיישב שפיר, שבמקום הזיק דרבים מותר מלאכה שאינה צריכה לגופה, על אף שבעלמא חייב באין צריך לגופה, לפי זה נחא שגם הריגה מותר במקום הזיק דרבים, באופן ששיטת הרמב"ם מתיישב דווקא כפירוש ר"ח וסייעתו.

ונפקא מיניה שלפי זה גם בצידה לא מתיר הרמב"ם לצוד אלא בנחשים ספק ממיתים (וצ"ע אם יש ראיה לפי הרמב"ם שאין במינו ניצוד מותר, גם בנשיכה שאין בו סכנה), דומיא דההיתר להרוג לפי תומו. ומה שצריך להרוג דווקא לפי תומו, הוא כהטעם שהזכרנו בתחילה.

²² רוב כללי סעיף זה מיוסדים על תשובה ההיא.

משום מוקצה (מב נד), יתכן שמותר גם לתפסם בצוארם ולמשכם ללא הגבהה מן הארץ (ביאור הלכה לתפסם⁷²): **והוא שלא ימרודו אבל אם הם מורדים אסור לתפסם אפילו בחצר אם החצר גדול שאם לא גדלו בין בני אדם היו צריכים מצודה**. / אבל מכיון שהם גדלו בין בני אדם אין בהם צידה מן התורה כי ישובו לערב, אך מיחזי כצידה (מב נו): **הנה: ויש אומרים לאסור ללוד חיה ועוף שברשותו ואם ללוד פטור (הגהות אלפסי) אבל פרה וסוס וכל שכן שאר חיה ועוף שמרדו אם ללוד חייב חטאת וכן עיקר (המגיל פרק י').** / שיטת הרמ"א הוא ששאר חיה ועוף שברשותו כגון אוזין ותרנגולים שלא מרדו אסור מדרבנן, ולמחבר מותר, ופרה וסוס שלא מרדו מותר לדברי הכל, ואם מרדו חייב חטאת גם בפרה וסוס (מב נט⁷³), אם הוא במצב שלא יחזור בערב (מב ס), והלכה כיש אומרים (מב נז). ואם קנה בעל חי חדש שאינו רגיל אצלו בפרה וסוס מותר כל שאינו מורד, ובשאר חיה ועוף כגון אוז ותרנגול חייב, ואסור לצודן אפילו על ידי נכרי (מב ס). והנה אם ברחו לו וחושש להפסד, אם התרנגול רגיל אצלו אינו אלא שבות, ומותר לומר לנכרי להכניסם⁷⁴, וכן אם קטן צד אותו אין צריך למחות,

באר החיים

⁷² **הזות בעל חי בשבת:** הנה פשוט של כל פרק במה בהמה, נראה שבעלי חיים נמשכים בשבת, ולא משמע שרק בעבור צער בעלי חיים, גם בדין המובא בסימן ש"ב מקנה בזנב הסוס משמע כן. ומה שנאסר בסי' ש"ח סי' מ' לטלטל תרנגולים, ומקורו במשנה, הלא מפורש שם שלדדות ולדחוף מותר, כי אינו טלול כולו, ורק הגבהה מן הארץ אסור, וזהו כדברי הביאור הלכה כאן בשם מאמר מרדכי. ועיין גם ריש פרק כל הכלים שדלת העשוי לנענוע מקצתו נחשב אינו עשוי טלול. אולם הר"ן על הרי"ף בשבת שם כתב שרק לצורך צער בעלי חיים מותר וכן כתב המ"ב סי' ש"ח ס"מ, וראית הר"ן ממה שאסור לטלטל אבר של מת, משמע דטלטול חציו הוי טלול.

ונראה שגם כאן אין הכוונה להתיר בשופי לדחותם, אלא דווקא משום הפסד, עיין לשון שו"ת משאת בנימין סי' ח' שכתב לענינו 'מדדין אם צריכים לכך'. ומיירי בחשש הפסד.

⁷³ **עומד למרוד:** בספר שולחן שלמה למרן הגרש"ז אורבך ז"ל כתוב שאם רואה שעומד למרוד אולי מותר לסגור עליו הדלת. ולענ"ד נראה שאם רואים עליו שעומד למרוד, הרי הוא כבר עכשיו מורד, והסוגר את הדלת חייב. אכן יש לדעת אם באמת יתכן לראות לפני כן שהיא עומדת למרוד

עוד כתוב שם שלהניח מאכל לפני בעל חי שיהיה נקל לצודו אינו צידה, וכשכא לצודו אחר כך הוא כצד את הישן.

ולענ"ד הוא שגגה היוצאת מלפני השליט, וישתקע הדבר, א' הרי מפורש בסעיף א' שהצד את הישן חייב, כל שכן כשהוא ער ואוכל. ב' נתינת מאכל פתיון זה דרך כל הציידים, וברוב המצודות יש מאכל, והחיה נכנס עם כוונה לאכול, ובדאי שחייב חטאת, וחלילה להתיר. ובדאי אם כתב כן מרן היה בילדותו, ומדפיסי שולחן שלמה, כתבו בעצמם שהעתיקו גם מכתבי עלומיו

אמנם יתכן שכוונתו לדבר אחר, בבהמה שמרדה, פעמים אם ישליך לפניו מאכל טוב, יתפייס הסוס, ויחזור ממרדו, ויהפך להיות אינו מחוסר צידה. ולכאורה זה מותר. והיה אפשר לדון שתלוי בספק של הביאור הלכה בריש הסימן, אם מותר להזיק צבי ולהפכו לחיגר, שהנידון בעשאו מחוסר צידה ולא תפס אותו. אבל באמת חלוק מהזקת צבי, דבצבי האדם עשה אותו לאינו מחוסר צידה, אבל במאכל פרה שמרדה, הוא רק מפיסה, והפרה היא חזרה בה ממרדה מרצונה, והיא עשתה את עצמה לאינה מחוסרת צידה, וזהו גרמא ומותר. אבל יש בזה איסור מצד אחר, משום שכיון שמרדה אין מזונתה עליו ואסור, ואולי לענין לזונה, די שעד הנה היתה שלו וברשותו, ומותר, בפרט שהוא מקום פסידא, וצ"ע.

⁷⁴ **צידת תרנגול בורח במקום הפסד:** בשו"ת משאת בנימין סי' ח' מתיר לצודן משום הפסד רק בדחיה שהוא לאחר יד, ובלאו הכי אסור, מובא בביאור הלכה לצוד. ובנשמת אדם כתב על כך, שלא מצינו להתיר לאחר יד משום הפסד, וכנראה לא ס"ל לצרף שיטת המקילין לצוד תרנגול שברשותו. ולכן המשנה ברורה אינו מתיר על ידי ישראל אפילו כלאחר יד לבית גדול שיש פטור נוסף והוי שבות דשבות במקום הפסד (עיין עוד ש"ב ס"ק ל"ו, ש"מ ס"ק ג', חזו"א נ"ו ד', ביאור הלכה ש"מ ס"א ד"ה וחיוב). והנה בחזו"א (נ"ב ט"ו) כתוב לכאורה שבמקום הפסד ואי אפשר להמתין לערב מותר לצוד על ידי ישראל. וקשה מכל דברי גדולי הפוסקים הנ"ל, המשאת בנימין, והיחיי אדם, והביאור הלכה שנוקטים שעיקר הדין כהאוסרים, ואין מתירים שבות אחד בעבור הפסד, וצ"ע. והאמת שלשון החזו"א שם, הוא תשובה לשאלה, והשאלה חסר שם, והשלשון שם 'בענין חשש צידה ..' נראה דמיירי באופן שאינו צידה גמורה כגון שנשאר פתח צר וכדומה, ובנוסף למה שהעוף ברשותו הוי שני שבותים,

ומותר לעמוד בפניו שלא יכרח וממילא יחזור לבית. וכן מותר לדחות אותו שיכנס לבית גדול שאינו יכול לתפסו שם בשחיה אחת. ואם הוא מין תרנגול שכשבים לתפסו מתישב אין בו צידה ויכול לדחותו גם לכלוב ובית קטן (מב נז), אבל שאר תרנגול אסור גם כן להעבירו מבית גדול לקטן, ואם אין כונתו שיהיה נקל לו לתפסו אחר כך, אלא שלא יזיקוהו בבית יש להקל. אבל בתרנגול שלא הורגל שצידתו דאורייתא אסור, ואפילו נכנסו לכלוב אסור לסגור (מב נח), אבל משום חשש הפסד, מותר לומר לנכרי להכניסו לבית גדול שמחוסר צידה, וכן אם תינוקות רודפין אחריו לבית כזה אין מוחים בידם (מב ס): **חתול דינה כשאר חיה ואסור לתפסה בשבת (הגהות אלפסי).** / אינו כפרה וסוס, אלא כתרנגול, היינו שאם לא מרדו אסור, מרדו חייב (מב סא¹²). יש להסתפק אם מותר להכניס צבי למקום שיש בו פתח האם אסור מדרבנן או שאינו צידה כלל (ביאור הלכה, סעיף א ד"ה כשם, ושש"כ פרק כז מ. והנה בצידה בעי שתהיה החיה מחוסר רדיפה ותחבולה, אמנם מלאכת הצידה אינו הרדיפה, אלא הסגירה, סגירתו במקום שמעכשיו לא יהיה מחוסר רדיפה):

סימן שיז דין קשירה ועניבה בשבת ובו ז' סעיפים

א. הקושר קשר של קיימא והוא מעשה אומן חייב / שיטת המחבר כהרמב"ם, שאם יש שני דברים אלו קיימא ואומן חייב, אחד מהם פטור, הדין לזמן מותר. וגדר קיימא שעשוי להתקיים תמיד, והקושר אין קוצב כעת זמן להתרתו (מב הקדמה) אבל אם הוא לאיזה זמן אינו קיימא (ביאור הלכה, שאינו) קשר במקום שכל העולם עושים אותו לעולם, והוא עשאו להתיר מיד, חייב (ביאור הלכה, הקושר). קשר שיכול להתירו באחת מידי חייב (מב א): **כגון קשר הגמלים וקשר הספנים וקשרי רצועות מנעל וסנדל שקושרים הרצענים בשעת עשייתן** / הוא קשר שלא יפרד הרצועה שקושר בה, וקיים לעולם (מב ד): **וכן כל כיוצא בזה אבל הקושר קשר של קיימא ואינו מעשה אומן פטור. הגה:** ויש חולקים שסבירא לכו דכל קשר של קיימא אפילו של הדין חייבין עליו (כס"י והרא"ש ורבינו ירוחם וטור) / וסוברים שקיימא לעולם חייב אפילו הדין, קיימא לזמן מה אסור מדרבנן בין אומן בין הדין, וליום וי"א לשבע ימים מותר אפילו אומן (מב ה, הקדמה), ובמקום הצורך יש להתיר ביותר מיום אחד (ביאור הלכה, שאינם): **ויש אומרים שכל קשר שאינו עשוי להתיר בלוחו יום עלמנו מקרי של קיימא (כל בו והגהות מיימוני פרק י') / והיינו פחות מכ"ד שעות (מב ו):** ויש מקילין לומר דעד שבעה ימים לא מקרי של קיימא (טור ומרדכי) (ועיין לעיל סימן קי"ז סעיף י'). **וקשר שאינו של קיימא ואינו מעשה אומן מותר לקשרו לכתחלה. הגה:** וכן לענין התרתו דינו כמו לענין קשירתו (טור). / ואם אינו יכול להתירו מותר לחתכו ולא יחתוך בפני עם הארץ (מב ז). מתיר שלא על מנת לקשור חייב (עיין ביאור הלכה, דינו): **כיצד נפסקה לו רצועה וקשרה נפסק החבל וקשרו או שקשר חבל בדלי או שקשר רסן בהמה הרי זה פטור וכן כל**

באר החיים

ובבבאי גוונא הפסק מכון עם פסקי כל הפוסקים כנ"ל. ועכ"פ אי אפשר להוכיח מלשון כזה נגד כל הפוסקים.

¹² **מורר לפי שעה:** נראה שגם סוס ופרה שלא מרדו, יתכן פעם אחד שהפרה בורחת מפניו, ובכל זאת מותר, כי הרי עתיד להרגע ולבא אליו, ומשום כך גם עתה אינו נחשב מחוסר צידה, עד שימרד וניכר שבורח לגמרי לבלי חפץ לשוב. ואמנם חתול שנעשה בן תרבות, אינו עדיף מכל בעלי חיים שנעשו בני תרבות, ובכל זאת עליהם פסק הרמ"א שאסור לצודן אף שלא מרדו, מפני שאינו כבהמה שכולם נכנעים, ופשוט. אמנם אם הוא באופן שכשרוצים לקחתו הוא מתישב או בא אליו, ומצוי הוא בחתולים וכלבים, אין זה מעשה צידה כלל, ואינו בכלל הגזירה, וכמו שכתב המשנה ברורה בשם חיי אדם, (אלא שעדיין יש בו משום מוקצה). ויתכן אותו חתול, רוב פעמים הוא נכנע ואין בו צידה, בכל זאת בשעה שהוא בורח לו, אסור לצודו, כי חתול הוא חיה, ואינו כבהמה שכל המין נכנעים.

כיוצא באלו הקשרים שהם מעשה הדיוט וכל אדם קושר אותם לקיימא. וכל קשר שאינו של קיימא אם קשרו אומן הרי זה אסור / אפילו עשוי להתיר באותו יום, אם הוא אומן, אסור למחבר (מב י): ולצורך מצוה כגון שקושר למדוד אחד משעורי התורה מותר לקשר קשר שאינו של קיימא. / מותר אפילו אומן, ואפילו עשוי לזמן מה רק אינו לעולם מותר, ואם אפשר בעניבה אסור לקשר, ויש הסוברים ששום קשר, לא הותר למצוה (מב יב, יג): הגה: ויש אומרים די' לזוהר של' להתיר שום קשר שהוא שני קשרים זה על זה דאין לנו בקיאים איזה מקרי קשר של אומן דאפילו בשאינו של קיימא אסור לקשרו / אף שלדעה שהביא הרמ"א אין כל חומר במעשה אומן, מדבר כאן אליבא דהמחבר דאומן אסור אפילו לאלתר (מב יד): והוא הדין להתיכו וכן נוהגין (הגהות אלפסי פרק אלו קשרים) ומכל מקום נראה דבמקום לערל אין לחוש ומותר להתיכו דאין אלא איסור דרבנן ובמקום לערל לא גזרו והא דנעינן ב' קשרים זה על זה היינו כשקושר ב' דברים ביחד אבל אם עשה קשר כראש אחד של חוט או משיתה דינו כשני קשרים (סמ"ג). / עיין ביאור הלכה, בענין מקור הרמ"א. ויש לציין שהשלטי גיבורים מסופק אי דינו כקשר אומן.

ב. נשמטו לו רצועות מנעל וסנדל או שנשמט רוב הרגל מותר להחזיר הרצועות למקומן / אבל רצועה חדשה אסור משום מתקן מנא, כגון שרוך נעל, וכל רצועה שמבטלו שם, אבל חגורה שעשוי להכניס ולהוציא תדיר מותר (מב טז, יח): ובלבד שלא יקשרו. / קשר העשוי לקובעו שם שלא ישמט (מב יט): הגה: ודוקא שיוכל להחזירו בלא טורח אבל אם כריך טורח לזה אסור דחיישינן שמא יקשור (תוספות והרא"ש פרק כמה עומנין). / האחרונים חולקים ואוסרים גם בנקב שאין צריך טורח אם רגילים לקשר, ואם צריך טורח אפילו אם אין רגילים לקשר (מב כ):

ג. מתירין בית הצואר מקשר שקשרו כובס שאינו קשר של קיימא / ויש מחמירים אלא אם כן עשוי להתיר באותו יום (מב כא): אבל אין פותחין אותו מחדש דמתקן מנא הוא. הגה: אפילו כזר נפתח רק שחזר האומן וקשרו או תפרו ביחד כדרך שהאומנים עושין (רבינו ירוחם חלק י"ד) ולכן אסור לנתק או לחתוך זוג של מנעלים התפורים יחד כדרך שהאומנים עושין / אם נקשר לו חוטי הכתונת, ואינו יכול להתירו, מכיון שהוא אחר גמר הבגד ואינו על ידי אומן מותר לנתקו, אבל לא ינתקו בפני עם הארץ [כפסק הרמ"א בכל קורע תפירה שאינה של קיימא]. ואם רגיל להניחו קשור משבת לשבת, אסור לנתק כמו שאסור להתיר (מב כג בשם מגן אברהם^נ). חשב לעשות עניבה ונקשר לו דינו כעשוי להתיר בו ביום (מב כג), ואפילו שלא במקום צער,

באר החיים

^נ אם ניתוק חוט אסור משום קורע, ובכללי קורע: החזו"א (נ"ב י"ז) משיג על המגן אברהם, ולדבריו כל הנדון לאסור הוא משום מכה בפטיש כיון שמחוסר ניתוק, אבל אם מיועד להתרה נחשב שאינו מחוסר גמר מלאכה ואין בו משום מכה בפטיש. אך קורע כלל אין בחתיכה, כיון שהוא דרך השחתה, ועוד שאין כוונתו אלא כדי שיוכל להשתמש בבגד. וכוונתו שהרמ"א מייירי לאסור רק משום מכה בפטיש, כענין המחבר, וכדנקט לשון 'כדרך שהאומנים עושים', ובאמת בבית יוסף כתוב שאין בכך חיוב קורע, ועיין ביאור הלכה סוף סי' ש"מ, סוף ד"ה ולא נתכוין, שמבאר מ"ט למחבר אין כאן משום קורע.

אולם לענ"ד דברי החזו"א תמוהים, הלא ברמ"א כאן גבי חתיכת מנעלים מפורש שיש כאן נידון קורע, שהרי 'תלה זאת בפלוגתת הראשונים גבי תפירה שאינו של קיימא', אי דמי לקשירה, ומשמע בלשונו וכן בהגהות מרדכי פ"ד, ובאור זרוע סי' ס"ה שהנידון אינו במכה בפטיש, אלא במלאכת קורע ותופר, וכ"כ מ"ב ס"ק כ"ה (והטעם כמו שמבאר ביאור הלכה שם, שכאשר יוצא מגדר מכה בפטיש, חוזר לגדר קורע). ולפי זה דברי המגן אברהם ברורים, דבתפירה של שבוע, מכיון שבקשירה נדון כקשר של קיימא מדרבנן, הכי נמי כן הוא בתפירה נדון כתפירה של קיימא מדרבנן, ואסור גם למתירים קריעת תפירה שאינה מתקיימת. ולכאורה אין חילוק בין חתיכת מנעלים לחוטי הכתונת, ואם במנעלים יש איסור קורע ואין היתר השחתה, הכי נמי כן הוא בחוטי הכתונת.

כל שכן במנעל שנקשר לו שהוא צער, ובס"ת שהוא מקום מצוה (חזו"א נ"ב י"ז). קשר שאינו עשוי לתמידות, אפילו הוא אמין, מותר לומר לעכו"ם לקשרו או להתירו, אם הוא לצורך הרבה (מב כה): אף על גב דהתפירה אינה של קיימא דלחין חילוק בתפירה בין של קיימא לזאניה של קיימא (הגהות מרדכי פרק כמה טומנין) ויש מתירין בתפירה שאינה של קיימא ואין להתיר בפני עס הארץ (בית יוסף).^{כט} / ס"ד אבל לא בחבל / אפילו חבל של חייט, שאינו מבטלו שם, גזור אטו סתם חבל (מב כז):

ד. קושרין דלי במשיחה או באבנט וכיוצא בו אבל לא בחבל והני מילי בדליים הקבועים בבור אבל דליים שלנו שאינם קבועים בבור אינו קשר של קיימא. / כי הנידון בקשירת הדלי לבור, אבל אם קושר את החבל לדלי, יתכן שיהיה קיימא (מב כו):

ה. עניבה מותר דלאו קשר הוא. הנה: ואפילו אם עשה קשר אחד למטה נוהגין בו היתר (אגור). / שאינו קשר אומן, אבל הוא קשר סתם, ולכן מותר רק אם הוא כל דעת להתירו בו ביום (מב כט), ובמקום הצורך עד שבעה ימים (ביאור הלכה). אבל יש לנהוג לעשות רק עניבה, או עניבה על עניבה (מב כט):

באר החיים

אמנם צ"ע מדוע באמת אין ההיתר של קריעה דרך השחתה. הנה מצינו היתר זה בסימן שי"ד ס"ח, והביאור הלכה מקשה שם בסוגריים מדוע אינו אסור משום קורע, ומתרץ דקורע הוא דווקא בבגד תפור, ולא בחוטים. ותיירצו קשה מדברי הרמ"א כאן, וכן ממה שכתב במ"ב ס"ק ז', שיש איסור ניתוק בחוטים וזהו משום קורע. עוד מצינו בסימן שי"ד מ"ב ס"ק כ"ה שמותר לקרוע עור שעל פי החבית כדי להוציא את היין, והכי נמי יהיה מותר לנתק להגיע למנעלים.

ונראה שההיתר הוא דווקא בכיסוי של אוכלין, וכאן שהוא עבור כלי או בגד אסור, וכן נראה מספר שש"כ פ"ט הערה י"א בשם הגרש"ז. וטעם לדבר כלשון שו"ע שי"ד ס"ח שהוא כמו שובר אגוזים, והביאור שהבגד או הכלי נטפל לאוכל, ונעשה כאוכל, ומלאכת סותר וקורע ישנם רק בכלים, ולא באוכל ממש, וכן לא במה שנטפל אליו.

^{כט} תפירה שאינו של קיימא: מבואר שמעיקר הדין מותר בתפירה שאינו לקיימא, ומקורו בהג' מרדכי פ' במה טומנין, שהאוסר מסופק, ורבנו יואל מתיר. והנה רבינו יואל מוכיח מהא דשבת ע"ג ב' דתפירה אינו חייב אלא אם כן קשרן. וקשה דלהלכה קי"ל שאף בקשר שאינו מתקיים חייב על התפירה, כמו שהביא הג' מרדכי פ' כל גדול, ומכך משמע כהאוסרים.

ויותר צ"ע מסי' ש"מ ס"ז שהרמ"א אוסר תפירה סביב זרועותיהם שאינו לקיימא. ועיין אור זרוע שבסי' ס"ה מתיר ניתוק תפירה שאינו לקיימא, והאור זרוע לטעמיה סי' ס"ד מתיר גם את התפירה שסביב זרועותיהם. ובאמת מקור האיסור במרדכי פ' כל גדול, ובהג' מרדכי סוף פ' כלל גדול אבל רא"ה וכו' מתיר בזה. ואם כן לכאורה לפי דרכו היה לו לרמ"א להתיר שם כמו כאן, דהא בהא תליא, וצ"ע.

^ל דין קשר ועליו עניבה: והנה בעיון במקור הדברים נראה שהרמ"א גופיה מתיר אפילו לעולם, ומ"מ יש ראשונים האוסרים כהט"ז והמג"א.

בשבת ע"ג איתא התופר שתי תפירות חייב והוא שקשרן. היראים מקשה (מובא בר"ן, סמ"ג, שלטי גיבורים, הגה' מרדכי) תיפוק ליה שחייב על הקשר, אלא ודאי קושר בקשר אחד, ומכאן שקשר אחד (ללא תפירה) אין בו איסור קושר.

והאגור סי' תס"ה מוסיף, ומתיר גם קשר אחד ועליו עניבה מטעם שקשר אחד מותר, ועניבה מותרת (טעם היתר עניבה, כתב הרמב"ן במלחמות פ' המוצא תפילין שהוא מטעם שאינו מתקיים, ועיין היטיב בתוס' בשבת קי"ג א'), לכן מותר גם שניהם ביחד (שהעניבה קרובה ליסתר, ואחר שתיסתר, יסתר הקשר), ולא כהט"ז.

היראים מוסיף שקשר אחד בראש החוט אסור. אך בשלטי גיבורים היה לו גירסא ביראים שהוא מתיר קשר בראש החוט, וזהו כנ"ל שקשר אחד מותר. והשלטי גיבורים מאריך להקשות על זה. והשלטי גיבורים חולק גם על האמור בדיבור הקודם דהיינו שאוסר קשר אחד בכל גווני, ולשיטתו שאוסר קשר אחד (כנראה דווקא באופן שיש לו קיום כל דהו), אוסר גם קשר ועליו עניבה, מיהו כתב שאינו מעשה אומן.

ו. קושרים חבל בפני הפרה בשביל שלא תצא אפילו בב' ראשי הפתח ולא חיישינן שמא יתיר ראש האחד ויוציאנה דרך שם ויניח ראש השני קשור. / אבל אם דעתו להשאיר אחד לקיום אסור (מב ל):

ז. מטלטלין חבל של גרדי (פיוס לוכג) לקשרו באבוס ובפרה ולא חיישינן שמא יתיר ראש האחד ויניח ראש השני קיים אבל חבל דעלמא לא / שמא יניח אחד קשור, אבל מוקצה אינו, כי עומד לשימוש (מב לג): והני מילי לקשרו באבוס ופרה אבל אם היה קשור באבוס ורוצה לקשרו בפרה או אם היה קשור בפרה ורוצה לקשרו באבוס מותר בכל חבל. / שמסתמא את הראשון יניח קשור. קשר שפעמים נמלך ומבטלו לעולם, אסור לקשור מדרבנן^א. אכלי בהמה מותר לקשור בהם שלא

באר החיים

נמצא שדברי הט"ז הם כהשלטי גיבורים.

ובאמת גם דעת המרדכי פרק לולב הגזול, ובריש פ' אלו קשרים (מובא בב"י), שקשר ועליו עניבה הרי הוא קשר, ולפי שיטתם מותר רק ליום אחד. אבל להאגור בעצמו קשר אחד אינו קשר, ולכן הוא מתיר קשר אחד ועליו עניבה, ומותר גם לזמן הרבה. ומקור הרמ"א הוא באגור, כמבואר בדרכי משה, נמצא שהכרעת הרמ"א להתיר קשר ועליו עניבה הוא גם לזמן הרבה, ומכל מקום יש כמה ראשונים הסוברים כשיטת האחרונים לאסור לזמן הרבה.

^א קשר שאחר קשירה נמלך שיהיה לעולם. וקשר שעתידו מסופק: כתב חיי אדם שהטעם שמא ימלך, ומשמע שאם אחר הקשירה החליט להניחו לעולם, חייב, אף שבשעת הקשירה היה לזמן, עיין שש"כ פט"ו הערה קצ"ד שהגרש"ז אירבך הסתפק בזה.

ונבא לברר דין קשר מסופק, ונשוב לדין נמלך הנ"ל.

בשו"ע הרב כתב שקשר שהוא אצלו ספק לעולם, או לאלתר חייב.

והנה בחי' הריטב"א שבת קיב' ב' ד"ה דאית ליה, כתב, דאית ליה (לנודות) תרתי אוני... וקמ"ל דכיון דלא ידעינן הי מינייהו כל אחד חשוב שהוא עומד להתיר, ועוד כי לפעמים מתירים שניהם עכ"ל. מבואר בלשון ראשון דספק לאלתר או לעולם מותר, ולא כהגר"ז.

והביאור בזה שאם יש צד בדעתו שאינו קבוע, אינו נחשב קבוע כלל, ובקשירה בעי שיחליט לבטלו, וזה ליכא כלל.

ונראה שמוכרח בגמרא כהריטב"א, שהנה בשבת ע"ה קאמר דלא ילפינן קשירה מיתדות הקלעים, מכיון שהוא קושר על מנת להתיר. והנה יש שיטה בבית יוסף דלעולם אינו לעולם ממש, אלא זמן ארוך כחצי שנה גם כן חשוב קבוע וחייב. ואם כן קשה הרי במשכן היה להם ספק בכל קשירה, האם יהיה לחצי יום או לזמן ארוך, ואי כהגר"ז אם כן חשוב קיימא. אלא על כרחך כהריטב"א שספק אם אינו לעולם אינו חייב גם על צד שיהיה לעולם.

וצריך עיון דהנה מבואר בגמרא (שבת קי"ג) ובשו"ע, שאסור לקשור חבל בפרה ואבוס בשני הצדדים. וקשה הרי מבואר שבוודאי שיפתח אחד מהם, ואם כן נימא שכל אחד לא נקשר על דעת קביעות שמא יתירנו, אלא מכאן שספק אם הוא קבוע או אינו קבוע, על הצד שהוא קבוע חייב, וקשה על הריטב"א.

ונראה דבפרה ואבוס לא נאמר בגמרא (קי"ג) אלא איסור ודילמא איסור דרבנן, ודברי הריטב"א הם על המשנה נודות יין ושמן אין חייבין עליו, ומבאר הגמרא מדוע אינו קיימא לענין חיוב חטאת, ודילמא איסור דרבנן איכא.

ונראה שגם בספק חצי יום ספק שבועיים יתכן דאסור דרבנן (על אף שלענין חיוב, ספק לעולם ספק לזמן קצר אין חיוב), דיעויין משנה ברורה ס"ק כ"א בקשר הכובסים יש מתירין ויש מחמירים, ונראה שהכובס אינו יודע אם יתירנו היום או אחר זמן קצר, ובהא פליגי אם בכהאי גוונא אסור או מותר.

ובדין נמלך. הנה המ"ב (ס"ק לד) כותב בשם היראים, קשר לזמן שפעמים נמלך להשאירו לעולם ולא יתירנו עד שיהיה בלוי פטור ואסור.

בחיי אדם מוסיף ביאור, שהאיסור הוא שמא ימלך להשאירו לעולם. לכאורה פירושו שאם ימלך דהיינו שאחר הקשירה יחליט להשאירו, יתברר שהקשירה היה איסור תורה. והוא לא ככל דברינו שהוכחנו שלכאורה קשר שיש רק צד אחד שהוא לעולם, אינו נחשב לעולם, ואין בו חיוב כלל.

שייך בהם קיימא, ודווקא בלחים שאם יתיבש ינתק, אבל בעלי לולב אסור. הפותל חבלים חייב משום קושר, והמפרידן שלא על מנת לקלקל חייב משום מתיר (מב לד"ב):

סימן שכ דיני סחיטה בשבת ובו כ' סעיפים

א. זיתים וענבים אסור לסחטן (עיון לעיל סימן רנ"ב סעיף ה') ואם יצאו מעצמן אסורים אפילו לא היו עומדים אלא לאכילה ותותים ורמונים אסור לסחטן ואם יצאו מעצמן אם עומדים לאכילה מותר/ קבץ את הרמונים בסתם, כעומדין למשקה דמו ואסור (מב ו): ואם עומדים למשקים אסור ושאר כל הפירות מותר לסחטן. / אפילו למשקה (מב ז), ובמקום שנהגו להחמיר כרש"י (שבת קמ"ב ב' שמחייב בזה) וסייעתו אין להקל, אבל אם סוחט לקערה ריקנית בשביל להכניסו לאוכל (שאיין כאן אחשבינהו למשקה, גם לדידהו) יש להקל (מב ח): הגה: וזמקום שנהגו לסחוט איזה פירות לשנות מימיו מחמת כמא' או תענוג דינו כחותים ורמונים / רק באותו מקום אסור, ואם דרכו להוליך, אסור בכל העולם (ע"פ הר"ש ריש כלאים, דרבנן מודו לר"א דבכה"ג מהני לכל העולם, ונראה שזה גם כן טעם רימונים). דעת מג"א שאם יש מקום שסוחטין פרי זה, גם באין דרכו להוליך אסור לסחוט בכל מקום דאחשבינהו (ומחדש שאחשבינהו מועיל רק בצירוף שיש מקום עושים כן, וכ"כ הרשב"א), והוא שאפשר שאם היה לכל העולם פירות הרבה היו סוחטין ממנו (מ"ב ח בשם מג"א) ותנאי האחרון אינו מוכרח, דעת הרשב"א (שבת קמ"ד, כשמבאר את ההבדל בין קוצים לרימונים)

באר החיים

אמנם נראה שטעם 'שמא ימלך', פירושו הוא שאם ימלך אחר הקשירה, ויחליט שיהיה לעולם, הרי מכאן ולהבא יהיה בו חיוב, אם נמלך בשבת. ואף שמחשבה אינו מלאכה, כאן מצטרף אל הקשירה. וסיוע לכך בדרכי משה (ס"ק א') כתב, שקשר לזמן אסור מדרבנן אטו לעולם, כמו עקירה בלא הנחה. והנה עקר בשבת והניח בשבת חייב, וי"ל דהוא הדין קשר לזמן, ואחר כך נתכוין להשאירו לעולם חייב, וזה הפירוש ביראים, והחיי אדם, וצ"ע.

ב^ב פותל פתילות: כתב בשם הרמב"ם שהוא חייב משום תולדת קושר, והפותח משום מתיר. והנה האור זרוע כתב דחייב משום טוה ולא משום קושר. וכן כתב האגלי טל שו"ת סימן כ"ה להוכיח מרש"י עיי"ש.

נפק"מ דלפי השיטה דהוי טויה מותר להתיר את הטויה, דלא אשכחן מלאכה בהפקעת טויה (אגלי טל שם).

ויש לעיין מדוע להרמב"ם פותל אינו חייב משום טוה.

ובאמת יש לעיין עוד איתא בגמרא (שבת צ"ה) גודלת, שהוא קליעת השערות, חייב משום בונה, (בנשמת אדם) (כלל כה ב) כתוב שרק על אדם חי הוא משום בונה, אבל בתלוש הוא משום אורג. וצריך ביאור מדוע גודלת אינה חייבת משום טוה (עיון סימן ש"מ שער הציון י"ב, שהטוה כדרכו, חייב גם בעודו על אדם חי).

ונראה שהחילוק פשוט שבקליעה ניכר יותר הפירוד ואינו נעשה כחוט אחד. ולפי זה נראה דמטעם זה הפותל חבלים אינו חייב משום טוה להרמב"ם דס"ל דאף בהכי ניכר הפירוד, והאור זרוע ס"ל דנעשה כחוט אחד.

ויש לעיין עוד, מדוע הגדול והקולע אינו חייב גם משום קושר לפי הרמב"ם.

האור שמח פ"י ה"ח כתב ליישב דשערות הראש מחוברים מלמטה והוי כאגוד כבר ואין בזה משום קושר. והיינו דקושר הוא רק ב' שהיו מעיקרא שנים.

ודבריו צ"ע גדול מעירובין צ"ז בקשר של תפילין דהוי קושר והא הוי חוט אחד, וכן מהראשונים דס"ל דקשר בראש החוט הוי קושר.

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות שבת

לאסור גם אם יש לכולם ואינם סוחטין מהם, ורק אם אין קצת סוחטין מותר, דבטלה דעתו (ביאור הלכה¹⁷). תפוחים בימינו דינו כרמונים, אבל אם הוא מבושל מותר, כי כולו נסחט, ואין זה מפרק משקה מאוכל (מב ט בשם ט"ז¹⁸): **אצל** אם נהגו לסחטו לרפואה לזדון אין לחוש (בית יוסף) וכל זה דוקא לסחוט אסור אצל מותר למנוץ בפיו מן הענבים המשקה שבהן / אף שיניקה מבעל חי הוא דרך סחיטה, מפרי אינו דרך סחיטה (מב ט): **וכל שכן בשאר דברים (בית יוסף בשם שו"ת ל"קט) / כגון פת הספוג ביין, בשר במרק, תותים ורימונים, קנה סוכר, שכל אלו אינם דאורייתא (מב י"ה): ויש אוסרין למנוץ פה מענבים וכיוצא בהם (הגהות מיימוני פרק כ"א).** / והנכון להחמיר בזתים וענבים שיש בהם משום דאורייתא, אבל בשאר דברים הנ"ל בדיבור הקודם אין להחמיר, וגם בענבים אם משים הענב תוך פיו ומוצץ אין להחמיר, והאוסרין הוא רק כשמניחו בחוץ ומוצץ ממנו (מב יב¹⁹):

ב. זיתים וענבים / וכן חלות דבש (ביאור הלכה): **שנתרסקו מערב שבת /** לדינא מותר דווקא אם נתרסקו יפה שאינו מחוסר דרכה (ביאור הלכה): **משקין היוצאין מהם מותרין ואפילו אם לא נתרסקו מערב שבת אם יש יין בגיגית שהענבים בתוכה אף על פי שהענבים מתבקעים בשבת בגיגית מותר לשתותו בשבת שכל יין היוצא מהענבים מתבטל ביין שבגיגית.** / ואם יש ריוח בין הענבים לגיגית והיין עומד שם בפני עצמו אסור, ואוסר את כל היין מדין דבר שיש לו מתירין לא בטל. מותר ליתן ענבים בקועות ביין אף שעל ידי כך יסחט בשבת (מב יד, לכאורה ההיתר מדין גרמא מותר):

ג. חרצנים וזגים שנתן עליהם מים לעשות תמז מותר למשוך מהם / כי גם נתערב מיד (מב טו): **ולשתותם ואפילו לא נתן מים והיין מתמצה וזב מאליו מותר לשתותו.** / כי נתרסק מערב שבת. כתב חיי אדם שאם שרה צימוקים במים וסחטן חייב, ואין הצימוק נחשב כענב שנתרסק (מב טז²⁰):

באר החיים

¹⁷ **גדר רימונים:** ועיין חזו"א נד ט שכתב שההבדל בין רימונים לשאר פירות אינו תלוי במספר המשתמשים, אלא אם המיץ ערב וטוב או לא. ולע"ד צ"ע דלכאורה קשה לקבוע דברים לפי הטעם, כי אין דעת בני אדם שווה, ועל זה גופא יש לברר אצל אנשי עולם אם ערב להם או לא, גם לשון חיי הרשב"א מוכח דתלוי בכך שיש מקצת שותין מי רמונים, ואין מקצת ששותין מי עוזרדין.

¹⁸ **מה שכתב שבפרי מבושל שכולו נסחט אין בו משום דש צ"ע,** הרי להלן ס"ט בשלג סוחט את כולו ואסור מדרבנן, אמנם הט"ז לטעמיה שנקט כרש"י שטעם שלג אינו משום דש, אבל להמג"א שנקט שם כהרמב"ם דהוא משום דש צ"ע.

¹⁹ **פת ביין:** פטור שלקות לא שייך בזה, והטעם שיש לפטרו, הוא רק מטעם רש"י שבת קמ"ה דאתי מעלמא. והנה תוס' שם כתבו שלרש"י רבא סבר כהמחייב בזה, א"כ לכאורה לדינא הוי דאורייתא, ותוס' עצמם פליגי לגמרי על היתר דרש"י, ואם כן צ"ע להקל בזה. אמנם כ"כ אור זרוע דלדינא לרש"י הוא רק דרבנן.

²⁰ **דין מציצת פרי:** הכרעת מ"ב וחיי אדם להקל מיוסד על אליה רבה. והנה יש שם בורכא, שהוא תמז מאד על מהרש"ל איך בדה להחמיר כאשר היראים מקיל. וכבר ב' תועפות ראם שאדרבה היראים עצמו חשש לחטאת, וכמו שמובא בב"י, והגדה מוטעית נודמן לא"ר, וכן נקטו לדינא, הב"ח ומהרש"ל להחמיר. אמנם השבלי הלקט והעיטור מקילים, וכן נקטו ב"י ט"ז ומג"א.

החותך אשכולית לשנים, ואוכלו בכפית, הרי בסוף האכילה כשנטל מדופן האשכולית נסחט ונעשה למיץ בכפית, מה דינו. לכאורה אשכולית אינה רובה לסחיטה, ודינה כרימונים, ולכאורה מעשה נטילה בכפית הוא דרך אכילה, דוק במג"א כאן ס"ק .. ומותר להאוסרים למצוץ.

²¹ **צימוקים שרויים במים:** והקשה הגר"י ארנטרובי, הרי בסימן ר"ב מבואר שאם רק נשרה ברכתו שהכל ואין המיץ נחשב יין, ואי משום שסוחט המים שבו, הרי אתי מעלמא אינו דאורייתא, כנ"ל הערה למ"ב ס"ק י'. ואולי אף שאינו יין להגפן, מ"מ לענין דש תלוי במין, והוי מין יין, וחייבים בו.

ד. מותר לסחוט אשכול ענבים לתוך קדירה שיש בה תבשיל כדי לתקן האוכל דהוה ליה משקה הבא לאוכל וכאוכל דמי / ואפילו אשכול העומד למשקה (ביאור הלכה), יש אוסרים בכל גיוני כלהלן ברמ"א ס"ח, ולדינא שרי, והמחמיר תבא עליו ברכה (מב יז): אבל אם אין בה תבשיל אסור. / וחייב (ביאור הלכה), ואפילו דעתו ליתנו אחר כך לאוכל חייב (מב יח^ל):

ה. יש מי שאומר דהוא הדין לבוסר שמותר לסחטו לתוך האוכל / אם ראוי לאכילה על ידי הדחק אסור מדרבנן, אינו ראוי כלל אסור מן התורה (ביאור הלכה): ורבינו תם אוסר בבוסר (הואיל ואינו ראוי לאוכל) (טור). / הא"ר מצדד כהמקילין לסחוט בוסר לאלתר, ונכון להחמיר (כי יש לומר שאסור משום דש, ולא משום בוסר. ביאור הלכה), אבל אם ראוי על ידי הדחק אין למחות ביד המקיל (מב כ):

ו. מותר לסחוט לימוני' / לימונים. והטעם כי דרכו ליסחט ליתן טעם באוכל או במשקה, ולא להוסיף על המשקה, ועוד שאין סוחטים ממנו בכלי בפני עצמו אלא לתוך משקה. ולפי זה כאשר נוהגין לסחוט ולהכניסו בכלי בפני עצמו כמו בזמנינו, חסר ההיתר השני, אבל אם סוחטו לתוך הסוכר, ואת הסוכר שם במים מותר, וכן מותר לסוחטו לתוך תבשיל. ואם נכבש במים, אז אין היתר כי אם לתוך אוכל ולא לתוך משקה כלהלן ס"ז (מב כב). והחזו"א (נו ז) כתב שלסחוט לתוך סוכר על דעת ליתנו למשקה הוי כמו למשקה, ואפשר שאם דעתו לאכול את רוב הסוכר שרי^ל:

ז. לסחוט כבשים (פירוש פירות ומיני ירקות המונחים בחומץ וצמלח כדי שלא ירקבו) ושלקות אם לגופם שאין צריך למים ואינו סוחטן אלא לתקנם לאכילה אפילו סוחט לתוך קערה שאין בה אוכל מותר / כגון חסה ממימי, ואטריות השומן (מב כה), ואף שאין הנסחט הולך לאיבוד. בזיתים וענבים אסור גם לסחוט לגופו (מב כד^ב): ואם צריך למימיהן מותר לסחוט לתוך קדירה שיש בה אוכל / או לתוך מוריס שהוא אוכל, אבל לתוך משקה אסור (מב כח), ולצורך מוצאי שבת אסור (מב כו): אבל אם אין בה אוכל אסור / מכיון שמים אלו כבר היו בפני עצמם חל בהם שם משקה, ואף שהם משאר פירות שאין דרכן לסוחטן אסור (מב כט בשם מג"א^מ): ולרבינו חננאל כל שהוא צריך למימיהן

באר החיים

^ל סחט ועתיד ליתנו באוכל: בשער הציון כתב אחר כך מצאתי שהרדב"ז פטר בזה, ועיי"ש דדווקא במפרש שרוצה ליתנו לאוכל ועיין חזו"א (נ"ה ו') דדחה ראיית הרדב"ז ומכריע לחיוב, וכתב שלפי זה חולב על מנת לגבן חייב, ואינו רק דרבנן. אולם לכאורה בגמרא קמ"ד א' מפורש כרדב"ז שמחשבה הפכית ואמר לא ניחא לי למשקה, מהני להוציא מתורת משקה גם זתים וענבים.

סחט לאוכל ועתיד לעשותו משקה: והנה יש לעיין גם בהיפך, סחט לתוך אוכל לשם משקה המ"ב ס"ק כ"ב מתיר בסחיטה לתוך סוכר על מנת ליתנו משקה. החזו"א (נ"ז ז') אוסר מטעם שבאוויר עד הסוכר נדון כמשקה. ולכאורה גם כשהוא בתוך הסוכר כוונת הסוחט למשקה, אלא מאי המעשה מבטל המחשבה, א"כ גם באויר יש כאן מעשה מה שהטילו לסוכר. תדע שמותר לסחוט ענבים לקדרה הגם שבינתים הולכים באויר, וקשה לחלק.

^ט רוב או עיקר: ולע"ד לא יועיל דעתו לאכול רוב, שהרי יודע שעיקר סחיטתו בעבור המיעוט שהוא רוצה ליתנו במשקה, וכידוע הפת נטפל למליח גם כשהפת רוב. אמנם יש להקל מטעם אחר שעצם היותו בסוכר מכיון שהסוכר ראוי לאכילה שפיר שמו אוכל, וכאשר הוא באויר בדרכו לאוכל נמי הוי אוכל, כמו שסוחט אשכול לקדרה, אף שהוא דרך אויר, וכנ"ל בהערה הקודמת.

^מ יסוד היתר לגופן: עיין תוספות כתובות ו' שהערוך מפרש את היתר לגופן, דלא ניחא ליה במה שיוצא, ופסיק רישא דלא ניחא ליה מותר. יש לציין שברמב"ם נראה שבגופן, אין לו ענין שהמשקין יצאו גם בשביל ריכוך גופן, אמנם הוא פסיק רישא, וזה מתאים אם דברי הערוך. מאידך דעת הרמב"ן והר"ן סוף פ' ח' שרצים שהיתר לגופן בשלקות הוא כי אין דרכן לסחוט, כי בדרכו לסחוט אסור אף בהולך לאיבוד.

^{מא} דישה במים: והנה כבשים הם מחומץ יין, ושלקות ממים, וכ"כ שלטי גיבורים. וקשה שהמג"א בעצמו כתב בסוף סי' ש"ב בשם ב"י בסימן זה ד"ה הסוחט בגד, שאין במים משום דש. וצ"ל דס"ל דחיוב

חייב חטאת אפילו סחט לקדירה שיש בה אוכל. (ולדבריו הסוחט אשכול לקדירה נמי אסור) (טור). ובדין ב' ההלכה שמותר לקדירה, והמחמיר תבא עליו ברכה (מב ל):

ח. הסוחט דג לצירו דינו כסוחט כבשים ושלקות למימיהן. / אבל לצורך גופו מותר (מב לא):

ט. השלג והברד אין מרסקין אותם / רש"י והט"ז מפרשים מטעם בורא ומוליד דדמי למלאכה, הרמב"ם ומג"א מפרשים אטו סחיטה שאסור מדין דש (מב לג²), ורק ריסוק אסור, אבל לחתוך הקרח מותר (מב לב): **דהיינו לשברם לחתיכות דקות כדי שיזובו מימיו אבל נותן הוא לתוך כוס של יין או מים והוא נימוח מאליו ואינו חושש** / דעת המחבר (שי"ח ט"ז) שמותר גם אם במקום חם ואין מים בכוס, אך לרמ"א מותר רק לתוך מים אבל בפני עצמו אסור בשתייה מטעם שלישי, משום נולד בשבת (מב לה), ואם נותן למים יש מתירים אף לערב בידים, ויש אוסרים (מב לד) ויש להחמיר (עיין ביאור הלכה ד"ה יזהר, ומ"ב שי"ח קמ"ו) ומ"מ לבחוש סוכר וקפה וכדומה מותר (חזו"א נח ט, וצ"ב). ובשו"ת דובב מישרים (ח"א נה) כתב לאסור להקפיא מים בשבת במקפיא מטעם מוליד: **וכן אם הניחם בחמה או כנגד המדורה ונפשרו מותרים.**

י. מותר לשבר הקרח כדי ליטול מים מתחתיו/ ובנהר או באר מחובר אוסר המג"א מטעם סחירה בקרקע, אבל הרבה מתירין ולצורך שבת יש להקל (מב לו):

יא. צריך ליזהר בחרוף שלא יטול ידיו במים שיש בהם שלג או ברד / שולחן עצי שיטים מקיל, אך יזהר שלא ירסק (מב לז) ואין להקל בריסוק לתוך מים (ביאור הלכה): **ואם יטול יזהר שלא ידחק בין ידיו שלא יהא מרסק.**

יב. יש ליזהר שלא ישפשף ידיו במלח/ כי יתהווה מים על ידי השפשוף, אבל להשליך המלח במים מותר כמו בשלג, אך שלא יעשה מי מלח עזין, דהיינו שליש מלח (מב לח, עיין שכ"א ס"ב):

יג. דורס שלג ברגליו ואינו חושש.

יד. הר"מ מרוטנבורג מתיר להטיל מי רגלים בשלג והרא"ש היה נזהר. / כי וודאי נימוח. ט"ז פסק להקל, וא"ר כתב להקל אם לא שאפשר ללא טורח (מב מא):

טו. אסור לפרוס סודר על פי החבית וליתן על גבי הכלי שדולים בו שמא יבא לידי סחיטה / כי ירטב מהכלי (מב מב), והנודן באופן שאין חשש אהל (מב מג): **אבל בגד העשוי לפרוס עליו מותר שאינו חושש עליו לסחטו.**

טז. אסור להדק מוכין כפי פך שיש משקין משום סחיטה/ אם המוכין יבשים מותר (ביאר הלכה), ובלחים אסור אפילו עשויין לכך, משום מלכן ומשום דש (מב מד):

באר החיים

ליכא, איסורא איכא. אמנם בחי' הרשב"א כתובות ו' בדבריו גבי ספוג, מפורש שיש במים משום דש. וכן מבואר בר"ת בס' הישר רפ"ג, שיש חיוב במפרק מים, שכל יסודו שסוחט לאיבוד מותר הוא ממים, עיין שם. וכנראה רק למ"ד אין דישא בגידולי קרקע קאי. להרמב"ם להלכה אין חיוב דישא אלא בגידולי קרקע, ולתוס' שבת צ"ה הלכה כר"י יש גם שלא בגידולי קרקע.

^{מב} **סחיטת כולו ללא פסולת:** הט"ז לטעמיה שכתב דכאשר סוחט הכל כגון סוחט תפוח מבושל אין זה מפרק, ובשלג סוחט כולו.

יז. ספוג אין מקנחין בו אלא אם כן יש בו בית אחיזה / ואז י"א דלא חיישינן שיסחוט, וי"א דאז מותר לסחוט ממש (מב מז): גזירה שמא יסחוט. / כתב הגר"א דט"ס וצ"ל משום סחיטה, דוודאי סחיט (מב מח), וצ"ע לדינא בספוג יבש (ביאור הלכה):

יח. חבית שפקקו בפקק של פשתן לסתום נקב שבדופנה שמוציאין בו היין יש מי שמתיר אף על פי שאי אפשר שלא יסחוט והוא שלא יהא תחתיו כלי דכיון שאינו נהנה בסחיטה זו הוי פסיק רישא (פירוש איסור נמשך בהכרח מדכך מה כמו המות הנמשך בהכרח מהתנת הרשע) דלא נחא ליה / בין רוצה שלא יאבד, בין לא איכפת ליה (ביאור הלכה): ומותר / יש בזה ב' היתרים, א' דעת הערוך דפסיק רישא דלא נחא ליה מותר, ב' דעת ר"ת שכאשר הולך לאיבוד אינו מלאכת דישא כלל בחי' הר"ן שבת קיא שבגד אינו כותים וענבים אף שסוחט ממנו יין. אמנם יש שיטות שגם ביין יש חיוב משום מלבן ביאור הלכה. ולכן דווקא שהנסחט הוא יין, אבל במים חייב משום מלבן (ואף כשיש את ההיתר הראשון לא די בזה לפי הערוך), והט"ז סובר שייך לבן דינו כמים (מב נה). אבל אם יש כלי תחתיו אסור: וחלקו עליו ואמרו דאף על גב דלא נחא ליה כיון דפסיק רישא הוא אסור / כאן דלא נחא ליה הוא מדרבנן (מב נג): והעולם נוהגים היתר בדבר ויש ללמד עליהם זכות דכיון שהברזא ארוכה חוץ לנעורת ואין יד מגעת לנעורת מותר מידי דהוי אספוג (פירש הערוך ספוג הוא על ראש דג אחד גדול שנים ונשעה שמרים ראשו להסתכל בעולם יורד אותו הספוג על עיניו ואינו רואה כלום וכולי זה לא היתה ספינה נכולת מפניו) שיש לו בית אחיזה, ולפי שאין טענה זו חזקה ויש לגמגם בה, טוב להנהיגם שלא יהא כלי תחת החבית בשעה שפוקקים הנקב (ועיין לעיל סימן ט"א עוד מדיני סחיטה). / ומה שמנהיגם שיעשו בלא כן, מותר דווקא אם שיהיה הברזא ארוכה (ביאור הלכה, החזו"א נתקשה מה מועיל האריכות). אם נשפך משקה על מפה, יזהר שלא יגרור את המשקה בכח משום סחיטה, רק יקח את הצף, וכ"ש אם נשפך מים. ואם המשקה צבוע יזהר שלא יצטבע עוד מקום במפה. טובל בשבת יזהר שלא יסחוט שערו (מב נה):

יט. ליתן כרכום בתבשיל מותר ואין לחוש לו משום צובע דאין צביעה באוכלין. / אבל אם מכיין שישתנה המראה, לפמ"ג מסתבר שאין להחמיר, ולחיי אדם נכון למנוע מזה, ואם עושה את המראה בכדי שיראו הקונים ויקנו, גם לפמ"ג אסור, וכל שכן להניח צבע במים כדי להעמידו נגד השמש (מב נז):

כ. יש מי שאומר שהאוכל תותים או שאר פירות הצובעים צריך ליזהר שלא יגע בידיו צבועות בבגדיו או במפה משום צובע / וכל שכן בבגד אדום אסור, כי מתקן אדמומיתו, ומחזקו (מב נט), אבל למה שידיו נצבעים אין לחוש כי אין דרכו לצבוע, אבל צביעת פני אשה אסור כי דרכה בכך (מב נז). וכשאי אפשר ליזהר יש לסמוך על המקילין בכל צביעה זו. הצובע חוט ד' טפחים חייב, ואם אינו מתקיים אסור. העושה את הצבע בעצמו להרמב"ם חייב, ולהראב"ד פטור, ובנתינת דיו למים יש משום לש (מב נט): אבל אם צובע פתו במשקה הפירות לית לן בה דאין צביעה באוכלין.

סימן שכא דיני תולש בשבת, ודין טוחן, ודיני תיקוני מאכל או מעבד ולש וכו' י"ט סעיפים

ז. מותר לדוך פלפלין אפילו הרבה יחד / אבל רק הצריך לו לשבת (מב כד): והוא שידוכם בקתא של סכין ובקערה / דווקא שני שינויים אחד בכלי קיבול, ואחד בכותש, אבל באחד מהם אסור, וכן אסור לחתכו בסכין דק דק כשאר ירקות דלהלן. ואם כותש בעוד הפלפל עטוף בבגד, נראה שלמסקנת הט"ז אין לחוש למוליד ריחא (מב כה). ובלא שינוי כלל חייב משום טוחן ושיעור כגורגרת, ובגרגר אחד אסור מן התורה (מב כג). דבר שאינו חפץ לאכלו, אסור ללועסו בשינוי לטחנו, כי לא התירו בשינוי רק לאכילה (מב לו):

ח. אין כותתין מלח במדוך של עץ אבל מרסק הוא ביד של סכין / ובקערה, כדי שיהיה שני שינויים (מב כח), ולחתוך בסכין דק דק אסור (מב כז), הכל כסעיף ד', ומותר לפרר את הפלפלין והמלח בידיו (מב כט): ובעץ הפרור ואינו חושש. הגה: ודוקא מלח הגס אבל מלח שהיה דק מתחלה ונתבשל ונעשה פתיתין מותר לחתכו בסכין כמו שחותך הפת (כל זו). / וכן הדין בסוכר, כי אין טוחן אחר טוחן, ובכל זאת לא יכתוש במכתשת (מב ל) משום מראית עין (תקד מ"ב ז):

ט. מותר לחתוך בשר מבושל / יש כאן שני טעמים להקל, א' שאינו גידולי קרקע, ב' שיכול לאכלו ללא טחינה, ומותר גם אם דעתו לאכול אחר זמן (מב לא), ואף אם חותכו לפני מי שאינו יכול לאכול, מותר כי הולכים אחר רוב העולם (מב לב): או צלי דק דק בסכין. הגה: אבל אסור לחתוך דק דק בשר חי לפני העופות והואיל ואינו יכולין לאכלו בלא חתוך קמסוי ליה אוכל (תרומת הדשן סימן כ"ז ועיין לקמן סימן סכ"ז). / האיסור הוא משום טוחן, כי אינו ראוי כלל לפני כן (מב לג), ויש מתירין (מב לד), ובראוי להם על ידי הדחק צריך עיון (ביאור הלכה), ולאכול אלתר מותר לכולי עלמא כלהלן (מב לג):

י. אסור לגרור הגבינה בשבת במורג חרוץ בעל פיפיות שקורין ראליי"ו. / וכן בכל כלי המיוחד לכך אסור, ואפילו כדי לאכול אלתר. אבל לחתוך בסכין דק דק, או בקרדום - כלי שמלאכתו לאיסור מותר לטלטלו לצורך גופו- מותר, ואף שבס"ז וח' לא הותר בסכין, כאן יש קולא כי אינו גידולי קרקע (מב לג):

יא. מותר להשקות את התלוש כדי שלא יכמוש. / אבל אם אינו ראוי לאכילה אסור לטרוח. ואם הוא מחובר חייב משום זורע, וכן בשמים הנתונים במים שבבית, אסור להשקותם (מב לז):

יב. המחתיך הירק דק דק חייב משום טוחן. / אפילו ראוי לאכילה לפני כן (מב לח) ולמעשה יש לזהר גם בחתיכות גדולות כי גודל החתיכה אינו ידוע, ויחתוך רק סמוך לסעודה (ביאור הלכה): הגה: והוא הדין לאסור לחתוך גרונרות וחרוצים לפני זקנים (בית יוסף בשם תוספתא) / כי כאן שהוא גידולי קרקע, אין לסמוך על הסברה שראוי לרוב העולם (מב לט). ולפני צעירים שיכולים לאכול את התאנים ללא חיתוך, מתיר המג"א לחתוך, והביאור הלכה מפקפק, אבל בירק שדרכו בחיתוך אסור לכולי עלמא (ביאור הלכה): ודוקא פירות וכדומה לזה אסור אבל מותר לפרר לחם לפני התרנגולים והואיל וכבר נטחון אין לחוש דאין טוחן אחר טוחן (הגהות מיימוני פרק כ"א ומרדכי ור"ן פרק כלל גדול וסמ"ג) / לפרר לחם מותר אפילו בסכין, אבל לפררו במכתשת וכלי המיוחד אסור (ביאור הלכה): וכל זה לא מייירי אלא בחותך ומניח אבל אם לאכלו מיד הכל שרי מידי דהוי אכורר לאכול מיד דשרי (תשובת הרשב"א ור"ן פרק כלל גדול) כללעיל סימן ס"ט. מ"ג / וכן לחתוך עבור חבירו שעומד לאכול מיד (מב מג) או לתרנגולים שמזונותיו עליך, והטעם כי הוא

באר החיים

^{מב} טחינה לאלתר: דעת החזו"א שלא לתר אינו מתיר ופעמים שחייב חטאת. וכתב שהרמ"א אינו מתיר לאלתר, כי אם 'חתיכה' שדברו בה גבי לחם ירק. אבל 'ריסוק' לפני זקנים לא התיר הרמ"א לאלתר. וגם הרשב"א שהוא מקור הרמ"א התיר רק חתיכה ולא ריסוק, שהוא הכאה וכתישה שהוא יותר דרך טחינה. וכתב עוד שהמג"א אוסר גם חיתוך לאלתר, ומתיר רק חיתוך לאלתר לפני צעירים בדבר שיכולים ללעוס ללא חיתוך.

באר החיים

ויסודו כי בתוספתא קתני אין מרסקין לפני זקנים, 'לפני' משמע לאלתר, מבואר שאסור לאלתר, ועשה את התוספתא ליסוד מוסד.

והנה לענ"ד לשון הרמ"א 'הכל שרי' מוכרח שמתיר גם ריסוק גרוגרות, שהרי ריסוק זה הוא הדבר היחידי שאסר הרמ"א בסעיף זה, שהרי לחם מתיר בלאו הכי, ועל ירק לא דיבר בעצמו. ובהכרח שהתוספתא על אף דקתני לפני, אינו על דעת לאכול לאלתר, אלא בעבורם.

גם בכוונת הרשב"א לענ"ד לא יתכן כן, כי בלשון הרשב"א בתשובתו ההיא (ח"ד ע"ה) נראה להדיא שמתיר גם ריסוק. שהרי השואל הקשה שבשבת קנ"ה התירו לחתך לבהמה כשאין טירחא, והרי הוא טוחן. שנית למד כתב הרמב"ם ש'ריסוק' שחת לבהמה אסור משום טוחן, והלא בגמרא שבת קנה שם אסרוהו משום טירחא ולא משום טוחן. ועל כל זה משיב הרשב"א שבאמת בהא דדף קנ"ה ליכא משום טוחן כיון שהוא לאלתר, ולא כהרמב"ם. והרי לשון הרמב"ם שהביא קאי על ריסוק, וכן לשון המשנה שם, אם כן מפורש שהרשב"א התיר גם ריסוק, ועל כרחך מרן החזו"א לא ראה את הרשב"א בפנים, אלא כפי שמובא בב"י.

וביותר לפי מה שהוכיח הגר"א מרש"י שם, שחיתוך היינו ריסוק, וכן כתב הרמ"א כאן, אם כן כמו שהרשב"א מתיר חיתוך כן ריסוק. אמנם המג"א הקשה על הרמ"א והוכיח שהתוספתא דקתני ריסוק אינו חיתוך.

ומה שנוסד על התוספתא, נראה שאינו מכריע לאסור לאלתר, שהרי מכיון שבגמרא קנ"ה מוכרח שריסוק מותר לאלתר, מדלא נאסר אלא משום טורח, וכמו שהוכיח השואל ברשב"א והסכים לו הרשב"א, וכן הגר"א והביאור הלכה הביאו ראיה זו לדינו של הרשב"א, אם כן ממה נפשך אי כוונת התוספתא לאסור לפני זקנים לאלתר, אם כן אין הלכה כמו התוספתא כי היא נגד כל האמוראים בסוגית הש"ס. ואם לפני זקנים הכוונה בעבורם ולא לאלתר, שפיר יש לפסוק כמותה, וכל מה שפסק הרמ"א כהתוספתא הוא כי היא מתפרשת לאחר זמן, וממה נפשך ריסוק לאלתר שרי להלכה (והחזו"א ד"ה ולהאמור, נדחק שהמשנה והגמרא מיירי בחתיכות גדולות שאינו טוחן, אף דריסוק סתמא תנן. וזה נסתר מהרשב"א והגר"א והביאור הלכה שהוכיחו מזה היתר בטוחן).

ועוד שהחזו"א גופיה (נ"ז ס"ק והנה) מוכיח שכל הראשונים לא ס"ל לדינא מהתוספתא, א' תוס' שהתירו כל שאינו כסילקא. ב' דחתיכת ירק מותר. ג' הרמב"ם שרק לבשל חייבים, אבל לאכול מותר. כל אלו דלא כתוספתא, אמנם כוונתיהו לא קיי"ל, אבל כהרשב"א שמתיר לאלתר, כן קיי"ל כמו שכ' הב"י והרמ"א, ושפיר יש סיוע מהראשונים הנ"ל שלא פסקו כהתוספתא.

ומה שכתב החזו"א (ד"ה ובעיקר) שסתירת הראשונים משמע לא כהיתר הרשב"א. הנה הב"י כתב שאדרבה לא מצינו חולק על הרשב"א עיין שם, ואי אין מי שחולק, הרי פשוט שאי אפשר לחלוק על סברת הרשב"א שהשוה לבורר (החזו"א שמחלק, הוא לבאר את טעם הראשונים שחלקו) בפרט שהרשב"א מוכיח כן מגמרא כנ"ל.

והנה לשון מג"א ס"ק י"ד על מה שכתב הרמ"א, והוא הדין שאסור לחתוך גרוגרות וחרובים לפני זקנים. כתב מג"א שהתוספתא אוסר ריסוק ולא חתיכה, וכתב עוד בזה הלשון: ומ"מ נ"ל שהדין אמת דאסור לחתוך גרוגרות כיון שהוא גידולי קרקע, וכמ"ש ס"ט, ומשמע דלפני מי שיכול ללעסו שרי עכ"ל.

והקשה חזו"א א' מדוע בירק לא מצינו היתר למי שיכול ללעס בלאו הכי. ב' מה כתב על איסור לחתוך, לשון נראה לי, וציין לס"ט, הרי כאן בסי"ב שנאסר חתיכת ירק זה המקור לאסור חתיכה. לכן מחדש החזו"א שהמג"א מיירי על לאלתר, שהרמ"א אסר חתיכה לפני זקנים גם לאלתר, והטעם כי אין סומכים על הרשב"א שהתיר לאלתר, רק בצירוף שאין טחינה בשאר אוכלים, ומה שציין לס"ט דשם הביא הרמ"א תרומת הדשן, שאם אין יכול לאכלו בלי זה אסור משום טוחן, משמע שאם יכול ללעס מותר, אמנם שם מבואר דרך באינו גידולי קרקע שרי מ"מ כאן יש היתר נוסף של סמוך לאכילה.

ולענ"ד לא יתכן לפרש כן, כי מבואר בלשונו שמילים 'כמ"ש ס"ט' קאי להביא ראיה לאיסור לא להיתר, ועוד שבכל זה הוא מעייל פילא בקופא דמחטא, עיין מה שכתב בעצמו בד"ה ולשון.

ובאמת כוונת מג"א במה שציין לסעיף ט', הוא פשוט, ואין הכוונה לשולחן ערוך, אלא לדברי עצמו שם, כי השו"ע שאסר לחתוך ירק, אינו ראייה לגרוגרות, כי גרוגרת אינו ירק, לכן מציין למד שביאר בסעיף ט' שטעם החילוק שיש בשו"ע בין בשר שמותר, לירק שאסור, הוא תלוי בגידולי קרקע, וממילא גרוגרות הם בירק, והוא פשוט וברור.

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות שבת

דרך אכילה לחתוך בסכין (מב מד) ודווקא בסכין, אבל בכלי המיוחד לכך אסור, ובסכין גדול נקרא 'הק מעסער' צ"ע (ביאור הלכה). ויש מפקפקים בכל ההיתר, על כן אף לאלתר לא יחתוך דק דק ממש, וכל שכן לפני בהמה יחתוך חתיכות גדולות (מב מא), ואין למחות ביד מקילים, אבל יזהרו לא לחתוך לפני היציאה מבית הכנסת, כי אם אינו לאלתר קרוב שחייב חטאת, ונאסר באכילה (מב מה). המפרר עץ, צרור עפר, עצים לנסורת, שף לשון מתכת חייב בכל שהוא. עושה עצים קטנים לבשל, חייב אם הוא כדי לבשל כגרוגרת. ואם מקפיד על המדה חייב משום מחתך (מב מה):

יג. אסור לרדות חלות דבש מהכוורת (פירוש הקן שהלכוזים עושים זו הדבש) מפני שדומה לתולש. / בשלמותם, אבל אם מפריד הדבש מהשעוה חייב משום דש (מב מו): **הגה:** ולוקא אס דבוקין ככוורת (המגיד פרק כ"א) אכל אס נתלשן מצעוד יוס / יכול להגביה את החלות, ולאכול את הדבש שעליהם, אבל לא ירסקן להפריד מהם את הדבש משום דש, ואם זב הדבש בשבת אסור באכילה עד לערב שמה ירסק (מב מח): **או שנתרסקו מצעוד יוס והדבש נף ככוורת מותר לרדותו בשבת (בית יוסף).** / (בביאור הלכה דן אם צריך שיתרסקו יפה) באופן זה מותר לקחת את הדבש, אבל את החלות עצמם אסור שהם עדיין מחוברים (מב מט):

יד. אין מגבלין / לישא היא אב מלאכה, וישנו במים או בשומן ודבש וכל משקה שנדבק הדבר על ידו. נתן מים לקמח אינו חייב עד שיגבול, ובדבר דלאו בר גיבול יש שיטות שחייב בנתן מים, ויש פוטרים גם אם גיבול, ושיטת בעל התרומה שחייב בנתנת מים גם בקמח ודבר שהוא בר גיבול (מב נ), ואם נתן מים בערב שבת וגיבול בשבת חייב לכולי עלמא, ואפילו לש בערב שבת וערך בשבת חייב, אבל בדבר דלאו בר גיבול ונתן מים בערב שבת יכול לערב בשבת (ביאור הלכה, אין): **(פירוש נתינת מים בקמח נקרא גיבול)** / לאו דווקא אלא מיירי בגיבול (מב נא): **קמח קלי הרבה שמה יבא ללוש קמח שאינו קלי** / אמנם באינו קלי גם מעט מעט אסור (מב נג), ובקלי מותר בשינוי של מעט מעט בין בבילה רכה בין קשה, ולא נתבאר שיפור מעט מעט, ונראה שכגרוגרת הוא עדיין מעט (מב נד). וכבר

באר החיים

ומה שהקשה החזו"א על המג"א, מדוע הראשונים בענין סילקא לא הזכירו היתר למי שיכול ללעוס, הנה הביאור הלכה ד"ה לפני, כבר מתרץ ומחלק שירק שדרכו לחתכו, אסור גם למי שיכול ללעוס, וגרוגרות דתוספתא הדרך לאכול שלמים (ועוד שכבר נתבאר שרובם לא פסקו לתוספתא).

המסקנא. החזו"א (ד"ה ולהאמור) מחייב חטאת בריסוק לאלתר, וגם 'חתיכה בסכין' אסור החזו"א (ד"ה אבל) למי שאינו יכול ללעוס ללא חיתוך. אך לענ"ד הרשב"א, הבי"ו, והרמ"א, והגר"א חולקים ומתירים לאלתר לכתחילה בין חתיכה בין ריסוק. אמנם המשנה ברורה כתב שנכון לכתחילה לא לסמוך על היתר לאלתר גם בחתיכה, מטעם שהשלטי גיבורים חולק על הרשב"א.

עוד כתב שם החזו"א, שאין לרסק בננות לפני התינוקות, ואפילו אם הוא לאלתר חייב חטאת (מה שמחייב באלתר, הוא לשיטתו כנ"ל, ולהמ"ב הוא רק בגדר נכון להחמיר). ומותר רק בקתא דסכינא, או בקתא דכף ומוזלג. ומבאר הא דחשב טוחן, כי לענין טוחן אין חילוק בין דבר יבש שמתפר לרסיסים, לדבר רטוב שמתדבק בטחינתו, שהרי דבלה וגרוגרות שנכתשים מתדבקים לגוש. עכ"ל.

והנה החזו"א עצמו בד"ה ולהאמור כתב שאם אינו נפרך לרסיסים אלא נעשה רך אין זה טחינה. וא"כ מדוע אסור בבננות. וצ"ל דס"ל שאם נהרס כל הגוף הוי טוחן כמו שמסיים בד"ה ולהאמור. אכן טעם הדבר מתבאר בלשונו שהחזו"א ס"ל שבריסוק בננות יש גם הפרדת מחובר לרסיסים, רק שהלחות חוזר ומדביק, ושפיר יש בזה משום טוחן.

ויש להעיר על דבריו איך מתיר בקתא דסכינא על צלחת, הרי דרכו בכך למעכו על צלחת. והרי מבואר בס"ז דבידולי קרקע בעי שני שינויים, וצ"ל שעיקר דרכו הוא בטחינה במכונה.

ויש להסתפק אם גם באבוקדו אסור, דהחזו"א כתב שאם לענין טומאה חשוב חיבור, והמיעוץ מבטל דין חיבור, נחשב הפרדה וטחינה, ולפי זה גם באלו יהיה אסור. אמנם לפי מה שכתב שטוחן שייך רק במפרר לרסיסין, לכאורה באבוקדו ליכא טחינה, וכן מסתברא. ועיין תהלה לדוד שמתיר גם בבננות, ועיין קובץ אגרות חזו"א לענין בננות.

נתבאר שלישת קמח קלי ללא שינוי, יש מחייבים, ויש אוסרים מדרבנן, וי"א (בשור"ע סעיף ט"ז) שאין היתר רק בנתן מים מבעוד יום (מב נב): ומותר לגבל את הקלי מעט מעט אבל תבואה שלא הביאה שליש שקלו אותה ואחר כך טחנו אותה טחינה גסה / ומשום כך אינו דומה לקמח (מב נה): שהרי היא כחול והיא הנקראת שתיתא מותר לגבל ממנה בחומץ וכיוצא בו הרבה בבת אחת והוא שיהיה רך אבל קשה אסור מפני שנראה כלש / מעט מעט מותר גם בקשה (מב נו), ואף ללא שינוי בסדר נתינת החומץ, ולהי"א דסעיף ט"ו אסור נתינת מים בכל גיוני (מב נז): (ואפילו כרך) צריך לשנות כיצד נותן את השתיתא ואחר כך נותן את החומץ. / קמח מצה ביין יש מתירין שיתן הקמח תחילה, ויש אוסרים כי כאן אינו שינוי כי יש נותנים תמיד את הקמח תחילה, וטוב לשנות על ידי שיערב בכף או ינענע הכלי. וכאמור מעט מעט מותר גם בעבה וללא שינוי, ולי"א אין היתר בעבה רק אם נתן מים מבעוד יום. אסור להשתין על טיט, עפר תיחוח, חול, או לרחוץ פיו ותחתיו חול דק או גס, והבית מאיר מקיל במקום הצורך, משום פסיק רישא דלא ניחא ליה בדרבנן. כשמכסה מי רגלים בחול ואפר יתן הרבה חול שאז לא ניכר הלישה (מב נז):

טו. חרדל שלשו מערב שבת למחר יכול לערבו הן ביד הן בכלי ונותן לתוכו דבש ולא יטרוף לערבו (כך) בכח, אלא מערבו מעט מעט. / צ"ל בכח (מב נט) וגם בכלי ותר כיון שעושה בנחת (מב נח), ובאמת אינו לישא גמורה, כי מיירי שנילוש מערב שבת מתמצית לחותה (להפמ"ג), או במים (לביאה"ל), ועכשיו המים מבטלים חזק החיבור, ואינו לישא, רק דדמי ללישה (ביאור הלכה):

טז. שחלים (פירוש שחלים דערבי תכ"א לשא"ר, וכלע"ז קריש"ן) שדכן מערב שבת / מיירי כשהטחינה אסורה (מב ס): למחר נותן יין וחומץ ולא יטרוף אלא מערב וכן שום שדכו מערב שבת למחר נותן פול וגריסין ולא יטרוף אלא מערב. הגה: ויש אומרים דלא יערב ככף אלא ציד (אור זרוע ומרדכי סוף פרק תולין). / או שינענע הכלי (מב סג), וכן הדין בסעיף ט"ו, ואם נתן המשקה מערב שבת מותר לערב בכף מעט מעט (מב סב): ויש אומרים דהא דשרי לערב משקה בחרדל דוקא שנתנו מבעוד יום אבל בשבת אסור לתת משקה בחרדל או בשום הכתושים משום לש. הגה: ואם נותן האוכל תחלה ואחר כך החומץ או היין ומערבו כאלכענו שרי דהוי שינוי כמו בשתיתא דלעיל וכן נוהגין להחיר על ידי שינוי ומקום שדרכו לעשות כך בחול יתן בשבת החומץ תחלה ואחר כך האוכל, גם לי"א אם נתן מעט בערב שבת, יכול להוסיף משקה, ולערב בשינוי, היינו בקלי מעט מעט, חרדל ושחלים בנחת ולא בכף, אבל נתינת מעט טיפין אינו מועיל (מב סד, סה) ובדיעבד יש להחיר את המאכל על סמך דעה הראשונה, אבל בלישה גמורה אסור אפילו בדיעבד (ביאור הלכה), וכל זה בבליה עבה, אבל בלילה רכה גם לשיטה זו מותר אם משנה בסדר הנתינה כדברי הרמ"א להלן, ובזה מותר גם שלא לאלתר (מב סו). בירק חסה, אין לימנע מליתן מים ולערב, כי אין חותכים דק דק. אבל במלפפון, צנון, וחרייך שחותכים דק דק יזהר לערב בנחת ולא בכף, ויחמיר שיתן החומץ לפני המאכל. שכח ליתן מים בחרוסת, וחל שבת בפסח לדעה א' מותר ליתן מים בשבת ולטרוף באצבע, ולדעה ב' מותר ליתן מים דווקא אם יעשה בלילה רכה, אף שמצוות החרוסת שתיה עבה כטיט (עיין שער הציון), ובשינויים (מב סח). אסור לטרוף ביצים שנראה כמבשל, היה טרוף מערב שבת יכול ליתנו לבארשט (חמיצה) בכלי שני, ואם שם הרבה חומץ יש להחמיר משום בישול (מב סח):

יז. מותר לעשות יינומלין שהוא יין ישן דבש ופלפלין מפני שהוא לשתייה / דווקא לערב ולאכלו כך, אבל לטרוף היטיב ולסנן אסור משום שהוא אומנות. כ' מהרי"ל אין לתת קדה לחומץ לעשות טבול, וכן ביצים קשים עם פטרוזילי, ומג"א חולק ומתיר, ומעט מותר לכו"ע (מב טט): ואין עושיין אלוניתית שהוא יין ישן ומים צלולים ושמן אפרסמון שהוא לרפואה. / לצנן אדם מחום המרחץ, ואפילו עשה מערב שבת אסור לשתותו בשבת כדין רפואה (מב ע):

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות שבת

יח. אין שורין את החלתית לא בפורשין ולא בצוננין שדרך לשרותו לרפואה / ללב, ואף אם עושהו שלא לרפואה אסור (מב ע): אבל נותנו לתוך החומץ ומטבל בו פתו. היה שריו מאתמול מותר לשרותו / צ"ל לשתותו, אם הוא קצת מאכל בריאים (מב עב): בשבת ואם שתה ממנו יום חמישי ויום ששי וצריך לשתות גם בשבת מותר / אף לשרותו (מב עג): שכך הוא דרך רפואתו לשתותו שבעה ימים זה אחר זה / צ"ל שלושה (מב עד): הילכך מותר לשרותו בצונן וליתנו בחמה מפני שהוא סכנה אם לא ישתה ממנו. / אם אין חמה, מותר על האש מפני הסכנה (מב עה):

יט. שום בוסר ומלילות שריסקן מערב שבת אם מחוסרים דיכה אסור לגמור דיכתן בשבת ואם אין מחוסרים אלא שחיקה מותר לגמור בשבת / יש שלושה חלקים, ריסוק, דיכה, שחיקה, ואם נידוך בעוד יום הוא כנגמר (מב עו), ומותר לשחקו בשבת בידים (ביאור הלכה): לפיכך מותר לגמור שחיקת הריפות / הוא דייסא, מאטריות וכדומה, ואם נידוך וחסר רק שחיקה מעט מותר (מב עז), אבל יזהר לא לטרוף בכח (מב עז): בעץ פרור בקדירה בשבת אחר שמורידין אותה מעל האש. / שלא יהיה מגיס (מב עט): הגה: ומותר להחליק האוכל נשבת ולא הוי כזה משום ממחק הואיל ואפשר לאכלו בלא זה / אבל אם אי אפשר, אסור מדרבנן משום ממחק גם באוכלין, וגם לאותה סעודה אפשר שאסור (מב פא): ומכל מקום המחמיר במאכל של תפוחים וכדומה שדרכו בכך תבוא עליו ברכה (מרדכי ריש פרק כלל גדול). / אבל בודאי מותר למרח תפוחים מבושלים, שומן, חמאה על הלחם (מב פב): אסור לקלוף / משום בורר (מב פג): שומים וצלקים כשקולף להניח אצל לאכול לאלתר שרי (ועיין לעיל סימן ש"ט) (סמ"ג והגהות מיימוני פרק כ"ב וזית יוסף נשם סמ"ק ותרומת הדשן ורבינו ירוחם). / וכן תפוחים אגוזים שקדים אין לקלף להניח, וכן אסור לחתוך שזיף ולהוציא את הגרעין, וכן בתפוח, אבל לחתוך ומיד לאכול מותר, ואפשר שאף לאותו סעודה מותר (מב פד):

סימן שכב דין נולד בשבת ובו ו' סעיפים

א. ביצה שנולדה בשבת אסורה אפילו טלטלה / גזירה אטו יום טוב שחל בערב שבת, שאז אסורה הביצה מדאורייתא משום הכנה (כי עירוב תבשילין אינו מועיל לדאורייתא, מב א) ואם אינו מייעדה לאכילה, רק ליתנה לעכ"ם יתכן שמותרת בטלטול (שער הציון, פמ"ג): ואפילו נתערבה באלף כולן אסורות / משום דבר שיש לו מתירין, וגם ספק אם נולד היום או אתמול, ספק לחומרא בדבר שיש לו מתירין. אם מצא הביצה לפני עמוד השחר, חזקה שנולד אתמול ומותר (מב ב): ויכול לכוף עליה כלי שלא תשבר ובלבד שלא יגע בה. / כי מיד היא מתנועעת (מב ג):

ב. שבת שלאחר יום טוב או לפניו נולדה בזה אסורה בזה. / משום הכנה (מב ד), היה יו"ט ביום ה' ו', נולדה בה' מותר בשבת, ואם היה ראש השנה אסור (ביאור הלכה):

ג. פירות שנשרו מן האילן בשבת אסורים בו ביום / גם בטלטול, וגם בירקות הדין כך (מב ו), מטעם שמא יתלוש, ומשום מוקצה כי היה מחובר בין השמשות (מב ז), וכן הדין בספק נשרו בשבת או בערב שבת. ואף לחלק לעניים בזמן רעב אסור (מב ה). ואם נשרו בערב שבת שהם מותרים, ילקט רק אחד אחד, ולא כמה יחד משום מעמר (מב ו): ולערב מותרים מיד:

ד. אוכלי בהמה אין בהם משום תיקון כלי / כגון עצים רכים, אפילו אין עומד לבהמה דינו כאכלי בהמה (מב ט), ומותר אף בטלטול (מב י), יש אומרים שאף שמותר לתקנו, אך אם סותם עם האוכל כלי גמור, כגון חבית,

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות שבת

חייב (מב יא): **לפיכך מותר לקטום אפילו בסכין** / אפילו מקפיד על המדה, אין מחתך באוכלין (מב יב^ט): **קש או תבן ולחצוץ בו שיניו אבל קיסם שאינו אוכל בהמה אפילו ליטלו** / גם הטלטול אסור, וקטימה ביד הוא שבות, ובכלי חייב (מב יג): **כדי לחצוץ בו שיניו אסור** / אם הוא מתארח במקום שיש כבוד הבריות אם לא יחצוץ שיניו, ולא היה יכול להכין מאתמול, מותר לטלטל ולחצוץ שיניו (מב יד):

ה. **מותר לטלטל עצי בשמים להריח בהם ולהניף בהם לחולה** / הוא הדין לבריא (מב טז): **ומוללו להריח בו אחד קשים ואחד רכים**. / להוסיף ריח, קשים מותר ביד אבל לא בכלי, רכים גם בכלי (מב יז), אבל אם מקפיד על מדה חייב משום מחתך, אפילו ביד, ואם דרכו רק בכלי וחתיך ביד אסור מדרבנן (ביאור הלכה), ולהוליד ריח בבגד, כגון להניח בשמים שיהיה הבגד מריח אסור (מב יח), וגם באוכלים אסור (שער הציון), וכן במים (תקיא ס"ק כ"ח), ולערב שמן במים נחלקו אחרונים (סי' קכ"ח ס"ק ג'), ולהוליד ריח בגוף האדם מותר (שם), אבל בשערות אסור (שור"ת הלכות קטנות ח"ב כ') יש המתיר להוליד ריח לסלק ריח רע (שאלת יעבץ א' מ"ב):

דיני מחתך / המחתך עץ או מתכת או נוצה ומקפיד על המדה חייב. מחתך ביד, כאשר דרכו בכלי פטוראבל אסור. חותך קיסם, להרמ"ם חייב משום מחתך, ואפשר גם משום תיקון כלי (מב יח), אם לא סיים את החיתוך ונשאר מחובר מותר (עיין צפנת פענח, שבת יא ז), חתך במקום מסוים כי שם קל לחתוך, ואין לו כל ענין במידה, נראה שאינו מחתך (הגרש"ז, בשש"כ ח"ג פ"ט הע' כה):

ו. **המחלק לבני ביתו מנות בשבת יכול להטיל גורל לומר למי שיצא גורל פלוני יהיה חלק פלוני שלו והוא שיהיו החלקים שווים ואינו עושה אלא כדי להשוותם שלא להטיל קנאה ביניהם, אבל עם אחרים אסור כיון שמקפידין זה על זה יבואו לידי מדה ומשקל, אבל ליתן מנה גדולה כנגד מנה קטנה ולהטיל גורל עליהם אפילו בבני ביתו ובחול אסור משום קוביא, ויש אומרים דעם בניו ובני ביתו מותר להטיל גורל אפילו על מנה גדולה כנגד מנה קטנה מפני שאין מקפידים**. / ביאור הדין, דמצד דיני שבת, מותר לחלק לבני ביתו, גם עם גורל, אפילו גדולה נגד קטנה. ולבני חבורה שמקפידין אסור אפילו לחלוק שווים בלא גורל. וסתם בני חבורה, או שכנים מותר לחלוק ואסור לעשות גורל (מב כ). בחולק מנה גדולה נגד קטנה יש איסור קוביא שאסור גם בחול משום גזל מדרבנן (מב כב), וליש אומרים במחבר מותר לבני ביתו והוא שהכל שלו, ולא שלהם (מב כג): **הגה: ואסור להטיל גורל כשנת אפילו על ידי אינו יהודי (מהרי"ל)**. / אבל לעשות גורל מי יאמר קדיש, או מי יקבל את המנה תחלה, שאין בהם ריוח ממון (ביאור הלכה) מותר, אבל לא על ידי פתקאות (מב כד), וגורל לקבל דבר שוה ממון אסור בשבת אפילו לדבר מצוה, אך יתכן שבי"ט מותר (מב כה):

סימן שכג דיני השאלה וקנין צרכי שבת והדחת הכלים ותיקונן וטבילתן בשבת ובו י' סעיפים

א. **מותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה** / מקח וממכר אסור, ובכל זאת כיון שאינו מזכיר לשון מכירה, ולא לשון מדה, מותר (מב א): **אפילו הוא מיוחד למדה** / וגם הוא מיוחד למכירה (מב ב), ואם הכלי עשוי לעזור למילוי, אף שהוא במידה מדויקת, מותר למלא וליתן לכלי לוקח (ביאור הלכה): **והני מילי כשנוטל**

באר החיים

^מ **חותך טבלאות שוקולד עם העטיפה:** החותך חמאה או שוקולד עם העטיפה, וקפידת המידה הוא מפני האוכל, אלא שרוצה שישאר עטיפה בכל חלק מהחמאה, בכל זאת כיון שאחר חתיכת המאכל, יקפיד שיהיה הנייר במידה זו, הוי מחתך, בשם הגרש"ז אוירבך.

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות שבת

הלוקח מדה של מוכר ומוליכה לביתו ואין צריך לומר אם מביא הלוקח מתוך ביתו ואומר לו מלא לי כלי זה אבל למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לתוך כליו של לוקח אסור. הגה: ויש מקילין לומר דכל שאינו מכין למדה לגמרי שממעט או מוסיף מעט שרי (הגהות אשירי ומרדכי פרק אין לדון) / ובזה מותר גם לשפוך לכלי לוקח (מב ה), ואין בכך משום גזל, כי רגילים בכך (מב ו): וכן המנהג פשוט למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לכליו של לוקח ועוד יתבאר לך בסמוך טעם המקילין. דין הלואת שבת דינו כמו ביום טוב ועיין לקמן סימן תקל"ה ולעיל סימן ק"ז סעיף י"א:

ב. מותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד אותו / אסור לומר בשבת, מחר אעשה כך דבר האסור לעשות בשבת, ואולי התירו כאן משום צורך שבת (מב ח): (אבל לא יאמר תן לי מדה פלוני) (טור). / ואפילו לשאלה שאינו מכר אסור (מב ט), ואפילו אינו אומר למלא עד למעלה, אלא חציה או רביעית, אבל מותר לומר מלא לי עד השנתות (סימן המידה, מב י):

ג. מותר לומר לחבירו תן לי ביצים ואגוזים במנין:

ד. מותר לומר לחנוני תן לי ד' ביצים וה' רמונים / ישראל, אבל מעכו"ם אסור משום ספק מוקצה, שמא היום נולד הביצה, או נלקט הפרי (מב יא): ובלבד שלא יזכיר לו שם דמים / אסור אפילו אינו מחשב סך כל חיוביו בכמה קניית (מב יג): ולא סכום מדה / מידה דינו כדמים, ולפי המחבר אסור להזכיר מדה, גם אם אינו מחשב סך הכל (מב יד): ולא סכום מנין לומר הרי שיש לך בידי חמשים אגוזים תן לי חמשים אחרים והרי יש לך בידי מאה. הגה: וכן בסכום דמים אינו אסור אלא כזהאי גוונא שאומר תן לי ככך וכך דמים והיה לך בידי כך וכך / הרמ"א חולק, שמותר להזכיר דמים, ורק לחשב סך הכל אסור (מב טז): אבל בלאו הכי שרי, וכן בסכום מדה דוקא כזהאי גוונא אסור / שאסור רק סך הכל, אבל מותר לומר תן לי מידה זו יין, אולם אין לומר תן לי מידה זו בדבר שאין רגילין למדוד שבוה אינו מתפרש כמבאר כמה רוצה, אלא שיעשה מדידה (מב יז): אבל בלאו הכי שרי / ללוקח, אבל למוכר צריך היתר שימעט או יוסיף (מב יח): ואף על גב דאסור להזכיר דמים כלל היינו בדבר שאין מקחו ידוע אבל בדבר שידוע רק שאומר לו כמה צריך שרי אם לא שמזכיר לו סכום (אור זרוע והגהות אשירי פרק אין לדון) ואף על גב דיש מחמירין בדבר זה כבר פשט המנהג במדינות אלו להקל וכסברא הנזכרת. / ואין למחות במיקל, וראוי ונכון להחמיר בשם מדה ודמים. יש כותבים מע"ש על פתק כמה שילם, ובשבת חורטים סימן בציפורן כמה לקח, אסור לרשום, וגם בלא זה אסור לקרא בנייר זה משום שטרי הדיוטות, וגבאי צדקה אפשר שמותרים משום חפצי שמים (מב כ):

ה. המביא כדי יין ממקום למקום לא יביאם בסל ובקופה כדרך חול / היינו שנותן שלושה או ארבעה כדים, בקבוקים בקופה (מב כא): אלא יביאם לפניו / בידו (מב כב): או על כתפו / כד אחד או שנים (מב כג): וכיוצא בזה שישנה מדרך חול אפילו אין בשינוי קלות במשא ואם אי אפשר לו לשנות כגון שזימן אורחים הרבה וצריך למחר להביאו לפנייהם מותר ויש אומרים דלמעט בהילוך עדיף ויותר טוב להביאם בסל ובקופה בפעם אחת מלהביאם כל אחת ואחת בפני עצמה. / כן הלכה, ודוקא במקום שאין רואים, אבל כשנושא דרך מבוי דשכיחי רבים ונראה דרך חול, ימעט במשא (מב כה):

ו. מדיחים כלים / איסור ההדחה סתם הוא משום טורח (מב כח): לצורך היום / הוצרך לאחר, יכול להדיח עשר, וכן בהצעת המיטות (מב כז), ויכול להדיח בלילה לצורך היום (מב כז): כגון שנשאר לו עדיין סעודה

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות שבת

לאכול אבל לאחר סעודה שלישית אין מדיחין / כי אין צריך לו, ואם רוצה לאכול אחר סעודה שלישית מותר, וכן אם יודע בבוקר שאין צריך לאלו אסור (מב כח), ואם צריך לאכול, אבל יש לו כלים אחרים בריוח, יש מקום להחמיר שלא להדיח (שבט הלוי ח"ה ט), ובערב פסח שחל בשבת ורוצה להדיח משום איסור חמץ מותר, אבל טוב להדיח על ידי נכרי (תמ"ד מב ס"ק יד), וראיתי מביאים (שולחן שלמה) שאם הכלים המלוכלכים מפריעים לו, מטעם שעומד לבא קרובו ומתביש מותר להדיחם דהוי צורך שבת. ולא נהירא דזהו כבוד עצמו, ולא כבוד השבת: **וכלי שתיה מדיחין כל היום שכל היום ראוי לשתיה.** / ואם ברור לו שלא ישתה אסור (מב כט):

ז. מותר להטביל כלי חדש הטעון טבילה / בין זכוכית בין מתכת (מב לא), ואף שהיה יכול להטבילו מערב שבת (מב ל): **ויש אוסרים** / כי נראה כמתקן הכלי, דאסור להשתמש ללא טבילה, ואסור אפילו לא היה יכול להטביל בערב שבת כגון שניתן לו בשבת (מב ל), ואוסרים גם בכלי זכוכית (מב לב): **וירא שמים יצא את כולם** / משמע שעיקר הדין כמתירין, אבל דרכי משה ושגגת אריה נוקטים כהחמירין, ואם עבר וטבל אפשר שמותר להשתמש כיון שיש מתירין, ואם צריך טבילה מספק יכול לסמוך על המתירין, אם קשה לו לעשות העצות שבשו"ע (מב לג): **ויתן הכלי לאינו יהודי במתנה** / מותר לתת מתנה שבת לצורך שבת (מב לד): **ויחזור וישאלנו** / אבל אחר השבת מטבילו ללא ברכה, או עם כלי אחר ויברך על השני (מב לה): **ויחזור וישאלנו ממנו ואינו צריך טבילה.** / ולא יברך, שכן אינו נראה כמתקן, אבל אם יש לו כלי אחר לא יעשה כן כי מפסיד הברכה (מב לו), וביום טוב יתכן שיש להקל לטבול (שער הציון): **הגה:** ואם הו"ל כלי קראוי למלאות בו מים ימלאנו מים מן המקום ועלטה לו טבילה (המגיד פרק ד' מהלכות יוס טוב והגהות מיימוני פרק כ"ג מהלכות שבת):

ח. כוס ששתה בו אינו יהודי מותר להדיחו לדברי הכל / אם יודע שאין צריך לו היום אין להדיח כס"ו, אך מותר לטלטל הכוס, אפילו נשאר שם גם פירורי פת, דבטל לכוס. אין מבטלין איסור לכתחילה, ויש אופנים דמותר כגון יבש ביבש שנתבטל תרי מוסיף עד ס', ובמקלי קלא איסורא, אבל בשבת אסור משום מתקן. מותר לשער אם יש ס', ואף שמדידה דמצוה מותר, כאן אסור למדוד דנראה כמתקן. יבש ביבש שנתערב חד בתרי מותר להשליך אחד, סכין טרפה דבעי הדחה ושפשוף אסור (מב לז):

ט. מותר לשפשף הכלים בכל דבר / שאינו פסיק רישא שממחק, וכן מותר בנתר וחול, אם יחד לו מקום, ומגובל מערב שבת, או נותן מים הרבה שאין חשש לישא. יש שאסר להצהיר זכוכית (מב לח): **חוץ מכלי כסף בגרתקן** / שאר כלים מותר בגרתקן (מב לט): **שהוא שמרי יין כשנתייבשו ונתקשו מפני שהוא ממחק לכלי כסף שהוא רך.** / אסור להחיו סכין דדומה לממחק (מב מ):

י. אין חופפין כלים במלח לפי שהמלח נמחה כשחופף בחזקה. / ואסור לרסק ברד בידים, אבל נותנו במים והוא נמחה מאליו (מב מא):

סימן שכד דיני הכנת מאכל לבהמה לשבת ובו ט"ו סעיפים

א. אין כוברים התבן בכברה שיפול המוץ לארץ / משום מרקד (מב א) והוא מדרבנן (שער הציון): ולא יניחנו במקום גבוה כדי שירד המוץ אבל נוטל בכברה ונותן לתוך האבוס אף על פי שהמוץ נופל מאליו מותר כיון שאינו מכוין. / דרך נקבי הכברה (מב ג):

ב. לא ימדוד אדם שעורים לתת לפני בהמתו אלא משער באומד דעתו / כלומר יקח את השעורים בכלי שאינו של מידה (מב ד):

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות שבת

ג. אין גובלין מורסן לבהמה או לתרנגולים/ הוא קליפת החטה הנשארת בנפה, אבל מה שנופל בדישה יש חיוב בנתינת מים גם לדעה ראשונה (מב יא, וביאור הלכה): **אבל נותנים בו מים** / יש ב' דרכים בראשונים בשיטה ראשונה, ולדרך אחד מותר ליתן מים גם בקמח, אם הוא לפני בהמה (מב ז, וביאור הלכה): **ומעביר בו תרוד או מקל שתי וערב** / יתכן שמותר להעביר שתי וערב אפילו כמה פעמים (ביאור הלכה): **כיון שאינו ממרס בידו ולא מסבב התרוד או המקל מותר** / אבל אם מסבב בתרוד אסור דנראה כלש (מב ח), וי"א שאם מגבל מורסן חייב משום לש (מב ה): **ומנערו מכלי אל כלי כדי שיתערב ומותר לערב המורסן כדרכו בכלי אחד ומחלק אותו בכלים הרבה ונותן לפני כל בהמה ובהמה ומערב בכלי אחד אפילו כור ואפילו כורים** / כפי צורך הבהמה לכל היום, אבל יותר מכך אסור משום טירחא שלא לצורך (מב ט), ולגבל ממש אסור אפילו מעט מעט (מב ו, וביאור הלכה, מרסן לא כהמג"א): **ויש אוסרים ליתן מים על גבי מורסן בשבת ולא אמרו שמוליך בו שתי וערב אלא כשהיו המים נתונים עליו מבעוד יום** (ועיין לעיל סימן סכ"א גבי שוס וחרדל כיצד נוהגין). / הנהגין כהי"א, ויש להתיר שנכרי יתן מים ויגבל בשתי וערב, אבל גם הנכרי לא יתן רותחים משום מבשל, אלא יעביר המים לכלי שני (מב יא):

ד. קשין של שבליים שקושרים בשנים או בשלשה מקומות מותר להתירן כדי שתאכל מהן הבהמה. הגה: ויש אומרים דלא שרי להחיר רק בקשר שאינו של קימא (הגהות אלפסי). / ואין להקל בשל קיימא (מב יב): **אבל אסור לשפשף בהם בידים כדרך שעושים באוכלי בהמה כדי שיהיו נוחים לאכלם דשווי אוכל בדבר שאינו אוכל מותר לעשותו אוכל** / לצורך צער הבהמה (מב יג): **אבל מיטרח באוכלא בדבר שהוא ראוי לאכילה לא טרחינן ביה להכשירו ולתקנו יותר**:

ה. עצים שקצצן מן האילן ויש מאכילים אותם לבהמה בעודם לחים/ ומיועד לכך מבעוד יום, דאל"כ הוא מוקצה כנ"ל ש"ח סכ"ח (ביאור הלכה): **מתירין ומפספסין (לשון שפשוף) בהם להאכילם שאינם ראויים בלא שפשוף**. / משום צער בהמה (מב יג):

ו. מחתכין דלועין לפני בהמה/ ודווקא קשים שאין ראויים ללא חיתוך, אבל רכין אסור משום טירחא. ולא יחתוך דק דק משום טוחן, אבל לאלתר מותר (מב טז): **והוא שנתלשו מאתמול**. / משום מוקצה (מב טז):

ז. מחתכין נבלה לפני הכלבים אפילו נתנבלה היום בין שהיתה מסוכנת בין שהיתה בריאה/ האחרונים מפקקים בבריאה, שמא הוי מוקצה, אם לא היה דעתו עליה (מב יז): **והני מילי בנבלה הקשה שאי אפשר להם לאכלה בלא חתיכה**/ וכן אם אפשר להם רק על ידי הדחק מותר (מב יח), וכן כשהנבלה רכה, אלא שהכלבים קטנים וקשה להם (מב יט): **אבל אם היתה ראויה להם בלא חתיכה לא דמיטרח במה שהוא ראוי לא טרחינן** (ועיין לעיל סימן סכ"א חס מותר לחתכו דק דק לפני עופות). / אף שאין יכולים לאכול ללא חיתוך, יש חשש של איסור טוחן, ואם הוא נבלה מותר (מב כ, בצירוף שבבשר שאינו גידולי קרקע לא נאמר עיקר טוחן, עיין שכ"א ס"ט גבי זקנים), ואם הוא כדי שיאכלו לאלתר מותר (מב כא):

ח. אין חותכין שחת (פירוש ירק של תבואה שנקלר טרם נתפסלה התבואה) וחרובין / רכים, אבל קשים שאי אפשר לאכול ללא חיתוך מותר. וזה בחתיכות גדולות, אבל דק דק אסור משום טוחן, ולאלת גם זה מותר (מב כג): **לפני הבהמה בין דקה בין גסה משום דבלא חיתוך נמי חזי לאכילה**:

ט. אין אוכסין את הגמל דהיינו שמאכילה בידו כל כך עד שמרחיבין בני מעיה כאבוס / משום טירחא (מב כד), או אטו טוחן ולש (שער הציון מהרמב"ם): **ולא דורסין דהיינו שדורס לו**

מאכל בגרונו למקום שאינו יכול להחזירו / זהו אובסין, אבל דורסין הוט שמאכילו הרבה כמאכל ג' ימים אף שלא תחב בגרונו (ביאור הלכה מהרמב"ם): **אבל מלעיטין**. אין מאמירים את העגלים אבל מלעיטין. איזה המראה למקום שאינה יכולה להחזיר הלעטה למקום שהיא יכולה להחזיר. / במאירי משמע ביד ולא בכלי (ביאור הלכה): הנה: **ודין תרנגולים וחוויים כדן עגלים (מהרי"ל)**. / יש אווזי פטום שאין יכולים לאכול בלי המראה, מאכיל על ידי גוי, וגם באין גוי לא יאכיל על ידי ישראל (מב כז, ואמנם בסי' ש"ה ס"ק ע"א, התיר, כאן חזר בו מכוון הראשונים), והלואי גם בחול לא ילעיטו, משום כמה איסורים, וחשש טריפות (ביאור הלכה):

י. מותר ליתן מאכל בפיהם של תרנגולים. / אבל לא יטלטלם משום מוקצה (מב כח):

יא. אין נותנין מים ולא מזונות לפני דבורים ולא לפני יוני שובך ויוני עליה / אפילו הן שלו, כי מזונותם מצויות מההפקר (מב כט): **ולא לפני חזיר** / כי אסור לגדלו, ומטעם זה הוא הדין כלב רע, ולכן אם נפל בחובו ולא הספיק למכור, מותר להאכילו (מב ל, לא): **אבל נותנין לפני אווזין ותרנגולים ויוני בייתות וכן לפני כלב שמזונותיו עליך**. / שאינו רע, ואפילו אינו שלו, כי אין מזונותיו מצויים (וכן יוני בית שאינו שלו, כיון שאין להם מהפקר, מותר. ביאור הלכה). אסור ליתן בשבת שירה מזון ליונים (מב לא):

יב. מותר להאכיל תולעת המשי / וגם לפזר ולגרוף כי נחוצן למחיתם (ביאור הלכה), אבל הם עצמם מוקצה (מב לב):

יג. מעמיד אדם בהמתו על גבי עשבים מחוברים ולא חיישינן שמא יתלוש מהם אבל לא על גבי מוקצה מפני שאיסורו קל וחיישינן שמא יתן לה ממנו בידיים ודוקא להעמידה על גביו ממש אבל לעמוד בפניה בענין שלא תוכל להטות אלא דרך שם מותר:

יד. נוטלים מאכל מלפני חמור ונותנים לפני שור אבל אין נוטלים מלפני שור ליתן לפני חמור מפני שנמאס ברירי השור ואינו ראוי עוד לחמור. / אלא בדוחק, וטורח בחנם, אבל נותנו לשור אחר (מב לו): הנה: **ויש מחמירין גם כן בשא"ר מיני בהמות ליקח מלפני אחת וליתן לפני אחרת שאינה מינה (מרדכי פרק תולין וסמ"ג וסה"ת)**. / אבל אין למחות בנוהגים היתר, אם לא במינים ידועים שקצים ברוק (מב לח):

טו. אסור לגרוף האבוס לפני שור של פטם אפילו אבוס של כלי / אבל סתם תיבה מותר לגרוף (מב מ): **גזירה אטו של קרקע דאתי לאשווי גומות, ואסור גם כן לסלק התבן מלפניו לצדדין** / כי חלק כבר נמאס, והוא מוקצה (מב מא):

סימן שם כמה דינים מדברים האסורים בשבת בעין תולדות מאבות ובו י"ד סעיפים

א. אסור ליטול שערו או צפרניו בין ביד בין בכלי / בכלי חייב, ביד או בשניו אסור (מב א, ב):
בין לעצמו בין לאחרים וחייב על שתי שערות / ושערה אחת אסור מהתורה משום חצי שיעור^{מ"ה},
 וגזיזת צפורן אחת חייב, וגזיזתה ביד פטור. היה לה זמן טבילה תאמר לנכרי לגזוז ביד, ואם אינו יכול ביד יעשה הנכרי בכלי^{מ"ו}, ואם אין נכרי תתקן תחת הצפורן ולא תקצוץ (מב ג). ובצפרני רגלים אפילו אם יש יהודי עדיף לנקר (שער הציון).
 הגוזז צמר או שער באורך קרוב ל' טפחים חייב, בין גזז מהחייב בין מהמת, בין מעור מופשט מהבשר. תולש מן החי פטור דכאב לה, מהמת חייב. ולכן הלוּבשים פרווה טבעית צריכים ליהרר מתלישה. ובספר חסידים אסור משום כך להוציא כינים מהפרווה. בעופות גם תולש מהחייב חייב. הטווה בעורו חי פטור שאינו דרך טוויה בכך (מב ה). ונחלקו הפוסקים אם טווה בכלי על הבהמה (שער הציון): **ומלקט לבנות מתוך שחורות אפילו באחת חייב ודבר זה אפילו בחול אסור משום לא ילבש גבר שמלת אשה.** / ובזה חייב אפילו ביד (ביאור הלכה, אפילו), עיין ביאור הלכה ומלקט, לענין אם נשאר עוד לבנות, אם חייב או פטור: **הגה:** ועיין לעיל סוף סימן ט"ג דין סריקה וחפיפה:

ב. אסור לחתוך יבלת מגופו / והוא הדין תלישת ציצין של עור חייב משום גזוז (מב ז), וציצים משפתיו היו
 דרכו ביד, ולכן אסור אפילו פירשו רובו ומצעים אותו, אף שבכהאי גוונא ליד הצפורן מותר (ביאור הלכה): **בין ביד בין בכלי בין לו בין לאחר.** / בכלי והיבלת לחה חייב, יבשה או לחה שקצצה ביד, או בשניו פטור (מב ו, ח):

ג. המוחק דיו / מדבר שהדיו לא היה בצורת אות, וגם תחת הדיו לא היה אותיות, בכל זאת חייב משום מוחק, כי
 עכשיו נהיה ראוי לכתיבת ב' אותיות, והוא שיהיה כוונתו שהמקום יהיה ראוי לכתוב, וכן בסותר על מנת לבנות, וקורע על מנת לתפור, הם דווקא במכוין (מב יג). וכל שכן אם מוחק שני אותיות ממש שחייב (מב ט), ומוחק במקום אות אחת אסור משום חצי שיעור (יב). ואם מוחק במקום שראוי לאות אחרונה בספר, או ספר שלם שנמחק איזה אות שהוא, חייב גם באות אחת (ביאור הלכה, המוחק). וכתב הב"ח אם נפל שעה על אותיות, והוא מסיר את השעוה ומתגלה הכתב, חייב משום מוחק על מנת לכתוב. ואם מצא כן באמצע קריאת התורה יקרא בעל פה, מצא בין גברא לגברא יוציא אחר (מב י) ואם נפל רק על אות אחת יכול לומר לעכו"ם לגררו, ויש נידון לחייבו גם משום כותב, כי בשבת גם חק תוכות חייב (ביאור הלכה, שעל^{מ"ז}). ואם נדבקו הדפים זה לזה בשעוה אסור להפרידם לפי הב"ח וסייעתו, ואם נדבק על ידי דבק

באר החיים

^{מ"ה} **חצי שיעור:** עיין ביאור הלכה, אמנם עיין רשב"ם בבא בתרא בסוף דף נ"ה שכתב שחצי שיעור בשבת פטור משום מלאכת מחשבת, לפי זה יש לומר שאינו אסור מן התורה, כהעולת שבת. ויש לדחות דגם להרשב"ם הא דחזי לאיצטרופי לשיעור, מועיל להכלל באיסור חצי שיעור.

^{מ"ו} **אמירה לעכו"ם תלוי במחשבת העכו"ם, או של המשלח:** טעם ההיתר כאן הוא משום שהוא מלאכה שאינה צריכה לגופה, שאינו לצורך הצפורן או להתנאות, כי אם לצורך טבילה. ויש כאן חידוש שהרי הנכרי בוודאי חושב להתנאות והוא אצלו מלאכה הצריכה לגופה, בכל זאת אינו תלוי בדעתו, אלא בדעת האומר לו.

^{מ"ז} **כתיבה במחשב:** יש לדון אם הכותב במחשב חייב. והענין שהרשימה המתקיימת שבמחשב הוא בפנים המחשב בצורת קודים, והם זעירים מאד, ויש לומר שאינם אות. ונראה שחייב משום כותב. א' שחייבים בכל לשון. ב' י"ל שהאותיות של המסך נחשב מתקיים, רק דבר אחר גורם מחיקתו. אבל עדיין יש לדון אחרי שכתוב על המסך, אם מותר לשמור, שזה רושמו בפנים.

ונראה להוכיח דחשיב כתב, שהנה המדרכי (גיטין שד"מ) מבאר הא דבשבת חק תוכות חייב, ובהלכות אחרים אינו כתב, וז"ל התם מלאכת מחשבת אמרה תורה, ובמחשבה תלויין מלאכות דשבת, וכיון שמתכוין לעשות אותיות אין קפידא באיזה ענין שנעשה רק שיהיה על ידי מעשיו, אבל במקום שנאמר

שנמצא על אותיות יש חיוב דאורייתא לכולי עלמא (ביאור הלכה, שעל). נפל דיו וכן כל דבר לח על האות, אל ילחנו בלשונו, ולא ירחצו במים משום מוחק. אסור לתת שעוה על ספר לסימן היכן הוא אוהו, משום חשש מירוח (מב יב). מוחק לאיזה תיקון, כגון מחיקת חוב, חייב, אפילו אינו על מנת לכתוב (ביאור הלכה, המוחק): **שעל הקלף** / וכן נייר, וגם על עצים יש חיוב כתיבה ומחיקה שכן היה במשכן (מב י): **או שעוה שעל הפנקס אם יש במקומו כדי לכתוב ב' אותיות חייב. הגה: אסור לשבור עוגה שכתוב עליה** / שהוא פסיק רישא בדרבנן, ואינו דאורייתא, מכיון שאינו על מנת לכתוב (מב יז), דווקא כשהאותיות מדבר אחר, אבל אם הם מגופה אינו כתב ומותר. ואם האותיות מדבש המעורב במים או מי פירות אין להחמיר (מב טו). החזון איש (סא א) משיג על שני היתרים אלו. וכן יש להקל כששובר בפיו דרך אכילה (מב יז, והטעם להקל, כי הדגול מרבבה חולק על עיקר דברי הרמ"א), וגם על היתר זה משיג החזו"א (שם^{מח}). ומותר ליתנו לתינוק (מב יד): **כמין אותיות אף על פי שאינו מכיוון רק לאכילה להוי מוחק (מרדכי פרק כלל גדול)**. / יש מחמירים בצידורים (מב טז) והחזו"א מסיק כהמקילים^{מט}). ספר שכתוב על חודי הדפים מותר לפתוח ולסגור, אמנם אם יש לו ספר אחר נכון להחמיר (מב יז):

באר החיים

וכתב צריך שיכתוב גוף האותיות ולא מאליהן עכ"ל. ולע"ד נראה שמטעם זה הכותב במחשב חייב, כי אצל מחשבת האדם, חשוב כתב, וכן הוא דרך כתיבה, ומילים אלו שבפנים המחשב נקראים ומתקיימים. ואאמור שליט"א הראה לי שכן דעת שו"ת שבט הלוי, שיש בכך חיוב חטאת.

^{מח} **מחיקה דרך אכילה:** החזון איש כתב שהדגול מרבבה אינו לפניו, ואם יש טעם להקל הוא משום תרי דרבנן, א' אינו על מנת לכתוב, ב' לאחר יד. וכתב שאין ראיה להקל, בפסיק רישא בתרי דרבנן. אמנם בהמשך מצדד שאולי יש ראיה להקל מסריקין מצוירים, ודוחה.

והנה בדגול מרבבה יש טעם נוסף שהוא מקלקל, וא"כ הם ג' דרבנן.

ונראה לבאר פלוגתתם שיתכן לדון שאין כאן ג' דרבנן, דקורע שלא על מנת לתפור, ומקלקל פטור אחד הם, וכן סבר החזו"א.

והדבר תלוי במה **שיש לחקור** האם הא דבעי במחיקה **על מנת לכתוב** הוא כדי שיהיה דומיא דמשכן, או כדי שלא יהיה מקלקל (וכמובן שצריכים למצוא במשכן מלאכות שהם תיקון, ואינם לאחר יד, וכו', אבל הסיבה אינה משום משכן). ויש בזה נידון מפורש, שהנה הרא"ש (שבת פ"ז ס"ז) כתב דמתיר חייב רק על מנת לקשור דומיא דמשכן. וכתב שם תפארת שמואל, דשאר ראשונים אינם מצריכים סתירה על מנת לקשור, כי כל מה שצריך בקריעה על מנת לתפור, וכן בסתירה, ומחיקה, כי הם מקלקל, אבל סתירה אינו מקלקל, לכן אע"ג שבמשכן היה על מנת לקשור, בשבת חייב ללא על מנת לקשור. הרי דפליגי בחקירה זו, ולהלכה נקטינן דלא בעי דומיא דמשכן. וכן נדון קורע שיש בו תיקון, ואינו על מנת לתפור, תלוי בחקירה זו, והביאור הלכה ד"ה המוחק מכריע על פי תוספתא ועוד, שכל תיקון מהני, ואין צריך דומיא דמשכן. ולפי זה אם חסר על מנת לכתוב, והוא מקלקל, שניהם חסרון אחד הוא, ושפיר כתב חזו"א שיש כאן רק תרי דרבנן, ולא ג'.

^{מט} **ציורים באוכלים:** כתב החזו"א (ס"א א' ד"ה ואמנם) וז"ל: ויותר נראה דצורה על הלחם לא חייל עליה שם צורה, אלא זהו תמונת הפת עכ"ל. וראיתי מי שפירש שיש חילוק בציורים, בין ציור ממש על הפת, לצורה שהיא צורת גוף הפת. אבל זה אינו נראה שהרי בפסחים ל"ז שכתוב שהוא שווה לצייר, משמע שהיה ציור על הפת. אלא ודאי כונת החזו"א שכל ציור מותר, ורק כתב אסור.

^י **מילים בחודי הדפים:** מקור ההיתר הוא בשו"ת הרמ"א קי"ט, ושם כתוב שני טעמים, **טעם א'** מוכח שהרחקת אותיות או הקרבתם להיות מילה שלמה אינו מלאכת כותב, והוא הדין חצאי אותיות. ויש לבאר הסברא בטעם זה בב' דרכים **ביאור א'** שגדר כתיבה הוא רק חיבור האות לדף שתחתיו, ולפי זה נוטל חתיכה בצורת אות ומדביק על נייר דחייב. **ביאור ב'** גדר כתיבה הוא, הפיכת דיו לרישום, ולפי זה גם חיבור אות לדף, ענינו הקרבה ולא כתיבה. (ועיין נשמת אדם דנקט כצד ב', ולדברינו אין לו הכרח מהרמ"א דיתכן כצד א'). **טעם ב'** שהוא כדלת שעשוי לפתוח ולסגור.

ונפקא מיניה בין הטעמים בנקרע דף כתוב בין האותיות, לפי טעם הא' מותר, ולפי טעם ב' אסור כי אינו עשוי לפתוח ולסגור, והוא מילתא דשכיחא טובא.

באר החיים

המג"א והמ"ב נקטו את טעם הב', והחזו"א (ס"א א') משיג על טעם זה, וכתב שסברא זו שייכא דווקא בבונה, מלאכת כותב אין חשיבותה תלוי בקביעות קיומה, ולכן כתב החזו"א שנכון להחמיר לא לפתוח ספר שכתוב בחודי הדפים.

והנה על עצם השגתו, יש לציין שהרמ"א הרגיש בזה, וכתב שבגמרא השוו כותב לבונה. אולי הכוונה לברייתא ק"ד ב' דהקודח כל שהו. ואם כן צ"ע דילמא רק לענין שיעור מלאכה שלמה הושוו, וכמו שביאר רש"י בריש העמוד, ולא לאורך עמידתו.

אמנם יש להעיר על דברי החזו"א, דאי עשוי לפתוח לא מהני לפטור, מדוע כותב בדבר שאינו מתקיים פטור, וזה סיוע לטעם הרמ"א.

ועוד יש לומר, דהנה החזו"א משיג רק על טעם הב'. אכן בנשמת אדם (כלל לו ב) כתב שבלשון שו"ת הרמ"א נראה להדיא שעיקר טעמו הוא טעם הא', והט"ז גם כן כיון מעצמו לכל דברי הרמ"א בטעם הא', ולפי זה לכאורה שפיר יש להקל בחודי הספר, וכן יש להקל בדף שנקרע הנ"ל.

והנה המג"א כתב שראיות הרמ"א אינם מוכרחות וכוונתו על טעם הא', ונראה דלבאר הא דלרמ"א הראיה מוכרחת. דתלוי במה ששמעתי מרבותי (הגר"ד לנדו שליט"א ועוד) **לחקור בהא דבעי שני אותיות**, האם יסודו כי חייבים רק על תיבה ולא על אותיות, או דילמא חייבים על שתי אותיות, אלא דבעי שיעור של כמות שתי אותיות ולא חשוב שנים אלא אם כן יש איזה צירוף ביניהם (והא דקאמר ק"ג ב' שמה שישנו בקמיע לא חשוב, היינו שלא מתפרש מאליו לצירוף זה, אבל לאו משום דבעי תיבה).

הרמ"א מביא ראיות שקירוב שני אותיות אינו כתיבה, והכי נמי קירוב חצי אותיות, כי מה לי חצאי מילים, מה לי חצאי אותיות. והנה אם אין המלאכה כתיבת מילים, ושתי אותיות הוא רק שיעור בכמות, אם כן אין כלל ראיה מצירוף שני אותיות, לשני חצאי אות. ונראה שמשום סברא זו, כתב המתן אברהם על הרמ"א שאין ראיותיו מוכרחות (גם לדבריו עדיין אין ראיה נגד סברת הרמ"א).

ובאמת הרמ"א כתב להדיא כאידך גיסא, וז"ל שם: דלענין חיוב שבת ב' האותיות, כאות אחד דמיא עכ"ל עיין שם, ושפיר מוכרח ליה מחצי תיבה שמותר גם בחצי אות.

ובחקירה זו נחלקו קמאי, איתא בגמרא (ק"ג ב') כיון לכתוב אזור וכתב אא, פטור. וכתב ביאור הלכה להלן ד"ה שעלף דנראה **ברש"י** ק"ג א' שאם לא היה חצי מתיבה גדולה כשם משמעון, אלא כוונתו היתה לכתוב רק אא, חייב, ואף שאינו תיבה. ונראה לענ"ד שהוא דווקא כשיש לו בהם ענין משותף כגון לקמיע, או לסימן כקרשי המשכן, או כתב אא לומר שהסחורה משובחת וכדומה, דאי לא תימא הכי פטור משום אין נהגין זה עם זה.

אולם **ברמב"ם** פ"א ה"י נראה שאינו חייב בזה, דכתב שאם כתב אות כפולה, ויש לו משמעות של שם אחד, היינו תיבה, חייב. ופשוט דכל שכן כשאינו אות כפולה, אם יש לו משמעות מילה אחת, שהוא חייב, ונקט אות כפולה, לומר שאע"פ שנראה אותיות בעלמא ואינו נראה כתיבה. אבל אם אין לו משמעות שם אחד פטור, אפילו אינו אות כפולה, ואפילו שלא היה דעתו לתיבה יותר גדולה, שהרי לא מיירי הרמב"ם כאן מזה, כי אם בפרק ב' (ומה שסתם בפרק ב' כתב שני אותיות מאגרת חייב, כוונתו שתי אותיות כפי הדין האמור בפרק י"א דבעי שני שמות), מבואר שלעולם צריך שיהיה תיבה שלמה לחיוב, וכל זה מתבאר בביאור הלכה שם.

ואם כן נפקא מרש"י והרמב"ם דפליגי בחקירה זו. והמ"ב שם נקט כרש"י שבב' אותיות חייב אפילו אינו תיבה כלל. והמ"ב לטעמיה לא הביא את טעם רמ"א להתיר משום שמחוסר קריבה לאו כמחוסר מעשה.

והנה להצד ששתי אותיות הוא שיעור בכמות אותיות, קשה מהא דיש מ"ד דיש חיוב באות אחת נוטריקון או בסוף ספר, וצ"ל שהוא מטעם שאות זו חשוב כשתים, וכן מדוקדק לשון פירוש המשניות שם, ועיין לשון רש"י.

ולהצד דבעי תיבה, קשה בדבדף ק"ד ב' תנן, כתב אות אחת להשלים התיבה פטור. משמע שאם השלימה בשני אותיות חייב, ואפילו הם שני אותיות שבפני עצמם אין להם כל משמעות תיבה בעולם, כגון בב. וקשה מה ההבדל בין שני האופנים, הלא בשניהם כתב חצי תיבה, ונעשה תיבה. על כרחך שגם להצד בחקירה הנ"ל דבעי כתיבת תיבה, מודה לצד השני שיש גם כן דין שיעור שתי אותיות בכמות. וב' דינים איכא בשתי אותיות, א' כמות אותיות, ב' תיבה.

ד. יש לזהר שלא לכתוב באצבעו במשקין על השולחן / היינו שטבל אצבעו במשקה וכתב על השולחן, או על נייר, והמשקה אינו כתב מתקיים. וכן אם כתב על עלה ירקות שגם הנייר אינו מתקיים בכל אלו פטור אבל אסור (מב יח, יט): **או באפר**. / או על חול, או חלון זכוכית לח מהקור אסור. ואם שרט בדם או חלב קרושים חייב (מב כ): **אבל מותר לרשום באויר כמין אותיות (תרומת הדשן סימן ס"ג)**. / או מוליך אצבעו על דף גנוב ואין שום היכר מותר (מב כב), ואף שמתאמן לכתוב, וכן מותר לראות אומנות וללמדה בדרך אקראי, אבל לא ידבר עם העכו"ם על כך, וגם אסור לילך במיוחד לשם משום ממצוא חפצך (מב כא):

ה. **מותר לרשום בצפורן על הספר כמו שרושמיין לסימן שאין זה דבר המתקיים**. / ההיתר הוא דווקא כעין קו, אבל צורת אות, אפילו אות אחת אסור (מב כד), ודווקא על קלף שהוא קשה ואינו מתקיים, אבל על נייר אסור. ודווקא בצפורן, אבל אם רושם בכלי רשימה הניכרת ומתקיימת אסור (מב כה). ויש מחמירים בכל אופן (מב כג):

עוד דיני כתיבה ומחיקה / כתב בדבר שאינו מתקיים, או על דבר שאינו מתקיים פטור אבל אסור, וכן המוחק כתב כזה פטור. וחייב אף במתקיים קצת ואין צריך לעולם, ופשוט שבעפרון הוי כתיבה (ביאור הלכה במשקין). כתב על בשרו חיב, המשרט על בשרו פטור. הקורע בבשרו חייב, והרושם פטור (ויש הופכים את דין שני האחרונים). כתב דיו על גבי דיו, סיקרא על סיקרא או על דיו פטור, דיו על גבי סיקרא חייב שתיים, משום מוחק וכותב⁸². שיעור חיוב בשתי אותיות,

באר החיים

העולה, הוראת הרמ"א חיי אדם, ומשנה ברורה על פי רוב הפוסקים להתיר לפתוח ספר שכתוב בחודי הדפים משני טעמים. ולהרמ"א עצמו מותר גם להצמיד דף שנעשה קרע במקום האותיות, משום טעם הא', ולענ"ד אם הקרע באמצע תיבה בין האותיות וכל האותיות שלמים מודה הרמ"א להתיר (ושמעתי שהג"ר יעקב פוזן שליט"א דן לומר שלענין מחיקת השם אין כאן סברא להתיר, וסידור שנקרע במקום השם אסור לפתחו ללא זהירות רבה, ואם נתערב סידור זה בבית הכנסת דבר שבמניין לא בטיל ואסור בכל הסידורים). ונתבאר שלשית הרמב"ם יש לרמ"א ראייה מוכרחת, ולשית רש"י אין הראייה מוכרחת. וגם ללא ראייה, יש לרמ"א ב' סברות. וללבוש המובא במג"א, ולמג"א, ולחזו"א שמפקפקים בסברותיו של הרמ"א, יש בזה חשש חיוב דאורייתא.

יש להסתפק אם כתב אות אחת בסוף תיבה אחת, ושניה בראש תיבה שאחריה, והתיבות נהגין זה אחר זה כגון איגרת אחת, אלא שכתב כל אות במילה אחרת, האם חשוב נהגין זה עם זה, או דילמא רק אם הוא המשך באותה תיבה נחשב נהגין.

⁸² **דיו על גבי סיקרא**: רש"י בגיטין י"ט כתב שאף שאמר ר' יוחנן חייב בדיו על סיקרא, אם היה בית המקדש לא היה מורה להביא חטאת מחשש חולין בעזרה.

תוס' שם כתבו, שאם הכתב התחתון היה מחוסר לשמה, ובעליון עשה לשמה, תיקן והועיל להחשב לשמה, ובכחאי גוונא חייב גם בכתב דיו על דיו.

וכתב המרדכי (גיטין שד"מ) שאם התחתון היה לא היה כשר לדבר הנדרש, משום שהיה חק תוכות, ובעליון אין פסול זה, לא תיקן העליון, ונשאר הגט פסול, וכיון שלא תיקן אין חיוב בשבת.

ונראה לבאר את טעם החילוק מדוע בחק תוכות לא תיקן, דנראה שיש בכתיבה ב' **חלקים**, א' חפצא של הכתב, ב' הכתיבה שבכתב.

בנוסח אחר, א' עצם הכתב דהיינו הדיו הנמצא באות. ב' גבולי האות המגדירים היכן הוא האות והיכן הוא סביב האות, והם נותנים את צורת האות.

והנה דין לשמה יש לומר דצריך בעיקר שהדבר שישנו בעין יהיה לשמה, ואם התחתון לא היה לשמה, שפיר מועיל אם העליון הוא לשמה. אבל בחסרון חק תוכות, הרי החסרון הוא בגבולי האות שלא נקבעו בצורת כתב, לזה לא מהני כתב עליון, כי עושה את העליון כפי התחתון, וכתיבת התחתון קבעה את הגבול ואינו מחדש בעליון דבר בצורת האות, לפיכך כתב המרדכי שלא מהני כתב עליון לתקן חסרון חק תוכות.

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות שבת

כתב אות אחת פטור, ומשמע אפילו אם האות השלים את התיבה פטור (עיין ביאור הלכה מחידושי הרשב"א ס"פ הבונה), אבל השלים את הספר חייב. כתב מ' אף שניקד עליה להחשב ארבעים פטור. מחק גג חית להיות ב' זיינין וצריך זה חייב. התכוין לכתוב ח"ת וכתב ב' זיינין, או מ' וכתב כ' ו' פטור שלא נתכוין רק לאות אחת. שתי אותיות אפילו לא נעשה תיבה מזה, אפילו אותו אות פעמים, אפילו רצה לכתוב תתנו וכתב תת חייב²². וחייב גם ללא תגין אפילו בספר תורה. כתב שני מספרים כגון 23 חייב. כתב על שני דפין אפילו רחוקים ואם יקרבם יקראו יחד חייב. אחת בקיר זה ואחת בזה או בדף באופן שאינו נקרא יחד ללא קציעה פטור. אות מעל אות יש להסתפק (ביאור הלכה). כתב בשמאל, ברגלו, בפיו, ידו הפוכה, במרפקו, פטור. אטר בימין שלו פטור בשמאלו חייב, שולט בשתי ידיו חייב, קטן אוחד בקולמוס וגדול אוחד בידו הגדול חייב, גדול אוחד בקולמוס וקטן אוחד בידו הגדול פטור, נתכוין אוחד הקווס לסייעו חייב. כתב על מנת קלקל העור חייב, כי חייב על הכתב עצמו, המוחק על מנת לקלקל פטור. המחבר אותיות כסף לפרוכת חייב משום כותב. המצייר ציורים כדי שידע הצובע היכן יצבע, חייב משום כותב, והמוחק משום מוחק. וחוקק בכלי ללא צבע חייב משום מכה בפטיש. מוחק אות אחת שיש במקומה כתוב שתיים חייב²³. היו אותיות יתרות בתורה ומחקן על מנת לתקן חייב אע"פ שאינו על מנת לכתוב. כל המלאכות שעשה בשמאל חייב חוץ מכותב. אבל בפיו ומרפקו חייב. משרטט כדי לכתוב תחתיו שתי אותיות, או כדי לכוין חיתוכו חייב, בין שרטט בצבע בין שלא בצבע. וכן כותב קו לכוין חיתוכו חייב משום משרטט. ונפקא מיניה בכל זה אם חייב או אסור, שמותר לומר לעכו"ם לעשות שבות לצורך מצוה:

ו. **חוט של תפירה שנפתח אסור למתחו** / נעשה הפרדה בין חוטי הערב, וכשימתח יוצמדו (מב כו): **משום תופר**. / ואינו חייב אלא בשלוש תפירות ללא קשר, או שנים וקשר עליהם אפילו הקשר אינו קיימא ואינו קשר כלל. ובלא קשר יש אמרים שאסור מדרבנן. ועל כן אין לתחוב במחט שני תפירות, ובשלוש יש חיוב (מב כז) והחזו"א (קנ"ו ד"ה דברי) מתיר במחט כי אינו עשוי להיות מחובר והוא ככפתור. (.. לעיין שש"כ פ' טו הע' כ"ד, ולענין מהדק סיכות שם כ"ח י"ז. ולענין תפירה באדם מנח"ש תניא ל"ה). אות על קופי דינו כשני אותיות ששכ לא מג. וקשה הא אין נהגין. ואם היו כבר תפירות ומתח עוד שתי תפירות יתכן שדינם כשלוש שאין צריך קשר על גביהם (שער הציון):

ז. **אותם שמהדקים הבגדים סביב זרועותיהם על ידי החוט שמותחין אותו ומתהדק אסור למתחו** / אינו תפירה שעשוי לפתוח ולסגור. אם יכול לפשטו כשהוא מהודק, ולפעמים פושטו כשהוא מהודק, אסור להדקו (מב כט): **אלא אם כן יהיו הנקבים רחבים קצת ומתוקנים בתפירה ובעיגול**. / ואז אפילו החוט קשור במחט מותר (מב ל):

ח. **מוכין שנפלו מן הכסת מותר להחזירם** / צמר גפן או נוצות או כל דבר דך (מב לא): **אבל אסור ליתנם בתחלה בכסת**. / חייב משום מכה בפטיש (מב לג, כרש"י ולא כהרמב"ם שפוטרי. שער הציון):

ט. **אסור לקבץ מלח ממשרפות המלח שדומה למעמר** / ואינו מעמר דאורייתא כי אין גדולו מן הארץ (מב לו): **וכן אסור לקבץ כל דבר במקום גידולו**. / ושיעור עימור הוא קטן, אוכלים כגורגרת,

באר החיים

המהר"ם שו"ף (גיטין י"ט) מוכיח שגם צורת חתימה שהכינו לעדים והעדים חתמו על גביהם לא מהני חתימת העדים, ואינו כלשמה. ולדברינו מובן, שגבולי האות הוא לפי התחתון, לכן לא מהני העליון מידי. ועיין חידושי הגר"ח על הש"ס מה שהקשה על המרדכי, ולדברינו הכל מיושב.

²² ובאופן זה חייב דווקא אם יש משמעות של מילה כגון תת, דכתיב החלותי תת לפניך. גמרא. ועיין ביאור הלכה.

²³ **גורל האות**: היה בזמנם מידה כללית לגודל אות רגילה (רש"י שבת ...). וצ"ע אם בזמנינו הולכים אחר האות הקטנה ביותר שרגילים בה, או לפי מספר האותיות שבדעת המוחק לכתוב שם.

אוכלי בהמה כמלא פי גדי, להסקה כדי לבשל ביצה קלה⁷², ולכן שומרי פירות צריכים לזהר מאד. ושלא במקום גידולו מותר לכתחילה (מב לז):

י. המקבץ דבילה ועשה ממנה עיגול או שנקב תאנים והכניס החבל בהם עד שנתקבצו גוף אחד הרי זה תולדות מעמר וחייב וכן כל כיוצא בזה. / יש שכתבו לחייב בזה גם שלא במקום גידולו (מב לח):

יא. אף על פי שנותנים שומשמין ואגוזים לדבש לא יחבצם בידו. / מהדק האגוזים והדבש יוצא, והוא בורר (מב לט, ו"א משום לש, עיין מג"א ש"ט י"ט, נפק"מ אי שרי לאלתר):

יב. הנותן זרע פשתן או שומשמין וכיוצא בהם במים חייב משום לש מפני שמתערבים ונתלים זה בזה:

יג. אין שוברים החרס ואין קורעין הנייר מפני שהוא כמתקן כלי. / אם מקפיד על המדה (שיש לו חפץ באורך מסוים) חייב גם משם מחתך. והקורע נייר לקנה וכדומה חייב משום קורע שהוא על מנת לתקן. ואגרת חתומה לקרוע על אותיות הוא מוחק, וגם שלא על האותיות הוא קורע, ולפיכך לא יאמר לעכו"ם לקרוע אם לא לצורך גדול. אך יכול לומר לעכו"ם איני יכול לקרותו, ואם יפתח מותר (מב מא), ויש חיוב קורע גם בעור אף שאינו ארוג (ביאור הלכה⁷³):

באר החיים

⁷² **מעמר:** מי שירד לגנו לערוגת הבושם ללקוט שושנים תלושים, ואוספם לריח או לנוי, מסברא נראה דחייב משום מעמר, וכ"כ קצות השולחן (אמנם אגרות משה א"ח ח"ד סוף ע"ג מצדד שאינו מלאכה כלל, כי הוא מעשה סידור ואינו קיבוץ. ולא הבנתי כלל, הרי הוא גם מקבץ גם מסדר, והוא צריך שיהיה אגוד ומקובץ, כדי ליקחנו לביתו, וכמו אגודת ירק) ועיין תק"א שער הציון יד.

אמנם יש להעיר א' מאי טעמא לא נתנו חז"ל שיעור לזה, שהרי גם בימיהם היו עושים כך, כפרש"י קידושין כ"ב ב' על כמין חומר. וקשה לומר שיהיה שיעורם כמו להסקה. ב' הגמרא סוכה ל"ב מתיר לאגוד יו"ט בעניבה, ואינו ראייה כי שם היה אגוד מבעוד יום, ולא שייך מעמר. אך יש להעיר איך לא הזהירונו חז"ל שלא נכשל ביום טוב של סוכות, שאם יקבץ את ההדסים ללולבו יתחייב משום מעמר.

⁷³ **קריעת מעטפה:** בביאור הלכה נוקט שאם האיגרת בעצמו דבוק כמעטפה חייב משום קורע על מנת לתקן. אבל אם המעטפה היא נייר נפרד מן האיגרת, פטור לרוב הפוסקים כי אין התיקון בגוף הדבר הנקרע, ורק לר' יהודה חייב בה דמחייב גם בתיקון אצל אחרים. החזו"א (נ"א י"ג, ס"א ב') משיג על כך, ומתיר לכתחילה באופן השני, מטעם שקריעה דרך השחתה בדבר הנקרע, כדי להגיע לדבר אחר מותר, ולא חשוב תיקון כלל. וראיתו מחותלות בסי ש"ד ס"ח, ומהתוספתא שקורעים עור שעל פי החבית. מיהו מודה החזו"א שם לאסור אם עדיין ראוי לשמש במעטפה, ואם דעתו לכך חייב (ובסוגריים חזר בו ומחייב גם באין דעתו לכך). ועיין שם הטיב שאין הטעם ברור בידו, וכתב שאינו טעם לפטור כשיש חיוב דאורייתא.

והנה לענ"ד הטעם אינו מובן, הרי כל קורע והתיקון אצל אחרים הוי חיוב לר' יהודה, ופטור ואסור לר"ש, כמבואר בשבת ק"ה ק"ו, וכל מקלקל אסור. ואיזה טעם יש כאן להתיר, ומה נפק"מ אם התיקון טמון בתוכה או מחוצה לה, בשניהם אינו בגופו.

והראיה שהביא מחותלות, לענ"ד נראה שיש טעם אחר בהיתר חותלות, ואין ההיתר שיש חסרון בתיקון שבדבר, אלא ההיתר בחסרון בקריעה (יש שכתבו טעם, שאין לחותלות שם כלי, כי בטלים לאוכל ונדון כקליפת האוכל. וצריך עיון). דהנה לשון המג"א (ש"ד ס"ק י"ג) דוקא הני דלאו כלים גמורים דאינם עשויים אלא שיתבשלו התמרים בתוכם עכ"ל, ונראה בביאור דבריו, שמלאכת קריעה, חשובה מלאכה דווקא אם קורע דבר חשוב בשלמותו, ולא דבר שעומד מתחילתו ליקרע דכקורע דמי. דהיינו בגד שנעשה להיות שלם, ונהיה סיבה שיש לקרעו ולתפרו, אף שכעת מיועד ליקרע, מכיון שבתפירת הבגד ועשייתו נעשה להיות שלם, קריעה זו היא מעשה גדול וחשובה מלאכה. וכן הוא בקורע בגד בחמתו, וסותר בית, ומוחק אות כתובה, בכולם מבטל דבר טוב שייעודו הראשון היה להיות עומד בשלמותו.

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות שבת

יד. המדבק ניירות או עורות בקולן של סופרים וכיוצא בו הרי זה תולדת חופר וחייב / שיעורו בשני תפירות (מב מב), וקורע על מנת לתקן ולא על מנת לתפור לכאורה יש בו שיעור אחר (ביאור הלכה, וחייב): **וכן המפרק ניירות דבוקים או עורות דבוקים ולא נתכוין לקלקל בלבד** / חייב ולא בעי על מנת לתפור (מב מב), ואם הוא מקלקל פטור ואסור (מב מד): **הרי זה תולדת קורע וחייב** / נדבקו דפים זה לזה מותר להפרידם כי לא נעשו לקיום כל שכן שנעשה ממילא. ואם לא נחתך מעולם אסור אפילו על ידי נכרי. ואם נדבק במקום האותיות אסור. נתפס בגדו בין הקוצים מושכו ואם נקרע נקרע, וכן מפצע אגוזים כשהם תחת מטלית ואם נקרע נקרע (מב מה):

סימן שמא היתר נדרים בשבת ובו ג' סעיפים

א. מתירים נדרים בשבת אם הם לצורך השבת / או לצורך מצוה, אבל בלא זה לא יתיר, משום טירחא בשבת (מב א), או משום ממצוא חפצך (שער הציון). ומשום כך אומרים כל נדרי לפני השקיעה (תרי"ט מ"ב ה): **כגון שנדר שלא לאכול** / אפילו רק דבר אחד כגון בשר ויין, או שלא ילבש בגד שהוא צריך, או שלא ישן ביום והוא רגיל לישון בשבת ביום (מב ב), ומסתבר שהוא הדין שאר דברים שדרך לענג בהם השבת. ופמ"ג מסתפק במין פרי או משקה (שער הציון): **או שלא לשתות אף על פי שהיה לו פנאי להתירם קודם השבת, אבל הבעל יכול להפר נדרי אשתו אפילו שאינם לצורך השבת מפני שאם לא יפר לה היום לא יוכל עוד להפירם** / הוא הדין אב לבתו נערה. לא יאמר מופר ליכי בפה, רק בלב, ובפה יאמר טלי ואכלי. אם הבעל לא שמע, עדיף לא לומר לו בשבת, כך יוכל להפר אחר כך. ואם זמן הנדר יגמר השבת לא יפר נדר שאינו לצורך שבת (מב ג):

ב. מי שנשבע לעשות מלאכה פלונית עד זמן פלוני ולא נזדמן לו לעשותה עד יום האחרון של אותו זמן ואותו יום בא בשבת / הוא הדין אם נזדמן ולא התיר, ועדיף להתיר לפני שבת (ביאור הלכה): **ויש לו פתחים להתיר נדרו נשאלין אפילו בשבת**. / או חרטה, ואנו עושים מהחרטה פתח, אילו דע שיתחרט לא היה נודר (מב ו):

ג. נהגו להתיר חרמי הקהל בשבת ואף על פי שאינם לצורך השבת (ועיין לעיל סוף סימן ט"ו). / כי רק בשבת היו מתאספים (מב ח):

באר החיים

אבל חותלות עיקר עשייתם הוא להתקיים רק עד בא זמנו להוצאת התמרים, וכן עור על פי חבית הוא נקבע כאן וייעודו להקריע בזמן שצריך להפתח, קריעה זו שקורעו בזמן שצריך ייעודו מעת עשייתו הוא שעכשיו יהיה קרוע, אינו נחשב קריעת דבר שלם. והן דברי המג"א, והוא טעם מובן מאד (ואמנם קרקע שאני שיש חשיבות גם בבנין וסתירה כל דהו, לכן אסור להפקיע חותמות שבקרקע, עיין לשון רש"י עירובין ל"ה).

ולפי זה גם איגרת שהיא בעצמה דבוקה כמעטפה, הרי דיבוקה הוא לצורך זמן מה עד שיגיע לנשלח, ולכן קריעתו לא חשובה מלאכת קריעה. אמנם וודאי פתיחת חותלות או כלי באופן שאחר קריעתו משתמש בדבר הנקרע ככלי, ומשמש את הדבר שבתוכו, בוודאי חייב כקורע בית הצואר, זה הנראה לדעתי העניה.

שוב התבוננתי שסברא זו קיימת גם כן, במה שכתב הרמ"א בסי' שי"ז שיותר לקרוע חוט תפור המחבר בין שני מנעלים, (ואולי טעם הנ"ל היינו ממש טעם אינו עשוי לקיימא הכתוב שם), ובכל זאת אסור בפני עם הארץ, ואם כן איך יספיק טעם זה להרב מג"א להתיר לכתחילה, וצ"ע.

סימן שמב בין השמשות מותר לעשות דברים שאסרו חז"ל משום גזירה ובו סעיף אחד

א. כל הדברים שהם אסורים מדברי סופרים / כל לאו דווקא, כי לא התירו העברה פחות פחות מד' אמות, מלאכה שאינה צריכה לגופה, וי"א גם עירובי תחומים (מב א): **לא גזרו עליהם בין השמשות** / דווקא בתחילת שבת, אבל במוצאי שבת אין להקל משום ספיקות בבין השמשות (מב ב), וגם בתחילת שבת אם הוא קיבל עליו שבת או רוב הציבור קבלו עליהם, אסור לעשות שבות בידים, אבל על ידי עכו"ם מותר (מב א). ולא עשה עד צאת הכוכבים ממש, אלא עד מעט לפני כן משום תוספת שבת (ביאור הלכה): (ועיין לעיל סימן רס"א וסוף סימן ט"ז) והוא שיהא שם דבר מצוה או דוחק כיצד מותר לו בין השמשות לעלות באילן או לשוט על פני המים להביא לולב או שופר וכן מוריד מהאילן או מוציא מהכרמלית עירוב שעשה/ הדבר מצוה משום שאם לא יוכל להשתמש בו בין השמשות לא יחול העירוב, ואין מערבים את התחום אלא לדבר מצוה (מב ג): **וכן אם היה טרוד ונחפז/** הכוונה לברוח מגוי, אבל באמת הוא הדין שאר הפסד מרובה או צורך גדול. המהרש"ל גם דבר שאינו צורך גדול אבל הוא יצטער מאד בחסרונו, אבל למעשה לא התיר בכהאי גוונא אלא על ידי נכרי (מב ה, ו, שער הציון ד ה): **לדבר שהוא משום שבות מותר בין השמשות ומטעם זה מותר לומר בין השמשות לעכו"ם להדליק לו נר לשבת.** / לצורך אכילה או שינה או עונג שבת, והוא שהנכרי ידליק בבין השמשות, אבל לומר לנכרי בבין השמשות או אפילו לומר לו בערב שבת שידליק הנכרי בשבת אסור (מב ז):

סימן שמג דיני קטן בשבת ובו סעיף אחד

א. קטן אוכל נבילות אין בית דין מצווין להפרישו / הוא הדין שאר איסורים כגון טומאת כהנים. והרמ"א מביא שיטה שאם הגיע לחינוך גם ב"ד מצווין להפרישו. ולדינא יש להחמיר בדברים דאורייתא (מב ז). אבל אם הוא עושה לצורך גדול צריך למחות בו לדברי הכל (מב א, שער הציון): **אבל אביו מצווה לגעור בו /** שהרי מצווה לחנך בנו ובנותיו. ויש שסוברים שגם האם חייבת בחינוך (מב ב): **ולהפרישו (מאסור לאורייתא) /** גם בדרבנן חייב לחנך, אך יש שני הבדלים, א' שב"ד אין מוחים באב אם אינו מחנך בדרבנן. ב' שלצורך התינוק מותר לאב לתת לו כגון רחיצה ביום כיפור. שיעור חינוך במצות עשה הוא לפי חריפותו כאשר יודע לעשותו, היודע להתעטף חייב בציצית, יודע ענין שבת חייב בקידוש והבדלה. ובלא תעשה כל שהוא בר הבנה. אבל אם אינו מבין מה מונעו אין צריך למנעו אפילו ממאכלות אסורות וטומאת מת, אבל לתת בידים אסור גם אינו בר הבנה ואפילו תינוק בן יומם אסור להכניסו לאהל המת, אבל מעוברת מותר לה לילד באהל המת, כי הוא ספק ספקא, שמא נקבה ושמא נפל (מב ג): **ולאכילו בידים אסור /** מן התורה אסור לספות לו. וכן אסור לתת לו מאכל שמא יאכל. אסור לומר לעכו"ם להאכילו, וכל שכן לומר לו שיאכל אסור. אם התינוק צריך כך מותר להאכילו חמץ על ידי נכרי שנכרי יאכילו, וחמץ יאכל בבית נכרי, או הנכרי הביא, יכול לומר לקטן שיאכל (מ ה). ובאיסור דרבנן מותר גם להאכילו בידים, אם הוא לצורך התינוק, אף שאחר כך גם הגדול משתמש (ביאור הלכה): **אפילו דברים שאסורים מדברי סופרים וכן אסור להרגילו בחילול שבת ומועד ואפילו בדברים שהם משום שבות.** הגה: ויש אומרים דכל זה בקטן דלא הגיע לחינוך אבל הגיע לחינוך כריכים להפרישו (תוספות פרק כל כתבי) ויש אומרים דלא צריך חינוך לבית דין אלא לאב בלבד (בית יוסף) וקטן שהכה לאביו או עבר שאר עבירות בקטנותו אף על פי שאין צריך תשובה כשהגדיל מכל מקום טוב לו שיקבל על עצמו איזה

דבר לתשובה ולכפרה אף על פי שעבר קודם שנעשה דבר עונשין (פסקי מהרא"י סימן ס"ז). / קטן שהזיק וגנב, מדינא אין צריך לשלם, רק מצוה לבית דין להכותו כדי שלא ינזקו ממנו. אבל לפני משורת הדין מצוה לשלם בין שחבל בגופו או ממונו ואפילו על ידי גרמי (מב ט, שער הציון):

סימן שדמ דין החולך במדבר בשבת ובו ב' סעיפים

א. החולך במדבר / או בין הגוים, ואינו יכול לדעת מחשבונם מתי שבת שלנו (מב א): ואינו יודע מתי הוא שבת מונה שבעה ימים מיום שנתן אל לבו שכחתו / מיום שעלה הספק בלבו, ויום זה יעשה כיום ראשון (מב ב): ומקדש השביעי בקידוש והבדלה / אין לו יין, יקדש בתפלת שבת, ויבדיל על ידי אתה חוננתנו (מב ג): ואם יש לו ממה להתפרנס / אפילו יש לו לחם, אסור להשתכר בשביל תבשיל (מב ד), ואם יכול למכור חפציו, או להשיג בהקפה עד שיגיע לישוב, לא יעשה מלאכה (מב ה): אסור לו לעשות מלאכה כלל / בכל ימות השבוע, ואין כאן היתר של הלך אחר רוב ימים (מב ו). וביום השביעי לא יעשה שבות, ויש מתירין (מב ט), ונראה שיניח תפילין גם ביום השביעי, אבל לא יניח בשעת תפלת שבת, כי הוא תרתי דסתרי (ביאור הלכה): עד שיכלה מה שיש לו ואז יעשה מלאכה בכל יום אפילו ביום שמקדש בו כדי פרנסתו מצומצמת / בכל יום, ואם העדיף ועשה ביום אחד כדי מלאכת שני ימים, לא יעשה מחר (מב ז), ולא יעשה לכתחילה היום מלאכת כמה ימים, ואחר כך ישבות כמה ימים, כי מה שאינו פיקוח נפש היום אין לעשות היום. ביאור הלכה): ומותר לילך בו בכל יום אפילו ביום שמקדש בו:

ב. היה יודע מנין יום שיצא בו כגון שיודע שהיום יום רביעי או יום חמישי ליציאתו אבל אינו יודע באיזה יום באיזו יום יצא מותר לעשות מלאכה כל מה שירצה ביום שמיני ליציאתו שביום כזה יצא מביתו דבודאי לא יצא בשבת וכן ביום ט"ו וביום כ"ב וכן לעולם / אבל ביום תשיעי אסור, שמא היה לו שיירא ויצא בערב שבת. ואם יכול לעשות מלאכה ביום שמיני עבור פרנסה לכל השבוע מחוייב לעשות כן (מב יא).

בדין שינויי הזמנים בכדור הארץ:

קוטב: הנוסעים בקוטב והיום ארוך כמה חדשים, יש למנות ימים כמו שעות שלנו (שערי תשובה בשם מור וקציעה).

דין י"ח שעות מערב לירושלים: מי שנמצא במערב לירושלים רבע מהעולם כגון בארצות הברית, אצלו השקיעה שש שעות אחרי ירושלים, ואצלו השבת מאוחרת לירושלים שש שעות.

ומי שנמצא במרחק שעון של שתיים עשרה שעות מערב לירושלים, מתחיל י"ב שעות אחר כך. ואם הוא במקום שהשקיעה י"ז שעות אחר ירושלים, אף שיש שם גם כן שקיעה ותחילת יום, בשבע שעות לפני ירושלים, ואף שהנכרים בני המקום מונים את ימיהם לפני ירושלים, בכל זאת עליהם לשמור שבת י"ז שעות אחר ירושלים, מה שהנכרים במקומם קוראים אותו יום ראשון (שכן דעת הראשונים מפורש ללא שום 'ראשון' החולק, ולהרבה ראשונים הדבר מבואר בגמרא, לענין קידוש החודש בירושלים שמתחשבים בכך שיש מקום בכדור שהיום מתחיל י"ח שעות אחרי ירושלים, וכמו שהראה בעליל מרן החזו"א בקונטרס י"ח שעות, וכן כתבו גדולי הרבנים בשנות תרל. ואין חשש שיראו כנוצרים השובתים ביום ראשון, שהרי אומרים בתפלה ובויכולו שהוא יום השביעי).

סיביר ויפן: וכתב החזו"א שבמקומות שהיבשה בולט למזרח יותר משש שעות, דינם כשבע או שמונה שעות לפני ירושלים, כגון קוריאה וסיביר. אבל בים ובאיי הים כגון יפן, הרי מקו צ' מעלות ומזרחה דינו מאחר לירושלים, ויבואר בהערה.

אוסטרליה: עוד חידש מרן, שאי מאיי הים שחלק ממנו נכנס לתוך צ' מעלות לירושלים, דינו כולו כלפני ירושלים, כגון אוסטרליה, ויכולים למנות כמנין הגוים במקומם, שהשבת נכנסת לפני ירושלים, ויבואר בהערה.

והנה לדין זה אין הכרע ברור בראשונים, בין באוסטרליה בין בסיביר. ונראה שבמקומות אלו, כל הבולט מצ' מעלות מזרחה מירושלים, יש להחמיר שמא גם למחרת הוא שבת, וכן כמה אחרונים החמירו בזה, ויסוד הענין וצדדיו יבואר בהערה^י:

באר החיים

^י חקירה ביסוד קו התאריך, של י"ח שעות אחר ירושלים:

יש לחקור ביסוד הדין שנקטו הראשונים והקדמונים, שתחילת היום הוא י"ח שעות ממערב לירושלים (שהוא שש ממזרח), ויש נפקא מיניה רבה בחקירה זו.

הנה הראשונים (עיין בעל המאור פ"ק דראש השנה, מה שמפרש לא כרש"י, וראה בחי' הר"ן, הריטב"א, ופני יהושע שהכריעו כפירוש הר"ה. והראב"ד בספר כתוב שם, כותב שאף שאינו מפרש את הסוגיא כהר"ה, הוא מסכים לדינו בקו התאריך. וראה גם בכוזרי ב' כ', והם עיקרי הראשונים בענין) נוקטים בלשונם שהישוב (היבשה) הוא ממזרח לירושלים שש שעות דהיינו רבע הכדור, וכן ממערב שש שעות, וירושלים הוא נחשב אמצע הישוב, וכמו שנאמר ביחזקאל (ל"ח י"ב) שהוא טבור הארץ. וכמובן שהארץ אינה מסתיימת בקו ישר, אלא יוצא ונכנס, ומה שאמרו שהיבשה שש שעות מירושלים, הכוונה שלמרות שיש יוצא ונכנס, נדון שש שעות הוא התחלת היבשה, ובאמת בקו רוחב של ירושלים מסתיים היבשה במזרח במרחק כשש שעות לפני ירושלים.

וביתר דיוק הכדור מתחלק לש"ס מעלות, רבע מהם הוא צ' מעלות, וקצה המזרחי של הישוב בקו ירושלים הוא חוף שנחאי, הוא בערך פ"ח מעלות מזרחה מירושלים.

וכאן יש לחקור האם יסוד הדין הוא שתחילת היום הוא בתחילת הישוב, וכדי לקבוע מה נחשב ההתחלה, על כך נאמר שירושלים הוא האמצע, וממילא שש שעות ממזרח הוא תחילת המזרח.

או דילמא הדין של תחילת היום אינו נובע מתחילת הישוב, אלא תחילת היום מתחיל ביסודו בירושלים בעצמו, ובכל זאת יש טעמים לכך, ששש שעות ממזרח לירושלים נדון כירושלים, ונטפל אליה להיות לפנייה, מאיזה טעם שהוא. ובצד זה עדיין יש להסתפק האם גדר שש שעות תלוי בכך שהוא רבע הכדור ואינו תלוי בתחילת הישוב, או דילמא תלוי בישוב, וכל תחילת הישוב נטפל להיות לפני ירושלים.

ונראה ש**נפקא מיניה** בזה למקומות שהישוב בולט ויוצא מזרחה יותר משש שעות ממזרח לירושלים, שלפי צד הא' יהיה היום לפני ירושלים שבע שעות או יותר, כי הולכים אחר תחילת הישוב, ויש גם סברא שלא מסתבר שמתחלף היום באמצע הישוב, ואילו לפי צד ב' יש לומר שרק שש שעות לפני ירושלים נדון כירושלים. אמנם זה מוכרח בגמרא ראש השנה שם שבמקומות שהישוב מסתיים פחות משש שעות מזרח לירושלים, בוודאי שמותחים קו מקצה היבשה, וכל הימים שבפנים נדון כלפני ירושלים, כי מבואר בסוגיא שאין מקום היום מתחיל י"ט שעות אחרי ירושלים.

נפקא מיניה שנית בחקירה הנ"ל. שהנה שנחאי הוא קצה היבשה במזרח כנגד ירושלים, והוא רק פ"ח או פ"ז מעלות מזרח מירושלים, מה הדין בים בשני מעלות אלו עד קצה צ' מעלות.

ונראה שלפי צד א' שתלוי הדבר בתחילת הישוב, דין הים במקום הנ"ל, ובכל מה שכנגדו מצפון דרום שהשבת מתחיל י"ח שעות ומשהו אחר ירושלים. אבל לצד ב', עד צ' מעלות דינו שש שעות לפני ירושלים.

והנה **בנדרון השני**, דן החזו"א בעצמו (בס"ק ..) שהוא בעצם **קושיא**, איך מבואר בסוגיא שיש מקום בכדור שמתחיל בו היום י"ח שעות אחרי ירושלים, ואין יותר מאוחר מ"ח שעות, והרי לפי המדידות של ימינו, קצה המזרח הוא י"ח שעות וכמה דקות אחרי ירושלים.

והחזו"א מיישב בשני דרכים א' כל מדות חכמים כן הוא, וכיון שהוא כ"ח שעות, הרי לענין קידוש החודש הדין נקבע על י"ח שעות, אף שבאמת הוא י"ח ומשהו. ב' - כ' החזו"א - שבימי קדם הגיע הישוב עד סוף הצ' מעלות, ואחר זמן עלה הים והתרחב (באמת הים שם רדוד). אלו דבריו.

והנה נראה לפי זה, כי אחרי שהתרחב הים, אף כי לענין חישוב קידוש החודש בירושלים לא ישתנה הדין, אבל לענין אותו מקום, כיון שנעשה חוץ לתחילת הישוב, דינו כדין חוץ מתחילת הישוב, ויהיה

באר החיים

י"ח שעות ומשהו אחרי ירושלים (וכמו כשארץ ישראל נתקטנה, גבולותיה הם כפי שיעורה כיום, עיין שם בסוגריים), וכל שכן לפי הישוב הראשון של החזו"א.

זה מתאים אל שיטת החזו"א בכל אורך הסימן, **שעיקר הקובע הוא תחילת הישוב**, וירושלים היא רק היכי תימצא לקביעת תחילת הישוב. וכמו שכתב בסוף ס"ק י"ג וכבוד ארצינו בכבודה מונח... וגם לענין תחילת הימים יש כאן כבוד לארץ ישראל שהיא האמצע... והאמצעי מכובד עכ"ל. והיינו שלענין תחילת הימים באמת לא מתחילים ממנה.

וכן כתב בס"ק ד' שאלה א' וז"ל שאלה א' מה קדושה בצין (הוא סין) לקבוע בה התאריך, לק"מ שהרי פירש היסוד עולם ששם התחלת היצירה, שם התחיל היום.. עכ"ל.

אולם לענ"ד אמנם בספר 'יסוד עולם' מבואר כמהלך החזו"א שיסוד הדין הוא שבתחילת הישוב יתחיל היום, וכן כתב שם את הסברה שאין לחלק את היבשה באמצע.

אך לשונות רבותינו הראשונים **הרז"ה והכוזרי** מורים להדיא כאידך גיסא, שהתחלת היום מיוחסת באמת לירושלים בעצמה, ויש נפקא מיניה בחקירה זו, וראוי להכריע כמו הראשונים האלו, ולפחות לחוש לדין שיוצא משיטתם.

הנה **לשון הרז"ה** (פ"ק דראש השנה) הקו המקיף את אורך הארץ.. יש לו ד' נקודות כנגד ד' רבעי היום.. וארבע נקודות אשר בקו הסובב את אורך הארץ הראשונה קצה המזרח ויושביה גם הם שוכנים על שפת אוקינוס במזרח, והנקודה השנית היא שכנגדה והוא קצה המערב ושוכניה גם הם שוכנים על שפת אוקינוס במערב, והנקודה השלישית היא אמצעית בין שני הנקודות האלה ויושביה על פני כל הארץ והיא נקראת טבור הארץ ויושביה הם יושבי ירושלים וכל ארץ ישראל... והמשל על זה כי כשתתחיל יום ראשון מימי השבוע לשוכני ירושלים וא"י, לא יתחיל לשוכני קצה המערב עד ו' שעות לאחר מכן, ובטבור הים.. לא יתחיל עד י"ב שעות לאחר מיכן. ולשוכני קצה המזרח לא יתחיל עד י"ח שעות לאחר מיכן וכן בכל יום.. וכך סדרן לעולם.. ונתברר לך מזה כי יש הקדמת י"ח שעות במנין ימי השבוע ושעותיהם בין ירושלים לשוכני קצה המזרח.. וזהו הסדר הנסדר להם מששת ימי בראשית וזהו המרחק הגדול כשאתה מתחיל למנות מארץ ישראל עכ"ל.

מבואר להדיא שעיקר דין תחילת היום אין יסודו בתחילת הישוב, אלא ההתחלה היא בירושלים.

(אלא שבכל זאת במקום הרחוק ביותר, היום מתחיל י"ח שעות אחרי ירושלים, ולא י"ט או כ"ג. ואינו מסביר מדוע במקום המזרחי מירושלים פחות משש שעות, דינו כלפני ירושלים. אבל נראה בלשונו שהסיבה תלויה בכך שהארץ שהיא ככדור מתחלקת רק לארבע נקודות, ויבואר להלן).

וכן **בלשון הכוזרי** (מאמר ב' כ') שקבעו שמות לימים לפי מה שהתחל בקריאתם בארץ ישראל, אכן לקריאת השמות האלה נקבע על כל פנים מרחב מסויים, שהרי לא יתכן לקבע אופק מיחד לכל נקדה ונקדה בארץ, כי הלא בירושלים עצמה יש רוחות מזרח ורוחות מערב רבות, מזרח ציון למשל אינו מזרח בית המקדש, וחוגי אפקיהם שונים זה מזה באמת, אם אמנם אין חושינו משיגים זאת. וכל שכן דמשק כלפי ירושלים כי שבת דמשק קודמת בהכרח לשבת ירושלים, וכן שבת ירושלים קודמת לשבת מצרים, על כרחנו נודה במרחב שהזכרנו, והנה המרחב אשר בו ישתתפו כל המקומות השונים בקריאת אותו השם לאותו היום הוא של י"ח שעות לא יותר ולא פחות... יום השבת מתמיד י"ח שעות אחר שהופסקה קריאת השם "במקום שהותחל בה", עד אשר שבה השמש להופיע בנקדת הרום של שמי ארץ ישראל... בהאמר לאיש מארץ סין ולאיש מארץ המערב באיזה יום חגתם ראש השנה יאמרו למשל שניהם כאחד בשבת ואם כי לאחד מהם כבר יצא החג בשעה שלשני עדיין היה חג הכל לפי יחס מקומות מגוריהם אל "ארץ ישראל" עכ"ל.

מבואר בכל לשונו, שמקומה של ארץ ישראל אינה נצרכת רק לקביעת אמצע הישוב, כדי שנדע לקבוע היכן תחילת הישוב. אלא 'ארץ ישראל' הוא המקום שם הוא תחילת קביעת היום, אלא מרחיבים את אותה ההתחלה עד שש שעות.

וכל מי שאינו נטפל לירושלים מצד מזרחה, ממילא אצלו היום מתחיל אחר ירושלים, כי היום מתחיל בירושלים וממשיך והולך מערבה כפי הילוך השמש. ומשמע לענ"ד שאינו מדבר רק על היממה הראשונה כפירוש החזו"א, אלא בכל יום, וכלשונית הבעל המאור שמבואר יותר שכוונתו על כל יום, וכתב שיש הבדל י"ח שעות בין תחילת היום הראשון לאחרון, והרי יש כ"ד, אלא בהכרח הכוונה שהשש שעות שלפני ירושלים, הם 'נטפלים לירושלים', ועיקר הנדון רק על ארבעה הנקודות שבארבעת

באר החיים

רבעי עולם, ולכן נחשב שיש הפרש י"ח שעות בלבד מההתחלה שהיא ירושלים, עד המקום האחרון של תחילת היום.

ובאמת החזו"א **בעצמו מזכיר חקירה זו**, ועמד על כך שיש בדבר שני גישות בראשונים, שכתב בס"ק ה' וזה לשונו: והנה יסוד הדבר שהתחלת יום הוא בתחילת מזרח ישוב העליון, אינו מסתמך על פירוש הרז"ה והכוזרי בסוגיא, אלא מיוסד על פי דברי היסוד עולם בשם כל הראשונים, והם לא הזכירו "צ" מעלות" אלא "תחילת המזרח" עכ"ל. וכאמור בלשונות החזו"א, סבירא ליה שגם הכוזרי מתפרש כך, ומסתמא ס"ל כן גם בדעת בעל המאור, ולענ"ד בכמה לשונות מוכרע לא כך.

ויש לעיין לפי מה שדקדקנו מדברי **הכוזרי והרז"ה** שהתחלה היא בירושלים, רק שמרחיבים שש שעות, מהו טעם ההרחבה בשיעור שש שעות דווקא.

ונראה שיתכן לפרש כמה סברות לדבר, ויש לדקדק בזה בלשונות הראשונים

סברא א', שהטעם הוא משום שבמרחק שש שעות שם הוא תחילת הישוב, ואילו היה הישוב מתחיל מרחק שני שעות מירושלים, הרי באמת שם היה תחילת התאריך.

ב' ויתכן טעם אחר בדבר, שתלוי בצורת הכדור, כי כדור ראוי לחלקו לארבעה, וממילא כל רבע כדור נחשב חלק אחד, וירושלים באמצע בין שני הרבעים קצת מזה וקצת מזה, ולכן מתפשט מקומה עד תחלת הרבע.

ג' עוד יתכן כי צורת הכדור מחייבת שיש חצי עליון וחצי תחתון, והנה כאשר דנים על מקום מסוים כירושלים, הרי שש שעות מזרחה, יכול להקרא מזרח של ירושלים, אבל מרחק שבע שעות מזרחה, אינו מתיחס אליו בשם מזרח, כי ביחס אליו הוא בחצי תחתון של הכדור, ולכן עד שש שעות נטפל לירושלים, עיין היטיב בלשון הכוזרי.

ד' עוד יתכן שמהלך השמש גורם את ההרחבה לשש שעות, כי מהזריחה עד חצות נקרא כולו בשם זריחה ועליית השמש, או שחרית, כמו שמחצות עד השקיעה, נקרא ערב או בין ערביים, וכדתנן בסוכה פ"ג לא נטל שחרית יטול בין הערביים שכל היום כשר ללולב. ולפי זה מי שנמצא חמש שעות מזרח לירושלים, כשבירושלים מתחיל הזריחה, הרי אצלו הוא חמש שעות בבוקר והרי יש לשניהם זריחה משותפת, ולכן ראוי לצרפם לירושלים. אבל מי שהוא בשבע שעות מזרח לירושלים, כאשר בירושלים מתחיל הזריחה, אצלו כבר אחר חצות היום, לפיכך אינו נחשב יחד עם ירושלים, וחזר הדין להיות נדון י"ח שעות אחרי ירושלים (וכ"כ אוצר נחמד על הכוזרי).

ונראה לענ"ד מלשונות הרז"ה והכוזרי שהקביעה עד שש שעות, נובע מצורת העיגול הקיים בצורת הארץ או במהלך השמש, שמחייב חלוקה לארבע רבעים, ולא כהצד הא', שנובע ממה ששם תחילת הישוב, אלא סוברים משאר הטעמים שכתבנו.

והנה לפי היוצא מחקירה זו, **נבא לדון בנפקא מיניה השני הנ"ל**, ונראה שבשני מעלות (כמאתים קילומטר) שיש מקצה המזרח בקו ירושלים דהיינו מחוף שנחאי, עד סוף צ' מעלות מזרחה מירושלים (וכן כנגדו בדרום באיי הפיליפינים), השבת במקום שש שעות פחות משהו לפני ירושלים, כי עיקר הקובע הוא צ' מעלות מירושלים, ולא תחילת הישוב. ואילו משיטת החזו"א יוצא ששם השבת י"ח ומשהו שעות אחר ירושלים, אך נתבאר שהראשונים לא סברו כן, וצ"ע שמא בדין זה גם החזו"א מודה לדיון.

ועתה נשוב **לדון בנפקא מיניה הראשון**, במקומות שהארץ בולטת כלפי מזרח יותר מצ' מעלות, כסיביר ואוסטרליה, האם דינם י"ז שעות אחרי ירושלים, או ז' שעות לפניה.

ונראה שהדבר תלוי בחקירתנו, שאם שש השעות נובעות מכך ששם תחילת הישוב, ראוי לצרף את הבליטות להיות לפני ירושלים, כי שם תחילת הישוב. אבל אם שש השעות נובעות מחלוקת הכדור "והחזו"א לא סבר כן אף אליבא דהכוזרי וכמו שהעתקתי לשונו, ועל כן אין לנו הכרעה ממנו, אילו היה נוקט כצד זה!", קרוב מאד שאין לצרף את הבליטות, אלא תלוי בדיקו בשש שעות.

ומלבד התלייה בחקירה יש ראיות נוספות מהראשונים שחולקים את הישוב, ואוסטרליה תשבות למחרת.

שהנה פשטות דברי הראשונים, מורה ששש שעות הוא קו התאריך, ואילו אם נצרף את הבליטות, יוצא שבכל היבשה הנקרא ישוב, התאריך מתחיל יותר משש שעות מזרח לירושלים, וגבול שש שעות הוא בעיקר לאיי הים, ולא משמע כן.

באר החיים

ועוד שלשונות הר"ז והכוזרי כמעט ברור שיש מקום ישוב בקצה המזרח ששם יש 'שוכנים' אשר אצלם היום מתחיל י"ח שעות אחרי ירושלים, ובעל המאור בהמשך בדיבור המתחיל כי סליק, כתב וז"ל: אין אנו קובעים היום ראש חודש אלא אם כן היה בו המולד מתחילת הלילה במקום אחד ממקומות הישוב עכ"ל. היינו שיש מקום שמתחיל היום י"ח שעות אחר ירושלים, והבעל המאור מדגיש, 'מקום אחד במקומות הישוב' מוכרח ומודגש שלא די באיזה מקום שהוא מקום בעולם כגון בים, אלא במקום ישוב. והחזו"א נדחק לפרש שהם מדברים על מקום שאינו מקום, בקו שבין הים ליבשה, ואין צורך במקום ישוב בפועל, והאריך בדבר זה, עיין ס"ק ג'. וההכרח שלו ברור, כי הסברא מכרחת לומר שבקצה המזרח בתחילת הישוב שם הוא תחילת התאריך, וממילא כל הישוב דינו כלפני ירושלים, ואין מקום בישוב שדינו י"ח שעות אחרי ירושלים (איי הים אינם נקראים ישוב בלשונותיהם).

ולע"ד הן אמנם שבקו ירושלים הרי ממש עד קצה המזרח בחוף הים כולו נדון כלפני ירושלים, אבל נראה שידעו הקדמונים גם ידעו, שקצה המזרח אינו קו ישר כסרגל, וכאשר דברו על מקומות ישוב שדינם י"ח שעות אחרי ירושלים, דברו על בליטות שהארץ בולטת מזרחה מהצ' מעלות (גם במדינת סין עצמה יש בליטה גדולה בצפון שיוצאת מזרחה מהצ' מעלות), ושם נקרא קצה המזרח מהצד המזרחי של הקצה, שדינו י"ח שעות אחר ירושלים (וזהו פחות דוחק, מלומר כהחזו"א ש'מקומות הישוב' שנקט הר"ז, הכוונה דווקא בים ולא בישוב). ומבואר ומפורש כמו שנתבאר שאין מצרפים את הבליטות, אלא חולקים את היבשה.

ומקורו של החזו"א הוא ב'יסוד עולם', שתמה מאד וסבר שאין סברא לחלוק את הישוב. והחזו"א מודה שהיסוד עולם סבר שהר"ז סבר כדברינו והוא חילק את הישוב, כמו שכותב החזו"א בס"ק ב' ד"ה ועוד דבקושיותיו (כך שהיסוד עולם עוד מסייע לסברתנו אליבא דהר"ז וחבריו) אלא שדעת החזו"א לתרץ את הר"ז מקושרת היסוד עולם, לומר שהר"ז אינו חולק את היבשה. ועוד כתב החזו"א בס"ק טז בדיבור הראשון, שהראב"ד מפרש בר"ה לא כהיסוד עולם, והוא כנראה בכך שהראב"ד סתם 'קצה המזרח', ולא כתב החזו"א ראייה זו אלא לסיוע קטן, כי ודאי הלשון הו' אינו מכריע כלל, כי מדבר בכלליות, ולא בפרטים.

ונראה לענ"ד שהיסוד עולם תמה את תמיהתו והרחיק את חלוקת היבשה בתכלית הריחוק (לשון חזו"א ס"ק ה') לפי הנחתו המפורשת שיש ישוב רק בחצי עליון, ובחצי התחתון יש רק ים ודגים (בשאר ראשונים אין מפורש הנחה זו, ובוודאי לא נסתמכו כלום על הנחה זו, וכמו שכתב החזו"א בתחילת המכתב שבסוף הסימן, אבל אין ספק שבעל היסוד עולם טוען טענות הנובעים מהנחה זו עיין שם), ואילו ידע שיש ישוב כמעט בכל ההיקף, וכמעט שאמריקה נוגעת ברוסיה, ובהכרח שני אנשים קרובים רואים יחד את השמש, ולזה הוא היום ולשני אתמול, הרי מודה היסוד עולם היה שאינו מופקע גם לחלוק את הישוב, ועוד שלפי סברתו ולפי המציאות הנ"ל בהכרח ראוי שהקו יהיה בין אמריקה לרוסיה, וגם אז קרובים אלו לאלו, ואף על פי כן קבלו חז"ל שהקו אינם שם, אלא ב"י שעות, על כרחך קרוב לומר שכוונתם שחולקים את הישוב.

ואין לטעון היתכן כי ברא האלוקים אדם, והניחו להלך על הארץ אנה ואנה, ולא נתן בידיו כלים שיוכל להכיר בקו הצ' מעלות שהיום נתחלף, אין לשאול שאלה כזו, כי יותר ממה שאנו יודעים היום, ידעו הקדמונים בעלי הנבואה והחכמה האלוהית, וכמו שנאמר בקהלת 'יש דבר שיאמר ראה זה חדש הוא, כבר היה לעולמים אשר היו לפנינו, אין זכרון לראשונים'. וכל ידיעותינו כולה וידיעת הראשונים כולם גם בנדון זה, אינו אלא מה שנשתייר בידינו בתלמוד, בקבלה מהקדמונים התנאים הקדושים, והקודמים להם, שהיתה ידיעתם עצומה כים, וחכמתם היא אלוהית.

העולה למעשה לפי עניות דעתי, שמוכרע בכוונת דברי הראשונים שבקו צ' מעלות מתחיל התאריך, ובמקומות הישוב הבולטים מזרחה, כאוסטרליה, סיביר, וקוריאה, השבת שם מאוחרת בט"ז או י"ז שעות לאחר ירושלים, ולא כנהוג שם לשבות יום לפני כן, כי כן פשטות שיטת הגמרא לפי הראשונים שעד י"ח שעות ממערב לירושלים דינו מאוחר לירושלים, ולא חילקו לומר שהקו הנ"ל נוהג בפועל רק באי הים, ואדרבה לשונם ברור שחותכים את היבשה באמצעה בקו צ' מעלות מזרחה מירושלים, גם ביבשה תוך קו י"ח שעות כולם מאוחרים לירושלים. ובוודאי שאין מדבריהם הוכחה נגד זה, ועכ"פ למיחש ודאי מיבעי.

וכן הכריע הגאון רבי ישעיה מאיר כהנא שפירא גאב"ד טשורקוב בשנת תרל"ד, נדפס בספר דברי חכמים דף ה' ב' - י"ד א', וראה הכרעתו בדף י"ג, לחייב את יושבי אוסטרליה ומזרח אסיה לשמור שבת למחרת, וכן יקדשו ויתפללו, ולחומרא ישמרו גם ביום הראשון לחודש לחזו"א.

באר החיים

(שמעתי שכאשר דוד אמי הגאון רבי יצחק הלברשטט זצ"ל גלה לאוסטרליה, נהג שבת גם למחרת, וכן שמעתי בשם מרן הגרי"ז מבריסק, ובשם הגאון ראב"ד ירושלים בעל מועדים זמנים שליט"א.

עוד יש לציין שהגאב"ד דטשורקוב הנ"ל, סבר שם שיש למדוד צ' מעלות מהירדן, ובספר שם העירו עליו הרבנים, בסברא מיושבת על הלב שיש למדוד צ' מעלות ממרכז אבן השתיה שבבית המקדש אשר בציון, וכן משמע בכוזרי).

והנה אף כי הראיות והסברות חזקות ומכריעות לענ"ד, אך הן אינן מוכרחות, וידעתי שאפשר להתעקש, וכבר כתב הרמב"ן שכן הוא רוב הראיות בתלמוד, שאינם במופתים כחכמת החשבון, ואת הנראה לעניותי כתבתי.

הלכות פסח

סימן תכט שאין נופלין על פניהם כל ניסן ובו ב' סעיפים

א. שואלין בהלכות פסח קודם לפסח שלשים יום/ וכן שלושים יום לפני כל רגל, דעת הגר"א שבשבעות די מאחד בסיון, אבל בסוכות ל' יום. וי"א שדווקא פסח ל' יום, אבל בשאר רגלים די בכמה ימים. משה רבינו תיקן ללמוד ההלכות בחג עצמו (מב א), ואף שלמד ל' יום, צריך ללמוד גם בחג (ביאור הלכה), וקריאת התורה אינו פוטר חיוב זה^א (שער הציון ה), ונוהגים לדרוש בשבת הגדול ושבת שובה ואין יוצאין חובתן בדרוש כי אם בפרטי ההלכה למעשה, ומלבד הדרשה מצוה לכל אחד לעסוק בעצמו. ומתחילים ב"ד אדר (מב ב): הגה ומנהג לקנות חטים לחלקן לעניים ללורך פסח/ ויכולים לכופ זה את זה (מב ג). ואין די במעות, אלא צריך שיהיה ראוי וקרוב ליהנות (שער הציון ז), וכדי צרכו לכל הפסח, ואם אין לו דמי האפיה, גם זה בכלל (מב ד), וגם למי שיש י"ד סעודות שאין נותנים לו מקופה, קמחא דפסחא נותנים לו (ביאור הלכה): וכל מי שזר בעיר י"ב חודש כריך ליתן לזה (א"י). וכן העני שנותנים לו הוא אם דר י"ב חודש, האידנא נהגו בל' יום, ואם דעתו להשתקע נותנין לו מיד. ואם העני נמצא פחות מל' יום, אף שאין זכאי לקמח לכל הפסח יחד, אבל מקבל סעודת כל יום ככל עני. ת"ח מחוייב בקמח לפסח, ושיעור הנתינה כפי ממונו (מב ה ו):

ב. אין נופלין על פניהם בכל חדש ניסן, ואין אומרים צדקתך בשבת במנחה, ואין מספדיין בו/ וכן אין אומרים יהי רצון אחר קריאת התורה, הזכרת נשמות, צידוק הדין, וקדיש אחריו, שכל אלו דינם שווה לרחום וחנון. וכן בערב שבת ויום טוב אחר חצות אין אומרים, אבל בערב ראש חודש וערב חנוכה אחר חצות אומרים צידוק הדין. טוב לומר בימי ניסן פרשת הנשיאים, ובי"ג ניסן יאמר בהעלותך עד המנורה (מב ח): ואין מתעניין בו להזכיר בצבור/ אבל יחיד שנדר להתענות בה"ב יתענה, ולרמ"א אין להתענות כלל (מב ט): והבכורות מתעניין בו בערב פסח. הגה גס אין אומרים כלוק הדין ככל חדש ניסן. ונהגו שאין מתעניין בו תענית כלל, אפילו יום שמת בו אביו או אמו/ בכל החודש וגם מי שמתענה כל ערב ראש חודש לא יתענה בכ"ט ניסן, אבל חתן וכלה מתענים גם בניסן אפילו בראש חודש (מב י): אבל תענית חלוס, מתעניין/ ואין צריך להתענות על תעניתו כמו מי שהתענה בשבת וי"ט ר"ח וחול המועד, ואם התענה בשבת שבניסן או שלפני ניסן, יכול להתענות בניסן לחיובו להתענות על תעניתו (מב יא). מותר להטיל איסור בבית הכנסת לצורך גדול אף שבתשרי אסור (מב יד): ואין אומרים מזמור לתודה ואל ארך אפים ולמנחם בערב פסח ולא כיום טוב (מנהגים). ומשכימים להתפלל שיגמור הסעודה בזמן (מב יג): ונוהגין להרבות קלח באכילה ושתיה כיום אחר החג, והוא אסור חג (גמרא ורש"י פרק לולב). נוהגין לא להתענות בכל אסור חג (מב יד):

באר החיים

^א דורשין ל' יום קודם לחג, חיוב או רשות: בביאור הלכה מביא שיטת הר"ן שדין שואלין ודורשין אינו חיוב, רק שתוף ל' נחשב שואל כענין, והביאור הלכה הכריע לא כדבריו. והנה הפרי חדש כתב שנראה עיקר כהר"ן, ועיין בספר תולדות יצחק למו"ז הגאון רבי מרדכי יצחק ויספיש שליט"א שמוכח כן גם מהרמב"ם, ועוד, ונוקט שכן עיקר.

סימן תל ובו סעיף אחד

א. שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול, מפני הנס שנעשה בו. הגה והמנהג לומר במנחה ההגדה, מתחלת ענדים היינו עד לכפר על כל עונותינו/ חל פסח ביום א', אומרים את ההגדה במנחה של ערב פסח, אבל את הדרשה של שבת הגדול, אומרים בשבת לפניו (מב ב), והגר"א לא אמר הגדה לפני פסח: ופוסקים לומר ברכי נפשי (מנהגים).²

סימן תלא זמן בדיקת החמץ ובו ב' סעיפים

א. בתחלת ליל י"ד בניסן/ מיד עם צאת הכוכבים, כאשר יש אור קצת (מב א'): בודקים את החמץ לאור הנר, בחורין ובסדקין/ וגם מבטלים בלילה כלהלן תל"ד ס"ב (מב ב): בכל המקומות שדרך להכניס שם חמץ/ אפילו אין דרך להניח שם חמץ, רק משתמשים שם עם חמץ חייב בבדיקה (מב ד):

ב. יזהר כל אדם שלא יתחיל/ מן חצי שעה לפני הזמן (מב ה): בשום מלאכה/ וכן מרחץ, וכל המבואר בסימן רל"ב. שכח לבדוק בלילה אסור ביום עד שיבדוק (מב ה): ולא יאכל, עד שיבדוק/ אבל טעימה מותר והוא פת עד כביצה, ופירות. בחצי שעה שלפניו מותר לאכול פירות הרבה, אבל בזמן אין לשהות (מב ו): ואפילו אם יש לו עת קבוע ללמוד, לא ילמוד עד שיבדוק/ בחצי שעה יש מתירין, ויש אוסרים ללמוד, ואם מעמיד מי שיזכירנו מותר, ואם הוא שיעור קבוע בבית המדרש מותר ללמוד עד זמן הבדיקה, אם הוא ללא פלול (מב ז). דעת החק יעקב שמתפלל מעריב לפני הבדיקה דתדיר קודם, ודעת המגן אברהם בדביקה תחילה, אולם המתפללים בציבור יתפללו קודם שטורח לקבצם, ורק אם רגיל להתפלל ביחיד ואין לחוש שישכח להתפלל, יבדוק תחילה, וגם באופן זה אם יש אחר עמו (וכנראה הוא התפלל או אשה שאינה מחוייבת) הוא יתפלל תחילה, והאחר יבדוק (מב ח): ואם התחיל ללמוד מבעוד יום, אין צריך להפסיק/ אם התחיל בהיתר (מב ט): (ויש אומרים שצריך להפסיק, וכן נראה לי עיקר)/ ויש להפסיק גם בשאר מלאכות, ואין מפסיק עד צאת הכוכבים (מב יב):

באר החיים

² דין תלית האיסור שנתערב, באבוד: במגן אברהם כאן, כתב יש להחמיר כדברי מהרש"ל לאכול מעט מקמח של פסח שמא היה בו חשש חימוץ, ויתלה במה שאכל. והקשו דקמח בקמח הוי תערובת לח בלח, יעויין במגן אברהם ואחרונים. והנה יש להקשות מדוע לא נחוש שנתחמץ אחרי שפרס העיסה לפרוסות, דהתערובת של מצה במצה הוא יבש ביבש, ולכאורה לפי המבואר בסימן תנ"ה, אחר העסק הוא עיקר החשש חימוץ. עוד יש להקשות מדוע צריך לאכול כדי לתלות, יתלה שהחלה שמפריש ושורף הוא החמץ. והיה אפשר לומר דמייירי בחו"ל שנותנה לכהן קטן לאכול, ולעולם בא"י תולה בחלה. אך זה אינו כי גם בחו"ל שורפים, כי בדרך כלל האפיה בטומאה, וכלהלן תס"ב ס"ה, רצ"ע.

³ בדיקת חמץ בצאת הכוכבים דרבינו תם: יש מדקדקים להמתין בבדיקה עד צאת הכוכבים דר"ת. ונראה שבדין זה לא שייך לחוש לכך, דהוא נגד כל הפוסקים. דהראב"ד כתב לבדוק תחילת הלילה שיש אור יום קצת, והוא מובא ברין בב"י בהגר"א ללא חולק. אלא שהמג"א ס"ק א' ובס"ק ה' מפרשו לפני צאת, והחק יעקב מפרשו אחר צאת, ולדבריו גם אחר צאת יש אור קצת (והחק יעקב כתב להתפלל בצאת הכוכבים דתדיר קודם, בהכרח שיש אור יום גם אחרי מעריב שתחילתו בצאת, והרי המשנה דנקט לשון אור ופירש הראב"ד דבעי אור יום, מייירי בארץ ישראל). ואם כן אם ימתין מלבדוק עד שקיעה דר"ת שאין אור כלל בארץ ישראל, ביטל מצוותו על דעת כולם. וכן מטעם זה אין להמתין להתפלל מעריב מ' דקות אחרי שקיעה כי לכו"ע זמן בדיקה התחיל לפני מ' דקות, אלא מן הדין יתחילו בבדיקה כמו י"ג וחצי או י"ח דקות אחר שקיעה, או יתפללו מעריב בזמן הנ"ל, ואחר כך יבדקו. שוב ראיתי כעין זה בספר הלכות חג בחג.

סימן תלב דין ברכת בדיקת חמץ ובו ב' סעיפים

א. קודם שיתחיל לבדוק יברך / י"א שטוב שיטול ידיו¹ (מב ב): אשר קדשנו במצותיו וצונו על ביעור חמץ. / ואם בירך לבער יצא (מב ג): (ואם התחיל לבדוק בלא ברכה, ינכך כל זמן שלא יסיים בדיקתו, כל ז') / סיים הבדיקה, יברך למחר לפני שריפה², ויש אומרים שלמחר יברך בלא שם ומלכות, והרוצה לברך בשם אין מוחין בידו דיש לו על מי לסמוך (מב ד): ויזהר שלא ידבר בין הברכה לתחילת הבדיקה. / אם הפסיק בדברים שאין צורך הבדיקה, יחזור ויברך (מב ה), אבל אם התחיל לבדוק ודיבר שלא מענין הבדיקה אין חוזר ומברך, ומענין הבדיקה מדבר לכתחילה (מב ו): וטוב שלא ידבר בדברים אחרים עד שייגמור כל הבדיקה, כדי שישים אל לבו לבדוק בכל המקומות שמכניסים בו חמץ.

ב בברכה אחת יכול לבדוק כמה בתים. / וכן בית וחנות בודק ואין חוזר ומברך (מב ז): ואם בעל הבית רוצה, יעמיד מבני ביתו אצלו / או שאינו בן ביתו, וגם נשים ועבדים ושפחות החייבים במצות, כשרים לכך, אבל טוב לכתחילה שלא יסמוך אלא על אנשים בני חורין בן י"ג, ויסייע גם הוא כי מצוה בו יותר מבשלוcho (מב ח): בשעה שהוא מברך / כדי שיצאו בברכה ויענו אמן (מב ט), ואם לא שמעו לכתחילה לא יבדקו, ואם קשה לו, אפשר שאחר יסייעו ולא יברך (מב יא): ויתפזרו לבדוק איש במקומו על סמך ברכה שבירך בעל הבית. / אם בעל הבית אינו בודק כלל, יברך השליח³ (מב י): הגם ונוהגים להניח

באר החיים

¹ נטילת ידים לפני בדיקת חמץ: כתב הב"ח בשם מהרש"ל שטעם הנטילה, שהבדיקה תחילת הכנה לטהרת הרגל, אך מאידך יש בנטילה משום גסות הרוח, לכן מסיק שם, שיעשה צרכיו וישפשף ויטול ידיו, ובזה אין חשש גסות הרוח.

ולענ"ד קשה אם הנטילה משום הכנה לרגל, היכן מצינו שיועיל נטילה לענין כזה, ואיך לא צריך טבילה. ויש ליישב שמצינו כן דנטילה להכנה מועיל כטבילה, שכן מבואר בגמרא ברכות ט"ו שרבא דייק דכתיב ארחץ בנקיון כפי ולא כתיב ארחץ. ומפרש רש"י, ארחץ כל הגוף (משמע), ולא כתיב ארחץ (דמשמע ידים), לדרשא אתא, לומר שמעלה עליו שכר רחיצת כפיו כאילו טבל כל גופו עכ"ל, הרי מבואר שמועיל נטילת ידים להכנה.

² ברכת ביעור חמץ בשעת השריפה: במגן אברהם כתב אם לא בירך וביטל את כל חמצו אף מה דחזיתיה, עדיין יכול לברך לפני שריפה משום שחייב לשרפו מתקנת חכמים. וראה גם להלן תמ"ח ס"ה, שאם ביטל ולא ביערו מביתו נאסר בהנאה אחר פסח. ונראה דהמג"א מייירי ששורף בחצירו, אבל אם שורף חוץ לרשותו לא, כי כיון שהוציאו מרשותו, כבר אין עליו מצות חכמים, שהרי כבר ביטלו תחילה ואינו שלו, ועכשיו שהוציאו כבר אינו ברשותו, ועל כן יברך לפני שמוציאו מפתח ביתו. אמנם כל עוד שהחמץ בידו עדיין הוא מצווה על ביעורו מדרבנן, וכ"כ חזו"א קכ"ד לדף ט'.

³ עיין ביד אפרים כתב לחקור אם תשביתו הוא מצווה על הגברא להשביט כדין מצות שבגופו, או מצוה שיהיה הבית מבוער. וכתב שהפסק שהשליח יברך, נוחא להצד שהחויב על הבית, אבל לצד שהחויב על הגברא לא שייך שהשליח יברך. ולענין אם בעל הבית יכול לברך על בדיקת שליח, עיין פרי חדש וערוך השולחן.

ולענ"ד נראה להביא ראיה לנידון, דהנה איתא בב"ב פ"א ב' כתב הרשב"ם בעל הבית ששלח שליח להביא ביכוריו לירושלים, בעל הבית יכול לקרות ולומר הנה הבאתי, דשלוcho של אדם כמותו, ותוס' ד"ה עד, כתבו, אין נראה שיקראו בעלים כדאיתא בירושלמי. ומבואר דפליגי אם שלוחו כמותו מהני להחשב שהבעלים עשהו לענין ה'לשון'. ולפי זה נראה דלרשב"ם וודאי יכול בעל הבית לברך על בדיקת השליח, דנחשב שהוא בדק בעצמו. ומסתברא שגם לתוס' הכא עדיף מביכורים, כיון שאינו אומר בברכתו בדקתי, כמו שם שאומר הנה הבאתי, והרי הברכה ענינה על חיוב המצוה, וקיום חיובו, וזה וודאי ישנו לבעל הבית השולח את הבודק, ושפיר יודו לרשב"ם דשלוcho כמותו מהני, ובעל הבית יוכל לברך.

ולפי זה כאשר בעל הבית מברך השליח לא יצטרך לברך כלל, כל שהוא בר שליחות ועושה בשליחותו. אולם במשנה ברורה מבואר שברכת בעל הבית לא מהני לשליח, וי"ל כמו שנתבאר

פתיתי חמץ במקום שימלאם הכודה, כדי שלא יהא צרכו לזטלה, (מהר"י כרי"ן). יניח חמץ בלתי מתפרר במקום משומר מתינוקות ועכברים (מב יב): ומיהו אם לא נתן לא עכב, דעת כל אדם עם הצרכה לזער אם נמלא. (כל זו). וכן הסכימו אחרונים לדינא, אבל טוב לא לבטל המנהג של י' פתיתים, והוא שיזהר הרבה שלא יאבד (מב יג):

סימן תלג בדיקת חמץ ובו י"א סעיפים

א הבדיקה צריך שתהיה לאור הנר/ בליל י"ד, בדק יום י"ג יחזור ויבדוק בליל י"ד ללא ברכה, בדק ליל י"ג ונזהר שם מחמץ, אין צריך לבדוק עוד, ואם מחמיר ובודק לא יברך (מב א), ולתחילה לא יבדוק בליל י"ג, משום שמפסיד הברכה, ועוד שהתקנה היה ב"ד (שער הצינור): ולא לאור הלבנה. ואם עבר ולא בדק ליל י"ד כשבדוק ביום י"ד, לא יבדוק לאור החמה אלא לאור הנר. ואכסדרה שאורה רב/ אין לה כותל רביעי (מב ד): אם בדקה לאור החמה, דיו/ אבל לכתחילה גם באכסדרה צריך לבדוק בליל י"ד, ואם לא בדק בלילה, יבדוק ב"ד בבוקר, ולא יאכל לפני הבדיקה (מב ה), וגם ביום י"ג אין לבדוק, ואם בדק ב"ג אין צריך לבדוק שנית, אבל יבדוק חדר אחד בלילה (מב ו): וה"ה כנגד ארובה שבחדר. / שבגג או חלון שבכותל, ודווקא נגד החלון ממש, ואין בו זכוית (מב ז):

ב אין בודקין לאור האבוקה/ או נר קי"ן שאורו גדול כאבוקה (מב ח): אלא לאור הנר, ולא בנר של חלב, ולא של שומן, ולא של שומן, אלא בנר של שעוה. / בדיעבד אם בדק באבוקה לא יצא וחזור ויבדוק, בנר שמן הוא מחלוקת, ובנר חלב ושומן יצא (מב י), ואם אין לו שעוה יבדוק באלו שכשרים דיעבד (מב יא): הגה והוא יחידי, חזל שתי נרות ביחד, חפי' קלועים, דינס כאבוקה (מהרי"ל נסס אגודה). / וכן אם מדבקן או אווזן סמוך זה לזה, וכן נר אחד שיוצא ממנו שתי פתילות ויש ריוח ביניהם (מב יב):

ג בודק כל המקומות שיש לחוש שמא הכניסו בהם חמץ. / ואף שאינו רגיל להשתמש שם בחמץ, רק שמא באקראי הכניס (מב יג): ולכן כל חדרי הבית והעליות צריכים בדיקה שפעמים אדם נכנס בהם ופתו בידו. / וכן מחסן שיש בו משכונות שמא החזיר באמצע הסעודה, וכן אם יש שם נרות או פירות, שצריך להם בסעודה (מב יד), וכן יין ושתיה שמסתפק בהם (מב טו), ואוצר שיש לו קביעות להוציא את הדרוש לו פעם אחת בתחילת הסעודה פטור מבדיקה (מב טז): אבל אוצרות יין שאין מסתפק מהם, וכן מתבן וכיוצא בו, אינם צריכים בדיקה. / אלא אם כן יודע שהכניס (מב יז):

באר החיים

בתחילה, דסבירא ליה למ"ב שהחיוב הוא על הבית שיהיה מבוער, ועל כן הברכה מוטל על השליח שהוא מקיים את כל המצוה, אף שהמחוייב הוא בעל הבית, ודומיא דמילה (אמנם כתבו הפוסקים לחלק שבמילה גם השליח מחוייב ככל ישראל, אבל כאן עדיין י"ל שבעל הבית יברך, וכמו בביכורים, כלומר אף אם השליח יכול לברך, י"ל דהמשלח בעל הבית גם כן יכול לברך). ובאמת לצד שהחיוב על הגברא שפיר יברך בעל הבית (וכמו שהמניח תפילין על יד חבירו, המונח מברך).

ובחקירה זו אם תשובתו הוא חיוב שיהיה הבית מבוער מחמץ, או מצוה אגברא לבער כמו תפילין, נחלקו הראב"ה והטור, כמבואר בט"ז סימן תל"ז ס"ק ז', דלטור החיוב לבער חמץ אם יש לו, ולראב"ה הוי חיוב אגברא לקיים מצות ביעור. ואמנם יעויין שם שהפר"ח הקשה על ראב"ה הרי יכול לבדוק כיסיו ובגדיו ויקיים ביעור, ומתוך החק יעקב שהמצוה לקיימו ב'בית', אכן מכל מקום גם לחק יעקב לראב"ה הוא חיוב אגברא, שמוטל עליו לבדוק באיזה בית...

ד חורי הבית וזיזין הבולטים, מהכתלים, שאינם גבוהים הרבה ולא נמוכים הרבה, צריכים בדיקה; אבל הגבוהים שאין יד האדם מגעת שם, והנמוכים פחות משלשה טפחים, אינם צריכים בדיקה. / אם ידוע לו שנשתמש שם בחמץ פעם אחת חייב בדיקה. ואם יש תינוקות בבית צריך בדיקה (מב יט), ועל התנורים ובחורים סביבותי הם צריך בדיקה (מב כ):

ה גג היציע והמגדל שגגיהם משופעים ומפני כך אין גגיהם ראויין לשום תשמיש, אינם צריכין בדיקה אפילו הם בתוך הבית. / וכן גגות הבתים המשופעים. והעליה שתחת גג המשופע, אם דרך לילך שם צריך בדיקה, שמא הלך שם ופתו בידו, וכיון שהבדיקה טירחא מרובה יש להקל למכור לנכרי¹ המקום עם החמץ (מב כג):

ו רפת של בקר אינו צריך בדיקה, שאם היה שם חמץ הבהמות יאכלוהו. וכן לול של תרנגולים אינו צריך בדיקה, מפני שאם היה שם חמץ התרנגולים יאכלוהו. / במקום שאוכלים כל השנה חובה לבדוק את הקרקע תחת הספסלים והשולחנות², ואם יש תרנגולים אין צריך לבדוק כי אם לכבד תחת המטות שמא נגרר לשם³, ויש אומרים דנחשב וודאי חמץ וגם אם יש תרנגולים צריך לבדוק בקרקע (מב כד): וכן אמצעה של חצר אינו צריך בדיקה, / וכן בצדדיה, ורק בחורים צריך בדיקה (מב כה): שאם היה שם חמץ העורבים ושאר עופות המצוים שם יאכלוהו. והני מילי מספק חמץ, אבל ודאי חמץ לא. הגה אצל לקמן סימן תמ"ה סעיף ג' מנזח דמותר להשליך חמץ במקום שהעופות מצויים, כל שכן שאין צריך לזכור משם אפילו חמץ ודאי, עד לאחר זמן איסורו. / הסכמת האחרונים שמותר להשליך וודאי חמץ לרחוב או מקום מופקר לפני זמן איסורו, במקום שיש עופות שיאכלוהו ואפילו לא אכלוהו לבסוף, אבל בחצר שלו או של שותפין אסור להניח וודאי חמץ על סמך שיאכלוהו עופות (מב כח), ואם ידוע שהיה שם וודאי חמץ לפני ל' יום אפשר דלא חשוב וודאי, וי"א שרק אם ידוע שהיה שם אחר תחילת י"ד חשוב וודאי (מב כז):

ז חור שבין יהודי לחבירו, כל אחד בודק עד מקום שידו מגעת והשאר מבטל בלבד, ודיו. ושבין יהודי לא"י אינו צריך בדיקה כלל, שמא יאמר כשפים הוא עושה לי ונמצא בא לידי סכנה. / ואפילו יש ודאי חמץ מהני הביטול (מב כט, לא), ואין לו לבדוק, אבל יבדוק ביום, ואפילו באין חמץ ידוע (מב ל, לא):

ח כותל שנשתמש בו חמץ בחורין, ונפל ונעשה גל, אפילו אינו גבוה ג' טפחים כדי חפישת הכלב, אין צריך לבדוק תחתיו / אבל צריך לבטל, ואם לא ביטל דעת עולת שבת דצריך לחפש במרא וחצינא, ויש מפקפקים (מב לד): כיון שיש בו סכנת עקרב שמצויים בגלים / דווקא מקום שמצוים עקרבים, וכן הדין במקום שהנחשים ממיתים, אבל סתם נחשים אינו סכנה (מב לה): חיישינן שמא אחר שישלים בדיקתו שאינו עוסק במצוה יחפש אחר מחט שנאבד לו ויבא לידי סכנה. והני באר החיים

¹ מכירת חמץ לנכרי לכתחילה: לשון המ"ב צריך תלמוד, מדוע המכירה אינו לכתחילה.

² לכאורה אם יש תינוקות צריך לבדוק את כל קרקע הבית, עיין לעיל.

³ דין כיבוד: בעלמא כיבוד לא מהני שמא ימצא בגומא, כלהלן סי"א, כן כתב המרדכי פ"ק דפסחים, ותרומת הדשן מובא במג"א שם. ומה שכאן מהני כיבוד, כי התרנגולים מוציאים את החמץ הקטן מהגומות, ורק את החתיכות הגדולות אינם מצליחים להוציא, וזה כוונת מג"א.

⁴ סדק שבקרקע: היה קרקעית הבית מרוצף בנסרים וביניהם חורים קטנים עמוקים, שאין יכול להכניס ידו ולבדוק, אין צריך לקעקע הנסרים, ואפילו יש שם חמץ וודאי, די בביטול, כדין חמץ בבור בסוף תל"ח. שו"ע הרב.

מילי בסתם, אבל בידוע שיש תחתיו חמץ, אם אין עליו גובה שלשה טפחים, צריך להוציאו משם במרא וחצינא בענין שאין בו סכנה/ ואם לא עשה כן, ונמצא אחר פסח חמץ, הרי הוא אסור בהנאה, ואע"פ שביטל בערב פסח (מב לו): ואם יש עליו גובה שלשה טפחים, מבטלו בלבו ודין. / דעת רש"י שצריך לבטל מדרבנן, וכן עיקר לדינא (שער הציון בשם פר"ח"), דעת הסמ"ק שצריך מן התורה לבטל, ולהסמ"ק אם לא ביטל והגיע שעה שישית, מחוייב לחפש במרא ולבערו. אבל אם הגל גדול שאי אפשר לפקח הרי הוא כמבוער גם להסמ"ק ואין מחוייב לחפש (מב לח), ולא לבטל (שער הציון). ובאופן שנוקק לבטל וביטל, ואחר פסח נתגלה מותר באכילה (מב לט):

ט מרתף/ שמשמש בו בסעודה (מב מ): שמסדרין בו שורות של חביות זו אצל זו עד שנתמלא כולו, וחוזרין ומסדרין שורות אחרות על התחתונות עד הקורה, אין צריך לבדוק אלא שורה העליונה ואחרת למטה ממנה; דהיינו שורה על פני רוחב המרתף, ולא על כל שטח המרתף אלא העליונה הרואה את הקורה ואת הפתח, ואחרת למטה ממנה/ ויבדוק גם עוד שורה פנימית ממנה הרואה את התקרה (כשמואל, ביאור הלכה):

י בתי כנסיות ובתי מדרשות צריכים בדיקה מפני שהתינוקות מכניסים בהם חמץ. / בליל י"ד לאור הנר, ויכול לברך, אבל אין יכול לבטל כי אינו שלו. עבר ולא בדק בלילה בודק ביום ויפתח החלונות ואז דינו כאסדרה (מב מג) ומכל מקום בחורים צריך לבדוק בנר, כמו בחצר שאין לו גג (שער הציון):

יא המכבד חדרו בי"ג בניסן ומכוין לבדוק החמץ ולבערו ונזהר שלא להכניס שם עוד חמץ, אף על פי כן צריך לבדוק בליל י"ד. / שהכיבוד לא מהני שמא נשאר בגומות. ואפילו בדק ביום י"ג לאור נר, צריך לבדוק בליל י"ד את כל חדריו (מב מו) בלי ברכה²⁰, אבל אם בדק בליל י"ג אינו מחוייב לחזור ולבדוק (מב א): הגה וכל אדם צריך לנצל חדריו קודם הצדיקה (מרדכי ריש פסחים). / המנהג שמכבדים כל הבית ביום י"ג, ובשעת בדיקה נוטלים נוצות לכבד החורים (מב מו): והכיסים או בתי יד של בגדים שנותנים בהם לפעמים חמץ, צריכים צדיקה (מהרי"ו). / חיוב בדיקה בכיסים הוא אפילו אומר ברי שלא הכנסתי שם חמץ. העולם נוהגים לנער הכיסים רק בשעת השריפה, אבל באמת נכון לבדוק כיסיו וגם את כיסי התינוקות עם נר בלילה, וגם לנער בשעת שריפת החמץ (מב מז, מח"):

סימן תלד דינים הנוהגים תכף אחר הבדיקה ובו ד' סעיפים

א אחר הבדיקה/ וכן מתחילת הבדיקה יצינע את החמץ שמניח לאכול (מב א, ב): יהא נזהר בחמץ שמשירר להצניע כדי שלא יצטרך בדיקה אחרת/ ואם נטל עכבר וחוזר ובודק לא יברך, ואם בדק ולא

באר החיים

²⁰ מטמין במפולת: במשנה ברורה כתב שנפל הגל מאליו אינו עובר מן התורה, אבל אם הטמין בידים עובר מן התורה. ויש להעיר שאמנם כן משמע לכאורה בפר"ח תל"ג ז', אבל אינו מוכרח (כוונתו שבמטמין בבור בידים מפורש שעובר, אבל איה"נ גם בנפל מאליו), ובפר"ח להלן תל"ח ג' כתב להדיא בהיפך, שמילתא דפשיטא היא בדאורייתא אין מקום לחלק בין מאליו למטמין בידים, ואם כן בשני האופנים הרי הוא כמבוער לשיטה ראשונה, ורק בחיוב בדיקה דרבנן חידש המגיד משנה חילוק זה.

²¹ בדיקת חמץ ביום אם מועיל דיעבד: ביאור הגר"א סוף ד"ה אעפ"כ מוכיח מירושלמי דבדיקת היום מהני, וכן מוכיח בבבלי ט', ב', ותוס' ד' ב'. וקשה להבין מה הראיה מהבבלי ותוס', דילמא התם מיירי שבדק בליל י"ג, וכ"כ חק יעקב ס"ק א' דמיירי בליל י"ג.

²² היתר בבדיקת כיסים: עיין באר היטיב שיש אומרים שמי שאין דרכו להכניס לכיס אין צריך לבדוק, ויש מחמירים, והמ"ב השמיט משמע דלא סבר מהיתר זה.

מצא יחזור ויבטל כי בביטול הראשון לא ביטל מה ששמר לאכול, ואמנם אנו בלאו הכי מבטלים למחר (מב ג): כגון אם יטלנו עכבר בפניו או אם יחסר לחמו כגון שיניח עשר ככרות וימצא תשע, אבל בסתם שאינו יודע אם חסר ממנו אם לאו, לא. ואם כפה עליו כלי ולא מצאו, אינו צריך לבדוק, שודאי אדם נטלו. ודוקא הניח במקום גבוה שאין יד תינוקות ממשמים (מב ד): לכך יכפה עליו כלי/ רחב, אבל לא יתן החמץ בכלי ויכסהו, שדרכן של שרצים לגלות (מב ה): או יתלנו באויר או יניחנו בתיבה, מקום שאין עכבר יכול לבא.

ב אחר הבדיקה מיד בלילה יבטלנו ויאמר כל חמירא דאיתיה ברשותי דלא חזיתיה ודלא ביערתיה/ אבל מה שראה אינו מבטל, כדי שיוכל לקיים בו מצות שריפה, ומקצתו יאכל (מב ז): לבטל וליהוי כעפרא דארעא. / טוב שיאמר וליהוי הפקר כעפרא, ומועיל גם אם אינו בפני אנשים (מב ח): הגה ויאמר הביטול כלשון שמתין (מהר"י כ"ו). ואם חמרו כלשון הקודש/ כוונתו לשון תרגום, כל חמירא, אבל בלשון הקודש יזכיר שניהם חמץ ושאור (מב י), והגר"א מוכיח שדי שיאמר כל חמץ, ללא שאור (ביאור הלכה): כל חמירא, כולל חמץ ושאור (ת"ה סימן קל"ד), אבל כשאמר לשונות כריך להזכיר כל אחד בפני עצמו (ד"ע), וטוב לחזור ולבטלו פעם אחרת ביום י"ד סוף שעה חמישית/ ואף שמבטל ביום צריך לבטל גם בלילה (מב יא): קודם שתגיע שעה ששית, שמשתיגיע שעה ששית נאסר ואין בידו לבטלו. הגה ואין לבטלו ביום אלא לאחר שערף החמץ". / וקודם שעה ששית (מב יב): כדי לקיים מצות שריפה בחמץ שלו (מהר"י).

באר החיים

"מצות שריפה לפני שש: הפרי חדש כתב דלפני שעה שישית אין צריך דווקא שריפה דהשבתתו בכל דבר, ואין טעם לדברי רמ"א. ולכאורה צ"ב הרי גם אם השבתתו בכל דבר מקיים תשבתו, ושריפה לא גרע ממפררו, ואם מבטל יפסיד את המצוה.

ונראה בכוונת הפרי חדש שלתוס' פסחים ד' לא נאמר תשבתו עד חצות, ולפני כן אין קיום מצוה לא בשריפה ולא בביטול (ולעיל תל"א נקט הפר"ח שהעיקר כתוס'), והטעם שהשבתתו בכל דבר הוא כי לא חל מצות ביעור, ודתנן שורפים בתחילת שש אינו מן הדין, אלא הוא מנהג אטו אחר שש, ואם ביטל לפני שריפה לכל היותר הפסיד המנהג. ולרש"י (שם), והרמב"ם שמצות תשבתו נאמר קודם חצות, ועל כך נחלקו, דר' יהודה בעי שריפה, ולרבנן מצוותו בכל דבר. הלא בין לרש"י (פסחים ד') בין להרמב"ם (פ"ב ה"ב) גם בביטול מקיים תשבתו, ואם כן יכול לבטל לפני שריפה ומקיים תשבתו בביטול כמו בשריפה, וממה נפשך אין הפסד בביטול לפני שריפה. ואמנם יש חשש שלא ביטל יפה וצריך שריפה, אין הכי נמי הרי הוא שורף, ולא הפסיד כלום בביטול לפני שריפה, ונמצא שממה נפשך אין מובן דברי הרמ"א.

אמנם למבואר בטור (סימן תמ"ה) שיטת רש"י דמדינא צריך שריפה גם לפני שש, דפסק כר' יהודה, ומפרש שמצותו בשריפה דווקא לפני חצות, וגם לפני שעה חמישית מחוייב בשריפה, כמו שהוכיח הטור מרש"י כ"ז ב' ד"ה שאם, ושפיר קאמר הרמ"א שלא יבטל לפני שריפה, להרויח מצוה דאורייתא לשיטת רש"י.

ואינו רק להרויח מצוה, אלא לרש"י הוא אף מחוייב להניח חמץ עבור השריפה. דהנה הקשה הרא"ש על רש"י (מובא בטור שם), כיון שבשעה חמישית מותר בהנאה איך שייך מצות שריפה, ולכן מפרש שרק בשעה שישית נאמר שריפה. וקשה מאד הרי גם בשעה שישית קשה, כיון שמן התורה מותר לאכלו ולהנות ממנו מה שייך מצות שריפה. ועוד שכאמור רש"י מצריך שריפה גם לפני שעה שישית. ולכאורה מוכח כאן שדין ביעור הוא מצוה אגברא, ואינו רק אופן של ביעור דבר שנאסר באכילה, אלא מחוייב לקיים מצות שריפת חמץ, וכגון שיש לו שני כותים אף שאינו מחוייב לשרוף שניהם כי עכשיו מותר לאכול, אבל מחוייב להניח אחד ולשרפו, ואם אכל את שניהם ביטל מצוות תשבתו שחלה עליו (אמנם אם לא היה לו חמץ משלו, כגון סמוך על שולחן אביו, לא חל עליו חיוב זה).

ג בביטול היום יאמר דחזיתיה ודלא חזיתיה, דביערתיה ודלא ביערתיה.

ד שלוחו יכול לבטל/ דווקא אם שלחו לבטל, אבל שלחו לבדוק אינו יכול לבטל (מב יד) וכשהוא בדרך ושלח לבדוק מסתמא כוונתו גם על הביטול (ביאור הלכה), קטן אינו נעשה שליח לבטל (ביאור הלכה), ומכאן דין זכין ללא שליחות אי אפשר לבטל, וגם בשליחות שהשו"ע מתיר, יש מחמירים, ויש להקל בשעת הדחק (מב טו): (וכשמבטל שליח לריח שואמר חממו של פלוני יהא בטל וכו') (תשן' מהר"י ברי"ן). / לא יאמר חמץ שבבית הדין, אלא כל חמירא דאיכא ברשותיה דלא ידע ביה, ולמחר יאמר ידיע ודלא ידע. אפטרופוס של יתומים חייב בבדיקה וביעור, לא בדק ועבר עליו הפסח אינו חייב, דחייב רק בפשיעה. אין להם אפטרופוס ולא ביעור, אפשר שלא נקנוס לאסור החמץ (מב טז): **אם אין האיש בביתו, יבטל במקום שהוא.** / הכוונה שהיא יודעת שאינו רגיל לבטל, לכן היא תבטל, ואפילו עשתה שליח בבדיקה טוב שאת הביטול תעשה בעצמה, אבל אלמנה יכולה לעשות שליח בביטול (מב יט), ואף שהאשה מבטלת טוב שהוא יבטל במקומו (מב יז, יח, עיין ביאור הלכה): **ואם אינו עושה כן, טוב שתבטל אשתו.**

סימן תלה דין מי שלא בדק בליל י"ד ובו סעיף אחד

א לא בדק בליל י"ד, יבדוק ביום י"ד באיזו שעה שיזכור מהיום. / אם הוא לפני שעה ו' יבטל (מב א), ואחר שעה ו' יבדוק ללא ביטול (שער הציון), ויבדוק מיד כשיזכור שמא ישכח שנית (מב ב): **לא בדק כל יום י"ד, יבדוק בתוך הפסח.** / אם לא ביטל בודק אפילו ביו"ט (וצ"ע אם מותר להדליק נר, ולכן טוב לדחות הבדיקה לחול המועד. שער הציון ט), ואם ביטל לא יבדוק ביו"ט דהחמץ מוקצה (וגם דודאי אין להדליק נר עבור זה שער הציון ט^י). לא בדק בערב פסח ומת, אם לא כינוו היורשים לזכות לא ירשו ואין חייבים לבדוק, ויש מחייבים לבדוק (מב ג): **לא בדק בתוך הפסח, יבדוק לאחר הפסח, כדי שלא יכשל בחמץ שעבר עליו הפסח שהוא אסור בהנאה.** ועל הבדיקה שלאחר הפסח לא יברך. / אם לא בדק יבדוק בפסח עם ברכה, ואם בדק בערב פסח ובפסח מצא חמץ גמור נחלקו אחרונים אם יברך, וספק ברכות להקל. ואם נתחמץ בפסח אם נעשה חמץ גמור יברך על הביעור (מב ה^י):

באר החיים

עיין סוף סימן תל"ו שם מובא שיטת ראבי"ה שגם דין בדיקה הוא חיוב אגברא, ולא רק לדאוג שלא יהיה חמץ ברשותו (וגם שם מייירי שהיה לו בית ובא למכרו, אבל לא היה לו בית אינו מחוייב לקנות בית ולבדוק).

^{טו} **איסור הדלקת נר הבדיקה ביום טוב:** הטעם שאין להדליק נר, הלא מתוך שהותרה הבערה לצורך הותרה שלא לצורך. אלא שנאמר לכם ולא לגבוה, ואין שורפין את הקדשים ביו"ט, וכמבואר להלן סימן תמ"ו שאין שורפין חמץ ביו"ט, וכמו שביארו שם הט"ז והמג"א, אמנם במ"ב נראה שאם לא ביטל היה מקום להתיר, ולכאורה לפי טעם הנ"ל אין לחלק בין ביטל ללא ביטל, דכיון שהוא לצורך גבוה אסור, ומה נפק"מ אם ביטל או לא. אמנם במג"א תמ"ו ס"ג מביא צד להתיר משום דצורך מצוה נחשב צורך היום, לפי צד זה מובן לחלק אם עובר מן התורה.

והנה יסוד דברי המשנה ברורה לאסור הדלקת נר לבדיקה, הוא ראייתו מאיסור שריפת חמץ ביום טוב, וקשה דלכאורה לא דמי דחלוק שריפה מבדיקה, בבדיקה יש צורך היום מצד שמא יבא לאכלו, והוא ממצוות היום, מה שאין כן בשריפה כיון שכפה עליו כלי, כבר אין חשש זה. וצ"ל שמצות היום שמוטל עליו לקיים בקום ועשה כגון מצה ולולב, נחשב צורך היום לאדם, שזה מהמעשים שהוא צריך לעשות היום, אבל מצוה שהוא מניעה שלא יאכל, נחשב רק מצות גבוה וצ"ע.

^{טז} **היסח הדעת בברכת הבדיקה:** במשנה ברורה מצדד שהברכה של ערב פסח קאי גם על מה שימצא בתוך הפסח, וקשה כיון שלפי דעתו סיים את הביעור, אם כן לכאורה הסיח דעתו מהמצוה. ויש לומר דברכה זו שאני דעיקר תקנתה לברך על מה שיעשה אחר הסחת הדעת, שהרי הברכה קאי גם על

סימן תלו דין המפרש בים והיוצא בשיירא ובו ג' סעיפים

א המפרש מיבשה לים או יוצא בשיירא, ואינו מניח בביתו מי שיבדוק תוך שלשים יום/ אפילו לא יחזור עד אחר הפסח (מב ב): זקוק לבדוק (ולא יכרך אז על ציבור חמץ) (כל זו). / יבדוק לאור הנר בלילה לפני שיצא, וצריך לבטל, ויאמר כל חמירא דבביתא הדין דלא חזיתיה (שער הציון). לא בדק בלילה יבדוק ביום. ואם יש לו ילדים קטנים לא ישאירם בביתו, כי אם כן יבטל הבדיקה, ואם בני ביתו גדולים או אשתו שם אין צריך לבדוק כי אינו מועיל, ויוצא אותם לבדוק בערב פסח ולבטל, וגם הוא בעצמו יבטל בערב פסח (מב ג), שכח לבדוק לפני שיצא אם אין חמץ ידוע יבטל במקומו, ואם יש חמץ ידוע יחזור ויבער או ישלח שליח ויבער, ואם הוא הפסד מרובה יבטל במקומו (ביאור הלכה): קודם שלשים יום אינו צריך לבדוק. (וכשמגיע פסח יבטלנו), (טור). / ואם יש חמץ ידוע י"א שחייב לבער, ויש מקילין (מב ה): ואם דעתו לחזור קודם פסח/ וכל שכן אם יחזור תוך פסח (מב ז): צריך לבדוק ואח"כ יצא/ אפילו יצא מתחילת השנה, ואפילו ביטל כבר (מב ח): דחיישינן שמא יחזור ערב פסח בין השמשות ולא יהיה לו פנאי לבער. / ביוצא לדרך קרובה יש להקל, ואם מגביל זמן חזרתו סמוך לזמן בדיקה צריך לבדוק קודם, ויש מקילין, והכל לפי הענין (מב ט): וכן העושה ביתו אוצר תוך שלשים יום, זקוק לבדוק ואח"כ כונס אוצרו לתוכו. / אם יש בו מקום שמשמש שם חמץ, ואפילו אין שם חמץ ידוע (מב יא) וכן אם מצוי שם חטים העלולים להתחמץ (ביאור הלכה, אם), כנס האוצר ולא בדק צריך לפנותו ולבדוק (מב יב): קודם שלשים יום, אם דעתו לפנותו קודם הפסח צריך לבדוק ואח"כ עושהו אוצר. ואם אין דעתו לפנותו קודם הפסח אינו צריך לבדוק. / אבל צריך לבטל כשיגיע פסח, ואם יש בו חמץ ידוע חייב לבדוק לפני שיעשהו אוצר, ויש מקילים (מב טו), עשה אוצר ולא בדק, לכו"ע אינו חייב לבער אפילו ודאי חמץ (שער הציון כ): הגה ואולר חטים שיץ חטים מחומלים בקרקעית הכור, אם נעשה האולר שלשים יום קודם הפסח אינו זקוק לבער אלא מצטלו בלבו ודיו. / אם החטים היו לחים, ורק אחרי שכנס האוצר נתחמצו, אפילו תוך ל' לבדוק, רק לבטל (מב טז): ומיהו לאחר פסח כשמפנה האולר, חסור ליהנות מאותן חטים/ שאם יהיה מותר לפנות וליהנות, לא יהיה זה ביטול כעפרא, ויעבור עליו (ביאור הלכה), אמנם יכול למכרו לנכרי, משא"כ בחמץ שבמפולת שביטלו, מותר ליהנות אם יתגלה, וחשיב מבוטל אצלו כל זמן שהוא במפולת כיון שאין דעתו לפנות (מב יז): ואם אין שם חמץ ידוע אלא ספק, מותר למכור האולר כן ביחוד. (תשובת הרשב"א סימן ט'). / אחר הפסח ולא נחשב נהנה מחמץ (מב יט):

ב וי"א דקודם ל' יום שא"צ לבדוק היינו כשאין דעתו לחזור בתוך הפסח, ואע"פ שדעתו לחזור קודם הפסח או אחריו, אינו צריך לבדוק כיון שהוא קודם ל' (וכשיגיע פסח יבטלנו), אבל אם דעתו לחזור בתוך הפסח צריך לבדוק אפילו מראש השנה. ואם שכח ולא בדק, יבטל כשיגיע הפסח ולא יכרך על הבטול. / דעה זו מקיל, שאם דעתו לחזור לפני פסח אפילו סמוך לו א"צ לבדוק, ורק דעתו לחזור בתוך פסח חייב לבדוק (מב כ), ויש להחמיר כדעה ראשונה ובשעת הדחק כגון

באר החיים

השריפה, והרי בין בדיקה לביעור הוא ישן, ואף שיודע שצריך להמשיך, מכל מקום וודאי שינה היו היסח הדעת, ועל כרחך דהכי תקון. אבל צ"ע אם כן מדוע בסימן תל"ב דנו הפוסקים משום הפסק.

שיפסיד השיירא אין צריך לחזור לבדוק (מב כג'): הגה גם אשתו תדוק ותצטל צדיתו, לילמא יסכח לצטל במקום שהוא (כל זו).

באר החיים

^י יסוד חיוב הבדיקה ראש השנה למי שיוצא בשיירא ודעתו לחזור בפסח: יעויין שער הציון כ"ו שכתב לעיין ברש"י ומהרש"א מהרש"ל בביאור חיוב בדיקה מראש השנה. ונבא לבאר בס"ד היוצא בשיירא ואין דעתו לחזור, יצא תוך ל' יום חייב, יצא לפני ל' פטור. והטעם מבואר שעיקר חובת בדיקה שחייבוהו חכמים אינו מוטל עליו לפני ל'.

היה דעתו לחזור חייב בבדיקה אפילו מראש השנה. וצ"ב מכיון שאמרנו שחיוב תק"ח אינו חל לפני ל', מדוע בדעתו לחזור מחוייב בבדיקה. ובהכרח צריך לומר שהחיוב מצד שמא יכשל באיסור תורה.

וזה צריך ביאור ממה נפשך אם מבטל הרי לא יכשל בדאורייתא, וכי תימא דהחשש שישכח לבטל, או שמא לא יבטל יפה, אם כן גם אם ישאר בחו"ל, יעבור על איסור תורה, ועל כרחך דלהא לא חיישינן קודם ל' יום. אם כן ממה נפשך קשה היכן תצילנו הבדיקה מאיסור תורה הבא מחמת חזרתו לביתו בפסח.

דרך המהרש"א ליישב דמירי בודאי חמץ, והחשש שישכח לבטל בערב פסח כיון שהוא בים ואין לו בית שם, ואם יבא בפסח לביתו יעבור עליו, ומשום כן חייב לבדוק מראש השנה (והיה די שחייבוהו לבטל, אבל כיון שחייבוהו, חייבוהו לגמרי בבדיקה וביטול). וכי תימא אם לא יבטל הרי גם אם ישאר בחו"ל יעבור, על כך כתב מהרש"א על פי הר"ן שבהיותו בחו"ל במקום רחוק, עשוהו כמפולת, ואינו עובר עליו. ונמצא שחזרתו בפסח גורם לו איסור תורה דבל יראה, ולכן מחוייב לבדוק מתחילת השנה.

והנה מה שכתב שאם הוא במקום רחוק אינו עובר עליו כדין מפולת, ויסודו מלשון הר"ן, צ"ע הרי לשון הר"ן 'עשאוהו' משמע דרבנן עשוהו. וכמו שמבאר שרבנן הסתפקו בביטול ולא הצריכו גם בדיקה, אבל לא נמצא בר"ן חידוש כזה שמן התורה אין צריך לא ביעור ולא ביטול. אמנם כוונת מהרש"א דהר"ן גופיה (ט' ב') סבר במפולת שמן התורה מועיל המפולת שא"צ לא ביעור ולא ביטול. אבל מ"מ קשה שהרי יש במפולת דין נוסף דמדרבנן די בביטול וא"צ בדיקה, ונראה מלשון הר"ן שמשוה את דרך רחוקה רק לענין הדין השני דמדרבנן, וצ"ע (קושיא זו שאלני ידידי הרה"ג ר' יואל קטשה).

ב' קשה לשון רש"י 'כשראהו' עובר עליו, הלא לדבריו גם טרם שראהו, כיון שחזר בפסח לעיר, מיד עובר עליו, שכבר אינו במקום רחוק. ומשמע כמהרש"ל דמירי בספק חמץ, ולפיכך לפני שרואהו אינו ידוע לו ואין נחשב מצוי אצלו.

ג' מדוע נחוש שישכח לבטל, הלא גם כשהוא בשיירא, יש לו חמץ בכליו ובגדיו וחפציו וצריך לבטל, וממילא יבטל את כל חמצו.

דרך המהרש"ל שמירי בספק חמץ ולא ביטלו, ועל ספק חמץ אינו עובר בבל יראה, ולכן רק בדעתו לחזור חיישינן דכשיבא יראה את החמץ ויכשל בבל יראה.

והנה דין זה דספק חמץ אינו עובר עליו עד שיראהו, כן כתבו תוס' פסחים כ"א א', ומהרש"ל שם. אבל קשה שבדף י' כתב מהרש"ל דהדין לא בדק בערב פסח יבדוק בפסח, ובגמרא פריך דלא יבדוק שמא יאכלנו, על כרחך מירי בביטול, דאי לא ביטלו איך יאמרו לו לא לבדוק שמא יאכל, הרי בכך שאינו בודק עובר בבל יראה, מבואר דבכך שאינו בודק עובר בבל יראה דאורייתא, וקשה הרי לעיל כתב מהרש"ל דחמץ שאינו ידוע לו, אינו עובר עליו, וסותר עצמו.

ומחומר הקושיא צריך לחלק שאם דר בבית סמוך לפסח הרי זה בחזקת שיש אצלו חמץ, והוי כוודאי עד שיבדוק (ומהרש"א דפליג דס"ל שאין זה וודאי שיש לו גלוסקא יפה שאינו זוכרה, ואמנם וודאי שיש פירורים אבל הם בטלים). מה שאין כן ביצא לפני ל' יום, דגם אם היה חמץ, שמא נתעפש, וכבר אינו וודאי חמץ, וכן בהא דדף כ"א בנתן לפני חיה אינו וודאי.

עוד מפרש מהרש"ל דמירי בוודאי חמץ וביטלו, ולפיכך אם לא יחזור נחא שהרי ביטל, אבל אם יחזור אין נכון שיהיה חמץ בביתו אצלו.

ולענ"ד צ"ע אם לדין דרבנן בבדיקה שיחול עליו ל' יום לפני פסח, ויבטל מצותו, אין לחוש לזה מראש השנה, ואילו לענין של 'אין נכון', צריך לחוש לזה מראש השנה, אתמדה.

ג ישראל היוצא מבית א"י תוך שלשים יום ונכנס בבית אחר בעיר זו, או הולך לעיר אחרת, אינו צריך לבער בית הא"י שהרי יקיים מצות ביעור באותו בית אחר. אבל אם הוא מפרש או יוצא בשיירא ולא יכנס בפסח בבית, יש מי שאומר שחל עליו חובת הביעור כיון שהוא תוך ל' יום, וצריך לבער בית הא"י שהוא יוצא ממנו כדי לקיים מצות ביעור, / אף שמפקיר חמצו לגוי, כיון שאין הגברא מקיים בדיקה במקום אחר חייב לבדוק (מב כז"ט), אבל אם ישראל נכנס אחריו פטור, דחל החיוב על השני (מב כז כט"ז): (אע"פ שהא"י יכנס לבית נפסח, ובלא"ה יכניס חמצו (מב ל):

באר החיים

דין עשה אוצר מראש השנה.

והנה המהרש"א כתב דבדין אוצר דלהלן, שדינו דומה לדין שיירא, שם לא שייך טעמו דמהרש"א שחשש הוא שמא ישכח לבטל, שהרי הוא נמצא בביתו, ויבטל כשיבדוק את ביתו. וגם טעם א' דמהרש"ל לא שייך לכאורה, שהרי לשון רש"י ותחתיו חמץ, משמע וודאי חמץ, וההיתר הוא כדין מפולת, ועל כרחך צריך לבטל כדין מפולת, וא"כ תו לא יעבור בבל יראה מן התורה, ומהו חיוב הבדיקה מראש השנה.

ומפרש מהרש"א שבאוצר החשש שיתגלה ויבא לאכלו, כמו שכתב הגהות מיימון, וכוונתו הגהות סמ"ק, מובא בבית יוסף.

והנה לכאורה ברש"י לא יתכן לפרש כן שהרי רש"י בריש מכילתין מפרש שחיוב בדיקה אינו שמא יבא לאכלו, כי אם משום בל יראה, וכמו שמבאר הר"ן שמא לא יבטל יפה. ובאמת הב"י קיצר בהעתקת הגהות סמ"ק, ולפי העתקתו משמע דרש"י מודה לחשש שיבא לאכלו. אבל בהגהות סמ"ק גופיה מפורש בהיפך דרך לתוס' החשש שמא יאכל, ולכן חיישינן מראש השנה אפילו ביטל, אבל לרש"י החשש רק משום בל יראה ולכן העמיד רש"י את דין שיירא דווקא בלא ביטול.

ונראה דכל מה דלרש"י חיוב בדיקה אינו משום חשש שיאכלו, הוא בחמץ שאינו יודע לו שלא בדק, אבל מודה רש"י בוודאי חמץ שחיוב הבדיקה הוא שמא יבא לאכלו, כי כן מפורש בגמרא י' ב'. וטעם החילוק, דבספק חמץ אין בל כך חשש שיבא לאכלו, דמי יימר שיש חמץ, וגם אם יש חמץ, מי יימר שיתגלה לו, וירצה לאכלו, ומצד בל יראה בספק חמץ כיון שאינו יודע מה מבטל שפיר יש חשש שמא לא יבטל יפה. לעומת זה בוודאי חמץ מצד בל יראה כאשר מבטל אין חשש שלא יבטל יפה כי יודע היטיב מהו, אבל מצד חשש אכילה כיון שיודע היכן החמץ יש חשש שיבא לאכלו, ולפיכך מודה רש"י בוודאי חמץ שטעם הבדיקה שמא יבא לאכלו.

והעולה מכל זה שני כללים בבל ימצא דאורייתא, א' חמץ שאינו יודע לו אינו נחשב מצוי. ב' חמץ שלו ברחוק מקום אינו נחשב מצוי. ושני הדברים אינם מוחלטים וכמו שביארנו.

האם גדר בל יראה חלוק מבל ימצא: עוד יש לדון חמץ טמון והוא במקום שאינו נראה, האם עובר עליו גם בבל יראה, או דילמא בבל ימצא עובר בבל יראה אינו עובר וחלוק בל יראה מבל ימצא. לשון רש"י ריש פרק כל שעה ד"ה ואי תנא חיה, עיי"ש הגה, נהי דעבר עליה בבל ימצא בבל יראה לא עבר. וכן נראה מדברי הרמב"ם בספר המצוות ל"ת ר' ר"א, דבטמון אינו עובר בבל יראה. מאידך בר"ן לדף ה' מבואר שבל ימצא מגלה על בל יראה, וכן עיין ברא"ם על הסמ"ג ל"ת ע"ו ומהרש"ל, ותחילת הפתיחה של הפרי מגדים.

י" בגדר חיוב המחודש של הראב"ה לבדיקת בית גוי: מבואר דעת הראב"ה שחיוב הבדיקה מוטל על הגברא לבדוק באיזה בית. וקשה מדוע צריך לבדוק את כל בית הגוי, יבדוק זוית אחת, ואת השאר הרי מפקיר ונשאר בבית הגוי קודם זמן הביעור. וכי תימא שהחובה מוטלת על כל המקום שדר בו, אלא אם כן עבר לדור בבית אחר, ועל כן חייב לבדוק את כל בית העכו"ם. אם כן לפי זה אדם שגר בג' חדרים, אינו יכול למכור חדר אחד, ותמוה מדוע הוא גרע מהעובר דירה מבית בן ג' חדרים לבית בן ב' חדרים. וצ"ע.

ונראה דלא חשוב בית פחות מחדר, וחייב לבדוק חדר שלם, ואין הכי נמי אם מכר לגוי בית עם כמה חדרים די שיבדוק בחדר אחד, ועיין מגא תל"ח א.

י" גדר ישראל נכנס: לכאורה לאו דווקא נכנס, אלא כיון שקנהו החיוב על הלוקח, כמבואר בסימן תל"ז דרך במשכיר נשאר עליו חיוב עד שימסור מפתח, ושם נתבאר לדון שם בנמצא מפתח לשניהם, אבל מוכר וודאי פטור, ועיין בהערה הבאה.

וי"א שאינו כריך כשנכנס בו הא"י (טור). והוא הדין אפילו לא נכנס אין צריך, ולדינא יש להקל כ"א רק אם נכנס הגוי (מב לב). אם ב"ד מוכר החמץ שבחדר אחד לגוי, וכותב מילת כל החמץ לכלול שבחורים, י"א שצריך לבדוק שם ויש מקילין, ואין למחות ביד המקילין, ויותר טוב למכור את החדר ב"ג. מל' יום לפני פסח יזהר שלא ישאר חמץ בכל מקום שלא יוכל להסירו בנקל (מב לב):

סימן תלז המשכיר בית לחבירו על מי חל חובת ביעור ובו ד' סעיפים

א המשכיר בית לחבירו לצורך י"ד/ היינו ב"ג שכר עבור י"ד (מב א): וממנו ואילך וקנהו בא' מהדרכים ששכירות קרקע נקנה בו/ יש פוסקים שאם המפתח אצל השוכר, נכון להחמיר שגם השוכר חייב לבדוק אף שלא קנה ויש מקילין, ואם יעשו שליח זה את זה יצאו ידי הכל (מב ב): אם עד שלא מסר

באר החיים

^כ גדר גוי נכנס: החילוק בין נכנס ללא נכנס צריך ביאור, ממה נפשך אם יסוד החיוב משום חשש שיכשל בבל יראה וכדומה, אם כן גם אם הגוי אינו נכנס, קיים סברת הטור שאין לך הפקר גדול מזה. ואם משום חיוב אגברא שיקיים ביעור באיזה 'בית' (עיין מה שנתבאר לעיל סימן תל"ב) וכלשון המחבר בשם ראב"ה, אם כן גם אם יכנס הגוי למה לא יבדוק.

ונראה לבאר דבאמת הוא חיוב אגברא לקיים המצוה כהראב"ה, וכאשר לא נכנס הגוי, יש אדם שלא התייחס מהחמץ (שאם שכח דבר, יכנס ליטול), ואף שמשום חשש כזה לא יתקנו בדיקה, שהרי אינו בביתו, אבל משכחת שיש קיום בבדיקה למי שלא התייחס, ותיקנו בשביל שהגברא יקיים בדיקה, אבל כשנכנס הגוי כיון שאין לך ייאוש גדול מזה, לא שייך תקנת בדיקה שיבדוק בית של גוי, שאין לו שייכות בו, וגם אם יבדוק אינו כלום, שאין כאן קיום מצות תשביתו שאור מבתיכם.

עוד היה אפשר לומר דיש לחוש שפעמים לא קנה הנכרי את הבית בקנין המועיל ונשאר של ישראל, ולכן בלא נכנס חייב הישראל כדן ביטל והפקיר ולא בדק וביער, אך זה אינו כמבואר בב"ב מ"ד ב' נכסי עכו"ם הרי הן כהפקר, דגם טרם חלות הקנין נפקע מהמוכר.

איברא מקור החילוק בין נכנס ללא נכנס הוא בשו"ע הגר"ז ושם מבאר שבעצם ההלכה לא כראב"ה, ובכל זאת לעולם אחרי ביטול והפקר תיקנו בדיקה, ורק הפקר גדול יצא מהכלל, ולכן בעי דווקא נכנס הגוי לפני שעה ו', ובדעת הטור קאמר דדווקא נכנס מתיר, אבל בלא נכנס אסור.

ולענ"ד דבריו צ"ע הלא בעלמא מה שתיקנו בדיקה אחר ביטול הוא שהחמץ בביתו, אבל כאשר הוציאו מרשותו לפני שש, מבואר דפוסקים דפטור. אמנם יש לומר דתלוי בטעם שלא היה די לחז"ל בביטול, אם שמא יבא לאכלו, שפיר לא שייך לגזור כשאין ברשותו, אבל כנראה הגר"ז חשש לטעם שמא לא ביטל יפה, וס"ל דטעם זה שייך גם באינו ברשותו, וצ"ע בזה דבכמה דוכתי מבואר דכשהוציאו מרשותו לפני שש אין חייב לבער.

ולדינא השער הציון מדקדק שהפרי חדש שנקט להיתר הזכיר נכנס הגוי. ולע"ד אינו ראייה דסבר כהגר"ז שהרי הפרי חדש מסיים וכל שכן נכנס ישראל שהישראל יבערנו. והרי מבואר בסימן תל"ז שכיון שעבר לרשות השוכר מחוייב השוכר בביעור אפילו לא נכנס השני לבית רק קיבל מפתח (ואם יש לשניהם מפתח חייב מיד שקנהו), וכל שכן בלוקח ומוכר שכתב המ"ב שהלוקח מחוייב גם בלא בא מפתח לידו, ואם כן על כרחך לשון נכנס דנקט הפר"ח לאו דווקא.

בחור בישיבה: אם חדרי הישיבה פתוחים בבין הזמנים, נמצא שחל עליו חיוב בדיקה כשיצא לביתו, ולא יועיל מה שמוכרים את חדרי הישיבה לנכרי אפילו אם הם מוכרים ב"ג, והטעם כי לפי סעיף זה כיון שאין לבחור בית אחר, הרי הוא חייב בבדיקה אפילו מכרו לגוי.

ואפשר לחקור האם אביו הוא השוכר, בעבור השכר ששילם, ואביו הרי יש לו בית אחר לבדוק. או דילמא האב משלם עבורו, והבחור הוא השוכר, וקנה במעות ששילם אביו. אבל באמת מיסתברא שגם בזמן גופא אין הבחור נדון כשוכר, ושכר הלימוד אינו כקנין לחדר זה, ולעולם אפשר להחליף מקומו, ובחור אינו אלא כאורח, ואין עליו שום חיוב בדיקה, כי מי שאין לו בית אינו חייב לקנות בית.

אבל גם כאשר הנהלת הישיבה מוכרת את החדר, ראוי שיאמר כל חמירא, שמא שכח שם דבר חמץ שלו, ואין הישיבה יכולה למכרו. ואם בא אחר פסח ומצא שם חמץ שלו, בין ביטל בין לא ביטל אסור בהנאה, ואם מכרו את החדר לגוי, וגם הוא ביטל את החמץ מותר.

לו המפתח חל י"ד/ ודי בתחילת הלילה שיחול החיוב רק על המשכיר (מב ג): על המשכיר לבדוק/ אין המשכיר בעיר, חייב השוכר (ביאור הלכה), ודווקא משכיר חייב משום מפתח, אבל לוקח שקנהו, חייב הלוקח אף שהמפתח אצל המוכר (מב ג), ואם הבית אינו נעול (או שלשניהם יש מפתח) חייב השוכר כי קנהו והבית פתוח לפניו (מב ד), היה המפתח ב"ג אצל השוכר, והחזירו למשכיר לפני הלילה, חייב המשכיר, וי"א שהשוכר חייב (מב ה): ואם משמסר לו המפתח חל י"ד, על השוכר לבדוק. / אפילו יכנס רק אחר הפסח, וכן עליו לבטל כי המשכיר מסתמא הפקיר חמצו, אולם גם המשכיר יבטל בהדיא (מב ו):

ב השוכר בית מחבירו ב"ד ואינו יודע אם הוא בדוק, אם הוא בעיר/ או אשת המשכיר, או משהו מבני ביתו (מב ח): שואלו אם בדקו/ וישאל גם אם ביטל, ואם לא שאל, אינו צריך לבטל מכיון שהוא דרבנן (ביאור הלכה): ואם אינו בעיר חזקתו בדוק, ומבטלו בלבו ודיו. / והוא ששכרו ביום י"ד או בתוך הלילה אחרי שעבר זמן שהמשכיר היה יכול לבדוק (מב ז):

ג המשכיר בית לחבירו בחזקת בדוק ונמצא שאינו בדוק, על השוכר לבדוק^{כא} ואינו מקח טעות. ואפילו במקום שבודקים בשכר, שהרי מצוה הוא עושה. / והמשכיר אינו צריך לשלם

באר החיים

^{כא} כתבו תוס' (פסחים ד' ב') דדין זה מיירי ב"ג דאי ב"ד על המשכיר לבדוק. וצ"ב דהא בלא"ה על כרחך מיירי שהיה על המשכיר לבדוק מצד חושן משפט, דהא מפורש ששכרו בחזקת בדוק, ומה נפק"מ בין י"ג ל"ד בחיוב המשכיר, ועל כרחך מיירי שהמשכיר היה מחוייב ועבר ולא בדק, וא"כ גם ב"ד משכחת לה, וכמו שבאמת כתב הר"ן, וכן פסק הביאור הלכה בריש הסימן שאם לא בדק משכיר חייב השוכר ב"ד, וצ"ב דברי תוס'.

אלא בהכרח כוונת תוס' שאם שכרו ב"ד השוכר אינו מחוייב לבדוק, ויכול להשאירו בלתי בדוק, כי החיוב על המשכיר, ולא אמרינן 'חובת הדר הוא' כי לא דר בה בתחילת ליל י"ד.

והר"ן חולק ומביא ראיה מהא שצריך לעשות מחיצה בחמץ שאינו שלו, ומכאן מוכיח שיש חובה לבדוק גם חמץ שאינו שלו כל שהחמץ בביתו, ובהכרח שהשוכר מחוייב גם אם נכנס אחר ליל י"ד, אם לא בדק המשכיר, וקשה על תוס'.

ויש ליישב דחלוק ודאי חמץ מספק חמץ, וס"ל דרק בחמץ ידוע תיקנו מחיצה באינו שלו, אבל חיוב בדיקה שמא יש חמץ, באופן שאינו שלו והחיוב חל על המשכיר, לא מחוייב בבדיקה (ובבעיא היה אחד הצדדים שבעל הרשות מחוייב, ופשיט לא כן דתלוי מי נתחייב בתחילת ליל י"ד).

אבל צ"ע דבאמת איפכא מסתברא, ונתהפכו שיטתם, דתוס' דס"ל בדף ב' א' דחיוב בדיקה הוא שמא יאכל מסתברא טפי דאיכא חיוב על השוכר הדר בו, באם המשכיר לא בדק דהחשש שמא הוא יאכל. ואילו להר"ן דנקט כרש"י שעיקר החיוב בדיקה הוא משום בל יראה, מיסתברא טפי שכאשר חל החיוב על המשכיר, אין כל חיוב על השוכר, שהרי אין החמץ שלו, ועיין תולדות יצחק למורי זקני הרב ויספיש שליט"א סוף סימן ח' שכתב כן דדין שוכר תלוי בטעם התקנה, ואם כן צ"ע.

ונראה שבאמת זה הוא הבעיא שבגמרא הוא האם יסוד חיוב הבדיקה כרש"י או כתוס' ובוה תלוי על מי עיקר החיוב על בעל החמץ, או חובת הדר. אך לא נפשט עצם הבעיא, אלא נאמר שחז"ל תלוהו במי שיכול לבדוק. ובאופן ששניהם יכולים לבדוק, שהוא פתוח או יש מפתח לשניהם, היה אפשר לומר שזה איבעיא דלא איפשיטא, או שהוא מחלוקת רש"י ותוס' (עיין פני יהושע שפת אמת רש"י ועוד). אבל נראה שבאופן ששניהם שוים במפתח, אותו שבליל י"ד דינו וחכנתו לדור, הוא כמו בעל המפתח, ועליו החיוב. כי נראה שבמקום שוכר ומשכיר, קבעו חז"ל את התקנה לא לפי בעל החמץ (אף אם לפי סיבת התקנה היה ראוי כן, לא קבעו זאת לפי הסיבה) אלא על מי מביניהם שבירד הבדיקה, ותלוי רק בבעל המפתח.

ולפי זה אם השכיר לפני י"ד והשוכר אינו בדוק, וודאי לא חייבו את המשכיר חיוב בדיקה שהרי בכל זמני הבדיקה, יש אחר הדר בבית. אבל בהיפך כאשר בתחילת הלילה היה החיוב מוטל על המשכיר, והוא לא בדק, וכעת השוכר דר בו, והוא עדיין זמן בדיקה, יש לדון אם חל החיוב על השוכר, ובוה נחלקו תוס' והר"ן, ואינו תלוי בסיבות התקנה, ובכך מיושב מה שהקשינו על תוס', ושאין סתירה בדברי הר"ן והתוס' משיטתם ביסוד הבדיקה.

שכרו (מב יד): הגה וי"א לזריך להחזיר לו שכר הבדיקה הואיל והתנה בהדיא שיהיה כדוק. (המגיד פ"ב ומשמע לעיל סי' י"ז). אבל בסתמא גם לדידהו המשכיר פטור משכרו. ולדינא פטור גם בהתנה דמצי למימר קים לי כדעה א' (מב טו):

ד בית שהוחזק שלא בדקו המשכיר/ אפילו היה שם ודאי חמץ (מב יז): ואמרו אשה או עבד או קטן אנו בדקנוהו, הרי אלו נאמנים/ כיון שמבטל, הרי הבדיקה דרבנן, ובדרכנן נאמנים, ולכן אם אמרו לו אחר שעה ו' שבדקו, כיון שאינו יכול לבטל אינם נאמנים, וחייב לבדוק (מב טז^כ), ואף שהם נאמנים בבדיקה, לכתחילה אל יצווה אותם לבדוק שמא יתירשלו (מב יח): והוא שיהא קטן שיש בו דעת לבדוק. / שהגיע לחינוך (מב יט):

סימן תלח עכבר שנכנס למקום בדוק וכבר בפיו ובו ב' סעיפים

א עכבר שנכנס לבית בדוק וכבר בפיו, ונכנס אחריו ומצא פירורין אפילו כדי כל הככר, צריך לחזור לבדוק הבית אחר הככר שהכניס/ את אותו החדר דווקא (מב ה), ואפילו הככר קטן שעכבר יכול לאכלו כולו, אפילו ביטל חייב בבדיקה (מב א), אבל אם מצא ככר שלם, אם הכירו שזהו הככר שנטל אין צריך כלום, ואם לא הכירו, צריך לבטל ודיו (מב ב), וגם בככר קטן צריך לבטל (שער הציון). לא ראה עכבר נוטל, רק מצא חמץ אחר הבדיקה אין צריך לבדוק את כל הבית (מב ד): לפי שאין דרכו של עכבר / הוא הדין כלב ותרגול (מב ו): לפרר והני פירורין מעלמא אתו ולא מאותו ככר. אבל אם תיננו נכנס לבית בדוק וכבר בידו ונכנס אחריו ומצא פירורין, אינו צריך לחזור ולבדוק שחזקתו שאכלו, ואלו הפירורין שנפלו ממנו בשעת אכילה, שדרך התינוק לפרר. / אפילו שאינם כדי כל הככר (מב ט), הפירורים מוכיחים שאכל ולא הטמין, וגם ביטול אין צריך (מב ח), אבל ללא פירורים חייב לבדוק שמא הטמין, ואם יש לו דעת, נאמן הקטן לומר שאכלו כולו (מב ז), ואם עכו"ם גדול נכנס, לא חיישינן שהטמין ואין צריך בדיקה (מב יא): וי"א שאם אין בפירורים כדי כל הככר צריך לחזור ולבדוק/ והעיקר כדעה הראשונה, והוא שיבטל, אבל משעה שישית שאין הביטול מועיל יש להחמיר ולבדוק אם אין בפירורים כדי כל הככר (מב יא^כ): (דיני עכבר נכנס ויואל השמיט הרב, הואיל ולא שכיח).

באר החיים

^כ מבואר שהשובר חייב לבטל, ואם לא ביטל יש כאן חיוב בל יראה מן התורה. ומקור הדבר בגמרא ד' ב' דללא ביטול הוי דאורייתא.

ולמדנו מכך שני דברים, האחד, חיוב תורה בחמץ שאינו ידוע. מכיון שלשון בדיקה משמעו חשש חמץ שאינו ידוע (וביעור משמע וודאי, כמבואר בפוסקים גבי שיירא), אם כן מוכרח מה שכתבנו לעיל סימן תל"ו שבמקום המוחזק בחמץ עובר בכל יראה מן התורה, גם כאשר אין ידוע לו.

שנית, האם השובר זכה בחמץ. דהנה עיקר הדין שמבואר בגמרא (ד' ב') דהוי דרבנן משום הביטול, לכאורה הוא משום שזכה השובר בחמץ שהמשכיר הפקיר לו, ועליו לבטל, כמו שכתב משנה ברורה. וצ"ע הרי בעמוד הקודם (ד' א') מבואר בגמרא שהצד שהמשכיר מחוייב הוא כי החמץ שלו, אם כן מבואר שהחמץ אינו של השובר. ובגמרא היה אפשר ליישב, דבאמת השובר אינו צריך לבטל, ודקאמר בביטול סגי, הכי קאמר אילו מן התורה היה עובר אף כשביטלו, כמו כן השובר היה עובר אף שאינו שלו, אבל כיון שבביטול סגי, הרי מהאי טעמא השובר אינו עובר מן התורה ואף שלא ביטל, ולכן דין הבדיקה הוא דרבנן. ולפי דרך זה נמצא שלענין שובר הבדיקה מדרבנן גם בלא ביטל, והשובר יוכל להאמינם גם אחר שעה שישית, ובמג"א לא כתב כן צ"ע.

^כ דין במאכיל לתינוק אחר בדיקה: על כן פשוט כשמאכיל לתינוק חמץ אחר בדיקה לא יסיח דעתו ממנו.

ב כזית חמץ/ ופחות מכזית א"צ להורידו, ויש מפקפקים (מב יב): למעלה על הקורה, מחייבים אותו להביא סולם להורידו/ ואין די בביטול (מב יג): מפני שפעמים יפול מהקורה. אבל אם היה חמץ בבור/ אפילו אין בו מים. אולם אם דרכו להשתמש שם חייב לבער (מב יד): אין מחייבים אותו להעלותו אלא מבטלו בלבו ודיו. / ואם הוא אחר שעה ו' שאי אפשר לבטל, חייב לבער (מב טז), אמנם אם ביטל הכל כנהוג, כלל את זה (שער הציון). ודווקא נפל מאליו אבל הטמין בבור להשאירו עד אחר הפסח חייב לבער ולא מהני ביטול (מב טו):

סימן תלט דין מי שבדק ולא מצא מספר ככרות שהניח ובו ד' פעיפים

א ט' צבורין של מצה ואחד של חמץ, ובא עכבר ונטל/ בפנינו שדינו כקבוע, אבל נטל שלא בפנינו כל דפריש מרובא פריש, והיינו סוף הסעיף (מב א), ואם נתערבו הצבורין ולא ידוע מי החמץ, מותר, דלא חשיב קבוע (מב ד): ולא ידענו אם נטל חמץ או אם נטל מצה, ונכנס לבית בדוק, צריך לחזור ולבדוק/ ואפילו ביטל (מב ב): (מיהו חס הככר קטן שיכול העכבר לאכול תלין להקל שאכלו ואין צריך לזדון) (טור), שכל הקבוע כמחצה על מחצה/ אבל לכתחילה יבטל החמץ (מב ג): ואם פירש הככר ממקום קביעתו, ונטלו העכבר משם, אין צריך לחזור ולבדוק; דכל דפריש, מרובא פריש. / ואין צריך לבדוק ולא לבטל, אבל לאכלו לא סמכין ארובא (מב ו), אם אין ידוע מי הצבור החמץ, אפילו נטל בפנינו דינו כפירש (מב ד):

ב ב' צבורין, אחד של חמץ ואחד של מצה, וב' בתים, אחד בדוק ואחד שאינו בדוק, ובאו שני עכברים זה נטל חמץ וזה נטל מצה ואין ידוע לאיזה בית נכנס זה שנטל החמץ. וכן שני בתים בדוקים וצבור אחד של חמץ ובא עכבר ונטל ואין ידוע לאיזה בית נכנס, או שידע שנכנס לאחד מהם ונכנס אחריו ובדק ולא מצא כלום, או שבדק קצת מהבית ומצא ככר, אינו צריך לחזור ולבדוק (כך הם דברי הרמב"ם, חז"ל מסקנת הפוסקים אינו כן). / למחבר אפילו באו לישאל בבת אחת מותרים. והנה עד כאן מיירי בביטל, והרמ"א שחולק מחייב בדיקה גם בביטל, ואם לא באו לישאל בבת אחת מהני ביטול גם לרמ"א (מב ח). ומכאן ואילך מנכנס אחריו ובדק, מיירי בלא ביטל, והרמ"א חולק ואוסר בלא ביטל (מב ט, י, יצ"ע בס"ק י"א), וכאשר מותר בביטל, הרי גם אם נפל הספק לפני ביטול, מבטל ודיו (מב י):

ג הניח ט' ככרות חמץ ומצא י', צריך לבדוק אחר כל הט'. וכן אם הניח י' ומצא ט', צריך לבדוק אחר כל הי' שאנו אומרים מה שהניח נטל ואלו אחרים. / אפילו ביטל (מב יב, יג): ויש אומרים דהני מילי בקשורים יחד, אבל אם אינם קשורים יחד אין צריך לבדוק אלא אחר האחד. / מדברים רק על דין השני (מב יד, יז), והלכה כה"א (מב טז), אבל אין להקל ללא ביטול (מב יז):

ד הניח חמץ בזווית זו ומצאו בזווית אחרת, צריך לחזור ולבדוק. / שמא עכבר הטמין הראשון וזהו אחר, ואם ביטל יש להקל שאין צריך לבדוק (מב יח). ודעת הטור, שאם עכבר יכול לאכול תלין שאכלו (שער הציון⁷²): , חייב לבערו.

באר החיים

⁷² לסמוך על אכילת עופות: בסימנים אלו חוששים שעכבר הטמינו, ולעיל נתבאר שהוא הדין תרנגול, וקשה שבסימן תל"ג ט"ו, אדרבה סמכין שיאכלום העופות וצ"ע. ולהטור דהכא מיירי באינו יכול לאכול נוחא, ולאידך צ"ל ששם מיירי בעופות שמוזנות עליו, והם אינם מטמינים, וכאן מיירי שאין נותן להם מזונות, ומבקשים מזונות בעצמם לפיכך הם מטמינים (תוס' ריש כל שעה). ועוד התם מיירי בעורבים וכדומה דלעלמא אזלי (מגן אברהם תל"ג, ועיין ט"ז שם).

סימן תמ דין חמצו של נכרי שהופקד אצל ישראל ובו ד' סעיפים

א נכרי שהפקיד חמצו אצל ישראל, אם הוא חייב באחריותו מגניבה ואבידה/ בסתמא פטור הישראל מאחריות כי גוי הופקע מפרשת שומרים, אלא מיירי כגון שחייב עצמו במפורש, או שיש דין המלכות לחייבו בשמירה סתם (מב ב): בין שהוא בביתו בין שהוא בכל מקום ברשותו/ ולא מהני מחיצה, וכן אם השאיל לגוי מקום בקנין שאלה ושכירות אסור, אבל בדיעבד אם יחד לו מקום בקנין שאלה ושכירות, והיה מדעת הגוי, אינו נאסר (מב ג): חייב לבערו/ לשרוף, ויש מחלוקת אם יכול לבטל או למכור חמץ של נכרי, אבל יכול להפקיד החמץ לגוי אחר, או ימכור הבית לנכרי והוא יקבל עליו אחריות, ונכון שיעשה שניהם מכירת הבית, וגם החמץ (מב ד), לא ביער ועבר הפסח, יש אוסרים באכילה ובהנאה, אבל יכול להחזירו לבעליו הגוי, ובמקום שעלול הגוי למכרו לישראל אחר יש לומר שאסור להחזיר לו, ויש סוברים שחמץ של גוי מותר אחר פסח, ויש לסמוך עליהם לענין היתר הנאה (מב ה): הגה ואפילו חזר והפקידו ביד אינו יהודי אחר (הגהות אלפסי פ"ק דפסחים). ואפילו אם הנכרי השני קיבל עליו אחריות, ויש מקילים באופן זה, ויכול למכור החדר לעכו"ם שמקבל אחריות גניבה ואבידה, ונעשה כמו שהפקיד אצלו (מב ו), ואם הפקידו ביד בעליו הגוי מותר לכולי עלמא (מב ז): וי"א שאפי' אינו עליו אלא שומר חנם שחייב בפשיעה, חייב לבערו/ לכתחילה אם יכול להחזיר לו יחזיר לחוש ל"א, ואם לאו ימכור ויסמוך על המקילים שמועיל מכירת השומר, לא מכר והגיע שעה ו' א"צ לבער, ואם בא בפסח יחזיר לו, אך לא יגע בפסח בחמץ, ואם עבר הפסח מותר באכילה (מב ח): ואפילו אם אינו חייב באחריותו בדין, אלא שיודע שהאינו יהודי אלם ויכפהו לשלם אם יאבד, חייב לבערו; ויש חולקים. בפלוגתא זו העיקר כהמחמירין ועליו לשרפו, עבר ולא ביערו ועבר פסח מותר באכילה (מב ט"ה):

ב ואם אינו חייב באחריותו, אינו חייב לבערו/ אבל בפסח לא יקבל חמץ אפילו ללא אחריות (מב י): אפילו אם כבוש תחת ידו, כגון שהוא גר תושב ושרוי עמו בחצר. וצריך לעשות לפניו מחיצה גבוה י' טפחים, כדי שלא ישכח ויאכלנו. אם הוא סדין לא מהני (מב יב) אלא אם כן קשור למטה ולא נד (שער הציון ט): הגה וי"א שהניח חמץ בבית ישראל כלל רשותו, כופה עליו כלי (ריב"ז סי' ת"א), כפית כלי לא מהני אלא במוצא חמץ בביתו פתאום, ולזמן מועט עד סוף היום (מב יג): ודוקא ב"ט, אבל אם הוא קודם י"ט צריך לעשות מחיצה (ע"ל סימן תמ"ז סעיף א'). וכן בחול המועד יעשה מחיצה, אך אם הגוי יקחנו בו ביום יש להקל בכפית כלי ואין צריך לבערו (מב טו, ושע"צ), חייב מחיצה הוא גם בחמץ שאינו ראוי לאכילה ללא תיקון כגון אפיה ובישול, וגם בפת עכו"ם דלא

באר החיים

^{כה} הכרעת ההלכה במחלוקות לענין אחריות: בפלוגתא אם אחריות מכוח גוי אלים נחשב כאחריות הכריע המ"ב לחומרא, ובפלוגתא בענין יחד לו בית גם כן נקט לעיל לחומרא דלא מהני. ועיין שו"ע הרב שנקט בשניהם לקולא.

והנה יעויין להלן בחקירה מה שנתבאר בארוכה בחמץ שאינו שלו ואחריותו עליו, האם נאסר מצד דהחיות משווה זאת לשלוי, או לברשותו, ולפי זה מסתברא דשני הדינים סותרים, דהיינו אם מחמירים ביחד לו בית, יש להקל בגוי אלם, ואם מחמירים בגוי אלם יש להקל ביחד לו בית. ובאופן שכל החיוב אחריות הוא מכח גוי אלם, הסברא דלא נחשב שלו, והחיוב רק מצד ששומרו בעבור עצמו ונחשב ברשותו, ועל כן יחד לו בית דאינו ברשותו בוודאי יש לו להועיל להיתר. אמנם אף כי בדברי הראשונים הכל נראה נכון והגון, אבל הפוסקים האחרונים בוודאי לא הלכו למעשה בדרך זה, או דאף אם הטעמים כמש"נ, אבל אין הכרח גמור שכל פרטי הדינים תלויים בחקירה.

נחשב שבדילים ממנו דהוא רק חומרא, אבל פת הקדש אין צריך מחיצה כי בדלים ממנו כל השנה (ביאור הלכה):

ג אינו יהודי שנכנס לבית ישראל וחמצו בידו, אינו זקוק להוציאו אעפ"י שהישראל רואה חמץ של א"י אין בכך כלום. / אבל אם הוא עבדך שמוזנותם עליך אסור להניחו להכנס, משום שנראה שאתה מאכילו חמץ (שער הציון): אבל אסור להעלותו עמו על השלחן ואפילו בהפסק מפה. / ואפילו אינו מכירו, כי החשש הוא שיעופו אליו פירוורים. ואם אין ישראל אוכל בשעה אחת, יכול להניחו לאכול על שלחנו, רק יזהר לנקות יפה אחריו שלא ישאר פירוורים בשולחן, וכן כשיוצא העכו"ם מביתו יזהר שלא ישאר מאומה (מב יח):

ד ישראל שהפקיד חמצו אצל ישראל חבירו או אצל הא"י, אע"פ שקבל עליו הנפקד אחריות, עובר עליו (אף) המפקיד. / כן צריך לומר, ועיין תמ"ג מה יעשה הנפקד אם אין מפקיד בעיר (מב כ, שהנפקד חייב לבערו אף ללא חיוב שמירה ואחריות כלל, ועיין ביאור הלכה כאן ד"א שהוא מדרבנן כי בכה"ג מן התורה שניהם אינם עוברים, ויש חולקים):^כ

באר החיים

^כ חקירה לדינא ביסוד חיוב בדיקה בחמץ שאינו שלו אבל הוא באחריותו (אמרתי בס"ד יום ה' ט' אלול תשע"א)

איתא בגמרא (פסחים ה' ב') קיבל פקדונות מן הנכרים ונתחייב באחריות עובר עליו משום בל יראה, ואמרין הניחא למ"ד גורם לממון כממון, אלא למ"ד לאו כממון מאי איכא למימר, שאני הכא דכתיב לא ימצא.

ויש לחקור בחידוש זה שעובר בבל יראה על חמץ שאינו שלו ואין עליו אלא אחריות, במה החיוב אחריות גורם לו איסור בל יראה, האם משום שנדון כ'שלו', או דילמא מהני האחריות דנדון כב'רשותו', וחייב אף שאינו שלו.

נוסח שני

אם המחייב הוא, שעל ידי חיובו בגניבה, הדבר נחשב שלו לענין ההפסד (כאילו קבל את החפץ במתנה, ובתמורה חייב בסוף ימי השמירה או חפץ או דמים), וכמו בגנב, שלענין חיוב אונסין, עשאוהו כברשותו, מה הכונה שלו לענין אונסין, ונראה פירושו דנחשב כאילו קנה את החפץ, ויש עליו חוב דמים, וכאשר משיב את הגזילה הרי הוא כאילו פורע חובו בחפץ, ולפיכך אם נאנס ואבד החפץ אינו נפטר מחיובו.

או דילמא אינו כן, אלא החיוב אחריות מהני שהישראל שומר את החפץ לטובת עצמו, כי אם לא ישמור יפסיד ממון, שהרי מחייב בגניבה ואבידה, ושמירה בעבור עצמו, נקרא ברשותו.

וראיה שכהאי גוונא נחשב ברשותו, שהרי גול חפץ, אין הנגב יכול להקדיש כי אינו ברשותו, דנחשב ברשות הגנב, ולכאורה הטעם אינו משום חיוב אונסין, שהרי מצינו שפקדון חשוב ברשות בעליו להקדיש, ואף אם השומר מחייב באחריות אונסין, אלא הוא כי הגנב שומרו בעבור עצמו.

ב. והנה נחלקו הראשונים אם יחד לו בית מהני לפוטרו, בחמץ שקיבל עליו אחריות, דלתוס' מהני ולרש"י לא מהני.

ונראה דבחקירה דידן תליא מילתא, אם יסוד החיוב בקבלת אחריות, הוא חיוב 'ממון', איך יועיל יחד לו בית (ולוא הרמב"ן שגם בשלו מהני), הרי אכתי הוא שלו.

אמנם אם יסוד החיוב הוא 'רשותו', שפיר מהני יחד לו בית (ולמ"ד גורם לממון כממון, באמת תוס' מודו לרש"י, וכהרש"ש), כי כמו שנתבאר חיוב האחריות, פועל שהיהודי שומר את החפץ עבור הנאת עצמו, אבל כשאינו בביתו, אינו נחשב שהישראל שומרו.

ונראה מהרש"ש שבאמת להמ"ד דדבר הגורם לממון כממון, והחיוב מצד דהוי שלו, מודה תוס' שלא יועיל יחד לו בית. וכדברינו, שאם הוא 'שלו' לא יכול להועיל יחד לו בית (להלכה דבחמץ שלו, לא נפטר בהפקידו אצל נכרי).

באר החיים

והנה הרא"ש סבר שהמפקיד אצל גוי, המפקיד עובר. ויחד לו בית מהני לפטור גם אם קיבל אחריות. וקשה הא יחד לו בית אינו יותר טוב מהפקידו אצל גוי, וזה הרי לא מהני לפטור.

על כרחך כמש"נ שחלוק חיוב אחריות, שכל חיובו הוא משום 'רשותו' ולא משום שלו, ועל כן בסילקו מביתו, שפיר נפטר ממנו, אבל אם היה החיוב מצד חשיב שלו, לא היה מועיל יחד לו בית כי הרי המפקיד עובר.

ג. כתב הרמב"ם (הלכות חמץ ומצה פ"ד) גוי אלם שאם יאבד מהישראל החמץ, יקח הגוי ממון כנגדו, הרי זה עובר עליו.

והנה אם חיוב אחריות חשיב כשלו, קשה מאד הרי באמת הישראל אינו חייב באחריות, אפילו לא מחוק המלכות, אלא שאם יאבד יגנוב ממנו ממון, ואיך יחשב החמץ של הישראל משום כך.

אמנם לצד שדין אחריות עושה שיהיה רשותו, היינו שהוא שומרו לתועלת עצמו, שפיר ניחא שמחמת אלמות הגוי הרי הוא שומר את החפץ לעצמו.

ולפי ביאור מיושב קושיית הט"ז סי' ת"מ ס"ק א', על הרמב"ם עיי"ש. כי בוודאי לפי זה בגוי אלם, שכל החיוב מצד 'רשותו' מוכרח הרמב"ם להודות שיועיל ליפטר אם ייחד לו בית, אף אם בקבלת אחריות ממש, לא מהני.

ד. והנה מבואר בגמרא שהיה צד שבנכרי שכבשתו יתחייב על חמץ שלו.

ופרש"י דממונו כממונו. וצריך ביאור משום מאי יהיה כממונו.

ונראה לבאר בב' דרכים. א' בתוס' חכמי אנגליה, מוסיף מילה במלחמה. ויש לבאר על פי תוס' בגיטין ל"ח ד"ה אבל, שבכבוש מלחמה נעשה עבד כנעני שלו.

ולפי זה מה שקנה עבד קנה רבו, ואם כן קשה הרי החמץ של ישראל ממש.

ונראה שהאדון יכול לומר איני רוצה לזכות במה שקנה העבד, ונשאר של העבד כמו אם ניתן לו על מנת שאין לרבו רשות בו. ולכך ס"ד הוי כממונו, כיון שהוא של עבדו, וגם יכול לזכות בו.

עוד יש לפרש על פי הגמרא ב"ק קי"ג ב' על הפסוק ואכלת את כל העמים, שאף למ"ד גזל עכו"ם אסור, אבל עכו"ם שתחת ידך מותר לגזול ממנו. ולכך כאשר הדבר אצל ישראל ורשאי ליקחנו לעצמו ס"ד דהוי כשלו.

וכן לשון רש"י דף ו' ד"ה לעולם אסיפא, לא ימצא משמע המצוי בידך לכל חפצך, היינו דקביל עליה אחריות דהוי כדידיה. עכ"ל.

וצ"ב מהו לכל חפצך, הרי באמת אינו שלו. אלא יש לומר שכונתו שיכול לגזול ולקחתו לכל דבר, היינו שעצם ההימצאות של חמץ עכו"ם בבית ישראל אינו עובר עליו. אבל כאשר הוא על ידי חיוב אחריות נחשב שאינו ב'רשות' עכו"ם, כעת אין נטילתו נחשב גזל, ומותר בכהאי גוונא לגזול את החפץ העכו"ם, וכמו שכתבו נו"כ השו"ע אבן העזר סימן כ"ח ס"א. ולכן שפיר נחשב 'שלו'.

וכ"כ בתוס' חכמי אנגליה, שחיוב אחריות מהני שיכול לעשות בו מה שירצה.

ולפי זה אם קיבל אחריות מישראל אחר אינו עובר עליו, רק קיבל מגוי.

והנה כל טעמים אלו מהני לבאר, דכיבשתו מהני דחשיב שלו, כגון מצד גזל עכו"ם מותר.

אמנם ברמב"ם ובשו"ע מבואר איפכא, דנכרי שכיבשתו פירושו גר תושב.

והרי זה ברור, שגר תושב אדרבה גזלו אסור טפי, כמבואר בב"ק שם. וע"כ אין טעמים מטעם דהוי כממונו, וצ"ב לדידהו מה הטעם שיתחייב טפי, בנכרי שכיבשתו.

ונראה דס"ל כפירוש רבינו חננאל, שבכבשו יכול למנעו ולסלקו מביתו. והיינו גר תושב ששומע לחכמים. ובאמת בר"ח כתב שאסור לישראל לאבד את החמץ של העכו"ם במזיד, ולא כרש"י.

ומבואר דפליגי בפלוגתא זו, שלהרמב"ם המחייב הוא 'רשותו' שנמצא בשלטונו, והוא לטעמיה מחדש דין גוי אלם (ש"ב הרה"ג ר' ישראל מאיר ויספיש שליט"א שאל מנין לרמב"ם שלא מיירי בגמרא באופן של דינא דמלכותא, אלא מוכח דס"ל כהראשונים שדינא מלכותא הוא בקרקע, כי הארץ שלו, ובמטלטלין לא שייך כלל דינא דמלכותא). ורש"י לשיטתו שהמחייב הוא 'שלו'.

ה. והנה הב"ח בסי' ת"מ מביא ששיטת רש"י שלהתחייב בחמץ מחמת אחריות בעי שיתחייב באונסין.

סימן תמא דיני מי שחלח על חמץ ובו ב' סעיפים

א"י שהלוחה על חמצו ומשכנו בידו, ואמר ליה מעכשיו יהא שלך/ ממש, ולא רק יהיה משועבר לך (מב א): אם לא אפרע לך לזמן פלוני, והגיע הזמן ולא פרעו, מותר אפילו לא הגיע הזמן שקבע עד אחר הפסח; דמשהגיע הזמן ולא פרעו, נקנה לו למפרע והו"ל חמצו של א"י. / ומותר גם באכילה, והוא שהיה החמץ ביד העכו"ם המלוה, כי בכך יש כאן משיכה וקנה בשעת הלואה. ואם הקנהו לעכו"ם בקנין טוב (סודר) ואמר מעכשיו מותר אף שנשאר בבית ישראל, ויש מי שמחמיר באופן השני (מב ב) ובשעת הדחק יש להקל שהרי הנדון הוא אחר פסח דקיל (שער הציון). וכל זה אחר פסח, אבל לכתחילה לפני פסח הסתפקו אחרונים דילמא אסור לעשות כן 'משום הואיל ויכול לפדות' הוי שלו, וכל שכן אם דעתו לפדותו ודאי אסור, אבל אם יאמר לעכו"ם בערב פסח שלא יפדהו מותר (מב ג). גם באופן שהגיע זמן הפרעון קודם פסח צריך שיאמר מעכשיו, דאם לא כן לא קנה משום אסמכתא, ויש מקילין אפילו לא אמר מעכשיו, ויש לסמוך בשעת הדחק לענין אחר הפסח, אבל קודם פסח דהוא חשש דאורייתא אין להקל, ויראה להחליטו לעכו"ם לפני שש (מב ד), ואם לא היה הלואה רק נתנו לעכו"ם ואמר אם לא אעשה לך כך קודם פסח, יהיה זה שלך מעכשיו, ולא עשה, הרי להרבה פוסקים לא מהני משום אסמכתא, אלא א"כ הקנהו בב"ד חשוב, אבל אחר פסח אין להחמיר בזה כי יש לסמוך על הראב"ד והגר"א שאין חסרון אסמכתא בעכו"ם (מב ה¹²). לא אמר מעכשיו, ועבר עליו, יש מתירין להשאירו ביד העכו"ם שיקבל חובו בכך, דהוי הנאה דממילא, אבל אם המשכון ביד ישראל ודאי אסור ליתנו לו בחובו (מב ו):

באר החיים

ואילו דעת הרמב"ם דסגי בגנבה ואבידה.

והנה הם לשיטתייהו. דלרש"י דבעי שיהיה שלו, אם כן בעי שיהיה אחריות אונסין עליו, כדאשכחן בגזלן דמשום חיוב אונסין נחשב כשלו.

ואילו להרמב"ם דחיוב אחריות עושה רק 'רשותו', שישמרנו עבור עצמו. הרי די בזה בחיוב גניבה ואבידה, שבעבור כך שומרו היטיב שלא יאבד ויגנב. אבל מאונסין הרי אי אפשר לשמור, דאי אפשר לשמור מכך, אין זה אונס, ולכן פשוט שלא מצריך שיהיה עליו חיוב אונסין (ובחיוב פשיעה אין די, שהרי כ' הרמב"ם פושע מדין מזיק, כאילו הזיקו בשעת פשיעה).

ונתבאר שרש"י לשיטתו לכל אורך הסוגיא.

עיין עוד לשון תוס' ל"א ב' דבאחריות הוי 'שלו', ובדף כ"ט א' לשונם 'כשלו'. ואולי בדף ל"א הוא ט"ס, עיין ר"ן שם.

¹² סיכום בדין חמץ של ישראל השווה אצל עכו"ם כמשכון: נמצא שבכל האופנים הדין כמעט שווה, דלאחר הפסח מקיל המ"ב במעכשיו, גם ללא הלואה, וגם אם זמן הפרעון היה לפני פסח. וקודם פסח לכתחילה אין לסמוך על מעכשיו בשום אופן.

ביסוד דין מעכשיו: נכרי שלקח מישראל חמץ למשכון, ואמר לו מעכשיו, מותר. הרמב"ם (פ"ד ה"ה) מעמיד את הדין כשהגיע זמן קודם הפסח. ותמה הראב"ד א' אי הגיע זמן אפילו לא אמר מעכשיו קנאו, שאין דין אסמכתא לעכו"ם. ב' אי אמר ליה מעכשיו הרי נעשה של הגוי למפרע, ומדוע לא יועיל גם אם הזמן אחר פסח.

לכאורה קושיא א' לא קשה לפי תוס' (פסחים לא, קידושין ח, גיטין לו, ב"מ עח) דדינו של ר' יצחק שבעל חוב קונה משכון נאמר בעיקרו על שעת פרעון (שנקרא שלא בשעת הלואה), ואשר לפי זה מה שנאמר בגמרא שגוי מישאל אינו קונה, הוא גם כשהגיע הזמן.

ועל השאלה הב' מתרץ המגיד משנה דהואיל ויכול לפדות ואם יפדה יהיה כשלו, השתא נמי אסור משום 'הואיל' ולכאורה הוא מחודש שיועיל הואיל לחייבו על דבר שאינו שלו לגמרי, בשלמא במחוסר הכנה או ראיות, מועיל הואיל, אבל לחייבו על דבר של חבירו משום הואיל, הוא פלא. ולענ"ד יש ליישב עוד, דקיי"ל בביצה ל"ז ב' אין ברירה בדאורייתא, ולא מהני בירור למפרע. ואע"ג

ב ישראל שהלוח לא"י על חמצו, אם משכנו בידו ואמר ליה מעכשיו, / או שהקנה העכו"ם חמצו לישראל בקנין ומעכשיו (מב ז): והגיע הזמן אפילו אחר הפסח ולא פרעו, אפילו אין אחריותו עליו אסור, משום דקני ליה למפרע. / ואחר פסח אסור בהנאה, ובשעת הביעור חייב לבערו או למכרו (מב ח): ונחלקו אחרונים אם די בביטול (שער הציון), ולמחול חובו בערב פסח בפני עדים יתכן דמהני, אף שבסוף יקח המשכון, אך אפשר שהוא הערמה (ביאור הלכה): אבל אם לא אמר ליה מעכשיו, ואין אחריותו עליו, מותר. / ואם כלה הזמן לפני פסח, יש לזוהר דכמה ראשונים דס"ל דקנה הישראל את המשכון אף שהוא אסמכתא, ואחר הפסח אפשר שיש להקל (מב ט), ומלוה ישראל שלקח משכון מישראל עובר המלוה אף ללא מעכשיו, דבעל חוב קונה משכון (מב יא):

סימן תמב דין תערובת חמץ ובו י"א פעיפים

א. תערובת חמץ עוברים עליו משום כל יראה (שמות יג, ז) וכל ימצא (שמות יב, יט) כגון המורייס וכותח הבבלי ושכר המדי וכל כיוצא באלו מדברים הנאכלים. / יש בו כזית בשיעור כדי אכילת פרס שייך חיוב כרת באכילתו. אין בו כזית בכדי אכילת פרס אין שייך כרת, וי"א שגם איסור לאו אין על אכילתו, כי אם איסור חצי שיעור, אבל יש לאו כל יראה כי הכלי מצרפו לכזית כל עוד שאינו מתבטל ברוב. דהיינו אם התערובת מין במינו ואין רוב נגדו כגון קמח בקמח, או מין בשאינו מינו ואין ס' נגדו (למ"ד טעם כעיקר מן התורה), אסור להשהותו מן התורה, ולכן אחר הפסח אסור בהנאה, אבל אם יש בהיתר יותר מכך אף דמשהו אסור באכילה מדרבנן, וחייב לבערו גם אם מוצאו בפסח, אבל אחר פסח מותר, וכן כל דבר שאיסורו מדרבנן מותר אחר הפסח. בטעם כעיקר, דהיינו אם נתבשל חמץ בקדירה והוציא מהקדירה את החמץ ונשאר טעמו, אסור באכילה מן התורה, חק יעקב מצדד שאסור להשהותו מדרבנן, עבר ושהה מותר בהנאה, ובאכילה אפשר שכדאי להחמיר, ויש אומרים שחייב בביעור מן התורה, ואחר פסח אסור בהנאה, ובמקום הפסד מרובה יש להקל. נ"ט בר נ"ט מותר להשהותו, והיינו אם בישל לפני פסח בכלי שנתבשל בו חמץ אפילו בן יומו, אבל אם בישל או כבש בפסח עצמו בכלי חמץ, אסור, אפילו היה הכלי אינו בן יומו (מב א^ב): אבל דבר שיש בו תערובת חמץ ואינו ראוי לאכילה מותר לקיימו בפסח/ והוא שאינו ראוי כלל, אבל אם הוא ראוי לאכילה קצת, וכן דבר שחימוצו אינו חימוץ גמור שהוא חמץ נוקשה, ואסור לקיימו מדרבנן, אבל אין בו לאו (מב ב, ה), ויין שרף הנעשה מה' מיני דגן גרע מתערובת חמץ והוא כוודאי חמץ, וכן אם נעשה משמרי שכר (מב ד): כגון עריבת העבדנין שנתן לתוכו קמח ועורות, אפילו נתן שעה אחת קודם זמן הביעור הרי זה מותר לקיימו. ואם לא נתן העורות, ונתן

באר החיים

דהנפקא מיניה כאן הוא לדין חמץ שעבר עליו הפסח, וזה הוא דרבנן, אך דין זה מתלא תלי אם עבר על לאו בפסח, שהרי איסורו אחר הפסח הוא קנס על שעבר על הלאו, ובפסח הוי דאורייתא, ואין ברירה, ממילא שפיר נאסר אחר הפסח אע"פ שאמר מעכשיו, ומיושב קושיא הב'.

ב" יש לחקור אם איסור כל יראה תלוי באיסור האכילה, או אינו שייך לאיסור אכילה. בדין תערובת שיש בו פחות מכזית בכדי אכילת פרס, וגם בחמץ נוקשה נחלקו תנאים אם יש לאו באכילה או לא, ולהלכה כתב הטור כתב שאם יש לאו באכילה יש כל יראה, וכן נראה מרש"י פסחים מ"ב. ב' תוס' והרא"ש שם כתבו בשם ר"ת שאף אם יש לאו באכילה אין איסור כל יראה, שיטה זו לא נזכרה בטור וב"י (עיין תוס' ב' א'). ג' שיטת הרמב"ם (לפי מה שמצדדים מ"מ ומג"א) בהיפך שבתערובת אף שאין לאו באכילה, יש כל יראה, כי בכלי יש כזית, ואף אם לעולם אי אפשר לאכלו באופן של כזית. ומשמע משיטה זו דכל יראה אינו תלוי באכילה ויש לדחות. עוד מצינו טעם כעיקר שאסור באכילה מן התורה, ויש שאמרו שאין כל יראה דלא תלוי באכילה.

הקמח קודם ג' ימים לשעת הביעור, מותר לקיימו שהרי נפסד והבאיש; תוך שלשה ימים, חייב לבער. / ואם לא ביערו אף שבפסח נתקלקל לגמרי, לא פקע החיוב כלהלן ס"ב (מב ז): וכן הקילור והרטיה והאספלנית והתריאק"ה שנתן לתוכו חמץ, מותר לקיימן בפסח שהרי נפסד צורת החמץ.

ב הפת עצמה שעופשה ונפסלה מלאכול הכלב, / אבל אם ראוי לכלב חייב לבער מטעם שראוי לחמץ בה עיסות אחרות (מב י. החזו"א (קט"ז א') כותב באופן אחר, שלכו"ע אף שאינו ראוי לכלב אם ראוי לחמץ חייב לבער דראוי לאכילה באופן זה, אלא שהמציאות שאם נפסל מכלב הרי אף אם יש לחמץ הרי המציאות שצריך להוציא את המעופש והוא לא הדר להיות ראוי לאכילה, או שאין בני אדם מחמזין בו, והוא ליה אינו ראוי לחמץ. ויותר מכך כ' המאירי פסחים מ"ה שבאינו ראוי לכלב המציאות שאינו ראוי לחמץ בו. אכן לע"ד מהרי"ף והרא"ש דנקט טעם 'דהוי עפרא' נראה שאם נפסל מכלב אף שראוי לחמץ מותר, ויש לפרש כיון שתחילתו עומד לאכילה, אם נתקלקל לגמרי נחשב אין ראוי למלאכתו ראשונה ולא מהני שראוי לאופן מחודש, וכבר קדמו פמ"ג משבצות ח' בספק זה). פת שעופשה בפסח אף שעכשיו אין ראוי לכלב חל כבר חיוב ביעור (מב ט. רק שנחלקו הפוסקים להגר"ז החיוב ביעור הוא מן התורה, ולפמ"ג ס"ק י"ד הוא מדרבנן. שער הציון), וכן האיסור הנאה אינו פוקע מן התורה כשהתעפש בפסח ואפילו היה של נכרי (חזו"א קט"ז י"א ד"ה במ"ב כ"ט). אבל אם התעפש מכלב אחר שעה ו' ולפני הלילה, כיון שהוא לפני פסח אין חייב לבער (שער הציון בשם מקור חיים^כ): **ומלוגמא שנסרחה, אינו חייב לבער.** / מכלב. ואם היתה ראויה בפסח אסור לקיימה אפילו נסרחה, אבל אם נסרחה לפני שנתחמצה, או נתחמצה לפני פסח ונסרחה לפני פסח מותר לקיימה (מב יב) ואם נסרחה מאדם צ"ע (שער הציון). דעת החזו"א (קט"ז י"ב) דבנסרחה ולבסוף נתחמץ אינו ראוי לחמץ, ולכן די בנסרחה ונפסל מאדם. ואע"פ כן בנתחמצה ולבסוף נסרחה לפני פסח בעי נסרחה מכלב, דס"ל שבאופן זה הוא ראוי לחמץ, ונראה שכן דעתו לדינא. והנה מקור הדין הוא במגיד משנה, ולע"ד מוכרח בדבריו דמלוגמא אינו ראוי לחמץ ודי בנפסל מאדם, ואם נפסל בפסח לא פקע חיוב ביעור עד שיפסל מכלב, דהוי עפרא, וראה הערה ל^כ). אם לא היה ראוי מעולם לאכילה, ונפסל מאדם טרם שנעשה ראוי לאכילה, כגון

באר החיים

^{כט} **החזו"א** שם תמה על השער הציון, מה מוכיח מפקיעת טומאה לאיסור הנאה, שאני איסורי הנאה שנאמר בהם עפרן אסור.

ולענ"ד נראה ליישב כי המ"ב וגם הפמ"ג מייירי בחיוב ביעור ולא באיסור הנאה, ובוה מודה החזו"א שם שיש ראיה משאר דינים, ובפמ"ג עצמו מפורש שהאיסור הנאה לא פקע. ומה שהקשה החזו"א מירושלמי, הנה השער הציון מיישב שהבבלי חולק.

^ל **התעפש די"ד אחר חצות:** החזו"א קט"ז י"ב תמה על המקור חיים, דאין הכי נמי בל יראה אין חל עד ט"ו ניסן, אבל איסור הנאה ומצוות תשבתו חל מי"ד בחצות כלהלן תמ"ג א', וכיון שחל איסור לפני שנסרחה, תו לא פקע עד שיהיה אפר.

ונראה ליישב דבאמת עצם איסור הנאה מודה המקור חיים שחל בו, ורק אחר פסח התירו מטעם שהאיסור אחר הפסח הוא רק משום קנס, והרי לא עבר בל יראה. ולענין תשבתו נראה דס"ל דכיון שכ' תוס' פסחים כ"ט ב' שבל יראה ניתק לעשה ס"ל שתשבתו אמרה תורה רק על דבר שלולא שישבת יעבור עליו בפסח משום בל יראה, אבל דבר שגם ללא מעשה יוסר מאליו עד הערב על כך לא נאמר תשבתו בחצות, וגם ללא התוס' הנ"ל י"ל כן מסברא דתשבתו די"ד הוא רק משום פסח, דהא אין לנו קרבן פסח.

^{לא} **ראוי לחמץ:** החזו"א תמה על המ"ב מדוע לא חילק בין ראוי לחמץ או לא. והנה הדין שכתב החזו"א מקורו בדברי הרא"ש, ואכתי יל"ע מה דעת המ"מ והרמב"ם בזה, שהם מקור השו"ע והמ"ב.

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות פסח

קט

באר החיים

הנה בדעת הרמב"ם לולא המ"מ משמע דכל שנסרס מאדם פטור מלבער, שכן רק בעיפוש תלה הרמב"ם בכלב, ואם כן די בנסרס מאדם על כרחך דנסרס אינו ראוי לחמץ (או שאם יחמע, תהיה העיסה סרוחה).

ונבא לדברי המ"מ זה תורף דבריו: הנה מביא תוספתא דסתים שמלוגמא שנסרחה אינו חייב לבער וכן סתם הרמב"ם, ובפשוטו מיירי לפחות גם בשעת הביעור בערב פסח, ומביא ירושלמי שחלוק נסרחה ולבסוף נתחמצה מנתחמצה ולבסוף נסרחה, ומתוך דלא פליגי, הירושלמי מיירי בפסח דכיון שנתחמצה בפסח חל חיוב ביעור, והתוספתא מיירי לפני פסח, ובזה מודה הירושלמי תדע דהרי פת שעפשה מכלב לפני פסח אף שנתחמצה ואחר כך נסרחה תניא דפטור. אי נמי אפשר שמלוגמא נסרחה מכלב ולהכי סתם הרמב"ם. והיינו שהירושלמי מדבר בנסרס מאדם ולכן יש חילוק בפסח, והתוספתא בנסרס מכלב ולכן סתם הרמב"ם כי גם בנסרס בפסח מותר אם נפסל מכלב.

ויש לעיין האם התירוף הראשון מיירי בנפסל מאדם או מכלב, ונראה מלשון התירוף השני דעד הנה מיירי בנפסל מאדם, ואם כן מבואר שאם נתחמץ ואחר כך נסרס מאדם לפני פסח אין חייב בביעור, ואף שפת שעפשה לפני פסח בעי שיפסל מכלב, על כרחך צ"ל דשאני מלוגמא פת כי מלוגמא אינו ראוי לחמץ, גם באופן שנתחמץ תחילה, וכמש"נ אליבא דהרמב"ם [המ"מ מכריח שנתחמצה ואחר כך נסרחה קודם פסח אין חיוב ביעור מפת שעפשה ונפסלה מכלב דאינו חייב לבער אף שנתחמץ לפני פסח, ומה הראיה דילמא שאני התם דנפסל מכלב והוי עפרא, על כרחך דהשתא ס"ל שבדין שאם חל דין ביעור תו לא פקע אין לחלק בין נפסל מאדם או מכלב]. ומהתירוף השני נראה שבנסרס מכלב בכל גונא פטור, והיינו אפילו נתחמץ בפסח ואחר כך נסרס, והטעם דאף שחל חיוב ביעור כיון שנפסל מכלב הוי עפרא ופקע מצות ביעור, וכתב וכן עיקר, הרי **שדעת המ"מ שבנפסל מכלב מותר** (ובאמת גם החילוק הראשון מתקיים לפי התירוף השני אך רק בנפסל מאדם, דהיינו שבזה יש חילוק מתי נסרס, ואם הוא בפסח או לפניו).

והראב"ד שמחלק בין נסרחה לבסוף נתחמצה או בהיפך, וכתב הב"י דמיירי קודם פסח, על כרחך מיירי בנפסל מאדם, דאי נפסל מכלב הרי וודאי שנפסל מכלב לפני פסח פטור מלבער כמבואר בדין פת שעפשה, ומיושב קו' השער הציון ס"ק כ"ד.

ומעתה מה שכתב השער הציון שהר"ן ותוס' והרא"ש ס"ל כהמ"מ דנפסל מכלב בפסח חייב בביעור ואסור בהנאה, צ"ע, שהרי המ"מ דהר"ם ביה, ושלשת הראשונים מיירי רק באיסור הנאה דקיי"ל עפרו אסור, ומזה אין ראיה לחיוב ביעור כמו שכ' הפמ"ג ס"ק י"ד, והחזו"א ס"ק י"א קטע ג', באופן שאין כל הוכחה משום ראשון בעולם, שיש חיוב ביעור אחר שנפסל מכלב, רק הו"א במ"מ, וצ"ע דברי המג"א והגר"א שנקטו כהמ"מ.

ועיין חזו"א קט"ז ט' קטע ד' שנשאר בקושיא לפרש כוונת המגיד משנה, ולכאורה מה שנתבאר הוא מחזור וברור בכוונתו, וכ"כ הלח"מ שכוונת המ"מ לשני יישובים, ועולה לדינא כמו שכתבתי בפנים, וזהו לא כהמג"א שהביא מ"ב ס"ק ט' שכתב על פי המ"מ והראב"ד שאם נפסל בפסח אפילו נפסל מכלב חייב בביעור, ולפי משנית פטור מלבער לכו"ע דהוי כעפרא, כנלע"ד.

ויש להוסיף שהראב"ד לטעמיה בהלכות חמץ פ"א ה"ג דפת שעפשה וראויה לכלב חייב לבער גם בלא ראוי לחמץ, לכן השיג כאן שאם נתחמץ ואחר כך נסרס מאדם חייב לבער אפילו נתחמץ לפני פסח, דומיא דפת שעפשה שאם נפסל מאדם לפני פסח חייב לבער, דוודאי אם נפסל מכלב פקע חיוב ביעור כמו שפקע טומאה, אבל בנפסל מאדם כיון שחל בו שם אוכל לפני שנפסל מאדם, אע"פ שלא חל דין ביעור, נשאר בו שם אוכל מחמת שראוי לכלב.

ובכל זה אולי ממש לשיטתייהו, דהראב"ד לטעמיה בפ"ב הי"ד מטומאת אוכלין שאוכל שתחילתו טוב ונפסל מאדם יש לו שם אוכל גם אם לא חל בו דין טומאה, וה"ה דין ביעור. והרמב"ם לשיטתו שם דרק אם חל הדין טומאה נשאר בדינו עד כלב, וכן הוא גם בביעור, ובס"ד הכל מבואר היטיב. ולפי זה אין כל מקור שאם נפסל מכלב יהיה בו חיוב ביעור.

אמנם לשון הר"ן ר"פ כל שעה דוקא חרבו קודם זמנו אבל לאחר זמנו לא פקע איסוריה עד דשריף ליה לגמרי, והנה אי מיירי באיסור הנאה הרי קיי"ל אפרו אסור אפילו שרפו לגמרי, על כרחך דמיירי בחיוב ביעור, ולא פקע בנפסל מכלב עד שישרוף לגמרי. אבל אי אפשר לומר כן, שהרי מיירי שם להדיא רק באיסור הנאה, אלא ע"כ כונתו לפסוק כר' יהודה דאפרו מותר, ומשום דבדף כ"א מוקים למשנה כוותיה, וכן בסוף תמורה יש סתם משנה כוותיה, וכן דעת רש"י וכמה פוסקים דקיי"ל כר' יהודה כמבואר בטור סי' תמ"ה.

נפסל בעודו עיסה פטור מלבער (שער הציון כ"ה), וכ"כ המקור חיים דפטור משום חמץ נוקשה. והחזו"א (קט"ז סוף ס"ק י"ב) תמה בזה כיון שחימוצו חימוץ גמור, הלא זה עיקר החמץ^ל:

באר החיים

^ל **דין נפסל בעודו עיסה, אם דינו כחמץ נוקשה:** לע"ד כן עולה להלכה כהחזו"א דיש בו כרת, אך לא מטעמיה דהחזו"א.

דהנה יש לחקור מהו הפטור של כרת נוקשה שאין בו כרת, האם שאינו חימוץ כחמץ גמור, או מצד שאינו ראוי לאכילה.

שיטת רש"י בגדר חמץ נוקשה: ברש"י פסחים מ"ג ד"ה מאן, וד"ה שיאור, מפרש שהטעם משום שאינו ראוי לאכילה, והוא רע. וכן נקט המג"א ריש סי' תמ"ב דזהו טעם רש"י, וכ"כ החזו"א בסי' קכ"ד לדף מ"ה ב' ד"ה ויש, עיי"ש גבי זומן.

אולם בסי' קט"ז (ס"ק ד') כתב החזו"א דנוקשה ראוי לאכילה, אלא שאינו חימוץ הראוי והגמור, ורש"י לאו דווקא קאמר אינו ראוי לאכילה, שהרי עיסת מי פירות ראויה לאכילה, ומבואר במנחות נ"ד ורש"י פסחים ל"ו א' שהיא נוקשה.

אך לע"ד מוכרח ברש"י דדוקא נקט ובהכרח דס"ל דהא דנוקשה שאני הוא רק משום שאינו ראוי לאכילה.

דהנה בחולין (כ"ג ב') קאמרינן אי שיאור דר"מ לר"מ מדלקי עליה חמץ מעלייתא הוא. וקשה לרש"י קו' תוס' שם, מה הראיה שהוא חמץ גמור לתודה, הרי נוקשה נתמעט בפסח מכרת, ש"מ אינו ככל חמץ, וכתב רש"י וז"ל: ואע"ג דכרת לא מיחייב, משום דלאו חמץ הראוי לאכילה הוא, מיהו חמץ נוקשה מיקרי מדקא מחייב עלה מלקות, ולענין נדר יצא ידי נדרו שהרי הביא חמץ עכ"ל. וצ"ב מה השיב על שאלתו הרי אכתי מנין שחמץ נוקשה כשר לתודה ולנדרו הא גרע מכל חמץ. ובהכרח כוונתו שאין בנוקשה שום חסרון ב'שם חמץ', רק חסרון 'אינו ראוי לאכילה', שאינו ב'שם אוכל' והיכן שאין שינוי מחמת טעם זה, כגון בקרבן, דינו כחמץ לגמרי. ומבואר דרש"י דווקא נקט אינו ראוי לאכילה.

ומה שקשה מלשה במי פירות דהוי נוקשה, והא ראוי לאכילה? יש לומר דבמי פירות ללא מים, תוספת החימוץ על קודם לכן אינו מועיל כלום רק מגרע, לכן נחשב שהחימוץ אינו ראוי לאכילה, ושוב הראוני שכ"כ באגרות משה.

שיטת ר"ת בגדר חמץ נוקשה: מיהו נראה דר"ת פליג בזה, דבפסחים ל"ו דעת ר"ת שעיסה עם מים ומי פירות הוי נוקשה, ולענ"ד וודאי דחימוץ של מים עם מי פירות מועיל הרבה להיטיבו לאכילה כמו בכל העוגות. ועל כרחך דפליג ארש"י, וס"ל דחסרון נוקשה הוא כי שונה באיכות החימוץ, ואינו משום שאינו ראוי לאכילה (יתר על כן יעויין בחי' רמב"ן חולין שם, שמצדד ע"פ הגמ' מנחות, שנוקשה דמי פירות הגם שראוי לאכילה, הוי פחות חמץ, מנוקשה דשיאור), ורש"י לטעמיה דס"ל שחמץ של מי פירות עם מים חייב כרת, כדן חמץ גמור, כי ראוי לאכילה.

ונראה שרש"י ותוס' לשיטתם בזה בעוד כמה מקומות.

א. תוס' (פסחים ל"ה ב') מביאים שרש"י צידד שמי ביצים מחמיצים כי אנו רואים שהעיסה נעשית עבה, ור"ת נהג היתר בדבר.

ויש לומר דרש"י לטעמיה דס"ל דכיון שרואים שמשפרו לאכילה לא שייך לפטרו משום נוקשה, ור"ת לטעמיה דהיותו טוב לאכילה, אינו ראיה כלל לענין נוקשה דהוא תלוי, במין איכות החימוץ, אם הוא כמו מים, ואם כן הדר הדין כפשוטו שמי ביצים אינו כמים, ממילא דינו כמי פירות.

ב. ועוד אזלי לשיטתם, דבחולין כ"ג הבאנו שרש"י מיישב הא דנוקשה כשר לחמץ שבתודה מצד שבנוקשה אין חסרון ב'שם חמץ' מלבד חסרון שאינו ראוי לאכילה, וזה אינו חסרון לענין נדרו, רק לחיוב כרת שהוא תלוי בשם אכילה. והנה תוס' שם הקשו כן ולא תירצו כרש"י אלא כתבו שמה יש בתודה שום דרשא.

ויש לומר דתוס' לשיטתם לא מצי סברי כרש"י, דלדידהו פטור נוקשה הוא כי חסר ב'שם חמץ' שבו, ולכן הוצרכו לקרא ללמד שכתב לתודה.

ג. ועוד קאי לשיטתם, בדף ה' ב' מביאים תוס' דעת ר"ת שחיטי קורדנייתא הוי חמץ נוקשה, ולענ"ד משמע דאפילו יאפו בו ממש, הוי נוקשה. ואילו ברש"י שם לא נזכר דהוי נוקשה אלא הרבותא

באר החיים

דמיירי שנפלו מים, וס"ד שחטה קשה חיישינן טפי לקידושין שמא לא נבקעה במים לא נתחמצה. ובאמת החק יעקב בסי' תמ"ג נוקט דס"ל לרש"י דבחיטי קורדנייתא איכא חמץ מן התורה, וכן בשו"ת נודע ביהודה מהדור"ק כ"א מצדד כן עיי"ש.

ונראה דרש"י ור"ת לשיטתם, דר"ת סבר דנוקשה הוא שינוי במין החימוץ, ועל כן אם אופה בחטה קשה יש שינוי באיכות החימוץ, ולכן י"ל דהוא נוקשה, אבל רש"י סבר דכיון שהעיסה ראויה וטובה לאכילה אין כאן מקום לדין נוקשה.

ד. בזה תלוי נידון דידן בעיסה שנפסלה, שנחלקו בה המקור חיים והחזון איש. לפי האמור מבואר שכל דין המקור חיים הנ"ל אתא שפיר לדעת רש"י דס"ל דטעם נוקשה הוא באמת משום אינו ראוי לאכילה, וכמו שמציין למג"א ס"ק א' דקאי אדברי רש"י, ולא כחזו"א שדחק דברי רש"י כמו שהוכחנו. אבל לדינא דקיי"ל בסי' תס"ב ס"א וס"ד גבי מי פירות ומי ביצים שמעיקר הדין הלכה כר"ת דהרי"ף והרמב"ם ס"ל כן, אם כן אם העיסה החמיצה חימוץ גמור, לא שייך לפטור מחמץ משום נוקשה, ורחיב ברת.

ה. ובעיקר פלוגתא הנ"ל יש לומר עוד, דהנה מקשה חזו"א שם ס"ק ה', דבדף מ"ה איתא כופת שאור שיחדה לשיבה מותר לקיימה לחד מ"ד, ואם טח בטיט מותר לדברי הכל. וקשה ממתניתין דף מ"ג זיתום וזומן דהוי נוקשה ואסור, וקשה מי גרע מטח בטיט ומיחדה לשיבה, הרי יש בהם מעשה בגופם המייחדם למלאכה.

והנה לר"ת בתוס' מ"ב א' לא קשה מידי דר"ת לטעמיה דכתב בריש אלו עוברין דמתניתין דדף מ"ג קאי רק לענין אכילה, אבל מותר לקיימו, והרי הא דכופת שאור בדף מ"ה קאי רק לענין היתר לקיימו, ובאמת אסור לאכלו, ואין כל סתירה.

אבל על רש"י קשה דס"ל בדף מ"ג דבנוקשה דזומן יש בל יראה, וקשה מכופת שאור שאין איסור בל יראה.

ולאמור דלרש"י דין זה הוא תלוי בעצם מחלוקת התנאים גבי זומן וקולן, דר"מ דסבר חמץ נוקשה בלאו, התחדש כאן חיוב אינו ראוי לאכילה, ואיה"נ לדידיה גם טח בטיט אסור ורחיב לבער, מהאי טעמא גופיה דלא בעי ראוי לאכילה. אבל לחכמים דפליגי וס"ל שאין לאו בנוקשה, הרי לא התחדש כאן חיוב אינו ראוי לאכילה, ושפיר מותר בכופת שאור שטח בטיט שאינה מקיימת לאכילה. ור"ת עצמו לטעמיה דלא ס"ל שיש שייכות בין דין ראוי לאכילה אלא כמש"נ בטעם נוקשה, ועל כן לדבריו כופת שאור שייחדו לשיבה אין שייך לפטור משום נוקשה, גם אם הפקיעו מאכילה, או טח בטיט, ואינו תלוי במחלוקת. על כן לטעמיה הוכרח לומר שגם אם למ"ד דנוקשה דזומן וקולן בלאו, אין בו בל יראה מותר לקיימו, ולכן לא קשה מכופת שאור.

ו. קושיא על רש"י, אם חמץ נוקשה אינו ראוי לאכילה, מדוע יש בו איסור דנותן טעם? והנה על מה שנתבאר בדעת רש"י, יש להקשות ממנחות נ"ד, דתנן תפוח של תרומה שריסקו ונתנו בתוך העיסה וחימצה אסורה, וקאמר בגמרא. דחמץ גמור לא הוי, נוקשה מיהא הוי.

ואי כמש"נ בפרש"י דבנוקשה אין החימוץ מועיל לאכילה מאומה, מדוע נאסרה העיסה מן התפוח התרומה, הרי אינו נהנה מתפוחים, דהא טעם לא הוי ביה, וחימוצו רע ואינו מועיל והוי כנטל"פ, וצ"ע.

ובאמת הראשונים והאחרונים הקשו עוד על רש"י דלשון תפוח שריסקו ונתנו לתוך העיסה משמע דהוי עיסה תחילה, והיינו שגיבלו במים, וקשה הרי לרש"י, מים עם מי פירות אינו נוקשה אלא חמץ גמור.

ובאמת עוד קשה שם בגמרא, דאפילו לו יהא דהוא נוקשה, הא בחולין כ"ג מסיק דנוקשה הוי חמץ לתודה, וכמו שכבר הקשו תוס' במנחות נ"ג א'.

ונראה דשני הקושיות הראשונות חדא מיתרצא בחבירתה, דבאמת במנחות מיירי במים עם מי פירות, ובהא מודה רש"י שאין חסרון דאינו ראוי לאכילה כי אם חסרון באיכות החימוץ, דלא נחלקו רש"י ותוס' במציאות. והוא גם מדוקדק ברש"י, דבפסחים מפרש דנוקשה הוא חמץ רע, ואילו במנחות שינה ופירש, שהוא חמץ רעוע, חמץ שפל. ובשטמ"ק גורס ברש"י דחמץ גמור ומצה גמור לא הוי, בינוני הוי עכ"ל. מפורש שאין החסרון מצד שאינו ראוי לאכילה, אלא מצד חסרון באיכות החימוץ, דהוא קצת כמצה.

ג בגדים שכבסו אותם בחלב חטה, וכן ניירות שדבקו אותם בחמץ וכל כיוצא בזה, מותר לקיימן בפסח שאין צורת החמץ עומדת. / אף שממשות החמץ נראה, מותר לפי המחבר, כי אינו בצורת חמץ, אמנם אסור להציע הבגד על השולחן, או אם הוא שק לא יכניס בתוכו קמח, או ללבוש צעיף מכובס בשעת האכילה, שמא יפול פירור ויאכלנו, והמדקדקים נוהגים לא לכבס בגדים וצעיפים תוך ל' ממין חטה, אלא משאר מינים (מב טז): הגה' ולכן מותר לדבק ניירות בחלון תוך שלשים לפסח; ויש מחמירים אם נראה מנחון (תה"ד סימן ק"י ופסקיו סימן קמ"ט ומהרי"ו). / ולפיכך בחלון מותר רק עיסה רכה מאד, ויהיה כולו בין הדבקים, אמנם אם נעשה לפני ל' יום מותר שדומה לנתעפש מכלב, ואם בכל הנייר אין כזית גם תוך ל' אין צריך לבער (מב יז):

ד דבר שנתערב בו חמץ / גמור, ולא היה נוקשה (מב יט): ואינו מאכל אדם כלל או שאינו מאכל כל אדם / רק לחולים (מב כ^א): כגון התריאק"ה וכיוצא בו, אע"פ שמותר לקיימו אסור לאכלו עד אחר הפסח, ואף ע"פ שאין בו מן החמץ אלא כל שהוא, הרי זה אסור לאכלו. / משום דאחשיבה (מב כא), אבל בהנאה מותר (מב כב):

הגה' ולקמן סימן תמ"ז סעיף ד' בהגה' יתבאר דיש חולקים ומתירים אם נתבטל קודם הפסח, והכי קיימא לן. / מקשים שלהלן פסק שביבש ביבש חוזר וניעור ואסור (מב כג):

ה. שכר שעושים מחטים ושעורים חייבים לבצרו / ואם יש כזית בכדי אכילת פרס, חייב כרת באכילתו. ואם השכר נתערב בדבר אחר אסור באכילה (מב כד): וכן אם העמיד גבינות בחלא משכר שעורים או חטים / דמעמיד לא בטל אפילו באלף, ואפילו העמיד מי דבש משכר שהועמד מחמץ, וממי דבש זה העמיד עוד מי דבש הכל אסור כאילו הוא בעין, ואף בח' של פסח בחו"ל אין להקל, אבל אם השכר הראשון הועמד בקצת שמרים חמץ וקצת שאינו חמץ ולא היה בחמץ כדי להעמיד, מותר משום זה וזה גורם, ואם השמרים לא היו חמץ רק שהועמדו בכלי חמץ יש מקילים לשתותו בח' של פסח דסתם כלים אינם בני

באר החיים

ולפיכך מובן שהתפוח התרומה אוסר את העיסה, דשפיר הוי חימוצו חימוץ משביח. ובאמת כיון שסוגיא ההיא מיירי עם מים חייב כרת עליו לענין פסח, כמו שפרש"י בפסחים, דרש"י לטעמיה דאין פטור נוקשה רק כשאינו טוב לאכילה.

והא דקרי ליה במנחות נוקשה, הוא מין אחר של נוקשה, ושונה משיאור וזומן (ועצם הדבר כבר כתב בחי' הרמב"ן בחולין כ"ג), דבמנחות הענין שאינו חימוץ מושלם, ויש לומר כתוס' מנחות נ"ג א' שגם לתודה אינו פסול רק לכתחילה משום שאינו חמץ הגמור, וכמו שהביאו תוס' מנחות נ"ד א' ד"ה תפוח מירושלמי, ולעולם אין בו חסרון דנוקשה דאיכא בכל דוכתי.

^ל **בדין תרופות.** כתב חזו"א (ס"ק ח') דטבלאות רפואה שמעורב בו חמץ אין בו אחשיבה על החמץ דדעתיה אסמים.

ודבריו צ"ע שהרי התרומת הדשן יסד את דין אחשיבה מדין זה של דבר שאינו מאכל כל אדם שאסור לאכלו, והוא דין תריא"ק המובא ברא"ש פ"ג, וברמב"ם פ"ד הי"ב, ונראה שעיקר הסמים הוא בשר נחש (ואבק עקרבים, עיין רמב"ן פ' כי תשא, על פרש"י שכתב שתריא"ק הוא המור), ובכל זאת אסור באכילה משום אחשיבה, ובאמת גם החזו"א חזר בו בסוגריים (מקובלנו כי הסוגריים בחזו"א הוא תוספת שהוסיף המחבר אחר כך, והוא סוף דעתו).

יש להעיר דרבינו מנוח על הרמב"ם הנדפס מחדש, מביא את לשון רב האי גאון שהוא מקור הדין, וכתב בעצמו שטעמו הוא משום פיקוח נפש, דעשוי להציל מי שהוכש, ואף שעכשיו אין מי שהוכש חשוב פיקוח נפש, והוא חידוש בדין פיקוח נפש.

אמנם נאמנים עלינו הרא"ש והטור שרב האי התיר לקיימו מטעם דמי למלוגמא, וכמש"כ הרמב"ם.

ועיין עוד ברבינו מנוח על הרמב"ם שכתב שהיה גם מאכל שרים, וצ"ע.

יומם, ואם היה הבלוע י"ש שהוא חריף אסור (מב כה). העמיד גבינה בקיבה, והקיבה נכבשה מעת לעת בכלי חמץ, מותר להשהות ואסור לאכלה, ויש מצדדים להתירה אם הגבינה הועמדה לפני פסח, והיה שישים בגבינה נגד הקיבה (מב כו): **חייב לבערם** / בערב פסח. נתן י"ש על הגבינה אחר שהועמד, ואפילו פחות מאחד בס', גם כן חייב לבער דלטעמא עבידא. ובדיעבד שעבר פסח בין במעמיד בין בנתן לטעמא יש להתיר בהפסד מרובה, אם ישליך הנאת המעמיד. וכן הדין בעיסה שנתחמצה בשמרי חמץ שחייב לבער, אם עבר עליו פסח, ויש הפסד מרובה, ישליך הנאת המעמיד לים המלח, ומותר (מב כז):

ז נהגו לגרר הכתלים והכסאות שנגע בהם חמץ, ויש להם על מה שיסמוכו. / שישראל קדושים להחמיר אפילו במשהו (שער הציון): **ואם יש חמץ בסדק, שאינו יכול לחטט אחריו, יטיח עליו מעט טיט.**

ז בצק שבסדקי עריבה, אם יש כזית במקום אחד חייב לבער. ואם לאו, אם היה עשוי לחזק בו שברי העריבה או לסתום בו נקב, בטל במיעוטו. / אף שיש כמה חצאי זתים ויחד יש כזית, כיון שעשוי לחזק בטלים (מב לב), בין אם היו בתחתית העריבה בין בשפתה (מב לא): **ואם לאו חייב לבער** / דווקא כשיש בין כל החצאים כזית, והרבה פוסקים חולקים דאף בפחות מכזית חייב לבער, ואם הוא מטונף קצת, וודאי אינו חייב לבער (מב לג^ד):

באר החיים

^{לד} **בדין בדיקת חצי כזית ופרורים.** הנה מן התורה די בביטול, וחכמים הצריכו דוקא בדיקה וביעור, וביסוד דין בדיקה נחלקו הראשונים, דעת רש"י (עי' פסחים ב') והר"ן שהוא שמא לא יבטל בלבו יפה ויעבור בבל יראה, ודעת תוס' שהוא שמא יאכל.

וכתב הט"ז לפי תוס' קשה שיש לאסור גם בפחות כזית שמא יאכל, אלא על כרחך מיירי כאן במטונף קצת.

לענ"ד זה אינו הכרח, דהנה פלוגתת רש"י ותוס' הוא בחמץ שאינו ידוע שצריך בדיקה למצאו, אולם בחמץ שידוע מקומו, נראה דבהכרח מודים רש"י והר"ן לתוס', דהא דלא די בביטול הוא שמא יבא לאכלו, שהרי כן מפורש בגמרא דף י' ב' גבי כזית בשמי קורה, שהוא משום שמא יבא לאכלו.

והנה בס' תל"ח גבי דין כזית בשמי קורה מדקדק החק יעקב מהגמרא והפוסקים דנקטו דווקא כזית, אבל פחות מכזית לא גזרו, עיין פמ"ג, והמ"ב נוקט שם יותר להיות, הרי להדיא דגם בחמץ שאינו מטונף, לכו"ע יש חילוק בגזירת חז"ל דשמא יבא לאכלו בין כזית לפחות מכזית, ומשום דליכא כרת בחצי שיעור, ולפי זה ליתא ליסוד והכרח של הט"ז (אמנם כאן הוא אופן שונה משמי קורה, מצד אחד הוא בהישג יד, ומאידך גיסא הכא מבטלו לכלי, וגם מחוסר אפיה, ואין כאן סתירה להט"ז, אלא אחר דאשכחן חילוק בין כזית לפחות מכזית, תו אין הכרח לקושית הט"ז).

אמנם מסברא בעלמא י"ל דפחות מכזית, בפרט אם יש כמה כאלו בביתו, מדוע לא ניחוש שיאכל, בפרט למ"ד להלן, דמיירי הכא גם באינו דבוק, ובאמת בהגה מימוני (פ"ב אות ח') כתב כהט"ז שאם אינו מאוס קצת, יש חשש שמא יאכל בפחות מכזית.

במגן אברהם כתב שיש פוסקים דס"ל לאסור בפחות מכזית, ולא כתב מי הם.

והנה בפסחים מ"ה ב' איתא דשני חצאי זתים בארץ, באופן שאין חשש שיכבדם ויצטרפו מותר להניחם, מבואר שאין בל יראה בחצאי זתים. מאידך גבי עריבה איתא שם דבפחות מכזית שאין עשוי לחזק עובר, ומשמע שעובר בבל יראה. והוי תרתי דסתרי.

תוס' שם ד"ה כאן עמדו בזה, ותרצו שהאיסור בעריבה אינו בל יראה, אלא כיון שהוא עריבה יש חשש שיתערב במאכלו (עיין חזו"א קט"ז ט"ו שמפרש שאין כוונתם שיאכל, אלא דמחמת כן לא בטלי, אולם לענ"ד לשון התוס' גזרו רבנן וכו' מוכרח שדעתם שיש חשש שיאכל בפסח או את טעמו, וכן מפורש בתוס' שגץ בסוף הדיבור, אמנם בחי' הר"ן והמאירי כתבו כהחזו"א. ולתוס' יל"ע מה חששו לטעמו הרי בפסח אין לשין בחמין, וי"ל חיישינן שלא ידע דין זה, או בדבר חריף, או בשאור

באר החיים

שהוא קשה). ולפי דברינו מבואר בדעת תוס' שאם לא היה עריבה שרי, דאין כל יראה בפחות מכזית, ועיין להלן שגם דעת הרא"ש מוכח שאין כל יראה בפחות מכזית.

ובדעת המפרשים שבעריבה עובר משום בל יראה, (ולא כתוס' שהוא משום חשש שיאכל), וקשה כנ"ל, תירץ הסמ"ק בשם ר"י מפאריז שהא דעובר בפחות מכזית בעריבה מיירי שהיה כמה חצאי זתים רק שלא היו במקום אחד, והכלי מצרפן לכזית, עיין גם בשלטי גיבורים ועוד. וכן מדויק ברש"י שכ' בעמוד א' אע"ג דאיכא פלגי דזיתא טובא, ועיין ביאור הגר"א סי"א שמסייע לו מירושלמי, ונקט כוותיה (ומה שתמה חזו"א ס"ק י"ב ד"ה טור, לא יתכן שיחדשו דבר שאין לו יסוד בגמר' הנה הוא מדויק במשנה, וברש"י, ומפורש בירושלמי. ומה שהסב שם החזו"א כוונת הר"י מפאריז"ש ריקועו, אחר בקשת מחילה לא יתכן כלל, כי כן מובא בכל הפוסקים והירושלמי בלשון צירוף, ולדבריו אמר הר"י שא"א שלא ישאר כזית ע"י חוט וריקוע, וזה תמוה. ומה שכ' שם ד"ה וברי' להוכיח מהירושלמי דהא דבית אינו מצרף, דווקא קרקע, ומפרש כי חתיכה בקרקע לא חשיבא, הנה הגר"א ז"ל בעצמו ביו"ד סוף סי' שכ"ה מפרש את הירושלמי דבקרקע מיירי בגומא, ולכן מתחלק זה מזה ולא מיצרף. ומה שהקשה בד"ה והגר"א במקום שיפתא דאגנא אין צירוף כלי ולמה חייב בפחות מכזית, הנה הגר"א בעצמו מיישב דמפרש כוונת רש"י דרב נחמן שהצריך חוט לצרף לכזית אדפנות קאי, כוונת רש"י בשיפתא דאגנא דליכא צירוף כלי ובוזה לא חייבו בחצי זית, רק אם חוט מצרף חצאים, ואילו היה עשוי לחזק היה מתבטל כדין חצי זית, על אף החוט, כי בדעת האדם אינו חשוב כזית, ושאר קושיותיו מבואר למעניין שאינן מוכרחות לענ"ד). ולפי דברינו מבואר גם בשיטת ר"י מפאריז"ש וסייעתו שבפחות מכזית אינו עובר, ויל"ע מי הם המחייבים בפחות מכזית שהזכיר מג"א.

ביראים מתרץ קושיא זו, דהא דחצי כזית בבית ואכסדרה מותר מיירי במטונף קצת, הא לא"ה עובר גם בחצי כזית.

ובמלחמות מיישב דהא דבבית ואכסדרה שרי, דכיון שעשוי לידרס דמי לעשוי לחזק והיינו דהוי כביטול, ובעריבה מבטלו להיות כלי, וכאן להיות כעפרא, אבל סתם פחות מכזית אסור. והנה לפי שני דרכים אלו שהם קרובים זה לזה יש לומר שיש בל יראה בפחות מכזית אם אינו מטונף, וזה כוונת המג"א והמ"ב.

וכ"כ מהר"ם חלואה כתירוץ, וכתב להדיא שיש איסור חצי שיעור בבל יראה.

יתכן שגם הרי"ף והרמב"ם מחמירים בפחות מכזית.

דהנה הרי"ף השמיט דין בית ואכסדרה. ונראה דכיון שהרי"ף פסק כחמירתא ופחות מכזית באינו עשוי לחזק עובר, לכן השמיט דין בית ואכסדרה דקאי כקילתא. ואם כן מוכרח ברי"ף שעוברים בל יראה על חצי כזית ואפילו מטונף קצת כגון על הארץ, דחצי שיעור אסור מן התורה (הרי אם אסור מן התורה, אין מטונף טעם להתיר מצד עצמו דהא לא נפסל אפילו מאדם, אלא שהוא טעם לומר דחשוב מתבטל מאליו), וצ"ע דברי הגר"א בסי"א שכתב בדעת הרי"ף בהיפך. ומ"מ מודה לפירושים ממש כלהלן.

ובדעת הרמב"ם והרא"ש. הנה לענין הדין שבית ואכסדרה אין מצטרפים לכזית, כתב הרמב"ם הואיל ודבוקים בכתלים. והרא"ש פליג וכתב שלא דווקא דבוקים. וכתב שו"ת החכם צבי סי' פ"ו דבהא פליגי דלרא"ש אין עוברים על חצי כזית, ולרמב"ם עוברים.

ומש"כ חזו"א שם ד"ה רא"ש, שאין ראייה מהרא"ש דהוא מיירי רק בקרקע דנדרס, אבל בכותל בעי דבוק, וגם בקרקע דבוק קצת בעי, תמוה א' הרא"ש מזכיר כתלים לא רק קרקע. ב' אי מודה דדבוק קצת בעי, מדוע דוחק את הרמב"ם שכתב דבוק, ואינו מפרש דכוונתו לדבוק זה, אלא וודאי מוכח מהרא"ש כמש"כ החכם צבי ושאר אחרונים, שכתבו דהרא"ש מתיר חצי שיעור.

ומה שהק' חזו"א ס"ק י"ד ד"ה ובתשובת, דאי חצי שיעור מותר, למה בעריבה אסור חצי זית שאינו עשוי לחזק, לק"מ דכבר כתבו תוס' שיש חשש שיתערב במאכלו בפסח, וחזו"א לטעמיה ס"ק ט"ו שאינו מפרש כן בתוס', אבל בתוס' שנץ מבואר כדברינו. ומה שכ' חזו"א שם ד"ה ובתוס', דתוס' לית ליה היתר חצי שיעור, דאי אית ליה מאי הקשו מאכסדרה על עריבה, וכוונתו לומר דהא יש חילוק שבעריבה הכלי מצרף משא"כ בארץ, ואינו קושיא א' דילמא ס"ל לתוס' שאין כלי מצרף אלא לקודש כדא' חגיגה פ"ג, ב' דילמא לא נחא להו לאוקמי בב' חצאי כזית.

ונראה שבדברי הרמב"ם שכתב בבית ואכסדרה מיירי בדבוקים, אין תשובה על הקושיא הנ"ל מדוע בעריבה עובר בפחות מכזית, שהרי גם בעריבה גם בבית ואכסדרה בשניהם מיירי בדבוק, וי"ל כהר"י

ח' היו בו שני חצאי זתים כב' מקומות וחוט של בצק ביניהם, רואים כל שאלו ינטל החוט ניטלין עמו, חייב לבער, ואם לאו, אינו צריך לבער. במה דברים אמורים, בעריבה/ ובעשוי לחזק, דאל"ה חייב אף בפחות מכזית (מב לה): אבל בבית אף על פי שאם ינטל החוט אין ניטלין עמו, חייב לבער מפני שפעמים מקבץ אותם. היה חצי זית בבית וחצי זית בעלייה, חצי זית בבית וחצי זית באכסדרה, חצי זית בבית זה וחצי זית בבית שלפנים ממנו, הואיל ואלו החצאי זתים דבוקים בכותלים או בקורות או בקרקעות אינו חייב לבער אלא מבטלו בלבו ודיו. / כיון שדבוק נחשב עשוי לחזק, וי"א דאפילו אינו דבוק כיון שלא נתקבצו יחד אין צריך לבער, רק לבטל, ואם לא ביטל עד שעה ו' שא"א לבטל (מב לו), ועיין שערי תשובה י"ב דפליגי אי יש איסור חצי שיעור בכל יראה, ועיין בהערה לעיל):

ט' חמץ שנתעפש קודם זמן איסורו ונפסל מאכילת הכלב, מותר לקיימו בפסח. / אבל נפסל מאכילת אדם לפני פסח, ובפסח נפסל מכלב, לא פקע איסור הנאה ממנו עד שישרוף אותו לגמרי (מב לט, מ"ה): או ששרפו באש (קודם זמנו) (ר"ז) ונחרך עד שאינו ראוי לכלב, או שייחדו לשיבה וטח אותו בטיט, / דווקא תרומה גם יחדו וגם טח, ודין זה הוא בין בפת בין בעיסה, אם טח אותו מכל צד מותר לקיימו וליהנות ממנו ואף שראוי לאכילה (מב מא - מג) ואם אכלו חייב כרת (שער הציון עב): מותר לקיימו/ בנתעפש, מותר לקיימו וליהנות ממנו, אבל לאכלו אסור מדרבנן דאחשביה, וכגון אלמוד"י שמעריכים בו חמץ אם החמץ נפסל מכלב מותר לקיימו ולמכרו בפסח ואסור לאכלו, ואם נפל למאכל אחר מאליו אין לאסור דליכא אחשביה (מב מג י"ז):

באר החיים

מפארי"ש דבעריבה מיירי שיש כמה חצאי זית וכלי מצרף לכזית, בית אינו מצרף ונשאר כב' חצאים. ובכל זאת הוסיף הרמב"ם דבעי דבוק, דס"ל שיש בל יראה גם בחצי כזית אחד.

סוגיא דפירורים במאי מיירי. והנה בדף ו' איתא פירורין ממילא בטלי, וקשה א' למ"ד דבפחות מכזית עובר, אמאי, נימא ממילא בטלי. ב' נחוש דילמא מיכניש ומצטרף לכזית. ונראה דלמ"ד שעובר בפחות מכזית, הא דף ו' מיירי שבדק פחות מכזיתים, אלא דנשאר רק פירורים קטנים מאד שהם אינם נבדקים בבדיקה טובה, וכ"כ שו"ת פני יהושע סי' ט"ו, ובהם גם אין חשש שבמיכניף יצטרפו לכזית. ולדעת הרא"ש ובעלי התוס' ורימ"פ דפחות מכזית אין עובר, ובבית ואכסדרה אפילו חתיכה חצי כזית א"צ לבער דגם בהא ממילא בטלי, אמאי דף ו' לא חייש למיכנף, מתרץ הגר"א ע"פ ירושלמי, דרק בעיסה הנדבקת יש חשש זה, אבל בשאר דברים לא מתדבק לכזית.

דין בדיקה עבור פירורים. כתב חזו"א (קט"ז י"ג ד"ה והגר"א, ושם ס"ק י"ח) חייבים לבדוק פירורים כדי לקיים בהם דין מחיצה. והנה בלשון הגמרא דף ו' הבודק צריך שיבטל, אי משום פירורים, ממילא בטלי. ולא משמע שמדבר במי שלא קיים מצוות בדיקה כדינו, אלא מבואר שהבודק כתיקונו נשאר אחריו פירורים, כל חד כדאית ליה כנ"ל, ואין חובה לבדוק מאד מאד שלא ישאר. ועל כן בספרים שאין חשש כי אם לפירורים קטנים ביותר כאלו שאין סגירת הספר מתעכבת על ידם, נראה לע"ד שאין חובה לבדוק, גם אם אינו נוהר בהם כל השנה, אמנם יש הידור מצוה להקפיד בזה כמו שאמרו ישראל קדושים הם.

מסקנת הדברים דעת האחרונים שיש שיטה בראשונים שאין איסור חצי שיעור בכל יראה, ודעת החזו"א שלכו"ע יש בל יראה, וכן מחייב בדיקה בפירורין כל דהו. ונתבאר יישוב דעת האחרונים מקושיות מרן החזו"א ז"ל.

^{ל"ה} איסור הנאה בשרפו לגמרי. לכאורה כשרפו לגמרי יצא רק ידי חובת תשבתו, אבל לענין איסור הנאה תלוי למ"ד דלהלכה דין חמץ בשריפה אפרו מותר, ואי לאו בשריפה אפרו אסור.

^{ל"ו} בדין איסורי אכילה בדבר שאינו ראוי לאכילה. יש בזה כמה דינים.

באר החיים

א' יש היתר שלא דרך הנאתו ואכילתו, דקיי"ל בפסחים כ"ד ב' שבכל איסורי אכילה והנאה לא אסרה תורה הנאה ואכילה שלא כדרכו, כגון להניח חלב חי על מכתו, חוץ מבשר וחלב וכלאי הכרם. וכתבו בתוס' פסחים כ"ה א' ד"ה מה, כ"ח א' ד"ה דתנן, דגם איסור חמץ מותר שלא כדרך הנאתו.

וקשה מגמרא ביצה ז' ב' ששאר אינו ראוי לאכילה (כדתניא בתוספתא ריש ביצה) ואסור באכילה בכזית. ויש ליישב א' דמיירי שעירבו בדבר מתוק ואכלו בדרך אכילה. ב' דשאר בהכי חייב רחמנא אפילו אינו כדרך אכילתו, וכמו שמצינו בע"ז ס"ח ב' לגבי שרצים (חזו"א קט"ז ב' ד"ה הא, ע"ש) נפק"מ בין התירוצים בדין פת שע"פשה מאדם וראוי לחמץ בה, **דיש לחקור** האם פת הראוי לחמץ הוא רק טעם **דילפינן משאור לחמץ** דחשוב בכך להתחייב אף שנפסל (חזו"א ס"ק ג' ד"ה ויש) או דילמא הוא עצמו **נדרן כשאור** (חזו"א ס"ק ב' ד"ה כתב) ונפק"מ להרמב"ם דלוקים על בל יראה אי בעי התראה משום חמץ או שאור, ועוד נפק"מ אי חייב עליו שלא כדרך אכילתו כדין שאור לפי תירוצו הב'. ואי לא תימא כב' התירוצים הנ"ל, מוכח לכאורה **מחויב שאור** דכיון דאכלו בפני עצמו מהני אחשביה דחשוב דרך אכילתו ואסור מן התורה.

דין ב' היתר, **דנבלה שאינה ראויה לגר** לאו שמיה נבלה מן התורה, בדין זה החפצא פגום, ודין א' הוא פטור מצד מעשה אכילה של הגברא

נפקא מיניה בין דין ב' לדין א' שדין ב' כיון שנסרחה הנבלה הוי כעפרא כדין שאינה ראויה לגר, ואפילו חזר ותיקנו ואכלו כדרך אכילתו מותר (יש לעיין אם דין זה מוסכם). וכן אם עירב את הנבלה בדבר מתוק הוי כדרך אכילה ובכל זאת מותר משום אינה ראויה לגר. ולאידך גיסא אם לא נפסל בעצמו רק עירבו בדבר מר ואכלו, פטור מצד שלא כדרך אכילה, אף שראוי בעצמו לגר כיון שאפשר להפרידו. ועוד נפק"מ כלאי הכרם דחייב שלא כדרך אכילתו, אך דווקא באופן שלא נפסל מגר, רק התערובת לא היה כדרך. ועדיין יש לדון דגם בנפסל מאדם ואכלו יהיה חייב משום איסור הנאה דאיסור זה לא פקע עד שנעשה אפר, והרי בכלאי הכרם חייב שלא כדרך הנאה, או דילמא בטלה דעתו ולא חשוב הנאה (היינו דיועיל דין אחשביה דהרא"ש גם לכלאי הכרם, לגבי דין שלא כדרך הנאה). כל זה כתב החזו"א קט"ז ג' ד"ה לר"מ וכיון בכל הפרטים לחוות דעת יו"ד ק"ג א'.

ובדין זה יש מחלוקת בע"ז ס"ח אם נותר כשנפסל מאדם או רק כשנפסל מכלב.

הר"ן פסחים ח' א', ושם י"ג ב' נקט כמ"ד שנהיה מותר **בנפסל מאדם**, ורק בפת חמץ שראוי לחמץ אסור עד שיפסל מכלב. וכן כ' הרשב"א בתורת הבית בית ד' (דף י"ט א'), וכן הסכים המג"א כאן ס"ק ד', וכ"כ המ"מ בהל' חמץ פ"א ה"ב בדעת הרמב"ם דנפסל מאדם מותר באכילה אם לא ראוי לחמץ, וכתב שם שגם הראב"ד שמחייב בלא ראוי לחמץ, הוא רק בביעור ולא באכילה (עיי' בס"מ שם שמבאר את לשונו, וביה"ל ס"ט ד"ה חמץ).

ואמנם הנ"ב סי' כ"ו נוקט דס"ל לרמב"ם הל' מאכ"א פ"ד דנשאר **איסור אכילה עד לכלב**, אך החוות דעת דוחה דמדויק ברמב"ם שם דמיירי לדין שלא כדרך אכילה, ובאופן שלא נפסל בחפצא, ולעולם **נפסל מאדם מותר**.

ואף שבכל דיני טומאה נקט הרמב"ם שכיון שחל טומאה לא פקע **עד שנפסל מכלב**, כמש"כ בהל' אבות הטומאה פ"א ה"ג גבי נבלה, ושם פ"ד ה"ב גבי שרץ, והל' טומ"א פ"ב ה"ח גבי אוכל שכבר נטמא, ואם כן יש לומר דבהכרח דה"נ גבי איסור כיון שחל איסור נבלה לא פקע עד כלב, אינו הכרח דיש לומר **דאיסור קל מטומאה** כמש"כ תוס' בכורות כ"ג ב' ד"ה ואידך, ועיין נו"ב כ"ו שקשה על זה מתוס' מנחות ס"ט שכתבו שם **שאיסור חמור מטומאה** בשם ר' האי גאון, ובחזו"א דחה דהתם מדרבנן גבי עכול דכיון שראוי לאכילה יש לגזור משא"כ בנפסל.

ובדעת תוס' הנ"ב מוכיח מע"ז ס"ח דלר' יוחנן מה דקיי"ל נטל"פ אסור, הוא רק אם נבלה שנפסל מגר אסורה, ועיין חזו"א (קט"ז ב') שמפרש בתוס' כמהרש"א שלר' יוחנן אין הא בהא תליא ורק אם בזה ובזה מחלוקת הוי הא בהא תליא, וככל דברי החזו"א שם, מפורש בחי' הר"ן שם.

דין ג' **שם ראוי לחמץ אף דנפסל חשוב אוכל**. ודין ראוי לחמץ מהני בכל התורה, האחיעור מוכיח מכלים פ"ח מ"ו דשאור מקבל טומאת אוכלים אף ששאור אין ראוי לאכילה. והא צריך קרא לשאור בפסח הוא כי חמץ משמע לאפוקי שאור (חזו"א סוף ס"ק ג', עיי"ש). ועיין בירושלמי חלה (ד' ג') שיש צד שמותר להפריש על נפסל מאדם הוא רק משום ראוי לחמץ. (חזו"א ס"ק ג'). ומה דמסיק הירושלמי שם, שאם דעתו לשרפו אינו אוכל, מבאר החזו"א דשורף אין דרכו להמלך, וקשה מנין

י דיו שהוא מבושל בשכר שעורים, מותר לכתוב בו. / כי נפסל מכלב קודם זמנו, אבל בישל בפסח אסור (מב מד בשם תרומת הדשן סי' קכ"ט^ל), וגם אם בטעות יתן הקולמוס בפיו לא נחשב אחשביה (מב מה):

באר החיים

שאינו נמלך. ונראה לפרש את הכוונה בירושלמי בדרך אחר, דענין ראוי לחמץ מועיל רק בעומד לחמץ, וכ"כ לדינא החוות דעת יו"ד ק"ג סוף ס"ק א'.

וביסור ראוי לחמץ יש לחקור, האם הפירוש שעצם ראוי לחמץ נחשב מצד זה ראוי לאכילה, ולפי זה אפילו בעודו שאור גם כלב אינו יכול לאכלו הוי אוכל, או דילמא, אכתי בעי שיהיה ראוי לכלב. ונפק"מ בעור קיבת נבלה יבשה שמעמידים בה, דלא שרי באם תחזור ותתוקן על ידי העמדה, דאם כן חשיב לא נפסל מעיקרא, והחז"א נוקט כצד א' (חזו"א שם ריש ס"ק ב').

ואמנם לענ"ד פשוט הר"ף בפת שנתעפשה שכתב דכיון דנפסל לאכילה מכלב לגמרי הוי עפרא משמע שאפילו ראוי לחמץ גם כן מותר, כאשר נפסל מכלב, והטעם כיון שתחילתו היה עשוי לאכילה, ולזה אינו ראוי כלל, כיון שאינו עושה מלאכתו ראשונה כלל, הוי עפרא ולא מהני ראוי לחמץ, רק בראוי לאכילת כלב, ובפמ"ג ס"ק ח' נראה שהסתפק בזה.

דין ד' נבלה שאינה ראויה לגר דשרי מן התורה, גם באוכלו בפני עצמו אין אסור מן התורה ולא מועיל מה דאחשביה באכילתו, כמבואר בשבועות כ"ד ובתוס' שם. ודעת החזו"א דגם מדרבנן מותר, ומביא שכן דעת הפר"ח יו"ד ק"ג ס"ק א' ודלא כפמ"ג דנקט שם כמנחת כהן, וכן משמע בשו"ע ק"ג ס"ב וברשב"א הנ"ל, ומבואר דאפילו מדרבנן אין איסור משום דאחשביה.

ומכאן הוקשה להחזו"א דברי **התרומת הדשן** סי' קכ"ט שיש איסור מדרבנן דאחשביה, אם אוכל חמץ ויין נסך שנפסלו מכלב, וקי"ל כן בסימן תמ"ב ס"ט, וקשה מיו"ד הנ"ל. ובאמת הב"ח כבר הקשה כעין זה, עיי"ש תירוצו.

הנה מה שמוכיח התרוה"ד מהרמב"ם הל' חמץ פ"ד הי"ב דדברים שאינם מאכל אדם כלל אסור באכילה, כתב החזו"א ס"ק ז' ד"ה שם הי"ב, שאין ראיה דנפסל, דילמא מיירי בדבר שהחיר נהנה, אלא שבני אדם אינם מייעדים אותו לאכילה, ומרחיקים אותו משום חשש נזק או טעם אחר. ומה שמוכיח התרומת הדשן מהרא"ש (פ"ב ס"א) שכתב שבנפסל מכלב אסור באכילה משום אחשביה, העמיד החזו"א שם ס"ק ט' ד"ה וי"א, דגם זה מיירי דהוי עדיין אוכל רק מרחיקים אותו, ולפי זה נמצא שאין לתרוה"ד מקור כלל.

ואחר השתטחות בקשת המחילה, דברי מרן החזו"א ז"ל בכאן לא יתכנו, דהרא"ש כ' נפסל מכלב, ועל כרחק דס"ל לדין אחשביה וכמו שבי' בשמו כל הפוסקים. עוד כ' החזו"א ליישב דהתרומת הדשן מיירי רק בחמץ ובאיסור הנאה ולא באיסור אכילה, זה כוונת חזו"א שם ס"ק ז' ד"ה ודין, וצ"ע. ולענ"ד נראה שמקור הרא"ש דאיכא דין אחשביה מדרבנן, הוא ביומא פ"א ב' שאסור לאכול ביום כיפור אוכל שאינו ראוי, עיין ב"ח וט"ז כאן, וי"ל שהוא רק באיסורים חמורים, כחמץ ויום כיפור שיש בהם כרת, ויין נסך שיש בו חומר של איסור הנאה.

הכלל בדין אחשביה. החזו"א מוכיח מהפוסקים ביו"ד ק"ג שאין איסור אכילה בנפסל מגר, גם באחשביה, ומותר לכתחילה. אמנם בסעיף זה סעיף ט', מבואר שחמץ פסול מותר רק לקיימו ואסור לאכלו, הרי שלענין חמץ בפסח נפסק בשו"ע וכל הפוסקים כהרא"ש שמהני אחשביה, לאסור באכילה.

וכן המנהג שבאיסור חמץ בפסח מקפידים גם על תרופות שאינם ראויים לאכילה.

והנה לשון הרא"ש (שם) יש שרוצים לומר דלאו דווקא הנאה דהוא הדין נמי אכילה דעפרא בעלמא הוא, ולא מסתבר דאע"פ שבטלה דעת האוכל אצל כל אדם מכל מקום כיון דאכיל ליה אסור, וכ"כ הרב הברצלוני. ומהאי טעמא נמי אסור כותח הבבלי כי אכיל ליה. עכ"ל. כוונתו ללשון הגמרא מ"ג ב' דבטלה דעתו. מבואר שאסור גם בדבר שבעצם ראוי לאכילה, רק הוא אכלו שלא כדרך אכילתו, כגון כותח הבבלי, שעשוי למרחו על הפת, והוא אכלו בפני עצמו, ואסר הרא"ש משום אחשביה, היינו גם דבר שנפסל בעצם, וגם באכילה שלא כדרך אכילתו.

^ל **אם דיו נפסל מכלב**: קשה לי מהרמב"ם הל' טומאת אוכלין פ"ב הי"ח שאין משקה יוצא מידי כלב לעולם, וצ"ע. אמנם אולי הוי מצי להתיר מטעם דחשיב כטח בטיט, הלא מבואר בתוס' פסחים מ"ג ב' דטעם דין טח בטיט אינו משום כסיו, אלא מעשה המוכיח את יחודו לישיבה, עיין כעין זה ברא"ש

יא עריבות שלשין בהן חמץ, אין לסמוך על מה שרוחצים אותן בחמץ ומנקרין החמץ מהן, כי אי אפשר לנקרן שלא ישאר בהן בין הכל כזית, והכלי מצרפו/ ולכן להשתמש בודאי אסור, ואף להצניען אסור (מב מו), ועריבות קטנות שאינם עשויים מכמה חלקים יכול לנקרן כדי להצניען, אבל אין ללוש בהם אפילו בהגעלה מחשש משהו, ואם הגעיל ולש בדיעבד מותר (מב מז), וכן בשאר כלי העיסה (מב מט): וצריך ליתנן במתנה לא"י עד לאחר הפסח. / לא במכירה לזמן, אלא מוכר לגמרי וקונה ממנו אחר הפסח (מב מח): או לטוחן בטיט. וה"ה לבצק שבכלי נסרים שאינו יכול להוציאו. הגה וטוב לעשות כן בכלים שמיניחים בהם קמח כל השנה (מהרי"ו), וכן בכלים שמיניחים בהם פת כל השנה. / צריך תרוייהו (שער הציון, להטמין ולמכרן. ומביא י"א דדי בניקור והטמנה, וכן הוא בעובדות והנהגות חזו"א...): ומפה שהיתה מונחת על סך קמח, לא מהני לה ניעור ולריכה כבוס כדי להשתמש עליה בפסח (מהרי"ל)/ יפה באפר מים וחביטה (מב נב):

סימן תמז דין חמץ בערב פסח לאחר שש ובו ג' סעיפים

א. חמץ מו' שעות ולמעלה ביום י"ד, אסור בהנאה/ ובאכילה מן התורה, ואין כרת על אכילה בערב פסח. ויש עליו עשה דתשבתו בכל רגע שמשעה, ואין בל יראה (מב א), לכו"ע מן התורה יש בו תשבתו ואין בו כרת, אבל איסור הנאה, ולא דבל יראה הוא במחלוקת ראשונים וההלכה כנ"ל): (אפי' חמץ של ח"י אסור ליהנות ממנו) (טור סימן ת"ץ וריב"ש סימן י"ח) / וגם להריח פת אסור (ביאור הלכה, ואוסר גם להריח שאר דברים שאינם עשויים להריח): ואסרוהו חכמים שתי שעות קודם דהיינו מתחלת שעה חמישית, / הוא הדין חמץ נוקשה, וחמץ גמור על ידי תערובת אסורים בשעות אלו, ובשו"ת נודע ביהודה מקיל בנוקשה בשעה ה' (מב ג), וכן מקיל עד הערב בנוקשה של עיסה עם מי פירות ללא מים, והחזו"א (ק"י ס"ק ב') חולק בשני הקולות. אם יש לקבור נפטר, אם יש שהות יקברו ואחר כך יאכלו, ואם לאו יאכלו ואחר יקברו שלא יצטרכו להחפז (מב ו): ומיהו כל שעה חמישית מותר בהנאה. ורשאי למוכרו לא"י, אפילו הרבה ביחד שודאי לא יאכלנו קודם פסח/ ואפילו דבר ששם בעליו עליו (מב ד, לא כתוס' דף כ"א): ויכול להאכילו לבהמה חיה ועוף, ובלבד שיעמוד עליהם לראות שלא יצניעו ממנו, ויבער מה ששיירו ממנו/ דין זה שיעמוד עליהם, הוא מהלילה משעה שמחויב בבדיקה (מב ה): ומתחלת שעה ששית ולמעלה, אסרוהו גם בהנאה. / ואסור להאכילו לבעל חי, ולמכרו לנכרי כי נהנה מהחמץ, עבר ומכר בשעה ו' וי"א אף אחר חצות עד הערב, וקנה ממנו אחר הפסח מצדדים הפוסקים דלא נאסר בהנאה, ועי' תמ"ח לענין אם השליכו לרה"ר בשעות אלו (ביאור הלכה):

הגה ובשנת העיבור שהיום ארוך, אלו הארבע שעות לפי ענין היום ומותר לאכול חמץ עד שלש היום (רמב"ם בפירוש המשנה ריש ברכות ומהרי"ו), בין אם היום קצר מ"ב שעות בין אם ארוך מ"ב תלוי בשליש היום, וכל שעה הוא אחד מ"ב מיום זה (מב ז, עיין ביאור הלכה סוף ד"ה וי"א). ומחשבים היום מעלות השחר עד צאת הכוכבים, וי"א מהנץ עד השקיעה, ולתחילה טוב להחמיר כדעה א' (מב ח): וי"א עד צ' שעות קודם חלות (תה"ד סימן קכ"א). / וכל שעה כשעות שלנו אף שהם פחות מאחד מ"ב ביום, והעיקר כדעה א', ובמקום הפסד מרובה יכול למכור בשעה ה' זמנית, אם הוא קודם ב' שעות מחצות ולסמוך

באר החיים

פ"ג סוף ס"ה גבי בגדים (והחזו"א ס"ק ט' ד"ה שם בגדים שהקשה, אישתמיט מיניה ל' הרא"ש), ואולי בדיו ליכא מעשה.

אדעה ב' (מב ט), ובמקומות שהיום קצר אין צריך להחמיר ולימנע ב' שעות שלמות קודם חצות, ודי בב' שעות זמניות (ביאור הלכה):

ב ישראל שהיה בידו חמצו של ישראל אחר בפקדון, יעכבנו עד שעה חמישית, ואם לא בא בעליו ימכרנו לאינו יהודי. / הסכימו אחרונים שאם לא מכר אינו חייב לשלם לא שומר חנם ולא שומר שכר, ומצותו למכור הוא רק משום משיב אבידה, אמנם אם הוא משכון בידו ולא מכרו הפסיד חובו, ואם המלוה מכר בזול לא הפסיד, ואם לא מכר ולא ביער והוא בעין אחרי פסח אפשר שיכול לומר לו הרי שלך לפניך (מב יב), אם רואה שלא יוכל למכור בשעה ה' יכול למכור קודם, אם יכול למכור ולחזור ולקנות אחרי פסח לא ימכור סתם (מב יא), והמפקיד ימכור במקום שהוא ולא יסמוך על השומר שימכור (ביאור הלכה): **ואם לא מכרו חייב לבערו בזמן איסורו,** / בשעה שישיית, משום ספק שמא בעליו לא מכרו (מב יג): **אפילו אם אינו חייב באחריותו/** ולא קיבל שמירה, חייב לבער משום ערבות לחיוב המפקיד, ודעת הגר"א שהוא בעצמו מחוייב, כאשר החמץ של ישראל ברשות ישראל (מב יד):

ג. אם קנו שום דבר בחמץ אחר שש שעות / ואפילו בפסח עצמו (מב טו): **מותר מפני שחמץ אינו תופס דמיו.** / אפילו לקונה עצמו מותר (מב טז), ואם עדיין לא לקח את דמי החמץ אסור לו ליקח שהרי הוא נהנה מהחמץ, ואפילו נקנה החמץ לעכו"ם לפני שנתן דמיו (ביאור הלכה) והחמץ עצמו אסור בכל מקום שהוא אפילו מכרו העכו"ם לאחר (מב יז). דעת הרבה פוסקים שחמץ תופס דמיו לענין מי שמכר את החמץ שהוא בכלל דין איסור הנאה, גם אם מכר בשעה ו' או אחר הפסח (ביאור הלכה), ויש להחמיר אם לא בהפסד מרובה. אמנם לאדם אחר מותר ליהנות מחליפי החמץ, ואם מכרו את חמצו שלא ביריעת בעל החמץ, מותר לבעל החמץ ליהנות. וחליפי חליפין מותר. ואם הקנה לגוי החמץ, ורק לאחר זמן קיבל תמורה ממנו, מותר ליהנות בחליפיו (מב טז). כתב חק יעקב דגן שנאסר בהנאה משום חמץ, ונזרע, גידוליו מותרים כחליפין, ומקור חיים אוסר וס"ל דגרע מחליפין (מב יז):

סימן תמר דין ערב פסח שחל להיות בשבת ובו ח' סעיפים

א י"ד שחל להיות בשבת, בודקין ליל שלשה עשר. / עם ברכה, ומבטל (מב א), בשבת זה מתפללים בהשכמה, ולא יאריכו, כדי שלא יבאו למכשול עם החמץ (מב ד), דין חלה בחו"ל שאם לא הפריש חלה, אוכל ומשייר, ולמוצאי שבת מפריש מן המשייר, אבל בשבת זו אינו יכול להפריש במוצאי שבת מפת חמץ, שהרי מבערו, דעת המג"א שאין לו תקנה לאכול הפת, והאחרונים הסכימו להתיר להפריש ביו"ט ולתת החלת חו"ל לכהן קטן לאכול (ביאור הלכה): **ומבערים הכל לפני השבת,** ומשיירין / במקום מוצנע (מב ג): **מזון שתי סעודות לצורך השבת, דסעודה שלישית זמנה אחר המנחה ואז אינו יכול לעשותה לא במצה ולא בחמץ אלא במצה עשירה,** / שנילושה במי פירות לבד (מב ו): **וצריך לעשותה קודם שעה עשירית.** הגה וצמדינות אלו שאין נוהגין לאכול מנה עשירה, כדלקמן סימן תס"ב סעיף ד' בהגה, יקיים סעודה שלישית צמדי פירות או כשר ודגים כדלעיל סימן רכ"א סעיף ו' בהגה. / בשר ודגים עדיף מפירות, וכן אפשר בתבשיל קניידלך, אך יש חילוק, בשר ודגים אפשר עד הלילה אך שיאכל מעט, אבל תבשיל מדגן מותר רק עד שעה י'. וטוב שמלבד זה יחלק סעודת שחרית לשנים, אם יש שהות להפסיק ביניהם שלא יהיה בכלל ברכה שאינה צריכה (מב ח, ו) מצה מבושלת אין אוכלים בערב פסח, וחרעמזליך מחלוקת. שער הציון):

ב טוב לבער בערב שבת קודם חצות, / כלל שנה, בתחילת שעה ו' (מב ט): כדי שלא יבואו לטעות בשאר שנים לבער אחר חצות. (וזיוס השנה, יבטלנו) (טור). / ולא בשעת שריפה (מב י):

ג אין מבשלין לשבת זה דייסא וכיוצא בזה, / כי יצטרך הדחה (מב יא): ואין עושין בו פת הצנומה בקערה.

הגה ואם עבר ובטל והמאכל דבוק בקדירה ואי אפשר לקנחו, יס להדיחו מעט להעביר החמץ (מהרי"ו). / אע"פ שאינו לצורך שבת, ואם אפשר שעכ"ם ידיח, עדיף. וטוב שיבשלו בכלי פסח, ונהגו לאכול בבקר מאכלים קרים, ואת התבשיל לאכול אחר חצות לסעודה ג' (מב יד), ואין לערות מכלי פסח לכלי חמץ, ואם עשה כן יצניע כלי פסח זה, ולא ישתמש בו בפסח (שער הציון):

ד. אחר שאכל בשבת זה סעודת שחרית, ינער המפה שאכלו בה / ואת הפירורים הנדרסים אין צריך לבער, וטוב לכבד על ידי נכרי, ואם אין נכרי יכבד בשינוי עם בגד (מב טו): ויקנח הקערות באצבעו ויטמנם מן העין עם שאר כלי החמץ, ואם נשאר פת יכול ליתנו לאינו יהודי / במתנה, שבכך אין חשש מקח וממכר, כי הוא לצורך מצוה (מב טז), וכן אם יש לו חדר עם הרבה חמץ ושכח למכרו, יתנו לנכרי בהגבהה, ואם אי אפשר בהגבהה, ימסור לו מפתח, ואם ירא שהגוי לא יחזיר לו, יש מתירים למכור בשבת, אבל כמה אחרונים חולקים, ואוסרים אפילו שאינו נוטל מעות רק זוקף חוב, וללא קציצת סכום (מב כ): על מנת שלא לצאת בו / אפשר לתת לו סתמא רק לא יאמר על מנת לצאת, ובעל נפש יתנה עמו שלא יוציאנו (מב יז): לרשות הרבים / אבל לכרמלית מותר לו להוציא, אפילו הרבה, וי"א שאם אין ברה"ר ס' ריבוא אינו רה"ר, ולדידהו רה"ר שלנו הוא ככרמלית (מב יח): דרך הערמה, ודבר מועט. / כדי סעודה אחת, ואפילו כמה פעמים (מב כ):

ה. אם נשאר חמץ אחר שאכלו, מבטלו / בשעה חמישית, ואם יש לו כותי או כלב יכול לטלטל וליתן להם, או לטלטל להשליך לבית הכסא, ומשעה שישית נאסר בהנאה ונעשה מוקצה, ויכול לומר לעכ"ם לזרקו בנהר או בבית הכסא (מב כא): וכופה עליו כלי עד מוצאי יום טוב, ומבערו.

ו. אעפ"י שלא ישאר החמץ בבית אחר סעודת שחרית, צריך לבטל החמץ כדרך שהוא מבטל בשאר שנים. / גם אם ביטל ביום שישי (מב כב):

ז. ההולך ביום ארבעה עשר לדבר מצוה, כגון למול את בנו / או את בן חבירו (ביאור הלכה), אבל סעודת מילה לא (מב כג): או לאכול סעודת אירוסין / וכן סעודת סבלונות, וכן סעודת תנאים שלנו (מב כד), ואף שבערב שבת אסור לעשות סעודה גדולה, ערב פסח שזמן האכילה קצר מותר. ביאור הלכה): בבית חמיו / רק לחתן ולא לשאר מוזמנים, ויש מקילים (מב כה): ונזכר שיש לו חמץ בביתו / או יש לו ספק (מב כו): אם יכול לחזור לביתו ולבער ולחזור למצותו, יחזור ויבער, ואם לאו, יבטלנו בלבד. / ואם הוא כבר שעה ו' שאי אפשר לבטל יחזור ויבער, ואף שלא יוכל למול היום כלל, תשכיתו עדיף שעובר בכל רגע, אבל אם נודמן לו מת מצוה מוטל בדרך ואין לו קיברים, יקברנו, אפילו בפסח ואף שעובר בכל רגע בכל יראה, כי כבוד הבריות כזה דוחה את כל המצוות בשב ואל תעשה (מב כט): ואם היה הולך להציל מן הנהר ומן הדליקה ומהמפולת ומיד האנס, יבטלנו בלבד ולא יחזור אפילו יש שהות. / הקילו לסמוך על הביטול משום הצלת נפשות אפילו יש שהות, ונראה שגם בהפסד ממון הקילו, וצ"ע דשמא אפילו ביש שהות אחר כך מותר (ביאור הלכה), ואם הגיע שעה ו' שאי אפשר לבטל אם ברי לו שיוכל להציל אחר כך יבער תחלה למג"א, ולהרבה אחרונים יציל (מב ל): ואם יצא לצורך עצמו / וכן ללמוד תורה אצל רבו (מב לא): יחזור מיד / אפילו החזיק בדרך, ואף שיכול לבטל (מב לב): עד כמה

הוא חוזר, עד כביצה, פחות מכאן מבטלו בלבו ודיו. / יותר מכזית ופחות מכביצה אם יכול לבטל אינו חוזר, ואפילו מדבר הרשות, אבל משעה ו' ולמעלה חוזר, פחות מכזית אפילו לא ביטל והוא משעה ו' ומעלה אינו חוזר^{לח}, ואם יחזור בשבת או ביו"ט יכפה עליו כלי עד הערב (מב לג):

ח היתה לו עיסה בביתו והוא טרוד במקום אחר וירא שמא תחמיץ, מבטלה בלבו קודם שתחמיץ / ואף שהוא כביצה, והוא עסוק בדבר הרשות די בביטול (ומה שבס"ז לא מהני, כי חל עליו חיוב ביעור). ואף שביטל, תיכף שפסקה טרדתו ימהר לבער (שער הציון): אבל אם החמיצה / שהתה שיעור מיל וודאי החמיצה (מב לו): אין הביטול מועיל, אם הוא אחר זמן איסורו. / וחייב להפסיק מעניינו ולמהר ולבער (מב לז, עיין שער הציון):

סימן תמה דין ביעור חמץ ובו ג' סעיפים

א כיצד ביעור חמץ, שורפו / עד שנעשה פחמים (מב א^ט): או פוררו / לפירורים דקים (מב ב): וזורה לרוח או זורקו לים. / או לנהר (מב ג): ואם היה החמץ קשה ואין הים מחתכו במהרה / כגון חטה, או פת יבש (מב ד): הרי זה מפורר / גם בפת, וגם בחיטים צריך לטחון ולפרר, ויש מקילין בחיטים שדי לפורן, ויש להקל במקום דחק כגון שיש לו הרבה חיטים וישהה הרבה בפירורן. גם בפת שאינו קשה יש להחמיר לפרר. אם משליך לבית הכסא הוא כמבוער שאין אדם שיאכלו, ואף שסופו שחזיר יבא ויאכל, אבל אם משליך שם לפני חזיר אסור, וכן אין להשליך למים מכונסים שלו שיש בהם דגים (מב ה): ואחר כך זורקו לים.

הגה והמנהג לְסֹרְפו. / וכ"ש אחר שש או בפסח שלכתחילה יש לשרוף (מב ו, וכן לשון המחבר בסי' תסד א, ותסז ט): וטוב לְסֹרְפו ביום דומיא דנותר שהיה נשרף, ביום (ד' ע). / ישרוף בשעה ה' שעדיין יכול לבטל. טוב לשרפו עם ההושענות לקיים בו עוד מצוה (מב ז): אך אם רוצה לְסֹרְפו מיד אחר הבדיקה כדי שלא יגררנו חולדה, הרשות בידו. (הגהות מיימוני פ"ג וכל זו). / כי מל' יום מקיים תשבתו בביעור (מב ח):

ב ואם נתנו לאינו יהודי קודם שעה ששית, אינו צריך לבער. / וכן יכול ליתן בערב פסח לעבדו אע"פ שמזונותיו עליו, כיון שבשעה שפרעו היה היתר, אבל בפסח אסור, ויזהר שלא יאכל בביתו, שלא יחשדוהו שנתן לו בפסח (מב ט). נכון לשייר כזית לקיים בו מצות תשבתו כתיקונה, ואין די בזה בפירורים, כי בהם אינו עובר בבל יראה (מב י): ואם שרפו קודם שעה ששית, הרי זה מותר ליהנות בפחמין

באר החיים

^{לח} ובחי' רע"א מפקפק, דלמ"ד שיש איסור חצי שיעור בבל יראה, עיין סימן תמ"ב, אין ראייה להתיר.
^{לט} נעשה פחמים. / וקשה הא הנשרפין אפרן מותר מטעם נעשה מצותו (תוס' סוף תמורה), ומשמע שאין חשובים נעשה מצוותו עד שיעשו אפר, אם כן מוכח לכאורה שאין די לשרפו עד שיהיה פחמין, וצריך לשרוף עד שיהיה אפר וי"ל כמש"כ תוס' פסחים כ"ה ב' דמן התורה משנעשה גחלין מותר.
 ויש לעיין אם הא דמדרבנן אסור עד שיהיה אפר, פירושו דמדרבנן עדיין לא נעשה מצותו, ולפי זה מוכח שמדרבנן מצוה לשרפו עוד עד שיהיה אפר. ולכאורה הדבר שנוי במחלוקת הטור והב"י. דהנה ברמב"ם כתב שאם שרפו ונעשה פחמין אסור בהנאה, וכתב הטור שהרמב"ם סתם ולא הזכיר שאפרו אסור, והקשה ב"י הרי הרמב"ם הזכיר שהפחמים אסורים, ולהאמור מיושב דעת הטור, דפחמים אסורים בהנאה גם למ"ד שהוא בשריפה, דעדיין לא נעשה מצותו דעכ"פ מדרבנן מצוה לשרפו עד שיעשה אפר.

שלו בתוך הפסח/ ויכול לבשל בו, אבל המנהג לא לשרפו בכירה אלא בחצר במדורה בפני עצמה, אטו שעה שישית (מב יא): אבל אם שרפו משעה ששית ולמעלה, הואיל והוא אסור בהנאה, הרי זה לא יסיק בו תנור וכיריים ולא יבשל. ואם בישל או אפה, אותה הפת אותו התבשיל אסורים בהנאה/ בין אם בישלו על כירה בין בתנור, ואפילו גרף את הגחלים ובישל בחום (מב יב), אולם אם היה שם גם עצים מותרים, התבשיל מותר משום זה וזה גורם, ולא כמג"א שאסר בכל מקום שלא ניתן מדין ביטול ברוב (ביאור הלכה), ואם נתערב הפת באחרות הכל אסור בהנאה, ואין תקנה בהשלכת דמיו, אבל יכול למכור אותו חוץ משיעור הפת האסורה, ובשעת הדחק או הפסד מרובה יכול למכור גם אותו פת חוץ משבח החמץ שבה (מב יג): וכן הפתחמין שלו אסורים בהנאה, הואיל ושרפו אחר שנאסר בהנאה. / וכן הדין כשנעשה אפר, אבל מותר לכסות בו דם דמצות לאו ליהנות ניתנו (מב יד), וגם השלכת אסורה (ביאור הלכה, מהחזק יעקב), ואם נתערב האפר אפילו לא בטיל, דדבר שיש לו מתירין לו בטיל (מב טו):

ג קודם זמן איסורו יכול להשליכו במקום שהעורבים מצויים שם/ דתלינן שיאכלוהו, ודעת כמה אחרונים שמותר להשליכו דווקא למקום הפקר ולא לחצירו (מב יז): ואם מצאו אחר זמן איסורו, שלא אכלוהו העורבים, אף על פי שהמקום הפקר לא יניחנו שם אלא יבערנו. / האחרונים חולקים שא"צ לבערו, והוא שהפקיר בפה, ולא יהיה דעתו לחזור ולזכות בו אחר פסח (מב יח): (ואם לא מלא חמץ כשזדק יסרוף הכלי שלקח לדזיקה, כדי שלא ישכח חובת זיכור) (מהרי"ל).

סימן תמו דין מי שמוצא חמץ בתוך המועד ובו ד' סעיפים

א המוצא חמץ בביתו/ מצא ברשות הרבים לא יגביהו אפילו כדי לסלקו (ביאור הלכה, בשם ריב"ש): אם הוא בחול המועד יוציאנו/ שמא יאכל (מב א): ויבערנו מיד. / אם חמץ זה שמצאו במועד, היה קיים בערב פסח בשעת הברכה, לא יברך עליו עכשיו (מב סוף סי' תל"ה): ואם הוא י"ט, יכפה עליו כלי עד הלילה ואז יבערנו, (לפי שלא יוכל לטלטלו ביום טוב (ריב"ש)/ כיון שאסור באכילה והנאה הרי זה מוקצה (מב ה), גם חמץ מדרבנן, אסור בטלטול, לקח תבשיל למורה הוראה ואסור, כל עוד שהוא בידו יתכן שיכול לטלטלו אבל לא יוליכו לביתו אלא לבית הכסא (ביאור הלכה): גם לשפרו במקומו אסור) (ר"ן). / אם הוא חטה המעורב בתבשיל שאינו חמץ גמור בין ביום ראשון בין באחרון, פטור משריפה לדברי הכל, וכן בחמץ גמור שהיה בשעת ביטולו בערב פסח, אבל מה שלא היה בכלל הביטול, דעת הרבה פוסקים שמותר לטלטלו ולהשליכו לנהר או לפרו, ולכמה פוסקים מותר גם לשרפו, ובמקום שנהגו לכפות כלי ביו"ט כמשמעות המחבר אין לבטל מנהגם (מב ו), ומן הדין היה צריך לפחות להטילו לים על ידי נכרי, ואפילו בחמץ שביטלו היה חייב בזה, אבל אין נוהגים כן אלא כופין עליו כלי (מב ז):

ב ויש מי שאומר דיום טוב שני דינו כחול המועד לענין זה. / יש אוסרים, ולפיכך רק אם הוא כזית חמץ גמור (תערוכת באופן דרבנן, ונוקשה בח' של פסח יש להקל בשחיה, עיין תס"ד מ"ב ס"ק מ"ד, ושעה"צ שם) שלא היה בכלל ביטולו בערב פסח, כיון שעובר עליו כל רגע, יכול בעצמו להטילו לים או לבית הכסא ביום טוב של גליות (מב ח):

ג גגו של אינו יהודי שהיה סמוך לגגו של ישראל ונתגלגל החמץ מגגו של אינו יהודי לגגו של ישראל, ה"ז דוחפו/ שמא יאכל (מב ט): בקנה/ כיון שאינו חייב לבער, הוי מוקצה גם בחול המועד (מב י): ואם היה בשבת או ביו"ט, כופה עליו כלי, (דאסור לטלטלו ביו"ט ופסח). / אפילו בקנה (מב יא):

ד מצא פת בפסח בביתו ואינו יודע אם הוא חמץ או מצה, מותר אפילו באכילה דאזלינן בתר בתרא / למעשה אין להקל לאכול בתוך הפסח, אלא לאחריו, כפירוש רבינו חננאל (ביאור הלכה), והחזו"א (ק"כ א') סובר שגם רבינו חננאל מתיר בתוך הפסח, אם יש אפשרות להגיע לעיפוש, ונדחק לפרש את הר"ח²: **ואם הוא מעופש הרבה**, / משמע מעופש קצת מותר (ביאור הלכה), וכן מצא בגומא הנראית מותר שהרי בדק בחורים, אבל מצא בשולי התיבה והיה מכוסה בקרשי התיבה וכדומה שלא היה נראה לכל אסור (מב יג): **שאי אפשר לו להתעפש כל כך משנכנס הפסח**, אז ודאי הוא חמץ. **ואם עברו מימי הפסח שנוכל לתלות שנתעפש משנכנס הפסח עד עתה**, אם אנו נוהגים לאפות בפסח פת חם בכל יום תולין להקל אפילו הוא מעופש הרבה, שאנו תולים לומר בכל יום אפה פת חם ונתנו עליו ולפיכך הרבה להתעפש.

סימן תמוז דיני תערובת חמץ בתוך הפסח ובו י"ב סעיפים

א חמץ בפסח אוסר תערובתו בין במינו בין שלא במינו, במשהו, אפילו בהנאה. / כשיש עוד הרבה צדדים להקל, סומכים על השאלות שחמץ בפסח בטל בשישים (מב ב): **הגה ולריך לשרוף הכל**, ולא סגי בפסח דמי החמץ ולמכור השאר (מרדכי פ"ק דפסחים ופסקי מהרא"י סי' קס"ד ותשובת מהר"י כרי"ן). / היינו להשליך מהתערובת כשיעור החמץ, ואחר כך למכור את כל התערובת בסתם, אסור, אלא ישרוף הכל. אבל במקום הפסד גדול מאד יכול למכור את התערובת חוץ מדמי איסור שבו (מב ג), ובצירוף עוד צד אחד יש להקל לכתחילה בזה (ביאור הלכה): **מיהו כלים שנתפסל בהם, מותרים לאחר**

באר החיים

² בקולא דאזלינן בתר בתרא: יסוד שיטת החזון איש הוא תמיהתו על הביאור הלכה בשם רבינו חננאל, דסתמת הסוגיא לא יתכן לפרשו אחר פסח, ולכן מתיר החזו"א גם בפסח וכהשו"ע, ונדחק מאד ליישב את לשון ר"ח כשיטתו.

והנה יסוד דברי הביאור הלכה הם במה שכתב ד"על תוך הפסח שהוא בכרת לא הוי מקילין כולי האי לאכול דבר שהוא חשש חמץ גמור. / וקשה לי להבין היכן מצינו שבדיני ספיקות משתנים דיני איסור כרת מדין שאר איסורים. ומה שאסרו חמץ בתערובת משהו הוא מטעם גזירה אטו מינו, ואין הכי נמי גזירה זו גזירה דווקא בחמץ מטעם שיש בו כרת ולא בדילי, וכפרש"י פסחים כ"ט ב' ד"ה שלא, אבל ללא גזירה, **עצם דיני חמץ שוים המה לכל האיסורים**. והראיה שבשאר דינים שאין גזירה זו של אטו מינו, שוה חמץ לדין שאר איסורים, דהנה בסימן תס"ז ס"ק ט"ו מתירים באכילה מטעם הלך אחר הרוב, ומקורו בראשונים. ושם ס"ק י"א ובשער הציון ס"ק י"ט הסכימו האחרונים חוץ מהרמ"א להתיר באכילה מטעם ספק ספיקא אע"פ שבשני אופנים אלו יש ל' או מ"ט אחוז שאוכל חמץ בפסח. ולכן שפיר מובן שגם בסוגיין התירו בפסח מטעם רוב, ולמסקנא מטעם זיל בתר בתרא, וככל דיני התורה.

אמנם כל זה מתבאר לפרש"י הנ"ל, אבל דעת תוס' בדף ל' שכן הוא רק לרב שדין משהו בפסח הוא גזירה אטו מינו שבמינו הוא במשהו מדינא, אבל לרבא שההלכה כמותו, חמץ במשהו הוא על אף שבכל התורה גם במינו אינו במשהו, ועל כרחך **שהחמירו חכמים להרחיק אכילת חמץ יותר מגדרי שאר איסורים**, גם בדבר שאין בו טעם גזירה. / ולפי זה שפיר היה ראוי להחמיר לענין אכילת חמץ גם בספק ספיקא וכהרמ"א, וגם בדין הלך אחר הרוב, וגם בדין זיל בתר בתרא וכתמיהת הביאור הלכה, דכל שיש צד שאוכל חמץ אסור חז"ל גם אם הוא מותר מצד דיני הספקות.

אמנם כל זה הוא להלכה, אבל מרא דסוגיא בדף ז' לענין רבו ימי מצה, הוא רב, ולרב גם אליבא דתוס' לא מצאנו שינוי בדין חמץ לשאר הדינים כמו שנתבאר, דלרב יש גזירה בדין משהו, ואין מקור לחומרא בעלמא, ואם כן רב שפיר התיר בפסח באכילה, ויש לפרש שרבינו חננאל נתכוין דרך להלכה מותר רק אחר הפסח, דרב לטעמיה שפיר התיר רק בפסח, ובאמת הסוגיא מיירי גם בפסח, אבל להלכה מחמירים בפסח לא להקל בקולות כשאר איסורים, ובוה נתיישב קושיית החזו"א שהקשה על רבינו חננאל מסימת הסוגיא.

הפסח ואין לריכין שצירה או הגעלה. (ד"ע ותוספות פרק כל שעה). / אפילו נתבשל בהם בפסח חמץ הרבה, מותר להשתמש בהם אחרי פסח^מ, ומותר להשהותם עם הבליעות, אם משפשף את כל הבעין הדבוק בו (מב ד): ודין תערובתו כדין שאר התערובות, אלא שמה שאוסר בשאר תערובות פחות מס' אוסר בחמץ במשהו; אבל אם בשאר תערובות לא היה צריך ששים אלא קליפה או נטילת מקום, אף בחמץ כן. שחם בחם בלא רוטב די בקליפה כשאר איסורים. / צריך לומר כדי נטילה (מב ו), ועם רוטב הכל אסור במשהו (מב ה), ויש אוסרים את כולה, ובמקום הפסד יש להקל (ביאור הלכה): וכן אם נגע ככר חמץ בככר מצה ושניהם חמין / שיד סולדת בהן (מב ז): ואין שם דבר המפפעפץ, לא אסור אלא מקום מגעו בלבד לפי שאינו מבליע יותר. / אבל אם היה במצה שומן נאסר כולה, ואם נגעו בה מצות אחרות די בקליפה או ימכרם לנכרי (מב ח): הגה ודין ריחא מלתא לענין תבשיל שיש בו חמץ עם שאר תבשילין, יש מקילין במקום דהיה מותר נשאר איסורים (מרדכי פרק כל שעה) / אבל כשההיתר חריף, אסור גם בכל איסורים (מב יא), וי"א גם אם רק האיסור חריף (שער הציון). ולענין בישול בקדרה מותר, וכן בצלי בתנור כששניהם כחוישים (מב ט), וכן אם התנור גדול ופתוח לגמרי ככירה, או אחד מהם מכוסה אין להחמיר גם לענין חמץ, אבל בתנור קטן וסתום קצת או סתום לגמרי שהוא המחלוקת, הכרעת הרמ"א ביו"ד להקל במקום הפסד מרובה, ויש להקל בזה או בשעת הדחק, וכן בחמין טמונים לשבת יש להקל. ולכתחילה יש ליקח דף חדשה לסתום התנור בפסח, ובדיעבד אם לקח הישנה אפילו לא הדיחה אינו אסור (מב יג): ויש מחמירין למשהו מיהו איכא (הגהות סמ"ק ותוס' דע"א). ודוקא במקום שצריך בו ריחא, אלא נשאר איסורים לאו מלתא היא כמו שיתבאר בי"ד סימן ק"ח בס"ד.

ב חמץ שנתערב משש שעות (ולמעלה) עד הלילה, אינו אסור במשהו אלא דינו כשאר איסורין. / כי אין בו כרת. וכן לענין ריחא דינו כשאר איסורים (ביאור הלכה), והנה אם נתערב יבש ביבש חוזר וניעור בפסח, לכן יש לאכלו בערב פסח (מב טז). חמץ נוקשה (כגון שיאור, שהוא עיסה שלא נתחמצה רק מעט כלהלן תנ"ט ס"ב, או עיסה שנילושה מים עם מים ומי פירות, כלהלן תס"ב ס"ב, או באופן שאינו ראוי לאכילה כגון זומן של צבעין בפסחים מ"ב. חזו"א קי"ז ב') תוך פסח, י"א דבטל בשישים כי אין בו כרת, ויש להקל בשעת הדחק. אבל יו"ט שני האחרון דינו כפסח (מב טו): (ונתן טעם לפגם נמי שרי) (ד"ע אליבא דכ"ע).

ג חטה שנמצאת בע"פ בתרנגולת מבושלת, מותר לבטלה בס'. / באמת יש איסור לבטל לכתחילה, וגם לא מהני ההוספה דנעשה חנ"ן (שער הציון, עיין להלן ס"ח) אלא הוא ט"ס וצ"ל מותר לאכול התרנגולת דבטלה בס' (מב יט). וכן מצה שנאפתה בערב פסח ונמצא בה חטה אם בתחילת הלילה כבר התקררה מותר לאכול המצה אף שלא הסיר את החטה עד פסח עצמו (מב כ), אבל אם בכדי נטילה אין ס' נגד החיטה, נאסר כל הכדי נטילה (חזו"א קי"ט ו'): אבל אם חממו התרנגולת בפסח בעוד שהחטה בתוכה, חוזרת ליתן טעם בתוכה בפסח והוי במשהו. / וכיון שהוא טעם חדש אסור אף למ"ד דאינו חוזר וניעור, ואם הוציא את החיטה אע"ג שנשאר בתרנגולת טעם ממה שנתבשל בערב פסח, מותר שבטעם לא אמרינן חוזר וניעור (מב כא) ודעת כמה אחרונים, והכרעת החזו"א (קי"ט ה') לאסור: הגה ומיהו בחימום כלי שני אין לחוש (הגהות מיימוני פ"א). / בדבר גוש יש לחוש שבו לע מהכלי גם בכלי שני (ומשמע כדי קליפה. שער הציון), ואפשר גם בכלי שלישי (מב כד): ויש מחמירין בכלי שני בפסח, וטוב להחמיר / אם החיטה אינה

באר החיים

^{מא} נראה שגם אם בישל ביום אחרון של פסח, מותר למוצאי פסח, אף שהוא בן יומו, כי מכיון שעל הבלוע בכלי אין עוברים בבל יראה, לא שייך איסור אחרי פסח, וכמו שכתב שער הציון בסימן זה אות קפ"ג, ותנ"א מ"ב ס"ק ה'.

בקועה רק נתרככה, ויש הפסד מרובה ומגיעת שמחת יו"ט יש לסמוך להקל (מב כו): **אם היל סולדת זו דכלאו הכי לא מקרי כלי שני**. מבואר שבצונן אינו נאסר, ומה שבסי' תס"ז י"ב אסור גם בצונן, י"א דהמים ובשר שיש בו פילי בולעים בצונן, אבל בשר שלם לא נאסר, ובגדי ישע כתב דלהלן הוא ממנהגא ולא מדינא (מב כז), ונראה שבצונן המים נאסרים רק אחרי שהייה, מה שאין כן בחמין נאסר מיד (שער הציין):

ד אם נתערב החמץ/ נמצא בצק בסל של מצות, המצות שידוע שנגעו צריכים קליפה, והמסופקים מותר חד בתרי, ומותר לחמם המצות בפסח כיון שהוא רק טעם (מב כט): **קודם הפסח/ אפילו אחר שש (מב כח): ונתבטל בס', אינו חוזר ונעור בפסח לאסור במשהו, ויש חולקים. הנה ונוהגין כסדרא הראשונה ככל תערובות שהוא לח בלח. (ת"ה סי' קי"ד)/ ומותר אפילו חזר וחיממו בפסח (מב לא), אפילו לא נודע שנתערב עד פסח. וקמח בקמח דינו כלח בלח (מב לב), וכן חמץ לח בהיתר יבש (ביאור הלכה): ומיהו דלכך יבש שנתערב / חוזר וניעור, ואם נתערב חד בתרי עד ס', אסור גם להשהותו, ובמקום הפסד מותר (שער הציין), ואם נתערב ביותר מס' מותר להשהות, ואסור לאכול אפילו נתערב אחד מאלף. ויש כמה אחרונים הסוברים שגם ביבש אין חוזר וניעור, ורק באופן שחוזר ומבשל או אופה, אסור משום טעם חדש בפסח (מב לג^ב) ובלח מותר גם בחזר וחיממו (מב לא): או שיש לחוש לתערובת, כגון פת שפנל לזין**

באר החיים

^{מב} **בשיטת אחרונים שגם ביבש אינו חוזר וניעור, כי אם בטעם המתחדש בפסח.** הנה יש כמה קושיות על השיטה הראשונה שכוונת הרמ"א להחמיר ביבש ביבש יותר מלח. **א' מהרמ"א לעיל תמ"ב ס"ד** שכתב בהדיא דקיי"ל שאין חוזר וניעור, ולפי דברי המ"ב מיירי שם ביבש.

ב' קושיית אמרי בינה ועוד, שבמרדכי נתן טעם להא דחוזר וניעור, דעד פסח הוא עדיין היתר, והיתר בהיתר אינו מתבטל. וקשה הלא בערב פסח מחצות ומעלה הוי איסור ובטל בס' ולא במשהו ויתבטל בערב פסח. ומתמצים שהראשונים שסוברים חוזר וניעור סוברים שגם בערב פסח חמץ במשהו. אך קשה על הרמ"א דבס"ב נפסק שבערב פסח בטל בשישים, אם כן יש לו להתבטל בערב פסח ולא יהיה חוזר וניעור, ומדוע פסק הרמ"א שביבש חוזר וניעור. ולאחרונים הנ"ל ניחא, דהרמ"א מודה דחוזר וניעור.

ג' קושיית הנהר שלום, שבסעיף ט' מבואר שתערובת יבש ביבש יותר קל מלח בלח, שיי"א שיבש ביבש גם בפסח בטל חד בתרי, ובכל התורה יבש ביבש בטל חד בתרי משא"כ בלח, ואיך כאן נתהפך שיבש יותר חמור מלח בלי, ועל כרחק כהאחרונים הנ"ל, ונתיישב בזה ג' הקושיות (שמעתי מידידי הרה"ג ר' אריה קניגסהפר שליט"א).

ואת קושיא הג' שהקשינו על הפוסקים מחוזר וניעור ביבש, ששם מתהפך דיבש קל מלח, יש ליישב בעוד דרכים.

דרך אחד שלענין חוזר וניעור יש טעם מיוחד דיבש יותר חמור, והוא שלח בלח מתמזג ומתאחד ויבש אינו מתמזג, ולכן לענין אם נתערב דבר אסור בפסח שאסור במשהו, גבי לח אמרינן שהוא יותר אסור כיון שהאיסור נמצא בכל מקום ומקום בתערובת, מה שאין כן ביבש. אבל בנתערב היתר בהיתר ואחר כך חל פסח, אדרבה לח יותר קל, כיון שנתאחדו שני הדברים להיות דבר אחד, וכיון שרובו אינו חמץ, נחשב שאין בכלולו חמץ כלל, אבל יבש שהאיסור עומד לעצמו ובעי לדין ביטול, בהיתר לא חל ביטול, ונשאר שיש כאן איסור משהו. **כ"ב בספר שערי יושר.** ולא ירדתי עד סוף הדבר, מדוע בנתערב בפסח אי אפשר לומר טעם האיחוד הנ"ל לענין להקל בלח מביבש ויש לעיין שם.

ולענ"ד נראה עוד ליישב, דשאני איסור חמץ מכל התורה, דבחמץ כיון שנתחדש דין בל יראה, לכן יבש יותר חמור מלח. דהנה לענין בל יראה כתב מג"א בסי' תמ"ד ס"ק י"א שיבש ביבש אסור להשהות ולח בלח מותר, והטעם דביבש עכ"פ החמץ בביתו. והוא כענין הדין המבואר ביו"ד ק"ט שיבש ביבש אסור לאכול הכל בבת אחת, ובלח מתיר המג"א. ולכן יש לומר שכיון שלבל יראה אסור התערובת ביבש ביבש במשהו אף שנתבטל, ולכן שמו עליו, וחוזר וניעור ונאסר גם לענין איסור אכילה, ובאמת בערב פסח מחצות ומעלה שלחלכה אין איסור משהו, באמת להלכה אין בו בל יראה עיין סימן תמ"ה מג"א ס"ק א'. ומה שבסעיף ט' יש שיטה שגם בפסח יבש ביבש יותר קל, המיקל שם

אע"פ שנטלו מעט / קודם פסח (מב לד): אסור בפסח / לשותו, אבל מותר בהנאה, ומותר לקיימו, כיון שהוא רק חשש (מב לה): דחיישין שמא נשאלו לו פירורין ונותנין טעם בפסח (בית יוסף בשם תשובת הרשב"א). אפילו אם הוא צונן ולא שהה מעת לעת, חוששים שנמס מהפת ליין (מב לח), ואם העביר מקצת לחביט אחר, חוששים לפירורים גם בשני (מב לז), וזה אסור גם למ"ד שאין חזר וניעור (ביאור הלכה, כיון שנכנס בפסח טעם חדש שבא מן דבר בעין). אם נכבש שם הפת מעת לעת לפני פסח והיה ס' נגד כל הפת הרי עדיין לא נאסר, וסינן והוציא הפירורים לפני פסח, ולא נשאר אלא טעם, אין הטעם חזר וניעור, ומותר, ודווקא ביין צלול אבל בדבר עב שצריך נקבים עבים חוששים שעברו הפירורים במסנת (מב לו):

ה בשר יבש וגבינה ודגים שנמלחו קודם הפסח ולא נזהרו בהם / מצד שהכלי היה של חמץ אין לאסור, ואפילו הבשר הזה נכבש (עם מים, דביבש או קרוש אינו כבוש. שער הציון עז, וביאור הלכה כאן) מעת לעת מותר (מב לט). אבל אם נכבש עם ציר מלוח נאסר מהחמץ של הכלי אם החמץ היה בלוע בן יומו, או אחר בן יומו אם היה מלוח הרבה כדרך שמולחים לזמן מרובה, נאסר חלק הבשר שבתוך הציר, ובמקום הפסד יש להקל, אבל אם שהה מעת לעת ומלוח הרבה אין להקל (מב מב), ואם שרוי במים המים מבטלים כח הציר, ומותר (מב מג): מותר לאכלם בפסח. / דהחמץ שבמלח בטל לפני פסח (מב מא): מיהו דגים מלוחים השרוים במים בפסח בכלי חמץ, יש להחמיר ליזהר מהן מפני שהם בולעים בפסח מפליטת הכלים, וחמץ בפסח במשהו. / נשרה בפסח חמור מלפני פסח, ואף אם שרה בציר עם מים נאסר ואף בזמן מועט, ולמג"א הערינג שחריפותם עז, אם שרויים במים וציר נאסר גם קודם פסח (מב מג), ואסור אף שאין הכלי בן יומו, ובדיעבד יש להקל (מב מד): הגה ויש חולקין ומחמירין. / כי הגם שנתבטל קודם פסח, דחזר וניעור (מב מו), וכיון שהחשש במלח הוא לפירורים, חזר וניעור להרמ"א כדין יבש, ומהני הדחה. אולם יש דברים שההדחה אינה מוציאה את הפירורים כמו שכתב הרמ"א. ודברים שאין רגילים להדיח, כגון הכבושים לא מועיל הדחה, שמא ישכח להדיח, ובשר יבש או מלוח, או דג יבש, או דג לאקס והערינג מהחביות דרכם בהדחה, אבל דג לח מלוח אין דרכו היח ונוהגים להחמיר בכל דגים מלוחים אף שדרכן בהדחה, אך בשעת הדחק או משום מניעת שמחת יו"ט יש להקל (מב נ): וצמדינות אלו המנהג להחמיר לכתחלה שלא לאכול גבינות ודגים וכשר יבש. אבל אם הדיחו הכשר ג' פעמים / עם שפשוף בידו, והמנהג לשרותו במים מחולפים ג' פעמים, אבל לא ישרה בכלי חמץ (מב מט). אין צורך להמתין בין הפעמים. במקום ג' פעמים יכול לשרות שלוש שעות, ובדיעבד חצי שעה (ביאור הלכה): קודם פסח, נוהגין לאכלו / תוך הפסח לא ישרה אבל ידיח (מב נא): וצרכשות / שממולא בבשר טחון, אם מלח במלח לא בדוק (מב נב): אין מועיל הדחה, לפיכך אין להשקות הטבחות היבשות (מהר"י ברי"ן) / היה הבשר תלוי במקום שמנפים קמח, אין מועיל הדחה, ויש ליזהר לא לנפות סמוך לכלי פסח ומאכליהם (מב נג): וצדיעבד אין להחמיר באלו. / מותר לאכלם שהוא רק חשש משהו, אם חתך שום בסכין חמץ אפילו נקי אינו בן יומו לתוך הבשר, והשום נפל צריך הדחה, ובפסח קליפה. נשאר השום או דבר חריף אחר אסור במשהו, ויש מתירים בהפסד מרובה אם היה סכין נקי אינו בן יומו (מב נד). אבל בשומן מהותך בכלי חמץ אסור מדינא / באכילה, אבל בהנאה מותר (מב נה). והאיסור בדיעבד הוא משני טעמים, משום הכלי והפירורים, ויש דברים שלא נאסר דיעבד רק משום פירורים (ביאור הלכה אסור, וביאור הלכה וכן): אם לא היו נזהרין בשעת עשייתו מחמץ ושלא התיכו אותו בכלי חמץ שהם בני יומן (מרדכי ריש פרק כל שעה וסמ"ג והגהות מיימוני פ"א). / כי משום חומרא דחמץ אין סומכים על סתם כלים אינן בני יומם בכל הדברים (ביאור הלכה). ואם עשאו

באר החיים

הוא הרא"ש, והרא"ש לטעמיה דס"ל באמת ליבא בל יראה גם ביבש ביבש, דס"ל שביטול יבש ביבש מהני שנהפך להיתר, וכמש"כ מג"א תמ"ז ס"ק י"א, דלהרא"ש אין בל יראה ביבש ביבש.

לפסח ונזהר מפירורים, אלא שעשאו בכלי חמץ אינו בן יומו מותר בדיעבד, אם יערה לכלי פסח לפני פסח. ואם לא עשאו לשם פסח רק אומר ברי לי שלא נתערב פירור, והיה בכלי חמץ שאינו בן יומו, אסור, דלא רמיא עליה (מב נח, ובהפסד מרובה יש לסמוך שלא היה בן יומו, אבל לא לפירורים, ויכול לסננם. שער הציון). אבל אם רגיל תמיד לעשותו בכלי מיוחד, או מטעם מסוים היה לו סיבה לעשותו בכלי חדש, ברי כזה מועיל (מב ס): וכן כל דבר שמצאנו בכלי חמץ, כגון יין מצושל או מרקחת / אם הוא מתובל חריף דינו כבן יומו, אמנם במרקחת יש דבש, או רוב מים ואינו כחריף (מב ס ושער הציון): וכדומה, אסור בפסח. אבל ביום טוב האחרון יש להקל בו (פסקי מהרי"א סי' קע"ז). / להקל לסמוך על סתם כלים אינו בן יומו ולא לחוש פירורים (היינו סתם דבר שלא נעשה מיוחד לשם פסח), אבל לג"ט בר נ"ט יש לחוש גם ביו"ט אחרון, וכן אם בשעת הבישול היה וודאי בן יומו, אמנם אם ידוע שהיה בערב פסח ס' נגד הכלי כגון כף מותר גם בודאי בן יומו (מב סא, ושער הציון), כאשר ספק אם נתבשל כלל יש להקל (ביאור הלכה): וה"ה אם נתערב משאו מדברים אלו תוך המאכל, שאין להחמיר לאסור התערבות כנ"ל. / בהפסד מרובה יש להקל גם כשנתערב מהמאכל בעל חשש הנ"ל דפירורים וסתם כלים, ואין ס' נגדו. וכן הקילו לא לחוש לפירורים אפילו ללא הפסד מרובה (מב סד). ג"ט בר נ"ט וגם יש שישם יש להקל בהפסד מרובה (שער הציון): י"ש מחמירין להסתפק מחומץ יין שמסתפקין ממנו כל השנה, דחיישינן שמא נתנו בו מן הנשאר מן הסעודה ולפעמים יש בו פירורי לחם (מהרי"ל). ובמקומות אלו שאין חומץ יין מזוי, לא ראיתי מחמירין בזה. / רע"א מפפק שיהי יכול לסנן בערב פסח (שער הציון), והרי בסינון מותר גם למחמירים, שהרי מיירי שבשעת עשיה נשמרו לפסח (מב סח): עוד יש מחמירין לכתחלה שלא למלאות מן יין וחומץ יין תוך ל' לפסח בכלי חמץ / אף שסתם כלים אינן בני יומם, והבליעה אינה יוצאת מחומץ בפחות מעת לעת (מב ע). ודוקא סתם כלי אבל כלי נקי מותר לכו"ע (מב עא): ואם מלאותו תוך שלשים נהגין שלא לשותותו בפסח (תשובת מהרי"א ברי"ו), והמיקל לא הפסיד / ואם נותנים סוכר בחמץ חובה לסנן, ובהפסד מרובה מותר דייעבד ללא סינון (מב עא): כל שכן במקום שאין יין וחומץ מזוי כן נראה לי. חבית יין שדבקו נסריו בצלף, אם הוא תוך שני חדשים קודם פסח עדיין כך הוא ונותן טעם בפסח ואסור לשותותו; / ואף שחמץ נוקשה בטל בס' גם בפסח, אסור באכילה משום ביטול איסור לכתחילה (מב עב), ובשהיה מותר אם עבר ל' יום (מב עג), ויש מתירים תוך ל' כיון שנעשה לחזק (שער הציון): ואם נתנוהו קודם לכן, כבר נתייבש ואינו נותן טעם בפסח, ושרי (מרדכי ריש פרק כל שעה וסמ"ג והגהות מיימוני פ"א). מיהו אם יש חזית צלק במקום אחד, חייב לזערו אע"פ שעשו לחזק (פסקי מהרא"י סימן קמ"ט) כלעיל סימן תמ"ב סעיף ז. ואפילו יותר מב' חדשים, ואם טח בטיט מותר (מב עה עז):

ו מלח ששמו במדוכה, מותר למלוה בו בשר בפסח (משום דאינו מפליט בלונן). / מיירי במדוכה נקיה, ומותר אפילו היה שם מעת לעת, והיה שם בפסח (מב עח עט), אבל אם היה לח או חם אוסר, ואם דכו בתוכה בפסח אסור דדוחקא מפליט, דכו קודם פסח נתבטל כבר (מב פ). היה המלח מונח בשאר כלים שיותר שכיח בהם חמץ אין כדאי להשתמש בו (ביאור הלכה):

ז בוסר שדכין קודם פסח במדוכות מחומצות, מותר לאכלו בפסח. הגה משום דאינו מפליט בלונן. ואפילו אם נעשה בפסח, אינו אוסר אם היה הכלי נקי; אבל אם חתכו בסכין של חמץ תוך הפסח, יש להחמיר, דסתם סכין אינו נקי ויש לחוש לחמץ הדבוק עליו (מהרי"ל). / אכן אם חתכו בערב פסח די בהדחה או גרידה למשהו הנדבק. ולמג"א גם חתכו בפסח מועיל הדחה אלא אם כן קונה מעכו"ם שבקביעות חתכו במחומץ (מב פה): אבל אם נתערב אותו דבר בתבשיל, אין לחוש ולהחמיר ולאסור מספק, כנ"ל. / יש אוסרים התערבות, ובהפסד מרובה יש להקל. ואם הוא סכין שחונתין לחם

שוודאי מלולכלך בחמץ, אסור לכו"ע (מב פח). כל זה למחבר דבוסר אינו חריף, אבל אחרונים סוברים שהוא חריף ומפליט בדוחקא גם בלוע במדוכה ובסכין, ויש להקל בהפסד מרובה. ואם רוב תשמיש הכלי לבשמים והוא רק חשש חמץ מותר לכו"ע (מב פא פו):

ח זיתים שנזהרו לחתכם בסכין חדשה, אפילו לא נזהרו לכבשם בקדירה חדשה אם אינה בת יומא מותרת לכולי עלמא. / שהזית חריף ומבליע בדוחקא גם באינו בן יומא, אבל כשכובשו בקדירה מוסיף מים, ואם המים מרובים מהזיתים אינו בולע (ביאור הלכה, מותרת). היה הקדירה בן יומא אסורה (מב צ עיין שם), ולמה שמחמירים בנטל"פ בפסח צריך להוציאו מהכלי בערב פסח (מב צא). חתך בערב פסח בסכין ישן ונכבש אם מי זתים, וסיננן, נתבטל בשישים לפני פסח, וגם הזתים שמעורבים בהם, חוזרים וניתרים דלא אמרינן חנ"נ בפסח, ויש אוסרים הזתים, ובמקום מניעת שמחת יו"ט יש להקל (מב פט):

ט יבש ביבש, אע"ג דבשאר איסורים חד בתרי בטיל, חמץ במצה אפילו באלף לא בטיל. / אמנם בערב פסח אחר חצות, בטל חד בתרי במין במינו, ושאינו מינו בס' (שער הציון) אבל בפסח חוזר וניעור. ואם גוף המאכל כשר, רק שנבלע בו חמץ, י"א שבטל בתרי, אבל כמה אחרונים סוברים שאינו בטל. כלי בלוע בחמץ שנתערב בכלים אחרים אפילו בערב פסח נכון להחמיר דלא בטל כי יש לו מתירין, ובאינו בן יומא ומקום שמחת יו"ט יש להקל (מב צג): **ו"א דחמץ שוה לשאר איסורין בזה.** / אמנם אם הוא ככר שלם לא בטל דהוא דבר שבמנין (מב צב), והלכה כדעה קמייטא, ואם נאכל אחד מהם מותר השאר לכו"ע אפילו נתערב חד בתרי (מב צה):

י נותן טעם לפגם, מותר גם בפסח. / היינו בתערובת, אבל חמץ עצמו אסור גם כשנפגם כנ"ל תמ"ב ס"ט (מב צו):

הגה ויש מחמירין / באכילה ובהנאה, אך אם נפגם לגמרי כעפרא מותר, ואפשר אפילו נפסד בפסח אף שהוא עצמו אסור בהנאה, התערובת מותר (מב צז): **וכן נוהגין באלו המדינות.** / במקום שאין מנהג, המיקל לא הפסיד והמחמיר תבא עליו ברכה (מב צח): **ובמקום שיש מנהג להחמיר, אפילו משהו ונותן טעם לפגם אסור (ת"ה סימן קל"ח).** / יש להקל למכור לעכו"ם במשהו ונטל"פ, ומצדד פמ"ג שביו"ט אחרון בחו"ל משהו ונטל"פ יש להתיר גם באכילה (מב ק), ריח נטל"פ ומשהו יש להקל גם תוך הפסח (מב צט"ז):

יא בין חמץ שנתערב קודם פסח ועבר עליו הפסח, / מין באינו מינו שנתערב בשישים מותר אחר פסח באכילה, וכן מין במינו חד בתרי מותר באכילה, ולא"ר אסור באכילה ומותר בהנאה. מותר לערב בערב פסח בס' באופן שבפסח מותר גם מדרבנן על מנת לאכלו אחר הפסח, אבל אסור לערב על מנת לאכלו בפסח (מב קב), ואם עירב, מסתבר שאחרי פסח מותר (שער הציון): **בין שנתערב בפסח / נתערב בשוגג ואפילו שהה במזיד, אבל נתערב במזיד דינו חלוק (מב קג): ועבר עליו כל הפסח, בין שעבר הפסח על החמץ ונתערב לאחר הפסח / דווקא בשוגג ולא במזיד (מב קד): בטל בשישים / בלח בלח או יבש בלח, אבל יבש ביבש בתרי. ובשעת הדחק יש להקל בנתערב אחר הפסח שגם לח בלח די ברוב (מב קה): (ובפחות מששים סגי ליה בהשלכת הנחת האיסור לים המלח (הגהות מיימוני פ"א). / באופן שנתערב אחר פסח מותר באכילה, ובאופן שנתערב בפסח או לפני פסח, כיון שלא היה ס' ועבר עליו בבל יראה אסור באכילה, ורק בהנאה מותר על ידי השלכת הנאה (מב קו). ואם בסך הכל לא היה חמץ כזית, למ"ד שאין איסור בל יראה בפחות מכזית, מותר באכילה, ולמעשה צ"ע (ביאור הלכה). עיסה שנתחמצה בשמרי שער שער**

באר החיים

²⁰⁰ צריך ביאור הרי ריח ממשוהו, גם באינו נטל"פ מקיל הביאור הלכה סעיף א' ד"ה ויש.

עליהם פסח, אפילו השמרים פחות מס' אסור הכל משום מעמיד, ובהפסד מרובה יש להתיר בהנאה על ידי שישליך הנאת השמרים, או ימכור לנכרי חוץ מהנאת חימוץ. ואם נתן ביין חמץ שיהיה צלול ויש ס' אינו כמעמיד, ואפילו לפני פסח מותר, ולא חיישינן שיאכל שאף אם יאכל אינו אסור (מב ק):

יב חמץ נוקשה, אפילו בעיניה אינו אסור בהנאה אחר הפסח. והפידאו"ש, חמץ גמור הן ואסורים בהנאה אחר הפסח. / לרוב אחרונים אסור באכילה (מב קז): **הגה** יש נמנעין לשחוק על השלחן עם כלפים הנקראין קרטין בפסח, לחוששין שמה יפול מחמץ נוקשה שבהן לתוך מאכל (פסקי מהרא"י סי' קס"ו). / בדיעבד אם נפל למאכל, אם יש ס' מחלוקת אם אסור במשהו, ולהשהותו לאחר פסח מותר (מב קח):

סימן תמח דין חמץ שעבר עליו הפסח ובו ז' סעיפים

א חמץ של אינו יהודי שעבר עליו הפסח, / וכן הפקר, כגון גר שמת בערב פסח ללא יורשים, וזכה בחמץ אחר הפסח, מותר. חמץ של שותפות ישראל ונכרי יש ברירה, וחלק של עכו"ם מותר באכילה, של ישראל אסור אפילו בהנאה (מב ב): **מותר אפילו באכילה.** / כגון בצק, או פת עכו"ם לנוהגים היתר (מב א):

ב אם אינו יהודי מביא לישראל דורון חמץ ביום אחרון של פסח, לא יקבלנו הישראל / אם קיבלו אסור בהנאה אחר פסח (מב ד): **וגם לא יהא ניכר מתוך מעשיו שחפץ בו; וטוב שיאמר שאינו רוצה שיקנה לו רשותו.** / מן הדין די שלא יהיה ניכר שרוצה בו (מב ה), או שאמר לו הניחנו בחצר של עכו"ם (שער הציון), דאמרינן מסתמא לא ניחא ליה לקנות, ומותר אף ביו"ט א' (מב ה), אבל עדיף שיאמר בפה שאינו זוכר, וכשאומר שאינו זוכה מהני אף אם מראה לו להניחו בביתו, וצריך לכפות כלי, ובחול המועד לעשות מחיצה (מב ו):

ג חמץ של ישראל שעבר עליו הפסח, אסור בהנאה אפילו הניחו שוגג / שלא ידע שיש לו חמץ (מב ח): **או אנוס.** / שידע מהחמץ ולא יכול לבער (מב ט), ואם ביטל, ולא יכול היה לבער כמצותו, יש להתיר בהנאה בהפסד מרובה. היה לו חטים, ונכרי לתתו שלא מדעת ישראל להכינו לליתיה, מתיר הרדב"ז לערבו ולאכלו (ביאור הלכה), ואפילו שהעכו"ם אפאו ממש, מתיר הבית הלל למכרו לנכרי, ויש מקילים ומתירים גם באכילה (מב ט): **ואם מכרו או נתנו לאינו יהודי / אבל מכר למומר, או לאמו מישראל ואביו נכרי אסור בהנאה, ואם טעה וסבר שדינו כנכרי והוא הפסד מרובה, יאמר לו להחליפו עם נכרי, ויקבל החליפין** (מב יא): **שמחוץ לבית קודם הפסח / אין צריך שהנכרי ידור חוץ לבית, אלא שיוציא את החמץ מהבית.** והנה בכל מקום די במחיצה או יחוד בית, ומה שצריך להוציאו הוא כדי שיחול קנין משיכה, ואם כבר קנה, די במחיצה, וי"א שבכל גוונא צריך להוציאו, כיון שעד הנה היה של ישראל, החמירו שאין דיבמחיצה, ובדיעבד פשוט שאין לאסור. ואם החמץ רב, ימכור החדר, ואם ירא שיחליטנו לעצמו יקנה חדר בכסף ויתנה שהוא ללא שטר. ואם החמץ במקום נעול שהעכו"ם אינו יכול לקחתו, החמץ נאסר גם בדיעבד, אלא יתן לו מפתח, או יאמר לו תוכל ליקח המפתח בכל עת. ואם בשעת מכירה לא היה נעול ואחר כך נעלו אסור לעשות כן, אבל אין החמץ נאסר (מב יב), ובמקום הפסד יכול לבקש מאחר שיחטוף את המפתח מהעכו"ם, אבל לא יקח בעצמו שאם כן יהיה החמץ אסור כי יהיה באחריותו. ובהנחת חותם אם המכירה היא טובה במדידה ופסיקה יצא (ביאור הלכה): **אע"פ שהישראל מכרו לאינו יהודי ויודע בו שלא יגע בו כלל אלא ישמרנו לו עד לאחר הפסח ויחזור ויתננו לו, מותר / לא רצה העכו"ם למכור לו אחר הפסח אסור לכופו למכור, אבל אם העכו"ם לא שילם, יכול לכופו על הדמים.** אסור לישראל לקנות מהנכרי חמץ

שהיה של חבריו (מב יג), יכול למכור לנכרי על ידי שלוחו או אשתו, אבל לא על ידי שליח עכו"ם בין אם הוא שליח הישראלי, בין אם הוא שליח העכו"ם הקונה (מב יד): **ובלבד שיתננו לו מתנה גמורה בלי שום תנאי** / קנין המתנה הוא בהגבהה, או במשיכה בדבר שאי אפשר בהגבהה (מב טו): **או שימכרנו לו מכירה גמורה** / משיכה או הגבהה מועיל לרוב פוסקים, ואם מצרף קנין כסף מועיל לכו"ע ולתחילה כן יעשה, וקנין אגב קרקע, חצר, וחליפין, יש מחלוקת אם מועיל בנכרי, ואם עשה כן החמץ מותר (מב יז), אמנם כאמור לתחילה במשיכה, ואם לא יכול, יעשה קנין מנהג הסוחרים, סימן ידוע או תקיעת כף. או ימכור לנכרי קרקע בכסף עם שטר, או שהגוי ינעול ויקנה הקרקע בחזקה (שער הציון), ואז יכול לקנות את החמץ באגב אפילו אין החמץ על אותו קרקע. ואם משכיר לנכרי די בכסף, ואם מקנה קרקע ששכורה לישראל, אין יכול להשכירו לדור, אבל יכול להשכירו להניח החמץ שם (מב יט) אמנם י"א דבחמץ בעי צבורים. והנה כמעט כל אחרונים כתבו שאגב מועיל לתחילה, בכל זאת לתחילה יצרף קנין סיטומתא או סודר, כי בקצות החושן קצ"ד מפקפק באגב שאינו קנין מן התורה, ובשעת הדחק סומך עליו לתחילה. וכן לתחילה לא יסמוך על סיטומתא לבד, וכן על קנין דרבנן. וכשעושה כמה קנינים יאמר שמקנה אפילו באחד מהם, ויכול לומר בפני ב"ד שאם לא נקנה לנכרי יהיה הפקר (ביאור הלכה). ישראל שהניח חמץ בחדר חבריו שלא מדעתו, וחבירו מכר החדר לגוי, החמץ נאסר, כי לא ידע השומר שישנו שימכרנו, ואין חצר קונה לנכרי ללא דעת (מב יח). קנה מהעכו"ם חמץ בכסף ולא משך, ועבר עליו פסח מותר, ויש מחמירים באופן אחד, משך ולא שילם נאסר (מב יט): **בדבר מועט** / וטוב שימכור לגוי שמכיר, שמסתמא יחזיר לו (מב יט) יש מנהג לא למכור בדבר מועט, אלא במחיר מלא ומשלם מעט, והשאר הוא חוב, וצריך לפסוק מחיר על החמץ או יאמר כפי שישום פלוני, או כפי שישומו ג' בקיאים בשומא, ויש לפרט מיני החמץ, ולכתוב בשטר שם הלוקח (ביאור הלכה, בדבר), ואחרי פסח יחזיר הגוי בקנין, היינו להחזיר השטר ויקבל כסף (ביאור הלכה, מכירה): **אבל מתנה על מנת להחזיר לא מהני** / מותר לתת לנכרי חמץ, על מנת שיתן לו חמץ 'אחר' אחרי פסח (מב יח), אבל אותו חמץ אסור לתת או למכור בתנאי שיחזיר (ביאור הלכה, מתנה), ואם עשה כן והעכו"ם לא החזיר וודאי עבר בבל יראה (שער הציון נ"ח) אלא יתכן שיכול הישראל לומר הריני כאילו התקבלתי (ביאור הלכה), ואם החזיר נחלקו אחרונים אם עבר בזה (מב כא). ואם אינו תנאי, אלא אמר אני נותן לך ותחזירנה לי, המגן אברהם מתיר, ועיין ביאור הלכה שיש מפקפקים, והביאור הלכה מתרץ קושיותם:

ד רשאי ישראל לומר לאינו יהודי בשעה חמישית או קודם עד שאתה לוקח חמץ במנה קח במאתים שמא אצטרך ואקחנו ממך אחר הפסח / היינו אף שאינך צריך לכל הכמות הזו (מב כב). ויכול גם להבטיח שאחרי פסח יקנה יותר ביוקר והעכו"ם ירויח (מב כג): **אבל לא ימכור לו ולא יתן לו על תנאי, ואם עשה כן הרי זה עובר בבל יראה (שמות יג, יז) ובל ימצא (שמות יב, יט)** / עשה תנאי בלשון אם תעשה כך, עובר, כי לא חל המכירה עד קיום התנאי, עשה תנאי מעכשיו על מנת מעשה פלוני על צד שנתקיים תנאי לא עבר, אבל אסור לעשות כן, ואם התנאי היה אם אשלם תחזיר עובר בבל יראה, על מנת שלא תמכרנו לאחר אסור שמא ימכור לאחר, אבל בלשון שיוור במכר י"א שלא יוכל למכור (מב כד, ומב מפקק):

ה חמץ שנמצא בבית ישראל אחר הפסח, אסור / גם בהנאה (מב כה): **אע"פ שביטל** / או הפקיר, אבל אם בדק וביטל כדין יש לסמוך להקל להתיר בהנאה אם הוא הפסד מרובה. היה בספינה או בדרך וחמץ עמו ואין נכרי עמו, והפקירו, רוב פוסקים אוסרים החמץ אחר הפסח, ובהפסד מרובה יש להתיר למכור לעכו"ם או להחליפו. היה בדרך וחמץ בביתו והפקירו יכול להקל לזכות בו אחר הפסח, כי לא היה עליו חיוב ביעור, כי לא היה בידו (מב כה):

ו אסור להאכיל חמצו בפסח / וכן אם מצא חמץ משעה ו' ומעלה, וכן בחמץ שעבר עליו הפסח (מב כו^{מד}): אפילו לבהמת אחרים / של עכו"ם (מב כז), וכן חמץ של עכו"ם אסור להשליך לפני כלב (מב כח): או של הפקר.

ז אסור ליתן בהמתו לאינו יהודי להאכילה בימי הפסח, אם הוא יודע שמאכיל אותה פסולת שעורים שהוא חמץ. / בין בחנם בין בשכר (מב כט), ובדיעבד בשרה מותר באכילה (מב ל), אם ספק לו שמא מאכילה חמץ יכול להניח לו (מב לב), ויכול ליתן בהמתו זמן רב לפני פסח שהעכו"ם יאכיל משלו ואין מתנה בפירוש על חמץ (מב לא), כשאי אפשר באופן אחר המנהג למכור הבהמה לגוי, ואם מאכיל מחמץ של ישראל שקנה ממנו עם הבהמה אסור, לכן ימכור הבהמה לאחד, והחמץ לאחר. וגם כשמאכיל תבואה שאינו חמץ המנהג למכור הבהמה והתבואה שמא יחמיץ מהיר. חלב בהמה שאכלה חמץ, פמ"ג מתיר אחר מעת לעת, ויש מקילין בו ביום אם אוכלת שחרית וערבית מדברים מותרים (מב לג):

סימן תמוט דין חמץ שנמצא בחנות ישראל והפועלים אינם יהודים או בהפך ובו סעיף אחד

א חנות של ישראל ומלאי (פירוש הסחורה / מדובר שהיה פת ויין (ב א): וכלי החנות) של ישראל ופועלים הנכנסים לשם אינם יהודי, חמץ שנמצא שם אחר הפסח אסור בהנאה / ומיירי שמצא מיד אחר פסח, שאין צד שהוא מן אחרי פסח (מב ג):. חנות של אינו יהודי ומלאי של אינו יהודי ופועלים הנכנסים לשם ישראל, חמץ שנמצא שם מותר אפילו באכילה / ואף שהיה סגור בפסח, יש לומר שהוא של הנכרי מלפני פסח (מב ד): כך היא גרסת רש"י ורבינו האי, אבל רבינו חננאל גורס בהפך. / דתלוי בפועלים, ולהלכה תלוי בבעל החנות, וי"א שאם הסחורה שלא ממיני מזון הולכים אחר פועלים. חמץ שנמצא בדרך אחר הפסח, אם יתכן לתלות שהוא אחר פסח תלינן ומותר אף באכילה, ואם לאו אם רוב ישראל מצויים אסור בהנאה, אין ידוע מותר בהנאה, ויש מתירים גם באכילה (מב ה):

סימן תנ דין ישראל ואינו יהודי שיש להם שותפות ובו ז' סעיפים

א ישראל שלוח ככר מחבירו קודם הפסח צריך לפורעו אחר הפסח ויש בו משום גזל אם אינו פורעו. / אפילו לזה סמוך לביעור, ואפילו עבר הלווה והשהה את החמץ, חייב לשלם למלוה ואין בזה משום חליפי חמץ, דמיד להוצאה ניתנה (עיין שער הציון ד, לענין ריבית שהחמץ בערב פסח יותר זול). נכרי לזה מישראל, אם מחזיר לו אחר הפסח את אותו חמץ, יש להחמיר כהסוברים שהחמץ אסור (מב ב):

ב ישראל שמקבל מאינו יהודי ברבית ככרות בכל שבוע, יאמר לו קודם פסח שיתן לו בשבוע של פסח קמח או מעות / כי בלא זה אותם ככרות משועבדות בפסח לישראל (מב ג), ואם העכו"ם אינו מסכים, לא מהני תנאי, כי לא התנה בשעת הלוואה (ביאור הלכה), ואם לא אמר, בדיעבד אינו

באר החיים

^{מד} איסור להאכיל לבהמת הפקר: בשער הציון מביא שנחלקו אם מטעם שהוא נדון כהנאה, או משום ביטול תשבייתו, נפק"מ לשאר איסורי הנאה, והעיר ידידי הרה"ג יהושע עינבל שבתורת חטאת פ"ה ג' אוסר בכל איסורי הנאה לתת לכלב הפקר, ועיין תורת האשם שם.

נאסר משום שעבוד זה (מב ד): וכיון שהתנה עמו כך אף ע"פ שאחר הפסח נותן לו ככרות חמץ, חליפי הקמח והמעות הן ושרי.

ג ישראל ואינו יהודי שיש להם תנור בשותפות, אומר לאינו יהודי קודם הפסח טול אתה של פסח ואני אטול אחר כך. / נכון למכור לעכו"ם התנור לפסח ויטול דמים קצובים, ובכך מותר אף שכר שבת ויו"ט משום הבלעה. ואם עושה דרך חלוקת ימים, שבימי פסח יהיה לך בין יהיה ריוח בין לא, ובשבוע אחר יהיה לי, מותר, אבל אם אינו מחשב 'ימים' אלא 'ככרות' כגון שאומר שאחר פסח אטול דמים כנגד הככרות שנטלת, הוא מחלוקת, ואם אומר שיטול ככרות נגד הככרות שנטלת הסכימו שאסור (מב ה). ואם לא התנה אסור לקבל נגדו גם מעות כסעף ד' (מב ד):

ד ישראל שהיה לו תנור ואפו בו אינו יהודי חמץ בפסח, אפילו מעות אסור לקבל בשכרו דהוה ליה משתכר באיסורי הנאה. / בין לקבלם קודם פסח בין אחר פסח (מב ט), וכל שכן ככרות (מב ח): ואם קבל כבר המעות, מותר ליהנות מהם. / שאינו תופס דמיו. אבל ככרות אסור גם דיעבד, כי זכה בזה בפסח בשכר תנורו, אם דרכו לתת ככרות (מב י):

ה ויש מי שמתיר להשכיר תנורו לאינו יהודי על מנת שיאפה בו מצה, ואם יאפה בו חמץ אין זקוק לו. / לכתחלה צריך שיאמר שיאפה מצה דאם לא כן כיון שסתמו לחמץ הרי זה כאילו שהשכיר לחמץ (מב יא): הגה וכן מותר להשכיר לו בית לזר, וזוה"פ שמכנים בו אחר כך חמץ, פרי (אגור). / וכן להשכיר סתמא, אבל אם השכירו לחמץ אסור משום משתכר באיסורי הנאה. ומשמע דאין לאסור מטעם זה, רק אם השכירו בפסח או בערב פסח, אבל קודם מותר לכתחילה, ויש מחמירים מל' יום לפני פסח (מב יב):

ו מותר לומר לעבד בפסח הילך דינר זה וקנה ואכול / אף שמזונותיו עליך (מב יג), אם העבד מושכר לשנה, לא יאכל בביתו משום חשדא (מב יד): אף על פי שיודע שיקנה חמץ. / מותר, כי לא הזכיר חמץ, אבל אסור לומר לו קנה חמץ דהוי כשלוחו, אבל יכול לומר לו קנה לך חמץ בדינר שלך (מב טו): אבל לא יאמר לו צא ואכול ואני פורע. / אם יתכן שלא יקנה חמץ מותר (מב טז): ויש מתירים גם בזה / בין לומר לעבד או פועל, ובין לומר לחנוני תן לעבדי, ואפרע אחר כך (מב יח), והעיקר כיש מתירין. אבל בעבדו ושפחתו שמזונותן עליך נכון שלא יאמר לו לקנות על חשבוננו, אלא יתן לו למזונות מעות מזומן שיהיו המעות של העבד, ואז יקנה מה שירצה (מב יז): אלא אם כן הקדים דינר / בין נתן דינר בשעה שמאכיל, ובין נתן לחנוני דינר לפני שמאכיל את עבדו, ואף שהדינר נעשה של חנוני, ואפילו אינו ודאי שיקנה חמץ, אסור (מב יט): או שנשא ונתן ביד. / אסור אפילו לא נתן מעות (מב כ). תינוק במצב סכנה וצריך חמץ, יש למהר להאכילו ולא להשתהות בדקדוקים. ואם אינו במצב סכנה, וצריך חמץ, יבקש מעכו"ם שיקח את התינוק לבית העכו"ם ושם יאכילנו חנם, או שישלם לו אחר כך, אבל לשלם בשעת מעשה או לפני כן אסור. ואם אי אפשר להוציא התינוק, יאכילנו בבית ישראל, ויבקש מהעכו"ם לקבץ את כל החמץ הנשאר. אם אי אפשר לקרא לעכו"ם כל פעם, יכוין שאינו זוכה בחמץ, ויאמר לקטן לאכול בעצמו, והוא לא יאכילנו, ויאכל במקום המכור לנכרי ושם יהיה החמץ, או עכ"פ יהיה החמץ אחר מחיצה עשרה, או יכפה עליו כלי (מב יח): הגה ואסור לקנות חמץ לאינו יהודי בפסח, אפילו במעותיו של אינו יהודי (ריב"ף סימן מ"א). / דאין שליחות לעכו"ם ונשאר של ישראל, ועוד טעמים (מב כא). ואם לא נתכוין לקנות, יש להקל אחר פסח באכילה והנאה, והוא שאינו חייב באחריות (מב כב), ורק אם התנה ליפטר מאחריות, הוא נפטר מכך (שער הציון). אסור לומר לעכו"ם בפסח או לפני פסח, קנה לי חמץ בפסח, שמא יש שליחות לעכו"ם,

ובדיעבד אם הישראל לא משך מותר אחר פסח. עכו"ם שקונה מעכו"ם חטים, ויש שם קצת שנתחמצו, מותר לישראל להיות סרסור. בהמת עכו"ם טעונה חמץ מותר לפורקה במקום יש צער בעלי חיים (מב כג):

ז אסור להשכיר כלי לאינו יהודי בפסח כדי שיבשל בו חמץ / דרוצה בקיומו של חמץ, שאם הקדרה ריקנית תתבקע מהאש (מב כד), ואפילו השכירו סתם ולא הזכיר חמץ, אסור (שער הציזין מ"ו): אבל משכיר לו חמור להביא עליו חמץ. / מסקנת האחרונים דאסור משום משתכר באיסורי הנאה, ואם השכירו סתם ולא הזכיר לחמץ, מותר (מב כה): הגה ויש מתיידין להחם חמין בכלי חמץ ולרחוץ בהן, וכן שאר כרכי הנאה בכלי חמץ, וכן הוא המנהג (תוספות פרק אין מעמידין ומרדכי פרק כל שעה). / ואף שבלוע חמץ בכלי, אבל אם לפעמים משתמשים בכלי גם לאכילה ושתייה אסור, ודרך עראי אין להחמיר (מב כז). יש מתיידין למכור בפסח כלי הבלוע חמץ, ויש אוסרים. נידון מחזיק ארענדא היינו זכות מס הוי כשלו (מב כח):

סימן תנא דיני הגעלת כלים ובו כ"ז סעיפים

א קדירות של חרס שנשתמש בהם חמץ / קערות שבלעו רק בכלי שני דינם כקדרות (מב א) גם כלים שבלעו הרבה חמץ ואם יבשל בהם לא יהיה שישים מותר להצניען, ולא קנסו כל יראה בבלוע בכלי (מב ה). גם כלי מתכת שניתן להגעילם, יכול לנקותן ולהצניען ללא הגעלה כחרס (מב ב). קנה כלי מהגוי בשוק מטביל ואינו מגעיל שאין לחשוש שמא השתמש בהם בדבר אסור, קנה בביתו חושש, ועל כן כלי מתכת יגעיל, חרס ישבור (מב ג): **כל השנה / גם אם נשתמש תוך הפסח, רשאי להצניען ולהשתמש אחר פסח, וביום אחרון מסתפק הפמ"ג אם יכול להשתמש למחר שהוא בן יומו (מב ד): אפילו אותם שעושים בהם דייסא ומיני קמחים, משפשפן היטב בענין שלא יהא חמץ ניכר בהם / לא שפשף קודם פסח, ישפשף בפסח, או אחר פסח (מב ו): ומותר להשהותן לאחר הפסח להשתמש בהם בין במינו בין שלא במינו. ומצניען בפסח במקום צנוע שאינו רגיל לילך שם, כדי שלא יבא להשתמש בהם בפסח / הנוהג לסדר הכלים בגובה הבית מקום שיד אדם אינה מגעת מותר כל שאינו בן יומו מבליעת חמץ, והמחמיר לסגור דווקא תבא עליו ברכה (מב ז): וטוב לסוגרם בחדר ולהצניע המפתח. אבל היסק שייסיקם באש אינו מועיל להם ולא לשום כלי חרס שנשתמש בהם חמין אפילו שלא על ידי האור אלא שעירה לתוכה רותחין. הגה ויש אוסרים אפילו בכלי שני (המגיד פ"ה). / היינו ללא עירוי מכלי ראשון, כגון שעירה חמץ מהכלי ראשון לכלי שני, והכניס כלי זה בתוך האוכל שבכלי שני. ובדיעבד אם נשתמש בפסח בין במתכת בין חרס וההפסד מרובה יש להקל בנאסר מן כלי שני אם אינו בן יומו (מב יא), ובכלי שלישי אפילו בן יומו (שער הציזין): ואפילו אם ימלאו גחלים, דחיישינן דלמא חיים עליהו שמא פקעי (פי' שמה יתבקעו) ולא עביד להו הסקה מעליא. / להכשיר את התנור עצמו מותר שזה דרכו הסקה ואין לחוש שיחוס, אמנם יזהר להסיק יפה עד שיתלבן (מב יג): ומיהו אם החזירן לכבשן שמצרפין בו כלי חרס חדשים, מותר דכיון שמכניסין להסק גדול כזה ודאי לא חיים עליהו דילמא פקעי, אבל לתנורים שלנו לא. / דכיון שמתלבן בכבשן בשעה מועטת לא יספיק להוציא (מב יד): הגה כל כלי הכריך לצון או הגעלה אסור להשתמש בו אפילו כונן בלא הכשר (מרדכי ר"פ כל שעה) ועיין צ"ד סי' קכ"א. / אפילו שפשף והדיח, שמא ישתמש בחמין, וזה אסור גם בשאר איסורים, וגם בערב פסח אחר חצות (מב טו). ולהשתמש עראי מותר (מב טז):**

ב כוביא, שהוא כלי שעושים מלכנים ועפר ואופים ומטגנין בו, וכן תנור קטן שקורין פידלי"א הסיקו מבחוץ אסור לאפות בו בפסח, דאין חמץ שבו נפלט בכך. ואם מלאו

גחלים מבפנים, שרי. / לבנים העשויים בכבשן דינם ככלי חרס, והעשויים בחמה דינם ככלי אדמה שמעיל בהם הגעלה (מב יח, בשם מגן אברהם וחק יעקב). דעת החזו"א (ק"כ ב') שכלי אדמה דינם כחרס, ולא מועיל בהם הגעלה^{מ"ה}:

ג סכינים מגעילן בכלי ראשון ומותרין. / לענין חמץ, אף שבשאר איסורין דינם בליבון, ורק דיעבד מועיל הגעלה, לפסח די בהגעלה. ולכתחילה יעשה חדשים לפסח. להחליף סכין מבשר לחלב די בהגעלה, והעולם נהגו איסור להחליף, אבל כאשר מגעיל לצורך פסח, יכול להחליף (מב יט): **וכלי ראשון נקרא שהרתיחו בו מים על האש, אפילו אינו עתה על האש רק שעודנו רותח.** / היינו שמעלה רתיחתו. ולא מועיל להניח אבן מלוכנן ולערוט עליו רותחין, כי על סכין אינו מונח טוב (מב כ): **וקודם ההגעלה צריך לשופם יפה במשחזות או ברחיים להעביר כל חלודה שבהם קודם הכשרם.** / שיש בה ממשות, אבל חלודה שהוא רק מראה, פלעקין (כתמים) או ערד פלעקין אין קפידא (מב כב): **הילכך אם יש בו גומות ואינו יכול לנקותו יפה,** / מצוי בחיבור היד למתכת, וכן אם דבוק בדבק אין להגעיל שמא יחוס על הדבק, וכן בסכין מקרן חוששים שיחוס על הקרן (מב כג): **אין מועיל לו הגעלה (פי' הפלטה שהכלים פולטים האיסור שבהם והוא מלשון שורו עזר ולא יגעיל) (איוז כח) לבד וצריך ליבון במקום הגומות.** / הליבון לפני ההגעלה (מב כה), כשמלבן אין צריך להסיר החלודה (מב כד): **הגה והנדן של סכינים אין לה תקנה בהגעלה ואסור להכניס זה הסכין, בפסח (מהרי"ל).** / ואם פותח התפירות ומנקר אין צריך הגעלה. כלי שפיו צר ושם יש חלודה אין מועיל הגעלה. במקום שצריך הגעלה אין מועיל קילוף הכלי בכלי אומנות, כי זה מועיל רק כשנאסר קליפה (מב כו):

באר החיים

^{מ"ה} **הגעלת כלי אדמה:** יסוד דברי החזו"א דהראשונים כתבו כלי אבנים וגללים, ולא הזכירו אדמה. וכתב דהמג"א שמיקל באדמה פירש שגללים שכתוב בטור, ובורמי דגללא הכתוב ברי"ף וברא"ש היינו צפיעי בקר, אבל באמת הכוונה אבן שיש, כמו שכתב להדיא הר"ן והמרדכי (תקפה) אבני גלל, היינו של שיש, אבל בכלי אדמה לא מצינו ולא מסתבר, ואין להקל כלל וכלל את"ד.

ויש להעיר שבספר מור וקציעה פירש שגללים הוא שיש, וסיים ואין צריך לומר מצפיעי בקר. וכן הוא בעיטור שכתב שניהם בורמי דגללא וכלי גללים, הרי שאינם חד, ואם כן השני אינו שיש, ואם כן לכאורה בטלה ראייתו.

ומה שכתב שמסברא לא מועיל בזה הגעלה, הנה לשון הגמרא התורה העידה על כלי חרס שאינו יוצא מידי דפיו, ואי סברא הוא קרא למה לי. אמנם כוונתו שמסברא כלי אדמה שווה לחרס או חמור ממנו.

עוד יש להעיר דמבואר בזבחים צ"ז דחזרת כבשונות מהני בחרס להתיר את הבליעות. ויש לחקור אם מכוח אש הכבשן נשרף הבליעה ונאכל כמו ליבון, או דווקא בליבון שהאש נוגע בו נשרף, אבל כבשן שאינו בנגיעת האש אלא מן החום, עניינו להפליט הבליעה (ואחר שנפלט אז נשרף). ולכאורה לשון רש"י בזבחים צ"ו ב' שהוא מתלבן, ולשון תוס' יוצא. ואם נאמר שהבליעה יוצאת בהכבשן, הלא יש לומר שבכלי אדמה שנוצר ונתקשה מן החמה שהוא חום נמוך, גם פליטתו יוצא בחום פחות מכבשן, ואף בחום של הגעלה. אמנם יתכן שלשון תוס' יוצא אינו דווקא, והכוונה שהבליעה כלה מהחום, וכן נראה ברא"ש פרק כל שעה, ומפורש ברא"ה מובא בש"ך סימן קכ"א שהוא ליבון ומכלה, ולפי זה יש לדון באדמה לכאן ולכאן.

ד כלים שמשתמשים בהם על ידי האור/ בלי מים¹⁰, אם לא צלה בו חמץ, רק בשר במלח שלא נבדק לפסח מועיל הגעלה לכתחילה (מב כז), ספק אם צלה בו חמץ והגעיל, אפשר שאין להחמיר בדיעבד, ואם אינו בן יומו וודאי יש להקל בדיעבד (שער הציון): כגון שפודים ואסכלאות וכיוצא בהם, צריכים לייבון. / איסור שנבלע צריך לייבון, היתר שנבלע די בהגעלה, ולרוב פוסקים חמץ דינו כאיסור הנבלע, ופעמים היכן שיש צירוף מקילים (מב כח): והליבון הוא עד שיהיו ניצוצות ניתזין מהם. / או תרד קליפתו (מב כט): הגה ויש מקילין אם נתלכו כל כך שקש נשרף עליו מבחוץ (מרדכי סי' פ"ז והגהות מיימוני פי"ז מהלכות מ"א). / והוי כהגעלה להפליט וסברי דחמץ היתרא בלע (מב ל): ונוהגין כסברא ראשונה בכל דבר שדינו בליבון, / דחמץ איסורא בלע, ואפילו בדיעבד יש לאסור בהגעלה, אבל במקום הפסד מרובה ומניעת שמחת י"ט ואינו בן יומו יש לסמוך על המקילין (מב לב): אבל דבר שדינו בהגעלה, רק שיש בו סדקים או שמחמירין ללכנו, סגי בליבון קל כזה. חלוצה לריד לייבון (מהרי"ל). / הקדרה עומד עליו, ובדרך כלל אין בלוע יוצא ללא רוטב, ואם נפל בעין נשרף, לכן די בליבון קל, ובדיעבד שנשתמש ללא לייבון אין לאסור (מב לד):

ה כלים שנשתמש בהם בחמין, כפי תשמישן הכשרן. אם תשמישן בכלי ראשון, כגון כף שמגיסין בו בקדירה, צריך להכשירן בכלי ראשון. / אבל אם מגיסין בכלי שעל האש, צריך להגעיל דווקא בכלי שעל האש (מב לו): ואם תשמישן בכלי שני, הכשרן בכלי שני. וכלי שמשתמשים בו בעירוי שמערה מכלי ראשון, לא סגי ליה בהכשר דכלי שני אלא צריך לערות עליו מכלי ראשון. / אפילו כלי חדש שעירה עליו חמץ פעם אחת (מב לט), ואפילו בדיעבד לא מהני הגעלה בכלי שני, במקום עירוי מכלי ראשון (מב מ), ועירוי הוא שלא יפסיק הקילוח. משתמש בכלי ראשון אין מועיל עירוי מכלי ראשון (מב מא): הגה כל הכלים שיש בהן סדקים או גומות או חלודה והוא בתוך הכלי / בגומות שבחוץ לא חיישינן לבעין (מב מג), אך בכיסוי הכלי ואזנים ידוע שנכנס בעין גם מבחוץ ואי אפשר לנקות ואין להגעיל כלל (מב מד): ולא יוכל לנקות ולנקות, אין להגעילן ולריכין לייבון במקום הסדק והחלודה (רש"א בתשובה).

ו כל כלי הולכין בו אחר רוב תשמישו/ כגון רוב תשמישן בצונן די בהדחה אף שמעט פעמים השתמש חמין (מב מה), אבל אם ידוע שבליעת המיעוט החמור היה תוך מעת לעת, דינו כהחמור (מב מו): הלכך קצרות אע"פ שלפעמים משתמשים בהם בכלי ראשון על האש, כיון שרוב תשמישן הוא בעירוי שמערה עליהן מכלי ראשון, כך הוא הכשרן.

הגה ויש מחמירין להגעיל הקערות בכלי ראשון (טור בשם אבי העזרי ומרדכי פ' כל שעה ותוספות סוף מסכת ע"א), וכן הוא המנהג. / בדיעבד סמכין אדעה ראשונה (מב מז): וכן בכל דבר שיש לחוש שמה נשתמש בו בכלי ראשון, כגון כפות וכדומה לזה (הגהות מיימוני פ"ה ולאגור). / ואם יש חשש שנשתמש באור צריך לייבון (מב מח) ואם אי אפשר בליבון ימתין מעת לעת ויגעיל כדעה ראשונה (שער הציון): ויש מחמירין להגעיל כל כלי שחיה אע"פ ששתמשן בצונן, משום שלפעמים משתמשים בהם

באר החיים

¹⁰ בגדר מחבת שאין צריך לייבון: יש לחקור אם הטעם שבישול אינו כמו אור, מפני שהמים אמצעים בין האיסור לכלי, ולפי זה אם בישל בחלב של איסור, או טיגן בשמן איסור צריך לייבון. או שמא כל שיש משקים בליעתו רפויה ולא חשיב על ידי אור, ולפי זה גם במשקה שאסור בעצמו די בהגעלה.

רעק"א בשו"ע י"ד קכ"א מביא שו"ת רמ"ע מפאנו כצד א' ומסכים לדבריו. אבל הפמ"ג סבר כצד ב', וכן מוכיח החזו"א (אור"ח סימן קי"ט י"ט) מהראשונים שדנו לענין מחבת אי צריך לייבון, ולא הצריכו לייבון מחשש שהשמן עצמו אסור, אלא מטעם אחר.

בחמין (רבינו ירוחם) וכן הוא המנהג להגעילן, וזדיעבד סגי להו בשטיפה. / אחר שישפשף (מב מט): וקערות גדולות שלא יוכל להכניס תוך כלי ראשון, יתן עליהם אבן מלובן ויערה עליהם רותחין מכלי ראשון, והוי ככלי ראשון. וכן כל כיוצא בזה. ויעביר האבן על כל הכלי, שאז מגעיל כולו (מרדכי פ' כל שעה והגהות מיימוני פ"ה ואגור ואיסור והיתר הארוך כלל נ"ח). / וינגבם תחילה שלא יצננו המים הקודמים, וכן נוהגים בשולחנות וספסלים (מב נ), ואף שהאבן אינו נוגע ממש בכל פינה המים מגיעים, ואם יש שם בליטות וכפתורים שיתכן שאף המים לא יגיעו, נכון להחמיר להגעיל דווקא (מב נג), ואין להקל בעירווי עם אבן בדבר שיעקר תשמישו בכלי ראשון, אלא בעיקרו בכלי שני ומעט בכלי ראשון, ואף בזה אין להקל אם הוא בן יומו מתשמיש כלי ראשון (מב נא, שהרי בזה גם המחבר מודה כנ"ל):

ז יש מי שאומר דכפות העשויות מקרן אין להם תקנה בהגעלה, דכיון שמתקלקלין במים חמין חיישינן דלמא חיים עלייהו. / אפילו רק היד מקרן (מב נד), והעשווי מפנינה מותר שקשה יותר מקרן (מב נה):

ח אחד כלי עץ/ רק אם הוא חלק ללא גומא מועיל הגעלה (מב נו): ואחד כלי אבן ואחד כלי מתכת, דינם להכשירם בהגעלה. הגה וכן כלי עכס כריכים הגעלה (מרדכי פרק כל שעה).

ט המגעיל קודם שעה חמישית יכול להגעיל ביחד כלי ראשון וכלי שני וכלים שבלעו דבר מועט, ואינו חושש (גם כן אם מגעיל מקלח הכלי שני פעמים) (ד"ע).

י סלים שמולחים בהם הבשר, יש מצריכין להם הגעלה ויש מי שחולק, / שאין לחוש שנתערב חמץ במלח (מב ס): ונראין דבריו, (וטוב להגעילן / על ידי עירווי (מב סא): או לקנות חדשים). / אם יש גומות שאי אפשר להגעיל (מב סב): / דיעבד שמלח בהם בשר לפסח במלח כשר, אפילו היה וודאי חמץ במלח שבשאר השנה, מותר, שהמלח אינו מפליט מהכלי (מב סא):

יא מחבת שמטגנין (פי' סיולקין זה שמן לאפותו) בה, / וכן שומן דינו כמשקה דמהני הגעלה (מב סד): מותרת בהגעלה; ואם היא ארוכה, משים חציה והופך עוד ומשים חציה האחר. ואם היא ארוכה ביותר, מלבנה באמצע (ובליון כל זהו שקש נשרף עליו סגי ליה. ויש מחמירין ללבוש המחבת, אך בלבוש כל זהו דהיינו שישקוף עליו קש מבחוץ סגי (ד"ע). ונוהגין ללבוש לכתחלה, מיהו סגי ליה בהגעלה אם אין בו גומות) (מהרי"ל). / כי אף אם נשרף ונדבק למחבת יש עדיין לחלוות (מב סג), אבל תבנית לאפית עוגות אף שמושחו בשמן צריך ליבון (מב סה). בשאר איסורים יש להחמיר להצריך ליבון למחבת (ביאור הלכה משו"ע יו"ד קכ"א ד):

יב כל הכלים / בין מתכת בין מין אחר (מב סח): צריך להגעיל ידותיהם כמותן. / שמא ניתו על היד (מב סח), ולכתחילה אסור להשתמש גם בכלי אם לא הגעיל היד, וגם ביו"ט שאסור להגעיל (מב ע) ואם לא הגעיל גוף הכלי ותחב היד נאסר התבשיל (מב סט): הגה מיהו אם לא הגעילו הידות, אין לאסור זדיעבד. / אפילו תחב את היד באוכל חם מותר כיון שהגעיל הכלי, אבל בידוע שהשתמש ביד בחמץ ולא הגעיל היד אסור, והאחרונים החמירו גם בסתמא (מב טט): ואפילו לכתחלה יכול להגעילן על ידי עירווי שמערה עליהן (איסור והיתר הארוך כלל ע"א). / אלא אם כן יודע שנשתמש בו בכלי ראשון, שאז לא מועיל עירווי גם דיעבד (מב עא):

יג כלי שיש בו טלאי, אם קדם הטלאי לבליעת האיסור אין צריך להסירו / והוא שדבוק היטיב ואין חשש שנכנס שם בעין, אם יש חשש צריך ליבון או ניקור (מב עד), והוא שכיח בגביע: דכבולעו כך פולטו. ואם קדמה בליעת האיסור לטלאי, צריך להסיר הטלאי קודם הגעלה או ישים גחלים על מקום הטלאי עד שישרף גוף האיסור, אם ישנו/ לדעת הרשב"א החשש שיש שם בעין,

ולזה מועיל ליבון קל שהקש נשרף ממנו מבחוץ, ואם ניקהו לפני ששם הטלאי די לו בהגעלה. ולדעת הרא"ש החשש שיש שם בליעה ושמא יפליט, ולזה צריך ליבון עד שיהיו גחלים ניתזים ממנו, ובאינו בן יומו יש להקל בליבון קל כהרא"ש (מב עה, עו שער הציון). וזהו בטלאי דבוק במסמרים, אבל אם הוא דבוק בהתכה כגון שסתם נקב בבדיל, נגעל המקום מחום התכה, וגם נעשה כגוף אחד (מב עו), וכלי ישן שחיפהו בבדיל, מציקר הדין הוכשר מחום ההתכה ויש להחמיר להגעיל שמא לא הורתח יפה, ובדיעבד אין לאסור בפרט אם אינו בן יומו. אם האומן המצפה הוא עכו"ם יטביל הכלי ללא ברכה (מב עז): ואחר כך מגעיל כל הכלי; ואם הוא של עץ, אין לו תקנה אלא א"כ ירחיב הסדק כל כך שיוכל להוציא משם מה שבתוכו. הגה רוסס שפועלים האומנים בתוך כלים, מותר להגעילן מאחר שנעשה מחשך; וינקרס היטב (איסור והיתר והגהות). / היו חריצים עמוקים צריך לנקר הבעין, ואם קשה לנקר ילבן (מב עט):

יד כסוי של ברזל שמכסים בו הקדירה, צריך הגעלה כיון שמזיע בכל שעה מחום הקדירה; ואם נתנהו בפסח על הקדירה בלא הגעלה, כל התבשיל אסור, שזיעת הכסוי מתערב בתבשיל. / בפסח נאסר התבשיל והקדירה אפילו שיש ס' נגד הכיסוי. לפי הרמ"א דסובר שמשוהו חוזר וניעור, נאסר בפסח גם אם הבליעה שבכיסוי אינו בן יומו, אבל למחבר נאסר בדיעבד רק אם הוא בן יומו או היה שם בעין, ולכתחילה אסור גם אינו בן יומו. וכן הדין להרמ"א בערב פסח אחר חצות (מב פב), הסיר הכיסוי מיד ואין חשש שנעשה בו זיעה יד סולדת, התבשיל והקדירה מותרים (מב פד):

טו כסוי של ברזל שמשימים אותו על החררה כשנאפית על הכירה, צריך ליבון. / כי נוגע בחררה, וצריך ליבון גמור שניצוצות ניתזין, ובהפסד מרובה ובדיעבד ואינו בן יומו די בליבון קל (מב פה, שער הציון):

טז מדוכה מותרת בהגעלה / בין עץ בין מתכת (מב פו): ואם היא גדולה שאינו יכול להכניסה ביורה / אבל אם אפשר בהגעלה ממש, אין להקל בעירו עם אבן (מב פז): משים בה מים רותחים ומכניס בתוכה אבן רותחת ועולה הרתיחה בכל שפתה, דכל כהאי גוונא הוי הגעלה דכלי ראשון. / על עובי שפתה (מב פח): הגה ויש מחמירין ללכז המדוכה (טור י"ד פס"ז רבי יואל ותשובת רש"א וטור פס"ז ור"ת) / במדוכה דכו דברים חריפים יחד עם חמץ, ודינה כבית שאור להלן סכ"ב, למחבר מועיל הגעלה, והרמ"א מצריך ליבון לכתחילה, וכן בבית שאור הם סוברים כך (מב פו, פט): אך כלבון כל דהו דהיינו שיקרוף עליו קש מבחוץ סגי (ד"ע). ונהגין ללכזו לכתחלה, מיהו סגי ליה בהגעלה אם אין בו גומות (מהרי"ל). ואם המדוכה של עץ, יש לקלפו בכלי אומנות דחיישינן לגומות, ולהגעילו אחר כך (הגהות מיימוני פ"ה). / כיון שאי אפשר בליבון יש להקל בהגעלה אם אין בו גומות. אם לא הגעיל אסור גם בדיעבד. וכל זה בידוע שנוהגים לדוך חמץ ממש במדוכה, כגון בהאק מעסער, אבל בסתם מדוכה ומטחנה ביתית, שאינו טוחן בה חמץ, די בהגעלה. וטוב להגעיל ולדוך הכל לפני יום טוב. ובדיעבד אפילו לא הגעיל, ודך בו ביו"ט ונתנו בתבשיל אין לאסור משום חשש משהו, בפרט אם אינו בן יומו. יש לזהר לחתוך זנגויל וכדומה בסכין פרוה, שאם יחתוך בבשרי, יעשה התבלין בשרי, וכשידוך תעשה המדוכה בשרי, ולא יוכל לדוך בה תבלין עבור מאכלי חלב (מב צ). וכן לענין שאר איסורים אם אין חשש שדך בה איסור, רק משום שמנונית איסור, די בהגעלה (מב פט):

יז הדין שעורכים עליו כל השנה / מדינא רק אם לש בו כל השנה, והמנהג להחמיר גם אם לש לפרקים (מב צב, שער הציון). ואם ניקר ולא הגעיל אף שאין להשתמש מותר להשהות (ביאור הלכה): וכן עריבה שלשין בה, צריכים הגעלה. הגה ולא מהני זה קילוף בכלי אומנות. וכן כל דבר שצריך הגעלה לא מהני ליה קליפה (מהרי"ו). והמנהג שלא להשתמש בפסח בעריבות ופין שלשין עליהם כל השנה

/ אבל משתמש לפרקים מהני הגעלה (מב צה): אפילו ע"י הגעלה / משום הבעין שבסדקים, ואם עשוי מנסר אחד שאין בו כל כך סדקים, וגם שהה בו מים, מהני הגעלה (מב צד). באופן שעשוי מנסר אחד יש להקל בקילוף הכלי והגעלה. ובכלי מתכות גם כן יש להחמיר שאין די בהגעלה, אלא לכתחילה צריך ליבון (ביאור הלכה), אחר הגעלה יכול להניח עליו מצה חמה בהפסק מפה, וצוננת ללא מפה, אבל אין ללוש בה, כי בלישה החימוץ עובר דרך המפה. ויש שהחמירו לא להשתמש אפילו בהפסק מפה ובצונן (מב צו): וכן עיקר (מרדכי פ' כל שעה וכל צו). וכבר נתבאר לעיל סימן תמ"ב סעיף י"א.

יח הנפה צריך לדקדק בה מאד לנקותה מפתיית החמץ הנדבק בה ונסרך ונדבק בנקבי אריגת הנפה ובעץ שבה, וישפשפו אותה במים יפה יפה; והוא הדין לכל שאר כלי הלישה, שהשפשוף בהם עיקר גדול. / אם בא מים אפילו על מקצתה לפני שניקה, אין לה תקנה להשתמש בפסח, דאם היא ודאי חמוצה אין סומכין על הניקוי, ואם הורטב בשנה שעברה וניפה השנה מותר בדיעבד כי נוקשה בטל בס' (מב צח, קא), ולשו"ע לבד השפשוף צריך הגעלה כס"ז, או שמדבר במשתמש לפרקים שא"צ הגעלה מהדין (מב צט): הגה ונהגו שלא להשתמש בנפה ע"י הגעלה / בדיעבד אם שפשוף לבד יש לסמוך על המחבר (מב ק): ואין לשנות (מהרי"ל וכו') / אם אין לו חדש מוטב שלא ירקד, ואם יש גרגרי חטה ויש חשש שיבושל, יש להקל שישפשפו לנקות ויגעיל, ואם אי אפשר לנקות לא ירקד ולא ירטיב את המצות (מב קא): וכן בכל כיוצא בזה, כגון הכלי שקורין רי"ב אייז"ן / הוא שמגוררים עליו ירקות כגון גזר וחריון. ויש חשש אחד שפירר בו לחם ונשאר בעין, ומצד זה אם משתמש לפני פסח והיה ס' נגד הפירור, מותר לאכלו בערב פסח אחר חצות, אבל בפסח חוזר וניעור. חשש ב' שחתך חריין בסכין חמץ ונעשה החריין בלוע מחמץ, וגיררו בריב אייזון, ואז נחשב שכולו בלוע מחמץ, ואם חותך עליו בפסח לחם שאינו חריף אינו בולע, ויש רק חשש א', ואם מגרר עליו דבר חריף לפסח, צריך ס' נגד כל הריב אייזון, ואם היה ס' וגירר בערב פסח, כיון שבלוע אינו חוזר וניעור, לכן אם יודע שלא גירר בו חמץ בעין מותר לאכול גם בפסח (מב קב): או הכיס של רחיים (מהרי"ל), ככולן לא מהני להו הגעלה. וכן סלים שמשתמשים בהן חמץ דינס כנפה, אצל שקיס ינסים / וכן הדין בסל חדש ששמו בו אפילו פעם אחת קמח ואפילו קמח כשר לפסח (מב קה): ונהגין בהן היתר על ידי כבוס. / בחמין, ואפר, וחביטה (מב קו): ולריך להיתר כל התפירות שבהן קודם הכבוס (ת"ה סימן קי"ו). / וגם לגרור שם בסכין. סדין שלשין עליו המצות צריך להחליפו כל שיעור מיל, ואין די בהדחה, ולא להפכו עד שיתיר ויכבס, ובדיעבד אם לא כיבס אסור, הפך או כיבס ולא התיר התפירות יש להתיר (מב קח). בנפה וכיס ריחים לא מהני היתר תפירה וכיבוס כי הקמח עובר דרך הנקבים ונסרך יותר תוך הנקבים (מב קד):

יט הרחת שקורים פאל"ה / מרדה (מב קט): יש אומרים שאין מועיל לה הגעלה וצריך לקנות חדשה. / קילוף אינו מועיל בה (מב קיא), ואם הגעיל ונשתמש מותר בדיעבד. וליבון מועיל, אלא מרדה שלהם מעץ היה ולא שייך ליבון (מב קי). הוציא במרדה מצה כפולה או נפוחה, אין להוציא בה מצה לכתחילה, אבל דיעבד אינו אוסר, ואם אי אפשר למצוא מרדה אחר בקל, מותר לכתחילה. רדה בה חמץ, ואחר כך מצה, אם יש חשש שהיה חמץ בעין אוסר כדי נטילה, ואם היה שמן אוסר בכולה, ובערב פסח מועיל ס' נגדו להתיר, וחוזר ונעור ליאסר בבוא פסח. אם המרדה מודחת, בלוע בכלי אוסר רק קליפה, אפילו שמן. ואם נתערב המצה באחרות בערב פסח מועיל ס', ובפסח חוזר וניעור, וי"א שבלוע אינו ניעור. ספק אם המרדה של חמץ כל המצות מותרות (מב קיא). מרדה של פסח של שנה שעברה אין צריך הגעלה, ואחר פסח ניקהו היטיב (מב קיב):

כ השלחנות והתיבות שמצניעים בהם אוכלין כל השנה, רגילים לערות עליהם רותחין לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדירה לתוכן. / לכתחילה יכשירם עם אבן מלובן, ואז די עירוי מכלי שני, ואז יכול להניח מצה חמה, ובדיעבד די בעירוי ללא אבן (מב קיד), ובשלחנות פשוטים די בזה, אבל בתיבות גדולות יש חשש בעין, וצריך לכסות במפה מלבד העירוי (מב קטו):

כא חביות של חרס שנתנו בהם שכר שעורים מותרים בהגעלה / שאם היה חמץ צונן בהכלי חרס אפילו שהה ונכבש כמה ימים מועיל הגעלה, ואחר הגעלה יכול להשתמש חמין ובן יומו, דמהני הגעלה לחרס לענין בליעת צונן, וי"א דווקא אינו בן יומו והוא דעת הט"ז (מב קטז, קיז): **או בעירוי ג' ימים**. / מלא מים על גדותיו, ג' פעמים מעת לעת, כל פעם מים אחרים, ואפילו הפסיק בין הפעמים מהני. דעת הש"ך שאם היה כבוס מעת לעת, בשאר איסורים, לא מועיל עירוי (מב קיח): **הגה והגעלת החביות יעשה בדרך זה**, אם קרקעיתו מחרס יכניס ידו וישפשף, ואם הקרקעית עץ תחלה יסיר שוליו לנקות הבעין, ולמעשה החמירו אחרונים שלא ישתמש בחבית שקרקעית עץ, ואוסרים אפילו דיעבד, מחשש בעין שבגומות, ואם הסיר שוליו וניקר יש להקל. וכל זה בשכר חמץ עצמו, אבל היה בו דבש שהיה בו רק טעם חמץ, מהני הגעלה (מב קיט). וליי"ש לא מהני הגעלה, כי מרוב חוזקו נשאר הטעם, אלא אם כן יבשלו באפר ומים, ודוקא אם עשוי מחתיכה אחת, ועוד תנאי שיהא פה הכלי רחב שיכול לנקרו (מב קכ): **ילבן לבנים וישאם בהם, ויערה עליהם רותחים מכלי ראשון ויגלגל החבית שיגיע הגעלה לכל מקום (הגהות מיימוני פ"ה). ודיעבד אם נתנו בהם יין או דבש בלא הגעלה, רק שהדיחן היטב תחלה, מותר לשתות ממנו בפסח (מרדכי פרק כל שעה והגהות אשר"י פ"ב דע"א ותה"ד כסימן ר"א).** / יין אפילו בן יומו, שטעם שכר ביין הוא פגום, ודבש אינו פגום ורק אינו בן יומו מותר, ויש אומרים דכיון דכבוס לא נעשה עד מעת לעת, לעולם נפגם טעם הראשון וגם דבש בן יומו אינו אוסר. ואם נתן דבר חריף מבטל הפגם, ואם הדבר הכשר לפסח היה בו גם בט"ו ניסן לרמ"א דאוסר נטל"פ בפסח אסור. ואם החמץ היה יי"ש לעולם אסור דנותן טעם לשבח, ואם הגעיל וראה שלא נשאר ריח מהני הגעלה בדיעבד, אך מיד שנוכר יוציא היין הכשר משם (מב קכב):

כב כל הכלים, אפילו של חרס, שנשתמש בהם חמץ בצונן / ללא כבישה, ולא חריף (מב קכד): **מותר להשתמש בהם מצה אפילו בחמץ** / וצריך הדחה (קכה), חוץ מבית שאור ובית חרוסת שאף ע"פ שלא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן, אסור להשתמש בהם מצה בחמין, אבל בצונן להניח בהם מצה אפויה, מותר. / אם המצה צוננת, ודוקא דרך עראי (מב קכח): **אבל אסור ללוש בהם. וכל זה בלא הגעלה, אבל על ידי הגעלה, אפילו בית שאור וחרוסת מותרים אם אינם של חרס** / מותר ללוש או להשתמש בחמין, ולהרמ"א אין הגעלה מועיל לכלי לישא, ואם הוא מתכת יכול ללבן (מב קלא): **אבל לשל חרס לא מהני הגעלה, ואפילו לא נשתמש בהם חמץ אלא בצונן, לא ישתמש בהם מצה אפילו בצונן. והאידנא נהגו עלמא דלא לאשתמושי בפסח במאני דפחרא עתיקי (פי' כלי חרס ישנים). (ותנור של בית החורף דינו ככלי חרס / מניחים עליו קדרות לחמם, ואין מועיל היסק כי הבליעה מלמעלה וההיסק מצד מטה (מב קלג): ואסור לשום שום דבר על התנור בפסח) (מהרי"ו).** / אם המצה צונן והתנור צונן אין איסור להניח בדרך עראי, אם ניקהו מבעין. התנור והמצה אחד מהם חם, אין להניח, ואם הניח אוסר כדי קליפה. לא יניח קדרה חמה ואם הניח אינו נאסר, ואם הניח ברזל או טיט חדש בעובי אצבע להפסק מותר להניח, ובקאכלין צריך להניח טיט גם בצדדין, ולמעלה משום זיעה, ובדיעבד אין מעכב למעלה, ואם מכסה הקדרה שמניח בפסח א"צ טיט למעלה. ולאפות ולבשל בתוכו צריך היסק או טיט אצבע, ובדיעבד אם בישל בקדרה, הקדרה אסורה והתבשיל מותר, ואם ניקה הבעין גם הקדרה מותרת (מב קלז):

כג כלי חרס המצופין בהתוך זכוכית, דינם ככלי חרס. / זכוכית אינו בולע כנ"ל כ"ו, וכאן בולע או משום שנצרך עם החרס, או כי הוא דק (ביאור הלכה). גם לחרס מצופה עופרת אין תקנה בהגעלה (מב קלח) אם השתמש בחמין. אבל אם דרך תשמישה בצונן, אם נעשה מקרקע ירוקה אין לה תקנה, ואם מקרקע שחורה או לבנה, מועיל הגעלה או עירוי, ואם אין בקעים די בשכשוך (מב קלט): הגה ויש מקומות שנהגו שלא להשתמש בכלי חרס גליזאר"ט אפילו חדשים (מהרי"ל), ואין להחמיר רק במקום המנהג (תשובת מהרי"ל). טעם המנהג מחשש שמצפהו עם סובין, ואם ידוע שאין עושים בסובין, או אם ישראל השגיה שלא יעשה, יש להקל (מב קמא). ואם נטף על כלי חרס שאינו מצופה מהתכת כלי אחר אין להקפיד, כי הכבשן מלבנו, משא"כ במצופה זכוכית (מב קמ):

כד כלי עץ המצופים בסמנים שקורים ברנים, דינם ככלי חרס. / שהסמנים מעכבין ההגעלה (מב קמב), ואם נשתמש בצונן אין להקפיד, כי אם במקום שנהגו להחמיר בחדשים (שער הציון): הגה ויש מקומות שמחמירים שלא להשתמש בכלים כזוים אפילו הן חדשים (מהרי"ל), וכן המחמירין בדליל. ואין להחמיר בזה רק במקום שנהגו איסור (תשובת מהרי"ל). / שמא ציפה על ידי סובין (מב קמד), או שמא חיפה כלי ישן (מב קמה), פמ"ג כתב שאין להקל בהגעלה, וחמד משה מקיל. קדרות ברור מצופים לבן שנקרא גישמאלץ, כתב חת"ס יו"ד קי"ג דלא מהני הגעלה, ואחרים נהגו להחמיר בפסח, ולהקל בשאר השנה אחר מעת לעת (שער הציון):

כה כל כלי השתיה, בין צלוחיות בין כוסות, מותרים בשטיפה. בין שהם של זכוכית, בין שהם של עץ, בין שהם של מתכת, בין שהם של חרס, ואעפ"י שלפעמים נותנים בהם לחם חם, כיון שרוב תשמישן אינו אלא בצונן סגי בשטיפה, שלא הלכו בכל כלי אלא אחר רוב תשמישו. הגה מיהו יש מחמירים ומארכים הגעלה, וכן נוהגין (וע"ל סעיף ו'). / או עירוי ג' פעמים (מב קנ), כי רוב תשמישו בצונן, ואינו בן יומו מחמין. שער הציון, ובדיעבד עשה שטיפה אחרי שפשוף הדבוק, מועיל גם לרמ"א (מב קמט מסעיף ו'):

כו כלי זכוכית אפילו מכניסין לקיום / פירוש שהיה שם חמץ כבוש (מב קנא): ואפילו משתמש בהם בחמין, אין צריכים שום הכשר שאינם בולעים, ובשטיפה בעלמא סגי להו. הגה ויש מחמירין ואומרים דכלי זכוכית אפילו הגעלה לא מהני להו / ואפילו רוב תשמישו בצונן, הלא מחמירים לחוש למיעוט, כנ"ל סעיפים ו' כ"ה (מב קנד), ובדיעבד אם רוב תשמישו בצונן חמץ ועכשיו בחמין לפסח מותר גם ללא הכשר, ואם רוב תשמישו בחמין או בצונן כבוש מעת לעת, ובפסח הניח בו חמין או כבוש נאסר בדיעבד, ובהפסד מרובה יש להקל (בכבש גם תוך מעת לעת, שער הציון) ובחם אחר מעת לעת, ואם הגעיל או עשה מילוי ועירוי (עירוי מהני לנאסר מכח כבוש מעת לעת, ולא מהני לנאסר מחמין) מותר בדיעבד (מב קנה): וכן המנהג באשכנז ובמדינות אלו (סמ"ק ואגור). / אם מצוי כוסות חדשים אין לשנות המנהג שלא להשתמש בכלי זכוכית, ואם אין מצוי, ופה הכוס אינו צר ויכול לנקותו יש להקל בעירוי ג' ימים (מב קנו): וכן כלי כסף שיש בחוכן התוך זכוכית שקורין גישמעל"ט, אין להגעילו, אבל מבחוץ אינו מזיק (תה"ד סימן קל"ב). / אם הציפוי מבחוץ על הכיסוי או על הדיד אינו מזיק, כי אין משתמשין בהם בכלי ראשון אלא לכל היותר בעירוי, ועירוי אוסר רק קליפה ולא הגיע החמץ מבפנים עד הזכוכית (מב קנז קנט):

כז שפורד ישן שצלו בו עופות בפסח, מותרין, אף על פי שמקודם צלו בו בשר מלוח ממלח שלא נבדק. הגה מיהו אין להתיר רק בדיעבד. / (יש כאן שני קולות, א' די"א דמשהו חוזר וניעור אף בלח. ב' י"א שבכלי אין ביטול, ולכן אף שצלה גם הרבה דברים שאינם חמץ לא נתבטל החמץ, בכל זאת מותר כי אינו וודאי חמץ. מגן אברהם) אבל אם צלו בו חמץ ודאי אפילו משהו, והגעיל ולא ליבן, וצלה עליו לפסח

אסור גם בדיעבד, ואם היה הפסד מרובה או אינו בן יומו יש להקל אחר שהגעיל, ויש בבשר ס' נגד הבלוע (מב קס): וכן הכרזות שחכמים של יין, נוהגין להדיחן (אגור מהרי"ל). / אמנם יותר טוב לעשות חדשות, שמא היו בשל שכר (מב קסב): וכן העלים שתוחזין בהם כלי שתייה/ של שכר וי"ש (מב קסג): לריכין הדחה לשום בהם כלים בפסח (מהרי"ו). / ברזא מחבית שכר שתחבה ביין לפסח ושהה מעת לעת אוסר, אינו בן יומו יש להקל, ואם הברזא היה של י"ש שהוא חריף אסור אף בהנאה. כלי פארצליי דינו כזכוכית (מב קסג):

סימן תנב דין זמן הגעלת הכלים ובו ז' פעימים

א יש ליזהר להגעיל קודם שעה חמישית / שטעם הכלי הנפלט למים הוא נ"ט בר נ"ט דהיתרא ואינו חוזר ואוסר (מב א), ולהלכה אין לסמוך על היתר זה דקיי"ל חמץ חשוב כאיסורא בלע אפילו נבלע לפני איסורו, ומכיון שבדרך כלל אין שישם נגד כל הכלים שמכשיר, דהיינו שאם מגעיל כלים זה אחר זה, האיסור שכולם מצטרף, לפיכך למעשה העיקר שיהיו הכלי שמגעיל והיורה שמגעיל בתוכה אינן בן יומן, ויש מהדרין ששוהין ג' ימים לפני הגעלה מחמץ למצה (ביאור הלכה שאין): כדי שלא יצטרך לדקדק אם הכלים בני יומן או לאו (או אם יש ששים במים נגד כלי שמגעיל או לאו). (טור) וכן אם מגעיל כלים שבליעתן מועטת עם כלים שבליעתן מרובה. וכן אם משהא הכלים בתוך היורה יותר מדאי ואינו משהא אותם כל כך. וכן כדי שלא יצטרך ליזהר שלא ינוחו המים מרתיחתן. הגה אך רבים חולקים וסבירא להו דאין הגעלה מועלת כלום אם אין המים רותחים (וכן משמע מהרא"ש וסמ"ג ות"ה סימן קל"א ואגור וטור בסימן ק"ה). באמת גם המחבר מודה לזה שאין הגעלה בחמין מפליט ללא שיעלו המים רתיחה, אלא שהמחבר מביא כמה שיטות שיועיל הגעלה לאחר זמן איסורו בבן יומו וללא ס', אחד מהם שיששה זמן מדויק שכבר הפליט ועדיין לא בלע, ב' כל עוד שמעלה רתיחה אין המים חוזרים להבליע בכלי, אבל להלכה קיי"ל שחוזר ובולע גם בשני אופנים אלו, וצריך אחד משנים אחרים או שיהיה ס' נגד הכלי, או שלא יהיה בן יומו (מב ד ו, ביאור הלכה כד'): על כן יש ליזהר אפילו קודם זמן איסורו שלא ינוחו מרתיחתן כל זמן שמגעיל (ד"ע). / בדרך כלל כשתוחב כלי ביורה נחים המים מרתיחתן ויש להמתין שיחזור ויעלה אבעבועות ויש מזלזלים בזה, ובדיעבד שלא העלה אם עיקר תשמישו בעירוי או כלי שני כגון צלחות וכפות יש להקל שדי בחום יד סולדת, ואם תשמישו בכלי ראשון אף בדיעבד אינו הגעלה ללא רתיחתו, אמנם באינו בן יומו אוסר המאכל (מב ח): ושלא יכניס הכלים עד שירתיחו המים. / דאף שכשירתח יפליט הכל, אבל בתחילה מוסיף בו בליעת כלים, והרבה אחרונים מפקפקין בחשש זה (מב ט, שער הציון): וכן כדי שלא יצטרך להגעיל היורה הגדולה, שמגעילים בה, תחלה/ אם הוא בן יומו מחמץ שלא יאסור הכלים (מב י): וסוף. / אם רוצה להשתמש בה בפסח (מב י), ובאלו (תחיבה רק כשירתח, והגעלת היורה) צריך ליזהר גם אם יש ס' ובן יומו, אם מגעיל אחר זמן איסורו או שאר איסורים. עוד צריך ליזהר שלא יגעיל מקצת כלי ואחר כך עוד מקצת, לפיכך לא יאחזו הכלי, אלא יניחו ברשת שיהיה ההגעלה בבת אחת, אבל אם יש ס' נגדו או שאינו בן יומו אין צריך ליזהר בזה (ביאור הלכה): הגה ואם לא הגעיל קודם זמן איסורו יכול להגעיל עד הפסח, שאז חמץ במשקו ואינו מועיל הגעלה שחוזר ובלוע. / ביו"ט אין מגעילים, ובחול המועד פסח לא מהני הגעלה, כי חוזר ובולע, ובפסח אסור במשהו ונטל"פ (מב יא): אבל מותר ללבן כלי תוך הפסח (ד"ע ותשובת רש"א). וכשמגעיל קודם פסח לאחר שש צריך ליזהר בכל הדברים הנזכרים שאין צריך ליזהר בהם קודם שש. / גם משעה ו' אין צריך להזהר בהם רק על צד היותר טוב. ויש אומרים שמתחילת שעה חמישית עד שש מועיל מה שיש ס' או אינו בן יומו, ומשש עד הלילה צריך ליזהר בשאר דברים שלא יכניס הכלי עד שירתח (דיש מ"ד

שמאז נאסר נטל"פ ומשהו), ומכל מקום המנהג להזהר בכל הדברים גם אם מגעיל לפני שעה ד' (מב יג) מותר להגעיל סכין אסור בקדרה כשרה, ואין בזה משום מבטל איסור לכתחילה^מ, אבל לא ישתמש במים (מב יג):

ב יש ליוזר מלהגעיל כלי הבשר וכלי חלב ביחד, / דאינו חשוב נ"ט בר נ"ט דהיתרא, דמיד שיצאו נתערבו (מב טז), ולרמ"א ביו"ד צ"ה גם בדיעבד אסור (מב יד). ואחר שהגעיל יכול לשנותו מבשר לחלב (מב יז): **אלא אם כן אחד מהם אינו בן יומו**. / או יש ס' נגדו (מב יח): **(כל שכן כלי של איסור; על כן נהגו שלא להגעיל קום כלי בן יומו)**. / אטו שלא יהיה ס' נגדו. ואפילו ספסלים ישהה אחר השפשוף מעת לעת (דעת החק יעקב מעת לעת מהשתמשות בחמץ), ואז יכשיר בעירוי, ודין העירוי ישהיה רותחין מכלי שעמד על האש, ואם תוחב כלי שני בראשון וממנו מערה אינו מועיל, אלא אם כן שוהה השני עד שהמים שבשני מעלין רתיחה ואז דינו ככלי ראשון (מב כ):

ג לא יניח כלים הרבה לתוך כלי / כגון רשת שמניח בו כלים ומכניס הרשת ליורה, ואם אינו מנוקב אינו הגעלה עד שימתין ויעלה רתיחה בתוך הכלי (מב כא): **ויגעילם יחד (אם נוגעים זה בזה)**. / במקום הנגיעה אין רתיחה, ואף שבטבילה אינו חוצץ (מב כב):

ד אם מגעיל בצבת יגלגל הכלי / היינו שיעזוב מקום אחיזתו הראשונה, וטוב להגעיל ברשת או סל מנוקב (מב כג): **דאם לא כן במקום הצבת לא סליק דיקולא דמיא**.

ה אין מגעילין בחמי טבריה אפילו כלים שדינם ככלי שני, מפני שאינה תולדות האור, וכבולעו כך פולטו, מה בולעו ע"י תולדות האור, אף פולטו ע"י תולדות האור. הגה מיהו אם נשתמש בו רק כמי טבריה, מגעילו בהן (כ"י בשם א"ח). ואין מגעילין בשום משקה, / וכן מים מעורב באפר, או בשמרי יין (מב כו): רק במים; מיהו דליעבד מהני הגעלה בכל משקה (כ"י בשם א"ח). / אם הוא לפני פסח יחזור ויגעיל, ואם הוא כבר פסח ישתמש בו לכתחילה (מב כו): **אם הגעיל הרבה כלים ביורה עד שמרוצ פליטת הכלים נעשו המים כליר, אין להגעיל עוד באותן המים (ר"ן פרק כל הנשר)**. / אפשר אף בדיעבד לא מהני (מב כז), וגם אם הגעיל כלי שאינו בן יומו לא מהני (מב כח):

ו כלי גדול שאינו יכול להכניסו תוך כלי אחר מחמת גודלו, / אם יש חשש שבלע בשפתו (מב כט): **עושה שפה לפיו** / סביב לפיו מבחוץ, אבל לא יתן הטיט על גבי השפה, כי צריך שיגיעו המים על השפה (מב ל), אבל אם מצוי שנאסר מאחוריו לא מהני. כלי שפיו צר או יש בו צנור צר ואי אפשר לשפשפו לא נותר בהגעלה (מב לא): **בטיט כדי שיתמלא היטב ויגיעו המים בשפתו, וממלאו מים ומרתיחו; או יקח אבן רותחת או לפיד אש וישליכנו לתוכו בעודו רותח ומתוך כך ירתיחו המים יותר ויעלו על שפתו**.

ז נוהגין לשטוף הכלי במים קרים אחר הגעלה מיד. / שלא יחזור ויבלע, ובדיעבד מהני ללא זה שהרי מגעילים לפני זמן איסור, או אינו בן יומו (מב לד):

באר החיים

^מ **ביטול איסור לכתחילה בהגעלה**: בשאר איסורים לא ס"ל למ"ב שיש ליוזר מן הדין בכל החומרות, כיון שהבליעה שיחזור ויבלע הוא נ"ט בר נ"ט דמותר, והוא לא כשו"ע הרב סעיף כ"א, שכתב שמן הדין יש ליוזר בכולם מחשש של ביטול איסור לכתחילה, היינו שמכניס לכתחילה בליעת איסור, ואף שבליעה זו היא נתבטל קודם שחוזרת ונבלעת.

סימן תנג דיני החטים וטחינתם למצות ובו ט' סעיפים

א. אלו דברים שיוצאים בהם ידי חובת מצה בחטים ובשעורים ובכוסמין ובשכולת שועל ובשיפון (והמנהג ליקח לכתחלה חטים) (מהרי"ל) / ואם לא יקח מהד' מה שיותר חשוב אצלו (מב א): אבל לא באורז ושאר מיני קטניות / כגון טטריק, טערקישע וויץ (מב ד): וגם אינם באים לידי חימוץ / אפילו תפח (מב ה): ומותר לעשות מהם תבשיל. הגה: ויש אוקרים (טור והגהות מיימוני פרק ה' ומדרכי פרק כל שעה) / הוא החומרא לאסור קטניות, שמא יתערב בדגן, או יתחלף ויראה כדגן (מב ו): והמנהג בלשכנו להחמיר ואין לשנות / ואפילו ביו"ט אחרון של גליות. בשעת הדחק שאין מה לאכול יש להקל, וכן לחולה שאין בו סכנה. ויבדוק שאין שם חמץ, ויקדים קטניות לאורז שדומה יותר לחטה, ולכתחילה יחלטנו ברותחין (מב ז): מיהו פשוט דאין אוקרים דליעצל אס נפלו / ואם ניכר הגרגירים, יוצאים (מב ח): תוך התבשיל / אם הרוב היתר (מב ט): וכן מותר להזליק בשמנים הנעשים מהם / אפילו לתתו את הקטניות במים, דלא אסרו קטניות בהנאה (מב י): ואין אוקרים אס נפלו לתוך התבשיל / אין צריך לדקדק לא לתלותו על המאכל, אפילו כתשו הקטניות בכלי חמץ, דאינו בולע בצונן. אבל שמן זית שנכתש בכלי חמץ אסור לתלותו סמוך לאוכל, כי חריף בולע בצונן עם דוחקא, ואין ס' נגד הכלי (מב יא^ה): וכן מותר להשהות מיני קטניות בבית (תרומת הדשן סימן קי"ג). / ומותר ליהנות מהן (מב יב): וזרע אקליז"א (מהרי"ל) ועני"ס אלזינד"ר אינו מיני קטניות ומותר לאכלן בפסח כן נראה ל' / אבל צריך בדיקה שאין מעורב בהם דגן, ובקימל ועניס טוב להחמיר לא לאכלם עד יו"ט אחרון כי קשה לבררן (מב יג):

ב. העושה עיסה מן החטים ומן האורז אם יש בה טעם דגן יוצא בה ידי חובתו בפסח. / אפילו אין בעיסה שיעור כזית בכדי אכילת פרס, כי נגרר האורז ונעשה כחיטה, ודין זה הוא דווקא בחטים ואורז אבל אם עירב חטה עם דוחן, או שעורה וכדומה עם אורז אם יש כזית דגן בכדי אכילת פרס יוצא בה בשאוכל כזית מהעיסה. דעת הראב"ד שבחיטה ואורז יוצא בו רק אם יש בחיטה כזית בכדי אכילת פרס, ואילו בשעורה עם אורז, או חטה עם דוחן יוצא דווקא אם האורז מיעוט, אבל אם הוא רוב אף שיש בו כזית דגן בכדי אכילת פרס אינו יוצא, ולכתחילה נכון להחמיר, ובשעת הדחק יש להקל (מב יד):

ג. אם לא ביררו החטים / או שאר מיני דגן (מב טו): מאכילת עכבר אין בכך כלום. / אפילו אין שישים נגדו מותר בדיעבד (מב טז, משא"כ בדין דגן שצמח. ואף שבסי' תס"ו נפסק שרוק בעל חי מחמיץ, עכבר רוקו מועט, ואינו יכול להחמיץ גרגיר דגן): הגה וכן אס לא צירכו ממנו אותו דגן שצמח / הוא חמץ גמור, אלא שבטל בס', ומותר לטחנן יחד, ואם טחן בערב פסח דינו כלח בלח ומותר בפסח, ובעל נפש יחמיר לאפות קודם פסח דאחר אפיה וודאי הוי כתערובת לח (מב יז), ולכן רוב ישראל אופין המצה לפני פסח מחשש דגן שצמח (שער הציון): מיהו לרבות שאין בו כל כך שלא יהא ששים כנגדו מן ההיתר (הגהות מיימוני בשם סמ"ק ותרומת הדשן סימן קי"ז) / ואפילו הוא ספק אם יש שישים נגדו אסור בהנאה, וצריך לבערו, ואם עבר עליו פסח, ימכור לעכו"ם חוץ מדמי המצומח. אין להוסיף חיטים עד שיהיו שישים נגד המצומח שאין מבטלין איסור לכתחילה, ובשעת הדחק יש לסמוך על המקילין (מב כ), אבל יכול להוציא מצומחים, עד שישאר פחות מאחד בשישים (מב יט):

ד. החטים שעושים בהם מצת מצוה / שיוצאים בה בלילה ראשון, ובחול"ל גם בשני, צריך שתהיה המצה 'שמורה' שהוא שמירה יתירה לשם מצת מצוה (מב כא): טוב לשמרן שלא יפלו עליהם מים

באר החיים

^{מח} צ"ע מדוע מותר לקיימו, הלא יש בשמן טעם גמור של חמץ.

משעת קצירה / משמע שקודם קצירה אין לחוש. אמנם בנתייבשו לגמרי מבואר להלן שיכול להחמיץ, לכן המנהג לקצור חטה שמורה בעודו לח קצת (מב כב), דעת הפר"ח שמדינא אינו יוצא אם אינו שמור משעת קצירה, ואף שאם אין לו יכול לברך על שמורה מטחינה, לכתחילה נכון להחמיר. והגר"א החמיר בזה מאד, ונזהר כל ימי הפסח שיהיה שמור מקצירה, מחשש שירד מים במחורב (ביאור הלכה), וכן נוהגים החרדים (מב תס"ז יז): **ולפחות משעת טחינה** / ברחים של מים, אבל אם טוחן ברחים של רוח או יד ואין רגילות ללחות, אין צריך שמירה, כי לשיטה זו ק משעת לישא צריך שמירה בפועל (שער הציון). ואין לשלוח קמח ברכבת ללא שומר דכתיב ושמרתם, ואף כשאין חששות (ביאור הלכה): **ובשעת הדחק מותר ליקח קמח מן השוק**, ובדיעבד מותר אפילו מעכו"ם, ואפילו לשאר ימים שאין חובה לאכול מצה, והריטב"א מחמיר בזה (ביאור הלכה), וטעם ההיתר, שמא לא לתתו, ושמא לתיתה אינה מחמצת. אבל באופן שיש חשש שכיבסו החיטים, כיון ששוהים במים אסורים אפילו בשעת הדחק, ולהרבה פוסקים עובר עליהם בבל יראה, ואם עבר ושהה יש אסורים למכור אחר פסח לעכו"ם, ויש מתירים שאינו אלא ספק (מב כד), ועדיף ליקח מינים שאין רגילים ללחות (ביאור הלכה), ואם יש חשש שבטחינה התערב חמץ בחיטים כגון מלצין אסור ליקח מהשוק, והאחרונים מתירים בשעת הדחק דנתבטל לפני פסח, ונכון לאפותם בערב פסח. והנה אף שדין שימור נאמר רק על כזית ראשון, ישראל קדושים נהגו לעשות שימור לשם מצה בכל המצות משעת טחינה ולפחות מלישה (מב כה):

ה. האידנא אסור ללחות בין חטים בין שעורים / לרמב"ם בלילה מעט, לרש"י שריה מעט. עבר ולתת אסור בכל הפסח אפילו בהנאה, אבל להשהות מותר אם טחנן לאלתר, ואפשר דווקא בחיטים, אבל שעורים שרכין יותר אפשר שאין להשהות (מב כז), אבל אחר פסח מותר למכרן (שער הציון). הריפות כיון ששורין אותם הרבה אסור להשהות, ולענין למכור אחר הפסח הוא מחלוקת ויש להקל, ובשיבולת שועל וודאי מתבקע, ואסור למכור אחר הפסח (מב כח). דעת החזו"א (קכ"א ס"ק כ"א ואילך) לענין שלושת הדינים לתיתה, שרייה בישול. דין א' לתיתה, לכתחילה צריך לטחון מיד אחר לתיתה ללא שהיה (על פי הרמב"ם פ"ה ה"ז). ובדיעבד אפילו שהה מותר (דלא כמ"ב שאוסר בשהה, ויסוד החזו"א ע"פ אחרונים שהביא מ"ב ס"ק כ"ד שקונים קמח לתות, ולא ס"ל סברת מ"ב דמסתמא טוחנין לאלתר), ואפילו לא ראינו שלא נתבקעה (בס"ק כ"ב ד"ה יש, מוכיח כן החזו"א מהגמרא בחומץ. ומה שאסר הרמב"ם שם בשהה והחמץ, הוא בשרה במים ולא לתת גרידא, וכן מיירי הרמב"ם בהלכה י'), ושיעור מיל מתחיל אחר הריכוך. דין ב' אם נשרה במים ושהה הרבה, רובם מחמיצים (חזו"א על פי הרשב"א מובא בב"י תס"ז ד', עי' חזו"א בסוגרים ריש ס"ק כ"ב, וכן בס"ק כ"ג כ"ד) ואסור אפילו לא נתבקעו (ולחר"ן עכ"פ אם לא ראינו שלא נתבקעה, אבל ראינו יתכן שמותר), ועל כן באופן זה אסור בשהיה בפסח, וגם אחר פסח אסור, כדין ודאי חמץ או דין ספק דאורייתא, עכ"פ אסור מן התורה (ע"פ הרשב"א כנ"ל. ודלא כהא"ר בשם זקנו שהביא מ"ב ס"ק כ"ח, ומ"א תס"ז ס"ק י"ב הובא בשעה"צ נ' שכתבו שגם בשריה הרבה הוא רק ספק, והוא דרבנן). דין ג' בבישול, אע"פ ששהה הרבה, אם לא נתבקעו, הרי אף זו החטה מותרת מן התורה (על פי רמב"ם פ"ה ה"ח), וקשה הא נשרה ושהה, ומתרץ החזו"א שם דשמא קדם הבישול לחימוץ, הכלל נתבשל קל משרוי, ושרוי דינו כוודאי חמץ (סוף ס"ק כ"ב^{מט}):

באר החיים

^{מט} **דגן שנבלל ולא נתבקע**, הוי וודאי חמץ או ספק חמץ: יש להעיר בדברי החזו"א, דהנה לשון הרמב"ם פ"ה ה"ח תבשיל שנתבשל ואם לא נתבקעו מוציאין אותן ושוורפן ואוכלין שאר התבשיל, שאין הדגן שנבלל ולא נתבקע חמץ גמור של תורה ואינו אלא מדברי סופרים עכ"ל.

הנה לדברי החזו"א דגן שנשרה ושהה ולא נבקע אסור מן התורה, אלא דהכא בבישול שאני בבישולם קדם לחימוצו. ולכאורה לשון הרמב"ם שמסיים שאין הדגן שנבלל, משמע שהוא כלל על

ו. שקים שנותנים בהם קמה כל השנה / או פעם אחת (מב כט): אם רוצה ליתן בהם קמה ומכבסים אותם / בחמין, באפר, וחביטה (מב ל): יפה, צריכים להתיר קודם הכבוס כל התפירות שבהם / ולגרר בסכין שם, לפני הכיבוס (מב לא): בקצוות/ ובאימרא. בדיעבד נתן קמה ללא התרת תפירות אין לאסור, דהוי לח בלח קודם פסח, אבל אם מצא בתפירות כמין עיסה דינו כיבש ואסור (מב לב): או אם הם מטולאים.

ז. כשמוליכים השקים שיש בהם קמה מהרחיים אסור להניחם על גבי בהמה שאין אוכף או עור עב תחת השק. הגה: וכן יזהר לכתחלה שלא להניח הרבה שקים עס קמה זה על זה במקום שאפשר (מרדכי סוף פרק אלו עובדיו)/ שהקמה מתחמם, ואם עבר והניח כן, ימתין מעת לעת שיתקרר הקמה (מב לד, לה). ובבהמה יש גם חשש של זיעת הבהמה, בכל זאת אין לאסור דיעבד (מב לד), אבל לכתחילה טוב להסיר את הקמה שנהיה לח מהזיעה (שער הציון):

ח. נוהגים לנקר הרחיים משום דזמנין נתנו בהם תבואה לתותה לסולת ונוהגים שקמה הראשון שנטחן אחר הניקור שומרים אותו עד לאחר הרגל. / יכסה כל הכלים בבגד פשתן, או ירחצם היטב. יעשה כים חדש לריחים ולא יקח משנה שעברה, וכל שכן לא יקח כים מכל השנה ואפילו על ידי שפשוף והגעלה. ובכל זה אין חילוק אם טוחן לפני פורים או אחריו (מב לז), ויזהר לא לטחון בבית שטחן חטה לתותה, כי אף אם יש ס' נגד האבק, לכתחילה יש ליהדר, ויעשה מחיצה עד התקרה (מב לח). ובדיעבד או בשעת הדחק יוכל לטחון ללא ניקור, גם בבית שטחנו בו שעורים חמץ, שנקרא מאל"ץ, אך יאפה קודם פסח, וירקד להסיר אם יש פיורר יבש (מב לט). אך נכון לא לסמוך על קולות כאלו לכזית של מצוה, כי גם אם אינו חמץ אינו משומר (שער הציון): הגה: ולאנשי מעשה רגילים ליכך צעמס אל מקום הרחיים לראות הם צעמס לטחינת קמחיהם (מרדכי): / שמצוה בו יותר מבשלוחו, ולפחות יניח שם שומר ירא שמים ובקי קצת בדינים, ולא יושיב קטן לשמור (מב מא):

ט. צריך לטחון החטים יום או יומים לפני הלישה / ולפחות לינת לילה. ולא מועיל ריקוד לקררו. גם בנטחן על ידי בהמה או יד יש להמתין (מב מב): ואם טחנו בערב פסח יש אומרים

באר החיים

כל בלול, נראה דס"ל דבכל אופן כל שלא נתבקע אינו אסור מן התורה אפילו נשרה ללא בישול, והרי זה כהאחרונים הנ"ל.

וגם סברת החזו"א שבבישול שאני שקדם בישול לחימוץ, הוא תמוה כי בבישול שאינו חליטה ההתחממות איטית, והבישול מאוחר בפרט בדבר קשה כחטה, וחימום שאינו בישול הלא גורם שימהר יותר להחמיץ (כלהלן סימן תנ"ט, אמנם החזו"א לשיטתו פליג שם בזה כמו שהבאנו שם, אך הוכחנו מהראשונים שבחימום וודאי ממהר להחמיץ בפחות ממיל), ואם כן מדוע נאמר שקדם בישול לחימוץ. ואם כדברינו שאין סברא להקל בבישול, על כרחך מוכח מבישול ששריה אינו מחמיץ מן התורה. (ומה שהרמב"ם לא הזכיר כאן שאם לא רפו מותר כההיא דהלכה ו', אינו ראייה ששרייה חמור מליתיה, דיתכן שסמך על ה"ו, גם יתכן שבבישול לעולם רפו, ויתכן עוד שבכלל המנהג שבהלכה ז' לאסור כל שנבלל אפילו לא רפה).

והרשב"א שסיד עליו החזו"א להחמיר בשרייה, ז"ל: כל שטובע במים מן הסתם שוהה בו ויש בו להחמיץ עכ"ל בב"י. וברשב"א הלשון כדי להחמיץ. לענ"ד אין כאן לשון שוודאי החמיץ, אלא וודאי היה יכול להחמיץ, והריעותא וודאית. ואף אי לרשב"א הוי ודאי חמץ, עכ"פ ברמב"ם וודאי מוכח כאחרונים הנ"ל שללא ביקוע אינו דאורייתא. ועוד דגם מהרשב"א יש רק ראייה שחזקתו שהחמיץ, ויש לומר שמפרש בההוא ארבא שנתבקע דפסחים מ', כמו שמצדד הר"ן שם (י"ב ב' ד"ה הדר), אבל אם רואה שלא נתבקע י"ל דמודה לרמב"ם, שאינו וודאי חמץ, וכן מיסתבר שגם ר' אפרים מודה שאם לא נתבקע זהו צד גדול שאולי לא החמיץ, ובהמ"א והא"ר שהוא רק ספק חמץ.

שאסור ללוש מצה בו ביום לפי שהקמח בשעת טחינה רותח ומחמם המים והעיסה נוחה להחמיץ/ ואם עבר ולש יכול לטחון ללא להמתין, אבל יעשה יותר בזריזות (מב מג):

סימן תנר באיזה מצה אינו יוצא ידי חובתו ובו ד' סעיפים

א. אין יוצאין לא בפת סובין / קליפה גדולה הנושרת בכתישה. מורסן הוא הדק הנשאר בנפה כן עיקר, ויש מהפכים (מב א): ולא בפת מורסן, אבל לש הוא את העיסה בסובין ובמורסן שבה / ומצטרף לכזית, ואם הפרידו וחזר והכניסו אינו מצטרף (מב ג). יוצאים בחיטים שאכלו מהם תולעים (מב ד): ויוצא בה ויוצא במצה מסלת נקיה ביותר ואין אומרים אין זה לחם עוני. הגה: וטוב לכתחלה שלא לעשות המלה רחצה יותר מדאי דהוי כאשקשה (מהרי"ו). / יתכן שבגדול מאד יהיה פסול בדיעבד (עיין ביאור הלכה):

ב. עיסת הכלבים בזמן שהרועים אוכלים ממנה יוצאים בה ואם לאו אין יוצאים בה שאין זו משומרת לשם מצה. הגה: כך הם דברי הרמב"ם אצל ים אומרים הטעם משום שאינו קרוי לחם כל זמן שאין הרועים אוכלים ממנו וכן נראה עיקר (טור יורה דעה סימן ק"ל ור"ק בפירוש דמסכת חלה פרק קמח): / להמחבר והרמב"ם עיסת כלבים שאין הרועים אוכלים ממנה, היינו שבמחשבתו מיועד רק לכלבים, ואפילו היא פת נקיה וטובה אינו יוצא בה (מב ח), ואינו לחם (מב ט^ז), ואם רועים אוכלים אפילו מעורב בה פסולת יוצא (מב ז). ולרמ"א עיסת כלבים שאין רועים אוכלים, היינו שיש כל כך פסולת ומורסן שמחמתו אין אדם אוכל ממנה, ואין תלוי בכוונתו (מב י, וביאור הלכה). ואם יש שינוי בצורתה, שבכך מיוחדת לכלבים, מודה הרמ"א שאינו יוצא בה אפילו נקיה (שער הציון):

באר החיים

¹ עיסת הכלבים שאין רועים אוכלים ממנה: המשנה ברורה מקשה מכיון שאינו לחם אין יוצא בה, ומה צריך להוסיף שאינה משומרת לשם מצה.

בספר חידושי רבינו חיים הלוי מתרץ בטוב טעם, דהרמב"ם לשיטתו דמייירי שבעצם הדבר הוא ראו לאדם, ועל כן אם יחזור ויחשוב עליו לאדם יכול לקבל שם לחם מעתה ואילך, אך כיון דבעי משומר לשם מצה מעיקרא, משום הכי תו לא חזי, ובחלה נמי כיון שבשעת גלגול נפטרה תו לא מתחייבה.

עוד מוסיף הגר"ח שם, דקשה היפך אם יש טעם של אינו משומר, מה צריך לטעם שאינו לחם, וכתב דהנה היה שייך שישמרה מעיקרא לשם מצה עבור כלבים. אלא שיש דין נוסף דלא די בשימור לשם מצה, אלא בעי שיחול בחפצא שם משומר למצה, וראיתו לכך הוא מהדין דמשומר לשם זבח פסול. וכיון דלפנין מחלה דליכא בעיסת הרועים שם לחם ומצה, לכן לא יכול לחול בו בחפצא שם מצה מעיקרא. את"ד לכאורה.

ולא זכיתי להבין, ראשית, מה שמוכיח מפסול מצה לשם זבח דבעי שם מצה בחפצא, וקשה הלא לזבח נמי בעי 'שם מצה', דכל המנחות באות מצה, ואיכא ביה 'שם מצה', ועל כרחק הפסול בלשם זבח אינו בחסרון 'שם מצה', אלא חסרון בלשם קיום מצות מצה, אלא למצוה אחרת, ומה הראיה דבעי 'שם מצה'. שנית אין מובן מאי קשיא ליה, הלא 'לשם מצה' פירושו לשם קיום מצות מצה, ואם מיועד לכלבים הרי אינו לשם מצה (וכי שייך בכלבים מצות מצה) ומכיון שדי לפסול בכך שעשאה לכלבים ולא לשם קיום מצות מצה, ממילא הדר הקושיא מה בעי למילף מחלה (ואולי יש דרך ליישב את ההערה השנית, דשייך כוונה כזו שמיועד לכלבים, וכבר מעיקרא בדעתו שישנה מיעודו לאכלו לכזית מצה, ועדיין הוא בגדר מחשבה לכלבים, ויתיישב השנית, אך איני מבין אופן כזה).

ג. ליכא בזמן הזה ידיע למחלט הלכך כל מין חליטה אסור / באכילה ובהנאה ובשהיה, וגם לחולה שאין בו סכנה אסור, רק אם אפשר במי פירות מותר לחלוט על ידי ישראל אפילו אין בו סכנה, וכן אם עכו"ם עושה משלו דאין בל יראה, ויון שרפואתו חיצוני ולא לאכילה מותר. ואם הוא חולה שיש בו סכנה מותר לחלוט, וירתיח המים ואחר כך יתן הדגן. וכן כשחיל המלך מאנסו והוא סכנה שאין לו לינצל בקטניות או בממוץ, יחלוט ויתן הדגן מעט מעט שלא יתקרב מהדגן. ואם הוא שיבולת שועל לא יתן לו כי הוא חמץ מעיקרא, אלא יקנה אותו לעכו"ם שיהיה באחריות עכו"ם (שער הציון). ואם חלט דגן ויש שישים נגדו והוא רק משהו מותר בהנאה ושהיה, ורק באכילה אסור (מב יג):

ד. אין אדם יוצא ידי חובתו במצה גזולה / ואם אכל צריך לחזור ולאכול (מב יד), ולא יחזור ויברך. וכן במרור אינו יוצא, ויחזור ויאכל ללא ברכה (ביאור הלכה). שאל מצה יוצא בה, כי שאל על מנת לאכול ולהחזיר אחר. כשאופין רבה יחד, יאמרו אם שלי הגיע לחר הרי הוא שלו במתנה. קנה מצות במשיכה ולא שילם, אם המוכר היה דחוק על המעות לא קנה, ולא יצא (מב טו): במה דברים אמורים כשגזל מצה אבל אם גזל חטים או קמח ועשאו מצה יוצא בה שקנאה בשינוי ודמים לבד הוא חייב לו. (ולענין ברכה עיין לקמן ריש סימן תרמ"ט) / אף שקנאה בשינוי מעשה, לא יברך המוציא ולא אכילת מצה משום בוצע ברך (מב יח), וכיון שאינו מברך אין זה לכתחילה (מב טז). אם היה יאוש בעלים ואחר כך נתנה הגזלן לחבירו קנה ביאוש ושינוי רשות, והשני יכול לברך. ואם נתנו לגזלן גם הוא יוצא בה (מב יז). מצה שהוציאה מרשות לרשות בשבת יכול לברך עליה (ביאור הלכה):

סימן תנה – דין מים שלנו, ובו ו' סעיפים

א. אין לשין / גם מצות של כל הפסח (מב א): אלא במים שלנו / ששהו משך זמן בכלים, עיין להלן (מב ב): בין שהם מי בורות ומעיינות בין שהם מי נהרות ושואבים אותן מבעוד יום (סמוך לבין השמשות) (דברי עזרא והגהות מיימוני פרק ה') או בין השמשות / בין שקיעת החמה לצאת הכוכבים, וביום המעונן טוב להקדים מלאחר (מב ה), וכיון שקשה לכוין, רשאי לשאוב לפני בין השמשות בסמוך, ואין להקל לכתחילה לשאוב הרבה מבעוד יום. בדיעבד אם שאב מבעוד יום יכול לאפות לכתחלה אחר לינת לילה, ואם שאב בלילה אחר חצות צריך להמתין י"ב שעות, ואז יכול לאפות לכתחילה (מב ד): ואין לשין בהן עד שיעבור הלילה כולה / בשעת הדחק יכול לאפות אחר עמוד השחר, אף שלא עבר י"ב שעות (מב ו): ויכולים לשאוב יום אחד לימים הרבה ואם הזמן חם יניחם במרתף שהוא קר / אין לו מרתף יניחו בביתו, ודוקא שאין בו חימום (מב ז): ואם הזמן קר יניחם באויר כי המרתף הוא חם וצריך להשכים ולהכניסם לבית קודם שיזרח השמש / אמנם מקום שאין רואה את השמש מותר, וביום המעונן גם זה אסור (מב ט): ואפילו ביום המעונן. הגה ואם לא הכניסם בהשכמה חם לא עמדו כל כך עד שהוחמו / ופושטין כחמימות הרוק נקרא חם, וגם בחמימות מועטת מכך אין ללוש (מב י): אינו מזיק / אפילו עמד בשמש (מב יא): ויותר טוב להעמידם תחת התקרה שמא יפחם להכניסם בהשכמה (בית יוסף בשם אורחות חיים). וכשמולץ המים תחת אויר הרקיע יש לכסותם (תרומת הדשן סימן קט"ו בשם סמ"ג וסמ"ק ומהרי"ק). / ביום, ואם הכיסוי זכוכית יכסוהו במפה (מב יג), וגם בלילה יש לכסות שלא יפול בו דבר חימוץ, ולכן נוהגים לסנן המים (מב יב): כשחל פסח בלילה נשכח / לפי המנהג המוזכר בטור סימן תנ"ח לאפות בליל יו"ט (מב יד): יש לשאוב המים אור י"ג דהיינו כליל ה' (מרדכי סוף פרק קמא דפסחים). / שאם ישאב בבין השמשות

סמוך לשבת, נמצא מעשה השאיבה בשבת מכין ליו"ט, ומטעם זה אין לשאוב מיו"ט א' ליו"ט ב'. ואם שכח ולא שאב בליל ה', ישאב בערב שבת בעוד יום, אפילו עוד היום גדול, ואם כבר שקעה חמה ישאב ע"י נכרי, ויש מתירים לשאוב בעצמו (מב טו): לכתחילה יס' לשאוב מן הנהרות ולא מן הצארות (אשכרי ומרדכי) אבל כשהנהרות גדולות מהפסרת סלגים / שהשמש הפשירן וחיממן (מב יז): וגשמים טוב יוחר לשאוב מן הצארות (מהרי"ו). ואין לספוך מים שלנו מכח מת או תקופה הנופלת (מרדכי פרק כל שעה והנהרות מיימוני פרק ה'), אם אפשר למצוא אחרים בקל, יש חילוק, אם שאב עבור מצת מצוה לא ישפוך, דנראה כמזלזל בהאמור שומר מצוה לא ידע דבר רע. אבל אם הוא לשאר ימי פסח, יכול לשפוך, הגם שגם בזה נאמר שומר מצוה וכו' (מב יח): ומכל מקום טוב לכתחילה להשים בהם כרזל / שיהיה ברזל נקי, ויכניסוהו על ידי חוט, כי אם יכניס היד יתחמם המים (מב כ): גם אסור לשאוב מים על ידי נכרי למאות של מלוא / רק לכתחילה (מב כא) בדיעבד אין קפידא, כי הרי נוהגים לסנן (מב כב): ואף לשאר מלות ישאב ישראל (מרדכי ומהרי"ו כרי"ן ומהרי"ל) אם אפשר ונוהגין ליטול מים מיוחדים למלוא של מלוא / ויאמר בעת השאיבה לשם מצות מצוה (מב כג): ונוהגין ליקח כלי חרס חדשים ואין לשנות המנהג אבל בשל עץ אין להקפיד (כל זו) / וכן בכלי אבן, או חרס מצופה גליזירט אין להקפיד לקחת ישנים. ולכתחילה לא ישאוב בנחושת כי מתחמם, אבל בדיעבד אין לחוש אפילו שהה בו הרבה. בכלי שהיו מי פירות לא ישאב ללא הגעלה, וכל שכן לשאוב בחבית שהיה בו דבש הוא איסור גמור שמפליט את המי פירות (מב כה):

ב. יש אומרים שמים המכונסין בסיסטירנ'ה / הוא דות, שהקיר והקרקע אינם קרקע עולם אלא בנין (מב כה): מותר ללוש בהם סמוך לשאיבתן ואין להקל בדבר / כי מתחמם, ואם מעין נובע אל תוכו דינו כמעין גמור שמתחמם, ואפילו בשעת הדחק אסור, וכן משאבה ממעין (לבדוק בפמ"ג () (מב כו): אם לא בשעת הדחק / ואם יש לו מים שאובים, אף שנשאבו ביום קצת אובלילה, הם עדיפים מההסיסטירנה. קלט מי גשמים מהאוויר אפילו ירדו ביום אינם מתחממים וכשרים (מב כח):

ג. אין ללוש במים חמין / אפילו נעשו פושרין. ואם חזרו ונצטננו נחלקו הפוסקים, ויש להקל בשעת הדחק, או בהפסד מרובה (מב כט): אפילו לא נתחממו אלא בחמה, ולא במים הגרופים מדוד גדול / שלפני כן היה חם, וטבעו שחוממו נשאר בו, ואם נתקררה זמן רב אין לחוש (ביאור הלכה, מב ל): שנחשתו / פירוש קרקעיתו, בין מחרס בין מנחושת (מב לא): עבה ותלוי על מקום האש ומים שבתוכו פושרים / כחמימות הרוק, או כמים הנשאבין בקיץ מהנהר (מב לב), ואם חזרו והצטננו לגמרי מותר (ביאור הלכה): אפילו כשאין האש תחתיו, ואם עבר ולש בין באלו בין במים שלא לנו אסור / באכילה, ומותר בהנאה אפילו לש בחמים (מב לג): ויש חולקין ומתירין בלש במים שלא לנו ויש אומרים דבשוגג מותר ובשעת הדחק יש לסמוך עליהם. הגה ואפילו כלל דחק יס' להחיר / דווקא במים שלא לנו מתיר ללא דחק, אבל בשאר אופנים שבסעיף רק בדחק מותר (מב לה), ולא יקחם ללילה ראשונה, אלא ישתדל להשיג אחרות (מב לו): אם עבר כשוגג ולש במים שלא לנו (כרינו ירוחם וזית יוסף). / היינו דיעבד, אבל לכתחילה אסור ללוש בהם, אפילו אין לו מים אחרים, ולא יאכל מצה, אמנם אם אין לו ללילה ראשונה יש להקל (מב לו):

ד. מים שלא לנו שנתבטלו / מים חמים או פושרים שנתבטלו בצוננים, אין להקל רק בהפסד מרובה ומניעת שמחת יו"ט, וחלוק משלא לנו (ביאור הלכה): חד בתרי במים שלנו, לשין בהם / או ברוב קטן נ"א אחוז. וגם לכתחילה יכול לערב שלא לנו (מב לח), ודוקא לפני לישא, אבל ליתן בעיסה חמין חד בתרי אסור, ואף בדיעבד צ"ע אם מותר כשעירב במזיד (מב לט):

ה. נוהגין שלא ליתן מלח במצה ונכון הדבר / אחר אפייה מותר לקטף במי מלח, אבל למצת מצוה יש ליזהר (מב מא): (ואפילו דיעבד יא לאסור) (מרדכי ודברי עאמו). / הפר"ח מקיל, ויש לסמוך עליו בשוגג. גם הרמ"א לא אסר בהנאה (מב מג), וכן במעט מלח, ואפה מיד מקילים דיעבד, ואפשר דאין לאסור דיעבד במלח מתולדת מים (מב מב, ביאור הלכה):

ו. לש המצה בקצח / קימ"ל (מב מד): ושומשמין ובמיני תבלין כשרה כיון שיש בה טעם מצה / צריך שיאכל כזית חוץ מהתבלין. לכתחילה יהיה רוב מהדגן (מב מה). ונחלקו אם כשר ללילה ראשונה, ויש להחמיר הן לא לצאת בה בלילה, הן לא לאכלה בערב פסח שמא כשרה ללילה (מב מו): ומכל מקום אין ליתן בה / לכתחילה (מב מז): תבלין לפי שהוא חד ומחמם העיסה. הגה ופלפלון אפילו דיעבד / אפילו קורט אחד אוסר כל העיסה. ודווקא נילוש בה, אבל נפל עליו יסלקנה (מב מח): אסור / באכילה ומותר בהנאה. וכן זנגויל, ואפשר גם כרכום ונגעליך, ויש אומרים שכל תבלין חוץ מפלפלון וסיד מותר הכל באכילה (מב מט): וכן אס נפל זה סיד (מהרי"ב). / חי, אבל יבש שנופל מהכותל אינו אוסר (מב מח), ואפילו מעט סיד (מב מח):

סימן תנו דין שיעור כמות לישת המצות ובו ג' סעיפים

א. אין לשין לפסח עיסה גדולה משיעור חלה שהיא מ'ג ביצים. / עם הקליפות (מב ב): וחומש ביצה בינונים והוא עשרון וכן ישער אותה ימלא כלי מים ויערה המים ממנו לכלי אחר ואחר כך יתן בו מ'ג ביצים ויחזיר בו המים שעירה ממנו והמים שיתירו יתנם בכלי אחר והכלי המחזיק אותם הוא המדה למלאותו מקמח והמדה מחוקה ולא גדושה ושיעורה מקמח חטה מצרית תק"כ דרהם מצריים בקירוב. הגה ולא ידחק הקמח במדה דאס כן לא ילוץ יפה וטוב לומר כשעת נתינת הקמח למדה שפועה לשם מלוא (מהרי"ל). / אין נכון לגעת בידיו בקמח (מב ד):

ב. אם לש יותר משיעור זה מותר בדיעבד / יש מצדדים לאסור בדיעבד אם עסק יותר משיעור מיל. בימינו באופן שיש כמה עוזרים, הרבה נוהגים להקל לכתחילה בשיעור גדול, ואין למחות בהם, וירא שמים יראה להחמיר, אבל ביותר מג' קבין יש למחות בהם ואפשר שאסור גם בדיעבד³². ואם לש רק עיסה אחת אין לצמצם, כדי שיוכל לברך על הפרשת חלה, אבל אם עושה כמה עיסות יכול לצרפם לחלה (מב ז):

ג. אף על פי שאין מודדין קמח ביום טוב ללוש ביום טוב של פסח שאין לשין עיסה גדולה מעשרון מותר למדוד ויש אוסרים אלא יקה באומד הדעת / ולענין חלה יקרבה לעיסה אחרת (מב י): ולא ירבה על עשרון (והכי נהוג).

באר החיים

³² שיעור עיסת המצה לכל היותר: יסוד השיעור, לפי ששיעור חכמים שאדם אחד מתעסק בלישה בשיעור גדול מזה, אינו מציל כולה מחימוץ, כמבואר מ"ב ס"ק א'. ולפי זה שפיר מקילים במכונה בעיסה גדולה משיעור חלה. ובגדולה מג' קבין יש לעיין, שלכאורה גם החק יעקב שמביא ירושלמי לאסור בג' קבין אף בדיעבד, מיירי באדם הלש, ויש לומר שגם זה הוא שיעור באדם אחד, ולא בכמה אנשים או מכונה גדולה, אמנם יש מחמירים גם כאשר יש כמה עוזרים, ולשיטתם צ"ע הדין במכונה, רצ"ע.

בעצם אפית המכונה בימים אלו, יש מעירים שהאפיה איטית, וזה תלוי בנידון דברי החזו"א (מובא בהערה סימן תנג"ג), וכמובן שההשתמשות בזה למעשה כל אחד עושה כמנהג רבותיו.

סימן תנז דין הנהגת החלה בעיסת מצה ובו ב' סעיפים

א. מפני שצריך לדקדק בשיעור העיסה שלא להרבות בה משום חשש חימוץ, ומוטב שימעט בה, לכן טוב לקרב העיסות יחד בשעת הפרשת חלה שישקו זו בזו / פירוש שידבקו באופן שאחרי שמפרידן נושכים ונוטלים זה מזה, ובעיסה קשה אי אפשר בכך, לכן צריך צירוף כלי או מפה (מב ג), ראוי לדאוג שיתחייב בחלה ולהפריש, שמא יתחייב אחר כך. אם עושים עיסות גדולות יכול להפריש מכל עיסה לבדה, ודי בברכה אחת לכולן אם אינו מפסיק ביניהם בדיבור בענין שאינו שייך ללישה (מב ד). עדיף להפריש עיסה, מאשר אפוי (מב ה): **דשמא יש בהם שלא היה בה כשיעור ואם אי אפשר להפריש חלה בעודה עיסה מפני המהירות יפרישנה אחר אפייה מיד שיתן כל המצות** / גם בחלת חוץ לארץ, שמותר לאכול ואחר כך להפריש, ואף שאינו קיים בשעת הפרשה, זהו בעיסה אחת, אבל בבא משני עיסות צריך שיהיה בסל בשעת הפרשה, אפילו יש שיעור בכל אחד (מב ו): **בסל והסל מצרפם לחלה וזהו הדרך היותר נכון** / ובתוך הסל נכון שיגעו זה בזה, ואין להקל ללא סל או מפה. ואם יש בכל עיסה כשיעור ורוצה להפריש מזה על זה, כל הבית מצרף להיות מוקף ובדיעבד אף בבית אחר מהני. ואם הם בכלים, צריך שיהיו הכלים פתוחים וקרובים להיות מוקף (מב ז), ואם היו מתחילה עיסה אחת ונתחלק, אם הוא חלת חו"ל מפריש לכתחילה בשני בתים וא"צ מוקף. לש עיסה ביו"ט מותר להפריש ביו"ט. לש מעיו"ט עיסות קטנות ונצטרף ביו"ט דעת כמה אחרונים שיכול להפריש ביו"ט, אבל אם נתחייב מעיו"ט אסור להפריש ביו"ט. ויכול ללוש עוד עיסה ביו"ט ויפריש ממנה על הקודמות. ובחלת חו"ל יכול לאכול ולשייר מכל עיסה חתיכה ממצה אחת עבור חלה, ואם מצות כל העיסות מעורבות צריך לשייר מכל מצה, ואחר יו"ט יפריש חתיכה אחת על הכל (מב י): **הגה ואם היה צו שיעור חלה ושכח להפריש יפריש אחר כך ואפילו צירוף סל לא צריך ואם לקח ממקלע העיסות וממקלע לא לקח ונתערבו צריך ליקח חלה מכל אחד ואחד או ילוש עיסה אחרת ויקח ממנו גם כן על אותן שנתערבו ואם מכיר מלה אחת שחייבת בחלה נוטל ממנה על האחרות (הגהות מיימוני פרק ג' ומרדכי ריש פרק אלו עוברין ובית יוסף בשם תוספות פרק קמא דבילה).**

ב. **הלש עיסה ביום טוב של פסח לא יקרא שם לחלה** / ויזהר, כי חל אפילו במחשבה (מב יד), אבל אחר אינו עושה חלה ללא רשות בעלים (מב טו): **עד שתאפה שאם יקרא לה שם אינו רשאי לאפותה ואם יניחנה כך תחמיץ** / הואיל ויכול להשאל עליה, ויהיה שלו, עובר כבר מעתה בכל יראה (מב טז): **ואינו רשאי לשורפה ביום טוב** / שאין שורפים קדשים ביו"ט (מב יז): **ואם שכח וקרא לה שם יטילנה לצונן וימנענה מלהחמיץ**. / וכשיתחמם מעט, יחליף המים (מב יט), ולכתחילה אין לסמוך על הצינון, שמא יחמיץ (מב יח): **הגה ואם יש כהן קטן שלא ראה קרי / בא"י אין נאכל לשום כהן משום טומאת מת**, אבל חלת חו"ל אסור רק למי שטומאה יוצאה מגופו. ובקטן אין מצוי זיבה, וקרי אין מטמא בפחות מבן ט' (מב כ): **או גדול שטבל לקריו מותרים לאפות החלה בשבילו (טור) / ואין צריך להמתין שיעריב השמש, אדרבה טוב לאכול סמוך לטבילה, שאם יטיל מים יש לחוש שהיה שם קרי (מב כא): ויש אומרים שאין מאכילין חלה בזמן הזה לשום כהן (מהרי"ו).** / אבל לדינא מאכילין, וכן נוהגים (מב כב): **יש אומרים דמותר ציוס טוב ללוש פחות מכשיעור כדי לפטור עצמו מן החלה (כ"ץ ריש פרק אלו עוברין).** / הגר"א מפקק לעשות פחות משיעור (מב כג):

סימן תנח דין מצוה ללוש המצה בערב פסח ובו סעיף אחד

א. נוהגים שלא ללוש מצת מצוה בערב פסח עד אחר / מן הדין אין לחוש לזה, ובדיעבד אפילו אפה חודשים לפני פסח לשם מצה כשר (מב א). וכיום רוב ישראל אין נוהגין כן, יתכן מחשש להשיטות שנאסר משש ומעלה חמץ במשהו, או מפני הקושי, אך ראוי לאפות אחר שש (מב ג): **שש שעות** / אף לפני שש ומחצה. המדקדקים אין אופים בפסח שאם יש משהו חמץ יתבטל, אפה לפני פסח יכול לשרות המצה ולבשלו בפסח ואין לחוש שיש בו חמץ וחוזר ונותן טעם, ומי שנוהג בחומרא לא לשרות אין מזניחין אותו (מב ד): **שהוא זמן הקרבת קרבן פסח, ובי"ד שחל להיות בשבת לשין בערב שבת / כי** לכתחילה אין כדאי ללוש ביו"ט עצמו, ואם לש ביו"ט, לא ילוש מיו"ט א' ליו"ט ב'. אפה מבעוד יום יכול ללוש ביו"ט ולומר שרוצה פת יותר חמה, ואת של ערב יו"ט יאכל ביו"ט שני (מב ד): **אחר שש שעות** / זכר לשאר שנים (מב ו):

סימן תנז דין מקום וסדר לישת המצות ובו ו' סעיפים

א. **אין לשין במקום השמש** / גם לא קרוב למקום השמש, כדין סמוך לפי התנור (מב א), בית שיש בו חלון זכוכית, יכסה החלון בסדין, כי נכנס השמש בחלון (מב ב): **וביום המעונן אסור תחת כל אור הרקיע** / היינו אף במקום שללא ענן היה צל (מב ג), ודוקא ביום, אבל בבין השמשות מותר (מב ד): **משום דיומא דעיבא כוליה שמשא**. הגה ועל כן נהגו לזהר מללוש נגד החלון הפתוח אפילו אין שם שמש שמה יהיה מעונן ולאו אדעתיה (תכומת הדשן סימן קל"ג) / דווקא בבית יש לחוש לזה, אבל אם לש בחוץ בצל (מב ב), וכן אם מוליך העיסות והקמח בחוץ בצל אין לחוש (שער הציון), אמנם אם העננים הולכין ושבין, אף שאינו נקרא מעונן, יש לחוש שמה יתענן, ואסור אף בחוץ (ביאור הלכה): **וכן יש לזהר מלהוליד המלות לתנור תחת הרקיע מגולה וכן המים או הקמח (הגהות מיימוני פרק ה' נ"ס סמ"ק ומהרי"ו)**. ולא יתקרב ללוש אצל התנור מפני חום התנור / היינו נגד פי התנור, אבל בצדו ואחוריו מותר, ואם כל הבית מתחמם, כגון בתנור חורף, אסור בכל הבית, עד שיפתח את החלונות (מב ט), ובדיעבד דינו כסעיף ה'. ויזהר האופה לא להשתהות כשהמצה על המקל נגד התנור, ויחליפו המקלות מפני שמתחממים (מב י):

ב. **לא יניחו העיסה** / מיירי אחר הלישה²² (מב יא): **בלא עסק** / לישא או גלגול בכולה, אבל דחיקה ובעיטה בבצק בעץ במקום אחד, לא מהני לכולה (מב יב): **ואפילו רגע אחד** / ואף שעוסק בצרכי אפיה, גם כן אסור (מב יג): **וכל זמן שמתעסקים בו אפילו כל היום אינו מחמיץ ואם הניחו בלא עסק שיעור מיל הוי חמץ** / אף ללא סימני חימוץ (מב יד). ספק אם היה שיעור מיל, אסור (ביאור הלכה): **ושיעור מיל הוי רביעית שעה וחלק מעשרים מן השעה**. / הוא י"ח דקות, ובהפסד מרובה יש להקל אם הוא פחות מכ"ב וחצי (ביאור הלכה). ולענין מליחה אין להקל בפחות מכ"ד דקות או

באר החיים

²² מאימתי מתחיל מנין הי"ח דקות, משולחן הרידור (קאטשיקעס), או מתחילת הלישה (הפינע"ר): יש לעיין אם הכוונה אחר הלישה הראשונה בקערה, או אחר הלישה הארוכה בשולחן. לשון המ"ב 'לאחר לישתה קודם שיתחיל לערוך אותה אע"פ שלא נתחממה עדיין במשמוש ידיים הרבה', לשון קודם שיתחיל לערוך, משמע לפני הרידור ואחר הלישה הארוכה. לשון שלא נתחממה במשמוש הידיים הרבה, משמע לפני הלישה הארוכה, שלכאורה עיקר משמוש הידיים הוא דווקא בלישה הארוכה. ואפשר שהיו עושים עיסה יותר רכה משלנו, ועל כן הלישה הארוכה היתה גם כן קצרה, ולפי זה כיום שהעיסה קשה, קשה להקל בח"י רגעים מהשולחן.

כ"ג, ולתחילה שיעור המליחה שעה, ואין לשנות (מב טו). והביאור הלכה כתב בשם סדר זמנים להגרי"א חבר שבפחות מכ"ב וחצי יש לאסור הבשר גם דיעבד. והחזו"א (קכ"ג א', וסימן י"ג מכתב ב') נוקט שדעת הגר"א עיקר שמיל הוא י"ח דקות²³, וביותר מזה המצה אסורה אף בשעת הדחק, והמליחה כשרה דיעבד: **הגם**

באר החיים

²³ שיעור מיל כ"ב ומחצה דקות לפי מ"ב, י"ח דקות לפי חזו"א: הביאור הלכה מביא הכרעת ספר סדר זמנים. והחזו"א שחולק מסיים וספר סדר זמנים אינו תחת ידי. ולענ"ד אילו ראה מרן החזו"א את ספר סדר זמנים היה מסכים לדברי הביאור הלכה בדעת הגר"א. ועוד שגם עיקר הראיה שסמך עליה החזו"א להכריע שהמיל הוא י"ח דקות, צ"ע וכלהלך.

דהנה בס"ד בימים אלו שאני עוסק בהלכות פסחים, אינה ה' לילי, והביא לי שכני הרב יצחק הנאו שליט"א ספר סדר זמנים הנ"ל שהיה ספר נדיר, ושכני זה הוציאו מחדש, והנה מחבר הספר הוא הגאון העצום ר' איזיק חבר ז"ל בעל פתחי שערים, שהיה מגדולי דורו וממסורי תורת הגר"א ז"ל, וכל החיבור נסוב להצדיק שיטת הגר"א בדין השקיעה, וברור הדבר ומוכח מתוכו שדבריו הם בדעת הגר"א, וכן מבואר שגם הביאור הלכה כתב שכן דעת הגר"א. ובסדר זמנים בסוף הספר (סימן י'), כותב שהמיל הוא כ"ב ומחצה דקות וכמו שכתב ביאור הלכה, ומבואר, שכותב כן אליבא דהגר"א.

ואם כן הדבר פלא, שיש כאן ויכוח מה כותב הגר"א אשר דבריו כתובים לפנינו. החזו"א כתב בשם הגר"א שמיל הוא י"ח דקות, ולכאורה כדבריו מפורש בדברי הגר"א בסימן זה במסקנתו וראיה מהרמב"ם והירושלמי. ואילו הסדר זמנים (שהביאור הלכה הביא את הכרעתו) אשר כל רז לא אניס מיניה, כותב בשם הגר"א בהיפך. הרי לא יתכן שנעלם ממנו דברי הגר"א המפורשים כאן (אמנם כל חיבורו נסוב על הגר"א בסימן רס"ט ולא על דבריו כאן), והביאור הלכה בסימן זה בוודאי ראה את דברי הגר"א כאן, והתמיהה גדולה.

והאמת שסתירה זו קיימת בלשון הגר"א כאן בדיבור זה גופא. שהנה תחילת דבריו נסובים על השולחן ערוך בשם תרומת הדשן סימן קכ"ג שכתב שהמיל הוא י"ח דקות, כיון שאדם מהלך ביום שהוא י"ב שעות מ' מיל, וכמבואר בפסחים צ"ד. ועל זה כתב הגר"א שהוא שגגה גדולה מאד, וטעמו שהרי בגמרא נראה שמעלות השחר עד צאת הכוכבים הוא מהלך מ' מיל, והחוש יעיד שחצי המעת לעת י"ב שעות הוא מהנץ עד השקיעה, נמצא שמ' מיל הוא ט"ו שעות, וכל מיל כ"ב ומחצה, וכך בדיוק כותב הסדר זמנים.

מאידך בהמשך מפרש הגר"א דרך אחר והוא שאמנם מנץ עד השקיעה הוא י"ב שעות, אבל הארבעים מיל הם חוץ מהנשפים, דהיינו שמעלות השחר עד צאת הכוכבים הוא מ"ח מיל, ואם כן הרי הדבר מתאים ממש עם דברי התרומת הדשן שמיל הוא י"ח דקות, היתכן שהגר"א כתב על הש"ע ותרומת הדשן 'תמוה מאד ושגגה גדולה היא מאד', ואינו מסיים שתוך כדי ישובו את שיטת הרמב"ם נתיישבו דברי התרומת הדשן והש"ע לדינא, ונמצאו ראש דברי הגר"א סותרים את סופם (ושמא ממקום אחר בתרומת הדשן מוכח דאינו מפרש כדרך השניה של הגר"א, וצ"ע. ומה שכתב ולפי זה נוחא הכל, הכוונה נתישב הסוגיות, אך אין להבין מזה שהתיישב דברי התרומת הדשן אחרי שדחה דבריו מכל וכל).

ואפשר שדברי הגר"א נכתבו בשני תקופות והמדפיס צירפם (וראיתי מי שמוכיח כך בענינו), עיין בהקדמות לביאור הגר"א. אבל יותר נראה וכן וודאי סברו הסדר זמנים והביאור הלכה (שלא יתכן שנשמט מהם דברי הגר"א המפורשים כאן), שכוונת הגר"א רק אליבא דהרמב"ם שהוא מפרש הסוגיא לא כתוס' והגר"א מברר מקורו וראיות לדבריו כדרכו, ועיקר מה שהביאו הוא שמוכח ממנו דס"ל ליסוד הגר"א דיי"ב שעות מתחיל מהנץ, אמנם הגר"א לנפשיה סובר שעיקר פירוש הסוגיא בפסחים הוא כרש"י ותוס' שיש מהלך ל"ב מיל מנץ עד השקיעה, ולכן דחה את התרומת הדשן. ובאמת גם ברבינו חננאל מפרש כרש"י ותוס'. ואשר לפי דרך זה בגמרא, ולפי יסוד הגר"א שמנץ עד שקיעה הוא י"ב שעות, מוכח שמיל הוא כ"ב דקות ומחצה, כספר סדר זמנים.

ולענין הדרך השני מה שכתב אליבא דהרמב"ם שכוונת הגמרא פסחים במסקנא שמנץ עד שקיעה הוא מהלך מ' מיל, הגר"א מסייע לכך מלשון הגמרא בפסחים, ונראה שהוא רק סיוע אבל אינו מכריע, שהרי רש"י מיישב את הגמרא.

ועיקר ראיית הגר"א להרמב"ם הוא מירושלמי ברכות. ולשון הירושלמי כך, תני בשם ר' יהודה עובי של רקיע מהלך נ' שנה אדם בינוני מהלך ד' מילין החמה מהלכת ת"ק שנה עד שהחמה מנסרת

באר החיים

ברקיע מהלך נ' שנה אדם מהלך ד' מילין, נמצאת אומר שעוביו של רקיע אחד עשרה ביום, ומסיים הגר"א ע"ש הרי "מפורש בהדיא" דהד' מילין הן לבד ה' פרסאות' עכ"ל הגר"א.

וצריך עיון גדול מה הראיה, הרי לשון אחד מעשרה כתוב גם בבבלי, והראשונים יישבוהו שכולל את הנשפים, והכי נמי הכא. ואי תימא ממה שכתוב 'מהלכת ת"ק שנה עד שהחמה מנסרת ברקיע', משמע שביום מהלך עשר חלקים לפני שמנסר בעובי (העובי הוא מהשקיעה עד צאת). אבל ראייה זו לא יתכן, כי ברור שהכוונה כך, עד שהחמה מנסרת ברקיע מהלך נ' שנה אדם מהלך ד' מילים, היינו שבזמן שהחמה מנסרת אדם מהלך, ולפני מילת עד, הוא כמו פסיק. ועוד שבנוסח ירושלמי שלנו, וכן של הר"ש סירליאו לא כתוב כלל, החמה מהלכת ת"ק שנה, אלא במקומו כתוב אדם מהלך עשרה פרסאות, ואם כן שפיר יתכן שהחמש מאות שנה כולל את הנשפים. ולא זכיתי להבין את הראיה

בדמשק אליעזר מוסיף עוד מילים בהגר"א ובירושלמי, דגורס אחרי 'החמה מהלכת ת"ק שנה' 'אדם מהלך עשרה פרסאות'. ולפי זה הירושלמי כשאמר עובי כוונתו על בין עלות לנץ. אחר כך מדבר על היום. ועל אחר שקיעה אמר מנסרת משקיעה עד צאת. ובכך מבאר את ראיית הגר"א, וכ"כ החזו"א בסימן י"ג. ולע"ד גם אחרי ההגהה בדברי הגר"א ובירושלמי, עדיין אין שייך לומר מפורש להדיא, ועוד איך אפשר להוכיח מגירסא חדשה, שמא יש לגרוס בדרך אחר, וצ"ע.

החזו"א בסימן י"ג כותב שראיה זו מהירושלמי מכרעת נגד הראשונים, והוא פלא להכריע נגד רש"י ותוס' מכח ירושלמי שצריך תיקון, ואפילו לא ברור שהגר"א נתכוין דווקא לתיקון זה, כי גם בהעתקת הגר"א את הירושלמי עדיין אינו ראייה, וצריך להוסיף הגהה, איך יש הכרע מזה נגד רש"י ותוס'. לא עוד אלא שריבנו **חננאל** מפרש בארוכה בביורור כרש"י, על אף שבעמוד זה מעתיק מירושלמי ברכות, הרי שהיה הירושלמי פתוח לפניו, ובכל זאת פירש כרש"י.

הכלל, **התרומת הדשן**, **תוס' רשב"א משנץ פסחים צ"ד, ושו"ע, ומגן אברהם** איתא ששיעור מיל י"ח דקות (וכן הרמב"ם רק שיש סתירה בדבריו) ועל פי זה נהגו קהילות רבות בארץ ובחו"ל להוציא שבת ע"ב דקות אחר השקיעה, שהוא מהלך ד' מילין.

ונתבאר שיש שני דרכים לכך שמיל הוא י"ח דקות. **דרך א'** שמעלות עד צאת הכוכבים הוא ממוצע י"ב שעות היינו חצי מעת לעת, והוא מהלך מ' מיל. **דרך ב'** דחה הגר"א **מכל וכל**, שהוא שקר מפורסם והחוש יעיד.

דרך שנית שמן הנץ עד השקיעה הוא י"ב שעות והוא מהלך מ' מיל, ויש עוד ד' מילין משקיעה עד הצאת, וגם לפי זה מיל הוא י"ח דקות.

דעת החזו"א שהכרעת הגר"א כדרך הב'. אך דעת ספר **סדר זמנים** להגרי"א חבר, **והביאור הלכה**, **שכוונת הגר"א** לדחות לגמרי את השיטה שמיל הוא י"ח דקות ולדינא לא ס"ל משני הדרכים הנ"ל, אלא המיל כ"ב ומחצה דקות, וד' מיל הם צ' דקות.

וכן הוא **פשוט הסוגיא** בפסחים לפי **רש"י ותוס' ור"ח** שמן הנץ עד שקיעה הוא ל"ב מיל, ולא כדרך ב' הנ"ל, ונמצא המיל כ"ב דקות ומחצה, ומשקיעה עד צאת הכוכבים צ' דקות. וכן הכריע **החתם סופר** בתשובה סימן פ' שראיות **החק יעקב** חזקות ומכרעות, וגם **הביאור הלכה** מכריע כן, ולדברינו גם דעת הגר"א כן, כמו שהוכחנו **מהסדר זמנים**. כל אלו ס"ל ששיעור מיל כ"ב ומחצה דקות.

ודברי **החזו"א** שהכריע שהמיל י"ח דקות צע"ג, כי מה שכתב הירושלמי מכריע נגד הראשונים, תמוה שכאמור הירושלמי הנ"ל משובש. ומה שכ' שכן דעת הגר"א, הלא בעצמו כתב החזו"א בסימן קכ"ג, שספר סדר זמנים אינו תחת ידו, ובוודאי אילו היה רואה את הספר, שאינו מחולק על הגר"א, אלא אדרבה הוא מגדולי בית מדרשו של הגר"א, ובוודאי ידעו היטיב סוף דעתו בדבר מצוי כזה, והספר כולו בא לבאר דעת הגר"א, והוא נוקט שדעת הגר"א שהמיל כ"ב ומחצה, היה מודה שכן דעת הגר"א. ומכל זה מתבאר שהעיקר לדינא שהמיל כ"ב ומחצה דקות, וד' מיל צ' דקות.

וכל זה לענין שיעור מיל, שתלוי בגמרא פסחים צ"ד. אבל לענין צאת הכוכבים לדין לילה, דעת ר"ת והרמב"ן ועוד דתלוי בצאת הכוכבים שהוא ד' מילין אחר השקיעה, ויש קהילות שנוהגים כן (מוציאים שבת ע"ב דקות אחר השקיעה, וכאמור לכאורה יש עיקר גדול להנוהגים צ' דקות), ודעת הגר"א גופיה בסי' רס"א והגאונים, שצאת הכוכבים לכל הדינים הוא ג' רבעי מיל אחר שקיעת החמה, וכפי שנוהגים בירושלים (והצאת של ד' מילין לא נאמר לענין דין לילה, רק לענין סילוק האור השוה לעלות השחר).

ויש להחמיר למהר בענין עשיית המלכות כי יש לחוש שהשחיתות יטרפו לשיעור מיל / ניקור וכדומה אינו מבטל שהיות הראשונות, אבל עסק גמור דהיינו בעיטה ורידוד דעת תרומת הדשן שמבטל שהיות ראשונות, ודעת מהרי"ל שאינו מבטל (מב טז): או שיהיה במקום חס שממהר להחמיר (הגהות מיימוני פרק ה' ומדכוי פרק אלו עובדיו). / בפחות ממיל מחמת שיש לומר שנתחמם (מב יז) ובביאור הלכה מביא שיטות שדווקא במיל מחמיר, ולכן כתב שאפשר שרק ברואים שנתחמם מתחמך בפחות ממיל, אבל בסתם אפילו אחר עסק שיעור החימוץ הוא מיל. והחזו"א (קכ"א ט"ז) כתב שגם בנתחמם שיעורו מיל"י:

באר החיים

(ועל כן תמוה מאד מעשה לוח עיתים לבינה, שהדפיס זמנים רבים בצאת הכוכבים, כגון י"ח דקות, שזהו ג' רבעי מיל לפי עולא, שהוא כמעט דעה דחוייה, ולא הביא כלל זמן צאת הכוכבים בתשעים דקות, אשר זהו פשטות הגמרא, כפירוש רש"י ובעלי התוס' החתם סופר והביאור הלכה ועוד שסוברים שזהו הזמן העיקרי. ועכ"פ יש להביאו לחומרא, והרי בעלות השחר הביא את שיעור צ' דקות, וכתב שכן המנהג, והרי אורך צאת הכוכבים של ד' מילים שזה לאורך עלות השחר, א"כ גם צאת הכוכבים צ' דקות. וכן בזמן ק"ש של מג"א חישב צ' דקות לעלות וגם לצאת, ובאמת לחזו"א די לחשב ע"ב דקות ויוצא זמן ק"ש למג"א כ"ג דקות מאוחר יותר, ולמה לא הביא כלל זמן צ' דקות בזמן צאת הכוכבים עצמו, שבמוצאי שבת הוא נוגע לדאורייתא, וצ"ל דנקטין בא"י את שיטת ר"ת רק לחומרא).

והנה יש מחשבים את הצ' דקות שמשקיעה עד הנץ, לפי שעות זמניות, היינו אם הזמן מן הנץ עד השקיעה ארוך, וכל שעה ע' דקות, נמצא שצאת הכוכבים שהוא שעה ומחצה הוא ק"ה דקות. והנה זה ניחא להסוברים ש"ב שעות הם מעלות עד צאת הכוכבים, אבל להגר"א ש"ב שעות היום הוא מהנץ עד השקיעה, אם כן ראוי לחשב את אורך השעות שמהשקיעה עד צאת הכוכבים, לפי חלוקת שעות הלילה, ולא לחלוקת שעות היום (והגמרא אחד מעשרה ביום מיירי ביום ממוצע כמו שכתב הגר"א) וכן הסברא שאם הלילה קצר, אם כן חצות הוא בפחות זמן משקיעה, וכן התרחקות השמש מהשקיעה עד שיעור התרחקותה בזמן מסוים בלילה בינוני, בלילה קצר בהכרח מגיע לאותו מקום יותר מהרה, צ"ע. ועוד שהחוש יעיד שהחושך אינו תלוי בשעות זמניות, אלא לפי נטיית השמש (כי בארץ ישראל השמש איננה לעולם בראש השמים, אלא או נוטה דרום בין ז' מעלות לנ"ה), וכפי שכתב הגר"א בהדיא שתלוי גם בשינוי האפקים, הרי שאינו תלוי רק באורך היום (ומה שמצאנו שעות זמניות בפוסקים, הוא לענין חלוקת שעות היום בעצמם, ולא לחשב על פי זה את השעות שאין השמש בארץ, ופשוט).

והנה עיקר טענת הגר"א ז"ל הוא מהכחשת החוש, ויש להתקשות בשיטת הגר"א ז"ל לשיטתו, שבגמרא נתנו סימן הכסיף עליון ותחתון שחור בין השמשות, שזה עליון לתחתון לילה, ומצב זה שהשמים הסמוכים לאופק המערב שחורים ומעליהם אדום, בא"י נראה לעינינו בחוש, שהוא עד ל' או מ' דקות אחר השקיעה, ואחר נ' דקות אין זכר מזה, כל שכן אחר ד' מיל, וגם אחר ג' רבעי מיל מהשקיעה הוא עדיין בתחילת המצב הנ"ל. וכן ידוע שמרן החזו"א חיפש כוכבים ומצאם רק מ' דקות אחר השקיעה בקירוב (ולענין צאת השבת כן הוא מנהג רוב העולם, אמנם במוצאי שבת הדין לאחר ולהמתין לכוכבים קטנים, ואין הוכחה ממנהג זה לשאר דיני לילה). וידוע שבעל חזון יחזקאל הגיע ערב אחד לבית מרן הגרי"ז מבריסק ושאל אותו, איך חושש לר"ת הרי כבר החשיך לגמרי, והשיב לו שתורה אין מבקשים ברחוב, וצ"ע הלא עיקר חידושי הגר"א בסוגיא יסדם על החוש, כמובן שאחר כך ביאר הגר"א את כל הסוגיות, וקשה מהחוש כנ"ל, ואולי כן הוא בבבלי. הגרמ"מ קרפף בקונטרס בין השמשות, הוכיח מכל זה שכוונת ר"ת ד' מילין אחר שקיעת היראים, שהוא לפני השקיעה שלנו, ומצדד שהאוננים נתכוונו ג' רבעי מיל אחר שקיעה יותר מאוחרת משלנו, והמחלוקת ביניהם קטנה, כי קשה שיחלקו במציאות כל כך, עיין בדבריו.

¹¹ אם נתחמם העיסה, מתחממת בפחות משיעור מיל, והגר"א ז"ל חולק: הנה כל ראיות החזו"א בס"ק ט"ז המה רק אחר עסק שאפשר לשהות עד מיל, וכאמור גם הביאור הלכה מצדד ונוטה כן. אבל בסוף דברי החזו"א הוסיף וכתב ששיעור מיל הוא גם אחר שנתחמם העיסה, ובהו הוא לא כביאור הלכה, ולזה לא הביא ראיה בס"ק זה.

אמנם יסוד דבריו הוא מה שכתב בס"ק י"ב. ושם בס"ק י"ב תלה הדבר במחלוקת אם במי פירות ומים ממהר להחמיר בפחות ממיל, כי הושוו שני הדינים בברייתא פסחים ל"ו.

ואחר שנתעסקו בבצק ונתחמם בידים אם יניחוהו בלא עסק מיד יחמיץ / אפשר מיד לא דוקא, והכונה זמן מועט, אבל לכתחילה לא ישהה אפילו רגע (מב יח): ואם התחילו בשתי עיסות כאחד והחמיצה האחת בידוע שהחמיצה גם השנית אפילו אין רואין בה סימני חימוץ / ואפילו תוך שיעור מיל, דאמרינן היה בה איזה חמימות (מב יט): ואם החמיצה עד שיש בה סדקים / במקצת העיסה, הרי כולה חמץ, וכן בהכסיפו פניה (מב כ): אפילו לא נתערבו הסדקים זה בזה אלא אחד הולך הנה ואחד הולך הנה הוי חמץ גמור והאוכלו חייב כרת ואם אין בו סדק אלא הכסיפו (פירוש נשתנה מראיתו ללובן, ערוך) פניו כאדם שעמדו שערתיו האוכלו פטור. / אבל אסור באכילה ובהנאה. מצוי שיכסיף ואין שם על לב (מב כא): הגה ואם המלא עשויה וירא שלא תבא לידי חימוץ מותר לשכרה ולחזור לעשותה כדי שהעסק יבטל החימוץ / אבל להעביר ידיו על העיסה, מחמם, ומגרע (מב כב): מיהו טוב לזהר לכתחלה (מהרי"ל בשם אגודה ורומקא). / שמא ישאר כפול, ותהא כפולה (אף שנדבק וריד על הכפל, עיין להלן סוף סימן תס"א מביאור הלכה וחזון איש). טוב לימנע מלרדד עד שהתנור גרוף ומוכן (מב כג):

ג. אם האשה שהיא לשה היא מקטפת במים / טחה העיסה במים (מב כד), במדינתנו נוהגים שלא לקטף (מב כו): לא תקטף באותם מים שמצננת בהם ידיה / באמצע הלישה הידים מתחממים וצריך לצנן (מב כה), וי"א שאין צריך לצנן ידיה, אלא אם כן הלש הוא מכניס לתנור. אבל טוב להחמיר משום הראשונים המחייבים, ואם מרגיש שמתחמם חייב לצנן¹¹ לכולי עלמא (מב כז): מפני שהם מתחממים ומחמיצים את העיסה אלא יהא לה כלי אחר מלא מים שתקטף בו. / עברה וקיטפה במים שציננה בהם את ידיה, לכאורה מותר בדיעבד (מב כז): הגה ומיהו בעצרה ולא לננה ידיה מותר (רמב"ם פרק ה').

ד. אם לש אחר זמן איסור חמץ / אבל לפני זמן איסורו שופכם בחצירו ללא מדרון, ויש אוסרים (מב כח): אלו המים/ שקיטף וצינן בהם (מב כט): עם שאר המים שרוחצים בהם העריבה לא ישפכם אלא במקום מדרון / לא ישפוך ברצפת אבנים שאינו בולע. וימחה לשפוך לפני שיחמיץ (מב ל): כדי שלא יתקבצו במקום אחד ויחמיץ. / בחצירו, אבל ברה"ר מותר, ויש אוסרים (מב ל):

באר החיים

והנה בדין מי פירות עיין ריש סימן תס"ב שהמ"ב מקיל בזה בשוגג בשעת הדחק, וגם זה רק אם נבדק מסימני חימוץ, והחזו"א מפקפק שם בהיתר שוגג. אבל לכתחילה אסור בשהייה פחות ממיל לדברי הכל, ואם כן הכי נמי הכא עכ"פ הוא כחומר דהתם.

ושם בס"ק י"ב הביא ראייה מהיתר בצקות של נכרים, שהרי יש לחוש שנאפה בחמה. והנה בדין בצקות מבואר שמותר רק אם נבדק מסימני חימוץ, אם כן בלא נבדק אין כל ראייה להקל. ואת עצם הראיה יש לדחות קצת ד"ל דמירי במקום שאין רגילות ללוש בחמין. והעיקר נראה, שעצם הדבר שאין סימני חימוץ והעיסה אינה חמה, הוא מוכיח שלא לש בחמין, אבל אם ידעינן שלש בחמין או בפושרין או שנתחמם העיסה אין כל ראייה להתיר.

ולשון הב"ח בסימן זה ס"ב: כתב באגודה פרק אלו עוברין וזה לשונו בשם הגאונים שיעור מיל דוקא בבית שאין התנור בו, אבל בבית שהתנור בו הוא חם ביותר, ואפילו בפחות ממיל הוא מחמיץ עכ"ל, מפורש לא כחזו"א. ואין לומר דשאני התם שחם ביותר, דפשוט שגם אם החדר חם ביותר, העיסה עצמה מתחממת מכך רק מעט.

¹¹ בריקת צינון הידים של הלש (הפינער): כיום נוהגים רבים להקפיד שתהיה העיסה קשה מאד, ויש שמקפידים ללוש דווקא בידים, ולע"ד חומרות אלו גורמים קולא וחשש גדול, כי כאשר הפינער אינו בעל כוח, מצוי מאד מאד שמתחממים ידיו, וחובה להפסיק ולצנן ידיו במים באמצע הלישה, ובמשנה ברורה כתב שכן הוא הדין לכולי עלמא, ובשער הציון כ"ט מביא שהריטב"א החמיר בזה מאד. גם זיעתו נוטפת, ופלא שאין שם על לב.

הגה והכלים שמתקנים בהם המלות / המקלות והרעדליך. וטוב לבדוק המרדה שמכנים בו (מב לב).
 לכתחילה ראוי לנקות אחר כל עיסה, אבל המנהג לבדוק אחרי כמה עיסות תוך שיעור מיל מתחילת הלישה.
 נכון להעמיד משגיח (מב לג): והסכין שחותכין בו העיסה יגרדס תמיד בשעת עשייה שלא ידבק בהם
 הבצק ולאחר עשייה ידיחם וינגבם היטב לחזור ולחתך בהם פעם שנית (מהרי"ל) וזהו עדיף טפי ממה
 שנוהגין לגרדן כי אי אפשר לנקותן היטב על ידי גרידה והמחמיר יגרדן ואחר כך ידיחן (דברי ע"מ). /
 המרדה אין צריך הדחה (מב לד): וביום טוב מותר לעשותו על ידי נכרי / הדחה שלא ליו"ט הוא שבות,
 ושבות דשבות מותר למצוה (מב לה), אם צריך ללוש עוד היום, מותר לישראל להדיח (מב לו). אמנם גרידת
 העץ הוא אב מלאכה דממחק, ואסור גם על ידי נכרי (שער הציון): ואם אין נכרי יטילס לזגון / ויכביד
 עליהם לשקעם (מב לו): או יתנם לתנור שיאפה הבצק שעליהם / ואין נכון לאכול את הבצק שדבוק ונאפה,
 משום שהצד שהוא תוך הסדקים מתעכב מלאפות (מב לז), וכתבו אחרונים דכיון שאין נכון לאכול, אסור
 לאפותו ביו"ט. ויכול לבטל או למכור לנכרי טרם שיחמץ (מב לח). היה בכלי ויש בפירוורים בכדי להצטרף
 לכזית, חייב בביעור, ולא מהני ביטול. שער הציון: והעריכות שאפשר לתת דבר בתוכו מותר להדיח וכן
 כל כיוצא בזה ויש ליזהר בעריכתו שלשין זה שלא יהיה בו שום גומא / וגם בשפתיו לא יהיה סדק. אפשר
 לערוך על סדין ולהחליפו כל י"ח מיל, או על דף חלק (מב לט): או סדק שלא יוכל לנקרו אחר הלישה
 ותחמץ ואחר כך כשחוזר ולש בו מתערב בבצק (מהרי"ל). ולא יתן העריכה על כר או כסת כמר / טוב
 לימנע מלהניח גם על בגד צמר, בדיעבד בכל אופן מותר (מב מ): בשעת הלישה שמחמם העריכה חבל על
 של עור שרי (מהרי"ו).

ה. עברה ולשה תחת השמש הפת מותרת / וכן בסמוך לפי התנור, ואפילו מזיד. ואם הוחמה
 העיסה אסורה גם בשוגג (מב מ, שער הציון):

ו. אם העיסה רכה לא יוסיף בה קמח / שמא ישאר מעט קמח, וכאשר ישרה המצה יתחמץ (מב
 מב), ואם לא יכול לעשות עוד עיסה, מותר להוסיף קמח, אבל לא ישרה המצה בדבר לח. ובדיעבד אפילו נפל
 לתבשיל אם אין וודאי שנשאר קמח, מותר. יש לבער פירוורים מהשולחן אחרי כל עיסה (מב מד): אלא
 עושה עיסה קטנה מגיבול קשה / אדם אחר יעשה העיסה, ואם עבר ועשה אותו אדם אין לאסור (מב
 מג): ויערבנה עם העיסה הרכה. הגה וירחיק המלות מהקמח / שהמודד קמח לא יתן מים, ולא יקרב
 למצות עד שינקו מלבושיו וידיו (מב מה): כי הקמח הנדבק בהן בל אחר כך כתבשיל ומתחמץ (מרדכי
 ריש פרק אלו עובדיו).

סימן תם דיני מצת המצוה ובו ז' סעיפים

א. אין לשיין / נתינת מים בכלל לישא (מב ד), וכן עריכה. ולכתחילה טוב שישראל ינקר, ויאמר לשם
 מצת מצוה (ביאור הלכה, קטן), ויש מקילין אף לכתחילה אם גדול עומד על גביו (מב א). דעת הט"ז
 שבטחינה כשר לכתחילה בגוי וישראל עומד על גביו, דדי בשמירה, אבל לכמה פוסקים גם בטחינה צריך
 עשייה שיעשה על ידי ישראל, ולא בגוי וישראל עומד על גביו, ולא על ידי קטן או על ידי בהמות. יראה
 שיאמר לשמה בפה בשעת הלישה והאפיה, ובדיעבד מועיל במחשבה. ובקצירה ובטחינה צ"ע אם מועיל
 במחשבה. ודין שימור הוא מן התורה לפחות משעת לישא, ולכן אין לסמוך על כך שהנער בן י"ג שנים, דצריך
 ב' שערות (ביאור הלכה): מצת מצוה / ישראל קדושים עושים שימור לשמה גם בשל שאר הימים, אע"פ
 שכשר בגוי (מב ב), ולהרמב"ם הוא מדינא דלכתחילה צריך שימור לכל הפסח (ביאור הלכה): ולא אופיין
 אותה על ידי נכרי / אם אי אפשר בענין אחר, יש לסמוך על שיטת המקילין בגוי וישראל עומד על גביו,

והוא שיזהירו כל שעה ללא שיסיחו דעתם. וטוב שישראל יסייעם. ועדיף שיעשה חש"ו מעכו"ם (מב ג): **ולא על ידי חרש** / שאינו שומע ואינו מדבר (מב ד): **שוטה** / מאבד מה שנותנים לו (מב ד): **וקטן** / שאינו בן י"ג ויום אחד, וכאמור גם נתינת מים מעכב (מב ד), ומכיון שלשמה הוא מדאורייתא, צריך שיביא שערות, ואין לסמוך על חזקה דרבא שאם הביא שנים יש לו שערות (ביאור הלכה ד"ה אין לשין):

ב. **הרא"ש היה משתדל במצת מצוה** / וכן בשאר המצות יעמוד על האפיה, ולא יסמוך על נשים (מב ו): **ועומד על עשייתם ומזרז העוסקים ומסייע בהן בעריכתן וכן ראוי לכל אדם לעשות להטפל הוא בעצמו במצוה** / מצוה בו יותר מבשלוcho (מב ה), וכתב האר"י שהזיעה בטורח המצות מתקן העון החמור (מב ז):

ג. **הלש אחר זמן איסור חמץ יאמר בשעת לישה כל פירורים שיפלו בשעת לישה ועריכה וכן בצק הנדבק בכלים** / בכל זאת אחר האפיה, יכבד הבית והשולחן, ויגרר הכלים וידיחן, וצריך לבער בשריפה העיסה שימצא אף שביטל, וטוב שמיד כשנופל פירור ידרסנו ואז לא יחמיץ ולא יצטרך לשרוף (מב ט, י): **אני מבטל אותם** / או אני מפקיר, ולא הן הפקר. ויאמר בלשון שמבין (מב יא): **כדי שנמצא שמבטלן קודם חימוצן**.

ד. **אין עושין סריקין המצויירין דהיינו לצייר בפת כמין חיה ועוף** / אסור גם על ידי דפוס, גם נחתומים אסורים אף שהם זריזים, גם אם המצות דקין מאד (מב יד), ובדיעבד אם לא שהה שיעור חימוץ מותרים באכילה ויוצא חובתו בהם (מב יג): **אבל כל מה שעושים אותו במסרק כדי שלא יתפח וכן מה שמנקבין המצות מותר ומכל מקום טוב למהר לעשותן שלא להשהות בהן. הגה ויש לעשות המלות ריקין ולא פת ענה כשאר לחם כי אין הריקין ממנהרים להחמיץ**.

ה. **אין עושין בפסח פת עבה טפח** / דעת כמה פוסקים דגם בפחות מטפח יש לימנע ובדיעבד מותר, ובטפח מחלוקת אם אסור בדיעבד (ובביאור הלכה נוקט לאיסור), ובכל אופן יש לעיין בתוכה אם נאפית יפה (מב יז):

ו. **אין להקל במה שהחמירו הקדמונים שלא לעשות פאנדי"ש** / מצה ממולא בגבינה ובשר, ואיסורו משום הלחה שבהם, וגם בדיעבד אסור (מב יח): **או פלאדוני"ש**.

ז. **אין ליתן ביצים שלמים במצה שתאפה עמהם** / בביצה רכה הטעם משום הליחה, ובביצה קשה משום שבמקום הביצה לא נאפית יפה (מב יט), ואף בדיעבד אסור. נתן לתוכו זרעונים כתושים מותרת, שדבר קטן אינו מעכב האפיה, אבל לכתחילה לא יתן (מב כ):

סימן תסא דיני אפית המצה ובו ה' סעיפים

א. **תנור שאופים בו חמץ צריך ליזהר כשיסיקוהו כדי לאפות בו מצה שילכו הגחלים על פני כולו** / לא הלכו על פני כולו או ספק אם הלכו על כולו אסור גם בדיעבד, אמנם אם במעת לעת האחרון לא אפה חמץ אין נאסר בדיעבד, וכן אם הסיק כמה פעמים אין לאסור (מב ב): **ואין די לו בלהבה דכמו שבולע על ידי גחלים כך פולט על ידי גחלים ושיהו ניצוצות נתזין ממנו הילכך אם הסיקוהו כמה פעמים קודם הפסח אינו מספיק אלא אם כן כיון להתירו לצורך פסח כי שמא לא הלכו הגחלים על פני כולו כל זמן שלא כיון לכך**

ויש נוהגים להטיל בו קרקע חדש כדי שלא יצטרכו היסק ומנהג יפה הוא. / בעובי אצבע (מב ג), ובדיעבד יש להתיר בפחות (ביאור הלכה): הגה וכשיכשירו על ידי היסק טוב וישר הוא לחזור ולהסיק לאורך האפייה ולא לעשות הכל זהיסק אחד (תשובת מהרי"צ). / וביניהם ימתין עד שיצטנן קצת, אבל ביו"ט שאסור להבעיר לא לצורך, יסיק רק פעם אחת (מב ד):

ב. טפקא (פירוש אחד מן הרעפים שמכסין בהם הגג, קופ"י זלע"ז) של חרס חדשה לא שנא הסיקה מבפנים או מבחוץ מותר כיון שהאור שולט תחתיה אף על פי שאין שלהבת עולה על גבה מרתח רתח והפת נאפית מיד ואינה באה לידי חימוץ אבל צריך להסיק תחלה בין תנור בין כוביא בין באלפס בלא מים / אבל אם מים הוא חליטה ואסור (מב ח): בין בקרקע / בגומא, ואין מברך עליו המוציא אלא אם כן קבע עליו סעודה, ובכל זאת יוצא בה מצות מצה (מב ט), וכן יוצא בנעשה באלפס (ביאור הלכה): אבל להדביקו תחלה ואחר כך להסיק יש אוסרים / שמא יחמיץ לפני אפיה (מב ה), ובדיעבד מתירין אלא אם כן שהה מיל לפני אפיה (מב י): וטוב לזהר / ונכון לימנע מלאוכלה אם אפשר לו. ולכתחילה לא יניח מצה על נייר בתנור, כי משהה החימוץ, ובדיעבד מותר (מב יא בשם חק יעקב ואחרונים): ויש מי שאומר שראוי למחות שלא יעשו חררות ברמץ (פירוש אפר חס, לנירו"י זלע"ז). / בתוך גחלים, שמא יחמיץ לפני שיאפה, ובדיעבד יוצא בה בפסח (מב יב, ושער הציון):

ג. מצה שנאפית עד שאם פורסין אותה אין חוטין נמשכים ממנה יוצאים בה. / ואפילו עדיין נפרכת כשמטלטלין אותה. אם תחב אצבעו בשעה שהיא חמה ולא נדבק עיסה, אות שאין חוטין נמשכין (מב יג, והחזו"א ק"כ י"ז) כתב כמדומה שבבליה עבה, גם במצה שאינה אפויה כלל, תצא האצבע נקיה¹².

באר החיים

¹² האם מצה שמונחת בתנור על נייר דינה ככפולה: החזון איש (סוף סימן ק"ב) הוקשה לו איך כשר דיעבד, הרי הוא כמו כפולה. ומתוך שהחק יעקב התיר רק במונח על הנייר, אבל דבוק בנייר דינו ככפולה שאסור בדיעבד.

וקשה מה תירוץ הוא, הרי בכפולה נאסר גם בנגיעה שאינו דבוק. ומה שכתב הרמ"א דבוקה, הוא למעט שיש ריוח כל שהוא שאינו נוגע ממש, וראיה לכך מהמשך דבריו שאסור בנגיעה (וכן מבואר בלשון ביאור הלכה ד"ה זו, שוכבות זה על גב זה, או דבוקה). ועוד שהחק יעקב מתיר מטעם שהחום מגיע דרך הנייר, ולא מטעם שאינו דבוק והחום מגיע דרך ביניהם.

ולע"ד ביאור דעת החק יעקב, שנייר אינו כעיסה ואינו מעכב את החום. ועוד כיון שמחוץ למצה הנייר גלוי לאש כולו מתחמם, וכן הטפקא מתחמם תחת המצה מכוח צדדיו, אבל בעיסה עקב לחותה, החום אינו שולט בה כל כך, והעיסה שתחתיה מתחממת לפני שנאפית (ועיין סימן תנ"ט במ"ב ס"ק ט"ז, שבצק הדבוק בסדקי כלי אינו נאפה כהוגן, ונכון שלא לאכלו).

¹³ שיעור חוטים נמשכים ממנה במצות שלנו: לענ"ד אין כוונת החזו"א לבלילה עבה סתם דוגמת החלות והלחמים, כי הם מדביקים, אלא דווקא בעיסה יבשה מאד כמו המצות שלנו, ובזו גם טרם האפיה יכול לפורסה ואין חוטים נמשכים.

עוד כתב החזו"א דגם בשעה שנצטננה מועיל סימן החוטים, ורק בעבר זמן רב שנתביש, אז אין מועיל סימן החוטים.

עוד כתב שאצלינו אינו נוגע כי כל מצה כשיצאה על מרדה והיא ישרה, כבר נבחנה בטלטולה לפני צינונה.

וכתב עוד שאם יש מקום אחד במצה שניכר שנאפה פחות מהשאר, אין בדיקת שאר המצה מועיל למקום זה, אבל בסתמא אין לחוש.

וכן אם מטלטלה ואינה נפרכת הוא סימן להכשיר (שער הציון^נ), וכן אם נקרמו פניה, וסימן זה של נקרמו מועיל גם בנצטננה, ושני הסימנים הראשונים מועילים רק בעודה חמה, ואם הוא ספק, אסור אפילו במקום הפסד מרובה כדין ספק דאורייתא (מב טו), ואם נקרמו פניה מסתמא אין חוטין נמשכין הימנה (שער הציון): הגה ויש ליזהר שלא ללקחה מן התנור קודם לכן (דברי עזמנו), ולהחזירה, / אפילו מיד, כיון שהוא חם יש לחוש שנתחמץ ברגע אחד, ובדיעבד אין לאסור (מב טז), אבל לצאת בה ידי חובת מצה אין כדאי (שער הציון): כי תוכל לכוף לידי חימוץ (מהרי"ל).

ד. יוצא אדם במצה שרויה / יוצא בדיעבד, וזקן או חולה שקשה לו לאכול מצה, יוצאין לכתחילה בשרויה (מב יז). ויש עוד עצה לאכול פירורין (ביאור הלכה). שרה חתיכות פחותות מכזית אם נתלבנו המים מחמת המצה אבד מהם שם לחם ואינו יוצא בה. יש אוסרים לצאת בשרוי בשאר משקין, ויש מתירים וסוברים ששרייה אינו מפיג טעם מצה, לפיכך זקן או חולה שאינו יכול לאכול שרוי במים, ישרה במשקין, אבל בריא שאכל מצה שרויה במשקין יחזור ויאכל כזית אחר. אמנם הטבלה גרידא במשקין או במי פירות מותר (מב יח): והוא שלא נימוחה / יש מפרשים נימוח לגמרי כמים, וי"א אף לא נימוח לגמרי, וצ"ע (ביאור הלכה): אבל אם בשלה אינו יוצא בה / שרוי ברותחין הוא כמבושל, שרוי בכלי שני ויד סולדת בו יש להחמיר אם לא במקום צורך, ואם הוא מרק יחמיר בכל גווני (מב כ, דיתכן שגם בצונן מתבטל שם טעם מצה). היה שרוי מעת לעת הרי הוא כמבושל (מב יז, לא כפמ"ג):

ה. אם אפו חמץ עם מצה לא נאסרה / אף שהיו בתנור קטן וסתום, ואף אם נילושו בשומן. אמנם המקום שעמד החמץ צריך היסך להכשירו (מב כב): אלא אם כן נגעה בחמץ ונוטל ממקום שנגעה כדי נטילת מקום / כעובי רוחב אצבע גודל, ויש מהאחרונים שמחמירים שאם נאפה תוך פסח אסורה כולה, ומהגר"א משמע להקל (מב כד): והשאר מותר. הגה מלך שנתכפלה בתנור ודוקה / מקום הכפל נדבק, אבל אם הכפלים סמוכים מאד, אך לא נדבקו ממש אין לאסור, ואם לא קרמו פניה במקום הכפל, או שיש ספק שמא לא קרמו, אסור (מב כה): עד שאין שולט שם האש אוסרים אותה תוך הפסח / כלומר נאפית בפסח כולה אסורה (מב כז, כח), ואם מסופק אם הוא כפולה אין להחמיר חוץ ממקום הכפל (ביאור הלכה): אבל שאר מלות שבתנור מותרים / אם הכפולה היתה שמנה אוסרת את כל מצה השניה, ואם הכפולה כחושה וההיתר שמן, אם נגע במקום הכפל אסור כולו, שלא במקום הכפל צריך נטילה, שניהם כחושים אפילו נושכים די בכדי נטילה, אפילו נגע במקום הכפל (מב כט, ל), ולפמ"ג נגע שלא בכפל די בקליפה, נגע בכפל נטילה, או נשך שלא בכפל צריך נטילה (שער הציון): וקודם פסח אין לאסור / אפילו נאפה ביד אחר חצות (שער הציון): רק מקום הדבוק (תרומת הדשן סימן קנ"ז ופסקיו סימן קמ"ה). / וסביבו כדי נטילה, והשאר מותר אפילו אין ס' נגדו. טוב להוציא מצה כפולה ונפוחה במרדה אחרת. מצא מצה כפולה ונפוחה אחר הפסח אין להחמיר (מב לב), מצא בפסח יש מחמירין לשרפו (ביאור הלכה): מלך נפוחה צאמלעיתא אסורה אבל עלה עליה קרום כדרך שעולה על הפת נשעת אפייה מותרת (מהרי"ל). / איסור נפוחה הוא בשני אופנים, א' שתפח המצה ועלה ללא חלל. ב' שנחלק באמצע עביה ועלה חצי מצה ונעשה חלל (מב לג), והוא שהחלל בעובי אצבע גודל בינוני או אגוז לזו, ואז כל המצה אסורה, גם בנאפה קודם פסח, וגם אם יש שישים. ואם לא עלה המצה בגובה רק בתוך עובי המצה נמצא בה נקב חלול

באר החיים

^נ הוכחת מטלטול שהמצה אפוייה: וכתב החזו"א שם ד"ה שו"ע, דכיון שנאחזות במרדה וביד ואינה נכפלת, ודאי אין חוטים נמשכים הימנה, ואין צורך לבדוק אם יש חוטים. ובד"ה כ' במ"ב הוסיף לענין נתיבשה, כשם שאין החוטים ראייה, גם הטלטול אינו ראייה, שאפשר שבשביל יובש מתקשה, אבל במצה שלנו שהיא דקה ושטוחה גדול, יש ראייה מטלטולה.

כשיעור הנ"ל ויש בנקב אבעבועות שהוא סימן לחימוץ אסור רק במקום הנקב, אבל היה בה שני נקבים נקב בתוך נקב, כל המצה אסורה. אם כבר נאפה, ואחר כך טחה בשומן והחזירה ונתנפחה מותר (מב לד). ון אם באמצע האפיה נתנפח והכה עליה האופה במדרה שלא תעלה, משמע שאין בזה חשש (שער הציון). נתערבה הנפוחה הא"ר מחמיר לאסור הכל, וח"י מתיר, ובהנאה יש להקל, ואם יש ס' יש להקל. ובמצות דקין שלנו יש מאחרונים שאומרים שאין אסור נפוחה, ואפילו מי שרוצה להחמיר, בתערובת וודאי אין להחמיר (מב לה). כפולה או שנים ששכבו זה על זה, שדבוק יחד בנשיכה נראה שכשר, אבל לא מלאני להתיר ללא צירוף (ביאור הלכה בשם ח"מ). והחזו"א (קכ"ב י') מוכיח שמהרש"ל אסר בזה^ט: **אם שני מלות שוככות זו על זו כתנור קודם אפייתן אסורים דהו כמלה כפולה (מהרי"ו)**. / אם הוא בפסח נאסרו שני המצות כולם, ולפני פסח נאסרו כדי נטילה סמוך למקום דבוקם (מב לו). אם שכבו והאופה הפריך מיד, נראה להתיר (מב לז): **וכן יש ליזהר שלא יגעו זה בזה כתנור בעודן לחין כי אין האור שולט במקום נגיעתן וזאכס לידי חימוץ (בית יוסף בשם אורחות חיים)**. / בדיעבד שנגעו זה ליד זה אפילו נשכו מותר (מב לח):

סימן תסב דין מי פירות אם מחמיצין ובו ז' סעיפים

א. מי פירות / כגון יין שמן דבש חלב (מב א), ואפילו מפירות חמוצים (מב ג), אבל שמרי יין עושה חמץ גמור (ביאור הלכה, ללוש^ט): בלא מים / מי פירות עם מעט מים אפילו כל שהו מחמיצין (מב ב): אין מחמיצין כלל ומותר לאכול בפסח מצה שנילושה במי פירות אפילו שהתה כל היום / ואפילו תפח (מב ד): אבל אין יוצא בה ידי חובתו מפני שהיא מצה עשירה וקרא כתיב לחם עוני.

ב. מי פירות עם מים / בין שהמי פירות מועטים מהמים, בין מים מועטים ממי פירות. בין נילוש במים, ואחר כך נתן מי פירות, בין נילוש במי פירות ואחר כך נתן מים (מב ו): ממזהרים להחמין יותר משאר עיסה / בפחות משיעור מיל (מב ז), יש אומרים שחימוצו גמור וי"א שהוא נוקשה, ואם רוב מים חייב כרת על אכילתו (ביאור הלכה): הלכך אין ללוש בהם / ומנהגינו לאסור גם קיטוף. ואם נרטבו החיטים במי פירות ונתייבשו, בשעת הדחק יש לסמוך להקל ללוש במים (ביאור הלכה): ואם לש בהם יאפה מיד^{סא} / עבר ושהה פחות משיעור מיל, מותר בהנאה, ואם אפה בשוגג והוא שעת הדחק וראה שאין סימני חימוץ יש

באר החיים

^ט עיין לעיל תנ"ט סוף ס"ב, שנראה שם שאוסר בזה.

^ס מה שכתב ביאור הלכה דלא בא"י, ט"ס וצ"ל דלא כחק יעקב ס"ק ה'.

^{סא} **גדר דין יאפה מיד:** החזו"א (קכ"א סוף ס"ק ט"ז) הסתפק בגדר מיד, האם הכוונה ללא שהייה כלל, אבל עסק ארוך בעריכה מותר שבשעת עסק אינו מחמין. או שמא מחמין גם בשעת עסק, וצריך לאפות בלא עסק ועריכה.

והנה דעת המשנה ברורה לעיל תנ"ה ס"ק מ"ב, ובביאור הלכה שם שגדר מיד הוא שלא נאמר בהם שהעסק אינו מניחם להחמין, וכשנעין בסימן תנ"ט ס"ב איזה ענינים אסורים לולא שהעסק מונע מחימוץ, נמצא לכאורה שלפני שנתעסקו מותר בשהייה עד מיל, ואחרי שנתעסקו ונתחמם מחמין מיד, ואי אפשר לערוך, כי נראה שם שגם להתיר את העריכה עצמה צריך להיתר שהעסק מונע מהחימוץ.

להתיר באכילה. ואפילו אפה מיד אין יוצא בה בכזית ראשון כל שנרגש טעם מי פירות, גם אם לש במים לבדם וקיטף במי פירות אינו יוצא בו (מב ח^כ):

ג. מותר ללוש ביין אף על פי שאי אפשר לו בלא טיפת מים שנופלת בשעת הבציר ואף לכתחלה רגילים ליתן מים בשעת הבציר כדי להתיר נצוק ואף על פי כן אין לחוש להם הואיל וכבר נתבטלו המים ביין קודם שלשו העיסה. / דווקא אם נפל לענבים עד תוך ג' ימים מהדריכה (שער הצינון), וטעם ההיתר שתסיסת היין הופך את המים ליין, אבל אם נפל ליין אחר ג' ימים מדריכתו, וכל שכן אחר שנעשה יין אסור אפילו מעט מים אף שהוא קודם לישא, וכל שכן בשאר מי פירות מחמיץ עם מעט מים אף שנתבטל בתחילה (מב י, יא) בביאור הלכה נוקט להקל גם במי פירות שאין בהם תסיסה, אם המים נתבטלו בו לפני שבאו לקמח, והוא שומרו מחימוץ ככל מים, ולא נחוש שממחר להחמיץ³⁰. אמנם יין ודבש צימוקים דינו כיון, שהוא מהפך המים ליין ומותר לכו"ע, ודווקא אם הצימוקים הרבה, שאילו הצימוקים אחד ממששה במים וודאי הוי כמים עם מי פירות, ויש מחמירים בצימוקים ובעל נפש יחמיר לא לאכול מצה שנלושה בהם אלא ימכור או ישהה לאחר פסח (מב יא). וכן לגבי מי דבש ושכר וי"ש יש אומרים שדינם כיון שהתסיסה מהפכת המים למי פירות, ויש מחמירים, ולכן לא ישתה את מי הדבש הזאת, אבל יכול להשהותה לאחר פסח או למוכרה (מב כג):

ד. מי ביצים ושאר משקים כולם הוו בכלל מי פירות. הגה וצמדינות אלו אין נוהגין ללוש במי פירות / חוששים לדעת רש"י שמי פירות ללא מים מחמיץ, וממחר להחמיץ. ועוד חוששים שנתערב מים (מב טו). ואפילו לשה אין אוכלים בפסח (מב יח^{טו}): ואפילו לקטף המזות אין נוהגין רק

באר החיים

³⁰ גררי מצה עשירה: בבית יוסף מפרש בדעת הרמב"ם שאם לש ביין ושמן הוי מצה עשירה ואינו יוצא בכזית ראשון אף בדיעבד, ובמי פירות לכתחילה לא יצא בו ודיעבד יצא, וצריך טעם, ממנה נפשך האם הוי עשירה או עוני.

ויתכן לפרש דמי פירות הוי לחם בינוני, לא לחם עוני כלשונו, וגם אינו מצה עשירה, ולא מיעטו מלחם עוני לעכב בדיעבד, רק אם הוא מצה עשירה.

³¹ מים שנתבטלו ונתן מי פירות, האם דינו כמים עם מי פירות יחד שממחר להחמיץ: החזו"א (קכ"א כ') תמה על הביאור הלכה מדוע הקיל הלא בר"ן ובריטב"א שבקשו טעמים מדוע מותר ותיקא במישחא ומילחא, ושאלו הא דין המלח כמים, מדוע לא תירצו שלפני שנתערב הקמח, נתבטל המלח בשמן ונעשה מי פירות. מוכח דסבירא להו דלא נתבטל המלח במי פירות, ואין לנו מן הראשונים מי שחולק בזה, ולמה נטה מדברי הראשונים ז"ל.

ולע"ד נראה ליישב דאין הוכחה מהראשונים הנ"ל, כי מסתבר שהדרך הוא שדרך המלח ליתן על הקמח עם השמן לפי מידת המאפה, ואין נותנים אותו על השמן לבדו (עיין תס"ג בסוף דברי הביאור הלכה שכתב כעין זה), ולכן לא ניחא להו לקמאי ז"ל להעמיד דין ותיקא כהגר"א ז"ל שהעמיד בתנאי שיתן המלח על השמן בפני עצמו, כי כיון שתנאי זה הוא שינוי מהדרך, אילו היה הדין דבעי שינוי, היה נזכר בגמרא תנאי זה (כמו שמוזכר בשבת בדיני לישא), אלא בהכרח דהגמרא שרי ליתן מלח על הקמח ללא ביטולו בשמן שזה אסור לכו"ע, ולכן הוצרכו לתירוצם. ולעולם יכולים לסבור שמים מעטים מתבטל כוחם לחמץ כשנתערבו תחילה בהרבה מי פירות.

ואדרבה יש ראשונים שמשמע מהם כהמקילים, שהרי בשו"ע סעיף ג' שכתב שכיון שנתערב קודם שלש העיסה, והוא לשון הסמ"ג, ולא התנו שיתערב לפני התסיסה, משמע אפילו נתערב אחר התסיסה כל שהוא קודם לישא מתבטל, ולפי זה הוי הדין שאר מי פירות, ושפיר הקיל הביאור הלכה.

³² אפה במי פירות בדיעבד יאפה מיד או ישרוף: יש כאן מקום עיון, דהנה בגמרא תניא אין לשין במי פירות, ואם לש לרבן גמליאל תשרף, לרבנן יאפה מיד. ועיין בטור דקיי"ל כרבנן. ונחלקו הראשונים בפירושם, לר"ת מייירי במי פירות עם מים, אבל ללא מים לשין לכתחילה כי אינו מחמיץ, וכן קיי"ל בסעיף א' וב'. דעת רש"י דמייירי ללא מים. והנה הרמ"א מביא מנהג לא ללוש במי פירות, והיינו

לאחר אפייתו בעודן חמין / אבל אין לצאת בהם לכזית ראשון משום מצה עשירה (מב יז), ולכן נוהגין לא לאכלו כלל בלילות ראשונות (שער הציון): ואין לשנות אס לא בשעת הדחק ללכזי חולה או זקן הלכך לזה. / ויאפה מיד. דעת החזו"א (קכ"א י"ב) שבלא מים אפשר להקל לחולה אפילו בהחמין לא רק באפה מיד^ט ועם מים אין ללוש לכתחילה אפילו בשעת הדחק (מב יט^ט):

ה. הלש עיסה במי פירות טוב לעשותה פחות משיעור עשרון כדי שלא תתחייב בחלה. / כי כיון שבפסח אין נותן בה מים לא הוכשרה תשאר טהורה, ולא יוכל לאכלה ולא לשרפה כיוון שהיא טהורה. ואם הוא בחו"ל יצטרך ליתנה לכהן קטן שלא יצאה טומאה מגופו (מב כ):

ו. חטה שנמצאת בדבש / אפילו נכבשה שם מעת לעת (מב כא) ונתבקעה (מב כב): או ביין וחומץ מותר ובלבד שלא נתערב בהם מים. / אם לא היה מעת לעת מותר בשתיה, אפילו מי דבש שיש בו מים, וכן אם נתרככה ולא נתבקעה יש להקל (בביאור הלכה מבאר שרק בספק אם נכבש מעת לעת מותר, מטעם ספק ספקא שמה לא נחמץ, ושמה לא נכבש, בצירוף צד נותן טעם לפגם, וצד נוסף שמה המים שבמי דבש נהפכו למי פירות). שומן דינו כמי פירות, ואם נתערב מים מחמין, אבל אם הרתיחו ובשלו נתאדה המים, ואם יודע שהחטה נפלה אחרי הרתיחה מותר. ואם אינו יודע מתי נפלה, אם השומן בכלי הראשון שהיה בו לפני ההרתחה והכלי עודנו באותו מקום, יש לחוש שהיה בו גם לפני כן, אבל אם נשתנה המקום לא מחזקין ממקום למקום (מב כג):

באר החיים

לחוש לרש"י, או לחוש שיש מים, אבל על הדין המבואר בגמרא שאם לש יאפה מיד ויכול לאכלו לכתחילה, לא שמענו שנחלק, ומהיכתי תיתי שלא יאכלנו, ובסעיף ו' לענין חטה בדבש, משמע שמודה הרמ"א שהדבש מותר באכילה. אמנם החיי אדם מוכיח שנוהגין שלא לאכלו, מלשון הרמ"א בסי' תמ"ד ס"א שאין נוהגין לאכול מצה עשירה, והיה אפשר לפרש שכוונת הרמ"א שאין בכך עצה לערב פסח, כיון שלכתחילה אין לשין במי פירות לצורך אכילה בפסח, אם כן מניין יהיה לנו מצה עשירה, וצ"ע מה מקור הגר"ז וחיי אדם לאסור באכילה, אכן לשון הרמ"א משמע שאין אוכלים. ועיין בסי' תס"ג מ"ב ס"ק ה' שמצדד שאם נתערב מותר ללוש, כל שכן שמותר לאכול, וצ"ע.

^ט וטעמו, כי בסעיף א' נפסק שמי פירות אין מחמין אפילו אחר זמן רב, וס"ל דלחולה אוקמינן אדינא לא כרש"י ולא חיישינן שנתערב מים, אמנם אם בעבור צורך החולה מספיק גם על ידי אפיה מיד, וודאי מודה החזו"א דעדיף טפי.

^ט עיסה שנאפית במי פירות דינה בשעת דחק: דעת החזו"א שגם עם מים מותר ללוש לחולה, אבל יאפה מיד. ולא כהמ"ב שכתב בשם אליה רבה, שעם מים אין ללוש לכתחילה אפילו בשעת הדחק, אמנם מבואר במ"ב דמודה שאם לש, מותר באכילה.

טעם החזו"א (קכ"א י"ב) שמשמע ברמ"א שלחולה וזקן מותר ללוש דשעת הדחק כדיעבד דמי.

והנה יסוד דברי המ"ב מובן מאד, דעיקר חומרת הרמ"א כאן הוא שגם מי פירות לבדם, דינם כמי פירות עם מים, אשר בזה דינא דגמרא הוא שלכתחילה אסור ללוש, ואם לש יאפה מיד ויאכל כנ"ל ס"ב, ואם כן כאשר מקיל הרמ"א בחולה, היינו שכלפי חולה לא ננהוג החומרא האמורה, וממילא הדר הדין כהשיטה העיקרית, והוא שבברייתא שהוא דין סעיף ב' מיירי רק במי פירות עם מים אבל מי פירות לבד מותר, וממילא במי פירות עם מים הנשאר גם בחולה דין הגמרא ש'אין לשין ורק דייעבד מותר'. ונמצא שחידוש זה להתיר ללוש לכתחילה לחולה, ולומר שאצל חולה, לכתחילה דינו כדיעבד, מטעם דחק, אף אם אולי יתכן בסברא, אך ברמ"א וודאי אין לו שום מקור, וצ"ע מה שכתב חזו"א כן בדעת הרמ"א.

ונראה דיסודו מכך שהרמ"א כתב אפילו לקטוף המצות במי פירות אין נוהגין, ומשמע ליה שגם זאת התיר לחולה לעשות כן, וכיון שלש במים הוי מי פירות עם מים ומוכח שמותר לכתחילה לחולה. אולם צ"ע להוכיח מזה למי פירות עם מים, שהרי לשון הרמ"א אפילו משמע דסבר שזה קיל ממי פירות ללא מים, וכמ"ד בגמרא דקטוף אינו כלישה, עיין שער הציון כא, וביאור הלכה ד"ה בהם, ואם כן אין ראיה מהרמ"א ללוש לחולה במי פירות עם מים.

ז. יש לברר המלח קודם פסח מחטים שלא יהיו בתוכו, כי כשהמלח מתלחלח הוא נכנס מעט מעט בחטים ומתחמץ/ מלח זה היינו מלח של ים, אבל מלח שחופרים בקרקע אינו כמים להחמץ¹⁰, מכל מקום ראוי לבדוק אותם שלא יהיה בו חטים (מב כד). אם לא ברר ומצא חטים במלח, אם החטים יבשים מותר, ואם נתרככו ומצא את החיטה בפסח, לכתחילה לא ישתמש בכולו אבל משהה לאחר פסח. ואת הכדי נטילה הסמוך לחטה יזרוק. נפל למאכל אינו אוסר, אלא אם כן נפל מן הכדי נטילה. מצא בערב פסח אחרי חצות הרי את השאר יכול גם לאכול, אבל כדי נטילה סמוך לחטה יזרוק, ומסתבר שכן הדין גם במצא לפני חצות, שאת הכדי נטילה יזרוק (שער הציון). יש לברור גם תבלינים מחמץ, אבל דיעבד מותר אם נמצא בהם חיטה והוציאו, כי הוא יבש ביבש (מב כה):

סימן תסג. אם מותר לחרוך שני שבלים יחד, ודיני כרמל ובו ג' סעיפים

א. מותר לחרוך שני שבלים ביחד ולא חיישינן שמא יצאו מים מאחת להכרתה שהם מי פירות ואינם מחמיצים. / וכן מותר להעמיד כד עם חטים בתנור כדי שיהיו קליות (מב א), וסעיף זה מותר גם לרמ"א שבסעיף ב' המחמיר בשאר מי פירות (מב ה):

ב. ותיקא שהוא תבשיל העשוי משמן ומלח עם קמח מותר/ אפילו היה המלח העשוי ממים, והטעם שבאמת אין המלח נדון כמים, או כי נשתנה צורתו או כי הוא מועט, ואפשר שבהרבה מלח חוששים (מב ב): והוא שלא יהא בו מים. / אפילו כל שהוא (מב ד), ואם יש מים אסור אף ללא מלח (ביאור הלכה): הגה: ולדידן שנוהגים להחמיר במי פירות גם זה אסור. / ולחולה וזקן מותר (מב ה):

ג. כרמל / נתן חטים בתנור שיהיו קליות: שמהבהבין אותו באור וטוחנין אותו אין מבשלים הקמח שלו במים שמא לא נקלה באור יפה ונמצא מחמין כשמבשלים אותו / ואם נפל למאכל אסור המאכל בהנאה, ואסור להשהותו (מב ז), וכן מצא אפויה שנמצא בה קמח, ונפל לתבשיל אוסר את התבשיל גם בהנאה, אבל נתן קמח לאפות בתנור יש מתירים משום שקמח נאפה יפה, ובדיעבד אם נפל

באר החיים

¹⁰ האם מלח הוא כמים או שאר משקין: דעת הרא"ש (פ"ב סי' י"ג בקושיתו על הרי"ף, וכן בס' כ"ג) דמלח הוא כמי פירות שלהרי"ף שמים ומי פירות אין מחמיצים, ס"ל דמלח מונע החימוץ כשמעורב עם מים, ולשאר ראשונים שמים ומי פירות המי פירות ממזהר החימוץ הכי נמי מים ומלח, המלח ממזהר החימוץ, ואינו מחמין לבדו, וכ"כ הטור כאן. ואילו דעת הר"ן י"ב ד"ה ותיקא שמלח דינו כמים, וכ"כ שלטי גיבורים דף י' ע"א, סוף סימן ב'.

ויעויין בטור ומגן אברהם שיש שני מיני מלח. והנה הפר"ח מביא ראיה שהמלח הוא מי פירות מרמב"ם מטומאת אוכלין פ"ה ה"ב, שם כתוב שהמלח שנמחית הוא כמי פירות ואינו מכשיר. והפרי מגדים במשבצות בסוף הסימן, מביא ראיה לאידך גיסא ממקואות פ"ז מ"א שהמלח משלים למקוה, והרי שם נאמר 'מים', וכן באו"ח קס"ב איתא שנוטלים ממנו לידים, ובשניהם מייירי בסתם מלח, ומצדד לומר דמקואות במלח מים, ודטומאת אוכלים במלח מקרקע, אבל כתב דסתימת השו"ע בהלכות מקואות ונטילת ידים נראה שכל מלח הוא כמים, וקשה מדין הכשר, אלו תורף דבריו.

ויש ליישב הסתירה דמלח הוא 'מים', אבל אינו 'משקה'. ולפיכך לענין הכשר דבעי ז' משקין מלח אינו משקה אף דהוא מים, אבל לענין מקוה בעי 'מים', ומלח הוי שפיר מין מים. ועיין בבעל הנפש להראב"ד גבי יבחושין אדומים שכתב כזאת שיבחושים אינו משקה אלא אוכל, ובכל זאת מצטרף למקוה כדין 'מים'. וכן עיין כתבי הגרי"ז זכאים כ"ד, ומיושב הסתירות שהביא הפמ"ג.

ולפי זה לענין חימוץ דתלוי ב'מים' (שהרי שאר ז' משקין אין מכשירין) לכאורה יש למלח דין מים [היינו שאי אפשר שיהיה בכלל דברים שאינם מחמיצים, אלא דיתכן שנוסף בו גם כח מי פירות לענין למהר להחמין], וצריך ביאור דעת הרא"ש. ויש לומר דהרא"ש סבר דכיון שחלוק מכל מים, דכל מים הוא משקה, ומלח אינו משקה, חלוק בכוחותיו ודינו כמי פירות, ומ"מ צ"ע.

בתבשיל מותר בהנאה או להשהותו (מב ח"ט): וכן כשמוללין הקדירות החדשות (פירוש שנותנים קמח לתוך המאכל להקפות) / ולהרמב"ם מיירי שנותן קמח ומים לחזק הקדרה עצמה (מב ט): אין מבשלים בהם אלא מצה אפויה שחזרו וטחנו אותה.

סימן תסד חרדל שנתערב בתוכו קמח, ובו סעיף אחד

א. חרדל או שאר מיני טיבול / שיש בהם חומץ, ושאר דברים עם קיוהא, והוא מחמיץ את הקמח (מב א): שיש בהם מים / ולרמ"א בסי' תס"ב ס"ד אפילו ללא מים אסור (מב ב): אין נותנין בהם קמח ואם נתן לתוך החרדל יאכל מיד / שהחרדל מונעו מלמהר להחמיץ (מב ג): ולא ישהנו שמא יחמיץ ובשאר מיני טיבולין כיון שאינם חדין כמו חרדל ודאי החמיץ וצריך לשרפו / עיין תמ"ה ס"ק ו' (מב ד): אם הוא אחר זמן איסור חמץ. הגה והמנהג שלא ללכוד חרדל כלל בפסח אפילו נתערב קודם פסח / כלומר שנתערב בין חרדל ללא קמח לא ישתה, ואם נפל חרדל לתבשיל בדיעבד מותר (מב ו): דהוי כמיני קטניות שנוהגין בו איסור (הגהות מיימוני ריש פרק ה' ותרומת הדשן סימן קי"ז). / אף כשטחון ומעורב ואינו נראה כקטניות, יין שניתן בו חרדל כדי שיעמוד במתיקתו אסור לשותות ומותר להשהות, חרדל ללא קמח מותר להשהות (מב ו):

סימן תסה דיני מורסן בפסח ובו ג' סעיפים

א. אין שורין מורסן / וכן סובין, אבל הקש שהגרגר מונח בו מותר ככל קש (מב ב): לתרגומים בשום פנים ולא חולטין / חליטה אינו מחמיץ, אבל לא בקיאים בחליטה (מב ד): הגה וכשנותנים להם שעורים או חטים ללכוד יזהר שלא להשליכם במקום לח שיבואו לידי חימוץ (מהרי"ו). / יזהר כן מתחילת שש, ויש אומרים מל' יום קודם הפסח, אלא אם כן משגיח לקחת מהבעלי חיים את הנשאר (מב ה):

ב. אין האשה שפה מורסן על בשרה אפילו יבש / עברה ושפה, לא תרחוץ בצונן עד שידוע שעבר הכל, או תשטוף במי פירות תחלה (מב ז):

באר החיים

^{סח} מצה שרויה: מבואר בסוף עיף זה שבסתם מצה לא חיישינן שנשאר פירורי קמח עליו ומצה אפויה אפשר לבשל, אמנם במג"א מביא שבקושטטינא נוהגים שלא לבשל מצה אפויה משום דאתי לאיחלופי. וכיום יש קהילות רבות שנוהגים להקפיד אף לא לשרות מצה במים, מובא במ"ב סוף סימן תנ"ח.

ואמר ידידי הג"ר אריה קניגסהפר שליט"א דלענין שריית המצה בחמין או כבוש מעת לעת, יש טעם נוסף להחמיר, והוא שיש לחוש שתוך כדי האפיה נמצא פירור עיסה שנתחמץ על השלחן בשהיה ללא עסק, וחזר ונדבק בעיסה, והדין הוא שקודם פסח בטל בששים. ועי' סי' תמ"ד ס"ד שי"א שבפסח ביבש חזר וניעור ואוסר במשהו ולפי זה אסור גם ללא שרייה אם היה כזה צד. אבל יש הרבה אחרונים שסוברים אליבא דהרמ"א שגם ביבש אינו חוזר וניעור, ומותר. אבל אם כבשו בפסח הרי המשהו נותן טעם חדש בפסח, ובכחאי גוונא חוזר ואוסר בפסח לדברי הכל. ועל כן אם יבשל או יכבוש המצה בפסח אילו יש במצה חשש משהו חמץ, יחזור ויאסור בפסח את כל המצה. נמצא שיש טעם נכון לימנע מלשרות מצה ברותחין שיד סולדת.

ג. אם שפשפו מורסן באווז לח ממים יש מי שאומר שהאווז אסור. / כי נכנס לנקבי העור, ואין מועיל הדחה ושפשוף (מב ט), ולא מהני הפשט העור, כי נכנס בבשר בעומק (מב י), ואם המורסן והאווז יבשים מהני הפשט (שער הציון): הגה והכי נהוג לענין איסור חמץ שהוא במשקו / ואפילו בהפסד מרובה (שער הציון), ואם שפשף את האווז בערב פסח אחר חצות מותר לאכלו קודם פסח, אחר שפשף והדחה היטיב במים, ויש מקילין לאכלו תוך הפסח במקום הפסד מרובה (מב יא): ויש ליזהר שלא להכניח העופות בקטין שמא יהיו סס חטים או דגן מחומץ ויתן טעם צעופות צקעת ההכנה. / אבל דיעבד מותר, שהרי העוף באויר בגובה ונוגע רק בשלהבת ולא בדגן, ועוד שמא לא היו חטים מחומצות. מצא בתבשיל שיבולת ריקה מחיטה, אין צריך לחוש שהיה שם חטה (מב יב):

סימן תסו אם הרוק ומי רגלים ודומיו מחמיצים ובו ו' פעמים

א. לא ילעוס אדם חטים ויתן על גבי מכתו מפני שהן מחמיצות שהרוק מחמיץ. / אולם בנשיכה גרידא אינו מחמיץ, וגם בלעיסה אם לועס ללא הפסק ושהייה, אפילו כל היום אינו מחמיץ, אבל כאן שוהה על מכתו (שער הציון), עשה כן לפני פסח ויצאו מבתו לפני שעה ששית, ואם צריך אותו לרפואה יכול למכור החיטים לגוי ולשאל ממנו באופן שהישראל אינו חייב באחריות, ומותר במקום חולי שאין בו סכנה, שאינו עובר בבל יראה, וההנאה היא שלא כדרכו. אך אם יכול לרכך החיטה במי פירות אין נכון לרככו ברוק (מב א). ואם יש סכנה מותר גם אם עובר בבל יראה, ואפילו אכילת חמץ מותר, אם אי אפשר בקל בדרך היתר (מב ב), אבל באין בו סכנה אסור באכילת חמץ אפילו משהו. חמץ שעבר עליו הפסח גם חולה שאין בו סכנה מותר להתרפאות בו (שער הציון):

ב. הנותן שעורים לבהמתו ומצא בהם ריר צריך לבערם. הגה אצל כסתס אין לחוש והאיל וכנר בטל (דברי עאלמו). / ביטול לפני פסח לא מועיל למה שנתחמץ בפסח, אלא אמר בפסח כשנותן לבהמתו, שהוא מבטל את מה שישאר (מב ד): ויש מחמירין לבער כל הנותן מן הבהמה אף על פי שאין רואה עליו ריר (מרדכי ריש פרק אלו עוברין צס הרוקח). / זהו בסוס דבסתמא שלא מצא רוק, יש לבער רק להיש מחמירין, דכיון שהוא ספק די בביטול ללא מצות ביעור, אבל בשור ופרה סתמא יש ריר ואין להקל. ובכל בהמה נכון להחמיר לבער, ולפיכך טוב שיתן לבהמה מעט מעט, שלא ישאר כלום (מב ה):

ג. שק מלא קמח שנתלחלח מזיעת החומה מותר / בין זיעה מאויר, בין מכח מים בלועים, בין מחום האש (שער הציון) דינו כמי פירות, ואינו מחמיץ, אבל אין ללוש לכתחילה עם מים דנעשה מים ומי פירות. אבל זיעה שנולדה ממים חמים שבתוך הבית מחמיץ כמים (מב ז): ויש אוסרים / סוברים שזיעת אויר כגון באבנים ברזל וזכוכית גם מחמיץ, וי"א דהוא דווקא בלבנים ועץ שבלעו מים אבל זיעה מאויר קר אינו מחמיץ, ולדינא שניהם מותר, ולכתחילה ישהה אחר פסח, או בפסח אם ירקד ויסיר הרטוב (מב ח). טמן שק קמח בחול ונתלחלח, הרי זה חמץ (ביאור הלכה):

ד. נפלו מים על קמח או נתלחלח השק / דמסתמא הקמח שם נרטב (מב י): יאחז בידו כל המקום המלוחלח בשק / ומעט יותר (מב יא) וגם נכון לרקד שאר הקמח, ולהסיר הפירורים שנעשו גוש (מב יב), ועצה זו של אחיזה עדיף מריקוד, ומועיל גם אם הלחלוח נתיבש כבר, ומועיל גם תוך פסח אף שריקוד לא מועיל בהתיבש, ולא תוך פסח. אלא שנכון גם לרקד (מב טו): עד שיריק כל הקמח שבשק. ואם אי אפשר לעשות כן / כגון שנתלחלח בצידו בכמה מקומות, או אם חלק גדול מהשק נתלחלח, או שזרקו השק ממקום למקום (מב יג). יש אומרים שאם נתלחלח מלמעלה לא מועיל אחיזה, כיון

שיכול ליפול מים בעומק, ואפשר שאם קודם פסח אחז ולא ריקד, אין להחמיר בזה בדיעבד (מב יב): **ירקד הקמח והשאר מותר** / וביו"ט שאסור לרקד שלא לצורך אכילתו, ירקד על ידי גוי, ואם לא שהה מיל משעה שנרטב יכול לתת לגוי במתנה (מב יד) וימסור לו (שער הציון): **ודוקא כל זמן שהוא מלוחלח אבל אם נתייבש הלחלוחית לא מהני ריקוד דמיפרך ומתערב עם השאר ואסור לאכלו בפסח** / היינו שהקמח המחומץ יכנס בנפה, כי פירורים גושיים אינם כקמח אלא דינם כיבש דאפילו היה ס' נגדו ובטל, בפסח חוזר וניעור ונאסר במשהו, אפילו לש כבר (מב טז), ואף אם אפאו לפני פסח. ולדינא אם נאפה לפני פסח מקילים האחרונים שדינו כלח דאינו חוזר וניעור, ויאלץ מעט קודם פסח, כמות שניתן לתלות בו שאכל החמץ, ולא ישתמש במצות כאלו ללילה ראשון דאינו שמורה. וכן הדין בכל מה שנותר בספק ספיקא (מב יז). ואם יש ספק אם המים היו מי פירות יש להקל לאכלו אחר ריקוד, אפילו נתייבש בפסח (מב כ), ואפילו אם יש צד שהוא זיעת חומה יש להקל עכ"פ קודם פסח, ובכל זה יכול ללוש גם במים וגם לבריא, אחר שהמי פירות נתייבשו, אם אופה קודם פסח (שער הציון נב נג). נשכו עכברים שק יש אוסרים כולו, והרבה מקילים לאחוז מקום הנקב ולהתיר השאר, ויש להחמיר, ובשעת הדחק או הפסד יש להקל, ואם נענע אין היתר אחיזה, אבל יש היתר ריקוד כולו לפי האחרונים כנ"ל (מב יח): **אלא ירקדנו וישמרנו עד אחר הפסח, ואם נתייבש בפסח אסור להשהותו** / הוא הדין נתייבש בערב פסח אבל הריקוד היה בפסח, כיון שהתערבות היה בפסח נאסר במשהו, ואסור בשהייה (ביאור הלכה), וצריך לבער, ואם יש עכו"ם לפניו ויכול למכור לו הכל חוץ מהחמץ שבו, למחבר מותר, לרמ"א אסור, ובשעת הדחק מותר (מב כא):

ה. **הטל מחמיץ** / מחמיץ כמים, בשהייה שיעור מיל (מב כב): **וכן מי רגלים** / של אדם קטן או גדול, אבל מי רגלי בהמה, הוא מחלוקת (מב כג), ואם נראו מבוקעים חיישינן לחימוץ (שער הציון): **ומי הפה והחוטם והעיין והאוזן** / גם בבהמה (מב כד): **(אכל דס) (ריינו ירוחס)** / גם דמי מרה (מב כה): **וחלב** / בין בקמץ, בין בצירי ושומן (מב כו), הנה איסורי חלב ודם בטלים בס', ובפסח חמץ במשהו, וקמ"ל שמותר במשהו (מב כו), חלב ושומן ודם דינם כמי פירות שלבדם אינו חמץ, אך עם מים ממהרים להחמיץ (מב כח): **וזיעת אדם אינו מחמיץ (טור)**. / זיעת הבהמה אפשר שמחמיץ (תנ"ג ס"ק ל"ד), צואה בין דאדם ובין של בעל חי אינו מחמיץ, נמצא חטה מרוכך בגללי בהמה מותר שגללים אינם מחמיצים (מב כז), חטה במעי תרנגולת אינו מחמיץ (שער הציון), וזיעה וצואה אינם מחמיצים לא כמים ולא כמי פירות, ויש מחמירים שהוא כמי פירות (מב כח), ואם הצואה רכה כמים י"א דמחמיץ (מב כז). מצא בחיטים צואת חתולים, אין להחמיר שמא הטילו שם מי רגלים (ביאור הלכה):

ו. **קמח** / או חיטים ודגנים (מב לב): **שנפל עליו דלף** / אפילו הקמח שרוי, ואף שהלחות מתפשט יותר ממקום הדלף (מב כט): **אפילו כל היום אינו בא לידי חימוץ והוא שיהיה הדלף טורד בלי הפסק, ויאפנו מיד לכשיפסיק** / בדיעבד עד שהיית מיל מותר (מב לא), והשהיות מצטרפות (מב ל, עיין בשער הציון שני דרכים בביאור הדין): **ואם הוא מסופק אם הדלף טורד אם לאו אסור**. / גם בשהייה בפסח. בפמ"ג כתב שאין בקיאים בשיעור טיף, ומחמיר בכל קמח לח (מב לב):

סימן תסז דין חטים שנפל עליהם מים, ותבשיל שנמצא לתוכו חטה וכו' ט"ז סעיפים

א. דגן שננטע בנהר או שנפל עליו מים כשם שאסור לאכלו כך אסור לקיימו אלא מוכרו לישראל ומודיעו כדי שיאכלנו קודם הפסח / כשמודיע מותר למכור אפילו הרבה, ללא הודעה אסור אפילו מעט, שמא יאכלנו, והכרזה אינו מועיל (מב ב): **ואם מכרו לעכו"ם קודם הפסח**

מוכר מעט לכל אחד ואחד כדי שיכלה קודם הפסח שמא יחזור הנכרי וימכרו לישראל. / שאף אם ימכור הגוי לישראל, יש שהות לאכלו, לפיכך בשעה חמישית אף מעט אסור (מב ג), אם ניכר שהוא חמץ יש להקל במקום הדחק והפסד מרובה למכור לגוי אף הרבה (מב א), ואם יודע בגוי שלא יגע בו, ויחזיר לו אחר הפסח, והוא הפסד מרובה יכול למכור לו אפילו הרבה (מב ג). בשאר איסורים אם האיסור אינו ניכר, אסור למכור לגוי אפילו מעט (מב ד):

ב. דגן זה שנשבע בנהר או שנפלו עליו מים / אפילו מעט (מב ו), ובדיעבד בהפסד מרובה יש להקל בזליפה מועטת (ביאור הלכה): אף על פי שלא נתבקע אסור / אם הוא קשה שלא נתרכך כלל גם כן אסור להשהותו (מב ז) אבל מותר למכור לנכרי בפסח (שער הציון): דכיון דמינח נייחי / לכן חמור מלתינה, ואסור אף בלא נתבקע כלל (מב ח): אתי לידי חימוץ / אכן תוך שיעור מיל לא החמיץ, ואף בפסח יכול למכור לנכרי, על מנת שיאכלנו הנכרי מיד. נכרי שאומר שהחטים לתותות אין לקנות ממנו (שער הציון), ואם אחר שמכרם אמר כן, אינו נאמן לאסור, ואם מוחזק לו כנאמן אסור אף שאינו מסיח לפי תומו (מב ט): הגה ולכן יש לזהר שלא יבואו מים או גשמים מזלפים על החטים כי אז אפילו לא נתבקעו אסורות. ודגן שהיה מונח בעלייה וירדו גשמים דרך הגג נקלטה המקומות ונתלחלו אותן שנתלחלו אסורות אבל שאר מקומות מותר להשהותן מכח ספק ספיקא שמה לא ירדו עליהם גשמים ואם תמלי לומר ירדו שמה לא נתחממו / אם הם מעטים וידוע מקומו, יגרוף שם החטים העליונים והשאר מותר (מב י): אבל לאכלן בפסח אסור ולא מהני ספק ספיקא (אגור וכל זו). / במקום הפסד או מניעת שמחת יו"ט יש להתיר באכילה (מב יא):

ג. חטים שבאו בספינה אם הם יבשות וקשות ולא נשתנה מראיהן אחזוקי איסורא לא מחזקינן. / ומותר באכילה (מב יד), אבל אם ידוע שיש עליו מים, אף שלא נשתנה (מב יב), או רואה שהן לחות, או רואה שנשתנה מראיתו אסור (מב יג). ואם לא בא בספינה, אף שרואה שנשתנה מראיתו יכול לאכלו אם אין לו אחרים (שער הציון). ואותם שבאים בסירות חזקתן שנרטבו משולי הסירה, וממטר, אלא אם כן בדיעבד בשעת הדחק אם יכול לשער שיש שישים נגד אותם שבקרקעית (מב יד):

ד. שנה שרבו גשמים וירדו על ערימות שבשדות עד שהיו קצת מהשבילים שעל הערימות מעלים צמחים אין חוששין לסתם חטים של אותה שנה. / אבל אם רואה מצומחים, צריך לבדוק שיש שישים נגדם, וכשמוליכין החטים בשקים ונרטב הרבה, אסור מדינא בפסח וצריך למכור לנכרי לפני פסח, ואסור למכור לנכרי אחר זמן איסורו (מב טו), חטים שנמצאים בבורות אם אינם לחות ולא נשתנה מראיתן מותר (מב טז):

ה. דגן שבמחובר שנתייבש לגמרי ואינו צריך ליניקה כמאן דמנח בכדא דמי ומקבל חימוץ אם ירדו עליו גשמים. / אבל זליפה מועטת מותר (מב יח, עיין שערי תשובה):

ו. חטים שנמצאו בהם מבוקעות אותן שאין מבוקעות מותרות מפני שהדבר מצוי שבשעת גשמים עליונות הגדיש ותחתיתו מתחמץ ומתבקע ואין המים נוגעים באמצעיתו כלל. / דווקא שאין לחות (מב כ), וצריך להוציא המבוקעות, או אם ידע שיש שישים נגדם (מב טז):

ז. ישראל שיש לו בורות מלאים חטים וחושש שמא יש בקרקעית הבור ובקירותיו חטים מבוקעים מלחות הבור והארץ בביטול בעלמא סגי (ועיין לעיל סימן תל"ו סעיף

א'./ שם איתא דדווקא אם עשה האוצר ל' יום או יותר לפני פסח די בביטול, ויש לעיין אם גם בחשש גרידא חייב בבדיקה, עיין שם:

ח. **דבש של נכרי אין מחזיקין בו איסור ואוכלים אותו בפסח.** / י"א שאין ללוש בו כי נתערב בו מים, ואין לשים במים עם מי פירות כנ"ל תס"ב (מב כג): הגה מיהו יס מחמירין (מרדכי פרק כל שעה והגהות מיימוני פרק ד'). / מחשש עירוב סולת לתותה (מב כד): והמנהג במדינות אלו שלא לאכול דבש רק אותו שמביאים בחציות מן הכוורת שעושין ממנו משקה שקורין מע"ד. / מעורב עדיין בשעורה, ואז מותר אף עשיית מע"ד בפסח אם אין לו אחר, וכן המנהג במדינתנו להתיר לאכול בפסח בעין אף שיש מחמירים (אמנם עם מגיע יחד עם חדרי הדבש כמו שהוא בכוורת, גם הם מתירים), וכתבו שנוהגין להקל לעשות מע"ד בערב פסח אף מהבאים בכלים קטנים ללא שעורה דתלינן שנתבטל בס', והמחמיר תבא עליו ברכה. ויש לחקור שפעמים נותנים לחם בשעת רדייה, ובאופן שיש חשש כזה, אסור לאכול בעין, אבל מותר לעשות מע"ד ממנו לפני פסח (מב כה): ותאנים יבשים וענבים יבשים שקורין רוזינו"י גדולים או קטנים תלוים במנהג המקומות כי יס מחמירין שלא לאכול ויש מקילין ולכן נהגו במדינות אלו להחמיר שלא לאכול שום פירות יבשים אם לא שידוע שנתייבשו בדרך שאין לחוש לחמץ / וכן אין לבשלם בפסח, לכתחילה נכון להחמיר גם לא לשרותם בפסח בשביל למתק מי שתיה אלא אחר ששראן במים יסנן מהם את מי השתיה לפני הלילה של ט"ו (מב כז), ובמקום שנהגו להקל בשריה אין למחות בהם (שער הציון): ולוקר אסור לאכול ואפילו להשהותו אסור (תרומת הדשן סימן קי"ד). / בימי האחרונים, הו"ט צוקר העשוי ככובע מותר בשהייה ובאכילה ביו"ט אחרון, ואם יש הכשר מותר לאכול בפסח. וכן כעין זה הבא ממדינת קנדי"א מותר בשהייה, ולחולה שאין בו סכנה מותר לאכול באין אחר (שער הציון). אבל העשוי דק דק אסור בשהייה, ואסור באכילה ביו"ט אחרון, וכן בלילות צוק"ר כמין חררות, וכן המבושל ונחתך לחתיכות הנקרא קנדי"ל (המובא ברמ"א) אסורים בשהייה ובאכילה, ואם עבר והשהה אותם משמע שאין לאסרם אחר פסח, עיין שערי תשובה (מב כט, לא): וזיוס טוב האחרון אוכלין פירות יבשים ולוק"ר קנדי"ל שאין בו חשש חימוץ (מהרי"ל). והמנהג במדינות אלו שלא לאכול כרכוס שקורין זפרי"ן או נעגלי"ך (מהרי"ל). / ואם נזהר בהם מחמץ מותר כל הפסח, ואין לחוש משום מראית עין, אבל בכרכום אפילו נזהר מחמץ יש לחוש למראית עין, כי רובו בא ממרחקים, ואסור במקום שנוהגים איסור. בטבק בזמן חיי אדם היה חשש נסך, ויש לחקור בימינו (מב לג): מיהו אינן אוסרין תערובתן וכן נראה לי. / כל הנ"ל מותר אפילו בפחות מס', אמנם בדבש ובלילות צוקר מחמירים אם אין שישים בתבשיל נגדו, ובהפסד מרובה ושמחת יו"ט יש להקל (מב לה):

ט. **תבשיל שנתבשל ונמצאו בו שעורים או חטים אם נתבקעו ממש** / אפילו סדק כל שהו (ביאור הלכה): **הרי כל התבשיל אסור** / בהנאה, והכלים אסורים, אף אם נתערב ממנו לתבשיל אחר אסור השני, ואפילו כף שנכנס בעודו רותח, ואחר כך נכנס לתבשיל שני אסור (מב לז): **ואם לא נתבקעו ממש התבשיל מותר.** / באם היה שישים נגדו, והחטה אסורה (מב לו): הגה ואין המנהג כן אלא אוסרים הכל במשהו אפילו לא נתבקעו. / בלא נתבקעו, והוא שנתרככו (מב לט), ואוסר הכלים, ותערובתו, אבל במקום הפסד מרובה יש להתיר בהנאה (מב לח, בפרט אם אינו קרוב לביקוע. ביאור הלכה) אם מצאו ג' מרוככים אין זה חזקה לחוש שיש עוד, וחלוק מדין תולעים (מב לט): **ואותם חטים או שעורים שורפים אותם.**

י. **תרנגולת מבושלת שנמצא בה בפסח חטה מבוקעת מותר למוכרה לנכרי** / אחרי שהסיר החטה, ואף שנשאר טעם (מב מא): שאינה נמכרת יותר ביוקר בשביל החטה שנמצאת

בתוכה. הגה וזמדינות אלו נוהגין לשקוף הכל (ועיין לעיל סימן תמ"ז סעיף ג'). / במקום הפסד מרובה מאד מקילים (מב מב): **ואם נמצאת ביום שמיני של פסח מותר להשהותה עד אחר הפסח.** / את התרנגולת, וכן נט"פ וחמץ נוקשה מותר להשהותו ביום טוב אחרון, אבל חמץ דאורייתא כגון בפחות מס' דיש טעם כעיקר אסור. ויש אומרים בנמצא בד' של פסח יכפה כלי על התרנגולת, ואחר פסח ישרוף החטה ויאכל התרנגולת (מב מד):

יא. אם נמצאת חטה בקועה / ולרמ"א כן הדין בנתרכה אף שלא נתבקעה, וזהו שצריך נטילה לאכילה, אבל בהנאה בהפסד מרובה יש להקל אף ללא נטילת מקום (מב מה): **בעיסה/** שאינה אפוייה והוא צונן, מכל מקום נתפשט משום דוחק העיסה (מב מו): **או במצה אפוייה יסיר ממנה כדי נטילת מקום והשאר מותר ויש מי שאוסר כל העיסה או אותה מצה וראוי לחוש לדבריו אם לא במקום הפסד מרובה או בשעת הדחק.** הגה וכן נוהגין תוך הפסח לאסור אותה מלה שנמלא בה החטה / לאסור כל המצה או העיסה, ובהפסד מרובה בנתרכה ולא נתבקעה אפשר שיש להקל בכדי נטילה (מב מח): **ומתירין את האחרות בין שנמלא בה אפוייה או חיה ואמרינן כאן נמלאת כאן היתה** / כלומר היה עיסה גדולה, ופרסה לחתיכות, ונמצא חטה באחת החתיכות, אומרים שרק כאן היה, ולא היה בגדולה, אלא אם כן יש הוכחה שהיה קודם כגון שהחטה מלאה מים. אבל אם היה בידו עיסה וחתך ממנה חתיכות ומצא חטה במה שנשאר בידו, וכל זה דווקא אם האדם עומד באותו מקום (שער הציון) אמרינן שמא היה החטה באותו מקום לפני כן דמחזיקים מזמן לזמן באותו מקום, והכל אסור, ויש מתירים משום ספק ספיקא שמא נפלה עכשיו, ואף אם נפלה מקודם אולי לא נתחמצה עד עכשיו, ויש לסמוך בהפסד מרובה. וכן בנתרכה ולא נתבקעה יש להתיר בהפסד מרובה מטעם ספק ספיקא. ובכלל הדינים הוא הדין בנמצא חטה בחבית שכבשו בה כרוב ויש חשש כבוש. ואם הכרוב אינו שקוע בציר, אין לו דין כבוש רק מלוח ונאסר רק אותו מקום. יעו"ס במדינתנו צריך לברור לפני נתינת מים שיש חשש גרעינים (מב מט): **ואם נמלאת בעיסה אופרין כל העיסה, ודוקא תוך הפסח אבל קודם הפסח אין אופרין רק כדי נטילה** / בין בעיסה, בין שנאפה (מב נא): **והכי נהוג.**

יב. אם מלגו (פירוש שהרתיחוהו במים להעביר הנוחה) תרנגולת ואחר כך מצאו במים גרעין חטה/ אבל שעורה הוא נט"פ במים (ביאור הלכה): **בקועה/** לרמ"א שמחמיר באין בקועה, אם נתרככה ולא נתבקעה, אם מלג מכלי שני יש להתיר, מכלי ראשון אסור באכילה, ואם לא נתרככה מותר (מב נג, סתם כלי שני אוסר בפסח. ביאור הלכה מפר"ח): **אסורה התרנגולת/** שמא היה במים מקודם, ונחשב אותו מקום (מב נג): **ואם נמצאת חטה בקועה או לחם חמץ בכלי של מים ואין בו כדי ליתן טעם שהמים צוננים ובישלו באותם מים תבשיל או לשו עיסה מותר** / א' יש שישים, ב' הוא צונן ופחות מעת לעת (מב נד), היה מעת לעת אסור, ספק מעת לעת אסור, אך בספק יש להתיר בנתרכה. וכשנמצא במים, אחר שבישלו ממקצת המים, שיש צד שנפל אחר בישול, ויש גם צד שלא היה מעת לעת יש להקל אפילו בקועה, ואף למי שאוסר יש להתיר בהפסד מרובה או דחק (מב נה): **ויש מי שאוסר אם הוא בתוך הפסח.** / דצונן מבליע משהו ללא כבוש, ואם יש צד שנפל אחר הבישול מותר גם למחבר, וכדברי הרמ"א להלן (מב נו): **הגה ויש מי שמחיר אפילו במליגת תרנגולים** / שהמחבר אסר בחמים, והם מתירים, ולמעשה מסיים הרמ"א שהמנהג להתיר רק אם החטה שבורה שנתעכל: **משום** לאמרינן שמא אחר כך נפלה לשם (תולדות אדם וחוה נתיב ה' מחלק ו' ומהרי"ב) / גם אם עדיין התרנגולת שרויה במים, אלא שנצטננו יש לתלות שנפל כשנצטנן (מב נז): **ויש מי שאוסר בשאר פסח** / שנמצא חטה אחר שרייה בחמין (מב נח): **ומתיר בתרנגולת מכח ספק ספיקא (מרדכי פרק כל שעה) /**

שמה נתעכל (מב נט), וחשיב ספק ספיקא, והנה בדאורייתא אין להקל משום ספק ספיקא לאכול רק לשהות כנ"ל סעיף ב' ורק במקום הפסד וכל שכן בהפסד מרובה אין להחמיר באכילה, אבל במשהו שהוא דרבנן ויש ספק ספיקא מותר לאכול גם ללא הפסד (מב סג): ולענין מנהג נראה לאסור בשאר פסח או בחטה שלימה / (ובקועה) כי לא נתעכל (מב ס): אפילו בתרנגולת ודוקא אם נמלגו תרנגולים דהיינו שהיו המים חמין אבל אם היו לוננין ושרו גם התרנגולים אין לאסור מספיקא / אבל אם וודאי היה שם, אוסר הרמ"א בצונן כ"א שבמחבר, ובשעת הדחק או הפסד מרובה יש להקל, ובפרט אם החטה נתרככה ולא נתבקעה וודאי אין להחמיר. ובפרוסת לחם או עיסה אסור אף בצונן כי דרכם להתפרר (מב סב): וזמקום דאיכא למימר שמה נתעכלה החטה בתרנגולת כגון שהיא שבורה (מהרי"ב) אפילו במלינה יש להחמיר מכה ספק ספיקא מיהו אם נתערבו התערובות ויש הפסד מרובה ומניעת שמחת יום טוב יש להקל בכל זה בספיקת איסור דרבנן שהוא משהו ויש להחמיר שאר תבשילין שיש בהן תערובת מאותו תבשיל של הפסח / ואותו תבשיל אסור בספק משהו (מב סג), והגר"א מפרש שספק משהו כיון שהוא דרבנן מותר בהפסד מרובה אף בחמין רק שתערובת ראשון בדרך כלל הוא הפסד מועט (ביאור הלכה, והוא מחלוקת כללי בספק משהו): שנסרה במים או נמלג כד נראה ל' נשרה בצונן מותר גם אם נמצא חטה בעוד התרנגולת בו, ובחמין רק אם הוסר הבשר ואחר כך נמצא החטה ויש צד שנפל אחר כך (מב סד):

יג. אם הגעילו יורה מחומצת בת יומא וירדו המים (המחומצת) לבור בתוך הפסח אסור לשתות מימיו בפסח בשביל שנתערבו. / מיירי בהגעלה לפני פסח מתרי טעמי, א' שאין להגעיל בן יומו בפסח, ב' בפסח המים נאסרים אף באינו בן יומו (מב סה, ועיין שער הציון קכ), והמים באו לבור בפסח, כי לפני פסח בטל בס', ויש מחמירים במים גם אם נתערבו לפני פסח כי בקל ימצא אחרים. עבר ובישל מהם יש להתיר בהפסד מרובה, כיון שהוא נ"ט בר נ"ט דהיתרא (מב סו), ואפילו אין ס' בבור נגדם (שער הציון). מצא גרעיני חטה בקועים במים, יש להזהר מאד משום כבוש והוא טעם לשבח, אבל אם אין לו אחרים וחייו תלויים מנגד יש להקל משום ספק ספיקא שמה נפלה עכשיו שמה נפלה לפני מעת לעת אבל נתרכך עכשיו. בעיסה ולחם אין להקל, השואב מבור ובאר לא נקי ישאב במסננת (מב סז):

יד. אם נמצאת חטה מבוקעת / ולרמ"א גם נתרככה, ויש מקילים, אבל ספק נתרככה אין להחמיר. ואם החיטה לא נמלחה מותר כדין טהור מליח וטמא תפל (ביאור הלכה): בתרנגולת קודם מליחה די בשטיפה / מה שיש אוסרים צונן בחמץ, הוא בשריה, וכאן לא נשרה, אבל הדחה צריך. ואין לסמוך על ההדחה שאחרי המליחה (מב סט): ואם אחר מליחה די בקליפה / ואם נמצא אחרי ההדחה שלאחר המליחה, די בשטיפה, שמה נפל אחר כך, אבל נמצא בתוך התרנגולת ודאי נפל לפני כן ובעי קליפה (מב ע): ויש מחמירים לומר שמעמיק כל סביבותיה וחותר ומשליך ואם נמלחו עמה תרנגולות אחרות קולף את כולם. / שמה נגעה החטה בהם, אבל נמצא בתוך התרנגולת שאין חשש נגיעת החטה באחרת, קולף אותה לבדה (מב עב): הגה' ויש מחמירים לאסור כל מה שנמלח ביחד / דבר שמן מתפשט במליחה, ואיננו בקיאים מהו שמן (שער הציון): אבל העיקר לאסור אותה חתיכה כולה שנמלח החטה עליה ולהחמיר האחרות על ידי קליפה קלת / כגון שידוע שנגע החטה בעוד חתיכה אחת אף שאין ידוע במי, כולם צריכים קליפה, אם בישל ללא קליפה נאסר התערובת (מב עה): ואם רוצה יוכל למכור הכל לנכרי כמו שנתבאר סימן תמ"ז סעיף א' אף על גב דאין נוהגין כן בשאר תערובות חמץ כן נראה ל' / יקלף מקום החטה ויכול למכור גם החתיכה שבה היה החטה, ויש מחמירים באותו חתיכה (מב עו). ומבואר שאסור להשהות החתיכה (אף שקילף והוא רק חשש מתפשט, ויש ס' והוא רק חשש שמן ובמשהו), ה"ז מתיר להשהות אחר שיקלף, ויש לסמוך עליו בנתרככה (מב עז). כל זה נמצא על גבי חתיכה

שנמלחה, אבל אם נמצאה בבשר השקוע בציר מה שבציר נאסר בזמן מועט משום כבוש, אבל מה שלמעלה מהציר אינו נאסר. הדיח בשר אחרי מליחה עם מים שנתערב בהם שכר חמץ, מדינא די בהדחה, כי המים מבטלים כח המלח, והרי זה צונן פשוט, ומשום חומרת פסח יש לקלוף, וי"א שצריך קליפה משום פילי וגם ללא מלח (מב עח):

טו. תרנגולת צלויה שנמצאת בה חטה / בתוכה, אבל על גבה כנראה בא אחר הדחה ומותר (מב עט): מבוקעת/ ולרמ"א בסעיף ט', הוא הדין נתרככה (מב פ): **בתוך הפסח חותך מקום פיעפועו לפי אומד הדעת,** / הסוברים בסי"ד דבמליחה די בקליפה, מודים בצלי שצריך נטילה, וזהו בכחושה, אבל שמינה אסורה כולה (מב פא), ולרמ"א שם, שבמליחה אסור כולה, כל שכן בצלי, ואפילו כחוש ובגחלים שאין חשש היפוך השפוד (מב פג, פה): **ויש אוסרים את כולה לפי שכשמהפכים השפוד מתפשט הטעם בכל התרנגולת / בשאר איסורים שאינם במשהו אין חוששים לכך (מב פב):** וכך יש מי שאוסר כל התרנגולות הצלויות עמה באותו שפוד הנוגעות זו בזו כי על ידי היפוך השפוד מתפשט מזו לזו. / לפי רמ"א יש לאסור האחרות גם בלא היפוך שפוד, ובמקום הפסד מרובה יש להתיר אותם (מב פה). ואם אינן נוגעות, מותרות האחרות, וגם בשמינה יש מתירים, ויש אוסרים האחרות שהבליעה מתפשט דרך גוף השפוד, אבל בנתרככה ולא נתבקעה אינם אוסרים (מב פד):

טז. חטה או שעורה שנמצאת בזפק העוף לאחר שהבהבו אותו העוף מותר והחטה והשעורה צריך לשורפם דלא חשיבי כמעוכלים / טעם היתר העוף שהבהבו הוא פחות מצלי, ולכו"ע די בקליפה, ודיעבד אם בישל ללא קליפה מותר (הביאור הגר"א מצדד שמעיקר הדין גם שלמים חשובים מעוכלים. מב פח). המדקדקים נוהרים לפתח ולבדוק היטיב (מב פו). עניני פסח לא יעשה על ידי עכו"ם, ולא קטנים (מב פז):

הלכות ראש השנה

סימן תקפה דין ברכת השופר

א. צריך לתקוע מעומד סמיכה כזו שאם ינטל הסומך יפול, חשובה כשיבה, ובמקום הדחק יש להקל, ובדיעבד יצא גם בישיבה ממש. השומעים יכולים לישב אבל נהגו לעמוד גם בתקיעות שלפני מוסף. יחיד השומע תקיעות וסבור שלא ישמע על סדר ברכות צריך מדינא לעמוד לכתחילה (מב ב). יעמוד גם בברכה (מב א). ראוי שיתקע צדיק והגון, ולעיכובא שידע לכיין להוציא (מב ג): הגה ונוהגין לתקוע על הבימה במקום שקורין.

ב. קודם שיתקע יברך לשמוע קול שופר, ויברך שהחיינו. הגה ואין חילוק בין אם יברך לעצמו, או שכבר יכל ומזכיר להוציא אחרים, אפילו הכי מזכיר התקוע שתי ברכות הנזכרות (ב"י ותה"ל) אם בדרך לתקוע בשופר, על תקיעת שופר, לשמוע בקול שופר יצא. בדרך על שופר והוחלף אם הוחלף לפני שתקע כלל חוזר ומברך (מב ד), היה השני על השולחן בשעת ברכה אין צריך לברך שנית (מב יח). אם יצא התקוע טוב שיברכו השומעים אם הם יודעים לברך, ובעשרה יברך התקוע. והמנהג שלעולם התקוע מברך ואין למחות. ספק לו אם תקע בשופר, ביום א' תוקע ללא ברכה, בשני פטור מתקיעה (מב ה): ויתקע תשרי' ג' פעמים, ותשרי' ג' פעמים, ותשרי' ג' פעמים. הגה וטוב לתקוע כלל ימין, אם אפשר לתקוע כך (מנהגים) ונראה שגם אטר יתקע בימין דעלמא (שער הציון): וכן יהפוך השופר למעלה, שנאמר עלה אלהים בתרועה (תהילים מז, ו') (רוקח ומהרי"ל).

ג. אם התחיל לתקוע ולא יכול להשלים, ישלים אחר ואפילו ג' או ד'. ודי בברכה שבירך הראשון, והוא שיהיו שם התוקעים האחרונים בשעת ברכה לא היו שם יברכו, ואם שמעו שופר לפני כן אין צריכים לברך (מב יא): ואפילו אם בדרך ולא יכול לתקוע כלל, השני תוקע בלא ברכה ולא הוא ברכה לבטלה.

ד. אחר תוקע ולא ש"צ, כדי שלא יתבלבל ואם הוא מובטח שחוזר לתפלתו, רשאי לתקוע אפילו יש אחר (מב טו), ואם אינו מובטח, נחלקו הפוסקים אם יתקע בסדר ברכות, ודעביד כמר עביד, וכמר עביד (שער הציון). ואם מתפלל ממחזור דינו כמובטח (מב יד): הגה ודוקא תקיעות שעל סדר התפלה אסור לשלח כבוד לתקוע. אבל תקיעות שתוקעין מיושב, דהיינו קודם שמתפללין מוסף, מותר לשלח כבוד לתקוע (כל זו) ואם אין השליח כבוד תוקע מיושב, ראוי שאותו התקוע יתקע גם כן על סדר הברכות. כי המתחיל במנהג אומרים לו גמור, (רמב"ם ואל"ח) ואם נהגו לחלק משום חיוב מצוה, יחלקו (מב יז): נוהגין להקרות לפני התקוע סדר התקיעות מלה במלה כדי שלא יטעה, ונכון הוא המקרא יהיה הש"ץ שחרית, ואם יש מ"ץ הוא יקרא (מב יח), ולא הש"ץ של מוסף משום הפסק בתפלה (שער הציון), יקרא תקיעה ראשונה (מב יח), ובמקום שאין מנהג, יותר טוב שלא יקרא בראשון משום הפסק (שער הציון). בין ברכה לתקיעה אין כדאי לומר ויהי נועם כשלא הצליח לתקוע, ואם יש על השולחן שופר אחר יקח אחר (מב):

ה. הנוטל שכר לתקוע שופר בר"ה, או כדי להתפלל או לתרגם בשבתות וי"ט, אינו רואה מאותו שכר סימן ברכה.

סימן תקפו דיני שופר של ראש השנה

א. שופר של ראש השנה מצותו בשל איל וכפוף איל או כבשה, והמהדרין מחזירים עם זכר (מב ב), תיש ועז עדיף משאר מינים (מב ג). היה לפניו אחד של איל פשוט ואחר כפוף משאר מינים, כפוף עדיף, ועד שליש יוסיף כדי לקנות איל כפוף (מב ה). ודווקא בראש השנה אבל בתעניות אין צריך איל וכפוף (מב א), גם אין להקפיד דווקא על פשוטים (שער הציון): ובדיעבד, כל השופרות כשרים, בין פשוטים בין כפופים, ומצוה בכפופים יותר מבפשוטים. ושל פרה פסול בכל גוונא, וכן קרני רוב החיות שהם עצם אחד ואין להם מבפנים זכרות, פסולים. פרה ומעצם אחד פסול מן התורה, ואפילו אין לו אחר (מב ז): (וכן שופר מזהמה טמאה, פסול) (ר"ן פ"ד דר"ה). אין לו שופר אחר יתקע ולא יברך, מצא שופר אחר יתקע שנית ללא ברכה. מנבלה וטרפה כשר (מב ח):

ב. הגזול שופר ותקע בו, יצא אפילו לא נתיאשו הבעלים ממנו. ולכתחילה לא יתקע אפילו נתיאשו הבעלים, וכן לא יברך. יכול לתקוע מאה קולות בשופר של חבריו שלא מדעתו דודאי ניהא ליה (מב ט), אבל לא יוציא השופר למקום אחר (שער הציון):

ג. תקע בשופר של עבודה זרה שעבד לשופר, או תקע בשופר לפניו (מב י): של ישראל, לא יצא, שאינה בטלה עולמית וכתותי מיכתת שעוריה. אבל בשל עבודה זרה של נכרי, וכן במשמישי עבודה זרה של נכרי אם ישראל חייב באחריות יש להסתפק אם דינו כשל ישראל ואין לו ביטול או לא כגון ששאל באחריות (שער הציון), או גזל מעכו"ם (ביאור הלכה): לא יתקע, ואם תקע בו יצא אפילו נתבטל מעבודה זרה (מב יג): והוא שלא נתכוין לזכות בו, אבל אם נתכוין לזכות בו, לא יצא דהוה ליה עבודה כוכבים של ישראל אם השופר היה רק תקרובת, יש אומרים דיצא אפילו זכה בו ישראל ויש מחמירים (מב טז), ויש להקל (שער הציון): (ויש מחמירין דאפילו בשל עובד כוכבים אינו יולא אלא נכתבטל בערב י"ט) (מרדכי) (וע"ל סי' תרמ"ט סעיף ג'). והלכה כדעה ראשונה שכשר ללא ביטול, ויכול לתקוע בו אם אין לו אחר, וכשיבא לו אחר יחזור ויתקע ללא ברכה (מב יח):

ד. שופר של תקרובת עבודה זרה שהקריבו את הבהמה קרבן לע"ז ועשה ממנה שופר (מב יט), אבל הקריב הקרן עצמו אינו נאסר (שער הציון): אפי' היה של עובד כוכבים, שתקע בו, לא יצא משום דאינה בטלה עולמית.

ה. המודר הנאה משופר, אדם אחר תוקע בו וזה יוצא י"ח. ובשעת הדחק מותר לתקוע בעצמו ויתקע רק עשרה קולות (מב כב*): אבל אם אמר קונם לתקיעתו עלי, אסור לתקוע בו אפי' תקיעה של מצוה. שהנדרים חלים לבטל המצוה, ואפילו לא אמר מילת שופר, ויש מחלוקת אם ללא מילת שופר הוא נדר מן התורה או מדרבנן. נשבע שלא ישמע שופר למצוה חייב לשמוע שבועה אינו חל נגד מצוה, ואם כלל בשבועתו תקיעות שאינם של מצוה אסור לשמוע. אסר עצמו משופר בתקיעת פלוני בין בנדר בין בשבועה נאסר וישמע מאחר (מב כד):

ו. היה קולו עב מאד או דק מאד, כשר, שכל הקולות כשרים בשופר אפילו צרוד ויבש (מב כה):

באר החיים

* מניין קולות דאורייתא. צריך עיון לכאורה עיקר החיוב הוא ל' קולות, ואם משום שעיקר הדין שיוצאים גם תשר"ת גם תשר"ת, אם כן עדיף שיעשה ג' פעמים תשר"ת, ועיין מה שנתבאר להלן סימן ת"ר.

ז. **אם ניקב, אם לא סתמו אע"פ שנשתנה קולו, כשר לכתחילה, אפילו לא נשתייר טפח ללא נקבים, והוא שאין רוב ארכו נקוב (מב כז), נקוב ברוב היקפו, אם נשתייר ממנו ואילך טפח כשר, ניקב מיעוט היקפו אפילו לא נשתייר טפח כשר (שער הציון):** (מיהו אס יס שופר אחר חין לתקוע בזה, כי יס אומרים שאין לתקוע בשופר נקוב) **(כל בו ותשובת הרא"ש)** לשיטה זו, אפילו נשתייר שיעור תקיעה פסול, ויש לחוש לדעה זו לכתחילה, אבל אם קול השופר צלול ולא נפגם כשר לדברי הכל (מב כח): **ואם סתמו שלא במינו, אע"פ שאינו מעכב את התקיעה לאחר סתימה, שחזר קולו לכמות שהיה בתחלה, פסול אפילו נשתייר בו רובו. ואם סתמו במינו, אם נשתייר רובו שלם שאין הנקבים מהלכים לרוב ארכו (מב לב): ולא עכבו הנקבים שנסתמו את התקיעה, אלא חזר קולו לכמות שהיה קודם שניקב או כקולו קודם הסתימה (מב ל): כשר, ואם חסר אחת משלש אלה, פסול. ואם הוא שעת הדחק, שאין שופר אחר מצוי, יש להכשיר בסתמו במינו אם נשתייר רובו, אפילו לא חזר קולו לכמות שהיה וכן יש להכשיר בסתמו שלא במינו, אם נשתייר רובו וחזר קולו לכמות שהיה בתחלה קודם שניקב. ויכול לברך (מב לה), ואם אחר כך בא לו שופר אחר יחזור ויתקע ללא ברכה (מב לד). נזכר בערב יו"ט יסיר את הסתימה ויוכשר (מב לג). הכלל לשיטה השניה צריך שלא יהיה ניקב רובו, ועוד אחד מהשנים או סתמו במינו או אינו מעכב התקיעה. סתמו שלא במינו, וספק אם מעכב התקיעה, יש להחמיר שהוא ספק תורה (מב לו):**

ח. **נסדק לארכו, פסול.** היינו שנסדק מעבר לעבר, ואף שאין חסרון (מב לח), פגימה כל שהו כשר וטוב לתקנו: **י"א אפילו בכל שהוא פסול, אא"כ הדקו הרבה בחוט או במשיחה (ונשתייר שיעור התקיעה ממקום הקשירה ולמעלה ללד הפה) (כל בו)** הרבה מקילים אפילו לא נשתייר, כל זמן שלא נשתנה קולו מההידוק (מב מא): **י"א דוקא ברובו** אבל נסדק למיעוט ארכו כשר אפילו לא נשאר טפח, ובשעת הדחק יש לסמוך על שיטה ב'. ואם מצא אחר כך שופר אחר תקע בו ללא ברכה (מב מג). ובשעת דחק גדול יש להכשיר נסדק רובו, דרך כולו פסול, ולא יברך עליו (ביאור הלכה): **ואם דבקו, כשר אפילו אם דבק בדבק** שאינו מינו, כיון שאין הדבק ניכר בין הדבקים, ואפשר שגם אם הדבק ניכר כשר, אם לא נשתנה קולו מחמת הדבק (מב מו), אמנם קשירה בחוט ומשיחה לא מהני לדידהו (מב מד): **ויש מי שאומר שאינו כשר אלא כשדבקו בעצמו, שחיממו באור עד שנפשר וחבר קצותיו זה עם זה** אבל בדבק הוי כאינו מינו. וסברא ראשונה עיקר, ואם נשתנה קולו אם אינו דחק יש להחמיר לתקוע שנית ללא ברכה (מב מז). האמת שגם בלא נשתנה קולו יש להחמיר ביאור הלכה): **ואם נסדק כולו, אפילו מצד אחד, פסול אפילו חממו באור וחיבר סדקיו זה עם זה.**

ט. **נסדק לרחבו במיעוטו, כשר נסדק ממכה, ואפשר שגם נסדק בסכין אף שנחסר משהו (שער הציון):** ברובו, פסול אלא אם כן נשאר מהסדק לצד פיו שיעור תקיעה, דהיינו ארבעה גודלים רוחב הגודל באמצעו, וד' גודלים הוא טפח (מב נד) שוחק, יש אומרים שהשיעור מן התורה וי"א מדרבנן. י"א שגם אדם גדול די כשיעור אדם בינוני ויש מחמירים (ביאור הלכה): **וכשנשתייר בו כך כשר אפי' אם מעכב את התקיעה דבק בדבק כשר אפילו לא נשתייר כשיעור, ואם יש שופר אחר טוב לתקוע באחר (מב נב): ויש מכשירים בנשתייר אפילו שלא לצד פיו מין במינו אינו חוצץ, ובשעת הדחק אפשר דיש לסמוך על זה (מב נו):**

י. **דיבק שבירי שופרות זה עם זה ועשה מהם שופר, פסול אפילו אם יש בשבר שכנגד פיו שיעור שופר אפילו אינו מעכב התקיעה (מב נז):**

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ראש השנה קעה

יא. הוסיף עליו כל שהוא האריכו מצד הפה או מצד הרחב (מב ט): בין במינו בין שלא במינו, פסול אפילו היה בו מתחילה שיעור שופר.

יב. הפכו ותקע בו, לא יצא בין הפכו כדרך שהופכים החלוק שהחזיר פנימי לחיצון, בין שהניחו כמו שהיה אלא שהרחיב את הקצר וקיצר את הרחב (והוא הדין אם תקע במקום הרחב פסול) (ר"ן פ"ג דר"ה).

יג. היה ארוך וקצרו, אם נשאר בו שיעור תקיעה, כשר אפילו היה פסול וחתך מקום הפסול (מב סד), ואין נפק"מ איזה צד קיצר (מב סג):

יד. גרדו מבפנים או מבחוץ עד שעשאו דק מאוד כמו גלד, כשר אפילו נשתנה קולו מחמת כן (מב סה):

טו. לא הוציא זכרותו אלא נקב בו, כשר לכתחילה (מב סז), וכן בכל הכשרים דלעיל (שער הציון): אבל אם הוציא הזכרות ועשה ממנו שופר, כגון שנקב בו, פסול.

טז. צפהו זהב במקום הנחת פה, פסול שלא במקום הנחת פה, כשר. צפהו זהב מבפנים, פסול מבחוץ, אם נשתנה קולו מכמות שהיה, פסול, ואם לאו כשר. יש מפרשים מקום הנחת פה היינו עובי השופר לצד פנימי שמניח שם פיו, והצד החיצון מן העובי עצמו קרי שלא במקום הנחת פה ויש מפרשים דעביו במקום הקצר הוא מקום הנחת פה, ושלא במקום הנחת פה היינו כל אורך השופר מצד הקצר עד צד הרחב מיהו אם נשתנה קולו פסול, ואם ציפה רק סמוך להנחת הפה מסתמא לא נשתנה (מב עא), ולשיטה ב' אם ציפה רק בחדר החיצון של עובי מקום הנחת פה, גם כן פסול (מב ע):

יז. המציירים בשופר צורות במיני צבעונים כדי לנאותו, לא יפה הם עושים. (אכל מותר לחקוק נסופר עלמנו כורות כדי לנאותו) (ב"י).

יח. אם נתן זהב על עובי השופר בצד הרחב, היינו הוסיף עליו כל שהוא ופסול אם הוסיף רק בעובי חודו החיצון של צד הרחב יתכן דכשר לכו"ע, וצ"ע (שער הציון), אבל בעובי חיצון של צד הקצר פסול לשיטה ב' בסעיף טז (מב ע):

יט. הרחיק את השופר ונפח בו ותקע בו, פסול ואם תקע כך, יחזור ויתקע ללא ברכה (מב עו):

כ. נתן שופר לתוך שופר, אם הפנימי עודף על החיצון משני צדדיו ונתן הפנימי בפיו ותקע בו, כשר. הגה ולי נראה דאפילו אינו כולט כלל הרחב רק שיהא לחיטון, הואיל וכולט כלל הפה ותקע בפנימי יא, כן נ"ל (כן מובא מלשון הרא"ש) המחבר מודה לזה, אלא קשה לצמצם לכן כתב שהחיצון יעדיף (מב עט): והוא שלא ישנה קולו במה שהוא נתון בתוך החיצון, ואם לאו שאין הפנימי עודף (מב פא): פסול כי יצא הרוח בשניהם, תקע בשני שופרות ממש וודאי לא יצא (מב פא):

כא. שופר של ראש השנה אין מחללין עליו י"ט אפילו בדבר שיש בו משום שבות. כיצד, היה השופר בראש האילן או מעבר הנהר ואין לו שופר אלא הוא, אינו עולה באילן ואינו שט על פני המים כדי להביאו וכן לא יצא מהתחום, ולא יפקח גל אבנים משום מוקצה, ולא לחתוך השופר אפילו בסכין שהוא שינוי (מב פד), דעת החיי אדם שיכול ליכנס למעבורת וגוי יסיענה, והרבה מחמירים, ויש מקילים בקנה שביתה מבעוד יום (מב פה, ותרלט א, ושם בשער הציון): ועל ידי אינו יהודי

מותר, דהוי שבות דשבות (פירוש איסור אמירה לאינו יהודי באיסור לאורייתא הוא מקום שבות שחז"ל לשבות מזה אמירה לא"י ובאיסור דרבנן הוא שבות דשבות) ובמקום מלוא לא גזרו אפשר שמותר לומר לו להביא איל אם יש לו רק מין אחר (מב פו, ומותר גם לומר לו לחתוך בסכין דהוי שינוי. עיין שער הציון קכ): (וע"ל סימן ט"ז). שם מבואר (ברמ"א ומ"ב) שלהלכה מותר שבות דשבות במקום מצוה:

כב. אם אינו יהודי הביא שופר מחוץ לתחום, תוקעין בו. חוץ לאלפים אמה מותר לומר לו להביא, חוץ ל"ב מיל שהוא תחומים דאורייתא אסור לומר לו, ואם הביא תוקעין בו (מב פז), ואם יש לו אחר כיוצא בו, לא יתקע בזה. ולא יתקע, אם אפשר שיתקע ישראל שלא הובא בשבילו (שער הציון). ישראל שלח שופר ביד נכרי, והביאו נכרי ביו"ט מחוץ לתחום, ולא ידעו בני העיר שישלחו להם, לא יתקעו בו, ובשעת הדחק יש להתיר (מב פז): **וה"ה אם עשה אינו יהודי שופר ביו"ט, מותר לתקוע בו** אם עשה מקרן של נכרי, אבל מקרן של ישראל הוא מוקצה דנולד, עשאו ביו"ט א' אסור גם ב', ואם אין להם שופר אחר יתקעו בו, וכל זמן שלא הניחו מידם יכולים לתקוע גם תקיעות של מנהג. כל פסולי שופר פסולים גם בשני (מב פח):

כג. יכול ליתן בתוכו מים או יין לצחצחו אבל מי רגלים, אף בחול אסור מפני הכבוד. של הקב"ה, ולכן לא מועיל מחילת בעל התוקע (מב צ):

סימן תקפז דין התוקע לתוך הבור

א. התוקע בתוך הבור או בתוך המערה מרתף תחת הארץ יש בו הברה, רובו מעל הארץ אין הברה (מב ב), דירה גמורה שרובה תחת הקרקע יש להסתפק. עומד אחורי בית הכנסת רחוק קצת יתכן שישמע קול הברה. תקע בהרים או במדבר נשמע קול החזור, אבל אין דינו כקול הברה, כי הוא קול נפרד אחר הראשון (ביאור הלכה): **אותם העומדים בתוך הבור והמערה יצאו, והעומדים בחוץ הכל תלוי היכן ראשם** (מב ג, ד): **אם קול שופר שמעו, יצאו, ואם קול הברה שמעו מעורב עם קול השופר** (מב ו): **לא יצאו ואם מבחין ששמע רק קול שופר יצא, ויש מחמירין דלעולם חוץ לבור לא יצא, ושלא בשעת הדחק יתקע שנית בלי ברכה, אלא אם כן ברור לו שקול שופר שמע** (מב ז): **וכן התוקע לתוך חבית גדולה וכיוצא בה, אם קול שופר שמע, יצא, ואם קול הברה שמע, לא יצא.** עמד השומע תוך החבית יצא, ויש חולקים, ויש להחמיר לתקוע ללא ברכה אלא אם כן ברור לו שקול שופר שמע (מב ח):

ב. אם התחיל לתקוע בבור ועלה חוץ לבור וגמרה, יצא, שכל מה ששמע בין בפנים בין בחוץ היה קול שופר. הוציא ראשו ולאחר זמן הוציא השופר לא יצא, אבל רגע אחד אחר כך כשר, ואם הוציא ראשו ואחר כך השופר תלוי במחלוקת דלהלן (מב ט): **הגה וכן אותם שהיו צבור בתחלת התקיעה (גמרא).** אם נשארו בבור והוא יצא, יש מקילים, ויש להחמיר. השופר והשומעים בפנים וראש התוקע בחוץ הם יצאו והוא לא יצא, אלא אם כן ברור לו שקול שופר שמע (מב י):

ג. השומע מקצת תקיעה שלא בחיוב, ומקצתה בחיוב, או שאמר לתוקע כמתעסק כוין להוציאני ידי חובתי, ותקע ומשך בה שיעור תקיעה, לא יצא. וכן התוקע עצמו שכיון לתקיעה רק מאמצע התקיעה (שער הציון). וכן הדין אם התקיעה טובה, והוא שמע חציה (מב יד): **ויש אומרים שיצא אי איכא שיעור תקיעה בחיוב.** העיקר כדעה ראשונה, ובכל זאת יחזור ויתקע ללא ברכה, וטוב שישמע ברכה ממי שלא שמע (מב טו): **הגה** והוא הדין אם שמע מקצת התקיעה קול הכרה, כגון שהיה התוקע צבור והוא עומד בחוץ ובאמצע התקיעה יצא לחוץ (טור). ומאחר וצריך לשמוע כל חלק

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ראש השנה קעז

מהתקיעה, יזהרו הקהל שלא להוציא כוחו וניעם באמצע תקיעה, ולא יביאו ילדים קטנים, וטוב שיהיו אצל אמותיהם שאינם חייבים בשופר. ואם הגיעו לחינוך יש לו להחזיקם אצלו, ויזהירו שישתקו (מב טז):

סימן תקפח זמן תקיעת שופר

א. זמן תקיעת שופר ביום ולא בלילה, נמשך עד בין השמשות של סוף יום א' או ב' יתקע ללא ברכה (מב א): ומצותה משעת הנץ החמה ואילך, ואם תקע משעלה עמוד השחר יצא. ואם שמע מקצת תקיעה קודם שעלה עמוד השחר, ומקצתה אחר שעלה עמוד השחר, לא יצא. הנה ואם היה שיעור תקיעה כמה ששמע ביום, נחבא כסימן תקפ"ז סעיף ג'. נהגו כל ישראל לא להיות מן הזריזין, אלא לתקוע אחר קריאת התורה, ואף יחיד ידקדק לתקוע אחר ג' שעות לערך בשעה שהצבור עומדים בתקיעה (מב ב²):

ב. שמע ט' תקיעות לדין צריך שלושים (מב ה), וכן לענין סעיף א' מקצת תקיעה בלילה, כן הדין בכל השלושים (מב ג): בט' שעות ביום יצא אפילו הפסיק בדבור, אבל אם היה אונס שלא יכול לשמוע כגון שגופו אינו נקי (עיין ביאור הלכה), ושהה כדי לגמור כולה, חוזר לראש ללא ברכה (מב ו): ואפילו הם מט' בני אדם תקיעה מזה ותרועה מזה ותקיעה מזה, ויש אומרים דדוקא בשלא הפסיק ביניהם בקול שופר שאינו ראוי באותה בבא ויחזור ויתקע ללא ברכה (מב ז). הסכמת אחרונים שאפילו שמע בקול הראוי כגון פעמיים תרועה חוזר לתחילת הסדר (מב ח):

ג. שמע ט' תקיעות מט' בני אדם שתקעו כולם כאחד, לא יצא, שאין כאן פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה. יש אומרים שידי תקיעה אחת יצא אם התרועה לא האריכה יותר מהתקיעה, ויש אומרים שצריך להתחיל מתחילה, אבל את הברכה לא הפסיד (מב ט): הנה ואם שנים תקעו כאחד כל הסדר, ואפילו אחד תקע בחלוצות, יא' דיהיב דעתיה על השופר (הגהות אשירי וגמרא פ' ראוהו ב"ד⁷). תקעו ג' יחד תר"ת, יש אומרים שיצא ידי ט' קולות כי שמע את שלשתם, וי"א שיצא רק ידי אחד מהם (ואם כיון לצאת משניהם אף ידי אחת לא יצא. ביאור הלכה), וראוי להחמיר כדעה זו (מב יא):

ד. היה זה צריך פשוטה ראשונה וזה צריך פשוטה אחרונה, תקיעה אחת מוציאה את שניהם. אבל חציה לזה וחציה לזה אפילו יש שיעור תקיעה לכל אחד לא מהני (מב יב):

ה. י"ט של ר"ה שחל להיות בשבת אין תוקעין בשופר. הנה ואסור לטלטלו, אם לא ללורך גופו כגון לשאוב בו בשבת, אמנם ביו"ט שחל בחול כיון שהוקצה לתקיעת מצוה אסור להשתמש לצורך גופו (מב טו): ומקומו (אור זרוע והגהות אשירי ס"פ כמה מדליקין).

באר החיים

¹ תקיעות בשעת הגזירה. בשער הציון מבאר שבזמן הסכנה לא תקעו בשחרית מפני העכו"ם, ותקעו בזמן חום היום, וגם את תקיעות דמיושב שאינם בתוך התפלה, איחרו, ותקעו סמוך למוסף. והנה החזו"א (קל"ז ב' ד"ה ל"ב) כתב שבשעת הסכנה לא תקעו מיושב כלל, ולא כהמשנה ברורה. ותמוה מנליה, למה לא יתקעו מיושב סמוך למוסף, בעת חום היום, וכמו שכתב המשנה ברורה, רצ"ע.

סימן תקפט מי הם הראוים לתקיעת שופר

א. כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא אחרים ידי חובתן. אבל מחוייב שיצא כבר, מוציא אחרים (מב א):

ב. חרש שוטה וקטן פטורים בן י"ג שלא ידוע שהביא ב' שערות לא יוציא אחרים (מב ב): וחרש, אפילו מדבר ואינו שומע, אינו מוציא דכיון דאינו שומע לאו בר חיובא הוא אם שומע על ידי כלי כמין חצוצרות חייב בשופר (מב ד'): הגה: אבל שומע ואינו מדבר, מוליא אחרים ידי חובתן (כ"ז) לכתחילה, ואחר יברך (מב ד):

באר החיים

^א מכשיר שמיעה בשם שתל. התחדש בימינו מכיר חדש לחסרי שמיעה או כבדי שמיעה, ונקרא שתל, והוא מכשיר המחובר למוח תחת הכיפה, ודרכו החרש שומע ומבין. והקול אינו עובר דרך אזניו כלל, רק המכשיר מעביר למוח סימנים כענין שהאוזן מעבירה אחרי שהיא קולטת את הקול, והשאלה האם חייב בשופר, ואם הוי בר חיובא ממילא יכול גם להוציא. והנקודה העיקרית, מצד אחד השתל אינו מעביר למוחו 'קול' אלא אותות אחרים, מאידך הוא מרגיש שהוא שומע, והוא דומה מאד לשמיעה של אוזן בריאה). ואעתיק מכתב שכתבתי.

לכבוד הגר"א רוט שליט"א שלו' וברכה. אאמו"ר שליט"א הראני מאמר 'כבד שמיעה/ חסר שמיעה שיש לו שתל לשמיעה'. והנה בעל המאמר שליט"א יוצא מתוך הנחה או קביעה שהשתל הפנימי הוא יותר טוב, וקרוב לשמיעה טבעית מאשר מכשיר שמיעה, שבנוי על מגביר קול. ובהמשך התשובה הרי הוא מלקט צוף באופן מסודר, מעשה אומן, ממה שכתבו רבותינו על דבר המכשיר שמיעה בפרט, ועל חרש בכלל.

אך בעיני נראה לי כי עצם ההנחה הראשונה וההשואה בין שתל למכשיר שמיעה צריכה עיון רב והשקפה עמוקה (ועל כך לא הביא שום מקור ואסמכתא).

ובעצם יש כאן שני נידונים נפרדים, שבאחד מהם מכשיר שמיעה של מגביר קול, הוא שמיעה יותר טובה משתל. ולנידון השני שתל הוא שמיעה יותר טוב ממגביר.

הנידון הראשון, הוא האם זה האיש נדון כחרש או לא.

ובכך שונה מאד מכשיר שמיעה המבוסס על מגביר קול, משתל. במגביר קול, הרי לאחר הגברת הקול האדם שומע בכליו הטבעיים, מן תחילת מהלך השמיעה ועד סופו, תוך ניצול השערות השומעות, ועל כך דנו אחרונים ז"ל שהוא אינו חרש, כי אם כבד שמיעה, כיון שאם צועקים לו הוא שומע.

מה שאין כן בשתל, מדובר באדם שבתעלת האוזן אינו שומע, השערות אינן שומעות בעצמם, וגם אינם מעבירות את הקול למוחו. וכאן יש לציין שהשתל מחובר למוח בקדקוד תחת הכיפה, ואיננו נמצא באזנים כלל.

ומכיון שאינו יכול לשמוע באוזן הטבעית, הרי שפיר יש לדון שהוא חרש לגמרי. ופטור מכל המצוות התלויות בשמיעה, ואינו יכול להוציא וכו', שהרי הוא בעצמותו חרש, ולא חייבה תורה לקנות מכשירים שישמעו בעבורו.

ולא דמי למגביר קול, שהוא בעצמו 'איש שומע', רק שאינו שומע רק מקול גבוה, ולפיכך מחוייב לשמוע באופן ששייך היום לשמוע, וכיון שיש מגביר מחוייב לקנותו.

נידון שני, מה הוא שומע, האם הכבד שמיעה הוזה שומע מבעד המכשירים את השופר או דבר אחר אמצעי.

ובזה צדקו דבריו, שאם אמנם במגביר קול, לא הוחלט הדבר בין החכמים אם נחשב אותו קול, או קול שני - קול הברה. אבל בשתל שאינו מגביר את הקול ותוקעו שוב כמו רמקול, כי אם קולטו ומעבירו ישר לעצבי מוח, ואין כאן שני קולות, יתכן מאד שיורה הגרש"ז זצ"ל לחזו"א זצ"ל שהוא שמיעה מעליא, כדוגמת שמיעת אוזן.

אך כאמור לעיל בנידון הראשון, יש כאן צד גדול שאף שיש כאן שמיעה, אך לא 'הוא שומע', אלא ה'מכשיר שומע'.

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ראש השנה קעט

ג. אשה פטורה משום דהוי מצות עשה שהזמן גרמא.

ד. אנדרוגינוס מוציא את מינו. טומטום, אפילו את מינו אינו מוציא. שמא הוא נקבה וחבירו זכר. זכר ששמע טומטום יחזור ויתקע ללא ברכה. הדין ביום ב' כיום א'. טומטום ואנדרוגינוס חייבין מספק ולא יברכו (מב ו):

ה. מי שחציו עבד וחציו בן חורין אינו מוציא אפילו עצמו, וצריך שיתקע לו בן חורין להוציאו.

ו. אע"פ שנשים פטורות, יכולות לתקוע, ואינו חילול יו"ט, וכן קטן תוקע לכתחילה (מב ח): וכן אחר שיצא כבר, יכול לתקוע להוציאן, אבל אין מברכות ולא יברכו להן. הגה והמנהג שהנשים מברכות על מלות עשה שהזמן גרמא על כן גם כאן תברכנה לעצמן, אבל אחרים לא יברכו להן אם כבר ילאו. ואין תוקעין רק לנשים, אבל אם תוקעין לאיש המחוייב, מברכין לו אע"פ שכבר ילאו, כמו שנתבאר סימן תקפ"ה סעיף ב' הגהה א' (ד"ע). מסקנת מהרי"ל שלא יתקע להם בבקר השכם, אלא יתקע אחרי שחזור מבית הכנסת והם יברכו, או יכוין בלבד שלא לצאת בתפלה ויוציאן (מב יא):

ז. המודר הנאה מחבירו מותר לתקוע לו תקיעה של מצוה ודוקא כשהוא תוקע מאליהו להוציאו, אבל אם אמר לו המודר: תקע והוציאני, אסור. אמר מי שרוצה להוציאני יתקע מותר (מב יג), מי שישמע קולי יתקע אסור דעושה שליחותו (שער הציון): הגה ואם אמר: קונס תקיעותיו עלי, בכל ענין אסור (ר"ן).

באר החיים

ויש להוסיף שבגמרא חגיגה ג' ממעט חרש מהקהל, ממילת באזניהם. נראה כי ברור ששמיעה משתל, אינו שמיעה באזניו. ואילו שמיעה ממכשיר מגביר קול, הוא כן שמיעה באזניו.

זקני הרב מרדכי יצחק ויספיש שליט"א מחבר ספר תולדות יצחק, ראה אותי כותב, ואמר לי שאסביר זאת במשל, שהנה הרואה עם בתי עינים, ברור שאחרי הבתי עינים, הוא בעצמו רואה, ואינו סומא. ואילו גדם שאין לו ידים, אלא יש לו פלטוזה, אפילו שיש לו שימוש כידים, אינו ידים שלו. וכן יש להסביר את הנדון בשתל, אם זה כמו משקפיים, או, שהוא כמו ידים תותבות עכ"ד.

ונראה עיקר צד ב'. ואם כן הוא פטור ממצות השמיעה ואינו בר חיובא (אם כי אינו מוכרח, כי עדיין יש לדחות דא"צ פעולת שמיעה, ולא אוזן, ודי שהוא מקבל את הידיעה, במין קבלת שמיעה. ואע"פ שאם יש מכשיר שקולט את השמיעה והופכו למילים כתובות מול עיני החרש, וודאי לא נחשב שומע ואף שקיבל את הידיעה, בכל זאת בשתל נחשב שקיבל במוחו את הידיעה בצורת שמיעה, כי יש שני חלקים שמיעת האוזן וקבלת המוח מהאוזן, ודי בשני, ולפי זה יהיה חשיב בר חיובא מטעם שמחוייב לעשות שתל, כדי לשמוע. ואולי יתכן שאין מחוייב לעשות שתל. ובכל זאת אם עשה כבר, מחוייב בשמיעת שופר. אך כל זה אינו נראה, כיון שהמכשיר אין מעביר לאדם 'קול', אין כאן שמיעת אדם, אלא שמיעת מכשיר, ואף שהוא מרגיש את הדבור, והוא כמו הליכה ברגל תותבת.

בערוך השולחן כתב שמי שאינו שומע חייב בתקיעה ללא שמיעה, ולענ"ד תמוה).

חיים ראז בלאאמור"ר הגר"א ראז שליט"א.

י לשון המשנה ברורה צריך עיון הרי מפסיד את מצות תקיעות על סדר ברכות, ועוד שהוא ללא צורך שהרי היא יכולה לברך.

אכן מקור הדבר הוא במגן אברהם, ושם ממשיך וכתב שאחרי שתוקע לנשים שב לבית הכנסת ושומע תקיעות על סדר הברכות, ודן שם בענין הברכה שאין צריך ברכה שנית. ומבואר דמיירי שהולך מבית הכנסת אחר תקיעות דמעומד ולפני מוסף.

ח. המתעסק בתקיעת שופר להתלמד, לא יצא ידי חובתו, תקע גם להתלמד גם לצאת המצוה ותקע כדין יצא (מב טו): וכן השומע מן המתעסק, לא יצא. וכן התוקע לשורר ולא נתכוון לתקיעת מצוה, לא יצא. נתכוון שומע לצאת ידי חובתו, ולא נתכוון התוקע להוציאו או שנתכוון התוקע להוציאו ולא נתכוון השומע לצאת, לא יצא ידי חובתו עד שיתכוון ששומע ומשמיע בא לבית הכנסת לצאת, ובשעת תקיעה לא כיון לצאת יצא (מב טז):

ט. מי שתקע ונתכוון להוציא כל השומע תקיעתו, ושומע השומע ונתכוון לצאת ידי חובתו, אע"פ שאין התוקע מתכוון לפלוני זה ששמע תקיעתו, ואינו יודע, יצא שהרי נתכוון להוציא לכל מי שישמענו אלא אם כן תקע לאדם מסוים כגון יולדת או לחולה לא נתכוין לכולם בסתמא (מב יז): לפיכך מי שהיה מהלך בדרך אבל אם נעמד בדרך, ואינו זוכר אם כיון, חזקה כיון, אבל עמידה בבית אינו ראייה. סומא חייב בתקיעה, ואם הוא בעל תוקע אין לסלקו אף שיש בקי כמוהו (מב יח): או יושב בתוך ביתו, ושומע אלא אם כן עמד רחוק שאפשר ששמע קול הברה (מב יט): תקיעות משליח צבור, יצא, אם נתכוון לצאת, שהרי ש"צ מכוון להוציא את הרבים ידי חובתו.

סימן תקצ סדר הראוי לתקיעת שופר

א. כמה תקיעות חייב אדם לשמוע בר"ה, תשע לפי שנאמר: תרועה ביובל ובר"ה ג' פעמים, וכל תרועה פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה, ומפי השמועה למדו שכל תרועות של חדש השביעי אחד הן, בין בר"ה בין ביוה"כ של יובל, תשע תקיעות תוקעין בכל אחד משניהם: תר"ת, תר"ת, תר"ת.

ב. תרועה זו האמורה בתורה, נסתפק לנו אם היא היללה שאנו קורים תרועה ובתשר"ת אינו מקיים צד זה, כי השברים מפסיקים (מב ו, ועיין ביאור הלכה תקפ"ח ד"ה ו"א, דיש שסוברים שאינו הפסק, ומעיקר הדין יוצא בתשר"ת הכל, ואין הלכה כן. וכתב הפרי חדש בשברים תרועה בנשימה אחת אף לדידהו אינו יוצא את תשר"ת תר"ת, כי תקיעה צריכה תחילה וסוף, וכאן לפני סוף השבר נהפך לקול אחר): או אם היא מה שאנו קורים שברים או אם הם שניהם יחד, לפיכך כדי לצאת ידי ספק צריך לתקוע תשר"ת ג' פעמים, ותשר"ת ג' פעמים, ותר"ת ג' פעמים.

ג. י"א ששיעור תקיעה כתרועה, ושיעור תרועה כשלשה יבבות דהיינו ג' כחות בעלמא כל שהוא והם נקראין טרומיטין לשני הדיעות שבמחבר, שיעור תקיעה כתרועה, אלא שנחלקו באורך התרועה, לרש"י הוא ג' כוחות, ולתוס' ט' כוחות (מב ז): ולפי זה צריך ליזהר שלא יאריך בשבר כשלשה טרומיטין. של תשר"ת או של תשר"ת (מב ח): (וי"א דאין לחוש אם האריך בשברים קל"ה, וככלד שלא יאריך יותר מדאי (וכן נוהגין) (מרדכי והגהות אשירי פ"ט) שאם כן יצא מכלל שבר ונעשה תקיעה למחבר גם בתשר"ת תשר"ת לא יאריך בשבר יותר מג' כוחות, ודעת הרמ"א שגם לדעה א' הוא כך רק בתר"ת, אבל בתשר"ת יכול להאריך כשיעור תרועה, רק לא יאריך בשבר אחד כג' שברים, ובתשר"ת לא יאריך בשבר אחד כשברים ותרועה יחד (מב ט). ודעת הראב"ד שגם בתשר"ת שיעור תקיעה ט' כוחות, ולדבריו אין

באר החיים

^ה לשון המשנה ברורה 'אפשר שלא ישמע קול שופר רק קול הברה'. ולכאורה אינו מדוקדק, כמו שכתב בעצמו בסימן תקפ"ז שער הציון ז' דאף אם שמע גם קול שופר וגם קול הברה לא יצא כי הקולות מתערבבים.

להאריך בשבר כשיעור זה, ונכון להזהר בזה (שער הציון): וצריך להאריך בתקיעה של תשרי' יותר מבשל תשרי', ובשל תשרי' יותר מבשל תר' ומיהו אם מאריך הרבה בכל תקיעה אין לחוש, שאין לה שיעור למעלה וכן בתרועה יכול להאריך בה כמו שירצה וכן אם מוסיף על ג' שברים ועושה ד' או ה', אין לחוש. נכון לחוש לכתחילה להפוסקים שאוסרים לעשות יותר מג' שברים (מב יא'): וי"א ששיעור יבבא ג' טרומיטין, ושיעור תרועה כשלשה יבבות, שהם ט' טרומיטין, ושיעור תקיעה גם כן תשעה טרומיטין, כתרועה, ולדינא נכון לכתחילה לעשות תרועה ט' כוחות כדעה ב', ובדיעבד די בג' כוחות כדעה א' (מב יב), וכן תרועה דתשרי' (מב טו). ושברים לכתחילה יעשה את שלשתם ט' כוחות ובדיעבד ו' או קרוב לזה (מב יג), וטוב שיעשה כל שבר רק ג' כוחות ולא יאריך יותר¹. (מב טו), ולא חיישינן למחבר בדעה א' דשבר באורך ג' כוחות פסול כי הרמ"א הכריע שנוהגים לא כן. ואדרבה לכתחילה חיישינן לשיטה ששברים כתרועה, ולפי זה לדעה שניה, שלשת השברים צריכים להיות ט', ואם כן כל אחד לא פחות מג'².

ויזהר גם בתשרי' שלא יהיה שבר אחד באורך ט' כוחות אלא פחות³, ובדיעבד אם האריך שבר אחד עד ח' כוחות ועד בכלל בתשרי', וי"ז בתשרי' יצא, יותר מכאן לא יצא (מב יג). ותקיעה דתר' לכתחילה ט' כוחות ובדיעבד ג'

באר החיים

¹ ולא כהמחבר ותוס' והרא"ש וחי' הר"ן שהתירו בהדיא.

² צריך ביאור מדוע לא יאריך יותר מג', הלא לכאורה היה אפשר להאריך עד ו' שהוא שיעור תקיעה דתשרי', ולמה לא יאריך יותר מג' כוחות, ושמה חיישינן לשיטת הרמב"ם שהתקיעה חצי תרועה, ולשיטתו התרועה והשברים ט', ותקיעה ד' ומחצה.

³ שבר פחות מג' כוחות. עיין במג"א שנראה מדבריו דגם להשיטה שתרועה היא ט' כוחות, יכול לעשות כל שבר פחות מג' כוחות. אך השו"ע הרב, ומטה אפרים באלף למטה וכן במ"ב כתבו שלשיטה זו צריך שהשבר יהיה ג', כי לא יתכן ששברים יהיה פחות מתרועה.

והנה לפרש"י ותוס' אין בסוגיא מקור שהשברים יהיו כתרועה, ושפיר יתכן שהשברים כולו קצר מתרועה, כי נאמר רק ששיעור תרועה כתקיעה, ולא תרועה כשברים. גם לשון תוס' והרא"ש מורה להדיא בהיפך, כי כתבו שלריב"א אין לחוש להחשש האמור תחילה בהארכת השבר כג' כוחות, משמע שאין חובה להאריך, וכהמג"א, וכן כתבו להאריך בתקיעה דתשרי' כאורך ט' כוחות וג' שברים, ולא כתבו י"ח כוחות.

אמנם מקור הדין הוא ברמב"ם ובראב"ד שכתבו שיהיה השברים כתרועה, עיין שם.

והנה לפי דברי הגר"ז וסייעתו לכאורה אי אפשר לצאת ידי כולם, כי יש פוסלים שבר של ג' כוחות כמבואר בתוס' ובשו"ע, ויש פוסלים פחות מג' כוחות כמו שחידשו.

ואומרים בשם הגר"ח הלוי שמשום הרמב"ם ששברים כתרועה, יכול לעשות ד' או ה' שברים שכל אחד פחות מג' [וזהו כמחבר, ולא כהמ"ב שהביא מנהג שלא להוסיף על ג' שברים] וכולם יחד יהיו ט' כאורך תרועה, ובזה ירויח שהשברים כתרועה ולא יפסיד את השיטה הפוסלת את השבר שהוא ארוך ג'. וכן נהג למעשה.

⁴ שבר ט' בתשרי'. המ"ב כתב שלא יהיה באורך ט' משום דעת הראב"ד שאין התקיעה צריכה להיות כאורך שברים תרועה, אלא כל התקיעות ט' כוחות, עיין שער הציון, מגן אברהם וביאור הגר"א. ולפי דברינו יש טעם נוסף, כי י"א שתרועה כשר בג' ושברים בו', אם כן שבר ט' הוא באורך תקיעה דתשרי'.

⁵ שבר ו' בתשרי'. צ"ב מכיון שמעיקר הדין שברים באורך ו' כוחות כשר, היה לו לפסול בדיעבד אם בתשרי' עשה שבר אחד באורך ו' שהוא כאורך תקיעה דתשרי', ובתשרי' שבר שארכו ט"ו. ואם משום ששברים ט', איך הכשיר שבר ו'.

אלא משמע שכל שהוא כשר לשיטה אחת יצא, ורק כאשר פסול לכו"ע או בתרתי דסתרי לא יצא, ואין הכי נמי אם יעשה שבר אחד ב' כוחות, ושבר אחד ו' כוחות לא יצא, וכן בתשרי' שבר אחד

קפב שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ראש השנה

כוחות (מב יג), וכן תקיעה דתש"ת לכתחילה יעשה ט' כוחות ומעט יותר (שער הציון י', ובדיעבד ו' כמו השברים), ותקיעה דתש"ת יעשה י"ח כוחות ומעט יותר (מב טו, ובדיעבד ט', על פי האמור שתרועה בדיעבד ג' ושברים ו'): ולפי זה אין לחוש אם האריך קצת בשברים, וצריך להאריך בתקיעה של תש"ת כשיעור י"ב טרומיטין צ"ל י"ח, כי גם השברים ט' כוחות (מב יד): ומי שלא האריך בתקיעה כשיעור הזה והאריך בשברים, לא קיים מצוה לא כמר ולא כמר.

ד. ג' שברים צריך לעשותם בנשימה אחת, אבל ג' שברים ותרועה דתש"ת יש אומרים שאינו צריך לעשותם בנשימה אחת, והוא שלא ישהה בהפסקה יותר מכדי נשימה ולשיטתם אם עשה בנשימה אחת יצא (מב יז^א): וי"א שצריך לעשותם בנשימה אחת ולשיטתם עשה בשתי נשימות לא יצא, ואם עושה שברים תרועה בלתי הפסק כלל גם כן לא יצא, אלא יפסיק פחות מכדי נשימה (מב יח^ב):

באר החיים

ב' כוחות ואחד ט"ו לא יצא. אבל אם פעם אחת עשה תש"ת שכל אחד ב', ופעם אחרת תש"ת שכל אחד ח' יצא.

אבל כל זה צ"ע הרי תקיעות דאורייתא ואיך נוקטים כשני השיטות לקולא. וכי תימא מדאורייתא כיון שעשה אחד מהם איזה שיהיה או תר"ת או תש"ת יצא מעיקר הדין, זה אינו שהרי לכאורה בזה נחלקו הרמ"א והמחבר כשעשה תקיעה דתש"ת באורך תרועה, האם נפסל, דלרמ"א אינו נפסל כי על צד שצריך לעשות תש"ת, הרי ג' כוחות שהם שיעור תרועה אינם תקיעה, ולמחבר גם על צד דתש"ת גם תר"ת כשר, ועל כן גם לענין תקיעה דתש"ת ג' כוחות הם בשם תקיעה, ומכיון שנקטינן כרמ"א גם לקולא ועושים לכתחילה שבר ג' כוחות, בהכרח שעל צד דתש"ת, תר"ת פסול. והדר הקושיא איך נוקט המ"ב כשני השיטות בשברים לקולא, דכשר ג' שברים באורך ו', וגם שבר אחד באורך ח'.

ובאמת מקור הדין ששבר ו' כשר הוא במטה אפרים, וגם עליו קשה כמו כן, ושם במגן האלף (נתחבר תרס"ח) הקשה כן. ובאמת שהדבר קשה גם על הט"ז, שכתב, ששבר כשר עד י"ח טרומיטין, ומאידך מביא שיש מנהג שתוקעים שבר פחות מג' ולא כתב עליהם שהוא פסול, וצ"ע.

י" שתי נשימות. הבית יוסף כתב כן שבנשימה אחת יצא לכו"ע. אמנם הפרי מגדים משבצות ו' כתב שהשו"ע שכתב וירא שמים וכו', כוונתו שעל אף שהב"י עצמו סבר דיצא, כתב שירא שמים יחוש לתרומת הדשן שסבר שלר"ת אם עשה בנשימה אחת לא יצא, וכתב שכן דעת הרמ"א ששתי נשימות הוא לעיכובא, ולכן כתב הרמ"א לעשות בדיוקא ב' נשימות, ונקט כר"ת יותר מהשיטה דנשימה אחת.

י" פלוגתא מ"ב וחזו"א בגדר נשימה אחת ושתי נשימות. החזון איש (או"ח קל"ו) תמה מאד על מה שכתב המ"ב שיפסיק פחות מכדי נשימה לשיטת נשימה אחת, וכתב וז"ל: הלא זה הוא פירוש ב' נשימות, ונשימה אחת הוא דעת הרא"ש ולדידיה אין להפסיק כלל אלא בכח אחד עכ"ל. וכן כתב ודברי תרומת הדשן תמוהים וכו'.

ודברי מרן החזו"א תמוהים הפלא ופלא ולא יש נגר ובר נגר דנפרקיניה, דהנה כתב שם וז"ל במרדכי ובהגהת אשר"י מבואר דלא הצריך ר"ת להפסיק יותר מכדי נשימה רק פחות מכדי נשימה עכ"ל. והנה בהגהת אשר"י כתב לבאר את שיטת ר"ת דסבר ב' נשימות, וז"ל ולא כלום שלא יפסיק אלא כדי נשימה, רוצה לומר דכדי נשימה מיהא מפסיקין עכ"ל, וכך בדיק לשון המרדכי. מפורש ממש בהיפך מה שמעתיק מהם החזו"א שצריך להפסיק פחות מכדי נשימה, אלא כתבו שכדי נשימה מפסיקין.

וגם בפני עצמו לכאורה אין לדבריו מהלך כלל, שכתב אין להפסיק יותר מכדי נשימה רק פחות, וכן כל דבריו מיוסדים על הנחה זו שאם אין לעשות יותר מכדי נשימה על כרחך יש לעשות פחות מכדי נשימה, ועל כן כתב על התרומת הדשן שאם למ"ד בנשימה אחת מפסיק מעט, א"כ לר"ת מפסיק יותר מכדי נשימה, וזה לא מצינו בשום פוסק את"ד. והוא תימה גדול וכי אין דבר בינתיים, הלא יש כדי נשימה עצמו, הרי לשון רש"י סוכה נ"ג ב' שמפסיק כדי נשימה, וזה הוא יותר מפחות מכדי נשימה, ופחות מיותר מכדי נשימה, ומבואר שלפי רש"י ור"ת שכל הפוסקים פירשוהו על פי

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ראש השנה קפג

וירא שמים יצא ידי כולם, ובתקיעות דמיושב יעשה בנשימה אחת, ובתקיעות דמעומד יעשה בב' נשימות כי שם תוקעים רק תשר"ת, ומכוונים לצאת בזה גם תש"ת תר"ת. אבל במקום שבסדר ברכות תוקעים תשר"ת תש"ת תר"ת אפשר בנשימה אחת, ובדמיושב בב' נשימות (מב יט): הגה והמנהג הפשוט לעשות הכל בב' נשימות, ואין לשנות ואם עשה נשימה אחת יצא, ומקום שנהגו לעשות הכל בנשימה אחת לא ישנו מנהגם (מב כ):

ה. אם תקע תר"ת בנשימה אחת, יצא, ויש מי שאומר שלא יצא הגר"א הסכים לדעה א' (מב כב):

באר החיים

רש"י, בין שברים ותרועה מפסיק כדי נשימה, וכן בין תקיעה לשברים לר' יהודה, ואילו בין תקיעה לשברים לדין אפשר בהפסקה יותר מכדי נשימה, וכ"כ תוס' בסוכה שם (ואין להקשות שאי אפשר לצמצם בדיוק כדי נשימה, שכן בערכין י' א' כתב בשטה מקובצת וזה לשונו, שלא יפסיק בשהיה, אבל אם עשאן בשתי נשימות לא מיקרי הפסק. הרא"ש ז"ל. משמע שכל מה שעושה לצורך התקיעה, כי רוצה לעשות תרועה מכוח נשימה חדשה אינו הפסק, ורק שהיה מטעם אחר, הוי הפסק).

וכי תימא מאיזה טעם שהוא סבר החזו"א שאין מציאות של בדיוק כדי נשימה, זה אינו שהרי בסוף הסימן מודה שלענין הגמרא חולין יש שני ענינים מריע מתוך התקיעה, ונשימה אחת בשני כוחות, ובאמת הוא מפורש בגמרא ורש"י שם.

ועוד יש להעיר קצת, שלכאורה עצם דברי ר"ת הם שיעשה את שברים ותרועה בב' נשימות, משמע שיעשה כל חלק בנשימה אחרת בפועל (וכ"כ שו"ע הגר"ז סעיף ח'), ולא רק ריוח בשיעור נשימה (ועכ"פ שיעור ריוח שאפשר לעשותו בשני נשימות בפועל), ואין אפשר לעשות שתי נשימות בלא שהות כדי נשימה.

עוד כתב החזו"א, הבית יוסף הביא דעת הרא"ש דמשמע דס"ל דש"ת הוא קול אחד ואין להפסיק בו כלל, והפסקה פוסלת בדיעבד. ובד"ה ומה, כתב על הרא"ש, ולדידיה אין להפסיק כלל אלא בכח אחד עכ"ל, ומפרש החזו"א שאפילו פחות מכדי נשימה לא יפסיק, ועל יסוד זה בנה את דבריו שיש לעשות תרועה מתוך השבר. והוא תמוה עד מאד, כי בהדיא כתוב ברא"ש 'נשימה אחת', ולשון זה מחייב שאפשר להפסיק פחות מכדי נשימה כמו שהבאנו מהגמרא סוף פרק שני דחולין, שנשימה אחת ותרועה מתוך השבר הם שני דברים ובוזה פליגי שם.

אמנם לשון הריטב"א (ר"ה ל"ג א' ד"ה שיעור) לכאורה מבואר כדברי החזו"א, שכתב 'צריך שלא להפסיק ביניהם כלל אלא לעשותן בנשימה אחת. ואם פסק בין שברים לתרועה כלל פסל' עכ"ל, ומכאן למד שאין להפסיק כלל. אמנם מכאן גופא מוכח בהיפך, שהרי כתב 'נשימה אחת', וכן לעיל מיניה כתב 'צריך להזהר בשברים כמה שעושה מהם מעט או הרבה שלא יפסיק בהם בנשימה' וכן כתב שם כמה פעמים, שרק הפסק של נשימה פוסל. ולא זכיתי לעמוד על עומק רוח קדשו של מרן החזו"א, ובכל אופן התרומת הדשן והבית יוסף הלבוש ושאר אחרונים כתבו כהמ"ב ולא כהחזו"א.

ולמעשה יש כאן שני נידונים

נדון א' בביאור נשימה אחת. שהתרומת הדשן מחדש שבנשימה אחת צריך להפסיק מעט, הביאו בית יוסף ומ"ב. ומוכיח מחולין סוף פ"ב. והנה מהתם מוכח שבהפסק מעט הרי זה בגדר נשימה אחת. אבל לכאורה אין הכרח שמוכרחים להפסיק, כי התם קאמר שתקיעה ושברים ללא הפסק מתקלקל התקיעה, אבל שברים ותרועה שאני ששניהם לתרועה אחת, וכבר כתב כן הט"ז, ובחזו"א מביא רמב"ן וריטב"א שבאמת מבואר מדבריהם שאין להפסיק כלל, אמנם לע"ד זהו רק בנוגע ללכתחילה, אבל לענין בדיעבד מבואר בריטב"א שכל שלא הפסיק כדי נשימה יצא, נמצא שאם מפסיק קצת יוצא לכו"ע, ואם מריע מתוך השבר ללא הפסק לא יצא להתרומת הדשן.

נדון ב' בביאור שתי נשימות. דעת החזו"א שהכוונה פחות מכדי נשימה, ובדבר זה אין דברי החזו"א מובנים כלל, ולענ"ד דבריו נסתרים מכל הראשונים, ואף מהריטב"א גופיה, אלא הכוונה הפסק וריוח כדי נשימה, או שיעשה השברים והתרועה כל אחד מנשימה אחרת.

ו. אם האריך בתקיעה אחרונה של תשרי' כשיעור ב' תקיעות, כדי שתעלה לשם תקיעה אחרונה של תשרי' ובשביל הראשונה של תשרי', לא עלתה לו אלא בשביל תקיעה אחת. וי"א שאפילו בשביל אחת לא עלתה לו כי מחלקים לשנים ושניהם פסולים, וחוזר לתחילת הסדר, והלכה כדעה א' (מב כה): הגה. ואם תקע תקיעה אחת בין ב' סדרים והתנה שאיזה מן הסדרים הוא הנכון תעלה לו אותה תקיעה, ילא (ב"י) בדיעבד (מב כו):

ז. אם טעה בתשרי' ואחר שתקע ב' שברים טעה והתחיל להריע, אם נזכר מיד יתקע שבר אחר אם עשה השברים תרועה בב' נשימות לא יצא, ובנשימה אחת יצא אבל גם בנשימה אחת ראוי לחוש לכתחילה לעשות מתחילה את השברים תרועה (מב כז): ואם לא נזכר עד שגמר התרועה שהתחיל בה בטעות כלומר ג' כוחות מן התרועה (מב כח): לא הפסיד התקיעה הראשונה שתקע, אלא חוזר ותוקע ג' שברים ומריע ותוקע. אבל אם אירע בתשרי' או תר', הפסיד גם תקיעה ראשונה כי השבר או התרועה המיותר אינו מענינו. והוא הדין בתשרי' והקדים תרועה לשברים הפסיד תקיעה ראשונה (מב כט). וכן בתשרי' אם עשה שבר אחר שעשה שברים תרועה כדינו, הפסיד תקיעה ראשונה (ביאור הלכה):

ח. אם הפסיק בתרועה בין תקיעה לשברים, או שהפסיק בשברים בין תרועה לתקיעה, וכן אם הריע ב' תרועות זו אחר זו אבל אם עשאן בנשימה אחת יצא (מב לב), וכן להלן בשני שברים (מב לד): או שתקע אחר התרועה תקיעה כמתעסק שלא לשם תקיעה והפסיק בה בין תרועה לתקיעה המגן אברהם מצדד להקל במתעסק, אבל לכתחילה טוב לחוש למחבר. ולפיכך בתי כנסת סמוכים לא יתקעו בזמן אחד, כי ישמעו בינתים קול אחר, אף שאינו לשם לצאת (ביאור הלכה): או לאחר שתקע שלשה שברים שתק והפסיק ואח"כ תקע שברים אחרים, ואפילו שבר אחד, בכל אלו הוי הפסק והפסיד גם תקיעה ראשונה ואם סיים תקיעה שניה, עולה לו לראשונה דתשרי'. ואם המשיך ועשה תשרי', חוזר ועושה תשרי', ולא איכפת לן שעשה באמצע תשרי'. ולא יסמוך על כך שבמעומד יעשה כהוגן, כי במישוב צריך שיהיו כולם כהוגן בשביל הברכה (מב לה). התחיל לתקוע ואינו עולה כהוגן ותקע שנית נחשב הכל לתקיעה אחת (מב לד):

ט. אם תקע שני תשרי', או שני תשרי', או שני תר' כהוגן וטעה בשלישי, אין צריך לחזור אלא לאחרון שטעה בו. אם תקע בצד הרחב של השופר, לא יצא. הגה. ואחר שתקעו אומר השליח ככור פסוק אשכי העם יודעי תרועה, ואשכי, ומחזירין הספר למקומו.

סימן תקצא סדר תפלת מוסף ביחוד

א. יתפללו הצבור בלחש תפלת מוסף ט' ברכות, ושליח צבור יתפלל גם כן עמהם בלחש מקום שהקהל מתפללים בלחש יחד עם הש"ץ, וטעה התוקע אסור לגעור בו, כי יצאו בתקיעות דמיושב, ואחר התפלה ישלימו התקיעה החסרה (מב א):

ב. המנהג פשוט בכל בני ספרד שאין מזכירין פסוקי קרבן מוסף כלל. הגה. והמנהג הפשוט באשכנז ובגלילות אלו לומר פסוקי מוסף ראש השנה, ואין אומרים פסוקי מוסף ראש חודש אלא אומרים מלבד עולת החודש ומנחתה ועולת התמיד וכו' ושני שעירים לכפר ושני תמידין

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ראש השנה קפה

כהלכתן (טור) ואומרים ג"כ מוספי יום הזכרון (ר"ן סוף ר"ה ורבינו ירוחם וכל כו') בבקר באמירת פרשיות אין מזכירים ראש חדש (מב ג):

ג. צריך לומר את מוספי יום הזכרון, כדי לכלול גם מוסף ראש חודש. וגם ביום שני יאמר את מוספי אמר מוסף בלשון יחיד וסיים הברכה אינו חוזר (שער הציון), לא סיים הברכה ביום א' חוזר, בשני אינו חוזר (מב ו):

ד. אומרים עשרה פסוקים של מלכיות, וי' של זכרונות, וי' של שופרות בכל ברכה ג' מהם של תורה, ג' של כתובים, ג' של נביאים וא' של תורה אם השלים בנביא יצא (מב ט): ואם רצה להוסיף על אלו י', רשאי (מיהו אם לא התחיל בשום פסוק רק אמר ונתורתך כתוב לומר, ילא) (טור) הלשון שמעכב הוא כך, ככתוב בתורתך (מב י), וכן כתוב בדברי קדשך, וכן נאמר על יד נביאך, ללא הזכרת שום פסוק, ויצא בזה בדיעבד (מב יא):

ה. ואין אומרים פסוק במלכיות, ולא בזכרונות ולא בשופרות, של פורעניות של ישראל, ואין אומרים פסוק זכרונות של יחיד.

ו. יש קורים תגר על מה שנוהגים להשלים פסוקי שופרות בפסוק וביום שמחתכם, שאין מזכיר בו שופר אלא חצוצרות, והרא"ש והר"ן כתבו לקיים המנהג.

ז. ועקידת יצחק היום לזרעו תזכור, כך היא הנוסחא המפורסמת, והמדקדק לומר. לזרע יעקב תזכור, משנה ממטבע שטבעו חכמים בברכות ואינו אלא טועה ובכל זאת יצא בדיעבד, ויש אומרים שאדרבה בתפלה טוב לפרש היטיב, ויאמר לזרעו של יעקב, ויעשה כל אחד כמנהג מקומו (מב יב): הגה. ואומרים עלינו, ומלך, והשליח לזכור מוסיף אוחילה ואחר פיוטים, כל מקום לפי מנהגו (טור).

ח. לא יתפלל ביחיד תפלת מוסף בראש השנה עד אחר ג' שעות היום ולכן תפלת שחרית יכוין להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, ופיוטים אינו בכלל תפלה, ומוסף גם הציבור אין מתפללים תוך ג' שעות (מב יד), גם לא יתקע ביחיד תוך ג' שעות (מב טו), ובשאר ימות השנה צ"ע אם להתפלל בשעה שאין הציבור מתפללים (שער הציון):

סימן תקצב תפלת מוסף בקול רם וסדר התקיעות

א. מחזיר שליח צבור התפלה לכתחילה אין לנהוג לתקוע בתפלת לחש, כי מבלבל את המתפללים (מב א). בתקיעות שבתפלה התוקע והשומעים יעמדו, ואם ישבו יצאו (מב ב): ותוקעין על סדר הברכות למלכיות תשרי' פעם אחת, ולזכרונות תשרי', ולשופרות תשרי'. ועכשיו נוהגים לתקוע למלכיות תשרי' שלשה פעמים, ולזכרונות תשרי' שלשה פעמים, ולשופרות תשרי' שלשה פעמים. הגה. ויש אומרים שתוקעים תשרי' למלכיות פעם אחת, וכן לזכרונות, וכן לשופרות (טור בשם ר"ת ומנהגים), וכן המנהג במדינות אלו מקום שנוהגים כך אין לשנות, והמובחר לתקוע תשרי' תשרי' למלכיות, וכן לזכרונות ושופרות. ואחר אנעים זמירות יוסיף לתקוע עד מאה קולות (מב ד): ונהגו לומר כל פעם אחר שתקעו היום הרת עולם, וארשת (מהרי"ל). ואפילו בשבת שאין תוקעין, אומרים, היום הרת עולם, אבל לא ארשת (מנהגים).

ב. יחיד אינו מפסיק לתקוע בברכות, ואפילו יש לו מי שיתקע לו. הגה. אלא תוקעים לו קודם שיתפלל מוסף, ואין צריך לתקוע לו שנית (כל זו וז"י בשם א"ח) ואם לא תקע לפני התפלה, יכוין לשמעם אחרי התפלה (מב ד"ז) :

באר החיים

"התקיעות מועילות לברכות. כוונת המשנה ברורה בלשון יכוין, שהתקיעה שתוקע אחר כך, אינו רק בעבור מצות תקיעה, אלא גם עבור הברכות, והיינו שבשעת הברכות יחשוב שיתקע אחר כך, ובתקיעות יכוין ג' עבור מלכויות, ג' עבור זכרונות, וכמו שכתב השער הציון שמקורו ברש"י שכתב כן בדף ל"ג.

יעויין בחזו"א תחילת סימן קל"ז שאם מתפלל ואחר כך תוקע עבור מלכויות וזכרונות ושופרות מהני לברכות. ומבואר בכל דבריו שתקיעות דמיושב שלפני הברכות אינם מועילים לברכות. ולכאורה במשנה ברורה כאן מבואר דמהני, על פי הכל בו.

פלוגת הגרי"ז מבריסק והחזו"א בענין שמיעת הקהל לחזרת הש"ץ של סדר ברכות. כתוב בחידושי הגר"ח על הש"ס בענין בל תוסיף, מרן (הגרי"ז זצ"ל) הסתפק אם אחד יכנס במקום שיש ציבור לשמוע בשעת התקיעות על הסדר פשיטא דאין זה על הסדר, כיון שלא התפלל עם ציבור זה ואצלו אין זה על הסדר. והכי נמי באם מתפלל בציבור זה ולא שמע ברכה אחת מן הברכות של שמ"ע דאצלו כיון שאינו יכול לצאת בתפלה זו אין זה על הסדר ולא מקיים מצוות חז"ל תקיעה על הסדר. אלא דממה נפשך כיון שאין לו חזרת הש"ץ מאחר שלא שמע ברכה מעכבת ואינו מצורף לציבור אזי הוא יחיד ואינו חייב בתקיעות על הסדר, ואם יצא ידי חובת חזרת הש"ץ אם כן יש לו על הסדר. ולפי זה צריך לזהר שהציבור מקדימין אמן מאחר שהש"ץ מושך בניגון סוף התיבה אין שומעין את סוף התיבה ואין מקיימין מצות על הסדר. וכן מדוקדק בלשון הרי"ץ גאות, דכתב שיעמוד על ידי הש"ץ לשמוע על הסדר, והיינו שישמע כל חזרת הש"ץ שיהיה לו על הסדר וד"ל עכ"ל.

והנה מרן החזו"א (או"ח סימן קל"ז) מחולק עם דברים אלו בכמה נקודות, ולענ"ד יש ראיות מהראשונים לכל מחלוקותם.

א' במה שאמר מרן הגרי"ז שבתפלה בלחש אינו מתחייב כדן חבר עיר. כתב מרן החזו"א (שם ס"ק ג') שדעת הב"ח בסימן תקצ"ב שעשרה המתפללין בלחש הוו בכלל חבר עיר. ואף שדעת הר"ן משמע שאינו בכלל חבר עיר, ולדינא יש לנקוט כהב"ח דברא"ש והריטב"א מבואר כהב"ח עיי"ש, ואפשר שגם הר"ן סבר כן. וכתב עוד על פי הרמ"א תקצ"ג שתקיעה אחרי התפלה גם כן מועיל כמו סדר ברכות, וממילא כיון שמתפללים בלחש ואחר כך שומעים תקיעות מהני לברכות כדן יחיד.

והנה במגן אברהם סימן תקצ"א ס"ק ב' כתב, במקום שהקהל מתפללין עם הש"ץ, והש"ץ תוקע וטעה אסור לשוח ולגער בו דתקיעות שעל סדר ברכות אין מעכבות, כל שכן שהיחידים אין צריכים לשמוע על סדר הברכות, ואף אם לא שמעו תקיעות דמיושב יחזרו ויתקעו אחר התפלה אותו סימן שטעה ודיו. שו"ת הרשב"א ח"א סימן רצ"ה) עכ"ל.

והנה מבואר שאף שכל הקהל מתפללים בלחש יחד עם הש"ץ אין זה חבר עיר, ואינם מחויבים בתקיעות על סדר הברכות. יתר על כן מבואר שאחר התפלה אף אם טעה בזכרונות אינו תוקע אלא פעם אחת, והרי סדר זכרונות ושופרות מעכב, כמבואר במגן אברהם סוף סימן תקצ"ג, אלא בהכרח שגם אחר התפלה אינו תוקע לקיים סדר ברכות (ולא כהחזו"א), אלא רק לקיים תקיעות דמיושב. ונקט המג"א והמ"ב לדינא כהרשב"א. ובב"ח עצמו שהחזו"א מביא, כתב שבר"ן ובטור מבואר שבלחש אינו בכלל חבר עיר, וחזרת הש"ץ הוא כדי לקיים תקיעה על סדר הברכות. אמנם הב"ח מביא מהערוך, שמבואר שתקעו בלחש. אכן ראה לשון רבינו חננאל בסוף ראש השנה, וכן הוא באור זרוע שכתב שיש מחמירים שתקעו ל' בלחש ל' על הסדר, הרי שלתקיעה בלחש לא קרא 'על הסדר'.

ב' מה שאמר מרן הגרי"ז שאם אינו שומע את כל חזרת הש"ץ אינו יוצא. כתב מרן החזו"א שם ס"ק ה' נראה שציבור השומעים מן הש"ץ אע"פ שדלגו דברים שהם עיקר במטבע הברכה, והמתפלל שדלגן אינו יוצא בתפלתו, ויש בו איסור לבטלה, מכל מקום השומע יש לו מצוה במה ששמע, ובשומע מש"ץ כיון שלא עבד איסורא של שם שמים לבטלה אית ליה שכר תפלה. והלכך יש לו ענין מלכויות וזכרונות ושופרות במקצת ששמע אף שלא שמע כמטבע שקבעו חכמים. ואפשר דכי שומע התקיעות על סדר הברכות, יש לו מצות תקיעות דמעומד עכ"ל.

ג. לא ישיח, לא התוקע ולא הצבור, בין תקיעות שמיושב לתקיעת שמעומד והוא הדין בתקיעות מיושב בין זה לזה וכן מעומד (מב יא), ויזהר לרוק ולא להשמיע קול פיהוק וכדו' כי כל אחד צריך לשמוע כל התקיעה מתחילה עד סוף, ואפילו היא ארוכה (מב ט): (מיהו בענין התקיעות והתפלות אין הפסק) (מרדכי ומהרי"ל) דעת דרך החיים שעד סוף תקיעות מיושב, אין להפסיק גם לצורך תקיעות, ולכן לא יוציא יהיה רצון בפיו רק בהרהור (מב יב), אך אין למחות במי שאומרם (שער הציון): **ואם סח דברים בטלים, אין כריך לחזור ולכרך (טור).** ואין צריך לומר שלא ישיחו בין ברכה לתקיעות, אם לא בענין התקיעות אבל סח בענין תפלה בין ברכה לתקיעה, או התוקע או השומע, חוזר ומברך (מב יד). סח בין שברים לתרועה דתשר"ת לא יצא, ולא יחזור ויברך גם אם הוא סדר ראשון (מב יג):

ד. זה שתוקע כשהן יושבין, תוקע על סדר הברכות. הגה, ומיהו אינו מעכב ויכול אחר לתקוע עומד במקומו ואין צריך לעמוד על הבימה (מב טז): **אלא שראוי לעשות כך הכוונה שאם נתנו לו לתקוע בסתם, במקום שאחד תוקע הכל, אין ראוי להוציא ממנו (מב יז): וכבר כתבתי לעיל סימן תקפ"ה.**

באר החיים

והנה דבריו אלו צע"ג, שכן מפורש בכל הראשונים בהיפך, במלחמות להרמב"ן, בר"ן (י"ב בדפי רי"ף ד"ה ולפיכך) ובחי' הריטב"א ועוד, ובב"י סימן תקצ"ב בשם ירושלמי, שאם מתפלל מוסף שבע ברכות ללא זכרונות שופרות, והש"ץ מתפלל תשע, והוא שומע ממנו רק את מלכויות וזכרונות ושופרות, אינו יוצא עד שישמע את הש"ץ מתחילת שמונה עשרה ועד סוף, הרי להדיא לא כדברי החזו"א הנ"ל, שאינו יכול לצאת חלק מחזרת הש"ץ.

ג' עוד כתב החזו"א ס"ק ד' שהדין הוא שבני אדם שבשדות שאנוסים הם יוצאים מהש"ץ אע"פ שלא שמעו ממנו. ומסתבר שאם האנוס יבא לתקיעות יצא ידי תקיעה על סדר הברכות, כי הוא משותף עם הש"ץ. והכי נמי בקי שהתפלל בלחש, תפלת הש"ץ עולה לו לא פחות מהאנוס, והיינו שאף ללא שמיעת חזרת הש"ץ כלל, יכול לשמוע תקיעות ונחשב על הסדר.

והוא ענין מחודש, ולדינא יעויין בבית יוסף סימן תקצ"א שלדעת הרמב"ם והעיטור, אין אותם שבשדות יוצאים ידי חובתם ללא שמיעה מתחילה ועד סוף. ולכאורה השמטת השו"ע לדין אנוס, משמע דלא ס"ל, וכמו שמדייק הב"י גופיה מהרמב"ם. וכן משמע בסימן תקצ"ה.

ד' עוד הסכימו מרן הגרי"ז ומרן החזו"א שעל יחיד אין חל חיוב סדר ברכות, שאינו אלא חובת ציבור. וצ"ע שבמשנה ברורה סימן קמ"ג וקל"ז מבואר שאם התפלל עם הציבור, חל על כל יחיד ויחיד החוב שחל על הציבור, עיין שם. אמנם במאירי בסוף ראש השנה ד"ה שאר העם, אתב כדבריהם וז"ל אם רוצה זה לעשות עצמו יחיד אע"פ שהוא בציבור, ואין דעתו לחייב עצמו בתקיעות שעל סדר הברכות אינו רואה גערה בכך עכ"ל.

יש להעיר שהראשונים והטור והגר"א כתבו לומר בלחש את כל תפלת המוסף, כי קשה לכוין לשמוע הכל מהש"ץ (השער הציון בסימן תקצ"א ו' ביאר שאין צריך לשמוע כל מילה ממש רק מה שמעכב). ואיך לא העירו שלמעשה גם אם מתפלל בלחש מחוייב לשמוע מהש"ץ משום תקיעות על סדר ברכות. איברא בדברי הגרי"ז מבואר שאינו חיוב עיי"ש, ואתי שפיר.

יש מדקדקים במוסף של ראש השנה שהש"ץ ממתין במודים עד שיסיימו הקהל מודים דרבנן. והנה לכאורה מודים דרבנן נתקן להיות במקום מודים דהש"ץ, שאם לא כן איך תיקנו חז"ל לומר מודים דרבנן, והאינו בקי לא יוכל לצאת מהש"ץ, וכמדומה שכן ראיתי באבודרהם. אמנם יש לומר שמצד התקנה היה לנו לומר ברוך אתה ה' אל ההודאות, כמו שכתב הגר"א בסימן קכ"ז, רק שמשום ספק ברכות אנו חוששים לנוסח האחר ואין אומרים כן, וממילא יש לחוש להגר"א שבמודים דרבנן אינו יוצא ידי תפלה. אמנם לע"ד טוב יותר שלא יאמרו מודים דרבנן, מאשר להשהות באמצע ברכה שלא מן הענין, לפני מלך בשר ודם אין עושים כן לפני מלך מלכי המלכים על אחת כמה וכמה.

סימן תקצג אם הברכות והתקיעות מעכבות זו את זו

א. ברכות של ראש השנה ויום הכפורים של תפלת מוסף (מב א): מעכבות זו את זו, שאם אינו יודע כולם לא יאמר מה שידוע מהם, אלא לא יאמר כלום ובשאר ימות השנה אם יודע אחד יאמרנה אף שאינו יוצא בזה ידי תפילה, מצא סידור חזון ומתפלל (מב ב):

ב. וכן תקיעות מעכבות זו את זו והני מילי שאינו יודע אלא מקצת הסימן, שלא יעשה אותו מקצת שידוע, אבל תשר'ת, תש'ת, תר'ת אין מעכבין זה את זה, ואם ידע לעשות אחד מהם או שנים, עושה. הגה, אבל הזכרות אין מעכבין התקיעות, וכן התקיעות אין מעכבין הזכרות ואיזה מהם שידוע, יעשה (טור) וכן סדרן אינו מעכב (ר"ן סוף ר"ה), ואם התפלל קודם שתקע, ולא הסדר אינו מעכב לענין שאם התפלל מוסף לפני תקיעות יצא, אבל התפלל זכרונות לפני מלכיות לא יצא ויחזור ויתפלל, וכן תקע תרועה לפני תקיעה שלפניה, לא יצא (מב ה). אינו בקי בשלשתם תשר'ת תש'ת תר'ת לא יברך (ביאור הלכה):

סימן תקצד יחיד שלא התפלל אין חבירו מוציאו.

א. יחיד שלא תקע, חבירו יכול לתקוע לו להוציאו ידי חובתו. אבל יחיד שלא התפלל ט' ברכות, אין חבירו יכול להוציאו אלא אם כן בעשרה והוא ש"ן, ואפילו מוציא גם את עצמו אינו מוציא (מב א): הגה ויש חולקין ואומרים דאם לא יוכל להתפלל, חבירו יכול להוציאו בתפלתו (ר"ן סוף ר"ה ומרדכי והגהות אשרי כפ"ק דר"ה).

סימן תקצה מי שאינו בקי לא בתקיעות ולא בתפלה.

א. מי שאינו בקי בתקיעות ולא בסדר תפלת מוסף, ולפניו שתי עיירות באחת בקיאים בתקיעות ולא בתפלת מוסף ובאחת בקיאים בתפלת מוסף ולא בתקיעות, הולך למקום שבקיאים בתקיעות, אפילו של מוסף ודאי ושל תקיעות ספק אפילו אם יודעים רק תש'ת או רק תר'ת. מותר ללכת למקום שמתפללים, ולהביא שופר אליו מחוץ לתחום על ידי עכו"ם (מב ב). וכן ביום שני תקיעות עדיף מתפלה. אבל ספק תקיעות ודאי תפלה צ"ע מה עדיף. ואם במקום אחד יש לו תפלות שני ימים, ובשני הוא רחוק ויש לו שם תקיעות רק ביום שני, תפלה עדיף (ביאור הלכה): הגה, מיהו אם יכול לילך למקום המתפללים ויש שהות ביום שיסמע אח"כ התקיעות במקום שתוקעין, יקיים שתי המצוות, דכל היום כשר לתקוע (כ"י נשם ירושלמי) שופר ביחיד עדיף מתפלה בציבור ללא שופר (מב א), תוקע הגון ומתפללים שאינם הגונים, ובמקום אחר תוקע שאינו הגון ומתפללים הגונים, תוקע הגון עדיף (מב ג):

סימן תקצו תשלום תקיעות לאחר התפילה.

א. לאחר התפלה מריעים תרועה גדולה בלא תקיעה ואין נוהגים כן, רק בתקיעה האחרונה של הק' קולות אומר המקרא תקיעה גדולה, ומאריך בתקיעה (מב א):. הגה, ויש מקומות נוהגין לחזור ולתקוע ל' קולות (מנהגים ישנים) ובשל"ה כתב לעשות מאה קולות (מב ב): ולאחר שיכלו בזה, שוב אין לתקוע עוד בחנם משום שבות, ומכל מקום אינו מוקצה (מב ג). ואין להוציאו כשאין צריך לתקוע, ואפילו אם תוקע מחר

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ראש השנה קפט

ומוציא בשביל להתלמד (מב ד): אצל קטן, אפילו הגיע לחינוך, מותר לו שיתקע (המגיד פ"ב מהלכות שופר), ומותר לו לתקוע כל היום (א"י דר"ה) היינו קטן תוקע, וכן לגדול מותר ללמדו (מב ו), גם אם אינו אביו (מב ה):

סימן תקצז אם מותר להתענות בראש השנה

א. אוכלים ושותים ושמחים, ואין מתענין בראש השנה תענית חלום מותר, וכן להתענות עד חצות ולהתפלל מותר (מב ב): ולא בשבת שובה. אמנם לא יאכלו כל שבעם, למען לא יקלו ראשם ותהיה יראת ה' על פניהם.

ב. יש מקומות שקבלה בידם שכל מי שרגיל להתענות בראש השנה ונהג ג' פעמים (מב ד): ומשנה רגילתו ואינו מתענה, אינו משלים שנתו המתענה, ראוי שיעסוק כל היום בתורה ותחינות שיהיה כולו לה'. המתענה אינו רשאי לבשל לאחרים, אבל אם משועבד להם, כגון אשה לבעלה, ומשרתת, מותר (מב ג). וכל זה ביום, אבל בלילה אסור להתענות ככל יו"ט (מב ה): הגה ומי שאינו ירא לנפשו אין לריך להתענות כל ימיו (כל זו ומנהגים), רק לריך התרה, כמו שאר נדר (כל זו) אחר פעם אחת שהתענה אין צריך התרה, רק אם חשב בשעת מעשה שינהוג לעולם או הורגל בה (מב ו):

ג. המתענה פעם אחת בראש השנה תענית חלום אם יש ספק אם הוא מהחלומות שמתענין בשבת אין להתענות (מב ז): אם היה ביום ראשון, צריך להתענות שני הימים כל ימיו אם אין ירא לנפשו אין צריך (מב ט): ואם היה ביום שני, יתענה כל ימיו יום שני בלבד. הגה ואין לריך למיתב תענית לתעניתו אפילו חל בשבת (מב יא): דהא יש אומרים דמלוא להתענות בראש השנה (תה"ד סימן רע"ה) ומטעם זה קבל עליו להתענות בראש השנה חל הנדר, אע"פ שבשאר יו"ט אינו חל (מב יב): ואין אומרים עננו בראש השנה, כמו שאין אומרים ביום הכיפורים (הגהות מנהגים).

סימן תקצח

א. ראש השנה שחל להיות בשבת אומרים צדקתך, במנחה. הגה, ויש אומרים שלא לאומרו (ר"ן סר"ה ומנהגים), וכן אנו נוהגים.

סימן תקצט

א. ליל ראש השנה שחל להיות במוצאי שבת, אומרים, ותודיענו נוהגים להתפלל מהסידור אף שהוא קודם ברכת בורא מאורי האש, והמחמיר יחמיר לעצמו ואין להורות לאחרים (מב א):

סימן תר ביצה שנולדה בראש השנה, ודיני הקידוש.

א. ביצה שנולדה ביום טוב הראשון, וכן מה שנצוד בו, וכן מה שנתלש בו, אסור בשני. הגה וכבר נתבאר לעיל סימן תקי"ג סעיף ה' וסימן תקט"ו.

ב. בקידוש ליל שני (ילכץ בגד חדש (הגהות מיימוני פ' כ"ט מהלכות שבת) קנה בגד חדש אינו מועיל, כי יש לברך בשעת קנייה, אלא קנה בגד והיה מחוסר תיקון שמברך בלבישה (מב ג): או מניח פרי חדש מצוי שהענבים החדשים בוסר, ויש ספק בברכתו שמא הוא האדמה. ועוד שאין לאכול חמוצים. והגר"א כתב שאין לאכול ענבים על פי סוד. יש לו יין ומיץ ענבים מהיבול החדש, יקדש על היין, ואחר כך יאמר שהחיינו על התירוש⁷. גם האשה תלבש בגד חדש עבור שהחיינו שבהדלקת הנר (מב ד): ואומר שהחיינו, ואם אין מצוי (בגד חדש או) פרי חדש, עם כל זה יאמר שהחיינו.

ג. אם חל יום ראשון בשבת, אומרים שהחיינו, בשופר ביום שני. הגה. ויש אומרים אפילו אם חל יום ראשון בחול, וכן המנהג במדינות אלו (הגהות מיימוני הלכות שופר) וכן אנו נוהגים, ולכתחילה טוב שהתוקע ילבש בגד חדש. הגיע השופר בבין השמשות של סוף יום א' או יום ב' דראש השנה ולמחר הוא שבת, וכבר קיבלו שבת, יתקעו תשר"ת תשר"ת תר"ת פעם אחת בלא ברכה¹⁰. היה בבין השמשות של סוף יום א' יתקע בלי ברכה, ומותר אמירה לעכו"ם לצורך זה. ואם הוא בין השמשות של סוף יום שני ומחר שבת, לא יתקע (מב ז):

סימן תרא פדר יום שני של ראש השנה.

א. ביום שני (מתפללים כמו ביום ראשון) (טור), וקורים מוהאלהים נסה את אברהם עד סוף סידרא, ומפטיר קורא כמו אתמול שכח וקרא ומה' פקד, העולה החמישי יקרא עד סוף הפרשה, ואם כבר אמרו קדיש יקרא עקידה ויחזור ויאמר קדיש. גלל ספר תורה יפטיר בעקידה ויגלול ויקרא גם בחובת היום (מב א): ומפטיר בירמיה (ירמיה לא, א) כה אמר ה' מצא חן במדבר עד הבן יקיר לי אפרים ובמוצאי ראש השנה מבדילין כמו במוצאי שבת, אלא שאין מברכין על הבשמים ועל האש.

ב. אף בארץ ישראל עושים ראש השנה שני ימים.

באר החיים

י" שהחיינו על מיץ ענבים. בימיהם היה מיץ ענבים רק בשעת הבציר ואחר כך נעשה יין, אבל בימינו אין אומרים שהחיינו על מיץ ענבים, כי יש ממנו כל השנה, ואין ניכר חידושו.

י" מנין קולות המחוייבות מן התורה. וכן כתב המ"ב לעיל תקפ"ו ס"ה, ומבואר שלדעתו מחויב מן התורה רק בעשרה קולות אלו, ולא בשלושים קולות.

והנה בגמרא ראש השנה ל"ד א' לפירוש רש"י יש שם שלש שיטות. ברייתא קמייתא הרי מן התורה צריך לתקוע ט' קולות, ופרש"י ד"ה ומנין, שהם מלכויות וזכרונות ושופרות. דעת ר' ישמעאל שמן התורה צריך לתקוע ששה. ורבנן הוסיפו שלושה לענין מלכויות וזכרונות ושופרות (והטעם דסבר ש'תרועה' אחת צריכה לגז"ש, ואילו תנא הראשון אינו צריך את מילת תרועה לגז"ש, אלא 'שביעי'). ורבי יונתן סבר שלושה מן התורה. ברי"ף באור זרוע ועוד הביאו רק את התנא הראשון. ברמב"ם הלכות שופר פ"ג ה"א גם כן נראה דפסק שצריך תשע מן התורה. ועיין בחי' הריטב"א שכתב שכן עיקר כהר"ף ולא כבעל המאור שנקט שמקצתם מדברי סופרים. וכן משמע לשון כל הפוסקים שתשע קולות הם מן התורה. וכיון שאנו מסופקים מה הוא התרועה, אם כן מן התורה צריך לתקוע שלושים קולות, ואם כן צ"ע למה כתב המ"ב דדי בעשר קולות.

ויתכן ליישב משום דעת רב האי גאון שבאיזה תרועה שעשה יצא. אך אכתי קשה אם כן יעשה ג' תר"ת או תש"ת שהם פחות קולות, ועוד כיון שברמב"ם ועוד פוסקים נקטו שיש ספק מהו התרועה, הרי בפחות מל' קולות לא יצא ידי ספקו, ולא יצא חובתו מן התורה.

הלכות ד' מינים

סימן תרמה דיני לולב

א. לולב שנפרדו עליו זה מעל זה ולא נדלדלו כעלי החריות דהיינו שעדיין אפשר להצמידן ללולב על ידי אגד (מב ב): כשר, אפי' לא אגדו. הגה' ומ"מ מלוא מן המוכח כלולב שאין עליו פרודות לגמרי (המגיד ור"ן פרק לולב הגזול). הכוונה שהעלין שוכבים זה על זה, אבל אם נוטה לצדדין אינו מוכח (מב ג, לא כהט"ז):

ב. נפרצו עליו, והוא שידלדלו משדרו של לולב כעלי החריות (דהיינו שאין עולים עס השדרה אלא תלויין למטה) (המגיד פ"ח) פסול. באופן זה חלק מאורך חיבורו נפרד ועדיין מחובר, ולכן העלה נופל, ופסול אפילו אגד (מב ו): הגה' וכל שכן אם נפרצו ונעקרו למטה מן השדרה, דפסול אפי' אגד (טור ור"ן פרק לולב הגזול), וכן אם נתקשו העלין כעץ ואין יכולין לחברן אל השדרה, פסול (טור ור"ן) ואם יכולים לחברו כשר, אמנם בדרך כלל העלים מתרחקים מהשדרה ואינו מוכח (מב ז): וכל זה כרוך עליו ורוב כל עלה. היה לולב ארוך וברוב ד' טפחים העלין כשרים יש להסתפק (מב ח). ואם הד' טפחים בחלק העליון כשר (שער הציון): אבל אם מיעוט עליו נעשו כך ושאר עליו נשאר עליו ועדיין הכולל נשאר מכוסה בעליו, כשר (ר"ן פרק לולב הגזול). אם מיעוטו אינו מכוסה עליו פסול (מב ט), ובביאור הלכה מצד להכשיר אם הרוב מכוסה*. נשברה השדרה יש פוסלים משום דגרע משדרת בהמה, ויש פוסלים משום נקטם, ומכשירים רק אם מתמוטט ולא נשבר ממש (מב ד):

ג. בריית עליו של לולב כך היא כשהם גדלים, גדלים שנים ושנים ודבוקים מגבן, וגב של שני עליון הוא הנקרא תיומת נחלקה התיומת (כרוך העליון) (טור ור"ן) ואפילו אמצעי שלם (מב יב), אם נחלק רוב כל עלה ועלה (מב יא): פסולה. היו עליו אחת אחת מתחלת ברייתו ולא היה תיומת מסופק הריטב"א אם פסול כל ד' (מב יג): או שכל עליו כפולים מצדו האחד וצד השני ערום בלא עליו, פסול כל ד' (מב יג): הגה' ויש מפרשים לומר דאם נחלק העלה העליון האמצעי שעל השדרה עד השדרה, מקרי נחלקה התיומת ופסול והכי נוהגין (ת"ה סי' ז"ז) לדינא יש להחמיר שרובו פסול, ומקצתו אין לחוש כלל (מב טז בשם הגר"א), ובשאר הימים אין להחמיר כלל (מב יז). ואם היו שני תיומת ונחלקה אחת מהם פסול (מב טז), אפילו לא נחלק עד השדרה אלא רובה, או מקצת להמחמירים

באר החיים

* בדין עליו אין מגיעים זה לזה, יש לחקור אם הוא פסול בעלה עצמו, יתכן שהפסול משום שאינו הדר כמ"ב ס"ק כ', או דילמא הפסול הוא בשדרה, היינו בכך שיש מקום בין עלה לעלה שהשדרה גלויה והוא אופתא.

והנה לצד השני מוכח שאפילו מיעוט שדרה גלויה פסול, שהרי די שאין העלין מגיעים זה לזה לפסול אף שהריוח בין העלין מעט מאד. והנה הר"ן מפרש דהוי אופתא עיין חזו"א קמ"ו ס"ק כ"ד - כ"ו, וכן לשון המאירי הואיל ואין מקום שדרה שביניהם מכוסית, ובחי' הריטב"א יש לעיין אם כוונתו רק אם רובו כאופתא פסול עיין שם, ועיין חזו"א סימן קמ"ו מה שכתב בענין זה, ויבואר להלן סימן תרמ"ו.

² דעת החזו"א (קמ"ו א') שגם להגר"א בשעת הדחק או דיעבד יצא בנחלק רוב ויכול לברך עליו ורק בנחלק עד שדרה פסול.

³ שתי תיומות שנחלקה אחת. מקור הדבר בתוס' בסוכה ר"פ שלישי בתי' השלישי, שבנקטם אחד התיומות כשר מחמת השני, ובנחלק אינו כשר.

במקצת (שער הציון): מיהו לכתחלה, ומזה מן המוכרח, נוהגין לטול לולב שלא נחלק העלה העליון כלל כי יש מחמירין אפילו בנחלק קלת להט"ז יש להחמיר רק בטפח ולחיי אדם משהו¹. אבל להאמור במ"ב ט"ז אין לחוש כלל במיעוט, ולא יכרך על של חבירו משום כך, רק אם לו בעצמו יש שלם, יקחנו (מב יט): ולא אוחז העלה אינו כפול מתחלת כרייתו, פסול (כל זו).

ד. לא היו עליו זה על גב זה כדרך כל הלולבין, אלא זה תחת זה, אם ראש זה מגיע לעיקר של מעלה ממנו עד שנמצא כל שדרו של לולב מכוסה בעלין, כשר. ואם אין ראשו של זה מגיע לצד עיקרו של זה, או שאין לו הרבה עלין זה על זה אלא מכל צד יוצא אחד למטה סמוך לעיקרו ועולה על ראשו, פסול. משום הדר (מב כ"ה):

ה. לולב שיבשו רוב עליו (או שדרתו) (טור) פסול, משום הדר (מב כא). יבש העלה האמצעי לבדו פוסל הראב"ד (מב כב) והחזו"א (קמ"ה י"א) חולק וסובר שאם רוב עליו לחים ואמצעי יבש לא פסל הראב"ד:

באר החיים

החזו"א (קמ"ה ס"ק ג' ד') מקשה אם נקטם אחד מהשנים, עדיין נחשב הדר מפני השני, אם כן גם נחלק אחד מהשנים, יהיה הדר מחמת השני. לכן מפרש שכוונת תוס' שנחלק גם מעט מהשדרה וחשיב כניטל אחת במקום שמתאחדים בשדרה, והוא פסול שמתבטל התיום, היינו מקום שהוא תאום וכפול, וכן בהיה תאום אחד ונחלק ברובה דחשוב ביטול התיום. אבל בשני תימות ונחלק אחד רק ברובו, הרי השני קיים כולו ולא נתבטל התיום, ויש להכשירו, ולא כהב"ח ומ"ב ומסיים וצ"ע.

והנה לענ"ד יש להשיב בעיקר קושיתו, דהנה החזו"א משווה נקטם לנחלק ששניהם משום הדר, וזה יסוד קושיתו. אבל לשון הגמרא בנחלק וניטל שפסולו משום חסר, וכן כתב המג"א סק"ו שהוא משום חסר ולא משום הדר. ויש לבאר שבנקטם אין פסול חסר כי רוב העלה קיים, יש רק חסרון הדר, ולזה די שהתימות השני קיים, כי עדיין יש לו ראש. אבל בנחלק רוב העלה נחשב שהעלה חסר דרובו ככולו, וכיון שלולב זה היה בו שני תימות חשוב חסר בחסרון אחת, ואינו ענין להדר, ומיושב שיטת הב"ח והפוסקים (והמקור של תוס' לחלק בין נקטם לנחלק, נראה כי בנקטם הלשון 'ראשו' משמע כל הראש, ובנחלק הלשון תימות, ולא ראשו).

שתי תימות שאחת מהן נסדקה בהימנך. החזו"א קמ"ה סוף ס"ק ט' מסתפק לפי הב"ח האם נחלק אחד מהתימות כהמנך פסול או לא. ולפי מה שנתבאר נחלק וניטל הם משום חסר ולכן נפסלים גם בתימות אחת מתוך שנים, אבל פסולי הדר אם המנך תלוי באמצעי, ונשאר אחד הגון יש מקום להכשירו. אבל יותר נראה דנקטם פסולו הוא בהצטרפות העדר מחצית העלה, ולזה מהני שלמות ראש השני, אבל המנך הפיסול בהימצאותו באופן משונה ועל כן מסביר פסול משום הדר גם כשיש ראש שלם לצידו.

ואם נימא שהוא פסול, ולא מהני הראש שלצידו, מעיר חזו"א שם ובס"ק ח' דהמנך משמע פסול ואין לו תקנה, ואם כנ"ל יקטמנו ויוכשר, שהרי מצד נקטם מהני ראש השני.

ולענ"ד אינו קשה, שכן מצינו בתוס' ר"פ לולב הגזול ד"ה נקטם בתי' ב' שהיה צד שנקטם מחצית העלה פסול, ואם יטלנו לגמרי כשר. וכן מצינו בנקטם עץ ההדס, עיין סימן תרמ"ו שער הציון ל"א בשם ביכורי יעקב, ועיין שם ביאור הלכה ד"ה במקום בשם בכורי יעקב.

¹ עיין ביאור הלכה בסוף הסימן שדווחה את קושית החיי אדם על הט"ז, אמנם החזו"א (קמ"ה י') מקשה על הט"ז ולכאורה דברי החזו"א מוכרחים. והוא שהר"ן מקשה על המחמירים בנחלק משהו, אם כן מדוע נסדק פסול רק בהימנך, גם במשהו יש לפסול משום נחלק. ואי כהט"ז הרי לא קשה כלל, שנחלק הוא רק בטפח, ונסדק כהמנך הוא במשהו, על כרחך שהר"ן מפרש שהחמירו בנחלק משהו. ואולי כוונת הט"ז שאותן המחמירים יתרצו כך על קושית הר"ן (שהרי תירוץ הר"ן הוא דחוק כמו שכתב בעצמו).

² עיין בהערה לעיל, ועיין בסימן תרמ"ט אם פסולי הדר פסולים כל ז' או רק בראשון.

³ עלה אמצעי יבש והשאר לחים. הראב"ד שמצריך אמצעי לח טעמו הוא כלשונו 'כמו בהדס'.

ושיעור היבשות משיכלה מראה ירקות שבו וילבינו פניו. הגה וי"א ללא מקרי יבש אלא כשנתפך כלפון מחמת יבשותו (טור בשם התוספות), וכן נוהגין במדינות אלו שאין לולבין מזויין (הגהות מיימוני פרק ז'). אבל אם יש לולב בעיר אין להקל כי רוב פוסקים סוברים מהשיעור הראשון (מב כה):

ו. נקטם ראשו, דהיינו שנקטמו רוב העלין העליונים, פסול. משום הדר (מב כז). עליונים נקרא הגבוהים מהשדרה¹. הלבוש פוסל אפילו נקטם מקצתה ויש מפקקים בדבריו דרך ברובו (מב כו): הגה ואם נקטם העלה העליון האמצעי שעל השדרה, פסול (המגיד ור"ן פ' לולב הגזול). ואפילו נקטם כל שהו (מב כח) ובשעת הדחק מקילין בנקטם כל שהו (שער הציון). נסתים בשלוש עלין כפולין, הפסול תלוי באמצעי (מב כח), נסתים בשני עלין כפולין, ונקטם אחד אפשר שיש להקל (מב כט): ודוקא לאיכא אחר, אבל ליכא אחר, מזכרים עליו. (מרדכי פ"ג ומנהגים). דווקא נקטם האמצעי אבל נקטמו רוב העלין אין לברך [אלא אם כן מנהג המקום לברך על פסולים גמורים. שער הציון], וגם בנקטם רק אמצעי אם נקטם רובה יש אומרים שאין לברך אפילו בשעת הדחק (מב ל), אמנם יש מצדידין להקל אפילו נטלה כולה (שער הציון), ובביאור הלכה ד"ה אבל מפרש את דברי הרמ"א להקל בנקטם כמעט כולה משום צירוף כמה שיטות. אך החזו"א כתב על זה קשה להקל בכך, כי הגר"א כתב שדעת רוב הפוסקים להחמיר בנקטם רוב העלה האמצעי²:

ז. נסדק, אם נתרחקו שני סדקיו זה מזה עד שיראו כשנים, פסול. הגה ואפילו לא נחלקה התיומה העליונה בענין שיפסל הלולב מכח נחלקה התיומת. כגון שנחלק בעי כולו וכאן נסדק רובו, או שנחלק בעי רובו וכאן נחלק מקצתו (מב לב), או שנחלק תלוי באמצעי, וכאן נסדקו כהימנך רוב העליונים,

באר החיים

והנה בהדס יעויין תרמ"ו מ"ב ל"ד שאם יבשו רק עלין עליונים ורובם לחים פסול, ובביאור הלכה שם ד"ה במקום, מביא אחרונים שמכשירים בזה כיון שרובו לח, ולדינא מקיל בזה כשא"א באחר. ונראה שבכך תלוי נחלוקת המ"ב והחזו"א כאן, דלפי זה המ"ב שכתב בלולב שיבש האמצעי לבד פסול, הוא לשיטתו בהדס כפי שנקט במ"ב. אבל להשיטות המובאות בביאור הלכה הנ"ל הכי נמי בלולב שיבש אמצעי לבדו כשר וכהחזו"א.

ולענין אם נפסל רק ברוב העלה. בטור גבי נחלקה ונפרצה כתב רוב העלה, ובריטב"א במשנה כתב כן גבי יבש. בחזו"א כתב שגם דעת הרא"ש כן. וצ"ע מנליה, אדרבה ברא"ש בסימן ג' גבי נפרצו כתב ראש העלה משמע מיעוטה, ובסוף סימן ב' השווה יבש לנפרצו, משמע אף מיעוט העלה (ומש"כ חזו"א שם ד"ה מש"כ הרא"ש אינו דוחה ראייה זו).

עוד מביא החזו"א מחי' הריטב"א שיבש האמצעי לגמרי דינו בנקטם, ומפרש שביבשו רוב עליו, הלא כתב הרא"ש בסי' א' שתלוי במראה, ועמידתו בקשיותו אינו מוכיח שאינו יבש, אבל בעלה אמצעי לבד אין דינו כיבש אם עומד בקשיותו, עד שיבש לגמרי.

העולה מכל הנ"ל, החזו"א נוקט שיבש העלה האמצעי יבוש רגיל כשר לכולי עלמא, ופסול רק ביבשו רוב העלים, וברוב כל עלה ועלה. ונתבאר שהמ"ב סובר שלהראב"ד פסול רק באמצעי. עוד נתבאר שהשו"ע ומ"ב לא הזכירו בדין יבש, רוב העלה, כי ברא"ש נראה שביבש רוב העלים פסול גם במקצת כל עלה.

¹ בביאור הלכה מביא פירוש אחר מהפמ"ג, שאם נקטמו שנים מהג' העליונים נקראים רוב, ובאמת שכן כתב הבית יוסף.

² הגר"א מביא שהרא"ש בסי' ב' כתב שדוחק לפרש נקטם ברוב העלין. ויש לעיין דהנה תוס' והרא"ש שם מקשים מה צריך לפסול נטלה תיומת תיפוק ליה שנקטם ראשה. ומתריצים שנקטם הוא ברוב עלין ונחלק בכולה, ולכך כתב הרא"ש שהוא דחוק. וצ"ע דהנה בסי' ו' מסיק הרא"ש שנחלקה התיומת הוא ברוב עלין, והרי הגמרא משווה נטלה לנחלקה, ואם כן היה הרא"ש יכול לתרץ בהיפך, שנקטם הוא דווקא באמצעי ואפילו מעט, ונטלה תיומת הוא ברוב עלין, ואפילו שהאמצעי שלם, וצ"ע.

והאמצעי קיים (שער הציון). ולהשיטה שגם נחלק הוא רק ברוב עליו וגם הימנך ברוב, ההבדל כחילוק הא' שנחלק דווקא ברוב כל עלה והימנך גם במקצתו (ביאור הלכה^ט). נסדק כהימנך פסול גם אם לא היה כן בתולדה (מב לא):

ח. יש לו כמין קוצים בשדרתו, או שנצמח ונכווץ, או שהוא עקום כמגל (מב לג): לפניו לצד שאחורי השדרה (מב לד): שהרי שדרו כגב בעל חטוטרות, פסול. משום הדר (מב לו): וכן אם נעקם לאחד מצדדיו, פסול. אבל אם נעקם לאחוריו, כשר, שזו היא ברייתו.

ט. אם כפוף בראשו, כאגמון, בין כפוף לפניו בין לאחוריו (מב לח): פסול. משום הדר (מב לט): ודוקא כששדרתו כפופה, אבל עליו כפופים בראשו כמו שדרך להיות הרבה לולבים, כשר. והרא"ש כתב אוהב אני לצאת בו שלא תחלק התיומת, אמנם יש מחמירים בזה אבל המנהג להקל (מב מב). ודווקא בעלה אמצעי, אבל כולם או רובן כפופים משהו הלבוש ומג"א פוסלים והט"ז מתיר, ובאיכא אחר וודאי יש להזהר ברובם או כולם (מב מ) ודווקא משהו בראשו, אבל אם גוף העלין נכפף הרבה באמצעו פסול, וכן העלה אמצעי לבדו נכפף באמצעו פסול (מב מא):

סימן תרמו דיני הדם

א. הדם שנקטם ראשו העץ (מב א): כשר, עיין סעיף י' (מב ב): נשרו רוב עליו, אם נשתיירו שלשה עלין בקן אחד כגון שבתחילה היה ז' בקן (מב ג): כשר.

ב. היו ענביו מרובות מעליו, אם ירוקות, כשר, ואם אדומות או שחורות, פסול. משום הדר. היו צהובות או כחולות הכפות תמרים מחמיר והפמ"ג מסופק (מב ו): ואם מיעטן כשר ואפילו מיעט אחר שאגד, ומותר למעט לכתחלה (מב ז), ואם השחיר ביו"ט כיון שנראה ונדחה גרע ואין להקל (ביאור הלכה): ואין ממעטים אותם ביו"ט לפי שהוא כמתקן, עבר וליקטן, או שליקטן אחד אחד צ"ל אחר, אבל בעליו אסור ללקטן ביו"ט לאכילה אם אין לו אחר, משום שהוא פסיק רישא דניחא ליה (מב ח): לאכילה, הרי זה כשר (ומיוס ראשון ואילך, כשר ככל ענין) (כ"י נס"ח). ולדין שפסולי הדר פסול כל ז' הוא הדין כאן (מב ט):

ג. ענף עץ עבות האמור בתורה, הוא ההדס שעליו חופין את עצו, כגון שלשה עלין או יותר, בגבעול אחד, סמוכים זה לזה (מב י), ומשמע ממילת גבעול ששוויון העלים זה לזה אינו בעלה בעצמו, אלא במקום חיבורם לעץ: אבל אם היו שני העלים בשוה, זה כנגד זה, והעלה השלישי למעלה מהם או למטה מהם (מב יא): אין זה עבות אבל נקרא הדס שוטה. הגה ופסול אפי' נשעת הדחה, וגם בשאר ימים (מב יג): ואיכא מאן דאמר בגמרא דכשר, וע"כ נוהגין באלו המדינות

באר החיים

^ט הימנך פסול רק ברוב עלין. החזו"א (קמ"ה ט') תמה על השיטה שהימנך הוא רק ברוב עלין, דבגמרא נסמך לכפוף וקוץ וזה אינו ענין לרוב עלין. ועוד דרב הונא דאמר לא שנו אלא נקטם אבל נסדק כשר על ראש הלולב קאי, ולא רוב עלין. והנה קושיא הראשונה כבר יישב הרא"ש בס' ב' דהא כדאיתא והא כדאיתא חלק אשדרה חלק אעלין, והכי נמי חלק על עלה אמצעי חלק על רוב עלין. ועוד שבכפוף גופא מביא המ"ב בסוף הסימן דקאי גם ארוב עלין, ואם כן לק"מ. ומה שהקשה מנקטם, הרי בעצמו מביא שלמחבר נקטם הוא ברוב עלין, אלא שהחזו"א נקט כהגר"א שלהרא"ש ורוב ראשונים נקטם הוא על עלה אמצעי. ועוד שבס"ק ח' מפרש הימנך הלולב נראה כשנים, וזה שייך דווקא באמצעי, ואמנם כן הוא לפרש"י, אבל אולי אינו מוכרח, ושפיר י"ל לשאר שיטות שהוא חסרון בעלה עצמו.

לכתחלה ללכת באלו ההדסים המונחים ואין ג' עליו בגזעול אחד, ויש מי שכתב להדסים שלנו אין נקראים הדס שוטה, הואיל והם שנים על גב שנים ואינו כהדס שוטה המוזכר בגמרא, ולכן נהגו להקל כמו שכתב מהר"י קלון ומהר"י איסרלן ז"ל בתשובותיהם. האחרונים פקפקו מאד על ההיתר, לכן אם אינו מוצא אחרים יטול בלא ברכה (מב טו):

ד. יצאו הרבה בקן אחד ונשרו מהם עד שלא נשארו אלא שלשה בקן אחד, כשר, אפילו נשרו רובם כגון שהיו שבעה ונשרו מהם ארבעה ונשארו שלשה. נשרו חמשה ונשארו שנים פסול כי רובם נשרו ואין עבות. אע"פ שאם היה ג' עליו בקן ונשר אחד יש מכשירים כלהלן (מב יז):

ה. למצוה בעינן כל שיעור אורך ההדס שיהא עבות, ולעיקובא ברובו (ואפילו אינו בראשו) (טור). בין אם המיעוט שוטה בין נשרו. היה ג' בכל קן ונשר אחד יש להקל בשעת הדחק והוא שנשאר רוב. והמכשירים לעיל שנים שנים בקן, אם נשר אחד פסול כי לא נשאר רוב (מב יח). נשרו מיעוט קנים ומהרוב הנשאר, נשר אחד מכל קן עד שנשרו רוב עליו, צ"ע להקל, ועכ"פ לא יקל כשיש הדס אחר בעיר. היה ההדס ארוך אין צריך שיהיה עבות ברוב ההדס רק ברוב השיעור היינו ב' טפחים, ובפמ"ג מסופק דילמא צריך שיהיו כל העבותים סמוכים תוך ג' טפחים (ביאור הלכה). אם עלי הדס שבקן זה אינם מגיעים לקן שמעליו המור וקציעה פוסל, והחזו"א (קמ"ו ס"ק ט"ו, כ"א, כ"ז) מצדד להכשיר אם רוב עץ ההדס מכוסה כ"י:

באר החיים

י' החזו"א קמ"ו ס"ק כ"ט מוכיח מלשון הרא"ה שהכשיר נשירת עלה מתוך ג' שבקן שהוא פוסל בנשירת קן אחד שלם, ומבואר שפוסל באופן זה של הביאור הלכה, ושאר ראשונים וודאי פוסלים, שהרי הם מצריכים שישאר ג' בקן.

י"א עלי הדס יגיעו זה לזה. המור וקציעה לומד את דינו מלולב.

דין חיפוי עץ ההדס. הנה בלולב עצמו יש לחקור האם טעם הדין של עליו מגיעין זה לזה הוא משום שהעלה פסול (או מטעם הדר, או שאינו בשם לולב), או דילמא משום דבעי חיפוי השדרה (ולצד זה הפסול הוא משום דהוי אופתא, ולא כלבוש שכ' משום הדר, עיין חזו"א שם ס"ק ל"ד. ולצד זה וודאי אין צריך שהעליו יכסו זה את זה, אלא די שיגיעו זה לזה, ולא כלשון הטור שכתב שיכסו, חזו"א ס"ק ל"ג. ורק לפי הלבוש שכתב שהטעם משום הדר, יתכן סברא שצריך שיכסו זה את זה).

ונפקא מינה בזה לענין הדס, דאם הפסול בלולב משום שהעלה עצמו פסול, יש סברא שהדס שאני, ובהדס אינו חסרון (חזו"א שם ס"ק ט"ו). אבל אם הטעם משום חיפוי שדרה אזי מוכרח שחלוק הדס מלולב, כי בלולב מבואר בלשון שו"ע סימן תרמ"ה ס"ד שצריך שכל השדרה תהיה מכוסה (שם ס"ק כ"א), ואילו בהדס מבואר שדי ברוב העץ מכוסה, בהכרח דלא כמור וקציעה שלמד הדס מלולב (ס"ק כ"א).

ובאמת לשון המאירי משמע שהפסול בלולב שאין עליו מגיעים זה לזה הוא משום גילוי השדרה, וכן נראה בר"ן י"ד ב' לפני ד"ה נפרדו (עיין שם ס"ק כ"ד). ואשר לפי צד זה מוכח לא כהמור וקציעה כמש"נ, וגם לצד א' מסתבר לחזו"א לחלק הדס מלולב.

ובעיקר מה שכתב החזו"א שבהדס די שרוב העץ מכוסה, חוקר החזו"א בגדר דין נשרו עליו, האם תלוי במספר העליו שנשרו, או דילמא תלוי בחיפוי רוב שטח ההדס, או דילמא שניהם בעינן. והחזו"א דן בפרטים רבים בזה (קמ"ו ס"ק א-יד). גבי לולב פשוט לו ששניהם פוסלים (ס"ק י"ז) ולבסוף מסיק שגילוי השדרה בלולב פוסל אפילו בכל שדה.

ולענין הדס אם נשרו רוב הקינים אבל רוב העץ מכוסה, כגון שבין הקינים שנשארו יש יותר ריוח בין קן לקן כשר. ואף אם נימא דפסול, אבל בהיפך אם נשרו מיעוט הקינים ורוב העץ מגולה נראה שיש לפסול (חזו"א קמ"ו א-ד) אמנם לא ברירא ליה עיקר כל דין זה של חיפוי רוב העץ (ס"ק ח' אמנם וכו').

ו. יבשו עליו, פסול, כמשו, כשר.

ז. שיעור היבשות, אפילו אם נפרך בצפורן, אם עדיין ירוקים הם, כשר, ואינם נקראים יבשים, אלא כשילבינו פניהם. ואם אינו בקי בשיעור זה, ישרם יום או יומים במים, אם חזרו

באר החיים

עוד נפקא מיניה בדין של חיפוי רוב העץ, אם נשרו קן אחד, וקן התחתון הקיים מחפה את העץ עד הקן העליון הנשאר, וכן בכל ההדס נשרו רוב קינים באמצע, ונשרו רוב עלין, אבל מחמת אריכות העלים כל ההדס מכוסה, יש להסתפק אם נחשב שרוב העץ מכוסה, או שמא אינו נחשב חיפוי רק עד תחילת הקנה שמעליו שנשר, ומסיק החזו"א דנחשב חיפוי (שם ה-ו).

והנה לענ"ד יסוד שאלה זו הוא, שגם להצד שחישוב 'רוב ההדס' נאמר על אורך שטח ההדס, אכתי יש לחקור האם יסוד הפסול הוא מצד גילוי השדרה, או שמא הפסול הוא מצד נשירת העליון, רק שמדידת 'רוב' לענין העליון, אינו נמדד במספר עליון, אלא ברוב שיעור ההדס, ונפקא מיניה אם העלה מכסה עד מקום גידול שנים מעליו שנשרו, לצד א' הוא מחופה, ולצד ב' שטח העלה נחשב רק עד תחילת מקום גידול העלה שמעליו. ולכאורה מה שפשט חזו"א הוא רק בצירוף המור וקציעה שהדס שאינו מגיע לראש עלה מעליו, הוא כניטל, ובכך נמצא שבנשירת מעט מאד יפסל עיין שם, אבל למה שהחזו"א להלן פליג עליו, אין לו פשיטות בשאלה דידן, וצ"ע.

עוד נראה שלפי זה לא יתכן שיהיה שני דינים גם נשירת רוב עלים וגם רוב שטח, כי יש רק דין נשירת עליון, ויש לדון אם למדוד את הרוב בשטח, או במספר עליון, או כך או כך. אולי מספק יתכן להחמיר, אבל לא יתכן ששניהם יפסלו בעצם.

עוד דן החזו"א דהעץ שתחת העלה התחתון הוא מגולה ושמעל יציאת העלה העליון נחשב מכוסה. ואם תלוי רק בנשירת רוב עליון הרי העץ שמעל העליון אם נקטם דינו כנשר קן אחד, והתחתון אם קצצו בין קן לקן, הרי אם נצרך העץ שתחת התחתון לשיעור ההדס נדון כנשר עוד קן לענין מנין נשירת רוב עליון וזוהו אין נפק"מ אם תלוי ברוב עליון או ברוב הדס, אבל אם קצץ ההדס מן הארץ במקום שלא היו למטה עליו אינו כנשרו עליון, אמנם מצד דין שטח ההדס הוי מגולה, ונמצא שיש בכך נפקא מיניה אי אזלינן בתר רוב שטח הדס או רוב מספר עליון (ס"ק ח', ועיי"ש ס"ק כ"ז גבי לולב). ועיין שם ס"ק ט"ז עוד נידונים בזה.

והנה לענ"ד עצם חידושו צ"ע א' הרי לשון הראשונים נשרו רוב עליון, ולא רוב ההדס. ב' שאם עלי ההדס כולם מתרחקים לצדדים והעץ נראה כולו, לא שמענו פסול בזה, ואילו בלולב מבואר בסי' תרמ"ה ס"א ברמ"א שיש פסול בכך שהלולב אינו מכוסה, ואם כן מבואר שבהדס אין דין של שטח ההדס.

ועל קושיא א' יש לומר כמו שנתבאר שי"ל שלשני הצדדים הפסול הוא מצד נשירת העליון, רק חישוב רוב שטח ההדס הוא לפי רוב השטח ועל צד זה לא קשה מידי.

ואת קושיא ב' יש ליישב דבאמת בהדס מצאנו בגמרא ובס' תרמ"ו ס"ג שעבות היינו שעליו חופין את עצו. וי"ל דמשו"ה צריך שהעלים יעמדו כלפי מעלה, ואל"ה לא חשיב עבות, ולפי זה בערבה לא יהיה הדין כך.

דין עמידת עליון דרך גדילתו. למעשה כתב חזו"א (ס"ק ל"ב) דנפרצו עליו לפירוש המחבר הוא שהעליון נתלשו מעט ונופלים כלפי מטה, ולפי זה הוא הדין בהדס וערבה דגם בהם תנן נפרצו פסול. אלא שהמג"א מכשיר. ומקשה החזו"א שמטעם נוסף מסתבר שעלי ההדס צריכים לעמוד זקופים, דקיי"ל (סוכה מ"ה ב') כל המצוות צריכים לעמוד דרך גדילתם, וי"ל שגם כל עלה ועלה, לא רק עיקר העץ, ואם העלים הולכים למטה פסול, ולפי זה הוא הדין בעלי ערבה בעי דרך גדילתו.

ומורנו ראש הישיבה הגאון רבי דוב לנדו שליט"א הביא מספר השגות הרמב"ן על הראב"ד הלכות לולב, שכתב שהעלים צריכים שיעמדו דרך גדילתו, וצריך שיעמדו מכוח עצמן דרך גידולו, ולא רק כהחזו"א שכתב שדי שיעמדו מכח אגד, ואם אין יכולים לעמוד דרך גידול כניטלו עליון דמי. ולפיכך מורנו מקפיד למצוא ערבה שעליה עומדים מעצמם דרך גידולו למעלה.

אמנם לכאורה אכתי באופן שעלי ההדס אינם יורדים למטה, אלא לצדדין, הוי דרך גדילתו אף שאינו מכוסה. ואולי צ"ל דנחשב מכוסה גם אם מתרחק מעט מן העץ, או שבהדס אם אינו מסתיר העץ אינו דרך גידולו.

למה שהיו במראיהן ומשומשן כשרים ואם לאו פסולים. יבש העץ הפמ"ג פוסל וביכורי יעקב משיג עליו ומכשיר (מב כ, בשער הציון לג מביא שיטה שיבש העץ פסול, ובסוף ביאור הלכה ד"ה במקום סותם לאיסור):

ח. **יבשו רוב עליו ונשתייר בראש כל בד בשעת הדחק די שנשאר בכד אחד (מב כב): מהג' בדין קן אחד ובו ג' עלין לחין כשר, ויש מפרשים שאפילו אם מהג' שבחד קינא יבשו שנים, ולא נשאר כי אם אחד לח, כשר, והוא שיהיה העלה שהוא מורכב על שניהם.** באמת זהו שוטה, אלא ברוב השיעור היו העלין בשוה יבשים, והיה עוד ג' קנים שוטים שהעליון שבהם היה לח, כשר, והלכה כדעה ראשונה (מב כו):

ט. **אם אותם עלים שלא יבשו הם כמושין, יש פוסלין ויש מכשירין.** וביום ראשון שהוא דאורייתא יש להחמיר בשאר ימים יש להקל (מב כז):

י. **נקטם ראשו, כשר, אפי' לא עלתה בו תמרה משום שהעלים מכסים את ראשו הקטום (מב כט),** ואם נשרו כמה עלין והקטימה נכרת פסול, ואם יקטום עוד עד שסוף ראשו יהיה מוסתר כשר, ואין לתקן ביו"ט (שער הציון), ודעת החזו"א (קמ"ו ל') שכשר גם אם העץ בולט מהעלים, על פי לשון הרמב"ן דהדס הדרו תלוי בעבותו ולא בעצו: וה"ה ליבש ראשו, ויש פוסלין בנקטם ראשו. משום הדר, ויש לעיין אם די שאחד אינו קטום (מב לג). היו יוצאים בדי הדס מההדס, צריך לקטום את הבדים, שלא יפסיקו בין הקנים, וההדס אינו נפסל משום נקטם (מב לג). דעת החזו"א והביכורי יעקב על פי לשון הר"ן והר"ז, דרך אם הבד במקום הקן עצמו הוא מקלקל את הקן, אבל בין קן לקן אינו מקלקל. וגם ביוצאים בקן עצמו אף שלכתחילה יש לחוש לזה, אם חושש שבחתיכת הבד יחתך ההדס, אין להקפיד לחתכו (חזו"א קמ"ו ל"א²): **הגה וטוב להחמיר במקום**

באר החיים

^י **הפסקת ענפים יוצאים מן ההדס.** מסברא מסתברא דווקא כהמשנה ברורה, כי אם יש ג' עלים בקן, מדוע נגרע העבות בכך שיש גם ענף עמהם, ואם הענף גורם שינוי מקום העלין עד שאינם בקן אחד, הרי לא יועיל חתיכת הענף. ומאידך שפיר יש לשמוע שאם הענף מתפצל לשנים, נחשב שעד הנה הוא גזע, ומכאן מתחילים שני ענפים, ולכך יציאת הבד מפסיק את שיעור ההדס, וכהמ"ב. ויש ליישב שכאשר יש ג' עלים וסמוך לעלה אחד יוצא ענף, נמצא שעלה זה חופה את הבד היוצא, ואינו מתיחס לבד העיקרי, והפסק זה מבטל את העבות.

לענין ערבות, הנה להחזו"א שהפסול משום עבות, אם כן לא שייך בערבה, אבל להמ"ב והחיי אדם שהפסול משום הפסק בשיעור אורך ההדס, לכאורה הוא הדין בערבה יש לקטום את הבדים הבולטים.

וכל זה מצד חשש פסול אם מניחם מחוברים והוא נדון פסול המוזכר בר"ן (ואינו מוזכר בראב"ד וברמב"ן דלהלן), אבל לענין לכתחילה והידור, דעת הראב"ד (בנוסח המובא במגדל עזו ובחיבור הראב"ד הלכות לולב הנדפס בחי' הרמב"ן הנדפס מחדש), עדיף טפי שיניח את הבדים מחוברים, והוי הדר טפי. ועוד שאם קוטם ר' ישמעאל פוסל בזה משום נקטם, ואין הלכה כמותו בזה, ואם כן יש הידור מעוד טעם, כדי שיהיה כשר גם לדעת ר' ישמעאל.

ודעת הרמב"ן (במלחמות על הרי"ף, וכן בהשגות שבחי' הרמב"ן הנדפס מחדש) שעדיף טפי לקטום, כי אדרבה אינו הדר כשהוא עץ מלא בדים, ולענין הטעם השני סובר הרמב"ן שאין שום תנא הפוסל, שאם כן היה פוסל גם בערבה.

והחזו"א (קמ"ו ל"ו) תמה על הרמב"ן א' בערבה לא משכחין יציאת בדין. ודבריו צ"ע שהרי המורביות שמביאים בהושענא רבה כולם מלאים בדים. ב' במה שכתב הרמב"ן שהחתוך מהבדים הדר טפי, תמה החזו"א שאדרבה השלם הדר טפי. וגם זה צריך להבין, הלא אנן חזינן הני מורביות כאשר באים בשלמותם עם ענפיהם, הם נראים מעורבבים, ואילו אם קוטמים את כל הבדים, ונשאר רק העלים הצומחים על האמצעי, נעשה שרביט גדול נאה ומהודר, והבדים הקטומים אינן מורגשים כלל. וראיתי ת"ח שעושה כן בערבות של הושענות. ואדרבה דברי הרמב"ן מיושבים על הלב לענ"ד.

שֶׁאִפְשָׁר בְּאַחֵר (המגיד), וְלֹא מִקְרִי נִקְטַם אֲלֵא חֹס נִקְטָמוּ הַעֲלִים (ר"ן). גַּם בִּיבְשׁוּ עָלָיו שְׁבִרָא שׁו פּוֹסְלִים (מב לא, לַעֲלִיל סַעִיף ח' מִיִּירִי בִּיבְשׁוּ רֹב עָלָיו, וְכֵאֵן בְּמִיעוּט וּבִרְאשׁוֹ), וְאִפִּילוּ אִי אִפְשָׁר בְּאַחֵר לֹא יִכְרֹךְ עָלָיו, אֲבָל יִכּוֹל לְהַסִּיר הָעֲלִים הִיבְשִׁים וְיִתּוּקֵן (מב לד):

יֵא. אִם אֵין לֹא אֵלֶּה הַדָּס שְׁעֲנִבּוּ מִרְבִּים מֵעָלָיו, בִּי"ט, נוֹטְלוּ וְאִינוּ מִבְּרֵךְ עָלָיו. גַּם בְּשֹׂאֵר יָמִים אִינוּ יוֹצֵא בּוֹ, וְנוֹטְלוּ רַק שְׁלֹא יִשְׁתַּכַּח תּוֹרַת לֹוֶלֶב (מב לו):

סימן תרמז דיני ערבה ובו ב' סעיפים

א. עֲרֵבִי נָחַל הָאִמּוֹר בְּתוֹרָה הוּא מִיֵּן יָדוּעַ הַנִּקְרָא כֵּן עֲלֵה שְׁלוֹ מִשּׁוֹךְ כִּנְחָל וּפְיוֹ חֵלֶק וְקִנְיָה שְׁלוֹ אָדוּם (וְאִפִּילוּ צַעֲדוֹ יָרוּךְ כֶּשֶׁר) (כֵּת יוֹסֵף) [חֹסֶר אֶחָד מִג' הַסִּימָנִין פְּסוּל (מב ב), וְלֹא יִסְמָךְ עַל הַ מוֹכֵר (מב ו)]. וְרֹב מִיֵּן זֶה גָּדֵל עַל הַנִּחְלִים לִכְךָ נִקְרָאוּ עֲרֵבִי נָחַל וְאִפִּילוּ הִיָּה גָּדֵל בְּמִדְבָּר אוֹ בְּהָרִים כֶּשֶׁר י"א שְׁלִכְתַּחֲלִילָה טוֹב שִׁיְהִיָּה מִנְחָל, אֲכָן מִהֲט"ז מִשְׁמַע שֶׁא"צ לְדַקֵּק בְּזֶה (מב ג"ה) וְיֵשׁ מִיֵּן אֶחָד דּוֹמָה לְעֵרְבָה אֲלֵא שְׁעֲלָה שְׁלוֹ עֲגוּל וּפְיוֹ דּוֹמָה לְמִסֵּר (פִּירוּשׁ מִגְרָה, סִיג"ה בְּלַע"ז) וְקִנְיָה שְׁלוֹ אִינוּ אָדוּם וְזֶהוּ הַנִּקְרָא צִפְצָפָה וְהִיא פְּסוּלָה וְיֵשׁ מִיֵּן עֲרֵבָה שֶׁאֵין פִּי הָעֲלָה שְׁלֵה חֵלֶק וְאִינוּ כִּמְסֵר אֲלֵא יֵשׁ בּוֹ תַלְמִים קִטְנִים עַד מֵאֵד כְּמוֹ פִּי מִגַּל קֶטֶן וְזֶה כֶּשֶׁר:

ב. עֲרֵבָה שִׁיבְשָׁה [כִּלְה הִירְקוֹת לְגִמְרִי בְּרֹב עָלֶיהָ (מב ז וְשַׁעַר הַצִּיּוֹן)] אוֹ שִׁנְשָׁרוּ רֹב עָלֶיהָ [בג' טַפְחִים שֶׁל שִׁיעוּרָה. וְיֵשׁ לְהַחֲמִיר גַּם בְּנִדְלָדְלוֹ מִהִקְנָה, אוֹ נִסְדָּקוּ, אוֹ נִחְלָקוּ (מב ט)] אוֹ שִׁנְקָטָם רֹאשָׁה פְּסוּלָה. אֲבָל כְּמוֹשָׁה אוֹ שִׁנְשָׁרוּ מִקְצַת עָלֶיהָ כֶּשֶׁרָה [מִשְׁמַע שְׁלִכְתַּחֲלָה לֹא יִקַּח נֶשֶׁר עֲלֵה אֶחָד, וְהֵא"ר מִקִּיל לְכַתְחִלָּה, וְטוֹב לְהַדִּיר כִּיּוֹן שְׁעֲרֹבוֹת מִצְוִיּוֹת (מב יא)] וְהִרְמִיב'ם מִכְשִׁיר בְּנִקְטָם רֹאשָׁה [הַהֲלָכָה כְּהַפּוֹסְלִים (מב יב)]. נִקְטָם הָעֲלָה וְלֹא עֲצָה אִינוּ נִקְטָם כֹּלֵל וְכֵמוֹ שֶׁאֵין עָלֶיךָ. פְּסוּל יֵבֶשׁ וְנִקְטָם הֵם מִשּׁוֹם הָדָר, דִּישׁ צֵד לְהִקָּל בְּשֹׂאֵר יָמִים. וּבִנְשָׁרוּ יֵשׁ אוֹמְרִים שֶׁפְּסוּל בְּשֹׂאֵר יָמִים (מב י):

באר החיים

וְנִתְבָּאֵר שֶׁלְדַעַת הַרְמַב"ן יוֹתֵר מִהוּדָר לְחַתוֹךְ אֶת הַבָּדִים הַבּוֹלְטִים בֵּין בְּהֵדָס בֵּין בְּעֵרְבָה, וְדַעַת הָרַאב"ד לִפִּי הַנוֹסָח הַנ"ל הוּא בְּהִיפָךְ, וְהוּא הִידוּר טַפִּי לְהַנִּיחֵם בְּשִׁלְמוֹתָם. וְזֶהוּ מִצַּד הִידוּר. וְלַדַּעַת הַר"ן יֵשׁ לְחַתוֹךְ הַיּוֹצֵאִים מִן הַהֵדָס וְאֵם לֹא כֵּן פְּסוּל, וְיֵשׁ לַעֲיִין אִם גַּם בְּעֵרְבָה יֵשׁ חֹשֶׁשׁ זֶה, וְכַמְש"נ.

י' עֲרֵבִים מִנְחָל: הַכְרַעַת מִשְׁנֵה בְּרֹרָה שֶׁאֵין לְדַקֵּק עַל עֲרֵבִי נָחַל כְּהֵרָא"ש, עַל אֵף שְׁדִּרְכֵי מִשְׁהָ וְכַמָּה רֹאשׁוֹנִים חֲשָׁשׁוּ לָזֶה.

וְהִנֵּה עֵיין בְּסִימָן הַקּוֹדֵם שֶׁהִבֵּאֵנוּ רַמְב"ן וְחִזּוּ"א לְחוּשׁ מִדִּינָא שִׁיעֲמָדוּ הָעֲלִים דֶּרֶךְ גְּדִילְתָם, וּבְרַמְב"ן מִצְרִיךְ שִׁיעֲמָדוּ מִכּוּחַ עֲצָמָם לֹא מִכּוּחַ אֲגָד. וּבְדֶרֶךְ כֹּלֵל עֲרֵבִי נָחַל מִמֶּשׁ רִכִּים וְשׁוֹכְבִּים, וְעַל כֵּן רִבִּינוּ הַגְרָד"ל מִבְּקַשׁ דּוּקָא הַגְדָּלִים בַּגִּנוֹת שֶׁהֵם קִשִּׁים יוֹתֵר, וְעָלִיהֶם עוֹמְדִים זְקוּפִים.

י" לְבָלוֹב: נוֹהֲגִים לְהַקְפִּיד שִׁיְהִיָּה לְבָלוֹב לְדַעַת שְׁלֹא נִקְטָם.

וְהִנֵּה הַמִּשְׁנָה בְּרֹרָה כָּתַב עַל פִּי הַפּוֹסְקִים, שֶׁאֵין נִפְקָא מִיְנִיָּה בְּנִקְטָם הָעֲלָה, וְאִם כֵּן אֵין צָרִיךְ לְבָלוֹב רַק לְרֹאוֹת שְׁלֹא נִקְטָם הָעֵץ. וְלִכְאוּרָה בְּקִשְׁת לְבָלוֹב הוּא מִנְהַג טַעוּת.

אִמָּנָם בְּס"ק י"א כָּתַב הַמ"ב טוֹב לְהַדִּיר שְׁלֹא יִהְיֶה נֶשֶׁר מִקְצַת עָלֶיהָ, וְאֵף שֶׁנּוֹקֵט שְׁמִדְנָא כֶּשֶׁר לְכַתְחִילָה, טוֹב לְהַדִּיר (בְּמִקּוֹם שֶׁהַמִּשְׁנָה בְּרֹרָה מְכַרְיעַ מִדִּינָא דְּכֶשֶׁר לְכַתְחִילָה, כָּתַב לְשׁוֹן לְהַדִּיר, לַעֲנִין לְצִאת שִׁטּוֹת שֶׁאֵינָם לְהַלְכָה, עֵיין לְהֵלֶן תְּרַמ"ח ס"ק ל"א). וְאִם כֵּן בְּנִשְׁרִית עֲלֵה הָעֲלִיּוֹן לֹא

סימן תרמח דברים הפוסלים באתרוג, ובו כ"ב סעיפים

א. אתרוג היבש פסול ושיעור היבשות כשאינו מוציא שום ליחה [כמוש היינו אינו לח ולא יבש כשר, אבל יבדוק בחוט (מב ב, ויתכן שלהלכה דיבש קצתו כשר א"צ בדיקה (שער הציון))], ויבדוק על ידי שיעבור בו מחט ובו חוט ואם יש בו ליחה יראה בחוט [יעשה נקב ללא חסרון שאינו מגיע עד חדרי הזרע, או אפילו נכנס מכאן ויוצא מכאן אך אינו עובר את מרכז האתרוג, ונקב זה כשר לכולי עלמא (מב ג), אבל נקב המגיע עד מרכז האתרוג ויוצא מעבר לעבר אף שהוא בקצר שאין בו חדרי זרע פוסל (שער הציון, ומביא יש מכשירים, וגם החזון איש נקט להכשיר בזה^{טו})] (ואתרוג שהוא משנה שעברה ודאי יבש הוא ופסול) (תכומת הדשן מהרי"ל סימן ה') [ואם רואה שנשמר לח יצא מהכלל וכשר (שער הציון)]:

ב. אתרוג שניקב נקב מפולש כל שהוא פסול ושאינו מפולש אם היה כאיסר פסול [אף ללא חסרון כלל (מב ז)] ואם חסר כל שהוא פסול [ביום טוב שני מברך עליו, אם אינו חסר כאיסר ולא מפולש (מב ח)] ויש אומרים דגם בנקב מפולש בעינן חסרון משהו ושאינו מפולש

באר החיים

גרע מכל עלה, שיש להדר שלא ינשור עלה, ואין הכי נמי הוא הדין שאר עלין, רק יותר שכיח שהעליון נושר. וכל זה רמז המשנה ברורה באמרו ונחשבת כשאר עלין. וכן כתב הגאון הלכות חג.

^{טו} נקב מפולש מעבר לעבר ואינו עובר דרך חדרי הזרע: לשון התוספות סוכה ל"ו א' לעיל דבעי נקב מפולש היינו שלא כנגד אותן חדרים. משמע שלא כנגד חדרי הזרע אם הוא מפולש מעבר לעבר והחוט יוצא משני צידי האתרוג פסול, וכ"כ הפוסקים ט"ז ומג"א.

החזו"א משיג עליהם, ומפרש כוונת תוס' שבאמת שלא כנגד חדרי הזרע גם מפולש מעבר לעבר כשר, וכוונתם שמאמר המצריך נקב מפולש, בא לאפוקי נקב מעבר לעבר שלא כנגד החדרים, דגם זה אינו מפולש מיקרי.

נמצא שנחלקו בנקב זה אם הוא כמפולש או לא.

והנה לשון תוס' רבינו פרץ לענין דבעי מפולש ממש מעבר אל עבר היינו שלא כנגד החלל עכ"ל. מבואר כהפוסקים שמעבר לעבר שלא כנגד החלל נקרא מפולש, ולא כחזו"א דס"ל זה נקרא אינו מפולש.

וגם לשון תוס' דידן בסוף הדיבור בביאור נקב וחסר כל שהו פסול, כתבו תוס' וז"ל כלומר ניקב נקב מפולש או לבית הסמפונות עכ"ל. וכן הוא ברא"ש. ומהו שני הדברים, בהכרח אופן השני הוא ניקב עד חדרי הזרע, והראשון מפולש מעבר לעבר שלא כנגד חדרי הזרע. דאי הכוונה מפולש מעבר לעבר וחלף בדרכו בחדרי הזרע תיפוק משום ניקב עד הסמפונות, ועל כרחך לא כהחזו"א.

והשגת חזו"א היא בזה הלשון והאחרונים ז"ל פירשו דר"ל שניקב בראשו שעדיין אין חדרי הזרע שם ואז צריך שיהיה הנקב מפולש מצד זה של האתרוג עד הצד שכנגדו, והדבר תמוה דהא לכו"ע נסדק מקצתו ולא הגיע הסדק עד חדרי הזרע כשר, ואם כן איך יתכן שנקב מעבר לעבר בקליפה יפסול הלא בכלל סדק יש הרבה נקבים כאלו עכ"ל.

ויש ליישב שיטת הפוסקים מהשגת חזו"א, דבאמת נסדק בראשו או בזנבו במקום הצר שאין שם חדרי הזרע, אם נסדק עד מרכז האתרוג, זהו נסדק כל עובי הקליפה ובאמת פסול. ומה דנקטו חדרי הזרע אינו בדווקא, וכן משמע בלשונות הרמ"א ומ"ב ושאר פוסקים בסעיף ה' שעיקר דין נסדק תלוי אם נסדק כל הקליפה או לא נסדקה כולה.

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ד' מינים

בחסרון כאיסר [ונקט הרמ"א להחמיר זולת שעת הדחק (מב ט) שאז מברך עליו (מב יב)]. **הגה:** ונהגו להכשיר הנקבים שנעשו באילן על ידי קוליס אף על פי שיש בהם חסרון שזהו דרך גזילתן (תרומת הדשן סימן ל"ט) מיהו אם רואה שאין העור והבשר קיים תוך הנקב פסול לסדרא הראשונה אף על פי שאינו מפולש ובשעת הדחק יש להקל כסדרא האחרונה להכשיר חסרון שאינו כאיסר ואינו נקב מפולש (דעת ע"למו) [כלומר אם אין עור ובשר מכסין הנקב דינו ככל נקב שתלוי במחלוקת שבמחבר (מב י), ואם יש חסרון אבל יש ספק אם הבשר קיים במקום הנקב, וכן אין חסרון וספק אם הגיע לחדרי הזרע יש להכשיר (מב יא). היה נקב רוחב כאיסר ללא חסרון, גם בזה נחלקו שני הדעות במחבר, וגם בזה הכריע רמ"א להקל בדחק (שער הציון)]:

ג. מפולש יש מפרשים כפשוטו דהיינו שניקב מצד זה לצד זה ויש מפרשים שכיוון שניקב עד חדרי הזרע שהגרעינים בתוכו מקרי מפולש [אף שחדרי הזרע עצמם נשאר שולמים¹⁰]. ויש להחמיר כדעה ראשונה, ובשעת הדחק יכול לברך על ניקב עד חדרי הזרע, בפרט כאשר לא חסר (מב יד). נקבה במקום הצר שאין זרע, וניקב עד מרכז האתרוג ויצא הנקב מעבר השני פסול לכו"ע (מב טו"ז):

ד. אתרוג שנימוח כל בשרו בפנים וקליפתו החיצונה קיימת וחדרי הזרע קיימים בפנים כשר ויש פוסלים [ויש להחמיר במקום שאפשר (מב יז), ואם גם נסרח בפנים יתכן דפסול לכו"ע (באור הלכה)]:

ה. נסדק כולו מראשו לסופו אפילו אינו חסר כלום פסול [אפילו נסדק מצד אחד (מב יח)] אבל נשאר בו שיוור למעלה ולמטה אפילו כל שהוא כשר [אפילו נסדק משני צדדין (מב יט)] ויש מי שאומר דדוקא מלמטה אבל בחוטמו אפילו כל שהוא פסול [כתב באור הלכה סעיף י"ב ד"ה שינוי, שראוי להחמיר בזה אם לא במקום הדחק. ולחזו"א אין צריך להחמיר, ראה הערה¹¹]. **הגה:** ויש מחמירים לפסול בנסדק רובו [אפילו מצד אחד (מב), ודעת החזו"א (קמ"ז ג') דשיטה זו של רובו, מחמיר רק בנסדק רוב ההיקף, אמנם כתב שלדינא עיקר כשיטה דתלוי בנשתייר למטה ולמעלה]. **וכל שלא נסדק רוב**

באר החיים

¹⁰ **ניקב כל הקליפה עד חדרי הזרע ולא ניקב חדר הזרע עצמו:** המ"ב כאן פוסל בזה, והחזו"א קמ"ז ס"ק ד' ד"ה ולדעת בה"ג כתב אפשר שלענין נקב מפולש אין די בניקב כל הקליפה, אלא בענין שיעבור גם הקרום הדק שעל חדרי הזרע.

¹¹ עיין מה שנתבאר בסעיף א'.

¹² **נסדק בחוטמו בכל שהו:** כן כתב הר"ן בהדיא. ומה שכתב בחזו"א קמ"ז ס"ק ה' ד"ה כתב במ"ב דלדעת הר"ן פוסל ברובו הוא הדין בחוטמו, ואין הדבר מוכרח וכו'. כאילו אין שיטה כזו, ולכאורה נסתר מר"ן מפורש. הכוונה כך, שהבאור הלכה בסעיף י"ב ד"ה שינוי, כתב שמלבד שיטת ה"ש מי שאומר הפוסל בחוטמו, גם הרמ"א שפוסל ברובו (אף שמקורו בר"ן וריטב"א עצמם שכתבו בחדא מחתא לפסול רובו וחוטמו כל שהו, אך יתכן דאת דין חוטמו לא פסק הרמ"א, ואת דין נסדק כן פסק) בהכרח פוסל בחוטמו בכל שהו, משום כלל הגר"א שכל הפוסל ברובו פוסל בחוטמו בכל שהו, ומחמת כן הכרת באור הלכה להחמיר בחוטמו בכל שהו.

ובזה משיג החזו"א שבנסדק אין הכרח מדין רובו לכל שהו, וגם מהגר"א אין הכרח, עיין שם טעמו. ויש להוסיף טעם פשוט יותר, דכל מה שכתב הגר"א שכל הפוסל ברובו פסול בחוטמו בכל שהו, הוא רוב שטח, ואילו נסדק רובו, הוא רק קו, ולא חשיב רובו לענין זה. ונפקא מיניה לדינא שלחזו"א אין להחמיר בנסדק בחוטמו בכל שהו (שהרי גם הבאור הלכה כתב שאין לחוש ליש מי שאומר מצד עצמו. ואמנם החזו"א גופיה בס"ק ג' סובר שגם את דברי הרמ"א הפוסל ברובו אין ראוי להחמיר).

ולעולם הר"ן גופיה מפורש פוסל בחוטמו בכל שהו. ומה שכתב החזו"א דלדעת הר"ן, ט"ס, וצ"ל דלדעת הרמ"א.

קליפתו העבה לא מקרי נסדק (רבינו נסים) ואפילו בחטמו כשר אם אינו עמוק ברוב עביו (מב כג), ואם נסדק רוב עובי הקליפה גם כן יש מכשירין (באור הלכה), ואם נסדק כל עובי הקליפה במקום אחד פסול מדין נקב מפולש (מב כב"ט):

ו. נקלף הקליפה החיצונה שלו [הוא הדקה מאד (שער הציון²)] שאינו מחסרו אלא נשאר ירוק כמות שהוא ברייתו אם נקלף כולו פסול אם נשאר ממנו כל שהוא כשר [אם מקום

באר החיים

^ט נסדק עד חדרי הזרע: באמת בדין נקב מפולש, יש מחלוקת בראשונים יש שיטה שאם ניקב עד חדרי הזרע אינו מפולש, כי אם מעבר לעבר, וגם להלכה הוא ספק כמבואר בס"ג. ולפי שיטה זו שפיר נסדק קצתו כשר גם בנסדק כל עובי הקליפה עד חדרי הזרע. ולשיטה זו אם הסדק עגול כמטבע ומגיע עד חדרי הזרע, כתב החזו"א (קמ"ז ג') אפשר דחשיב כחסר.

^פ גדר נקלף: השער הציון כתב בדעת הבית יוסף שיש שני חלקים בקליפה הירוקה (בט"ז ועוד) משמע שאין שני חלקים. אכן פתחתי אתרוגים מכמה זנים ובכולם יש שני חלקים בירוק או הצהוב, וכיומים אחרי החיתוך מתפרדים זה מזה במקום החתך, וכלהלך, האחד גלד דק מאד (כמו עובי דף אחד או שנים), ויש עוד חלק ירוק עבה קצת (כמו עובי עשרה דפים), ולהרא"ש כשר גם נקלפו שניהם עד הלבן, ואילו להר"ן ולהרמב"ם נקלף כשר רק בנקלף הדקה מאד. ולדבריו להלכה דנקלף מקצתו כשר, הוא רק אם נקלף הדקה מאד כשר.

החזו"א (קמ"ז א') משיג עליו, ומוכיח שגם הר"ן סובר שנקלף כל הירוק כשר (ובתחילת הס"ק היה לו צד שבנקלף כולו דפסול, הוא בנקלף הגלד ונשאר קצת הירוק, אבל מסקנתו שאינו פסול עד שנגלד כל הירוק, ונשאר הלבן, ומה שכתב הרמב"ם נשאר ירוק הוא פני הלבן שמראהו ירוק מעט, וכל שנשאר לבן ממש וודאי נחסר מעט הברש).

והנה השגת החזו"א הוא מצד דברי הר"ן, אמנם אכתי לכאורה יש כאן מחלוקת, דרש"י מפרש שנגלד כשר הוא כאהינא סומקא שהוא אדום, ולכן פסל בנקלף במקצתה משום מנומר. ואילו שאר פוסקים שהפכו והכשירו במקצתה ופסלו בכולה סברו שאינו מנומר, וכתב הרא"ש בשם הראב"ד שנשאר מראה שאר האתרוג. והרמב"ם ושו"ע כתבו שנשאר ירוק, משמע דפליגי באיזה עומק נקלף. והרא"ש כתב בהדיא שנקלף עד הלבן כשר, ולשיטתו כתב גם כן שאף שנשתנה מראה האתרוג למראה אחר כשר, דסבר שאינו מנומר רק במראה פסול.

וכן כתב המאירי בהדיא שבכך חולקים רש"י דסבר דהוי מנומר סבר שנקלף כל הירוק, ולהראב"ד שנשאר האצרוג במראהו מיירי שנקלף רק מקצתו.

גם בלשון הר"ן אף שקושיותיו אינן מכריחות לכך, אבל מסקנתו שכתב נקלף כמין גלד משמע שלא נקלף כל הירוק, שהרי עובי הירוק הוא כמו י' דפים או יותר, ואינו בשם גלד.

והנה יש להקשות על הרמב"ם והראב"ד שכתבו שנשאר ירוק, והא בגמרא קאמר נקלף כאהינא סומקא, ומפרש רש"י ועוד שנעשה אדום כתמרים פגים (היינו כעין הכתום), ואיך כתבו שנשאר ירוק.

ויש לומר שהם מפרשים כאהינא סומקא, אינו מידה לצבע שנשאר באתרוג, אלא שיעור בעובי הגלד, שלתמר יש גלד בעובי כזה, ובאמת נשאר ירוק כמות שהוא ברייתו. והנה לדעת החזו"א שנקלף היינו שנקלף כל הירוק, רק נשאר ירוק מצד פני הלבן, קשה הא לשון הרמב"ם שנשאר ירוק. ותיירץ החזו"א שהוא ירוק מעט, ובאמת הוא מראה השוה לאדום כאהינא סומקא.

עוד יש לומר שגם בנקלף הגלד לבדו, אחרי כמה ימים, משתנה מראהו לחום כתום מעט. אמנם זה אינו מישב דאם כן היה לרמב"ם לומר שכשר גם שנשתנה אחר כך, ולא להכשיר רק בעודו ירוק ממש כברייתו, וצ"ל כדרך הראשון.

ולענ"ד יש לומר שהב"י והמ"ב סברי דלשון הרמב"ם 'ירוק כמות שהוא ברייתו' לא יתכן לפרשו 'ירוק מעט' ובאמת הוא אדום כאהינא סומקא. וגם הראב"ד שסובר דמיירי שלא נעשה למראה אחר אפילו מראה כשר, משמע שנשאר ממש במראה אתרוג זה, וזה מה שמכריח דנקלף הוא רק הירוק הדק, וכמו שנתבאר. וגם בפירוש המשניות לרמב"ם (מובא בחזו"א ס"ק ה') נראה כן שרק קילוף הגלד אינו פסול משום חסר, אבל קילוף הירוק העבה הוא פסול משום חסר (ולא משמע שם משום חשש חיסור הלבן עצמו), ואם כן הוא הדין נקלף חצי מהירוק העבה יש בו משום

הקילוף משונה משאר האתרוג פסול ברובו, או בב' וג' מקומות אף במיעוטו, או בחוטמו. בשעת הדחק יש לסמוך על הסוברים שאם הקילוף מראה כשר אינו נפסל משום מנומר (מב כו) **ויש אומרים שצריך שישתייר כסלע** [וכן עיקר (מב כח)]:

ז. **ניטל דדו והוא הראש הקטן ששושנתו בו פסול**. הנה: ויש מחמירין אם ניטלה השושנתא דהיינו מה שאנו קורין פיטמא (ר"ן) וטוב להחמיר במקום שאפשר [אבל אם הוא המוכרז אין להחמיר בשביל השושנתא (מב לא)] מיהו לענין דינא אין לפסול אלא אם כן ניטל הדד דהיינו העץ שראש הפיטמא עליו והראש נקרא שושנתא (המגיד) [ואם ניטל מקצת מהדד אף שנשאר בולט טוב להדר ליקח אחר כי יש מחמירין לדינא בזה (מב לא), אבל באמת אם ניטל הדד כולו ולא נעשה גומא הט"ז הסכים להקל, ויש מצדדים להחמיר, ואם נשאר הדד בולט קצת דעת מג"א דאין להחמיר (מב ל)]. **וכל זה דוקא בניטלה אבל אם לא היה לו דד מעולם כשר וכן הם רוב האתרוגים שמביאים במדינות אלו (הרא"ש)** [ויש לו היכר הוא, שיש לו גומא מתחילת ברייתו^{כא}. ואם הגומא עד חדרי הזרע פסול משום ניקב (מב לב)]:

באר החיים

חסר. ולכן דעת המשנה ברורה להלכה שאם נקלף הירוק העבה אפילו במקצת העובי (ובמקצת שטח האתרוג) פסול.

^{כא} **אתרוג עם גומא במקום הפיטם**: עצם הימצאות גומא אינו סיבה כלל להכשיר, אדרבה מבואר בס"ק ל', ובתוס' סוכה ל"ז שעיקר פסול ניטל פטמתו נאמר דווקא כשיש גומא דפסול משום חסר, אלא כוונת המ"ב בהכשר גומא, הוא שניכר על הגומא שכן היה מתחילת ברייתו.

וכתב בשער הציון אם הוא ספק אם היה מתחילת ברייתו הב"ח וא"ר מצדדים להחמיר, אכן פמ"ג מצדד להקל משום ספק ספיקא (והנה אם כל גומא כשרה, מה מקום לספק, על כרחך כדברינו. וכנראה כוונת הפוסקים על אתרוג תימני, שברובם יש גומא גדולה ורחבה כמעט עד חדרי הזרע, וכל הגומא מכוסה בקליפה עבה כמו בחוץ. וגומא כזו ברור שמתחילת בריאתו היה הנקב, ובגומא כזו שפיר כתב המביט שניכר שהיה ללא פיטם מתחילת בריאתו (הנה אנכי חתכתי השתא סוף תשרי תשע"ד אתרוג זן תימני שהיה לו פיטם עם דד קטן, והנה תחת הדד נמצא גומא זו בעומק יותר מאצבע, ופלא שלמרות הגומא נתחבר למעלה והיה לו דד של פיטם, ואם כן גם הגומא הזו אינו ראייה מכרחת, וי"ל דלא שכיח כן, ואכתי ראייה יש כאן. הגאון הלכות חג שליט"א אמר לי שאין זה נכון ואין צריך דווקא גומא כזו).

ולמעשה לפי זה לענ"ד כשאנו יודע להכיר על הגומא בבירור, בוודאי עדיף אתרוג שיש לו מקצת דד שהכרעת המ"ב גם הט"ז ומג"א והרבה פוסקים להקל בו, מאשר גומא שהוא ספק פסול ממש [נוזה טעם המדקדקין להעדיף אתרוג עם קצת דד, על אתרוג עם גומא, הביאם הלכות חג בחג בסוגרים, ונשאר בצ"ע עליהם, וקושייתו מיוסדת על מה שכתב שכל שיש גומא הוא כשר, ודבריו צ"ע ממ"ב ס"ק ל'. ואף לשיטתו להלן דניטל מקצת דד גם כן פסול, בכל זאת גם כשיש גומא פסול.

אתרוג שניטל השושנתא וקצת מהדד, ונשאר בולט קצת הדד כתב מגן אברהם והכריע כן המשנה ברורה בס"ק ל' בשם הסכמת האחרונים שאין להחמיר בניטל קצת דדו, והט"ז מקיל יותר. ורק בס"ק ל"א כתב המ"ב להדר בזה כי יש מחמירין.

בספר הלכות חג בחג השיג על המ"ב והמג"א וסייעתם, וכתב שאין מקור להתיר נחסר קצת הדד, כי מה שכתוב כן בתוס' וברא"ש שרק בנעשה גומא פסול, הלא קאי רק על עוקצו שלמטה, ומה ראייה לפיטם. עוד משיג עליהם מהשיטות שפוסלים גם ניטל עוקצו שלמטה גם ניטל פטמתו שלמעלה, והקשה לחם משנה הא המשנה מחלק דניטל עוקצו כשר וניטל פטמתו פסול, ומתיר לחם משנה שבלמעלה בודד בעקירה קצת מהדד סגי לפסול, אבל בלמטה צריך עקירת כל העוקץ, וכ"כ ב"י אלו דברי לח"מ. אם כן הלא הכריח דנפסל בחסרון משהו מהדד, אף שנשאר מקצתו ולא כהמג"א. וכן הסברא דבחוטמו חסר כל שהו, והדד הוא מגוף האתרוג. את"ד.

באר החיים

ולענ"ד הרטושה אפשר ליישב דברי המשנה ברורה והפוסקים, כי מה שכתב ההלכות חג, שר"ת המובא בתוס' וברא"ש הזכירו גומא רק על עוקצו, צ"ע, כי הנה לשון תוס': ור"ת מפרש שמצינו עוקץ ופיטמא במקום אחד בסוף פרק יוצא דופן גבי סימני בוגרת דתנן בן עזאי אומר משתשחיר פטמתו רבי יוסי אומר כדי שיהיה נותן ידו על העוקץ ושוקע וכו' (אדלג על פרטי דד האשה, וממשיכים) וקצת היה נראה מדמזכיר כאן גבי אתרוג פטמתו ועוקצו וחוטמו, וכן נמי התם גבי דדי אשה, משמע ששלשה במקום אחד לצד ראשו של אתרוג, דעוקץ פעמים שיוצא מחודו 'שבראשו' כמין עוקץ בולט וקשה כעץ ולכך קרי ליה עוקץ, ונטלה פטמתו דהיינו בוכנתו היינו שנתלש אותו עוקץ ממקום חיבורו ונשאר כמין גומא 'בראש' האתרוג עכ"ל. מפורש דמיירי בראש האתרוג, וגם שם יש עוקץ, ועוקץ הוא כינוי לכל החלק הבולט שאינו בתוך הגומא, ומה שבתוך הגומא הוא פטמא ובוכנא. וכן הוא ממש לשון הרא"ש ועוד שמסיים הרא"ש בזה הלשון 'ולחך פירושא אין פסול בזנב האתרוג' מפורש דר"ת מיירי בראש ולא בזנב, ולא פסל רק כשנעשה גומא, ומפורש ממש כהמגן אברהם.

ולענין מה שהביא ההלכות חג קושית לחם משנה שבהכרח חלוק למטה מלמעלה, ובהכרח כלמעלה פסול גם ניטל קצת הדר וכתב שכן הוא בבית יוסף. הנה זה קשה רק להט"ז ולא על המג"א, שהרי הלבושי שרד ד"ה אבל בב"י, מבאר שהמג"א מודה לב"י שחלוק העוקץ מהפיטם, שבעוקץ שלמטה אם הגומא מלאה, וניטל כל הבולט מהגומא כשר, ובפיטמא שלמעלה אם הגומא מלאה וניטל כל הבולט פסול (והוא כמובן לא כר"ת הנ"ל שהכשיר בהדיא, אלא אליבא דר"ח ורמב"ם. וזה מדויק ברמב"ם בכך שרק בעוקץ הזכיר שהפסול תלוי בכך שנעשה גומא) וזה הוא כוונת מגן אברהם 'בעינן שינטל עד האתרוג' היינו שאם הגומא מלאה, וכל הבולט עד האתרוג ניטל פסול, אף שבלמטה כשר בכך, כי רק בנשאר קצת מהדר בולט אז מכשיר מג"א. וכן מבואר במשנה ברורה כי בזה חילק בין הט"ז למג"א, ועל המג"א לא קשה כלל קושית לח"מ, והכל מיושב היטב.

ולענין הקושיא דניטל קצת הדר הוי חסר כל שהו בחוטמו. נראה דיש לחלק שאם הדר קיים ויש בו מראה פסול, יש בו פסול הדר כדין חוטם, וכמו שכתב ביאור הלכה. ומכל מקום לענין חסר יש לומר שאינו מגוף האתרוג. וראיה לזה מגליד העליון שאם נקלף הגליד הזה כשר אלא אם כן נקלף כולו, וכתבו המחבר בסעיף ו' והראשונים ז"ל שאינו נפסל משום חסר כיון שאינו מגוף האתרוג, ובכל זאת מראה פסול וודאי פוסל בו, וה"נ דין הדר (ויש לדחות דגליד העליון שאני, דכאשר הוא קיים, הרי מראהו נחשב מראה גוף האתרוג עצמו, כי הוא חזותו של תוך האתרוג. וראיה קצת מפרה אדומה שהאדום תלוי בשערה, אף שלכאורה שערה אינו מעכב בה, עיין מה שכתבתי בזה בקובץ זכרון בנימין, ואין כאן מקומו).

אמנם מקור המגן אברהם אינו משיטת ר"ת הנ"ל בדווקא, אלא מלשון המשנה וכל הפוסקים 'ניטל פטמתו', דניטל משמע כולו, מדלא תנן נחסר מפטמתו, ועיין חכמת שלמה ושאר פוסקים שהסכימו לדיוק זה. באופן שהוא דין מוסכם.

וראה בקרבן נתנאל אות ק' שכתב דלר"ת פסול ניטל פטמא הוא משום חסר, ולר"ח משום הדר, ומעיר בארוכה מדוע לא כתבו דנפק"מ בשאר ימים. ומשמע לכאורה בקרבן נתנאל שאין עוד נפק"מ, ואם כן דעתו דכשם שלר"ת פסול רק כשיש גומא, ה"ה להרמב"ם דאף אם הפסול משום הדר (עיין בזה השער הציון ל"ו) אם נשאר קצת הדר כשר, ואם כן כשר לכולי עלמא.

נפל פיטם במחובר: לשון הרמ"א והרא"ש שלא היה לו פיטמא מעולם. אמנם נוהגים להקל כל שנפל במחובר לפני שקצצוהו מהעץ, וצ"ע מנלן.

ב. ראיתי בהלכות חג בחג שמביא שהגאון השבט הלוי שליט"א מקיל בזה, והשיגו עליו הקנה בושם וההלכות חג מכוח לשונות הראשונים עיי"ש.

ג. עוד מביא ההלכות חג, שבשבלי הלקט מכשיר בהדיא בבדרכו להתיבש וליפול הפרח שלהם, כהשבט הלוי (ויש לדחות שהכוונה שנופל הפרח לפני שנעשה פרי, וכשאר פירות. כי השבלי הלקט לא הזכיר מילת 'מחובר' דנימא כל שנפל במחובר כשר, ולשון פרח, משמע קצת שהוא נופל בתחילה ממש), אבל ההלכות חג דוחה את הראיה, שבהכרח השבלי הלקט לשיטתו בדיון אחר ששם אין פוסקים כן, עיין דבריו הברורים.

ד. עוד מביא שהמועדים וזמנים כתב שבאופן שמצויים אתרוגים עם פיטם, נפל בבירא היתר הראשונים, שהוא רק באם דרכן בכך ללא פיטם. ומשיג עליו ההלכות חג דאי משום הא לא

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ד' מינים

ח. ניטל העץ שהוא תלוי בו באילן מעיקר האתרוג ונשאר מקומו גומא פסול [ובדחק שאין אחר בעיר כתב חכם צבי שיכול לברך עליו אף ביום ראשון, וכן הדין בניטל פטמתו ונעשה גומא (מב לג)]. הגה: ואם ינטל קלף העץ ונשאר עובי כל שהוא שכל רוחב הגומא מכוסה כשר (טור):

ט. עלתה חזזית (פירוש תרגום או ילפת או חזון) עליו [בין בתלוש בין במחובר (מב לה)] אם בשנים או בשלשה מקומות פסול ואם במקום אחד אם עלה על רובו [רוב כל הצדדין (מב לד)] פסול ואם על חוטמו אפילו כל שהוא פסול וחוטמו היינו ממקום שמתחיל להתקצר ולהתחדד כלפי ראשו [אין הכוונה מקום האמצעי שהוא יותר עבה, אלא אחריו בשיפוע עד ראשו, ועכ"פ בשעת הדחק וודאי יש להקל בעובי עצמו גם ביום ראשון (באור הלכה, ולא כשערי תשובה). הדר בכלל חוטמו, והשושנתא אינו בכלל (באור הלכה בסעיף י"ב)]:

י. יש אומרים דהא דבב' וג' מקומות פסול היינו דוקא כשנתפשט הנימור ברובו אף על פי שבשטח החברבורות [עצמם (מב מ)] הוא מיעוט אבל במיעוטו כגון שכולם מצד אחד של אתרוג כשר [וביותר משלשה יש מחמירין, ואחר יום ראשון ודאי יש להקל (באור הלכה)] ויש פוסלים אפילו במיעוטו של צד אחד [והלכה לקולא, אבל אם נתפשט לצד השני והוא ברוב ההיקף, אף שאינו רובו של האתרוג מלמעלה ולמטה פסול לכולי עלמא (מ"ב מא מב) והוא משום מנומר (שער הציון)]:

יא. אם הוא מחצה על מחצה במקום אחד [ובחוטמו לא היה כלל (מב מג)] יש מכשירים ויש פוסלים [לדינא יש להחמיר מפני שנקטה המחבר בסוף. נמצא רוב בהכשר על ידי מדידה, עיין בפמ"ג דלא מהני עד שיהיה רוב הניכר לעיין, וביכורי יעקב חולק ומתיר (מב מד)]:

יב. מחוטמו ואילך דהיינו ממקום שמתחיל לשפוע עד הפיטמא פוסל חזזית וכל שינוי מראה [כגון מראה שחור ולבן (מב מה)] בכל שהוא [שנראה לכל, ואם צריך הסתכלות כדי לראותו כשר (מב מו²²)] ויש מי שאומר דהוא הדין דיבש פוסל שם בכל שהוא [וכן הלכה,

באר החיים

אריא, דלא משמע כן בראשונים. ונראה כוונתו שהרי לשון הרא"ש 'יש אתרוג שלא היתה לו פיטם מעולם', ולא הזכיר כלל שצריך שיהיה דרכם להיות כך. וגם במבי"ט נראה שהכל תלוי אם בתחילה היה לו או לא. אמנם השבלי הלקט תלה הדין באתרוגים שדרכן בכך, ולשיטתו לכאורה תלוי בדרך אותו הזן, כהמועדים וזמנים.

ה. הכלל, לשון הפוסקים הוא שלא היתה לו פיטם מעולם, ולא כתבו לחנם 'מעולם'. והא לך לשון שו"ת המביט (ח"ג מ"ט): שמקטנותו לא גדל בהם פיטמת שהם ניכרים, כי יש במקום הפטמת כמו גומא 'מתחילת בריאתם' והם כשרים לכולי עלמא כיון שלא היה להם מקודם עכ"ל. מעתה אם בתחילת יצירתו היה לו פיטם ונפל אחר כך במחובר קשה מאד להקל, והוא חשש גדול של פסול מדין המשנה. ושמעתי על הרבה חכמי זמנינו שאינם לוקחים אתרוג ללא פיטם בפועל, ולהאמור גם גומא אינו היתר בכל אופן, אכן אם נשאר קצת מהדד אין להחמיר.

^{כב} שיעור קטנות המראה: לשון מגן אברהם נראה לעין לרוב בני אדם.

בשערי תשובה ובשער הציון מ"ט מביאים פרי מגדים שאם 'מרחוק אינו נראה' כשר. ואילו לשון החזו"א: מה שכתב המבי"ט דאם צריך הסתכלות אינו פוסל, היינו דגם בקרוב צריך הסתכלות, עכ"ל. נראה שבא לחלוק.

וצ"ע מתי נחלק החזו"א על הפרי מגדים, מהו גדר רחוק ומהו קרוב.

והנה כולוהו אליבא דמבי"ט קאי, נתיי ספר וניחוי, זה לשון המבי"ט (ח"ג מ"ט) אינם נראים לעין מחמת דקותם וצריך להסתכל בהם הרבה כדי שיהיה נרגש בראיה, שאדם אחד רואה אתרוג כולו הדר בלי שום רושם ואדם אחר שיש לו ראייה זכה יותר רואהו (את המראה פסול) אינו

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ד' מינים

והוא הדין שארי פסולי הדר (מב מז^ב). יבש שלא בחוטמו פוסל ברובו, או בב' וג' מקומות אף במיעוטו (מב מח, ובבאור הלכה מפקפק בזה, דמה ענין יבש למנומר):

יג. חזוית הוא כמו אבעבועות [מחמת עיפוש, אבל נתאדם ונעקם מחמת קוצים כשר. ואפילו אבעבוע אחת (מב מט), ובשאר ימים יש להקל באחת (שער הציון)] **ויש בו ממש שמקומו ניכר במישוש שהוא גבוה מהאתרוג. הגה:** ולכן יש להכשיר אותן חזוית שקורין בלשון אשכנז מו"ל לפי שאינם גבוהים משאר האתרוג (מהרי"ל) ויש מי שכתב דיש להכשירם מטעם דנחשבים מראה אתרוג מאחר דרגילים להיות הרבה כך (תרומת הדשן סימן ל"ט) ולטעם האחרון אף בגבוהים מותר, ואין להקל בזה רק בשעת הדחק (מב נ), היה מראה פסול על אבעבוע כזו שאינה גבוהה, אינו פוסל, כיון שדרכו בכך (שער הציון):

יד. אם עלתה בו חזוית בענין שפסול או שהוא מנומר אם כשקולפו חוזר למראה האתרוג כשר [לכתחילה (מב נב^ט) (לאחר שנקלף ולא חסר כלום) (ביו"ט לא יקלף משום מתקן מנא (באור הלכה):

טו. נפל עליו מים בתלוש ותפח או סרח או שהוא כבוש בחומץ [חזק שיעור זמן כדי שירתיח, או במים ודבש שיעור מעט לעת (מב נד), אם הדבש קרוש אין בו משום מבושל (שער הציון)] **או מבושל או מנומר פסול** [יש אומרים דווקא אם הוא מנומר בגוונים הפסולים כגון חזוית שחור לבן ירוק כעשב. ויש אומרים שגם במראה כשר הוא מנומר (מב נה). מסתבר שבכל אלו מלבד מנומר השיעור ברובו, וצ"ע אם בחוטמו בכל שהו (באור הלכה):

טז. אם הוא שחור או לבן במקום אחד פוסל ברובו בשנים או בשלשה מקומות דינו כחזוית ליפסל אפילו במיעוטו [אדום, דעת חיי אדם דכשר, ודעת פרי מגדים אדמונית ממש פסול, כתמר אדום^כ כשר (באור הלכה):

באר החיים

נקרא זה כל שהו, והדר נקרא למי שהוא בידו, כי מראיית עיניו עד ידו אינו נראה אלא כשמתכל בו הרבה, וכל שכן אחרים שרואים אותו אפילו הם אצלו אינם מרגישים בו כי אם בהסתכלות טוב ונקרא הדר עכ"ל.

הנה כתב ב' דברים א' שאין הולכים אחר בעל ראייה מיוחדת, והמג"א הגדיר זאת שתלוי בראיית רוב בני אדם. ב' שאם אווזו בידו כדרך אחיזת דבר רגיל, שממילא מרוחק קצת מעיניו, אם באופן זה אינו נראה ללא הסתכלות הרבה, הרי הוא כשר ומהודר.

ולפי זה כדברי המבי"ט כן הוא לכולי עלמא, אלא דמר קרי ליה קרוב ומר קרי ליה רחוק (וחכם אחד טען שנחלקו כמה מרוחק האתרוג באחיזה סתם, ולא נראה לענ"ד).

אמנם ידוע דברי מרן הגרי"ז מבריסק וצ"ל דבמשנה ביומא תנן עומד מרחוק מיל ורואה את מעשיו, נראה שהיתה ראייתם חזקה מראיתנו (וצ"ע אם מוכרח שם שראה היטיב), ומשום כך חשש במראה קטן. והפוסקים הנ"ל לא הזכירו חשש זה.

^ב **נקלף בחוטמו:** לא קיי"ל כהר"ן שכתב שכל הפסולים פסולים בחוטמו. ואליבא דהר"ן כתב באור הלכה שגם נקלף פוסל בחוטמו. והחזו"א משיג וכתב שנקלף בחוטמו כשר לכו"ע.

^כ **קילוף הפסול:** מצד המוכר לכאורה אסור לעשות כן לכתחילה, אף שמבואר בסעיף ה' לכו"ע נקלף מקצתה כשר (ורש"י סוכה ל"ו דפוסל במקצתה, הוא רק בנעשה שם מראה אחר, ומשום מנומר, אבל כשנשאר אותו מראה וודאי כשר), מכל מקום כשנקלף, הרבה פעמים משתנה מראה הקלוף לאחר כמה ימים למראה משונה משאר האתרוג, ויש פוסלים בזה, והרי הוא מטעה את הקונה.

^כ פירש רבינו חננאל (סוכה ל"ו א') כמו פגי תמרה אדומים. ולכאורה היינו כעין הכתום.

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ד' מינים

יז. **מקום שהאתרוגים שלהם כעין שחורות מעט^{יז} כשרים** [אבל בשאר מקומות פסול אפילו בשחור מעט, ומשמע אף סמוכים להם (מב נז). שחור מעט שגדל בשאר ארצות והובא למקום שגדלים שחור מעט, לרש"י פסול משום שינוי, ולהשו"ע וסייעתו לא נזכר לפסול (באור הלכה^{יז})] **ואם היו שחורים ביותר כאדם כושי הרי זה פסול בכל מקום:**

באר החיים

כ"ו דומה לכושי: שחור מעט, מפרש המאירי שירקקותו כהה.

כ" **כושי:** שחור שגדל בשאר ארצות והובא לכוש, כתב הבאור הלכה שלהרמב"ם ושו"ע לא נזכר לפסול.

מבואר שפירש שלהשו"ע הכשרות אינו תלוי אם הוא כדרכו לפי מקום גידולו, אלא אם הוא כדרכו לפי מקום 'הימצאותו', ועמידתו עכשיו, ואף על פי שכלפי מקום גידולו הוא בעל מום, הרי זה כשר.

ולו"ד בלשון שו"ע שאתרוגים שלהם, משמע יותר דתלוי לפי 'מקום גידולו', וכן הוא הפשטות שהשינוי נמדד לפי גידולו בעצמו, ולפי זה אתרוג שגדל בכוש כשר לנוטלו בכל מקום וזה נקרא אתרוג של מקום כוש, ומה שכתב דשחור לגמרי פסול בכל מקום, היינו אם גדל בכל מקום פסול, כלומר אפילו גדל בכוש. וכן מפורש בספר כפות תמרים שכתב על שיטת הרמב"ם בזה הלשון: ולפי זה אפשר לומר דאתרוג הבא מארץ כוש יהיה כשר אף לבני ארץ ישראל עכ"ל. הרי דקאי לפי מקום גידולו.

וברש"י נתחדש חומרא שהגדל בכוש והוא גדל כדרכו בשחורות אם הובא למקום רחוק שאין רגילין בו פסול, והטעם משום שיש חידוש של פסול ביחס לגברא הנוטל, כיון שאינו רגיל בו.

דין סמוכים לכוש: ולפי דברינו מובן מחלוקת שנית בענין סמוכים לכוש, דלפי זה שניהם לשיטתייהו אזלי, דהנה רש"י מכשיר גדלים בכוש גם להסמוכים לכוש כי רגילים באתרוגים כאלו, ובשו"ע וברמב"ם מדייק המשנה ברורה שרק במקום עצמו שגדל שחור כשר, אבל לסמוכים פסול. ולדברינו מובן היטיב, דלרש"י שהפסול מצד הגברא שאינו רגיל בו, כיון שהסמוכים רגילים בהם כשר. אבל לרמב"ם תלוי אם הוא שינוי בגידולו או לא, וכיון שבמקום שגדל אין שחורים הוי שינוי בגידולו, אף שבארץ הסמוכה גודל שחורים פסול. ובאמת גם רש"י מודה שאם גדל שחור במקום הסמוך לכוש פסול מצד שינוי וכהרמב"ם, ורק בגדל בכוש כשר לנוטלו במקום סמוך לכוש, ונמצא לפי זה דלדינא לא פליגי בסמוך לכוש, רק ברחוק מכוש.

ולפי דברינו למחבר תלוי במקום גידולו, וכהכפות תמרים. ואילו לבאור הלכה למחבר תלוי במקום הימצאו. ונפקא לדינא בזה, שהרי ההלכה כהמחבר.

פסול ביחס לגברא: לפי רש"י דלרחוקים שאין רגיל בהם הוא פסול. ולכאורה אינו פסול מצד האתרוג, אלא ביחס לגברא הנוטלו, שבעיניו הוא מום, וזה חידוש דחשוב מום (ואולי להבאור הלכה גם למחבר תלוי ביחס לגברא, שהרי לדבריו אין תלוי ביחס למקום גידולו רק היכן נמצא עכשיו. ויש לדחות שאינו ביחס לדעת הגברא הרואה, אלא ביחס לארץ שהאתרו עומד בו כעת נחשב בעל מום).

ולפי זה יתכן לדון שענין קטנות המראה שנתבאר בסעיף י"ב שתלוי ברוב בני אדם, לרש"י לא יהיה תלוי ברוב בני אדם, אלא לפי טוב ראיית האדם הנוטל את האתרוג.

ועוד נראה לומר שכל זה מצד דין הדר, אבל תוספת ההידור מצוה מצד זה קלי ואנוהו, נראה דלכולי עלמא תלוי לפי מה שנאה ויפה אצלו, ולא לפי רוב בני אדם, שהרי כידוע אין דעת בני אדם שווה בזה.

שחור לגמרי: ונראה שיש מחלוקת שלישית. בדין שחורים לגמרי כאדם כושי, שפוסל השו"ע, לכאורה אף שכן הוא ברי"ף ורמב"ם, אבל לפי רש"י אם גדל בכוש ונמצא בכוש כשר, אף אם הוא שחור לגמרי אם דרכם כך, ורק לרחוקים פסול כיון שאין רגילין בו (כי לרמב"ם חילוק הש"ס בין כושי לדומה לכושי הוא בשחור מעט או הרבה, אבל לרש"י החילוק מצד מקום גידולו ומקום אחר, ואין מקור לפסול שחור לגמרי). שוב מצאתי כן בשלטי הגיבורים שכתב בשם ריא"ז שרש"י חולק בזה. ובזה הוא בהיפך רש"י לקולא והרמב"ם לחומרא.

יח. העגול ככדור פסול [אם אינו עגול ככדור ממש כשר ומובחר, ולא כבאר היטיב בשם העט"ז (באור הלכה)]:

יט. גדלו בדפוס ועשאו כמין בריה אחרת [או אינו דומה לאחר, אבל גם לאתרוג אינו דומה (באור הלכה)] **פסול, עשאו כמו ברייתו אף על פי שעשאו דפין דפין כשר:**

כ. התיום דהיינו שגדל שנים דבוקים זה בזה כשר [שנים דבוקים בבריאתם, או שני חצאין חלוקים למעלה ומחוברים למטה (מב סב), נוטל שניהם כי פרי אחד הוא ואינו כנוטל שני אתרוגים^כ], ובאפשר יש להחמיר בתיום (מב סג):

כא. הירוק שדומה לעשבי השדה פסול אלא אם כן חוזר למראה אתרוג כשמשנהו אותו כשר [כי תלוי הדבר אם נגמר הפרי, ולמעשה אין לסמוך שרגיל להצהיב, אלא אם התחיל להצהיב. אתרוג המורכב פסול, אפילו רק ענף מורכב, ופסול אף בשאר ימים ולא יברך, וי"א שאפילו ללא ברכה לא יטלנו שמא ימשיך לקחתו. סתם הדס אינו מורכב (מב סה). אבל סתם אתרוג אין לסמוך על סימנין וצריך מסורת. אמנם בדיעבד יש לסמוך על ב' מתוך ג' הסימנין, והם, בליטות, עוקצו בולט, וקליפה עבה. והוא בצירוף שרוב אתרוגי העולם אינם מורכבים, ויברך עליו (מב סה ובאור הלכה)]:

כב. שיעור אתרוג קטן פחות מכביצה פסול [מצד גמר פרי (מב סו), היה גדול ונצטמק פסול משום הדר ואם אין לו אחר יכול לברך עליו (באור הלכה^כ)].

באר החיים

לדינא השו"ע נוקט כהרי"ף והרמב"ם שכן כתב הרב המגיד לעיקר, והרמ"א ומ"ב הסכימו לזה. אמנם השלטי גבורים בשם ריא"ז כתב שהעיקר כרש"י (היינו בכללות כוונת הסוגיא), וגם המאירי מביא ראיה לרש"י מירושלמי שם איתא כושי פסול, היינו שגדל אצלינו שחור, הבא מן הכושי כשר היינו כיון שגדל בכוש כשר גם במקום שאינו כוש, וכרש"י שכשר סמוך לכוש. וכן המפרש לספר העיטור מכריח כרש"י מהירושלמי הזה (אמנם עיין רע"ב שכתב חילוק כושי ודומה לכושי, ללא חילוק בכל מארץ ישראל, וכן כתב היראים, וביאר פירוש סביב ליראיו, דהיראים והרע"ב נקטו כאביי, כיוון שכן נראה בירושלמי הנ"ל, ולפי זה אין הירושלמי מכריע כפרש"י נגד הרמב"ם, דמיירי לאביי), וגם הרא"ש והטור נקטו כרש"י, וכן שבלי הלקט. וכן משמע לשון הסמ"ג שכתב כושי פסול לבני ארץ ישראל שאין רגילין בהן. משמע דקאי אגברא שהם אינם רגילים, וכרש"י, ולא כהרמב"ם שאינו רגיל לגדול שם שחור. ולכאורה אחר כל זה, פלא הוא לבטלי לחוש לפירוש רש"י, ובענ"ד היה נראה לפחות כבעל העיטור, שכתב להחמיר בשני הפירושים).

^כ **תיום:** הכפות תמרים (סוכה ל"ו) מסתפק אם כשר דווקא אחד מהתאומים, או דווקא שניהם יחד, וכתב שלא מצא גילוי בפוסקים, ואפשר שהסמ"ג פסל למעשה, מחמת ספקות אלו את"ד. ונראה שהמשנה ברורה שמכריע ליטול שניהם, מקורו בלשון הכלבו: תיום שנבראו שנים יחד דבוקין ומעורין זה בזה ואין אדם יכול להפרידן, וכיון שכן פרי אחד קרינן ביה ואין בו משום תוספת עכ"ל.

^כ **אתרוג ירוק או קטן, פסול משום לא גמר פרי, או חסרון הדר:** בגמרא סוכה ל"א ב' קאמר רבי יהודה פוסל ירוק ככרתי, ואתרוג קטן מכביצה, וס"ד משום דלא בעי הדר, ודחי לעולם ר' יהודה לא בעי הדר, וטעמו באלו משום דלא גמר פירא, וזהו מהלך הגמרא.

והנה דרך אחד דלמסקנא דטעם ר' יהודה משום לא גמר פירא, ור"מ מתיר דפליג על גמר פירא. וקשה אכתי יפסול ר"מ משום הדר, על כרחך דגם קטן וירוק הוא הדר. ודרך שני דלעולם כשם שר' יהודה לא בעי הדר גם ר"מ לא בעי הדר ולכן מכשיר ר"מ, אבל אנן דבעינן הדר, פסול ירוק וקטן מטעם נוסף דהדר, ובאמת יש בירוק וקטן חסרון הדר. נפקא מיניה בירוק שנגמר הפרי וידוע לנו שודאי יצהיב, עוד נפקא מיניה גדול ונצטמק, באופנים אלו אין חסרון גמר פרי רק חסרון

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות ד' מינים

אפילו נתקטנו השיעורים ובעלמא צריך שיעור גדול באתרוג די בכביצה של זמנינו כ"כ חת"ס. ולפי הביכורי יעקב נכון להדר שיהיה כשני ביצי זמנינו (באור הלכה) **אבל אם כביצה אפילו אם הוא בוסר שעדיין לא נגמר פריו כשר ואם היה גדול כל שהוא כשר** [אפילו גדול מאד, ויטלנו בזה אחר זה (מב סז)]:

באר החיים

הדר. ונקטינן להקל בשניהם, כמבואר בשער הציון ס"ט לענין ירוק, ובבאור הלכה כאן לענין נצטמק. כלומר נקטינן דאין בהם חסרון הדר כדרך הא'.

ומה שלכתחילה פסול, עיין חזו"א קמ"ח ס"ק ב' שנתקשה מנלן לחדש וכו', הנה מקור פסול נצטמק הוא בכמה ראשונים, כמבואר בנשמת אדם. ומצד מהלך הגמרא יפרשו כדרך השני, וכ"כ הביכורי יעקב. אמנם לפי זה גם בירוק באופן שעתיד להצהיב שאין חסרון גמר פרי, יש לפסול לכתחלה משום פסול הדר, וכדעת הב"ח, דהא שני הדינים הא' בהא תליא, וכ"כ הביכורי יעקב.

אך המ"ב גבי ירוק נקט לגמר דכשר, וגבי קטן פוסל לכתחילה, וקשה מאי שנא ירוק מקטן, לכאורה להאמור דרך אחד הם.

ואולי מפרש דטעם הראשונים שפסלו נצטמק לפחות מכביצה, אין טעמם משום הדר, וכדברי החזו"א הנ"ל דאין בזה חסרון הדר. אלא דגדר לא גמר פירא גבי קטן, אינו שלא גמר בישולו, אלא לא הוי פרי חשוב.

דהנה לשון תוס' סוכה ל"א ב' ד"ה שיעור אתרוג, 'עוד יתכן דאפילו רבנן דמכשרי התם בבוסר פסלי בפחות מכביצה דבוסר חשיב טפי'. והלכה כחילוק זה בתוס' דבוסר כשר ופחות מכביצה פסול, כמבואר ברא"ש סי' כ"ב, ובשו"ע.

והנה תחילת דברי תוס' משמע שאתרוג בוסר גרוע מאתרוג קטן, וכן הוא גם הסברא דבוסר הוא ממש לא גמר פרי דהיה מעותד לגמור ואינו בשל, ואילו קטן שגמר לגדול, בפשטות הוא יותר ראוי לאכול מהבוסר. ואחר כך כתבו עוד יתכן, שרבנן שמכשירים בוסר פוסלים פחות מכביצה, וכבר כתבו האחרונים מובא בשערי תשובה סעיף כ"ב שהוא גם היפך הסברא, וגם היפך סברתם הראשונה (עיין חזו"א קמ"ח א' דס"ל שאינו היפך הסברא).

ונראה ליישב דיש לדייק בתוס' הנ"ל דאין כוונת תוס' דהבוסר בשל וגמור וראוי לאכול יותר מהקטן, אלא שלענין החשיבות, חסרונו של הקטן הוא יותר חסרון, ולשון לא גמר פירא אינו בדווקא, אלא קטנותו גורם לו חסרון חשיבות פרי חשוב, ושמא לפי זה גם גדול ונצטמק יש בו חסרון חשיבות הפרי, וצ"ע).

הלכות מגילה

סימן תרפו – דין תענית אסתר. ובו ג' סעיפים

א. בחנוכה ופורים מותר להתענות [ולאספיד (מב א)] לפניהם ולאחריהם [אבל תענית צבור אסור לגזור בהם. דעת הב"ח שלפניו אסור גם בתענית יחיד, אבל מותר בהספד, הנוהגים להתענות ערב חנוכה תמורת ערב ר"ח אין לשנות מנהגם, אבל לכתחילה לא ינהוג כן (מב א)]:

ב. מתענים ב"ג באדר [וישוב אל ה' בכל לבבו כמו בימים ההם (מב ב, וכ"כ הכלבו)] ואם חל פורים באחד בשבת מקדימין להתענות ביום חמישי. [שכח ולא התענה בחמישי יתענה בשישי. מהרי"ל לא הגיד ההלכה בתענית אסתר, אבל אם חל פורים ביום א' הגיד. אירע פורים ביום ה' הגיד בו ביום כי למחר הוא שושן פורים וערב שבת, וכל זה לענין לימוד הישיבה, אבל לימוד הקבוע בבית המדרש לא יבטל. חל פורים ביום א' אין אומרים צדקתך בשבת לפניו (מב ג)] הגה: ותענית זו אינו חובה לכן יש להקל בו לעת הצורך כגון מעוצרות או מניקות או חולה שאין בו סכנה ואפילו רק כואבי עינים שאם מטעמים הרבה לא יתענו ויפרעו אחר כך [דעת הישועות יעקב שלשון זה הוא רק על כואבי עינים, אבל מעוברת ומינקת גם באינו מצטער פטורה, והא"ר מחמיר, ומודה א"ר ביולדת תוך ל'. ולשיטת הישועות יעקב אינה צריכה לפרוע התענית אחר כך, ומהב"ח לא משמע כן (מב ד ה)]. ולמעשה תלוי במנהג המקום (שער הציון)] אבל שאר צריאים [אפילו הולך בדרך וקשה לו (מב ו)] לא יפרשו מן הזכור (חדושי אגודה בשם מחזור ויטרי). ואם חל פורים ביום א' שמתענין ביום ה' שלפניו וחל בו ברית מילה מותר לאכול על המילה [כל הקרואים מותרים, וכן עיקר, הט"ז והא"ר חולקים וסוברים שיעשה הסעודה בלילה, ורק אבי הבן הסנדק והמוהל יכולים לאכול ואינם צריכים להתענות למחר, ואחרונים הסכימו לשו"ע (מב ג)]. תענית אסתר שאינו נדחה גם לרמ"א הקרואים אסורים, ולבעל הברית יש להתיר לפחות אחר חצות, ולהגר"א גם בשאר תעניות חוץ מת"ב א"צ התענות כלל (שער הציון)] ולמחר ביום ו' יתענו האוכלים (הגהות מנהגים):

ג. יש מתענים ג' ימים זכר לתענית אסתר [ג' ימים בה"ב. משנכנס אדר מרבין בשמחה. יש לו דין עם עכו"ם ידחה לאדר. יכולים לעשות פורים גם על נס אחר. נדר להתענות באדר יתענה באדר שני (מב ח)]:

סימן תרפז – חיוב קריאת המגילה, ובו ב' סעיפים

א. חייב אדם לקרות המגילה בלילה ולחזור ולשנותה ביום ושל לילה זמנה כל הלילה [מצאת הכוכבים עד עמוד השחר, ואחר עמוד השחר גם במקום אונס לא יצא (מב א, ג)] ושל יום זמנה כל היום מהנץ החמה [הוא עליית תחלת השמש מן הארץ (שער הציון)] עד סוף היום [ובבין השמשות דהיינו מהשקיעה יקרא בלא ברכה (מב ה)] אם קראה משעלה עמוד השחר יצא [ובאונס קצת יכול לכתחילה לקרותה מעלות השחר (מב ו)]:

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות מגילה

ב. מבטלים תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה [אפילו לומדים ק' אנשים בבית, מבטלים כדי לקרות ביותר רוב עם. מתפלל במנין קבוע אין צריך לילך למנין אחר (מב ז). ודווקא בבית כנסת, אבל אם הוא בבית, אף שהוא קבוע ילך לשמוע מגילה בבית כנסת משום פרסומי ניסא (שער הציון)] קל וחומר לשאר מצות של תורה שכולם נדחים מפני מקרא מגילה שאין לך דבר שנדחה מקרא מגילה מפניו חוץ ממת מצוה שאין לו קוברים (כדי צרכו), שהפוגע בו קוברו תחלה ואחר כך קורא [דווקא מת מצוה המוטל בבזיון בשדה, ואז מת מצוה קודם אפילו ידחה מגילה לגמרי, אבל בעיר שיש לו אנשים יקרא תחילה. ואם התחיל להוציא לא יפסיק אפילו אין שהות לקרא אחר כך ואף שיכול לקבור בלילה לא ימתין, וקבורת ת"ח קודם למגילה (מב ח, יב)]. . הנה: וכל זה לא מיידי כלל כלל דלכא פה לעשות פתיהן [לפי זה מגילה קודם למילה, אבל נוהגים למול קודם (מב ט)] אבל אם אי אפשר לעשות שתייהן אין שום מצוה דאורייתא נדחה מפני מקרא מגילה (ר"ן וז"ל יוסף נסס תוספות ומהר"א מזרחי) והא דמת מלוה קודם היינו דוקא דלפפסר לו לקרוא אחר כך (מהר"א מזרחי) [נתבאר לעיל שאם אינו מת מצוה ממש מגילה קודם, ובמת מצוה ממש קבורה קודם, ואפילו ידחה המגילה (מב יב)]:

סימן תרפח – דין ברכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון, ובו ח' סעיפים

א. ברכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון אפילו אינן מוקפין עכשיו קורין בט"ו אפילו אם הם בחוצה לארץ ואפילו אין בהם עשרה בטלנים (פירוש בטלים ממלאכתן ועוסקין בלרכי לכו) [יש לחוש לשיטת הראשונים שדרך מוקף שאין בו י' בטלנים קורא ב"ד. וגדר בטלנים שקבועים להתפלל במנין שחרית וערבית (מב ב ג)]. והוא שהוקף ואחר כך ישב או שישב תחלה על דעת להקיפו אחר כך לאפוקי כשנודע שישב תחלה על דעת שלא להקיפו. (אכל כסתמא הוקפה ולכסוף ישנה, ר"ן) [או סתם עיר עכ"פ ישב על דעת להקיפו. (מב ד)].

באר החיים

* מוקף שאין בו עשרה בטלנים: בשער הציון מביא שכן דעת הרמב"ן ורשב"א וריטב"א. והחזו"א (קנ"ד ב') תמה כי אמנם כן כתב הרמב"ן, אבל הרשב"א דחה שיטה זו בשתי ידיים, וכן שאר הראשונים פליגי בזה וכן הסכמת אחרונים, ואין צורך לחוש לזה.

ומה שהראשונים מודים לרמב"ן באותו דיבור והאריכו בזה, הוא לענין דין הקדמה ליום הכניסה, שתוס' כתבו שדרך מוקף שאין בו י' בטלנים אינו מקדים, ושא"ר הראשונים סוברים שמקדים ליום הכניסה. ודין זה אינו נוהג האידנא גם בכפר. וגם בימיהם אינו חיוב להקדים, אלא רשות אם רצה, כמבואר בלשון חידושי הריטב"א.

עוד כתב הריטב"א שדין הקדמה ליום הכניסה, אינו לכל דיני הפורים, כי אם לענין מקרא מגילה ביום, אבל את קריאת הלילה קורא בליל י"ד.

^ב ישב על דעת להקיפו: בתוס' מגילה הקשו מה צריך מיעוט מערי חומה לעיר שגגי בתיה הם חומתה, תיפוק שאינו חומה מטעם דישב ואחר כך הוקף. ולא תירצו שבנו כל בתיה על מנת להקיפו, מכך נראה שאינם סוברים שמועיל ישב על דעת להקיפו, אלא כיון שנבנה בית הראוי לדור הוי ליה ישב ולבסוף הוקף (טורי אבן).

אם ישב ולבסוף הוקף, ולבסוף נוספו בתים חדשים אם החדשים רוב דינו כמוקף, מחצה על מחצה צ"ע (ביאור הלכה¹):

ב. וכן הכפרים [או עיירות קרובות (מב ה')] **הנראים עמהם אפילו אינם סמוכים כגון שהם בהר, או שסמוכים להם אפילו אינם נראים עמהם כגון שהם בעמק ובלבד שלא יהיו רחוקים יותר ממיל** [זהו שיעור סמוך²], אבל נראה הוא אף יותר ממיל, והוא שמשותף עם העיר בענייניו

באר החיים

¹ **פרוז ונעשה מוקף:** החזו"א (קנ"ג ה') כתב שהטורי אבן מיישב בזה קושית תוס' הנ"ל מגגה חומתה. ומוכח שתוס' פליגי וסברי שכיון שבשעת עשיית חומתה היתה פרוז, נשאר בה שם פרוז. או הגדר שכיון שחל בה שם פרוז כל הנבנה מתבטל לראשונים.

² **גדר נראה עמו:** במאירי מביא שיטה שצריך שיהיה נראה כל הכפר מן הכרך. וזה מדוקדק בדברי המחבר דנקט כפר. אמנם החזו"א בסימן קנ"ג א' מוכיח שאפילו העיר הסמוכה גדולה מהכרך, קורין בכלה בט"ו, וכמו שנראה מהמשנה ברורה שהוסיף עיירות.

וביאר הצדדים, דלמאירי דין נראה עמו הוא שהסמוכה נטפלת לעיר, ולחזו"א דין נראה הוא דין בריוח שבין הערים, וכיון שביניהם נחשב חיבור, די בזה (לפי זה נראה דלמאירי יסוד דין נראה הוא 'הרחבת הכרך', ולחזו"א הגדר דהוי 'עיר אחת', ועיין להלן בסוף הענין).

והנה לשון הגמרא דמשכחת נראה ואינו סמוך ביושבת בראש ההר. וצריך ביאור מה צריך להר, כל עיר שרחוקה יותר ממיל ושניהם במישור הרי היא נראית [עכ"פ אם אין יער ביניהם]. ולכאורה היה נראה מכך, שצריך שחלק גדול מן הכרך רובה או כולה יראו את הכפר, ולא די שרואים את הכפר מקצהו של העיר. אמנם זה ליתא דאם כן משכחת סמוך ואינו נראה במישור שנראה מקצה הכרך ולא מפנימה, אלא על כרחך די בנראה מהקצה, והדר קושיין. אלא לכאורה הוא ראייה לשיטות הראשונים שהביא במ"ב, דמרחק יותר ממיל לא נחשב נראה, ולפיכך דווקא בהר משכחת שמרחק אויר הוא תוך מיל, ובהליכה הוא יותר ממיל, והוי נראה ואינו סמוך.

שיעור נראה עמו: בחידושי הרשב"א מגילה ב' ב' כתב שלנראה אין שיעור, אלא כל שנראה. ולכאורה צריך עיון לשון נראה 'עמו', משמע שאינו ראייה לבדה, אלא נראה שהוא ממנו.

ובאמת הר"ן על הרי"ף כתב שלא מסתבר שאפילו רחוק כמה פרסאות משום שנראה מהכרך יהיה נדון ככרך.

והשער הציון מביא לשון חי' הריטב"א שצריך שיהיה משותף בעיניהם עם הכרך.

ויש לעיין כי בר"ן על הרי"ף כתב יש אומרים שצריך שיהיה מתחשב בתחומי העיר, ומבואר מדבריו שאינו תנאי בעלמא, אלא הוא פירוש למילת 'נראה', כי הוא מסיים שמכל מקום צריך גם ראייה ממש, ואם הכונה שמשותפים בעיניהם כיצד יתכן לפרשו במילת 'נראה'?

אלא מבואר מכך דיסוד דין נראה, שמכח הראיה נחשב בעיני הדריים (ונראה לעיני שכלם) שהוא אותו עיר (ומשום כן יש טורח לחלק העיר לשני דינים). וכן לשון חידושי הר"ן נראה שהוא מן העיר. ובאמת גם לשון חי' הריטב"א בגירסתו הוא, שמשותף עמו **בעיניהם**, ונראה שהמ"ב הגיה בעיניהם, אבל לפי מה שנתבאר מהר"ן שפיר יש לגרוס בעיניהם, ויתכן שלמעשה בדרך כללהא בהא תליא, כשמשותפים בעיניהם, נראה בעיניהם כעיר אחת.

והנה בשו"ת **מהר"ם אלשקר** סימן ק"י כתב על פי לשון רבינו חננאל שער רחוק מהכרך יותר משני מיל וודאי אינו נוהג ט"ו.

ויש לצרף שיטת הראשונים שנראה והוא יותר ממיל אינו קורא ט"ו. ואמנם בשו"ע והגר"א (מלשון אבל, ואף שמביא כמה ראיות לטור שחולק) ומ"ב הכריעו שאפילו יותר ממיל, אכן כבר נתבאר עוד סיוע מהגמרא לשיטות שאין דין נראה ביותר ממיל, ועל כן אם אינו נחשב אצלם כעיר אחת והוא יותר משני מיל, לכאורה אין מקום להחמיר.

³ **גדר סמוך:** כתב חזו"א שדין סמוך ישנו אפילו יש מיל שלם ביניהם והעיר בעצמה חוץ מהמיל, כל שאין הריוח יותר ממיל הרי הוא סמוך (חזו"א קנ"ג א), ואם יש יותר ממיל ביניהם, אלא שאם ניתן לכרך ריבוע לתחומה, הסמוכה תהיה בתוך תוספת אלכסון הזווית, אין לחדש שהוא בגדר

(שער הציון). וי"א שגם נראה הוא רק עד מיל (מב ו) [[ובשושן אף על פי שאינה מוקפת חומה מימות יהושע קורין בט"ו הואיל ונעשה בו הנס נכרך שכולו עכו"ם הנמצא בתוכו קורא בט"ו. אבל הסמוך לכרך השמש קורא ב"ד. וכן כרך שקורין בו ב' ימים מספק, הסמוך לו קורא רק ב"ד (ביאור הלכה').

באר החיים

סמוך. עוד כתב שסמוך הוא אפילו אינו משתתפת בעניניהם, כי רק בנראה שאינו סמוך נתחדש נתנאי זה (שם ג').

סמוך ונראה הוא אפילו נסמך אחר זמן יהושע בן נון (חזו"א קנ"ג א'), היתה רחוקה ואחר כך נתוספו בתים ונתקרבה או היה קרובה ונתרחקה, לעולם דינו כפי שהיא עכשיו (שם ב').

י' החזון איש (סימן קנ"ד) מביא ראיות לדין הראשון, אבל הוא חולק על שני האחרונים, וכתב שכיון דילפינן דין סמוך מקרא, הרי דינו כמו הכרך עצמו ואין לחלק ביניהם.

בשור"ת אור לציון ח"א סימן מ"ה כתב שהר"ן מביא לשון ירושלמי שדין סמוך ונראה קל הוא שהקילו חכמים בקריאתה, לפי זה נראה שאינו עיקר הדין, רק קולא, ואף שנלמד מקרא, אין הכי נמי החכמים שהקילו בו, הם הנביאים שתיקנו את עיקר התקנה, אך כיון שהוא בגדר קולא בקריאתה, שפיר כתבו האחרונים חילוק הנ"ל, ומתיישב השגת החזו"א.

ובאמת יש להבין מה הפירוש קל הוא שהקילו, מה קולא הוא לקרות בט"ו במקום ב"ד.

ונראה שעיר שחציה מוקפת וחציה פרוזה, יש טורח גדול בקריאתה, לחלק את יום הפורים שזה יעשה ביום זה, וחבירו ביום השני, כלומר, הקולא הוא שלא יצטרכו להחלק, ולפיכך עשו את הפרוזה להיות נדון כרך.

ולפי זה שיש לחקור ביסוד דין סמוך ונראה

האם הוא דין 'הרחבת הכרך' עד שהסמוך מקבל תורת 'מוקף' (וכן נראה מחי' ריטב"א והרשב"א שהסמוך מוגן על ידי החומה, כי בעת צרה נכנס בה). או יסוד הדין הוא הרחבת 'דין הקריאה' והפורים, שלא יתחלק עיר אחת לשני קריאות ושני פורים. ומשום כן אע"פ שהסמוך והנראה תורת 'פרו' עליהם, בכל זאת קורין בט"ו.

והנה שני דיני הביאור הלכה לכאורה תלויים בחקירה זו.

א' דין מוקף שמם. לפי הצד שעיקר הדין 'שלא לחלק עיר אחת בקריאתה' שפיר מסתבר שאם המוקף שמם ואין בו קריאה, נשאר דין הסמוך על עיקרו שהוא פרוז בעצמותו, וכהביאור הלכה. אבל לצד שהוא 'הרחבת הכרך', א"כ אף שהכרך שמם, בכל זאת דין הסמוך בעצמו ככרך וקורא בט"ו, כהחזו"א.

ב' דין הספקות, שבכרך קורין ב"ד בברכה ומקיימים כל דיני הפורים, וגם בט"ו. הנה לפי הצד שסמוך הוא הרכבת הכרך, גם הסמוך צריך לקרא פעמיים כהחזו"א. אבל להצד שהוא קולא בקריאתה שלא תתחלק עיר אחת, אם כן כיון שהכרך גם כן קורין ב"ד בשעה אחת עם הסמוך, וזה עיקר קריאתם שהרי מברכים ב"ד, ועושים כל הפורים, אם כן הסמוך שבעצם הם פרוזים, כאשר הם קורין ב"ד אין העיר חלוקה בקריאתה ואין טורח, ומה שהם פטורים מט"ו וחברים חייבים אין בזה טרח, מאחר וביום אחד שוים המה, ובפרט להלכה שיום י"ד עיקר למסופקים.

ולע"ד יש בכך עוד נפקא מינה.

בסמוך לסמוך: שהנה עיר שבחוצה לה יש בתים סמוכים לעיר ממש, ונמשכים הבתים עד שיעור מיל ויותר, ואחר כך יש ריוח קמ"א אמה ושוב יש בתים כתב החזו"א (קנ"א, קנ"ג) שהרחוקים קוראים ב"ד.

ולפי האמור נראה שהחזו"א לשיטתו שגדר סמוך ונראה הוא הרחבת הכרך, ועל כן סמוך לחומה מצינו שהתחדש שנטפל לכרך, סמוך לסמוך מהיכי תיתי. אבל אם הדין הוא שלא לחלק עיר לשנים, מה לי סמוך לעיר מה לי סמוך לסמוך. ולפי זה נראה שאפילו היה ריוח חצי מיל ואחר כך בתים, ולאחריהם עוד ריוח חצי מיל ושוב בתים כולם קורין בט"ו שכל שסמוכים הוי כעיר

ג. כפרים ועיירות גדולות חכמים שאינן מוקפים חומה מימות יהושע בן נון קורין ב"ד [בן י"ד אינו מוציא בן ט"ו. ובן ט"ו אינו מוציא בן י"ד, וי"א שבאופן ב' יצא בדיעבד (מב ח)]:

ד. **כרך שהוא ספק אם הוקף בימי יהושע אם לאו** [כגון טבריא. ובמקומות המשנה ברורה לא היה חשש מוקף] **קורין ב"ד ובט"ו בלילה, ולא יברך כי אם ב"ד שהוא זמן קריאה לרוב העולם** [ונזהג שמחה ומתנות לאביונים בשניהם (מב י), ומשלוח מנות כתב הפרי חדש שישלח ב"ד, והפרי מגדים מפפק בזה (ביאור הלכה סוף סימן תרצ"ה)]. מוקף שקרא ב"ד יצא ואינו ברכה לבטלה (מב יא בשם ירושלמי), דעת החזו"א בביאור הירושלמי שערם המסופקים שקראו ב"ד מפני הספק, לא יצאו על צד שהם מוקפים, שאם לא כן עקרת מהם תורת ט"ו^ה]:

ה. **בן עיר שהלך לכרך או בן כרך שהלך לעיר אם היה דעתו לחזור למקומו בזמן קריאה ונתעכב ולא חזר קורא כמקומו ואם לא היה בדעתו לחזור אלא לאחר זמן הקריאה קורא עם אנשי המקום שהוא שם** [כלומר בן עיר שהלך לכרך והיה שם ב"ד אם בשעת נסיעתו מביתו היה דעתו להיות שם עד תחילת בוקר ט"ו (ויש אומרים שיהיה כיום שיעור זמן הראוי לקריאת מגילה. שער הצינון) פטור מ"ד וקורא בט"ו אפילו שביום ט"ו יצא מהכרך. אבל היה דעתו לצאת מהכרך קודם הבוקר, ונתעכב עד הבוקר, קורא ב"ד. בן כרך שהלך לעיר אם בזמן נסיעתו מביתו (וכן כתב הלבוש ועוד) היה דעתו להשאר שם עד לפני אור השחר אינו קורא ב"ד אפילו בפועל נתעכב והיה בבקר בעיר, היה דעתו להיות בבקר ב"ד קורא ב"ד, והוא שגם בפועל היה ב"ד בעיר, אבל אם בפועל יצא לפני הבוקר לא נתחייב משום דעתו לבד (מב יג), מה שכתב צריך שיהיה בפועל, הוא בשם הט"ז, וכן כתב אליהו זוטא, ועוד פוסקים]. דעת החזו"א שמשום דעתו להיות בבקר לבד חייב אפילו יצא לפני הבוקר. עוד חלוק החזו"א עם המ"ב שלהחזו"א דעת בתחילת ליל י"ד קובעת ולא בעת יציאה מביתו^ו]:

באר החיים

אחת ואין חולקים אותה (אלא שמסתבר שהוא דווקא אם נחשב בעיניהם כעיר אחת, וכמו שכתבו תנאי זה גבי נראה), ועיין כף החיים שכתב כן,

(רצ"ע קצת שלענין נדון המאירי באופן שהעיר הסמוכה גדולה מהכרך, סובר החזו"א דדינו ככרך, ונתבאר שהוא מטעם שהדבר תלוי במקום חיבורם לאחת, ולא בטפלות, וכאן סובר החזו"א שהוא משום הרחבת הכרך ולא תלוי רק במקום החיבור, אבל באמת אינו כל כך סתירה, דס"ל כי אף שתלוי במקום החיבור, בעי איזה טפלות ושייכות לתוך החומה, בכדי לקבל דין מוקף, ופשוט).

^ה טעם הפרי חדש לפי הנראה מהפרי מגדים, שיעשה תנאי ויאמר למקבל שאם פורים הוא למחר יאכלהו למחר. ויש לעיין א' אם כן אינו יכול להשתמש בו היום, ב' מדוע במתנות לאביונים אין יכול לומר כך. ומשמע שמתנות לאביונים צריך ראוי להשתמש היום, וכקושיא א', מה שאין כן משלח מנות, וצ"ע, ולהלן סימן תרצ"ד יבואר יותר.

^ו לר"ד מרן זללה"ה י"ל שכוונת הירושלמי על מוקף ודאי שקרא במזיד.

^ט **בן כרך שהלך לעיר:** שני המחלוקות תלויות באותו חקירה, האם מצוות הפורים נקבעים בתחילת הבקר, או בתחילת הלילה.

ביאור מהלך דברי החזו"א איש בסימן קנ"ב הוא, דהנה לשון הראשונים כפשוטו משמע שאם היה בשחרית בעיר אבל היה משום עיכוב שלא מרצונו, אינו נחשב פרוז בן יומו ופטור ב"ד. והקשה חזו"א בסוף הסימן דמה סברא שדירה בעל כרחו לא שמה דירה, וכי הנמצא בבית האסורים אינו קורא כמקומו. אלא בהכרח מחדש החזו"א שאין כוונתם שה'שהיה בבקר' באונס פוטר, אלא 'שעת המחשבה הראשונה' שחשב לא להיות כאן, היא השעה הקובעת את דיני הפורים. ולפי שיטתו זו מוסיף החזו"א דאם כן לא שייך לומר שזמן יציאה מביתו קובע, כי מה זמן הוא, לקבוע זמן פורים, הרי יתכן שהיה כמה ימים קודם, ואם לפני פורים החליט אחרת למה לא יהיה תלוי

באר החיים

בדעתו בפורים. אלא מוכרח שצריך מחשבה בפורים, ומכך מוכרח שתחילת ליל י"ד שהוא כבר פורים (ואם בבקר, תו מחשבה למה, הרי הימצאותו עכשיו תקבע) חשב היכן יהיה בהאיר המזרח, ולדבריו בתחילת ליל י"ד חלים כל דיני הפורים, זה טעמו בשני המחלוקות הנ"ל עם המ"ב.

ודעת המשנה ברורה שרק 'האיר המזרח' קובע הכל, ומה שאם תחילה דעתו היה לחזור ולצאת מבית מלונו קודם האיר מזרח, ונתעכב ולא חזר אינו מתחייב, אינו משום 'שעת המחשבה הראשונה', אלא משום 'האיר מזרח' עצמו, דכיון שלפני כן חשב לצאת, בהכרח ששהייתו בהאיר המזרח אינו ברצון גמור, וזה אינו מחייבו כבית מלונו.

ועוד נפקא מיניה בחקירה זו, אם בתחילת הלילה היה דעתו להשאר בבקר, ולפני הבקר יצא. המ"ב לשיטתו שהכל תלוי בהאיר מזרח, אינו מתחייב עמהם. והחזו"א לשיטתו שתחילת הלילה קובע, הרי הוא חייב עמהם, ותליא בפלוגתא הנ"ל.

על קושי החזו"א וכי דירה בעל כרחו לא שמה דירה? **נראה ליישב** דס"ל להמ"ב שוודאי אם הוא מיושבי העיר לעולם או שנה או אולי ל' יום (עיין ב"ב ח' א') הרי זה כבן העיר, גם אם הוא באונס ובעל כרחו. אבל חידוש זה דפרו בן יומו חשוב פרוז, ונקבע הכל בהאיר מזרח, הוא רק אם הוא כאן מרצון. אבל אם הוא התעכבות ואיחור גרידא, הוי יותר עראי, ואין לעשותו כדיון פרוז בן יומו. ופשיטא שאם החליט באמצע הלילה שהוא נשאר לקבוע דירתו במקום זה לעולם, בוודאי מתחייב כמקום זה, ואפילו אם נשתנה מחשבתו וסיבה להיות כאן, באופן כזה שאם היה יודע, הרי היה יוצא מביתו לסיבה זו, גם כן יתחייב. אבל בסתמא, אם ביציאה חשב כך, הרי מה שנשאר הוא התעכבות, ונחשב יותר עראי, ואינו מתחייב כמקומו.

ובאמת שיש לדקדק בחקירה זו בלשונות הראשונים ז"ל.

הנה **בדעת רש"י ובעל המאור** לא נזכר כלל ענין דעתו, שינוי מדעתו. ולשון רש"י אם קודם עמוד השחר יצא מן העיר הוא דקתני שאינו צריך לקרות עמהן בלילי י"ד אע"פ שעודנו שם, 'הואיל וביום לא יהיה שם' אין זה אפילו פרוז בן יומו עכ"ל. הנה לא הזכיר כלל שדעתו קובע, ובוודאי לא פירש ששעת הדעת הוא בתחילת הלילה, אלא תלוי בהימצאותו בבקר בפועל, ולשון עתיד, הוא כי כדי לדעת אם מחוייב בקריאת לילה צריך לשער היכן יהיה בבקר. וכן בן עיר שהלך לכרך צריך לדעת בי"ד אם ישאר בט"ו בכרך, כדי לדעת אם הוא פטור בי"ד או לא.

גם **בירושלמי** מוכח שתלוי בבקר י"ד, ולא בתחילת הלילה, והחזו"א נדחק ליישב, עיין להלן.

והגאונים שחידשו שאם נתעכב בבקר כיון שהיה דעתו לצאת לפני הבקר אינו מחוייב כאן. יעויין לשון ר"ח ורי"ף לא הזכירו שבתחילת י"ד היה דעתו לחזור. ולשון הרמב"ן במלחמות 'מאחר שלא נתעכב לדעת', ולשון הר"ן 'שכיון שנתעכב שלא מדעתו' ולא הזכירו כלל שתלוי בדעתו בשעת תחילת י"ד. יתר על כן המלחמות מביא דוגמא לכך, וז"ל וכן מצינו בכל מקום שאין נותנים עליו חומרי מקום שהוא שם אלא כשאין דעתו לחזור ואפילו עמד שם כמה שלא לדעת לא עלה לו עכ"ל. הרי מפורש שהפטור בנמצא בבקר במלונו היפך דעתו, ולא כהחזו"א שפירש מטעם שהדין חל בתחילת הלילה, אלא משום שהימצאותו בבקר בשעת החיוב אינו מדעת.

והרא"ש שהמ"ב נקט כמותו, שאם היה בדעתו בשעת יציאה מביתו לחזור ליל י"ד ונתעכב אינו קורא עמהם. וקשה מה איכפת לן מה שחשב בשעת יציאה, הרי לפני פורים שינה דעתו, בהכרח הכונה שבסתם, דעתו בשעת יציאה הוא מברר ההתעכבות אינו ברצון גמור. וכמו שידעתי אצל רבינו ראש הישיבה הג"ר ברוך רוזנברג זצ"ל שלפני יציאתו מביתו ל'שמחה', היה מחשב כמה זמן ראוי להתעכב שם, וכשהיה במקום לא הראה קוצר רוח, ובדרך כלל יצא בזמן. אך אם היה איזה ענין כבוד הבריות נאלץ להשאר ונשאר, אך היה לו צער מהפסד הזמן.

ואמנם **בריטב"א** מפרש שתלוי בתחילת ליל י"ד, ולכאורה יש לפרש שנקבע בתחילת הלילה כהחזו"א. אך זה אינו, כי לשון הריטב"א 'אע"פ שנאנס ונתעכב שם עד יום י"ד אינו קורא עמהם עד יתעכב שם יום י"ד מדעתו, שכך היה בדעתו בתחילת ליל י"ד ולהכי חשוב פרוז בן יומו' עכ"ל. הנה אם הכל נקבע בליל י"ד, ואילו היה דעתו בתחילת הלילה להשאר במלונו עד הבקר, ובסוף יצא לביתו לפני הבקר קורא כמלונו כהחזו"א, מהו לשון עד שיתעכב יום י"ד מדעתו, הרי אין צריך לזה. ובהכרח שהחיוב נקבע בבקר, וצריך שהימצאותו בבקר יהיה מדעתו, ודעתו בתחילת הלילה לצאת, הוא רק היכי תימצוי, לברר שהשארותו אינו מדעתו.

באר החיים

ולענין הנדון השני, אם בתחילת הלילה היה דעתו להשאר בבקר ובסוף יצא בלילה, דעת החזו"א שמתחייב בלילה, כי הכל תלוי בזה. ולא כהט"ז שבאופן זה אינו מתחייב.

הנה לפי מה שדקדקנו שתלוי בבקר בהכרח כהט"ז. וכן לשון הר"ן אם אין עתיד לחזור בליל י"ד כלומר שלא היה בדעת לחזור למקומו באותו לילה אלא להתעכב כאן ביום י"ד 'ונתעכב' קורא עמהם ביום י"ד שנעשה פרוז בן יומו, ומיהו אם חוזר למקומו בליל ט"ו חוזר וקורא עמהם עכ"ל. הנה לשון ונתעכב, מבואר כהט"ז. וכתב חזו"א שכוונתו שנתעכב בט"ו ולכך אינו קורא בט"ו, ולע"ד נתעכב משמע בי"ד כי עכשיו מיירי בלשונו רק על י"ד, ואם כן מפורש כהט"ז והמ"ב.

מאידך לשון המאירי מבואר להדיא כהחזו"א, שכתב כמה פעמים בד"ה המשנה הרביעית, שהדין חל מיד בלילה. ובסוף כתב 'כבר פרח ממנו בתחילת הלילה דין פרוז במחשבה זו' עכ"ל, מבואר כהחזו"א בחקירה זו, וממילא סבר כן בכל מה דנפקא מיניה. אך כאמור בשאר ראשונים מבואר כהמ"ב, וכן נראה מהירושלמי.

ונבא לעיון בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ב) **דעת ר' יודן** תינח בן כרך שהלך לעיר חייב בי"ד רק אם אין דעתו לחזור. כלומר אינו מתחייב בי"ד אא"כ דעתו להיות בעיר גם בט"ו (והטעם, דהירושלמי מחדש דין 'עקירה' להוציאו מחזקת ביתו. והיינו כל עוד שלא נעקר ממנו חיוב ביתו, אינו חייב חיוב מלונו. ובי"ד כיון שחל בפועל חיוב מלונו, וגם דעתו לא להיות בט"ו בביתו הוי 'עקירה', ונפטר מביתו), ולכן דינו בי"ד תלוי בדעתו. אבל בן עיר שהלך לדרך הרי זמנו מוקדם ואין תלוי בדעתו. כלומר להתחייב בט"ו צריך להיות בפועל בדרך בט"ו, וכיון שהוא בט"ו בדרך, מה צריך דעתו (פני משה, ולא כהבבלי ומפרשיו, שמשמע מהם לכאורה, שבעצם היותו בי"ד בעיר מתחייב בי"ד, גם ללא עקירה מט"ו. ולפי חילוק זה בין בבלי לירושלמי, נמצא שלהבבלי יש לומר דגם ללא 'עקר דירתו', יתחייב כאן וכאן, עיין להלן).

וקשה דצריך שיהיה דעתו בי"ד להשאר בט"ו, בעבור ליפטר מי"ד, ולכך קתני 'דעתו'. מתרץ החזו"א (קנ"ב ד' ד"ה בירו') דס"ל לר' יודן דבן עיר הנמצא בדרך בי"ד, מה שיעשה למחר, בכל אופן מחוייב בי"ד (וצריך לפרש הסברא בזה, שבשעת חיובו מצד ביתו, לא שייך בו עדיין חיוב בפועל בבית מלונו, שיעקור את חיוב ביתו).

ולענ"ד אפשר ליישב בהיפך, שבכל גווני פטור מי"ד, כי עצם הימצאותו של פרוז בי"ד בדרך, זהו 'עקירה מביתו'. מה שאין כן בן כרך שהלך לעיר, הימצאותו בי"ד בעיר, אינו 'עקירה מביתו' כי הרי עדיין יכול להיות בט"ו בביתו. ולכן צריך עקירה על ידי דעתו

נפק"מ בין הדרכים דלדרך א' מבואר דלא שייך ליפטר כאן וכאן, ולדרך ב' שייך ליפטר מכאן ומכאן, עיין להלן.

דעת ר' יוסי לפירוש ר"ח המובא במלחמות, שגם בן עיר צריך 'דעתו', כי אינו מתחייב בט"ו רק אם נשאר מרצון גמור בדרך בבקר בט"ו והיינו אין עתיד לחזור, אז חייב בט"ו, וזה הכוונה נשתקע, אבל אם לא היה מרצון לא נתחייב בט"ו (אבל בי"ד חייב בכל אופן, וכדעת ר' יודן. וצ"ע מה שכתב החזו"א שם, ד"ה שם, שאין לר"ח ראייה מירושלמי).

דעת ר' יוסי לפירוש הרמב"ן שה'דעתו' של בן עיר שהלך לדרך, נצרך לענין שאם הוא בדרך בי"ד, על ידי מחשבתו להשאר בעיר בט"ו בדרך, נפטר מי"ד (וכיון שיש לו פירוש טוב, תו ס"ל לרמב"ן שאין לר"ח ראייה).

אמר ר' יוסה והוא שיצא קודם שהאיר המזרח אבל אם יצא לאחר שהאיר המזרח כבר נפטר. ומפרש פני משה כיון שנתחייב כאן נסתלק מעליו חיובו של ביתו.

ויש לפרש בבן כרך שהלך לעיר ונשאר בהאיר המזרח נתחייב בי"ד (אבל בהיפך לא שייך לומר שבשחר ט"ו, נפטר מי"ד, כי מה שהיה היה).

וצריך ביאור מהו לשון שכבר נפטר, היה לו לומר כבר נתחייב בי"ד, הרי בעבור פטור ט"ו צריך להשאר גם בט"ו בעיר (ואולי להרא"ש נ"חא)? ונראה מוכח שאינו נפטר מחיוב ביתו, עד שמתחייב במקום אחר. כלומר בא לומר שאף אם בט"ו כולו יהיה בעיר, וגם בי"ד חוץ משעת האיר המזרח היה בעיר, הרי נשאר עליו חיוב בט"ו כבני ביתו, ורק בהיותו בהאיר מזרח של י"ד בעיר נפטר מט"ו (ובאמת שכן פשטות הירושלמי להלן מפרשי ימים והולכי מדברות קוראין כדרך בי"ד, א"ר מנא בעתיד לחזור למקומו. ופשטות הלשון מתפרש, שגם בן כרך אם הוא בספינה קורא כדרכו בט"ו, כיון שאינו בעיר פרוזה, וגם דעתו לחזור לדרך).

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות מגילה

הגה: ואם הוא צמדזר או צספינה קורא ציום י"ד כמו רוצ העולם (כל צו) [אפילו בן כרך (מב יג)]:

ו. יום חמשה עשר שחל להיות בשבת אין קורין המגילה בשבת אלא מקדימין לקרותה בערב שבת וגוברים מעות מתנות עניים ומחלקים אותם בו ביום וכיום שבת מוציאים שני ספרים ובשני קורין ויבא עמלק [ומפטירים פקדתי, וגם בשבת שלפניה שקורין זכור

באר החיים

ואם בן מבואר שלא שייך להיות פטור כאן וכאן, בהליכה (דלעולם מחוייב כמו ביתו, עד שיעשה 'עקירה' על ידי חיוב במקום אחר. אמנם חיוב כאן וכאן יתכן).

עוד י"ל שבן הכרך, בהיותו בי"ד בעיר אינו נפטר מכרך, עד שישאר בתוך העיר בהאיר מזרח של ט"ו, ולפי זה מבואר ששייך חיוב כאן וכאן, ואין ראייה לענין פטור מכאן וכאן (וקצת דחוק כי לכאורה אפילו יצא מהעיר לפני שחר ט"ו, והוא בדרך, כיון שלא נכנס לכרך פטור).

ר' בון בר חיה בעי, בן עיר שעקר דירתו לילי חמשה עשר נתחייב כאן וכאן.

מבואר לכאורה שאף שבתחילת הלילה לא היה בכרך, נתחייב בט"ו מחמת האיר המזרח, והוא קושיא על שיטת חזו"א שהכל תלוי בתחילת הלילה, ועיין חזו"א ס"ק ב' שנדחק מאד ליישב.

בן כרך שעקר דירתו בליל ארבעה עשר נפטר מכאן ומכאן. וראה בגליון הש"ס שצריך לומר בליל ט"ו. ומבואר שלא חל עליו חובת ט"ו בתחילת ליל ט"ו, ולא כחזו"א ס"ק ו' ד"ה חזר לכרכו.

והנה לפי האמור לעיל בדברי ר' יודן, ובדברי ר' יוסה, בן כרך אינו נפטר מט"ו עד שיחול עליו חיוב י"ד, ואיך שייך פטור כאן וכאן.

ויש לפרש בשני דרכים א' דר' בון פליג על קמאי וס"ל דיכול ליפטר כאן וכאן. וכן נראה דעת הרמב"ן שלומד מהירושלמי שגם בהלך ללא עקר מתחייב כאן וכאן, ונראה שמשווה הלך לעקר (אמנם להפירוש השני שנתבאר לעיל בדעת ר' יודן, נמצא שגם ר' יודן יכול לסבור שיש פטור מכאן וכאן. וכן נראה ברמב"ן שאינו נראה שהדין שנוי במחלוקת).

ב' יש לומר שחלוק עקר מהלך, ובעקר דירתו נפטר גם ללא שנתחייב בי"ד, ולפי זה יתכן שגם נתחייב כאן וכאן. וכן נראה שיטת הרא"ש שכתב שחיוב ופטור ט"ו תלוי בליל י"ד, ואם בן לא שייך נפטר כאן וכאן, בהכרח עקר שאני.

ר' יודן בעי בן עיר שנתן דעתו לעקור דירתו ליל חמשה עשר. ומפרש הריטב"א שהספק שמא יפטר מי"ד מחמת שמתחייב בט"ו דחשוב עקירה מן העיר, וגרע אף מבן כרך שהלך לעיר בי"ד (אמנם לפי מה שנתפרש לעיל בשם פני משה, ר' יודן עצמו סובר שבן כרך שהלך לעיר בי"ד אינו מתחייב בי"ד, עד שיהיה דעתו להשאר בט"ו בעיר. ואם די שיעשה כבן כרך, ובן כרך שבא לעיר בי"ד ואינו נשאר בט"ו אינו חייב בי"ד). עד כאן פירוש הירושלמי.

ובפשטות מבואר שהאיר המזרח הוא הקובע, ולא תחילת ליל י"ד, ואפילו אם בי"ד לא הגיע למקום כלל (בבבלי מדבר תמיד שהגיע לפני תחילת הזמן) יתחייב בהאיר המזרח. והחזו"א דחק את עצמו.

והנה מסברא מובן שיטת המ"ב והפוסקים שהדין תלוי בבקר, שהרי דין קריאת המגילה בלילה אינו חיוב מדברי קבלה כי אם מדרבנן, וצריך ביאור שיטת החזו"א שחל בתחילת הלילה.

ויש ליישב שיטת החזו"א שהדינים חלים בלילה, לפי מה שכתוב בט"ז (תרפ"ח ס"ק ד') שלדעת מהרש"ל דיני פורים הם חיובי מצוות גרידא, ואילו לדעת הט"ז יש כאן קדושת היום.

וכן מבואר בדברי ביאור הגר"א (תרצ"ה ס"ג) גבי על הניסים שהשווה את פורים לשבת, וכתב שאף אם התחיל את הסעודה בלילה שאחר פורים אומר על הניסים משום תוספת, מוכח שפורים יש בו קדושת היום. ואם כל היום מקודש, ומטעם זה יש להבין שיחול בתחילת הלילה.

ולדינא, הנה להחזו"א נקבע בתחילת הלילה, ולחזו"א בבקר, ולכאורה מודה החזו"א דלשיטת רש"י והר"ז הכל תלוי בבקר, וא"כ הוא סיוע להמ"ב דסבר כן גם בדעת הרי"ף ושאר פוסקים, דאפושי פלוגתא לא מפשינן. ועוד שיש לצרף לשיטת המשנה ברורה את שיטת רש"י והר"ז שהלכאורה לדעתם בוודאי לא נתחייב בי"ד עד שישעה בפועל בעיר בבקר י"ד, מלבד מה שכבר שיענו את שיטת המ"ב.

מפטירין פקדתי. בפורים שחל שבת שואלין ודורשין בהלכות פורים, חל בחול אין צריך (מב טז) **ואומרים על הניסים** [בט"ו ולא ב"ד, אמר ב"ד אינו חוזר, ובעיירות אומר ב"ד ולא בט"ו. בערי הספקות אומר בשניהם (מב יז). הפרי חדש אוסר לטלטל המגילה בשבת, אבל כמה אחרונים מתירים (מב יח)] **ואין עושין סעודת פורים עד יום אחד בשבת** [וכן משלוח מנות ביום א' (מב יח, ובשער הציון מביא שהפרי חדש מצדד שיעשו סעודה ומשלוח מנות גם ביום א'). דעת החזו"א (קנ"ה א') שמשלוח מנות ביום ו']:

ז. **המפרש בים והיוצא בשיירא ואינו מוצא מגילה להוליך עמו יקראנה ב"ג או ב"ב או ב"א בלא ברכה** [וכיון שאינו בזמנה צריך עשרה מדינא^א], **ובדיעבד אם קרא**

באר החיים

^י **משלוח מנות בפורים שחל בשבת:** כשנדוק בדברי החזו"א שם, נראה שיסוד שיטתו הוא במה שכתב בתחילת הס"ק שעיקר 'יום הפורים' שהוא נקרא 'עשייה', זה הוא בשבת, ורק את מצות הסעודה דוחים ליום א' בגדר תשלומין, ומשום כך אין ראייה ממצות סעודה למצוה אחרת, ואדרבה אפשר להשוותו למתנות לאביונים שהוא ביום ו'.

אמנם לשון הירושלמי בענין פורים משולש (מובא בר"ן ג' א') ימי משתה ושמחה כתיב, יום ששמחתו תלוייה בבית דין. מבואר שביום א' אין עושים רק מצות משתה, אלא גם 'יום שמחה' [אף שיתכן ש'יום הפורים' הוא בשבת]. והנה מבואר בריטב"א וברמב"ן ב"מ ע"ח שמתנות לאביונים ומשלוח מנות, הם דיני 'שמחה' (מה שאין כן קריאת המגילה), ולפי זה ראוי ששניהם יהיו ביום א'. ומה שמתנות לאביונים הוא ביום ו', הוא טעם מיוחד שעניניהם של עניים נשואות למקרא מגילה (שיתכן לפרש, שאם יתנו בשעה שקראו במגילה על מתנות לאביונים, יתנו יותר). ויעויין מה שנתבאר בס' תרצ"ד שמכוח זה למדו הראשונים שמעיקר הדין אפשר לתת מתנות לאביונים לפני יום פורים, והבאנו שהפרי מגדים כתב שבמשלוח מנות אין קולא זו, אלא מצותו שיתן ביום הפורים ואפילו לא בלילה, ועל כן ודאי שמצותו ביום א', כי הוא ה'יום שמחה'.

עיין עוד בחזו"א סוף הסימן, שלשון הר"ן (ג' ב' ד"ה אלא) שבני כפרים קוראים ביום הכניסה וכן מתנות לאביונים, מדוע אין מקדימין משלוח מנות 'שאני התם דלא עבדי סעודה'. משמע לכאורה שמשלוח מנות תלוי בסעודה, וכתב חזו"א שאין כוונתו שהסעודה 'סיבה' לקביעות זמן משלוח מנות, אלא 'הוכחה' שכיון שאפשר בזמנה, זמנה עדיף, ולעולם בפורים משולש ש"ד הוי גם כן זמן, אין ראייה שיהיה משלוח מנות תלוי בסעודה, עיין שם.

ולענ"ד צ"ע דלכאורה לשון הר"ן 'שאני התם' מבואר רק אם בא לומר 'סיבה', ולא 'הוכחה', ואם כן מבואר דתלוי בסעודה ובשמחה.

סעודה בשבת בפורים משולש: עוד יש להעיר שבחזו"א החליט שאין לחוש לרלב"ח לעשות סעודה ביום שבת, כי כן פסקו הראשונים כירושלמי כמבואר בר"ן. ולכאורה כתב כן כי גרס בר"ן שפסקו הראשונים.

אבל לענ"ד מוכח שהגירסא בר"ן **שפסקו** הראשונים (יש שם שני גרסאות), ורוצה לומר שהסתפקו אם לקבלו, מכוח קושיא מהבבלי. והראיה שהגירסא שפסקו, שהרי בהמשך דברי הר"ן כתב וזה לשונו: גרסינן בירושלמי וכו', והקשו על זה וכו' זה מה שפסקו (שפסקו) הראשונים על זה הירושלמי ולא העלו בו כלום, ונראה שמדוחק הקושיות הללו (מפרש הרא"ה שהירושלמי מדבר על בני כפרים, והר"ן דוחה ומוכיח שמדבר בחל ט"ו בשבת) אבל צריכים אנו לחוש למה שפסקו (שפסקו) בו הראשונים, ואני אומר דלא קשה מידי וכו' (והוא מתיר את שני הקושיות שהביא קודם בלשון והקשו) עכ"ל. הוואה יראה שלא יתכן הגירסא שפסקו, אלא הגירסא הנכונה שפסקו, והכוונה שלא הכריעו שהלכה כירושלמי מכח קושיות. ואמנם הר"ן השו"ע מ"ב נקטו כירושלמי שהסעודה ביום א', אבל אין בכך החלט שלא לחוש לרלב"ח שמקשה מכח הבבלי שנראה שהסעודה ביום א'.

^א **גדר עשרה:** החזו"א (סוף סימן קנ"ה) מוכיח מתפלה בלחש, שנחשב בעשרה, לדין מגילה בעשרה שאפשר שיאמרו יחד עם הקורא בלחש.

והנה בסימן קל"ב ס"א בהלכות קדושא דסדרא של ובא לציון, נאמר שיאמרו את תרגום בלחש כדי שלא יהיה בצבור, וקשה מה מועיל שיאמרו בלחש, הרי גם בלחש נחשב ציבור.

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות מגילה

ביחיד יצא, ואפשר שקטנים מצטרפים ל'. ומשמע בטור שקורא גם בלילה ב"ג [לא כחי' הריטב"א שכתב שהמקדימים ליום הכניסה את קריאת הלילה יקרא ליל י"ד, אבל בלילה וודאי אין צריך עשרה. שער הציון] (מב כ.) **ואם אי אפשר להמתין עד ימים הללו יש אומרים שקורא אפילו מתחלת החדש. הנה: והכי נהוג ומיהו חס נזדמן לו אחר כך מגילה חוזר וקורא אותה ביום י"ד** [בברכה (מב כב)] **אפילו קראה תחלה ביום י"ג מכל מקום קרא אותה שלא בזמנה (כל זו ובית יוסף):**

ח. בן עיר שהיה בספינה או בדרך ולא היה בידו מגילה ואחר כך נזדמנה לו בט"ו קורא אותה בט"ו [בלא ברכה, אחר ט"ו לא יקרא. קראו פרשיות באדר ראשון חוזר וקורא בשני (מב כג)]:

באר החיים

אלא מבואר שיש ב' דינים בעשרה. א' **לענין דבר שבקדושה**, כתפלה נשיאת כפים קריאת התורה דילפינן מ'עדה', די שיש כאן עשרה אף אם כל אחד אומר בלחש, שיש שכינה בעשרה. ב' **לענין 'פרסום'**, י"ל דרך כשאחד אומר בפני עשרה (תשעה והוא) נחשב עשרה. ודין דקדושה דסידרא, שהכוונה שלשון תרגום אין לומר ב'פרסום' של עשרה.

וכן לענין **ברכת הגומל** יעויין סימן רי"ט ס"ג שיש לאמרו בעשרה, ומובא בבאר היטב דעת **הראנ"ח** (הנותן אמרי שפר פרשת אמור) שצריך עשרה זולת בעלי הנס. ונראה טעמו כאמור, דדין עשרה לענין פרסום, אינו שייך לדין של דבר שבקדושה. אמנם לדינא הכריע שם מ"ב שמצטרף לעשרה, אבל י"ל שגם לדבריו עשרה ד'פרסום', אינו גדר 'עדה' בלבד.

וכן מבואר במ"ב סימן קפ"ג ס"ז לענין **ברכת זימון**, שאם כולם אומרים יחד, לא מהני, ויש לדחות דלשון זימון שאני דילפינן מגדלו לה' אתי.

ויש לעיין אם גם **בחזרת הש"ץ** יש דין זה, עיין בהלכות ראש השנה לענין תקיעות על סדר ברכות, ובמ"ב סימן נ"ה ס"ק ל"ב נחלקו אם יש יותר מאחד שמתפלל בלחש, אם מצטרף לעשרה לחזרת הש"ץ, וי"ל דבהא פליגי (וכשאחד בלחש, שאני, דמצינו שם כמה קולות בזה).

ולפי זה גם לענין **מגילה**, מי שאומר בלחש אינו נחשב בעשרה, אלא אם כן מלבד אמירתו, הוא גם כן מקשיב לקורא בקול, ואיכא תרתי אמירה ושמיעה (כפי שמצינו בברכת הזן, כאשר אנו מזמנים).

ובאמת מבואר בהדיא בפוסקים שדין עשרה לפרסום, חלוק מגדר עשרה למנין.

א' ברמ"א כאן כתב ש"א שנשים מצטרפות לעשרה למגילה.

יתר על כן, במ"ב סי' נ"ה ס"ק ל"ג כתב בשם פמ"ג שאע"פ שישן מצטרף למנין, אינו מצטרף לעשרה למגילה דבעינן פרסומא ניסא (ולא אמרינן שדין פרסום לא חמיר מדין מנין).

מכל זה מוכח שגדר עשרה במגילה חלוק מתפלה בלחש, ואין ראייה משם. וכן מטיין משמיה דמרן הגרי"ז סולוביצ'ק זצ"ל שאם קוראים בעצמם אין מצטרפים (החזו"א מוכיח עוד מהיה כותבה, ולכאורה אינו מוכרח. בפרט למה שמבואר שבדיעבד יוצאים ללא עשרה).

אמנם יש בזוהר חידוש לדינא. דלפי מה שנתבאר, אף אם עשרה קוראים כל אחד לעצמו אינו עשרה. אבל אם שומעים כולם מהבעל קורא, אף שקוראים עמו, נחשב גם כן ששומעים ממנו, ויש להם תרתי, **גם קריאה גם שמיעה**, כמו שמבואר בברכת הזימון (עיין שיעורי מרן הגרי"ש ברכות מ"ה), ומטעם זה שפיר מתקיים דין עשרה.

סימן תרפ"ט – שהכל חייבים בקריאת מגילה, ובו ו' סעיפים

א. הכל חייבים בקריאתה אנשים ונשים וגרים ועבדים משוחררים [ולא שאינם משוחררים, ויש אומרים שגם משוחררין חייבין, ואינן מוציאים, כדין נשים (מב ב, ובאור הלכה)] ומחנכים את הקטנים לקרותה [אם הגיעו לחינוך, וכן קטנות חייבות (מב ג), ויוצאים גם בשמיעה (ביאור הלכה)]:

ב. אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא יצא ידי חובתו והוא שישמע ממי שהוא חייב בקריאתה לפיכך אם היה הקורא חרש או קטן או שוטה השומע ממנו לא יצא [אבל דעת כמה אחרונים שהשומע מהחרש יצא, ולדברי הכל אינו לכתחילה, ואם שומע כשזועקין לו, השומע ממנו יצא לדברי הכל (מב ה). החרש עצמו חייב לקרות לעצמו, ואם קורא ללא טעמים אין קפידא (באור הלכה). וקטן, בשעת הדחק כשאין אנשים שיכולים לקרות, יכול להוציאם קטן שהגיע לחינוך (מב ו, משמע שאת קטן אחר בוודאי מוציא)] ויש אומרים שהנשים אינן מוציאות את האנשים. הגה: ויש אומרים אם האשה קוראה לעצמה מזכרת לשמוע מגילה שאינה חייבת בקריאה (מרדכי פרק קמא דמגילה) [טוב שלא תקרא בעצמה אם יכולה לשמוע מזכר, ואם אין לה ממי לשמוע, תקרא במגילה כשרה, ומברכת לשמוע מקרא מגילה (מב ח), ואשה מוציאה אשה (מב ז)]:

ג. אנדרוגינוס מוציא מינו ולא שאינו מינו [אף להשיטה שאשה מוציאה איש, הוא גרע (מב יא)] טומטום ומי שחציו עבד אפילו מינו אינו מוציא. [אבל למאן דאמר שאשה מוציאה איש גם הוא מוציא (מב יג)]. הגה: יש אומרים דאפילו את ענמו אינו מוציא ולכך לשמוע מאחרים (בית יוסף):

ד. השומע מגילה ממי שהוא מודר הנאה ממנו יצא:

ה. מקום שאין מניין אם אחד יודע והאחרים אינם יודעים אחד פוטר את כולם ואם כולם יודעים כל אחד קורא לעצמו [ודיעבד אם אחד קרא לכולם יצא (מב טו)]:

ו. מנהג טוב להביא קטנים וקטנות לשמוע מקרא מגילה [קטנים ביותר לא יביא כי רק מבלבלין, ואם הגיעו לחינוך חייבים מדינא, וטוב לחנכם שישמעו בציבור, וישמור שישמעו הקריאה (מב יז) יח וביאור הלכה]. פסוקים איש יהודי, ומרדכי יצא, ליהודים, כי מרדכי, קוראים בקול רם, ומחנכים הקטנים לאמרם, כי זה טעם המנהג (מב טז):

סימן תרצ" – דיני קריאת המגילה, ובו י"ח סעיפים

א. קורא אדם את המגילה בין עומד בין יושב [בברכה יעמוד (מב א), וכן השומעים יעמדו בברכה (שער הציון)] אבל לא יקרא בצבור יושב לכתחלה מפני כבוד הצבור [ובעמידה על ידי סמיכה מותר (מב ב)]. הגה: ואסור לחזן לקרוא את המגילה עד שאומרים לו קרא (מרדכי פרק הקורא) [בעל קורא קבוע אין צריך להמתין (מב ג)]:

ב. אפילו שנים ואפילו עשרה יכולים לקרותה ביחד [מבואר שהוא לכתחילה, וכן נראה בש"ס, אבל יש אומרים שאינו אלא בדיעבד (שער הציון)] ויוצאים הם והשומעים מהם [אם מרגיש שמתבלבל ואינו שומע כל תיבה לא יצא (מב ה)]:

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות מגילה

ג. צריך לקרותה כולה [חיסר תיבה אחת לא יצא (מב ה)] ומתוך הכתב [ממגילה כשרה (מב ו)] ואם קראה על פה לא יצא וצריך שתהא כתובה כולה לפניו לכתחילה אבל בדיעבד [אין לו מגילה כשרה, קורא בה לכתחילה (מב ז)] אם השמיט הסופר באמצעה תיבות אפילו עד חציה [חסר בדיוק חציה צריך עיון אם כשר דיעבד (מב ט), היה רוב האותיות, אבל ברוב התיבות היה חסרון איזה אות, או מטושטש, נדון כחיסר רובה (באור הלכה)] וקראם הקורא על פה יצא. הגה: אבל אם השמיט תחלתה או סופה אפילו מיעוטה לא ילא (ר"י) [אפילו חיסר פסוק אחד בתחלה או בסוף, פחות מפסוק אין להחמיר (מב יא)]. ואפילו באמצעה דוקא ללא השמיט ענין שלם (בית יוסף נסח אורחות חיים) [היה המגילה שלמה, והוא קרא ענין אחד בעל פה, או תחילתו קרא בעל פה יצא (באור הלכה)]. אבל ביותר מחציה אפילו הן כתובות אלא שהן מטושטשות [אות פסוקה דינה כחסרה (באור הלכה)] ואין רישומן ניכר פסולה:

ד. מי שתופס בידו מגילה שאינה כשרה לא יקרא עם שליח ציבור אלא שומע ושותק [א' שהשומע ישמע אותו תחת החזן, ואפילו מגילתו כשרה שהרי אינו מכוין להוציא. ב' משום הוא עצמו שלא ישמע החזן. אם יש רק שומע אחד אסור משום טעם ב', ואם מגילת כשרה והשומע יחיד מותר לשני הטעמים (מב יג)]. הגה: וכן לא יסייע קום אדם על פה לחזן [אפילו השומע יחיד, כי לכתחילה צריך לשמוע כולה מהכתב (מב יד)] ולכן אותן הפסוקים שקורין הקהל כריך החזן לחזור ולקרותם מתוך מגילה כשרה (בית יוסף נסח שכולי לקט):

ה. קראה סירוגין דהיינו שפסק בה ושהה ואחר כך חזר למקום שפסק אפילו שהה כדי לגמור את כולה יצא [שהה באופן שנאנס על השהייה חוזר מתחילה ללא ברכה (מב יח)]. הגה: ואפילו סח בנתיים מיהו גוערין במי שסח בנתיים כלקמן סימן תלכ"ז סעיף ב' (הרשב"א סימן רמ"ד) [לשהות קצת אין איסור, שהייה הרבה אסור (שער הציון)]:

ו. הקורא את המגילה למפרע לא יצא קרא פסוק אחד ודילג השני וקרא שלישי ואחר כך חזר וקרא השני לא יצא מפני שקרא למפרע פסוק אחד אלא כיצד יעשה מתחיל מפסוק שני ששכח וקורא על הסדר [גם פרשה שלמה, או מילה אחת למפרע לא יצא (מב כד), התחיל מיד באמצע במקום בתחילה, חוזר ומברך וקורא מתחילה (באור הלכה)]:

ז. הקורא את המגילה על פה לא יצא ידי חובתו:

ח. הלועז ששמע את המגילה הכתובה בלשון הקודש ובכתבי צ"ל בכתב, והיינו אשורית (מב כד) [הקודש אף על פי שאינו יודע מה הם אומרים יצא ידי חובתו] [לכתחילה. ירא שמים נכון שיהיה בידו מגילה כשרה (מב כו)]:

ט. היתה כתובה תרגום או בלשון אחרת מלשונות העכו"ם לא יצא ידי חובתו בקריאתה אלא אלא המכיר אותו הלשון בלבד אבל אם היתה כתובה בכתב עברי וקראה ארמית לארמי לא יצא שנמצא זה קורא על פה וכיון שלא יצא הקורא ידי חובתו לא יצא השומע ממנו [קראה בלשון תרגום שהיא כתובה, והקורא אינו מבין את התרגום, והשומע מבין, או הקורא מבין והשומע אין מבין לא יצא עד שיבינו שניהם (מב לב)]. הגה: אבל אין לחוש באיזה כתב כתובה (בית יוסף) [אם הכתב של לעז, אין צריך מוקף גויל (באור הלכה), אבל כמה פוסקים סוברים שאף שכשרה בכל לשון, האותיות צריך שיהיו אשורית, ובכתב אחר לא יצא. נוהגין לקרות רק בכתב ולשון הקודש (מב לב)]:

י. מי שיודע לעז ויודע אשורית אינו יוצא בלעז [סתם כדעה זו, וחזור וקורא ללא ברכה. קרא לעז, הקורא מבין לשון קודש, והשומע אין מבין לא יצא (מב לג)] ויש אומרים שיוצא [כל מקום שיוצא בלעז, מילות האשורנים בני הרמכים קורא בלשון הקודש (מב לד)]. הגה: ואם כתובה בשני לשונות מי שמיניס ילאו (בית יוסף) ואינו לכתחילה, (מב לו). היתה כתובה כולה בלשון קודש, וקצתה תרגום אפילו קצת תיבות, לא יצא (באור הלכה ד"ה הכתובה):

יא. יש למחות ביד הקוראים לנשים המגילה בלשון לעז אף על פי שכתובה בלשון לעז [כי הקורא מבין לשון קודש ולא יצא בזה, ועוד שהאשורנים בני הרמכים אין מבינים לתרגמו (מב לז)]. גם הקוראים בשני ימים מספק לא יקראו לע"ז (מב לח):

יב. קראה מתנמנם [שאם קוראין לו עונה, שואלים אותו סברא אינו יודע עד שמזכירים לו (מב לט), בין תחלת שינה בין בסוף (באור הלכה)] הואיל ולא נרדם בשינה יצא [והוא שמכוין לצאת, ולהוציא, אלא שנראה שמספיק שחשב בתחילת הקריאה (מב מ)] אבל אם שמעה מתנמנם לא יצא:

יג. היה כותבה שקורא פסוק במגילה שהוא מעתיק ממנה וכותבה אם כיון לבו לצאת ידי חובתו יצא [לא כיון לצאת בפסוק אחד, לא יצא. ומעכב גם בקריאת הלילה (מב מב, ושער הציון)] והוא שתהא כתובה כולה לפניו במגילה שהוא מעתיק ממנה וכן אם היה מגיחה [דווקא שקרא בניקוד הראוי (מב מה)] וכן אם היה דורשה שקורא פסוק במגילה שלימה ודורשו אם כיון לבו לצאת ידי חובתו יצא ולא יפסיק בה בענינים אחרים כשדורשה שאסור להפסיק בה בענינים אחרים [כל שהוא מענינו של יום יצא (מב מז)]:

יד. הקורא את המגילה צריך שיכוין להוציא השומע וצריך (שיכוין) השומע לצאת [כוונה זו מעכבת, ודי שיכוין לפני הקריאה. חיסר תיבה אחת לא יצא (מב מח)] ואם הקורא שליח ציבור מסתמא דעתו על כל השומעים אפילו הם אחורי בית הכנסת [הנמצא תוך בית הכנסת סתמא מכיון, מבחוץ מסתמא לא ימא עד שיכוין בפירוש (מב מט)] אין מדקדקין בטעיותיה [מדבר על קריאה (מב נ)] ויש אומרים דדוקא בטעות שהלשון והענין אחד כההוא עובדא דתרי תלמידי דהוו יתבי קמיה דרב חד קרי יהודים וחד קרי יהודיים ולא אהדר חד מינייהו אבל טעות אחר לא [כגון מיושב ישב (מב נא). ויחזור וקרא ללא ברכה. חיסר לגמרי איזה תיבה בקריאה או בשמיעה, חוזר ומברך, אכן החיי אדם חשש וכתב שלא יברך, וכתב אפילו חיסר אות אחת יחזור (באור הלכה)]:

טו. צריך לומר עשרת בני המן ועשרת הכל בנשימה אחת להודיע שכולם נהרגו ונתלו כאחד [בשאר המגילה בין פסוק לפסוק יפסיק רק כדי נשימה²³. כשיאמר בלילה ההוא יגביה הקול, באומרו האגרת הזאת יענע המגילה. מה שכל הקהל קוראים עשרת בני המן אינו מנהג ואין לעשות כן (מב נב)]. הגה: ודוקא לכתחלה אבל דיעבד אם הפסיק ציניהם ילא (תוספות סוף פרק קמא דמגילה ואבודרהם ומהרי"ל) [אפילו שהה לגמור כולה (מב נג)]. ולכתחלה נוהגין לומר בנשימה אחת מתחלת חמש מאות איש ואת פרשנדתא כו' עד עשרת (מהרי"ל בשם רוקח) [נשימתו קצרה יתחיל מואת, כי משם הוא מדין הגמרא (מב נד)]:

באר החיים

²³ בערוך השולחן כתב שבין פרק לפרק יכול לנוח, והוא תמוה מה מקום הוא בין קאפיטולים נוצריים, היה לו לומר בתחילת פרשה סתומה, עיין להלן לענין דין בין הפרקים.

טז. צריך שיאמר ארור המן ברוך מרדכי ארורה זרש ברוכה אסתר ארורים כל עובדי כוכבים ברוכים כל המאמינים בה' וכו' וצריך שיאמר וגם חרבונוה זכור לטוב:

יז. מנהג כל ישראל שהקורא [והשומעים אין צורך (מב נה), וכמדומה שהמנהג שהם פושטים (שער הציון)] קורא ופושטה כאיגרת [לפני שמברך פושט כולה, וכופל אותה דף על דף, יזהר שלא יהיה יריעה תלויה באויר, וכל שכן לא על קרקע (מב נו)] להראות הנס וכשיגמור חוזר וכורכה כולה ומברך [התחיל הברכה ולא אמר ה', יכרוך ואז יברך (מב נז)]. הגה: יש שכתבו שנהגין לומר ד' פסוקים של גאולה בקול רם להינין איש יהודי וגו' ומרדכי ילא וגו' ליהודים היתה אורה וגו' כי מרדכי היהודי וגו' וכן נוהגין במדינות אלו (הגהות מיימוני פרק ח' וכל זו ואבודרהס) והחזן חוזר וקורא אותה. עוד כתבו שנהגו התינוקות לאור אורת המן על עצים ואבנים או לכתוב שם המן עליהן ולהכותה זה על זה כדי שימחה שמו על דרך מחה תמחה את זכר עמלק ושם רשעים ירקב. ומזה נשתרשב המנהג שמכים המן כשקורים המגילה בבית הכנסת (אבודרהס). ואין לבטל שום מנהג או ללעוג עליו כי לא לחנם הוקצעו (בית יוסף בשם אורחות חיים) [יצא שכרם הפסד הבלבול, ויתפוס חומש וישלים התיבות שמחסר (מב נט, ס).. במגן אברהם מפרש דיני מנהג, ואם יש בו צד איסור מותר לבטלו, ולא כמגן אברהם (באור הלכה)]:

יח. מגילה ב"ד ובט"ו צריך לחזור אחר עשרה ואם אי אפשר בעשרה קורים אותה ביחיד [אם כעת קורין בית הכנסת צריך לילך לשם, אפילו יש ק' אנשים בביתו. היה שומע מביתו את הקריאה דרך חלונות, אינו מספיק ויצא לבית הכנסת (מב סב)]. הגה: ויש להסתפק אם נשים מאטרפות לעשרה (הגהות אשירי פרק קמא טור סימן תרפ"ד) [משמע ברמ"א שקטנים אין מצטרפים (מב סג)]. ואם קראו אותה בציבור ואיזה יחיד לא שמעה יכול לקרות אפילו לכתחלה ביחיד הואיל וקורין אותה באותה העיר בעשרה (בית יוסף בשם אורחות חיים) [אינו מוסכם, לכן יחדר אחר עשרה (מב סד)] וכשהיחיד קורא אותה בזמנה כריך לבדך עליה (בית יוסף) [אבל שלא בזמנה, כגון בן ט"ו שקרא ב"ד" ובהיפך, וכל שכן לפני י"ד אין לברך (מב סא, סו, שער הציון נט)]:

באר החיים

י" לעיל סוף תרפ"ח כתב מ"ב דאפשר שמצטרפים.

י" קריאת מגילה בפורים משולש: החזון איש (קנ"ה ב') מדייק מהרמב"ם (פ"א ה"ז) שבן ט"ו הקורא ב"ד נחשב זמנה, ואם כן אין צריך עשרה, ותמה על המ"ב.

ולענ"ד אישתמיט מיניה דברי הר"ן המפורשים שדינו כשלא בזמנה, שכתב (ג' א' ד"ה אמר) בזה הלשון, שלא בזמנה היינו כשחל י"ד לבני עירות בשבת או ט"ו לבני כרכין שמקדימן וקורין ערב שבת עכ"ל. הרי מפורש כדברי המשנה ברורה.

ובאמת צריך טעם לדבר מדוע נקרא שלא בזמנה, והלא י"ד הוא זמן קריאתה לרוב העולם, ובשנה זו הוא זמנה גם לכל המוקפין. ויש לפרש כי מה שאת הסעודה עושין ביום א' אין זה רק הסעודה, אלא יום השמחה הוא ביום א', וכיון שהקריאה אינו ביום השמחה, שפיר חשוב שלא בזמנה. ויעויין מה שנתבאר בזה בסימן תרפ"ח ס"ו.

שוב ראיתי שכיוונתי ממש להטורי אבן מגילה ה' א', שנחשב שלא בזמנה, משום שאינו בזמן סעודה ומשלוח מנות, וקריאה עצמה יכול להתפרש כלימוד תורה, עיין שם שמבאר היטב.

סימן תרצא – דיני כתיבת המגילה ותפירתה, ובו י"א סעיפים

א. אין כותבין המגילה אלא בדיו על הגויל או על הקלף כספר תורה ואם כתבה במי עפצים וקנקנתום כשרה [מי עפצים לבד, או קנקנתום לבד פסול, שניהם יחד כשר, וכן מי עפצים עם גומא, וכן קנקנתום עם מי קנקטום (מב ד)] כתבה בשאר מיני צבעונין פסולה, וצריכה שרטוט כתורה עצמה [בכל שורה (מב ה). וחק תוכות פוסל בה, ואם במיעוטה כשר (מב ו)]. ואין העור שלה צריך לעבד לשמה ויש אומרים שצריך עיבוד לשמה [וכן הלכה, בדיעבד יש להתיר, וטוב שלא יברך (מב ז, ושער הציון)]:

ב. היתה כתובה על הנייר או על עור שאינו מעובד או שכתבה עכו"ם או מין פסולה ודינה כספר תורה לענין היקף גויל [בכל אות. וכן בכל דבר, שלא יצאו ג' אותיות חוץ לשורה, וכל שורה כשיער שלושה למשפחותיכם (מב ח). וטוב ליטול ידיו לפני שאוחז במגילה (שערי תשובה)] וחטוטרות חתי"ן ותליית ההי"ן וקופי"ן וכל גופות האותיות בצורתן ובחסרות ויתרות^ט. הנה: גם לריך לכתבה מן הכתב (ר"ן) [אפילו שגור בפיו לא יכתוב על פה (באור הלכה) עבר וכתב בעל פה, י"א אין לקרות בה כי אם בשעת הדחק (מב ט)] ולהוליא כל תיבה מפיו קודם שיכתבנה כמו כספר תורה (מהרי"ק) ועושין כל פרשיותיה סתומות [כאגרת (מב יב)] ואם עשאו פתוחות פסולה (הגהות מיימוני פרק ב' ופסקי מהרא"י סימן כ"ג) [מהר"מ מינץ מפקפק, ויש לסמוך בשעת הדחק (מב)]. וכדיעבד אין לפסול מגילה משום חסרות ויתרות ללא גרע מהשמיט כה הסופר אותיות דקשרה (הגהות מיימוני פרק ב' ואור זרוע) (כמו שנתבאר סימן תר"ל סעיף ג' [אין לו מגילה אחרת קורא בה (מב יד), עם ברכה (שער הציון)]. וצריכה עמוד בסופה וחלק בראשה כדי להקיפה בו ויש אומרים שצריכה תגין ויש אומרים שאינה צריכה. הנה: ונהגו לתייגה, גם נהגו שלא לעשות לה עמוד כלל כסופה (מהרי"ל) [מניח חלק בראשה וגולל מסופו לתחילתו (מב טו), והגר"א מפקפק בזה מאד, סובר שצריך עמדים (מב טז)]:

ג. עשרת בני המן צריך לכתבם כשירה ולא כשאר שירות שחלק על גבי כתב אלא מניח חלק בין כתב לכתב [החלק כפלים מן הכתב (מב יז)] ואם לא עשה כן פסולה:

ד. צריך להאריך בוי"ו דויזתא (נכתבתה) [שראש הו' הכפוף, יהיה כעין זקוף (מב יח), ואין נוהגים בזה, רק לעשותה רבתי (שער הציון) לא האריך כשר (מב כ ושער הציון)] ויש אומרים בקריאתה (ר"ן) כסם הרא"ש ומהרי"ל וזית יוסף כסם אורחות חיים). וצריך לכתוב איש בראש דפא ואת בסופה [בסוף השיטה, ועשרת בסוף הדף. הוסיף שיטות אחריה כשר, ויש מחמירין, ולא יקרא בה בציבור, אלא אם כן יש טורח בהמתנה עד שיביאו אחר (מב כ) כתב עשרת בסוף הדף, אבל לפני בני המן כתב עוד שורות בדיעבד יקרא ויברך עליה, מאחר ולדבר הגר"א עושין כן לכתחילה. והמנהג שיש בכל העמוד רק י"א שורות, ואם בכל המגילה יש יותר שורות בעמוד, מאריך את האותיות של בני המן^ט, אבל לא יעבה אותם שיהיו

באר החיים

^ט כתיבה תמה בספר תורה: יש להעיר שברש"י מנחות כ"ח, שבת ק"ג נראה שדין כתיבה תמה נאמר רק בתפילין ומזוזות, ולא בספר תורה, ונראה מדבריו דללא קרא, כשר באינה תמה.

^ט להגדיל שורות של בני המן: בבינת אדם מוכיח שלא יוסיף שורות אחרות באותו עמוד. עוד כתב שאינו מחוייב לעשות מגילה שכולה י"א שורות, אלא רק בדף זה יעשה י"א שיטות, ומאריך את האות שיתפוס כמה שורות, ואין חשש שנעשו האותיות לרבתי, וראיתו מהגמרא מנחות ל' שבדף האחרון שבספר תורה אפשר לכתוב פסוק אחד בדף אחד, ואם יש בפסוק פחות ממנין

שלחן ערוך וקיצור משנה ברורה. הלכות מגילה

רכד

בכתיבה גסה יותר (שער הציון) צריך להרחיב את שמות בני המן הקצרים בכדי שיסתיימו בשווה ללא בליטות (ר"ן ט"ז). ובדיעבד יצא בבליטות (מנחת יצחק ז' מ"ט):

ה. אם תפרה בחוטי פשתן פסולה:

ו. אם הטיל בה ג' חוטי גידים כשרה ובלבד שיהיו משולשות ומפני שיש בו פירושים שונים צריך לצאת ידי כולם ויעשה שלשה תפירות בראשה ושלש בסופה ושלש באמצעיתה ותפירה אחת בחלק הרביעי מצד זה ותפירה אחת בחלק הרביעי שמצד האחר [תפורה כולה בגידים אין צריך לדקדק במנין התפירות (מב כא)]. הגה: ואם אין לו גידין יותר מוטב לתפור הנשאר בחוטי פשתן מלהניחה כלל תפירה (הגהות מיימוני פרק ב' וכל בו). אבל אם יש לו גידין יתפור כולם בגידין כולה בגידין והתפירה תהיה מבחוץ ולא מצפנים (רבינו ירוחם נתיב י' חלק ד' ובית יוסף בשם אורחות חיים):

ז. צריך להניח שיוור בראש היריעה ובסופה כשתופרם יחד ובמשהו סגי:

ח. אין קורין בצבור [היינו עשרה (מב כג)] במגילה הכתובה בין הכתובים ואם קרא לא יצא [בזמנה שיוצא ביחיד, יוצא בה גם בקרא בציבור (באור הלכה)] אלא אם כן היתה יתירה על שאר היריעות או חסרה כדי שיהא לה היכר אבל היחיד קורא בה [יש לעין אם הוא לכתחילה (באור הלכה)] ואפילו אינה חסרה או יתירה ויוצא בה ידי חובתו ודוקא כשהיא כתובה בגליון כספר תורה:

ט. מגילה שהיא נקודה וכן אם כתב בה בדף הראשון ברכות [לכתחילה לא יכתוב בה ברכות (מב כו)] ופיוטים אינה נפסלת בכך [אין מי שידוע טעמים, מותר לקרות ללא טעמים, ומותר לכתוב הטעמים במגילה, ולקרא בברכה (מב כה)]:

י. אם אין מגילה כשרה קורים אותה בחומש בלא ברכה [אם החומש אינו בגליון אלא כשלנו, וודאי לא יצא, ובכל זאת יקרא ללא ברכה, רק כדי שלא ישתכח מגילה (מב כז)]:

יא. אם קרא במגילה גזולה יצא. הגה: ואם מצרכין עליה עיין לעיל סימן תרמ"ט לענין לולב הפסול והוא הדין כאן [אפילו קנאה בשינוי לא יברך (מב ל)]:

סימן תרצב – דיני ברכות המגילה, ובו ד' סעיפים

א. הקורא את המגילה מברך לפניו שלשה ברכות על מקרא מגילה ושעשה נסים ושהחיינו וביום אינו חוזר ומברך שהחיינו. הגה: ויש אומרים דאף ביום מצד שהחיינו (טור בשם רבינו תם והרא"ש והמגיד), וכן נוהגין בכל מדינות אלו [יכוין בשהחיינו של יום גם על שאר מצוות היום, אין לו מגילה לא יברך שהחיינו ביום. אין לו מגילה גם בלילה י"א שיברך שהחיינו משום המועד ותקפו של נס (מב א), וכן שעשה נסים, ולמעשה צ"ע (באור הלכה)] ואחד יכול לברך והשני

באר החיים

השיטין, כתבו תוס' והרא"ש שיעשה אותיות ארוכות. הרי שאין נחשב רבתי אף שגדולות משאר הס"ת, כיון שאותיות כל העמוד שוות בגדלן.

קורא (הגהות אשירי פרק ב') [בין לפניו בין לאחריו (מב ג, לא כהריטב"א). היה הקורא אבל, לא יוציא בשהיינו, ואחר יברך (מב א). השתתק הבעל קורא, השני ימשיך ממקום שפסק ראשון ולא יברך (מב ב). קרא ובאמצע נזכר שלא בירך, יברך בין הפרקים (מב ו), לדעת תוס' יו"ט הוא בין פרשה לפרשה (עיין שער הציון). ולאחריו נוהגים לברך הרב את ריבנו וכו' [לא יאמר הקל הרב, ולא הקל הנפרע (מב ה)] אם לא בירך לא לפניו ולא לאחריו יצא. הגה: ונהגו לומר כלילה אשר הניא אצל לא ביום (כל זו ובית יוסף בשם אורחות חיים). ואין לכרך אחריה אלא בצבור:

ב. אין לשוה בעוד שקורין אותה [אפילו בדברי תורה אסור לכתחילה. ובין הפרקים שואל לכתחילה מפני הכבוד, שח בין ברכה לקריאה הפסיד הברכה, וכן בין סופו לברכה אסור להפסיק (מב ט), ויש לעיין אם בדיעבד יברך בסוף (שער הציון)]:

ג. אף על פי שיצא כבר מברך להוציא את אחר ידי חובתו [וכן המנהג, אמנם אם השומע יודע לברך, עדיף שהוא יברך (מב י). ואם קורא לנשים טוב שיברך לשמוע מגילה, וטוב שיכוין שלא לצאת, כדי שיקיים את המצוה בציבור (מב יא)]:

ד. מי שהוא אנוס קצת ואינו יכול לילך לבית הכנסת וצריך להמתין עד אחר שקראו הקהל וקשה עליו לישב בתענית כל כך יכול לשמוע קריאתה מבעוד יום מפלג המנחה ולמעלה [דווקא אם נזהר תמיד להתפלל מנחה קודם פלג (באור הלכה)]. הגה: אצל אסור לאכול קודם שישמע קריאת המגילה אפילו התענית קשה עליו (תרומת הדשן סימן ק"ט) [וכל שכן שאסור לישן, וגם ביום אסור לאכול לפני המגילה (מב טו). ואם השהייה יזיק לבריאותו ויכול לבא לחולי ובטעימה לא די, יש להקל לאכול, אם יניח אדם להזכירו (מב טז, וחולה ממש מותר באכילה, אמנם נכון שגם הוא יעמיד שומר), ובלא זה גם לטעום היינו פת או משקין כשיעור כביצה אין להקל כי אם לצורך גדול כגון חולה קצת, או שהתענית קשה לו, ועדיף להקל בטעימה מאשר לקרא מבעוד יום. כי דעת פרי חדש והגר"א שאינו יוצא כלל מבעוד יום, ואפילו בין השמשות אין לקרות, ואף אם קרא רק מקצתה לפני צאת הכוכבים לא יצא, ויחזור ויקרא ללא ברכה, ורק באונס והכרח גדול יש לצדד להקל בין השמשות. ובכל זאת הממהר לקרא בעוד יום קצת לחולה ויולדת יש לו על מי לסמוך (מב יד), וכן לציבור במקום דחק גדול (באור הלכה)]:

סימן תרצג – סדר תפלת פורים, ובו ד' סעיפים

א. אחר קריאת המגילה בערבית אומר ואתה קדוש ואם חל במוצאי שבת אומר ויהי נועם קודם ואתה קדוש [בשחרית אומר תתקבל רק אחרי ובא לציון, ובערבית נראה שיאמר תתקבל לפני המגילה, ואחרי ואתה קדוש יאמר ללא תתקבל, ולאליה רבה יכול לומר שוב תתקבל (מב א)]. הגה: ואומר ויתן לך. וקוראים המגילה ואחר כך מזדילין (מנהגים) [והסדר הוא מגילה, ואתה קדוש, הבדלה, ויתן לך (מב ב)]:

ב. אומר על הנסים בלילה וביום. הגה: ואם לא אמרו אין מחזירין אותו (טור). ואין אומרים על הנסים רק ביום י"ד אצל לא בט"ו (בית יוסף בשם אורחות חיים ומנהגים) [אמר בט"ו אינו חוזר. ספק מוקף אומר על הנסים בשני הימים (מב ו)]. וכליל י"ד אף על פי שלא קראו המגילה עדיין

אומר על הנסים כחפלת ערבית (הגהות מיימוני פרק ז') גם אם התפלל ערבית בפלג המנחה אומר על הנסים (מב ד). שחרית משכימים לבית הכנסת, אין לחלוץ התפילין עד אחרי המגילה (מב ו):

ג. אין קורין בו הלל ואין נופלין על פניהם. הגה: ואין אומרים למנלח ואל ארך אפס מנהגים ובית יוסף נסח תוספות):

ד. מוציאין ספר תורה וקורין בפרשת ויבא עמלק ואף על פי שאין בה אלא ט' פסוקים כופלין פסוק אחרון כדי להשלים לעשרה פסוקים. הגה: ואין המנהג לכפול פסוק האחרון של הפרשה. [אחר כך אומר חצי קדיש (מב ט), ומחזיר הס"ת לפני המגילה (באור הלכה)] וקורין המגילה [וצורכין לשמוע ברכת הרב (מב יא)] ואחר כך סדר קדושה. הגה: כשיש מילה צפורים מלן התינוק קודם קריאת המגילה (מהרי"ל ומנהגים) [דעת פרי חדש והגר"א להקדים את המגילה לברית (מב יב)]:

סימן תרצד – דין מעות פורים לעניים, ובו ד' סעיפים

א. חייב כל אדם [אשה, גם עני המתפרנס מן הצדקה חייב (מב א, עי' שערי תשובה), ויכול להחליף סעודתו עם חברו, ויוצאים שניהם (מב ב)] ליתן לפחות שתי מתנות לשני עניים [יכול לתת מאכל או מעות, ולכתחילה יהיה באופן שיוכל להשתמש בו בפורים. שוה פרוטה נחשב מתנה (מב ב). יש לתת משלו ולא משל מעשר, מוטב לרבות במתנות לאביונים, ממשלוח מנות וסעודה (מב ג). לפני פורים יתן למבקש, אבל אינו יוצא שמא יאכלוהו. משלוח מנות אינו מקיים במתנה על מנת להחזיר, כי אינו ראוי לשמוח בו בפורים, ומתנות לאביונים מסופק הפמ"ג (באור הלכה)]. הגה: יש אומרים שיש ליתן קודם פורים מחלית מן המטבע

באר החיים

¹ חילוקי דינים בין מתנות לאביונים למשלוח מנות:

מבואר שבמתנות לאביונים יתכן שהעיקר הוא השמחה שיש לו, ואף שאינו משתמש בו לסעודה, וראיה לכך שלפעמים נותנים בזמן המגילה שאינו יום הסעודה. והנה בסוף סימן תרצה מביא באור הלכה פרי מגדים שכתב שערי הספיקות יכולים לתת משלוח מנות בי"ד ואם לא יאכלנו עד ט"ו יצא בזה גם עבור י"ד וגם עבור ט"ו. כלומר יתן על תנאי אם היום פורים יהיה שלך היום, ואם הוא מחר, אל תשתמש בו עד למחר.

הבאור הלכה כתב כן גבי משלוח מנות דסגי באחת, ולא כתב מתנות לאביונים. ובאמת משנה ברורה תרפ"ח י' כותב שמתנות לאביונים יתן בשני הימים, ושם לא כתב משלוח מנות, מדויק מדבריו בשני המקומות שרק במשלוח מנות מצדד להקל שמספיק במשלוח בי"ד עבור שני הימים.

וצריך ביאור מה החילוק, עוד קשה הרי הספק אם הוא מוקף ישנו לכל בני העיר, ואם כן המקבל אינו יכול להשתמש בו בי"ד שמא פורים הוא בט"ו, ואם כן איך יצא בי"ד כלל. ואדרבה לפי האמור כאן, בהיפך נחא, דהיינו שבמשלוח מנות וודאי לא יצא ליום י"ד כי צריך ראוי לשימוש, ובמתנות לאביונים הוא ספק שמא יצא על אף שאינו ראוי, וצ"ע.

ולע"ד לכאורה במקור הדברים מבואר בהיפך מהמ"ב, שמבואר שבספקות יכול לצאת דווקא במתנות לאביונים בנתינה אחת לשני ימים, ולא במשלוח מנות.

הנה הפרי חדש כתב שערי הספקות די שיקראו בב' הימים, אבל סעודה די בי"ד כשם שמברכים על המגילה רק בי"ד.

ובפרי מגדים סימן תרצ"ה כתוב כך: כתב הפרי חדש עיר ספק מוקף ישלחו המנות בי"ד שהוא לרוב העולם. ואיני יודע למה יגרע מקרית המגיל דצריך בב' הימים. ומתנות לאביונים יש לומר

באר החיים

בי"ד סג', שבמגן אברהם תרצ"ד א' כתב בשם בעל המאור, ולא יתן להם קודם פורים דילמא אכלי להו קודם פורים. הא לאו הכי שפיר דמי, אם כן בי"ד ממה נפשך יוצא, ומיהו כשאכל העני בי"ד ואין לו במה לשמוח בט"ו צ"ע עד כאן דברי פרי מגדים.

מלבד שלשוננו מורה שכתב כן דווקא במתנות לאביונים. הענין מפורש בדבריו לעיל. כי באמת לנותן פעם אחת עבור ב' ימים יש שני חסרונות, א' שהנותן לא נתנו בפורים, ב' אם אומר למקבל שאם פורים בט"ו אל תאכלהו בי"ד איך יצא ידי חובת י"ד, הרי המקבל לא יאכלהו בשניהם.

לענין הא' כתב הפרי מגדים תרצ"ד משבצות א' על המאור שיכול ליתן מתנות לאביונים בליל י"ד, יש לעיין תיפוק ליה דמתנות לאביונים כתיב עם משלוח מנות, ובמנות בעינן ביום ולא בלילה (כמפורש בסימן תרצ"ה ס"ד) ונימא הוא הדין מתנות לאביונים, ויש לומר דסברא הוא ליתן לעני קודם שיכין לפורים וצ"ע. מבואר שחלוק דין משלוח מנות שצריך דווקא יום, ממתנות לאביונים שאין צריך. ויש לסייע לזה מדברי הגמרא עיניהם של עניים נשואות למקרא מגילה, ומצינו שמתחלק וניתן בשעת מגילה, אף שהסעודה ביום אחר, וטעם הדבר נראה שמתנות לאביונים תלו בשמחת המקבל, ואילו משלוח מנות, הוא גם לשמחת הנותן.

ולענין הב' כתב הפרי מגדים (תרצ"ד אשל א') משלוח מנות לא מהני מתנה על מנת להחזיר כי מצוה במאכל ומשתה שישמח אותו בפורים, ומנות לשון הכנת מן הוא שיהיה מוכן (עיין גם פרי חדש לשון זה), אבל מתנות לאביונים נסתפקתי שמא יוצא במתנה על מנת להחזיר וצ"ע. דהיינו שיוצא אפילו אינו יכול ליהנות ממנו בפורים. ולכאורה קשה הרי שנינו מגבית פורים לפורים, הרי שבמתנות לאביונים צריך שיוכל להשתמש בפורים, ולא רק 'יכול להשתמש', אלא שישתמש ב'פועל', התשובה מבוארת בדבריו שבמסקנת הגמרא, טעם הקפידא, כיון שבעל הבית נתן על דעת פורים הוי משנה מדעת בעל הבית, ולא מצד מצוות מתנות לאביונים (איברא בחי' הריטב"א החדשים ב"מ ע"ח ב' בסוף הסוגיא, נראה מדבריו שהטעם שהנותן מקפיד שישתמש בו המקבל לפורים, הוא כדי שיקיים הנותן את מצות היום).

ואם כן מבואר שלענין מתנות לאביונים אם יתן לו בי"ד ויעשה תנאי שאם פורים הוא בט"ו לא יאכלנו עד ט"ו, אע"ג שמשום התנאי וספק גזל אין העני יכול לאכלו בי"ד נחשב מתנות לאביונים לי"ד, אבל למשלוח מנות אינו מועיל, כי אינו מוכן לאכילה בי"ד.

למדנו מדברי הפרי מגדים שני חילוקי דינים בין משלוח מנות למתנות לאביונים. ולפי זה ישנם שני טעמים מדוע הנותן בי"ד עבור שני הימים אינו יוצא ידי משלוח מנות, והם שני הקישויות הנ"ל, ואילו דווקא ידי מתנות לאביונים יתכן שיוצא בזה מטעם שני הענינים, והוא מתאים עם כל דברי הפרי מגדים.

ומה שכתב המשנה ברורה שלמשלוח מנות מועיל אחת לשני ימים ולמתנות לאביונים אינו מועיל, לכאורה במקור דבריו מבואר בהיפך ממש.

(לכאורה לפי הריטב"א הנ"ל לענין הב' דין מתנות לאביונים שצריך שהמקבל יהנה בפועל בפורים, ולפי שיטתו אינו יוצא בנותן אחת לשני ימים, ולא במתנה על מנת להחזיר. ולגבי משלוח מנות לא נתפרש. יתכן דנשאר כהס"ד בב"מ ע"ח שם, שאין מדקדקין, כיון שהוא רק לשמחה, עיין שם. ואם כן יתכן בהיפך שמשלוח מנות קל ממתנות לאביונים, ובמשלוח מנות די שהמקבל 'יכול' ליהנות בפורים, ואין צורך ש'יהנה בפועל בפורים'. אך גם כדי שיהיה 'יכול' ליהנות, אינו יוצא בשני אופנים אלו, ויותר מסתבר אם אין מדקדקין, שבמשלוח מנות, אין צריך אפילו 'יכול' להשתמש בפורים, אלא די בקבלה בעלמא, וכדעת הפרי מגדים לענין מתנות לאביונים. ואם כן נתכוין המשנה ברורה בענין ספקות להריטב"א. אך באמת דברי הריטב"א הוא בדעת ר' מאיר שם, ולמסקנא טעם ר"מ משום מעביר על דעת בעל הבית, ואין הלכה כר"מ כמו שכתב באור הגר"א, ולרבנן שאין מדקדקין לכאורה מוכח שיוצא מצותו גם אם העני ישנה, וא"כ למעשה אין כל ראייה מהריטב"א.

ומה שכתב באור הלכה שהפרי"ח מקיל במשלוח מנות, באמת הפרי מגדים העתיק את הפרי"ח על משלוח מנות, אבל לפנינו בפרי"ח עצמו כתב את דבריו רק על סעודה, ולפי טעמו שכל העשייה מספק בט"ו אינו מעיקר הדין רק לכבוד דנפיק מהרמב"ם, נראה דהוא הדין במנות ומתנות, וגם זה לא כהמשנה ברורה שהוא מצדד להקל רק במשלוח מנות).

הקצוץ בלוחות מקום ובאותו זמן זכר למחצית השקל שהיו נותנין בלחך ומאחר ששקל פעמים כתיב תרומה בפרשה יש ליתן שלש (מרדכי ריש פרק קמא דיומא). ויש ליתנו בליל פורים קודם שמתפללים מנחה (מהרי"ל) וכן נוהגין בכל מדינות אלו [וכן נוהגים עכשיו (מב ד)] ויש ליתן ג' חלאי גדולים במדינות אלו כי אין מטבע ששם מחצית עליה מלבד זו. ובמדינות אוסטרייך יתנו ג' חלי ווינ"ר שנקראו גם כן מחצית וכן לכל מדינה ומדינה [יש גבאים שמזכים לכל אחד מטבע יקר יותר תמורת פחות משוויו, אבל כיון שהראשון נתנו לצדקה אין לגבאי רשות להחליפו בפחות, ואולי שרי כי על דעת כך ניתן (באור הלכה)] ואין חייב ליתנו רק מי שהוא מן עשרים ולמעלה [אבל הפוסקים חולקים, וסבירי שחייבו מן י"ג, והמנהג ליתן אפילו עבור קטן, ואשה לעובר, קטן שהתחיל אינו פוסק (מב ה)] ויש אומרים שנותנים מחצית השקל לצדקה מלבד ג' מחצית אלו ואין נוהגין כן [עני המתפרנס מצדקה צ"ע אם חייב במחצית השקל. אם מתחלק לעניים בפורים יוצא בו משום מתנות לאביונים (באור הלכה)]:

ב. אין משנים מעות פורים לצדקה אחרת [אפילו רק בחשב לתת (מב ו)]. נוהגים לשנותו ולתת לחזן יתנו, אבל אין מקיימים מצות מתנות לאביונים אפילו הוא עני, כי הוא פריעת חוב (מב ז). **הגה:** ודוקא הגבאים (מרדכי פרק קמא דנבא נתר) אבל העני יכול לעשות בו מה שירצה [ונחלקו הפוסקים אם בני העיר יכולים לשנות (מב ח)]:

ג. אין מדקדקים במעות פורים אלא כל מי שפושט ידו ליטול נותנים לו ובמקום שנהגו ליתן אף לעכו"ם נותנים [ובמקום שלא הורגלו לא יתן, ובעיר שאין מנהג אם יש איבה יכולים להנהיג ליתן (מב י, ושער הציון)]:

ד. במקום שאין עניים יכול לעכב מעות פורים שלו לעצמו ונותנם במקום שירצה [מה שגבו ממנו, וגם מה שרגיל ליתן כל שנה (מב יג)].

באר החיים

לפי דברי הפרי מגדים בענין הא', מתבארים דברי הר"ן והפוסקים גבי פורים משולש, שמשלוח מנות תלוי בסעודה יותר ממתנות לאביונים, כי יום הסעודה הוא יום השמחה, ומצות משלוח מנות לשמחת הנותן, ולכן אם הסעודה ביום א', לא יקיים כששולח מנות בשישי, כי אם בראשון. ויש לעיין בבן עיר שנתן בי"ד לבן כרך, ואמר לו שישתמש בו למחר, לפי הפרי מגדים הנה מצד הנותן נתן בזמנו, ומצד המקבל הרי ישתמש וישמח בו בפורים, מה איכפת לך שאינם שמחים באותו שעה. ובפרט לפי דברי הפרי מגדים, במתנות לאביונים וודאי יצא, ובמשלוח מנות גם כן נראה דיצא לפי דבריו. כי אילו השמחה במשלוח מנות היה בעצם הקבלה, יש לטעון שהקבלה לא היה בשעת שמחה, אבל נראה מהפרי מגדים שהעיקר שהובא לו דבר מוכן לסעודה, ואם כן מוכן לו סעודת מחר. בגליון שו"ע באשל אברהם מביא כמה פוסקים שכתבו דיצא, ולא כספר בני חיי, ובקשתי בספר בני חיי ולא מצאתי שם בענין זה, ראיתי בדינים והנהגות חזו"א שהשיב החזו"א שלא יצא באופן זה.

ובן כרך שנתן בי"ד לבן י"ד, במשלוח מנות וודאי לא יצא כי מצד הנותן לא נתן ביום הפורים, ולענין מתנות לאביונים הנה אין דין של שעת נתינה מצד הנותן, ורק שהמקבל יקבל, ואם ישאר אצל המקבל גם בי"ד גם בט"ו הרי היה לו קבלה בפורים, ויצא ממה נפשך, אמנם בסברא מסתבר שלא יצא, כי אם נאכל בי"ד אף שיכול ליתן לפני פורים, אבל כאשר נאכל לא מסתבר שיצא מצות פורים כאשר ביום הפורים שלו כבר נאכל מהעולם, ומה זה שייך לפורים שלו, ואם הניחו לט"ו הרי אצל המקבל אינו פורים, ועין אשל אברהם שכתב שיוצא בנאכל בי"ד, כי העיקר תלוי במקבל. ועיין דינים והנהגות חזו"א שכתב שאינו יוצא, והנלענ"ד כתבתי.

סימן תרצה – דיני סעודת פורים, ובו ד' סעיפים

הגה: מלוא להרבות בסעודת פורים (טור). ובסעודה אחת יולאים (מרדכי סוף פרק קמא).

א. סעודת פורים שעשאה בלילה לא יצא ידי חובתו. הגה: ומכל מקום גם כלילה ישמח וירצה קלת בסעודה. (תשובת מהרי"ב) [ואינה סעודה חשובה כהיום, נכון ללבוש בגדי שבת מבערב, וימצא נרות דולקות ושולחן ערוך (מב ג). מצות סעודה משלוח מנות ומתנות לאביונים אפשר שאין יוצא ללא כוונה לשם מצוה (מב ד):

ב. חייב אינו לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוך מרדכי [המצוה להשתכר הוא למצוה ולא לעכב, ואם יודע שעלול לבא לזלזול בנטילת ידיים ברכות ותפלות מוטב שלא להשתכר (באור הלכה). אשה אינה בכלל מצוה זו, דלאו אורח ארעא (שבט הלוי)]. הגה: ויש אומרים דאין לריך להשתכר כל כך אלא שישתה יותר מלימודו (כל זו) וישן, ומתוך שישן אינו יודע בין ארור המן לברוך מרדכי (מהרי"ל) [כן ראוי לעשות (מב ה). ואחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכין לבו לשמים ואין להתענות בפורים מלבד תענית חלום ועיין לעיל סימן תקס"ח וסימן תק"ע [יתענה עד אחרי מנחה, ויאכל פעם אחת לפני השקיעה. נשבע לצום בפורים יראה להתיר שבועתו (מב ו)]. יש שנהגו לכוש בגדי שבת ויום טוב בפורים וכן נכון (מהרי"ל). ונוהגים לעשות סעודת פורים לאחר מנחה וערבית יתפללו כלילה ומתפללים מנחה תחלה בעוד היום גדול ורוב הסעודה לריכה להיות ביום (מנהגים). ולא כמו שנהגין להתחיל סמוך לערב ועיקר הסעודה היא ליל ט"ו וכשחל פורים ביום ששי יעשו הסעודה בשחרית [קודם חצות לכתחילה (מב י)] משום כבוד שבת (מנהגים). ומי שרואה לעשותה תמיד בשחרית הרשות בידו (תרומת הדשן) [הטעם שמקדימים מנחה כי עסוקים במשלוח מנות עד חצות, ואין לעשות סעודה כזו לפני מנחה (מב ח), אמנם העושה בשחרית משובח, ולא יעשה ביחיד כי כך אי אפשר לשמוח כראוי (מב ט)]. יש אומרים שיש לאכול מאכל זרעונים בפורים [בלילה ראשונה (מב יא), ויש שאין אוכלין בשר בלילה שלא יטעו שהוא סעודת פורים, ותלוי במנהג המקום (שער הציון)]. זכר לזרעונים שאכל דניאל וחביריו בבבל (כל זו) טוב לעסוק מעט בתורה קודם שיתחיל הסעודה וסמוך לדבר ליהודים היתה אורה ושמחה ודרשין אורה זו תורה (מהרי"ב). וחייב במשחה ושמחה קלת בשני ימים י"ז וט"ו (מנהגים) וכן נהגו ויש אומרים דאם הזיק אחד את חבירו מכח שמחת פורים פטור מלשלם (תרומת הדשן סימן ק"י). ועיין בחושן המשפט בדיני נזיקין (סוף סימן שע"ח) [בהיזק גדול חייב (מב יג), כיון להזיק חייב (מב יד):

ג. אומר על הנסים בברכת המזון בברכת הארץ [ואם לא אמר אינו חוזר, אלא בהגיעו להרחמן יאמר הרחמן הוא יעשה לנו נסים וכו' (מב טו) ואם התחיל סעודתו ביום ומשכה עד הלילה אומר על הנסים דבית תחלת סעודה אזלינן ויש מי שאומר שאין לאומרו (ונוהגין כסברא ראשונה) [אבל אם לא אמר אינו חוזר (מב יז). אם התפלל ערבית הוא מחלוקת, ונכון שלא יתפלל לפני ברכת המזון. ואם הוא ליל שבת יאמר רצה ולא על הנסים (מב טז):

ד. חייב לשלוח לחבירו [בבנין ציון מסופק שמה אם הביא ללא שליח לא יצא (מב יח^ט). לכתחילה יש לחוש שאם נתן לעשיר דבר פחות לא יצא (באור הלכה)] **שתי מנות בשר או של מיני אוכלים** [או משקים, או אחד אוכל ואחד משקה. ויהיה ראוי לאכילה לא בשר חי, ויש מתירין כיון שראוי לבשל מיד. בבגדים וכל שאינו נאכל לא יצא (מב כ)] **שנאמר ומשלוח מנות איש לרעהו שתי מנות לאיש אחד וכל המרבה לשלוח לרעים משובח ואם אין לו מחליף עם חבירו זה שולח לזה סעודתו וזה שולח לזה סעודתו כדי לקיים ומשלוח מנות איש לרעהו** [טורי אבן מסתפק אם נתן לעני משלוח מנות יצא גם משום מתנות לאביונים (באור הלכה). בערי הספקות אם צריך ליתן משלוח מנות מתנות לאביונים פעמיים, עיין בבאר החיים תרצ"ד]. **הגה: ויש לשלוח מנות ביום ולא בלילה (מדברי הרא"ש פרק קמא דמגילה) [והוא הדין מתנות לאביונים (מב כב^ט)]. ואם שולח מנות לרעהו והוא אינו רואה לקבלם או מוחל לו יצא [פרי חדש חולק, וכן תמה חת"ס (מב כד)] ואשה חייבת במתנות לאביונים ומשלוח מנות כאיש** [אפשר אשה שיש לה בעל בעלה משלח בשבילה, ויש להחמיר (מב כה)]. **ואשה תשלח לאשה ואיש לאיש. אבל לא בהפך שלא יצא איש לשלוח לאלמנה ויבואו לידי ספק קידושין אבל במתנות לאביונים אין לחוש:**

סימן תרצו – דיני הספר ותענית ועשיית מלאכה בפורים, ובו ח' סעיפים

א. פורים מותר בעשיית מלאכה ובמקום שנהגו שלא לעשות אין עושין. (והאידנא נהגו בכל מקום שלא לעשות) **(כל זו)** [על ידי עכו"ם מותר (מב ב). פרקמטיא מותר (מב ג). אין לו מה יאכל מותר (שער הציון). כלילה עד נץ פרי מגדים מתיר, חת"ס אסר (באור הלכה)]. **והעושה אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה לעולם אלא אם הוא בנין של שמחה כגון בית חתנות לבנו או אבורנקי של מלכים ושרים.** **הגה: ומוותר לעשות כל מלאכת מלואה כגון לכתוב פסקי הלכות** [וכל מה שאין צריך עיון כגון פשט במקרא, איגרת שלום, מזכרת חובותיו, וכתבת מגילה, והוא שלא ימשך זמן רב וימעט משמחת פורים (מב ו)] **וכן מותר לעשות אפילו מלאכות גמורות לאורך פורים (תרומת הדשן סימן קי"ב):**

באר החיים

^{יח} **משלוח מנות ללא שליח:** בדינים והנהגות חזו"א, כתוב שהחזו"א השיב שאפשר ללא שליח. וכן כתב אשל אברהם לבוטשאטער, גם הבנין ציון עצמו כמעט מכריע שאין צריך שליח, רק סיים אולי צריך. ולענ"ד בכמה מקומות במקרא ובמשנה בנתינת מנות נאמר לשון משלוח (עיין נחמיה פרק ח, ביצה פרק א), ואף שאין שם נדון שליח. אלא הטעם כי רוב דברים אדם נושא כאשר ידו אצלו, אבל כאשר מביא מאכל מוכן, רוב פעמים ידו פשוטה לפניו, ועליו מונח המאכל, ופשיטת היד נקרא שלוח, כמו וישלח את ידו. ומה שבתחילת שמואל נאמר נתינת מנות, מדבר בנותן לאשתו, אם כן יש לומר שהוא לא הגיש, רק אמר לה שתקח יותר. ועוד יש לשון שלוח, בהבאת דבר מאצלו למקום אחר כמו ...

^{יט} **מתנות לאביונים בלילה:** מקור המ"ב במגן אברהם, עיין לבושי שרד. וצריך עיון הלא הבאור הלכה (תרצד ד"ה ליתן) כתב בשם פרי מגדים (תרצ"ד משבצות א') שבמחצית השקל שנותנים בליל פורים מקיימים מתנות לאביונים, וסותר לכאן. ועיין תרצ"ד מה שכתבנו בבאר החיים בביאור הפרי מגדים.

ועיין פרי מגדים כאן, ויתכן כוונתו שיש חילוק נוסף, שאם נותן משלוח מנות ליל י"ד יש לחוש שיאכלהו בלילה ואינו מקיים בזה סעודת פורים, אבל מתנות לאביונים מסתמא אין מצוי חנויות לקנות בלילה לכן התיר בלילה.

ב. אפילו במקום שנהגו לא נהגו אלא ביום מקרא מגילה בלבד אבל לאסור את של זה בזה אינו מנהג ניש מחמירים, ותלוי במנהג המקום (מב ז):

ג. יום י"ד ויום ט"ו אסורים בהספד [סוף השבעה יכול להביא אחד שיאמר השכבה, אבל אסור לקונן. נגמר השבעה בפורים לא יעלה ערב פורים, שלא יטעו שנגמר האבילות (מב ח)] ותענית [תענית חלוס, עיין תרצ"ה ב' (מב ט)] לכל אדם בכל מקום בין לבני כרכים שהם עושין ט"ו בלבד בין לבני עיירות שהם עושים י"ד בלבד והנשים מענות בהם שכולן עונות כאחת ומטפחות שמכות כף אל כף אבל לא מקוננות שתהא אחת מדברת וכולן עונות אחריה נקבר המת לא מענות ולא מקוננות [אין אומרים צידוק הדין וקדיש, ולחכם בפניו דורשים ואומרים קדיש ולא צידוק הדין (מב טז)]:

ד. כל דברי אבילות נוהגים בחנוכה ופורים. הגה: ומכל מקום ילך לבית הכנסת לשמוע המגילה (תוספות פרק קמא דמועד קטן). ואם יוכל לאסוף מנין לביתו לקרות המגילה עדיף טפי (מהרי"ל). ויש אומרים שאין אבילות נוהג בפורים לא ב"ד ולא בט"ו (הרא"ש ומנהגים) וכן נוהגין ואפילו אבילות יום ראשון נדחה מפני פורים (דברי עלאמו) אבל דברים שצנענה נוהג נפשט המנהג במדינתנו להקל, ובחליצת מנעלים, ישיבה על גבי קרקע וודאי אין להחמיר², וימעט במיני שמחה שעושין. אין בעל קורא אחר, והאבל יודע טוב שהוא יקרא (מב יב²), אבל לא יצא מפתח ביתו (מב טז) ולא על פי שאין נוהג אבילות בפורים עולה לו למנין שצעה ימי אבילות כמו שצת וכן פסק הרב בעלאמו בטור יורה דעה סימן ת"א:

ה. אם חל פורים במוצאי שבת והאבל יושב בבית הכנסת בשבת במנחה לא יצא משם עד שיתפלל תפלת ערבית וישמע קריאת מגילה ולמחרת לא יצא מפתח ביתו [הכלל, למחבר אם אין מנין בביתו יצא רק לקריאת המגילה ביום ובליילה ולא יבא גם לתפלה. יש מנין בביתו לא יצא כלל, אלא אם כן יצא בשבת בעוד יום יכול להשאר עד אחר המגילה. ולדעת הרמ"א בלילה הכל כהמחבר, וביום אפילו יש לו מנין בביתו יכול לצאת לבית הכנסת לתפלה ומגילה ברוב עם. ביום ט"ו לפרושים לא יצא לתפלה, אבל לא יחלוץ מנעליו ולא ישב בקרקע (מב יג, טז):

באר החיים

² המשמעות שביתר הדינים המבוארים ב"ד ש"פ א' דעת המ"ב שיש איזה מקום להחמיר.

³ אבל בקריאת המגילה: הנה מה שמונעים אותו לעלות לתורה, דפסור מתלמוד תורה כמבואר לעיל קל"ה ס"ק מ"ה, אבל בקריאת מגילה חייב. ונראה שאת הברכות יברך אחר, כי אין נכון שאבל יפסור בשהחינו, כמו שכתב מ"ב תרע"א ס"ק מ"ד, ונודע ביהודה תנינא סוף אורח חיים, מהר"ם מינץ מ"ג.

ויש לעיין מדוע אינו קורא את המגילה לכתחילה?

והנה לענין חזרת הש"ץ בס' תרע"א מ"ד כתב המ"ב בשם חיי אדם שיכול להתפלל בחנוכה חוץ מההלל (עיין מהר"ם מינץ שם שבמנחה ומעריב האבל חוזר הש"ץ ובשחרית משום הלל יגש אחר מתחילת חזרת הש"ץ, משמע שאינו דרך ארץ להחליף ש"ץ לפני הלל), וכ"כ המ"ב בס' תרפ"ג א' שאין לו לומר הלל, ויש לומר שמשום כך כתב שלכתחילה אינו קורא את המגילה כשיש אחר, דקריאתה זו הלילה כדאיתא ערכין י' ב'.

שוב ראיתי במקור הדין בשו"ת בנין עולם (להגרי"א חבר זצוק"ל) שעיקר הנדון שלו הוא משום שהחינו, וכשאין אחר בקי בטעמים מתיר, א' כי גם בהלל מצאנו כך, ב' כי עיקר מניעת האבל בהלל ושהחינו אין לו מקור בגמרא, רק מנהג בעלמא כמבואר במהר"ם מינץ. ואינו מזכיר שמגילה הוא עצמו הלל. ואם כן צריך עיון מדוע לא ניהא לבנין עולם שאחר יברך שהחינו, והאבל יקרא לכתחילה.

ו. יש מי שאומר שהאבל חייב לשלוח מנות [וכל שכן מתנות לאביונים. אבל דבר שמחה לא ישלח (מב יז יח)]. הגה: אבל אין פולחין לאכל כל י"ב חודש (מהרי"ל) [אפילו אינו של שמחה, ואם עני מותר לשלוח לו מעות (מב יט)] וכמו שיתבאר בורה דעה סימן שפ"ה עיין שם [שהנהגים היתר לשאול בשלום אחר ל^כ גם משלוח מנות מותר לשלוח לו, ולא ישלח דבר שמחה (מב כא)] ואם אין בעיר אלא האכל עם אחר חייב לשלוח לאכל כדי לקיים לשלוח מנות אלא אם כן מחל האכל על מנתו (מהריב"ש):

ז. יש מי שאומר שאונן מותר בבשר ויין דלא אתי עשה דיחיד דאבילות ודחי עשה דרבים דאורייתא דלשמוח בפורים דברי קבלה נינהו שהם כדברי תורה [בליל פורים אסור בבשר ויין וכל שכן בלילה שאחריו ולמחרתו (מב כד) אף אם הוא פרוז, ומחר הוא פורים למוקפים (שער הציון)]. הגה: וכל שכן שחייב במקרא מגילה ותפלה וקריאת שמע, ונראה לי דדוקא בלילה אף על פי שמתו מוטל לפניו ניש לפקפק בזה, לכן ישמע המגילה מאחר (כלומר יצא הברכה מאחר. מב כה)] אבל ביום שרואה לקבצו קבוצת מחו קודם כמו שנתבאר לעיל סימן תרפ"ז סעיף ב' [הפוסקים נוקטים להקדים מגילה, והאונן יחזור וישמע המגילה אחר קבורה ללא ברכה. לא יניח תפילין אף כי יש מתירים, ולענין ק"ש ותפלה דינו כבחול (מב כו)] ולכן קורא ומתפלל אחר כך ללא עדיף מיום טוב ושבת כמו שנתבאר לעיל סימן ע"א, כן נראה לי:

ח. מותר לישא אשה בפורים [טוב לעשות חופה בסוף י"ג וסעודה בלילה, ונכון יותר לעשות חופה ב"ד, וסעודת פורים מקודם (מב כח)]. הגה: בין ב"ד בין ב"ט"ו וכל שכן שמוח לעשות פדיון הבן (תוספות פרק קמא דמועד קטן). ומה שנהגו ללבוש פרטופים בפורים וגבר לובש שמלת אשה ואשה כלי גבר אין איסור בדבר מאחר שאין מכוונים אלא לשמחה בעלמא וכן בלבישת כלאים דרבנן ויש אומרים דאסור אבל המנהג כסברא הראשונה [יש לבטל המנהג. ואם כל המלבושים כדין רק מלבוש אחד של אשה וניכר שהוא איש אין למחות, ושומר נפש ירחק מכלאים, ומחטיפה (מב ל לא)] וכן בני אדם החוטפים זה מזה דרך שמחה אין בזה משום לא תגזול [ולפי זה מותר לברך, אבל יש להרחיק (מב לא)] ונהגו כך [מקריאת המגילה בלילה עד לילה שאחר פורים, שני לילות ויום (מב לב)] ובלבד שלא יעשו דבר שלא כהוגן על פי טובי העיר (תשובת מהר"י מינץ סימן י"ז):

סימן תרצז – אין אומרים תחינה ב"ד וט"ו שבאדר ראשון, ודין תענית

והספד בהן, ובו סעיף אחד

א. יום י"ד וט"ו שבאדר ראשון אין נופלים על פניהם [ואין אומרים על הניסים, אמר אינו חוזר (מב א)] ואין אומרים מזמור יענך ה' ביום צרה [ולא קל ארך אפים, וצדקתך (מב ב)] ואסורים בהספד ותענית [אבילות נוהג בו, נדר להתענות בו יתענה, אם נדר סתם להתענות בימי ב' וה',

באר החיים

^כ בט"ז כתב שהמנהג ששואלים בשלום, אמנם נראה שכיום נוהגים לא לשלוח מנות.

בפורים קטן לא יתענה (מב ג) אבל שאר דברים אין נוהגים בהם ויש אומרים דאף בהספד ותענית מותרים. הגה: והמנהג כסדרא ראשונה יש אומרים שחייב להרבות במשחה ושמחה בי"ד [ולא בט"ו, ולמוקפין רק בט"ו (מב ד)] שצ"ל ר"ל ראשון (טור בשם הרי"ף) ואין נוהגין כן מכל מקום ירבה [יש להרבות, ור"י מפאריש היה מזמין אורחים (מב ה)] ק"ל בסעודה כדי ללאת ידי המחמירים (הגהות מיימוני בשם סמ"ק) וטוב לז' משחה תמיד [נעשה לו נס ועושה סעודת הוריה כל שנה, אירע בשנה פשוטה, במעוברת יעשה בשני. וסעודה זו נחשבת סעודת מצוה (מב ב לא כפר"ח תצ"ו)]: